Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân



3

işaret

Tefsîr-i Kebîr

Mukâtil bin Süleymân



3

işaret

Bu eserin okuyucuya ulaşmasındaki “özel” katkılarından dolayı Dr. Servet Özel'e teşekkür ederiz.

MUKÂTİL BİN SÜLEYMÂN
(v. 150 h.)

TEFSÎR-İ KEBÎR

Tahkik: Dr. Abdullâh Mahmûd Şehhâte

Tercüme: M. Beşir Eryarsoy

3. CİLT

işaret

İŞARET YAYINLARI: 108/3
Kur'ân Kitaplığı

Kitabın adı ve Yazarı
Tefsîr-i Kebîr — Mukâtil bin Süleymân

Çeviren
M. Beşir Eryarsoy

Redaksiyon ve Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Dizgi
A. Yücelen

Baskı-Cilt
Acar Basım ve Cilt San. Tic. A.Ş.

Kapak
Yazıevi/Yusuf Kot

Mushaf Hattı
Kayışzâde Hafız Osman

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter: Utopia
Punto: 12
Satır arası: 15.5
Dipnot kısmı: Auto

1. bsk. İstanbul 2006

ISBN
975-350-177-3 (Tk. no)
975-350-180-3 (3. cilt)

İşaret Yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

لقوم يتفكرون

Düşünen bir toplum için...

TEFSÎR-İ KEBÎR 3
Mukâtil b. Süleymân
1. bsk., İstanbul 2006

işaret yayınları
Ankara cad. 107/63 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0 212) 519 17 28 — 528 30 61-62-63
Fax: (0 212) 528 30 59

İÇİNDEKİLER

SÛRELER



والحمد لله الذى لا إله إلا هو
والصلاة والسلام
على النبي الأمي العربي الذى لا نبي بعده

Hamd, –Kendisi dışında ilah bulunmayan– Allah'a; salât ve selâm, –kendisi'nden sonra nebî gelmeyecek olan– Ümmî Arab Nebî'ye.



20. TÂ-HÂ SÛRESİ

Mekkî olan Tâ-Hâ sûresi, Kûfîyyûna göre 135 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ
يَخْشٰى ﴿٣﴾ تَنْز۪يلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾
اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا
فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ
فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ
الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰى ﴿٩﴾ اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ
امْكُثُٓوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ
عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّ۪ٓي اَنَا
رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Hâ* {(ey adam)}!

2. *Biz sana Kur'ân'ı bedbaht olman/meşakkat [güçlük ve sıkıntı] çekmen için indirmedik.*

Ebû Cehl, el-Velîd b. el-Muğîre, en-Nadr b. el-Hâris ve el-Mut'am b. 'Adî Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Sen atalarının dînini terkettiğin için meşakkat [güçlük ve sıkıntı] çekiyorsun. O halde bize, senin ilâhın ile başka bir ilâh bulunmadığına dâir açık bir belge getir.

Nebî (s.a) onlara şöyle karşılık verdi:

— Hayır, ben âlemlere rahmet olmak üzere gönderildim.

Onlar şöyle dediler:

— Hayır, sen bir şakîsin [zorluk ve sıkıntı içinde birisin].

Allah da onların Nebî'ye (s.a) söyledikleri bu sözler dolayısıyla, *Tâ-Hâ* {(ey adam)}! *Biz sana Kur'ân'ı bedbaht olman/meşakkat [güçlük ve sıkıntı] çekmen için irdirmedik* buyruğunu indirdi, ki "tâ-hâ," Süryanice'de "ey adam" demektir.

3. {Allah'a karşı} *haşyet duyan kimse için bir tezkire [hatırlatma] olması müstesnâ.*

4. *Bir tenzil olarak,* {bütün} *arzı/yeri ve yüksek/yüce semâvâtı/gökleri* {yani, arzdan yüksek yedi semâyı} *halkeden/yaratan kimseden.*

5. *Rahmân arşa istivâ etti* {yani, karar kıldı}.

Bu ise, göklerin ve yerin yaratılışından önce olmuştur.

Sonra yüce Rabbimiz Kendini tazim ederek buyuruyor ki:

6. *Semâvât u arzdaki, o ikisi arasındaki ve serânın [yerin/toprağın] altındaki şeyler O'nundur.*

"Serâ"dan maksat, süflî arzdır [arzın alt tabakasıdır]. Onun altında da kaya, melek, öküz, balık ve su bulunmaktadır. Rüzgâr da boşlukta esmektedir.

7. {Ey Nebî!} *Sözü cehr etsen* {yani, ilan etsen} *de muhakkak O sırrı* {yani, kulun nefsinde/içinde gizlediği şeyi} *ve ahfâyı [en hafiyi/gizlinin en gizlisini]* {yani, sırdan daha hafi/gizli olanı} *bilir* {yani, kulun kendisi için gizli olup, yapacağını bilmediği şeyleri dahi Allah bilir}.

Sonra Allah, Mekke kâfirleri Kendisini tevhîd etmedikleri için zâtını tevhîd ederek şöyle buyuruyor:

8. *Allah –ki O müstesnâ ilâh yoktur– en güzel isimler O'nundur.*

Bu en güzel isimler [el-esmâu'l-husnâ], Haşr sûresinin sonlarında bulunan buyruklar[1] ile benzeri buyruklardır. Çünkü onlar Nebî'ye, "Senin ilâhın ile birlikte başka bir ilâh bulunmadığına dâir bize bir belge getir" demişlerdi.

---

1 el-Haşr, 59/22-24 âyetlerine işaret ediyor.

9. *Sana Mûsâ'nın hadîsi verilmedi mi* {yani, (Mûsâ'nın başından geçen hâdiseler) gelmiş bulunuyor}.

10. *Hani o* {kışın Arz-ı Mukaddes'te Cum'a gecesi} *bir ateş görmüştü de ehline* {yani, karısına ve çocuğuna} *demişti ki:* "{Mekânınızda/yerinizde} *bekleyin/durun. Doğrusu gözüme bir ateş ilişti* {yani, doğrusu ben bir ateş gördüm –gördüğü ateş, âlemlerin Rabbinin nûru idi–}. *Umulur ki size ondan bir kor getiririm* {yani, soğuktan korunup ısınmanız için size bir kor getiririm} *veya ateşin üzerinde [yanında/başında] bir rehberlik eden bulurum"* {yani, hangi yolu izlemem gerektiğini söyleyen birini bulurum}.

Mûsâ (a.s), geceleyin şaşırıp yolunu kaybetmişti. Ateşin yanına varınca meleklerin tesbihini duydu, pek azametli bir nûr gördü ve korktu. Allah da o'nun üzerine sekine [huzur ve sükûn] ilka etti.

11. *Ona vardığında* {yani, ona müntehi olduğunda}, *nidâ edildi/seslenildi: "Ey Mûsâ!"...*

12. ...*"Hakikaten Benim Ben, Rabbin. Hemen* {ayaklarından} *pabuçlarını çıkar!"...*

Zira ayağındaki pabuçları, temiz olmayan ölmüş bir eşeğin derisinden yapılmıştı. Mûsâ (a.s) onları çıkartıp vâdinin öte tarafına bıraktı.

...*"Doğrusu sen mukaddes* {yani, mutahhar/tertemiz} *bir vâdidesin: Tuvâ'dasın"...*

Tuvâ, vâdinin ismidir.

وَاَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّن۪ٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا
فَاعْبُدْن۪ي وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْر۪ي ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ
اُخْف۪يهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا
مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَم۪ينِكَ
يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾

13. ...*"ve* {ey Mûsâ,} *Ben seni* {risâlet için} *ihtiyar ettim/seçtim. O halde* {sana} *vahyolunanı dinle"...*

Vahyolunan ise, Allah'ın zikrettiği üzere şudur:

14. ...*"Kuşkusuz Benim, Ben Allah, Benden başka ilâh yoktur"*...

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o 'Alkame b. Mersed'den, o da Ka'b'dan rivâyet ettiğine göre, Rabbi Mûsâ (a.s) ile iki defa konuşmuştur. Muhammed (s.a) de Rabbini iki defa görmüştür. Âdem (a.s) da Rabbine iki defa isyan etmiştir.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Hammâd b. 'Amr en-Nasîbî'den, o 'Abdu'l-Hamîd b. Yûsuf'tan tahdis edip dedi ki: "Durrâc (kuşu), 'Rahmân arşa istivâ etti' diye öter."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Sayfî b. Sâlim'den, o 'Amr b. 'Ubeyd'den, o da el-Hasen'den tahdis edip dedi ki: "*Neredeyse onu ihfâ edeceğim/gizleyeceğim* (Tâ-Hâ, 20/15) ibaresi, 'neredeyse onu Kendimden bile gizleyeceğim' demektir."

Huzeyl dedi ki: "Ben (bunu) Mukâtil'den işitmedim."

...*"Öyleyse Bana ibâdet et* {yani, Beni tevhîd et –çünkü Benimle birlikte bir ilâh yoktur–} *ve zikrim için salâtı ikame et"* {yani, ey Mûsâ, onunla [bu yolla] Beni hatırlaman için salâtı ikame et [namazı vakitlerinde eksiksiz kıl]}!...

Sonra Allah ayrı bir hususa geçerek buyurmaktadır ki:

15. *Kuşkusuz Sâ'at gelecek* {yani, Sâ'at kesinlikle gelecek, gerçekleşecek}. *Neredeyse onu* {Kendimden bile} *gizleyeceğim*...

İbn Me'sûd'un kıraatinde (şu da vardır): Onu neredeyse Kendimden dahi gizleyecek iken, yaratılmış biri onun vaktini nasıl bilebilir?!

...*ki,* {berr ve fâcir} *her nefis/şahıs* {Sâ'at geldiği vakit} *sa'yinin* {yani, dünyada yaptığı amellerin} *karşılığını görsün.*

16. *Öyleyse ona* {yani, onun/Sâ'atin gerçekleşeceğine} *îmân etmeyen* {yani, onu tasdik etmeyen} *ve hevâsına ittiba eden kimse* {ey Muhammed} *seni ondan* {yani, Sâ'ate îmân etmekten} *alıkoymasın. O takdirde* {ey Nebî} *uçuruma yuvarlanırsın* {yani, eğer onlar seni Sâ'ate îmân etmekten alıkoyacak olurlarsa helâk olursun}.

Buyrukta bir takdim vardır. Sonra Allah, tekrar Mûsâ'ya (a.s) hitâb ediyor:

17. ...*“O sağ elindeki nedir ey Mûsâ?”*

Bununla, sağ elinde bulunan ‘asâsını [sopasını/değneğini] kasdediyor. ‘Asâsını bir yılana dönüştürmeyi irade ettiği için Mûsâ'ya böyle demişti.

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلٰى
غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَأَلْقٰيهَا
فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ
سُوءٍ آيَةً أُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ إِلٰى
فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي
أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي
وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ أَخِي ﴿٣٠﴾ اُشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾
وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ
كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ
يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرٰى ﴿٣٧﴾

18. {Mûsâ} *dedi ki: “O ‘asâmdır [sopamdır/değneğimdir],* {yürürken} *ona dayanırım, onunla koyunlarıma* {ağaçlardan} *yaprak silkerim* {de yapraklar yere düşer, koyunlarım da onları yer –koyunları ağaca uzanamadıkları için Mûsâ (a.s) asası ile ağaçların dallarına vurarak yaprakları yere düşüyor, koyunları da o yaprakları yiyordu–} *ve benim onda* {yani, ‘asâda [sopada/değnekte]} *diğer hacetlerim de vardır”* {yani, onunla başka ihtiyaçlarımı da görürüm}.

Mûsâ (a.s), yiyecek ve içeceğini asası üzerinde taşır, ‘asâsını yere vurduğunda günlük yiyeceği, toprağa diktiğinde içeceği çıkar, çektiğin-

de ise su kaybolurdu. Ayın aydınlığının olmadığı gecelerde ‘asâsı –yolunu bulabilmesi için– önünü aydınlatır ve sürüden uzaklaşan koyunlarını ‘asâsı ile geri getirir ve akrebleri, yılanları ‘asası ile öldürürdü.Yine ‘asâsı o'nu –Allah'ın izniyle– türlü afetlerden korurdu.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Mukâtil'den tahdis edip dedi ki: Cibrîl (a.s) ‘asâyı Mûsâ'ya (a.s) geceleyin Medyen'e doğru giderken vermişti, ‘asânın adı da “Nef‘a” idi.

19. {Allah} *dedi ki: “Onu bırak ey Mûsâ!”*

20. *Onu* {sağ elinden} *bıraktı, o hemen* {karnı üzerinde} *hızlıca sa‘y [hareket] eden bir yılan oluverdi.*

Bu, başı üzerinde tümseği/çıkıntısı bulunan tüylü erkek bir yılandı. Mûsâ onu yakalamaktan korktu.

21. {Rabbi o'na} *dedi ki: “Onu al ve* {ondan} *korkma. Biz onu ilk sîretine [haline]* {yani, önceki hali olan ‘asâya} *iâde ederiz/döndürürüz”* {de tekrar evvelki gibi olur}...

Mûsâ eğilip eliyle onu kuyruğundan yakalayınca, önceki gibi ‘asâ oluverdi.

22. ...“{‘Asânın dışında} *diğer bir âyet/mucize olmak üzere de elini cenâhına zammet* {yani, yanına kavuştur}; *kötü bir hal olmaksızın* {yani, baras hastalığı söz konusu olmaksızın} *bembeyaz çıkacaktır”...*

O da elini koynundan çıkardı. Üzerinde bulunan elbise siyah çizgili idi. Eli koynundan, güneş ışığı gibi gözleri kamaştıran bir aydınlık ile çıkmıştı.

23. ...*“Böylece sana en büyük âyetlerimizden gösterelim”...*

(Koynundan çıkardığın da parlayan) el mucizesi, (yılana dönüşen) ‘asâ mucizesinden daha büyük ve daha hayret verici idi.

İşte, *(Mûsâ) ona [Fir‘avn'a] en büyük âyeti gösterdi* (en-Nâzi‘ât, 79/20) âyetindeki “en büyük âyet” ile de, “el mucizesi”ne işaret ediliyor.

24. ...*“Fir‘avn'a git; doğrusu o tuğyân etti”* {yani, isyan etti –onu, Bana ibâdet etmeye davet et. Şunu da bil ki, Ben onun kalbini bağladım, o îmân etmeyecektir–}.

Sonra rüzgâr ile görevli meleklerden biri o'na geldi ve, “Git, emrolunduğun şeyi yap!” dedi.

25. {Mûsâ} *dedi ki: “Rabbim! Sadrımı şerhet” [göğsüme inşirah ver]* {yani, kalbimi genişlet}...

Melek o'na, “Emrolunduğun işi yapmaya git” dedi. Çünkü bu, Cibrîl'i de, Mikâîl'i de, İsrâfîl'i de (hepsine selâm olsun) acze düşürmüş bir iştir.

26. ...*“ve işimi kolaylaştır”* {yani, Fir‘avn'a ve kavmine tebliğ işini bana kolaylaştır, zorlaştırma}...

27. ...*“ve lisânımdan düğümü çöz”...*

Çünkü lisânında bir ağırlık vardı. Bu açıklama Muhammed b. Hânî'den alınmıştır.

28. ...*“sözümü* {yani, kelâmımı} *fıkhetsinler” [iyi anlasınlar]...*

29. ...*“ve benim için* {Fir‘avn'ın huzuruna girmek ve Fir‘avn'ın tasdik etmesi için} *ehlimden bir vezir* {yani, yardımcı} *yap:...*

30. ...*“kardeşim Hârûn'u”...*

31. ...*“Onunla benim kuvvetimi sağlamlaştır”* {yani, sırtımı sağlamlaştır ve bana yardımcı olsun}...

32. ...*“ve o'nu* {bana emretmiş olduğun} *işimde bana ortak yap”* {ki muhatablarımız emrimizden öğüt alsınlar ve biz de birbirimize yardımcı olalım}...

33. ...*“ki Seni* {salâtta/namazda} *çok tesbih edelim”...*

34. ...*“ve Seni* {dillerimizle} *çok zikredelim”...*

35. ...*“Doğrusu Sen bize basîrsin”* {yani, bize en basîr olansın/bizi en iyi görensin}.

36. {Allah} *dedi ki: “Sana istediğin verildi* {yani, kendin için istediğin dilinden düğümün çözülmesi de, kardeşin için istediğin hayır da verildi} *ey Mûsâ”...*

37. ...*“Andolsun ki sana diğer bir defa daha minnet etmiştik”* {yani, nübüvvet ile birlikte sana in‘am etmiştik/nimet ihsan etmiştik}...

Sonra Allah bu nimeti beyân ediyor:

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ ﴿٣٨﴾ أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ
فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ
وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِي
أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ
كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ
وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ
قَدَرٍ يَا مُوسَىٰ ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ
بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾ اذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾
فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾

38. ...*"Hani anana* {onun ismi Yûhâned idi} *şu vahyi vahyetmiştik:"...*

39. ...*"Onu tâbût/sandık* {bu sandığı yapan mü'minin adı, Harbîl b. Sâbûs idi} *içine koy da denize* {yani, Mısır nehrine: Nil'e} *bırak, deniz de onu sâhile* {denizin kıyısına} *bıraksın/çıkarsın. Hem Bana düşman, hem o'na düşman biri* {yani, Fir'avn} *o'nu alsın." "Ve senin üzerine Benden bir muhabbet bıraktım"...*

Allah Mûsâ üzerine muhabbet [sevilmeyi] bırakmıştı; görür görmez o'nu sevmişlerdi. İşte bir diğer nimet de budur.

...*"gözümün önünde yetiştirilesin diye."*

Sandığın denize bırakılması, denizden çıkarılması ve (Mûsâ'nın) beslenmesi, bütün bunlar Allah'ın gözetimi altında olmuştu. Mûsâ denizden çıkartıldığında hiçbir kadının memesini emmeyi kabul etmedi.

40. ...*"Şunu da hatırla: Kız kardeşin* {Meryem} *gidip* {âl-i Fir'avn'a} *demişti ki": "Size, o'na iyi bakacak* {yani, o'nu sizin için bağrına basacak ve süt emzirecek} *birini göstereyim mi?"*

Onların "Evet" demesi üzerine, kız kardeşi gidip annesini getirdi,

Mûsâ da onun memesini kabul etti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

...*"Böylece seni anana döndürdük ki gözleri aydın olsun ve* {senin için} *üzülmesin. Hem sen* {güçlü kuvvetli zamanında: onsekiz yaşında iken Mısır'da} *bir nefsi katletmiştin/öldürmüştün de seni gamdan kurtardık* {yani, kısasen öldürülmekten kurtarmıştık –çünkü öldürdüğü kişinin yerine öldürülmek korkusuyla üzüntülü idi–} *ve seni fitneden fitneye uğrattık* {yani, ardı arkasına belalarla sınadık –bu belalardan kasıt, doğduğundan rasûl olarak gönderilmesine kadar karşı karşıya kaldığı türlü sıkıntılardır–}. *Bu sebeble ehl-i Medyen arasında* {Şu'ayb (a.s) ile birlikte olduğun vakit} *senelerce* {yani, on sene} *kaldın. Sonra, bir takdir gereği* {yani, süresi tesbit edilmiş bir takdir gereği} *geldin ey Mûsâ"...*

41. ...*"Seni Kendim için yetiştirdim"* {yani, Kendime rasûl olarak seçtim –o vakit Mûsâ 40 yaşında idi–}.

42. ...*"Sen ve kardeşin* {Hârûn} *âyetlerimle* {yani, el ve 'asâ mucizeleriyle} *git"...*

Hârûn o sırada yanında değil, Mısır'da idi. Mûsâ ile Hârûn –ikisine de selâm olsun– Fir'avn'ın yanına varmadan önce karşılaştılar.

...*"Benim zikrimde gevşeklik* {yani, Benim emrimde [emrimi yerine getirmekte] zaaf/zayıflık} *göstermeyin..."*

İbn Me'sûd'un kıraatinde, "Fir'avn'a tebliğ esnasında, Benim zikrimde gevşek [tehinâ] davranmayın" anlamındadır.

Allah bu hitâbıyla Fir'avn'a karşı onları yüreklendiriyor.

43. ...*"Fir'avn'a gidin, doğrusu o tuğyân etti" [pek azdı]...*

Dörtyüz yıl süreyle Allah'a âsî olmuştur.

44. ...*"de ona leyyin [yumuşak] söz söyleyin"* {yani, ona (adıyla değil) künyesi ile hitâb ederek leyyin söz söyleyin}...

"Leyyin [yumuşak] söz"den kasıt da, "Arınmak ve Rabbine hidâyet bularak haşyet duymak ister misin?" demeleridir.

...*"tezekkür etmesi veya haşyet duyması için."*

53. ...*"O ki yeryüzünü size bir beşik* {yani, bir döşek} *yaptı, sizin için onda sebîller/yollar açtı* {yani, arzda/yeryüzünde tarîkler/yollar yaptı} *ve semâdan yağmur indirdi. İşte onunla* {yani, yağmurla} *çeşitli nebattan ezvâc çıkardık/çıkarıyoruz"* {yani, arzdan türleri muhtelif bitkiler çıkardık/çıkarıyoruz –bunların kimilerini hayvanlar yer, kimileri de insanlar içindir–}...

54. ...*"yeyin ve en'amınıza [hayvanlarınıza] yedirin. Kuşku yok ki şunda* {yani, bu âyette sözü edilenlerde} *nühâ sahibleri* {yani, akıl sahibleri} *için âyetler* {yani, Allah'ın tevhîdine dâir ibretler} *vardır."*

Bunlar, Mûsâ'nın (a.s) Fir'avn'a söyledikleridir. Sonra Allah şöyle buyuruyor:

55. *Sizi ondan halkettik/yarattık* {yani, sizi ilk olarak yerden, bundan önceki âyette zikredilen topraktan yarattık} *ve* {öldüğünüzde} *sizi ona iâde ederiz ve sizi* {Kıyâmet Günü ölümden sonra dirilterek} *diğer bir defa daha ondan çıkarırız.*

وَلَقَدْ أَرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَى ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا
مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسَى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ
بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى
﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى
﴿٥٩﴾ فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى
وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ
وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ
وَأَسَرُّوا النَّجْوَى ﴿٦٢﴾ قَالُوا إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ
مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى ﴿٦٣﴾ فَأَجْمِعُوا
كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى ﴿٦٤﴾

56. *Andolsun Biz ona* {yani, Fir'avn'a} *âyetlerimizin hepsini* {yani, tûfân, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, mallarının yerin dibine

geçmesi, ardı arkasına gelen kıtlık yılları, ‘asâ ve el mucizelerini} *gösterdik de o* {Allah'tan olmadığını ileri sürerek onları} *yalanladı ve yüz çevirdi* {yani, bunların sihir olduğunu iddia ederek tasdik etmekten kaçındı}.

57. {Fir‘avn Mûsâ'ya} *dedi ki: “Sihrinle* {yani, el ve ‘asâ mucizeliyle} *bizi topraklarımızdan çıkarmaya mı geldin ey Mûsâ?”...*

58. *...“Öyleyse biz de sana onun benzeri bir sihir getiririz. Bizimle senin aranda bir mev‘ıd* {yani, vakit} *belirle, ki senin ve bizim cayamayacağımız denk* {yani, mîkât: âdil [mutedil-denk]} *bir mekân/yer olsun.”*

Nitekim (“suvâ-sevî” [s-v-y] kelimesi,) *O sevî sıratın ashâbı...* (Tâ-Hâ, 20/135) buyruğunda da, “âdil” [mutedil-denk] manasında kullanılmıştır.

59. {Mûsâ Fir‘avn'a} *dedi ki: “Mev‘ıdimiz [sizinle karşılaşma zamanımız] ziynet günüdür* {yani, sizin senede bir yaptığınız bayram günü olan Neyrûz [Nevrûz] günüdür}; *insanlar duhâ” [kuşluk vakti]* {yani, insanlar bayram günü gündüzleyin/gündüz vakti} *toplansınlar* {yani, insanlar bayram günü gündüz toplansınlar}.

“Duhâ” [kuşluk vakti] kelimesi, *Be’simiz/azabımız duhâ [kuşluk vakti]...* (el-A‘râf, 7/98) buyruğunda da “gündüz (vakti)” anlamındadır.

Fir‘avn güvenlik görevlilerini göndererek sözleşilen vakit ve yerde toplanmalarını sağladı.

60. *Fir‘avn tevelli etti* {yani, davet olunduğu haktan yüz çevirdi} *de keydini* {yani, sihirlerini-sihirbazlarını} *cemetti/topladı. Sonra geldi.*

61. *Mûsâ onlara dedi ki: “Veyl size! Bir yalanı Allah üzerine iftira etmeyin* {çünkü onlar, “El ve ‘asâ mucizeleri Allah'tan değildir; birer sihirdir” diyorlardı}. *Yoksa bir azab ile kökünüzü kazır* [yeshıteküm] {yani, cümlenizi/topunuzu helâk eder} *ve iftira eden* {yani, Allah'a karşı yalan uyduran} *hâib oldu/olur”* {yani, zarar eder}.

62. *İşleri hususunda aralarında nizâ’ ettiler* {yani, aralarındaki konuşmalarında ihtilafa düştüler}...

Bunun bir benzeri de, *Hani onlar işlerini aralarında nizâ' ediyorlardı/tartışıyorlardı* (el-Kehf, 18/21) âyetidir.

...ve necvâyı sırlaştılar [başbaşa gizlice konuştular] {yani, necvâlarını Mûsâ ve Hârûn'dan gizli yaptılar/tuttular}...

63. *...dediler ki: "Doğrusu bunlar iki sihirbaz; sihirleriyle sizi arzınızdan* {yani, Mısır topraklarından} *çıkarmayı ve müslâ olan bu tarikatınızı/yolunuzu gidermeyi irade ediyorlar"* {yani, bunlar adam çokluğu ve emsalleri –ki akıl ve şeref sahibi, mümtaz kişi demek olan "emsel"in çoğuludur– ile sizi geride bırakmayı, böylece bunların kendilerine [Mûsâ ve Hârûn'a] tabi olmalarını, seni [Fir'avn'ı] terketmelerini istiyorlar}.

64. {Fir 'avn, kavminin ileri gelen sihirbazlarına dedi ki:} *"O bakımdan keydinizi* {yani, sihrinizi} *cemedin/toplayın, sonra saff halinde* {yani, topluca, hep birlikte} *gelin. Çünkü bugün üstün* {yani, gâlib} *gelen felâh bulur"* {yani, mutlu, bahtiyar olur}.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا
فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ
فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَىٰ ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِي
يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ
حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾
قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ
فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ
وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾

65. *Dediler ki: "Ey Mûsâ! Sen mi* {elinden 'asânı} *bırakırsın yoksa ilk bırakan* {biz} *mi olalım?"*

66. *Dedi ki: "Hayır, siz bırakın."* {Onlar bırakınca,} *onların ipleri ve sopaları büyülerinden ötürü ona* {yani, Mûsâ'ya} *hareket ediyorlarmış gibi tahayyül ettirildi* {oysa bunlar hiçbir şekilde hareket etmeyen bir takım ipler idi}.

67. *Mûsâ nefsinde bir korkuya kapıldı* {yani, onların kendisinin yaptığının bir benzerini yapmaları halinde kendisi hakkında kuşkuya düşeceklerinden ve kendisine uymayacaklarından, uyanların da hakkında kuşkuya kapılacaklarından korktu}.

68. *Biz o'na dedik ki: "Korkma, kuşkusuz sen, evet sen el-a'lâsın" [en üstünsün veya en üstün olacaksın]* {yani, gâlibsin, gâlib geleceksin}...

Bunun bir benzeri de, *Eğer mü'minler* {yani, tasdik edenler} *iseniz, en üstünsünüz* {yani, gâlibsiniz veya gâlib olacaksınız} (Âl-i İmrân, 3/139) âyetidir.

Bu, Rabbinin emrine uygun olarak Cibrîl'in Mûsâ'ya (a.s) söylediği bir sözdür. O vakit o'nun sağ tarafında bulunuyordu.

69. *..."Sağ elindekini* {yani, 'asânı [sopanı/değneğini]} *bırak.* {O da denileni yaptı, derhal bir yılan oluverdi}. *Onların yaptıklarını* {yani, sihirlerini: iplerini ve değneklerini} *yutar. Onların yaptıkları sadece bir sihirbaz keydidir/hilesidir* {yani, onların yaptıkları bir sihirbazın yaptığı iştir. –Kasdedilen kişi, onların ileri gelenleridir. Mûsâ'nın yaptığı ise bir sihir değildir–}. *Sihirbaz ise nereye gitse iflah olmaz"* {yani, umduğunu bulamaz}.

70. *Derken sihirbazlar* {Allah için} *secdeye kapandılar...*

Bunlar, 73 sihirbaz idiler. En büyüklerinin adı Şem'ûn idi. Mûsâ'nın 'asâsı, onların iplerini ve değneklerini yutunca, Allah onların yüzleri üstü secdeye kapanmalarını sağladı.

...dediler ki: "Hârûn ve Mûsâ'nın Rabbine îmân ettik" {yani, tasdik ettik}.

71. {Fir'avn} *dedi ki: "Ben size izin vermeden* {yani, Mûsâ'ya îmân etmenizi emretmeden} *önce o'na îmân mı ettiniz* {yani, Mûsâ'yı tasdik mi ettiniz}? *Muhakkak o size sihri öğreten büyüğünüzdür* {yani, sihirbazlıkta aranızda en büyük, en ileri olanınızdır}. *Andolsun ki hilâftan ellerinizi ve ayaklarını keseceğim* {yani, sağ el ve sol ayaklarınızı keseceğim} *ve sizi hurma dallarında* {(yani, hurma dalları üzerinde/üzerine)} *asacağım"...*

"Fî" edatının kullanımı açısından, bu da, *Yoksa onların kendisinde*

[fîhi] *dinledikleri* {yani, üzerinde dinledikleri/üzerine çıkıp dinledikleri} *merdivenleri mi var?* (et-Tûr, 52/38) buyruğuna benzemektedir.

...*"Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu mutlaka bileceksiniz"* {yani, benim azabımın mı yoksa Mûsâ ve Hârûn'un Rabbinin azabının mı daha şiddetli ve kalıcı olduğunu anlayacaksınız}.

قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا
مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍ اِنَّمَا تَقْض۪ي
هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا
وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾
اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ ف۪يهَا
وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾ وَمَنْ يَأْتِه۪ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ
فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى ﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ
تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

72. {Sihirbazlar} *dediler ki: "Bize gelen beyyinâta* {yani, yani, el ve 'asâya} *ve bizi fatr edene* {yani, halkedene/yaratana, yoktan var eden Rabbimize} *seni üstün tutamayız* {yani, bunlara seni tercih edemeyiz}. *Artık* {hakkımızda} *ne hüküm vereceksen ver* {yani, el ve ayaklarımızı mı keseceksin, bizi asacak mısın, istediğin hükmü ver}. *Sen sadece bu dünya [yakın/şimdiki] hayatta hükmedebilirsin"*...

73. ...*"Gerçekten biz Rabbimize îmân ettik* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik ettik} *ki hatalarımızı* {yani, sihrimizi} *ve bizi ikrah ettiğin* {yani, mecbur ettiğin} *sihri mağfiret etsin. Allah hem daha hayırlıdır, hem de daha kalıcıdır"* {yani, Allah'ın zâtı senden daha üstündür ve kalıcıdır ey Fir'avn; sen öleceksin, Rabb ise bir ve tek olarak bâkî kalacaktır –çünkü Fir'avn onlara, "Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu mutlaka bileceksiniz" (Tâ-Hâ, 20/71) demişti–}...

74. ...*“Gerçek şu ki, kim* {âhirette} *Rabbine mücrim* {yani, müşrik} *olarak gelirse* {işte sen de böyle birisisin ey Fir‘avn}, *ona cehennem vardır. Onda ölmez* {ki dinlensin} *ve yaşamaz* {ki hayat ona fayda versin}...

Benzeri bir âyet de el-A‘lâ sûresinde[2] bulunmaktadır.

75. ...*“Kim de* {âhirette} *O'na mü’min* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik etmiş} *olarak sâlih amel işlemiş halde gelirse, işte onlar için en yüksek dereceler* {yani, cennette amellerinden ötürü üstün ve yüce mertebeler} *vardır”:...*

76. ...*“adn cennetleri. Altından* {yani, bostanlarının/bahçelerinin altlarından} *nehirler akar, orada hâlidlerdir* {yani, ölmezler}. *Şu* {yani, hulud/sürekli kalma}, *tezekki eden/arınan kimselerin karşılığıdır.”*

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا فِى الْبَحْرِ
يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ
فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى
﴿٧٩﴾ يَا بَنٖى اِسْرَآئٖيلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ
الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ
طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فٖيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٖى وَمَنْ
يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبٖى فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾ وَاِنّٖى لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾ وَمَا اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى
﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُولَٓاءِ عَلٰٓى اَثَرٖى وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾

77. *Andolsun ki Biz Mûsâ'ya şunu vahyettik: “Kullarımla* {Mısır topraklarından} *isrâ et de [geceleyin yürü/yola koyul da] onlar için bahrda/denizde kuru bir yol aç* {âl-i Fir‘avn'ın arkandan} *yetişmesinden korkmaksızın ve* {önünde karşılaşacağın denizde boğulmaktan} *haşyet duymaksızın.”*

---

2 Bkz. el-A‘lâ, 87/13.

İsrâîloğulları Mûsâ'ya, “İşte Fir‘avn askerleriyle bizi yetişti, deniz de bizi örtüp kaplayacak. Artık kurtuluşumuz kalmadı” dediler. Bunun üzerine, *Yetişmesinden korkmaksızın ve haşyet duymaksızın* buyruğu indi. Böylece Allah onları kurtarmayı üstlendi.

78. *Fir‘avn ordusuyla/askerleriyle onları takib etti de onları denizden kaplayan kapladı* {yani, suda boğuldular}.

79. *Fir‘avn, kavmini* {yani, Kıbtîleri} *dalâlete düşürdü ve hidâyete iletmedi* {yani, onları hidâyete iletemedi}.

el-Mü’min sûresinde de belirtildiği üzere Fir‘avn, *Ben size, başka değil gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi, başka değil reşâd yoluna hidâyet ediyorum* (el-Mü’min, 40/29) demişti. Fakat Fir‘avn onları saptırdı, onları hidâyete iletmedi.

İşte Allah'ın, *Hidâyete iletmedi* buyruğu buna işaret ediyor.

80. *Ey İsrâîloğulları! Gerçekten sizi düşmanınızdan* {yani, Fir‘avn'dan ve kavminden} *kurtardık ve size Tûr'un sağ yanında* {yani, Mûsâ yetmiş kişi ile birlikte dağın sağ tarafına doğru yürüyüp gittiğinde o'na Tevrât verildiği zaman} *va‘d verdik ve* {Tîh'de} *üzerinize menn ve selvâ indirdik.*

“Menn”, kudret helvası diye bilinen bir yiyecektir. Geceleyin gözlerinin önünde ağaçlar üzerinde bembeyaz kar gibi parlardı, bal gibi tatlı idi. Sabah ondan toplamak üzere giderler ve o gün kendilerine yetecek kadarını alırlar, ertesi güne bir şey saklamazlardı. Cum‘a günü ise iki gün yetecek kadar alırlardı, çünkü Cumartesi günü bir yere gitmedikleri ve çalışmadıkları bir gündü. Bu, Mûsâ (a.s) ile birlikte Tîh'de bulundukları sırada kendilerine verilmiş bir şeydi. Çocuklar büyüdükçe elbiseleri de onlarla birlikte genişleyip büyürdü. Erkeklerin elbiseleri ise eskimez, yıpranmaz ve kirlenmezdi. “Selvâ” ise bir kuştur. Tîh'de bulundukları sırada İsrâîloğulları'nın kendisinden et istemeleri üzerine Mûsâ (a.s) da Rabbinden diledi. Allah da, “Onlara eti en az olan kuş etini vereceğim” buyurdu ve gönderdiği bir bulut, yaklaşık bir mil boyunca ve bir mızrak yüksekliğince yağmur gibi bıldırcın yağdırdı. Rüzgâr bu kuşları güneye doğru topladı. Bunlar Mısır yollarında görülen kırmızı renkli kuşlardır.

81. *Size rızık olarak verdiğimiz tayyibâttan* {yani, helâl rızıktan}

yeyin ve o hususta tuğyân etmeyin {yani, rızık hususunda isyan etmeyin: rızık olarak size ihsan ettiğimiz menn ve selvâ hususunda isyana sapıp emre karşı gelerek ertesi güne onlardan bir şey ayırıp saklamayın}...

Çünkü Allah, ertesi güne ondan bir şey ayırıp saklamalarını yasaklamıştı. Onlarsa Allah'a karşı geldiler ve ondan ayırıp sakladılar. Etleri kurutmaya kalkıştılar, fakat et kurtlandı ve koktu. Şâyet İsrâîloğulları'nın bu işleri olmasaydı, hiçbir zaman yemekler bozulmazdı ve eğer Âdem'in eşi Havvâ –ikisine de selâm olsun– olmasaydı hiçbir kadın ebediyen kocasına ihanet etmezdi.[3] İşte Allah'ın, *Ve o hususta tuğyân etmeyin* buyruğu bunu anlatıyor.

Nitekim Allah'ın Fir'avn hakkındaki, *O tuğyân etti* (Tâ-Hâ, 20/24, 43) buyruğu da, "isyan etti" anlamındadır.

...*O takdirde üzerinize gazabım iner* {yani, azabım vâcib/gerekli olur}. *Her kime de gazabım inerse* {yani, azabım vâcib/gerekli olursa}, *yıkıma uğrar* {yani, helâk olur}.

82. *Bununla beraber kuşkusuz Ben* {buzağıya ibâdetten, şirkten} *tevbe eden, îmân eden* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *ve sâlih amel işleyen, sonra da hidâyet üzere olan* {yani, amelinin sevâbını göreceğini/karşılığının olduğunu bilen/tanıyan} *kimse için ğaffârım [çok mağfiret ediciyim].*

"Hidâyet" kelimesi, *Ve onlar yıldız(lar) ile de hidâyet bulurlar* (en-Nahl, 16/16) âyetinde de "yollarını tanımak/bilmek" manasında kullanılmıştır.

83. *Kavminden* {yani, kavminden seçtiğin yetmiş kişiden} *erken gelmek için seni aceleye getiren nedir ey Mûsâ!*

Mûsâ Tevrât'ı Rabbinden almak için kendisiyle birlikte Tûr'a gitmek üzere yetmiş kişi seçmişti. Yola koyulduklarında Mûsâ (a.s) Rabbi-

3 Buradaki kadının kocasına ihaneti, bildiğimiz kötü işi işlemek manasına anlaşılacak olursa, bu Havvâ annemiz hakkında asla düşünülemeyecek bir şeydir; dînen ve aklen imkânsızdır. Eğer maksat Âdem'in (a.s), eşi Havvâ'nın teşvikiyle yasak ağaçtan yemesi ise, Kur'ân'da Âdem'in (a.s) bunu Havvâ'nın teşvikiyle yediğine dâir bir işaret bulunmamaktadır. Dolayısıyla böyle bir değerlendirmeyi kabul etmek mümkün değildir.

ne olan şevki dolayısıyla acele etti, yetmiş kişiyi geride bıraktı ve dağa doğru arkasından gelmelerini emretti. Allah da o'na, *Kavminden erken gelmek için seni aceleye iten nedir?* diye sordu.

84. {Mûsâ} *dedi ki: "Onlar izimi takip ediyorlar* {yani, benden sonra gelecekler}. *Rabbim, razı olasın diye ben huzuruna gelmek için acele ettim."*

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾
فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ
رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ
أَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ﴿٨٦﴾ قَالُوا
مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا
مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

85. {Allah} *buyurdu ki: "Senden sonra Biz kavmini* {yani, o yetmiş kişi dışında Hârûn ile birlikte deniz kıyısında bıraktığın kimseleri} {buzağı ile} *fitneye düşürdük ve Sâmirî* {buzağıya tapmalarını emredip} *onları dalâlete sürükledi."*

Bunlar 12.000 kişi idiler.

86. *Mûsâ* {dağdan onlara} *kızgın ve* {buzağıya tapınmış olmalarıyla da üzüntülü ve} *kederli bir şekilde kavmine geri döndü.* {Onlara} *dedi ki: "Rabbiniz size hasen* {yani, hakk} *bir va'dde bulunmadı mı"* {yani, içinde her şeyin açıklaması bulunan Tevrât'ı vereceğine dâir va'dde bulunmadı mı}?...

Nitekim Allah Bakara sûresinde de, *İnsanlara husn [hasen]* {yani, Muhammed (s.a) hakkında hakkı} *söyleyin* (el-Bakara, 2/83) buyurmuştur.

Allah, *Sizinle Tûr'un sağ yanında sözleştik...* (Tâ-Hâ, 20/80) buyruğuyla bu va'di vermiştir. Mûsâ Tevrât'ı almak üzere yetmiş kişi ile birlikte yola koyulunca bu sözün gerçekleşme vakti onlara uzun geldi. Çünkü onlara verilen bu süre kırk gün idi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatıyor:

...*"Yoksa size va'dolunan süre uzun mu geldi yahut üzerinize Rabbinizden bir gazabın gelmesini mi* {yani, azabın vâcib olmasını mı} *istediniz?"...*

Nitekim, *Üzerinize Rabbinizden bir ricz ve bir gazab gelmiş bulunuyor* (el-A'râf, 7/71) buyruğunda da, "gazab" kelimesi, "azab" manasındadır.

...*"Bana olan va'dinizde* {yani, kırk günlük sürede} *bunun için mi durmadınız?"*

Çünkü onlar geceleri ve gündüzleri ayrı ayrı saydılar; yirmi gündüz ve yirmi gece saydılar. Sonra da Hârûn'a, "Bizimle Mûsâ arasında sözleşilen süre tamamlanmış bulunmaktadır" dediler. İşte o vakit Sâmirî'de onları saptırdı, yoldan çıkardı.

87. *Dediler ki: "Kendi güç ve isteğimizle* {yani, kendimize ve irademize hâkim olduğumuz halde} *va'dine muhalefet etmedik, fakat o kavmin ziynetinden bir takım vizirler* {yani, günahlar} *yüklendik"...*

Bu durum onları buzağıyı yapmaya ve ona ibâdet etmeye itmişti. "Ziynet"ten kasıt, Fir'avn hanedanından aldıkları altın ve gümüşten oluşan süs eşyaları idi. Otuzbeş gün sonra Sâmirî –ki o İsrâîloğulları'ndan idi– onlara dedi ki: "Ey Mısır halkı! Mûsâ size geri dönmeyecektir. Siz de şu vizre bakın. O vizr, kadınlarınız ve çocuklarınız üzerindeki pisliğin ta kendisidir. Bunlar sizin gasb yoluyla Fir'avn hanedanından aldığınız süs eşyalarıdır. Haydi bunlardan temizlenin ve onları ateşe atın." Onlar da onun dediğini yaptılar. Altın ve gümüşten oluşan bütün süs eşyalarını toplayıp bir araya getirdiler. Sâmirî bunları aldı ve 36, 37 ve 38. günlerde –yani, toplam üç günde– işleyerek bir buzağı şekline getirdi. Sonra Cibrîl'in (s.a) atının toynağının izinden almış olduğu bir avuç toprağı da ona kattı. Buzağı bir defaya mahsus olmak üzere böğürdü, fakat bir daha bu böğürmesini tekrarlamadı. Sâmirî 39. gün bu buzağıya tapınmalarını emretti. Ertesi günü, yani 40. günde de Mûsâ (a.s) onların yanına döndü. İşte Allah'ın şu buyruğu da bunu anlatmaktadır:

...*"Onları attık, Sâmirî de böylece* {o süs/ziynet eşyalarını ateşe} *attı."*

فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هٰذَٓا اِلٰهُكُمْ
وَاِلٰهُ مُوسٰى فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا
يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ
يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونِي وَاَطِيعُوٓا
اَمْرِي ﴿٩٠﴾ قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا
مُوسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا ﴿٩٢﴾ اَلَّا
تَتَّبِعَنِ اَفَعَصَيْتَ اَمْرِي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَاْخُذْ بِلِحْيَتِي
وَلَا بِرَاْسِي اِنِّي خَشِيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِٓي اِسْرَٓائِيلَ وَلَمْ
تَرْقُبْ قَوْلِي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾

88. *Onlara böğüren* {yani, ses çıkaran} *bir buzağı cesedi* {yani, ruhu bulunmayan bir cisim} *çıkardı. Dediler* {yani, tek başına Sâmirî dedi} *ki:* "{Ey İsrâîloğulları!} *Bu sizin ilâhınızdır, Mûsâ'nın da ilâhıdır; fakat o unuttu*" {yani, Mûsâ, asıl rabbi olan bu buzağıyı terk etti, bırakıp gitti de Rabbinin kendisine hitab edeceğini iddia etti}.

İsrâîloğulları denizi geçince, Amalika kavmine rastladılar ve onların putlara ibâdet ettiklerini gördüler. Mûsâ'ya, "Bunların ilâhları olduğu gibi sen de bize bir ilâh yap!" dediler. İşte Sâmirî bunu ganimet bilerek buzağı heykelini yaptıktan sonra, *Ey İsrâîloğulları! İşte bu sizin ilâhınızdır, Mûsâ'nın da ilâhıdır; fakat o unuttu* demişti.

89. *Onun [buzağı heykelinin], hiçbir sözlerine karşılık veremediğini* {yani, buzağının kendileriyle konuşamadığını}, *onlara bir zararının dokunmadığını/dokunamadığını* {yani, buna güç yetiremediğini} *ve bir fayda* {yani, bir menfaat} *sağlayamadığını* {yani, onlara bir hayır veremediğini} *görmezler mi?* {Buzağı heykelinin, onlardan herhangi bir kötülüğü kaldırmaya veya onlara herhangi bir iyiliği celbetmeye güç yetiremediğini görmezler mi}?

90. *Andolsun ki daha önce* {yani, Mûsâ (a.s) Tûr'dan/Sina dağından yanlarına gelmeden önce} *Hârûn onlara şöyle demişti: "Ey kavmim! Muhakkak siz bununla* {yani, buzağı heykeli ile} *ancak fitneye maruz kaldınız* {yani, mübtela oldunuz, sınandınız}. *Muhakkak ki sizin Rabbiniz Rahmân olandır. O halde* {dînim üzere} *bana ittiba edin, emrime* {yani, söylediklerime} *itaat edin."*

91. *Onlar, "Mûsâ bize dönünceye kadar buna* {yani, buzağıya/buzağı heykeline} *ibâdet etmeye mutlaka devam edeceğiz" dediler.*

(Buradaki "len nebraha" buyruğu,) *Ben iki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar devam edeceğim* [lâ ebrahu] (el-Kehf, 18/60) buyruğuna benzemektedir.

92. {Mûsâ geri dönünce Hârûn'a} *dedi ki: "Ey Hârûn! Onların dalâlete düştüklerini* {yani, şirk koştuklarını} *görünce, seni alıkoyan ne oldu?"...*

93. ...*"bana uymaktan* {yani, niçin emrime uymadın da onların bu yaptıklarına karşı koymadın}? *Yoksa emrime karşı mı geldin"* {yani, benim söylediklerimi terk mi ettin}?

Nitekim Allah, *Siz müsriflerin [haddi aşanların] emrine itaat etmeyin* (eş-Şu'arâ, 26/151) buyuruyor.

94. {Hârûn (a.s), Mûsâ'ya (a.s)} *dedi ki: "Anamın oğlu! Sakalıma, başıma yapışma,* {eğer ben onlara karşı çıkmış olsaydım, birbirini öldürecek iki guruba ayrılırlardı}. *Ben, bana 'İsrâîloğulları arasında tefrika çıkardın ve benim sözüme uymadın'* {yani, benim tavsiyelerime riâyet etmedin} *diyeceğinden korktum."*

Söz konusu tavsiye ise Mûsâ'nın Hârûn'a söylediği, *Kavmim içinde bana halef ol, ıslah et, müfsidlerin yoluna tâbi olma* (el-A'râf, 7/142) sözüdür.

İsrâîloğulları Hârûn'u (a.s) Mûsâ'dan (a.s) daha çok seviyorlardı. Bundan ötürü de 70.000 çocuğa Hârûn adını vermişlerdi.

95. (Mûsâ) *dedi ki: "Senin bu yaptığın nedir ey Sâmirî"* {yani, seni bu gördüğüm işe sürükleyen nedir}?

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ
فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي ﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ
فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا
لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلَٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا
لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَا إِلَٰهُكُمُ اللَّهُ
الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

96. {Sâmirî} *dedi ki: "Ben onların [İsrâîloğulları'nın] görmediklerini gördüm* {yani, fark edemediklerini fark ettim: Cibrîl'in (a.s) atının durumu hakkında onların bilmediklerini bildim}. *Bunun için Rasûl'ün* {atının} *bastığı yerden* {yani, Cibrîl'in (a.s) atının ayağının altından} *bir avuç almıştım ve onu* {süsleri topladıktan sonra süslerin arkasından ateşe} *bıraktım. Nefsim de bana böylece süsledi"* {yani, bana bunu yapmamı nefsim süslü gösterdi}.

97. *Dedi ki: "Haydi git, çünkü sen hayatta oldukça* {yani, ölene kadar} *lâ misâs [dokunmak yoktur] diyeceksin* {yani, insanlarla karışmayacaksın, onlarla bir araya gelmeyeceksin}. *Sana* {âhirette} *yerilmiş ve asla kendisinden geri bırakılmayacağın* {yani, kendisinden gizlenip saklanamayacağın, Kıyâmet Günü kendisiyle karşılaşacağın} *bir vâde vardır. Şimdi taptığın* {ibâdet edip durduğun} *ilâhına* {yani, buzağıya} *bir bak. Biz onu andolsun* {ateşte} *yakacak, sonra da* {eğelerle törpüleyip} *denize savurup darmadağın edeceğiz"...*

98. *..."Sizin ilâhınız ancak Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. İlmi her şeyi kuşatmıştır* {yani, doldurmuştur}. *O her şeyi bilendir."*

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi ki: Allah, varlıkları yaratmadan önce kimin Kendisine ibâdet edeceğini, kimin de Kendisine ibâdet etmeyeceğini bilmiştir.

كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ مَا قَدْ سَبَقَۚ وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ
لَدُنَّا ذِكْرًاۚ ﴿٩٩﴾ مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًاۙ ﴿١٠٠﴾
خَالِدِينَ فِيهِۜ وَسَٓاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلًاۙ ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ
وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًاۚ ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَبِثْتُمْ
اِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ اِذْ يَقُولُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً
اِنْ لَبِثْتُمْ اِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا
رَبّ۪ي نَسْفًاۙ ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًاۙ ﴿١٠٦﴾ لَا تَرٰى فِيهَا عِوَجًا
وَلَٓا اَمْتًاۜ ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُۚ وَخَشَعَتِ
الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ
الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾

99. *İşte* {ey Muhammed, senden önceki ümmetler arasından} *geçmiş olanların haberlerinden sana böylece kıssa olarak anlatıyoruz. Kuşku yok ki sana katımızdan bir zikir* {yani, nezdimizden her şeye dâir bir açıklama [tibyân, beyân]: Kur'ân} *verdik.*

100. *Kim ondan* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirirse, muhakkak o kimse Kıyâmet Günü bir vizr yüklenecektir* {yani, Kur'ân'dan yüz çevirmesi dolayısıyla sırtında taşıyacağı bir günah yüklenmiş olur}.

101. *O kimseler onda* {yani, o günah sebebiyle cehennem ateşinde} *ebediyen kalacaklardır. Kıyâmet Günü o* {yani, ism ve vizr: büyük günah [hata]} *onlar için ne kötü bir yük olacaktır.*

102. *Sûra üfürüleceği günde biz mücrimleri* {yani, müşrikleri} {yüzleri} *göğermiş/morarmış halde* {cehennem ateşine} *haşrederiz.*

103. *Kendi aralarında gizlice, "Siz ancak on* {gün} *eğlendiniz" diye fısıldaşırlar* {yani, bu hususta birbirlerine böyle diyerek sual sorarlar}.

104. *Biz onların ne söylediklerini çok iyi biliriz. Onların daha iyi yolda olanları* {yani, fısıldaşırken dile getirdikleri görüşleri itibariyle en üstün olanları} *der ki: "Siz* {kabirlerinizde} *ancak bir gün eğlendiniz."*

105. *Sana dağları sorarlar...*

Âyet-i kerîme, Sakifli bir adam hakkında nâzil olmuştur.

...De ki: "Rabbim onları {yerden} *köklerinden koparıp parça parça dağıtacaktır,"...*

106. *..."yerlerini* {topraksız ve bitkisiz} *dümdüz edecektir"...*

107. *..."Sen orada bir 'ivec* {yani, alçaklık} *ve bir emt* {yani, yükseklik} *görmeyeceksin."*

108. *O gün davetçiye uyarlar...*

Kasdedilen, Beytu'l-Makdis'teki kaya üzerinde ayakta bulunan İsrâfîl'in (a.s) sûra üfürüleceği zaman çıkaracağı sestir. Onlar bu sesten başka bir tarafa; sağa-sola yönelmeyeceklerdir.

'İvec kelimesi, *Onun yolunun 'ivecini* {yani, bir tarafa; sağa-sola meyletmesini, eğrilmesini} *isteyerek...* (Âl-i İmrân, 3/99) âyetinde de aynı manada kullanılmıştır.

...Onun bir 'iveci yoktur {yani, onlar ondan başka bir tarafa sapmayacaklardır; sadece sese doğru gideceklerdir}...

Bunun bir benzeri de, *Ve onda bir 'ivec [eğrilik] komayan...* (el-Kehf, 18/1) buyruğudur.

...Rahmân'ın huzurunda sesler kısılmış olacak. Sen orada ancak bir hems {yani, sadece ayak sesleri gibi gizli sesler} *duyacaksın.*

109. *O gün Rahmân'ın* {kendisine şefaat edilmesi için} *izin vereceği ve sözünden* {yani, tevhîdden} *razı olacağı kimseninki müstesnâ, şefaatin* {yani, meleklerin şefaatinin} *hiçbir faydası olmayacaktır.*

110. *O* {yani, Allah} *onların ellerinin önündekini de, arkalarındakini de* {yani, melekleri yaratmadan önce olanları da, onları yarattıktan sonra olanları da} *bilir. Onlar ise O'nu* {yani, Allah'ı} *bilgileri ile kuşatamazlar* {çünkü O bundan daha büyüktür}.

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ
يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا
وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ
مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ
أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾ وَلَقَدْ عَهِدْنَا
إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

111. *Yüzler* {asla ölmeyen} *hayy ve* {her şeyin varlığını koruyan} *kayyûm olana zilletle boyun eğmiş* {yani, teslim olmuş} *olacaktır. Zulüm taşıyanlar gerçekten hüsrâna* {yani, Kıyâmet Günü'nde sırtında şirk taşıyarak gelen kimseler zarara} *uğrayacaklardır.*

112. *Kim mü'min olduğu* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik ettiği} *halde sâlih ameller işlerse,* {âhirette} *o zulme uğratılmaktan* {yani, hasenatının tümünün karşılığını görmeyerek hasenatı hususunda zulme maruz kalmaktan} *ve herhangi bir eksiltilmekten* {yani, hasenatından, mükâfaatından bir şeyler eksiltilmesinden} *korkmaz.*

Bu da, *O eksiltilmekten ve kendisine zulmedilmesinden korkmaz* (el-Cinn, 72/13) buyruğu gibidir.

113. *Böylece onu* {iyice anlasınlar diye} *Arabça bir Kur'ân olarak indirdik ve onda* {dünya hayatında kıtlık, yerin dibine geçirilmek, suda boğulmak, çığlıklarla helâk edilmek gibi geçmiş ümmetlere yapılmış} *tehditlerimizi* {yani, Kur'ân'daki türlü tehditleri} *tekrar ettik* {işte bu tehdit de onlara yapılmıştır} *ki ittika etsinler* {yani, Kur'ân'daki bu tehditler sebebiyle ihlâslı bir şekilde tevhîde bağlansınlar} *yahut o* {tehdit} *yeniden onların zikretmelerini* {yani, öğüt almalarını} *sağlasın* {da korkup îmân etsinler}.

114. *Hakk melîk olan Allah yüce ve üstündür* {O'ndan başka bütün ilâhlar bâtıldır}. *Sana onun vahyi tamamlanmadan* {yani,

Cibrîl (a.s) sana Kur'ân'dan vahy ettiğini tamamlamadan} *önce Kur'ân'ı (okumakta) acele etme!...*

Çünkü Nebî (s.a), Cibrîl'in (a.s) getirdiği bir vahyi bitirmeden (s.a) onu tekrarlamaya koyulurdu. Bunun üzerine Allah, *Kur'ân'ı (okumakta) acele etme* buyurdu.

...ve de ki: "Rabbim ilmimi {yani, Kur'ân'ı (bilmemi)} *arttır."*

115. *Andolsun ki Biz daha önce* {yani, Muhammed'den (s.a) önce}, *Âdem'e* {ağaçtan yememesi hususunda} *ahidde bulunmuştuk, fakat o unuttu* {yani, Âdem bu ahde uymadı}...

Allah'ın, *...Mûsâ'nın da ilâhıdır, o unuttu* {yani, terk etti} (Tâ-Hâ, 20/88) âyeti; *Biz de sizi unuttuk* {yani, terk ettik} (es-Secde, 32/14) âyeti ve *...Pay almayı unuttular* {yani, terk ettiler} (el-Mâide, 5/14) âyetinde, "unutmak" kelimeleri "terk etmek" anlamındadır.

İşte Âdem'in bu ahdi unutması [nesiye] sebebiyle, insana da (aynı kökten) *insan* [unutan] adı verildi. Unuttuğundan ötürü o yasak ağaçtan yedi.

...Biz onu azimli bulmadık {yani, ağaçtan yememe hususunda Âdem'in sabırlı olduğunu görmedik}.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ
اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ
هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ
﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا
فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَٰنُ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ
هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا
فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن
وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾

116. *Hani* {ona ruh üflendiğinde} *meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik de hepsi secde etmişlerdi...*

Sonra Allah istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

...İblîs müstesnâ {yani, o secde etmedi}. *O* {secde etmekten} *yüz çevirmişti.*

117. *Dedik ki: "Ey Âdem! Kuşkusuz bu sana ve eşine* {yani, Havvâ'ya} *düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın. Sonra sıkıntıya uğrarsın"* {yani, ellerinle çalışmak zorunda kalırsın. –Halbuki o, cennette el emeği söz konusu olmaksızın rahat bir şekilde yiyordu. Fakat bu yasağa uymayıp, günahı işleyince çalışıp yemek zorunda kaldı–}...

118. ...*"Çünkü* {ey Âdem} *sen orada aç da, çıplak da kalmazsın"...*

119. ...*"ve sen orada susuz da kalmazsın* {yani, cennette susuzluk çekmezsin}. *Güneş sıcağına da maruz kalmazsın"* {yani, güneşin sıcağı sana isabet ederek sana rahatsızlık vermez}.

120. *Şeytan* {yani, İblîs} *ona vesvese verip dedi ki: "Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını* {yani, ondan yediğin takdirde cennette ebedi kalmanı ve ölmemeni sağlayacak olan ağacı} *ve sonu gelmez* {yani, yok olmaz} *bir mülkü göstereyim mi?"*

121. *Bunun üzerine ikisi de ondan yediler. Hemen kendilerine ayıp yerleri* {yani, avretleri} *görünüverdi. Cennetin yapraklarını yamayarak üstlerini örtmeye başladılar* {yani, yaprakları: incir ağacının yapraklarını üst üste yapıştırarak örtünmeye koyuldular}. *Âdem Rabbine âsî ve ğâvî oldu* {yani, saptı, Rabbine itaatten yüz çevirdi}.

ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ
فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى ﴿١٢٢﴾ قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنّ۪ي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ
فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ اَعْرَضَ عَنْ ذِكْر۪ي فَاِنَّ لَهُ
مَع۪يشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اَعْمٰى ﴿١٢٤﴾
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَن۪ٓي اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَص۪يرًا ﴿١٢٥﴾

122. *Sonra Rabbi onu ictibâ etti* {yani, seçti}. {Günahından dolayı} *tevbesini kabul etti ve* {tevbe etme yolunu göstererek} *ona hidâyet verdi.*

123. *Buyurdu ki: "Hepiniz* {yani, Âdem ve İblîs} *oradan inin. Kiminiz kiminize düşman olacaktır* {yani, İblîs ve soyundan gelecek olanlar Âdem'e ve onun soyundan gelecek olanlara düşmanlık edecektir}. *Fakat Benden size* {yani, Âdem'in soyundan gelecek olanlara} *bir hidâyet* {yani, beraberlerinde gerekli açıklamaların bulunduğu kitablar bulunan rasûller} *geldiğinde, kim Benim hidâyetime* {yani, rasûllerime ve kitabıma} *uyarsa, o* {dünyada} *dalâlete düşmez,* {âhirette} *şaki [bedbaht] olmaz"...*

124. ...*"Kim benim zikrimden* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirirse",...*

Buyruk, el-Esved b. 'Abdullâh el-Esved el-Mahzûmî hakkında inmiştir. Hamza b. 'Abdu'l-Muttalib onu Bedir günü su birikintisinin kenarında öldürmüştü.

...*"gerçekten onun için dar bir geçim* {yani, kötü bir hayat} *vardır* {çünkü böyle bir hayat Allah'a ma'siyetlerle geçmiştir} *ve onu Kıyâmet Günü kör olarak* {yani, lehine delil getirmesini bilemeyecek bir halde} *haşrederiz."*

125. *Der ki: "Rabbim beni* {delil getiremeyecek şekilde} *niçin kör haşrettin? Halbuki ben* {dünyada iken} *görüyordum* {yani, delilimi biliyordum}.

Bu da, *Benim sultânım elimden kaybolup gitti* (el-Hâkka, 69/29) buyruğuna benzemektedir ki "ben delilimi kaçırdım, unuttum" demektir.

O bu sözlerini, şirk koştuğuna ve kâfir olduğuna dâir azaları tanıklık edeceği vakit söyleyecektir.

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَىٰ ﴿١٢٦﴾
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ
أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ ﴿١٢٧﴾ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِأُولِي النُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾

126. {Allah} *buyurur ki: "İşte böyle, çünkü sana âyetlerimiz* {yani, Kur'ân'ın âyetleri} *geldiğinde onları unutmuştun* {yani, Kur'ân âyetlerine îmân etmeyi terk etmiştin}. *Bugün de sen böy-*

lece unutulursun” {yani, âhirette cehennemde bırakılacaksın, oradan asla çıkmayacaksın ve Biz seni anmayacağız}.

127. *İsrâf edip* {yani, dünyada şirk koşup} *Rabbinin âyetlerine* {yani, Kur’ân'a} *îmân etmeyenleri böyle cezalandırırız* {yani, dünyada iken şirk koşanları âhirette bu şekilde cezalandırırız}. *Âhiret azabı ise elbette* {dünyadaki Bedir'de öldürülme musibetinden} *daha şiddetli ve daha kalıcıdır.*

Arkasından Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyurmaktadır:

128. *Meskenlerine uğrayıp geçtikleri kendilerinden önceki nice nesilleri* {azab ile} *helâk edişimiz onlar için bir hidâyet sebebi olmadı mı?* {yani, Biz onlara bütün bunları açıklamadık mı? Onlar bu helâk edilen nesillerin: ‘Âd, Semûd, Lût ve Şu‘ayb kavimlerinin yaşadıkları şehirlerin yakınlarından geçip gitmektedirler. Onların helâk olduklarını görmektedirler}...

...*Kuşku yok ki bunda* {dünyada azab ile helâk edilmelerinde} *nuhâ sahibleri* {yani, akıllı kimseler} *için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.* {Akıl sahibleri onlardan ibret alsınlar da onların akıbetlerine benzer bir akıbete uğramaktan sakınsınlar}.

وَلَوْلَا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ
عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ
غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴿١٣٠﴾
وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾

129. *Eğer Rabbinden* {azablarının o belirli süreye kadar erteleneceğine dâir} *bir söz geçmemiş olsaydı ve belli bir vâde* {yani, Kıyâmet Günü} *olmasaydı, azab lazım olurdu* {yani, tıpkı bir alacaklının borçlusunun yakasına yapışması gibi dünya hayatında azab da onlara yapışırdı}.

130. *O halde* {ey Muhammed,} *söylediklerine* {yani, senin azaba dâir söylediklerini yalanlamalarına} *sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce* {sabah namazı ile öğle ve ikindi namazlarını kılarak} *Rabbini hamd ile tesbih et* {yani, Rabbinin emri ile namaz kıl}, *gecenin saatlerinde* {akşam ve yatsı namazlarını kılarak} *ve gündüzün çeşitli vakitlerinde de tesbih et, umulur ki razı olursun* {yani, âhirette Allah'ın sana vereceği sevâbtan hoşnut kalırsın}.

Mukâtil dedi: Namaz önceleri sabah ve akşam ikişer rekatten ibaretti. Miraca yükseldiğinde beş vakit namaz Nebî'ye (s.a), akşam namazı müstesnâ ikişer rekat olarak farz kılındı. Medine'ye hicret edince (sabah ve akşam namazı dışındaki) namazları tamamlamakla emrolundu. Bundan dolayı namazların üç hali söz konusudur.[4]

131. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *bir kısmını bunlarla* {yani, çeşitli mallar, rızıklar vermek sûretiyle} *fitneye uğratalım* {yani, sınayıp imtihan edelim} *diye dünya hayatının çiçeği* {yani, süsü} *olarak verip faydalandırdığımız şeylere* {yani, bu amaçla kendilerine verdiklerimize} *gözlerini dikme. Rabbinin rızkı* {yani, âhirette cennet} *daha hayırlı ve daha kalıcıdır* {yani, Mekke kâfirlerine verilmiş bulunanlardan daha üstün, daha devamlı ve kalıcıdır}.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ
بِالصَّلٰوةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ
وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوٰى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّهِ اَوَلَمْ
تَأْتِهِمْ بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْاُولٰى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ اَنَّا اَهْلَكْنَاهُمْ
بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
اٰيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَذِلَّ وَنَخْزٰى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ اَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدٰى ﴿١٣٥﴾

4 "Namazların üç hali söz konusudur", yani, beş vakit namazın kimisi iki rekat, kimisi üç rekat, kimisi dört rekattir. Sabah iki, akşam üç rekat, diğer vakitler ise dörder rekattir.

132. *Sen ehline* {yani, kavmine} *namazı emret...*

“Ehl” kelimesi, *O ehline namazı ve zekâtı emrederdi* (Meryem, 19/55) âyetinde de “kavim” manasında kullanılmıştır.

...Kendin de sabırla ona {yani, namaza} *devam et. Biz senden hiçbir rızık istemiyoruz* {ancak ibâdet etmeni istiyoruz}. *Sana rızkı Biz veririz. Âkıbet ise takvânındır* {takvânın akıbeti de cennet yurdudur}.

Allah başka bir yerde de, *Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibâdet etsinler diye yarattım. Onlardan bir rızık da istemiyorum, bana yedirmelerini de istemiyorum* {onlardan istediğim sadece ibâdettir} (ez-Zâriyât, 51/56-57) buyuruyor.

133. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *“Rabbinden bize bir âyet* {yani, önceki peygamberlerin kendi kavimlerine getirdikleri gibi kendisinin de bir rasûl ve bir nebî olduğunu böylelikle bilebileceğimiz bir belge} *getirmeli değil miydi?” dediler. Daha önceki sahifelerde bulunan beyyine onlara gelmedi mi* {yani, Muhammed'in (s.a) kitabından önce İbrahîm ve Mûsâ'nın kitablarındaki açıklamalar onlara gelmemiş miydi}?

134. *Biz onları bundan* {yani, Kur’ân'dan} *önce* {dünyada} *helâk etmiş olsaydık, elbette* {âhirette} *şöyle diyeceklerdi: “Rabbimiz niçin bize* {beraberinde kitab bulunan} *bir rasûl göndermedin? Böylece zelil olmadan* {yani, küçültülmeden, alçaltılmadan} *ve rüsvay olmadan* {dünya hayatında azaba uğratılmadan} *önce âyetlerine* {yani, Kur’ân'ın âyetlerine} *uysaydık.”*

Benzeri bir buyruk da Kasas sûresindedir.[5]

135. {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Herkes tarabbus ediyor”* {yani, siz Muhammed'in ölmesini bekliyorsunuz, Muhammed de sizin dünyada azaba uğratılmanızı bekliyor}...

Nebî'nin Mekke kâfirlerini dünyada azab ile tehdit etmesi üzerine onlar, “Biz Muhammed'in (s.a) ölümünü bekliyoruz” [tarabbus ediyoruz] demişlerdi. Allah bunun üzerine, {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Herkes tarabbus ediyor* buyruğunu indirdi.

---

5 Kasas, 28/47. âyete işaret ediyor.

...“Siz de tarabbus edin. Dosdoğru yolun {yani, mutedil yolun} *sahibleri kimdir* {yani, siz mi, biz mi} *ve hidâyet bulmuş olan kimdir* {yani, siz mi, biz mi} *bileceksiniz.”*[6]

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi ki: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Ben el-Vâkıdî'den işittim –ancak Mukâtil'den işitmedim–, o Ebû İshâk'dan, o Sa‘îd b. Cubeyr'den, o İbn ‘Abbâs'tan, o Übey b. Ka‘b'dan, o da Rasûlullâh'tan (s.a), *Bunun yerine kendilerine daha temizini, daha hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik* (el-Kehf, 18/81) buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: “Bundan sonra ona erkek bir çocuk verildi.”

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o el-Museyyeb'den, o el-Süddî'den ve Mukâtil'den, onlar da Huzeyfe'den naklettiler ki: Hızır ve Mûsâ'nın –ikisine de selâm olsun– ayrılma zamanları gelince, Hızır o'na dedi ki:

— Ey Mûsâ! Eğer sabretmiş olsaydın, sana, gördüklerinden daha şaşırtıcı bin hayret verici husus daha gösterecektim.

Bunun üzerine Mûsâ ondan ayrılacağı için ağladı ve Hızır'a dedi ki:

— Ey Allah'ın nebîsi! Bana tavsiyede bulun.

Hızır o'na şöyle dedi:

— Ey Mûsâ! Bütün düşüncen, dönüşün [âhiretin] hakkında olsun. Seni ilgilendirmeyen şeylere dalma. Güvenlikte olduğun vakit de korkacağın şeylerden emin olma. Korku halinde de emin olmaktan ümit kesme. Güç ve imkânın olduğu takdirde iyilik yapmayı bırakma ve işlerin âkıbeti hakkında da düşün.

---

6 Tâ-Hâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir. Bundan sonra gelecek olan kıssalar, bir yönden Kehf sûresiyle ilgilidir, dolayısıyla da bunların zikredilmesi gereken yer Kehf sûresinin sonlarıdır. Ancak yazma nüshalarda bunlar Tâ-Hâ sûresinin sonunda kaydedilmiştir. Kehf sûresi yazma nüshalarda I. cildin sonu; Tâ-Hâ sûresi ise II. cildin başıdır. Muhtemelen müfessir buradaki metinleri I. cüzü tamamladıktan sonra ek olarak kaydetmiştir. Bundan dolayı bu kısımları II. cildin başında yer alan ilk sûre olan Tâ-Hâ sûresinin sonunda zikretmiştir.
Yine dikkat edilecek olursa o, bundan sonra genel olarak Kur’ân ve İslâm ile alakalı bir takım nassları da kaydetmiştir.

Mûsâ (a.s) dedi ki:

— Allah'ın rahmeti üzerine olsun, daha başka şeyler de söyle.

Hızır şöyle dedi:

— Sakın kendini beğenme. Ömrünün geri kalan kısmında kusurlu olma. Senden asla gâfil olmayandan da sakın.

Mûsâ dedi ki:

— Bana daha fazlasını söyle.

Hızır şöyle dedi:

— Aşırı derecede tartışmalara girme. Gerek olmayan işler için yürüme, hayret verici bir şey yoksa gülme. Hatasına pişman olan birini hatası dolayısıyla ayıplama. Ey İmrân oğlu! Kendi hatan için de ağla.

Mûsâ dedi ki:

— Gerçekten oldukça beliğ vâsîyetlerde bulundun. Allah da sana olan nimetini tamamlasın, rahmetine daldırsın ve seni düşmanlarından korusun.

Hızır şöyle karşılık verdi:

— Amin.

Ardından da şöyle dedi:

— Ey Mûsâ! Sen de bana tavsiyede bulun.

Mûsâ dedi ki:

— Allah için olması dışında gazabtan, öfkeden sakın. Allah için olması hali dışında kimseden hoşnut olma. Dünya için sevme, dünya için buğzetme, çünkü (aksini yapacak olursan dünya) seni îmândan çıkartır, küfre sokar.

Hızır –ikisine de selâm olsun– şöyle karşılık verdi:

— Gerçekten beliğ bir tavsiyede bulundun. Allah sana itaati üzere yardımcı olsun, bütün işlerinde seni sevindirsin, seni yarattıklarına sevdirsin, lütfundan sana bol bol ihsanda bulunsun.

Mûsâ şöyle karşılık verdi:

— Amin.

Onlar deniz kıyısında otururlarken bir kırlangıç alçalıp gagasını denize iki defa daldırıp çıkardı.

Mûsâ, Hızır'a –ikisine de selâm olsun– sordu:

— Ey Allah'ın nebîsi! Denizden ne eksildiğini biliyor musun?

Hızır cevab verdi:

— Eğer içinde bulunduğumuz şu durum olmasaydı, sana bunu bildirirdim.

Mûsâ tekrar sordu:

— Ey Allah'ın nebîsi! Kendisinde bereket bulunmayan birşey biliyor musun?

Hızır cevab verdi:

— Evet ey Mûsâ! Kulların eceli ve onların tayin edilmiş müddetleri dışında bereket bulunmayan hiçbir şey yoktur. Eğer bu olmasaydı, insanlar yok olurdu.

Mûsâ sordu:

— Bu nasıl olur?

Hızır dedi ki:

— Çünkü kendisinden birşey eksiltilenin ve kendisine birşey ilave edilmeyenin sonu gelir.

Mûsâ sordu:

— Ey Allah'ın nebîsi! Allah kullar arasında sana, sen Allah'tan isteyinceye kadar ölmeme özelliğini neden verdi ve nasıl Allah'ın nazarı ile bakabiliyor ve kulların kalblerinde olanları bilebiliyorsun?

Hızır dedi ki:

— Ey Mûsâ! Ma'siyetlere karşı sabır, nimetlerine karşı Allah'a şükür ve kalbin selâmeti ile ben Allah'tan başka kimseden korkmuyor ve ondan başkasından bir şey ümit etmiyorum.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Ben 'Abdu'l-Kuddus'ü, el-Hasen'den şöyle naklederken dinledim: Dedi ki: İbn 'Abbâs'ı minber üzerinde şöyle derken dinledim:

"*Onların Rabbinin kendilerine bunun yerine daha temizini, daha hayırlısını ve daha merhametlisini vermesini diledik* (el-Kehf, 18/81). Oğulları yerine onlara bir kız verdi."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o el-Müseyyeb'den, o bir adamdan, o da İbn 'Abbâs'tan naklen, *Ve o duvarın altında onlara ait bir hazine vardı…* (el-Kehf, 18/82) buyruğu hakkında dedi ki: "Duvarın altında üzerinde şu ibarenin yazılı olduğu altından bir levha vardı: "Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla. Lâ ilâhe illallâh, Ahmed Rasûlullâh. Kadere îmân eden kimsenin nasıl üzüldüğüne, ölümün hakk olduğunu bilen bir kimsenin nasıl sevindiğine, dünyayı ve dünyada bulunan kimselerin hallerinin nasıl değişip durduğunu gören kimsenin dünyaya nasıl güvenip bel bağladığına şaşarım."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den, o Ebû Yûsuf'tan, o el-Hasen b. 'Umâre'den, o babasından, o İkrime'den, o da İbn 'Abbâs'tan *…Unuttuğum şeyden dolayı bana çıkışma…* (el-Kehf, 18/73) buyruğu hakkında tahdis edip dedi ki: "Aslında unutmamıştı, fakat bu tariz yoluyla kullanılabilen ifadelerdendir."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Ben el-Müseyyeb'i, 'Ubeydullâh b. Mâlik'ten naklederken dinledim: O 'Alî'den (r.a) –ki onunla karşılaşmıştı– naklen dedi ki: "Türkler Yecuc ile Mecuc'tan çıkmış bir asker güruhudur. Bunlar insanlara baskın düzenliyorlar. Fakat Zülkarneyn seddi, onların önünde bulunduğu için orada kalmışlardır."

Mukâtil dedi ki: Esasen onlara "Türk" adının verilmesi, seddin arkasında terk edilmelerinden dolayıdır.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl, Ebu'l-Muleyh'den, o Meymûn b. Mehran'dan, o da İbn 'Abbâs'tan tahdis edip dedi ki: "Zülkarneyn yeryüzündeki hükümdarlardan bir hükümdarın yanına vardı. O hükümdar Zülkarneyn'e dedi ki: 'Sen kimsenin varmadığı yere vardın. Aldığım habere göre sen bilgili birisisin. Ben sana dört hususa dâir sual soracağım. Eğer bu dört hususu bana bildirirsen gerçekten senin alim olduğunu kabul edeceğim. Ayakta duran iki şey nedir? Yürüyen iki şey nedir? Ortak olan iki şey nedir? Birbirine karşı öfkeli olan iki şey nedir?' Zülkarneyn ona şu cevabı

verdi: 'Ayakta duran iki şey gökler ve yerdir; Allah onları yarattığından beri zeval bulmamışlardır. Yürüyüp duran iki şey ise güneş ve aydır; Allah onları yarattığından beri bu halleri üzere devam edip gitmektedirler. Ortak olan iki şey gece ve gündüzdür; onların her biri diğerinden bir miktar alır. Birbirine karşı öfkeli olan iki şey ise ölüm ve hayattır; biri diğerini asla sevmez.' Hükümdar ona, 'Doğru söyledin, sen gerçekten yeryüzü alimlerindensin' dedi."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o el-Me'sûdî'den, o 'Avn b. 'Abdullâh el-Müzenî'den, o Mutarrif b. eş-Şihhir'den dedi ki: "Fazla ilim, fazla amelden hayırlıdır; çünkü amelin hayırlı olanı orta yollu olandır. Hasene ise iki kötü şey arasında olandır." Allah'ın şu buyruğu buna örnektir: *Salâtında sesini ne pek yükselt, ne de pek kıs* {sesi yükseltmek ve sesi kısmak bir seyyiedir [kötülüktür]}; *ikisi ortası bir yol tut* {ikisi arası bir yol tutmak ise hasenedir} (el-İsrâ, 17/110)

el-Huzeyl dedi ki: "Fakat ben (bunu) Mukâtil'den dinlemiş değilim."

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: el-Huzeyl dedi: Mukâtil dedi ki: Âdem'e (a.s), yerin ediminden [üst kabuğundaki topraktan] yaratıldığı için Âdem adı verilmiştir. Havvâ'ya, hayy olan birisinden yaratıldığı için Havvâ adı verilmiştir. Nûh'a, kavmine niyahat ettiği [feryad ettiği] için Nûh adı verilmiştir. İbrahîm'e, ümmetlerin atası ve merhametli baba olduğu için İbrâhîm adı verilmiştir. İshâk'a, Sâre'nin gülüşü dolayısıyla İshâk adı verilmiştir. Ya'kûb'a, annesinin karnından (ikizi olan) el-Iys'in topuğunu yakalamış olarak çıktığı için Ya'kûb adı verilmiştir. Yûsuf'a, ileri derecede güzel olduğu için Yûsuf adı verilmiştir. Yahyâ'ya, adeta ölüyü andıran iki kişiden hayat verilerek yaratılmış olması sebebiyle Yahyâ adı verilmiştir; çünkü o oldukça ihtiyar bir koca ile kısır ve yaşlı bir kadından doğmuştur. Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis etti, o Dahhâk'tan, o da İbn 'Abbâs'tan dedi ki: Rasûlullâh (s.a) halasının kızı Ümm Hani'nin yanına girdi. Ona bir yastık verdi, o da başını koyup uyudu. Uykudayken güldü, sonra kalkıp oturdu. Ümm Hani dedi ki:

— Yüzünde gördüğüm sevinç hali beni sevindirdi ey Allah'ın Rasûlü!

Buyurdu ki:

— Ey Ümm Hani! Cibrîl'in (a.s) rüyamda bana haber verdiğine göre Rabbim bana Kıyâmet Günü ümmetimin tamamını bağışladı ve şöyle buyurdu: “Eğer onlardan başkalarını da bağışlamamı isteseydin, onları da sana verirdim.” İşte bundan dolayı sevindim ve güldüm.

Sonra yine başını koydu, uyudu, uykusunda güldü. Sonra kalkıp oturdu. Ümm Hani ona dedi ki:

— Anam babam sana feda olsun. Yüzünde gördüğüm sevinç beni de sevindirdi.

Buyurdu ki:

— Ey Ümm Hani! Cibrîl (a.s) bana gelerek şunu bildirdi: Cennet beni ve benim ümmetimi özlüyor. İşte bunun için güldüm ve sevindim.

Ümm Hani dedi ki:

— Sevinmek senin hakkındır ey Allah'ın Rasûlü!

Sonra yine başını koydu, uyudu, uyurken güldü. Uyanıp oturduğunda Ümm Hani dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Yüzünde gördüğüm sevinç beni andolsun ki sevindirdi.

Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

— Ey Ümm Hani! Ümmetim bana arzolundu. Beraberlerinde nurdan çubuklar gördüm. O çubuklardan birisi doğu ile batı arasını aydınlatıyordu. Cibrîl'e (a.s), ellerinde bulunan bu çubukların durumunu sordum. “O İslâm'dır ey Muhammed!” cevabını verdi. Uykumda cennetin kapılarını açtım, dışardan içeriye baktım. Orada inciden ve yakuttan saraylar olduğunu gördüm. “Bunlar kimindir?” diye sordum. “Senin ve ümmetinindir ey Muhammed! Allah seni yaratmadan 2.000 yıl öncesinden beri bu cenneti senin ve ümmetin için süslemiştir” dedi. İşte bundan dolayı güldüm.

Ümm Hani dedi ki:

— Ey Allah'ın nebîsi! Gülmek ve sevinmek senin hakkındır. Rabbinin sana verdikleri sana kutlu olsun, mübârek olsun.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o ed-Dahhâk'tan, o da İbn ‘Abbâs'tan Rasûlullâh'ın (s.a) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: “Allah Firdevs cennetini yaratıp eliyle ağaçlarını dikti ve onu yaratmayı bitirdiğinde benzerini ne bir göz görmüştür, ne de onun ve onun içindekiler gibisi bir insanın hatırından geçmiştir. Sonra Allah ona, “Süslen” dedi, Firdevs de süslendi. Sonra yine ona “Süslen” dedi, o da süslendi. Sonra ona “Konuş” dedi, o da *Mü'minler felâh buldu* (el-Mü'minûn, 23/1) dedi. Ona, “Peki onlar kimlerdir?” diye sordu. O, “Muvahhidlerdir; Muhammed'in (s.a) ümmetidir. *İşte onlar mirasçı olanlardır. Onlar Firdevs'e mirasçı olacaklardır. Onlar orada ebedidirler* (el-Mü'minûn, 23/10-11) dedi. Sonra cennetin kapısını kapattı. Artık Kıyâmet Günü'ne kadar o kapı açılmayacaktır. Onlara gelen hoş ve güzel ağaçlar(ın meyveleri) aslında onun kapı aralığından ulaşandır. Kıyâmet Günü huriler onun kapısında duracaklar, ben de havzın başında ayakta duracağım. Çobanın yabancı develeri gördüğü gibi ben de kâfir ümmetleri havzın yanından geri çevireceğim. Nihâyet ümmetim abdest izleri dolayısıyla abdest azaları nurlanmış olarak gelecekler; onları bu izlerinden tanıyacağım. Bu havzdan içecekler, ondan bir defa içen kimse ebediyen susamayacaktır. Mu‘az, ‘Ey Allah'ın Rasûlü! O havzdan içecekler gerçekten mutlu olacaklardır’ dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: ‘Dinle ey Mu‘az! Annesinin karnında muvahhid olarak yaratılan ve O'nun Rasûlü'ne îmân eden bir kimse, o havzdan içecek ve Firdevs'e girecek olan kimsedir.’ Muaz dedi ki: ‘Annesinin karnında müşrik olarak yaratıldıktan sonra yine müşrik olarak dünyaya gelen, fakat sonra da mü'min olarak ölenler ne kadar da çoktur.’ Allah Rasûlü şöyle buyurdu: ‘Ey Mu‘az! Dinle, Müslüman olarak ölen bir kimse Âdem'in sırtında Müslüman olarak yaratılmış demektir. Sonra müşriklerin sırtlarında dolaşa dolaşa nihâyet bana yetişti, bana îmân etti. İşte onlar benim kardeşlerimdir. Sizler de benim ashabımsınız.’ Sonra Rasûlullâh (s.a), *Karşılıklı tahtlar üzerinde kardeşler olarak…* (el-Hicr, 15/47) buyruğunu okudu.”

21. ENBİYÂ SÛRESİ

Mekkî olan Enbiyâ sûresi, Kûfiyyûna göre 112 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِمْ
مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً
قُلُوبُهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ
اَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ
فِي السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوا اَضْغَاثُ
اَحْلَامٍ بَلِ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَا اُرْسِلَ
الْاَوَّلُونَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahim Allah'ın Adıyla

1. *İnsanların hesaba çekilecekleri vakit yaklaştı...*

Buyruk, Mekke kâfirleri hakkında inmiştir.

...Onlar ise gaflet içerisinde yüz çeviricidirler {yani, ona: Kıyâmet Günü'nde hesaba îmân etmiyorlar}.

Sonra Allah Teâlâ onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

2. *Kendilerine Rabb'lerinden muhdes* {yani, Allah'ın Nebî'ye (s.a) Kur'ân'dan hadîs [yeni] olarak indirdiği –muhdes, Allah nezdinde sonradan ihdas edilen değildir–} *bir zikir* {yani, beyân: Kur'ân} *geldiği her seferinde mutlaka onu alay ederek* {yani, Kur'ân'dan gâfil olup başka şeylerle oyalanarak} *dinlerler.*

3. *Kalbleri lehv eder haldedir* {yani, kalbleri Kur'ân'dan gâfildir}. *Zulmedenler* {yani, Ebû Cehl, el-Velîd b. el-Muğîre, 'Ukbe b. Ebî Muayt} *aralarında gizlice danışıp* {şöyle demişlerdi:} *"Bu* {yani, Muhammed (s.a)} *sizin gibi bir beşerden başka mıdır?* {Onun size bir üstünlüğü yok ki o'na uyasınız}. *Siz* {onun bir büyü oldu-

ğunu} *görüp dururken büyüyü* {yani, Kur'ân'ı} *kabule nasıl yanaşırsınız?*

4. {Ey Muhammed (s.a) onlara} *de ki: "Rabbin gökte ve yerde söylenen sözü* {yani, aranızda gizlice söylediklerinizi dahi} *bilendir ve O* {onların gizlediklerini} *işitendir,* {onu} *çok iyi bilendir."*

5. *Dediler ki: "Edğâsu ehlâmdır"* {yani, Kur'ân Muhammed'in (s.a) gördüğü karmakarışık ve yalan rüyalardan ibarettir. O bize onları haber veriyor}. *Hayır, onu kendisi* {yani, Kur'ân'ı Muhammed} *uydurmuştur. Hayır, o* {yani, Muhammed} *bir şairdir.* {Eğer söyledikleri doğru ise} *o halde öncekilerle gönderildiği gibi o da bize bir âyet getirsin"* {yani, önceki nebîlerin kavimlerine âyetlerle gönderildiği gibi o da bize böyle bir şey getirsin. Mûsâ'ya, Îsâ'ya, Dâvûd ve Süleymân'a âyetler ve hayret verici mucizeler ile risâlet verildiği gibi o'na da verilsin}.

مَا اٰمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا اَفَهُمْ
يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِي اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوا
اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا
لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ
الْوَعْدَ فَاَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَاَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ
اَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾
وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا
اٰخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّا اَحَسُّوا بَاْسَنَا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾

6. *Bunlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce* {dünyada azab ile} *helâk ettiğimiz hiçbir karye* {yani, geçmiş ümmetlerin kâfirleri} *îmâna gelmemiştir* {yani, âyetleri tasdik etmemiştir}. *Acaba kendileri* {yani, Mekke kâfirleri} *îmân ederler mi* {yani, âyetleri tasdik edecekler mi? Kendilerinden önceki ümmetler tasdik etmeyip bu âyetleri yalanlamışlardı}.

Sonra Furkân sûresinde,[1] *Allah bunu mu rasûl gönderdi* {yani, melekler dururken Allah yeyip içen birini mi rasûl olarak gönderdi}? (el-İsrâ, 17/94) dedikleri belirtilmektedir.

Allah Teâlâ onların bu sözleri hakkında şöyle buyurmaktadır:

7. *Senden önce risâlet verdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler.* {Ey Mekke kâfirleri!} *Eğer* {rasûllerin insanlardan olduğunu} *bilmiyorsanız, zikir ehline* {yani, Tevrât ehli mü'minlere} *sorun.* {Onlar size, Allah'ın beşerden olmayan hiçbir rasûl göndermediğini bildireceklerdir}.

Onların, *Allah* {melekleri bırakıp, yeyip içen birisini mi:} *bunu mu rasûl olarak gönderdi* {niçin meleklere risâlet vermedi} sözleri hakkında da şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

8. *Onları* {yani, enbiyâyı} *yemeyen* {ve içmeyen} *bir ceset* {yani, ruhsuz bir beden} *kılmadık* {aksine onları ruh sahibi bedenler kıldık –yerler, içerler ve ölümü tadarlar–}...

"Cesed" kelimesi, *Ceset halinde bir buzağı...* (Tâ-Hâ, 20/88) buyruğunda da, "ruhsuz bir beden" manasındadır.

İşte Allah'ın şu buyruğu da bunu anlatmaktadır:

...*Onlar* {dünyada} *ebedi de kalmadılar.*

9. *Sonra onlara* {yani, rasûllere} *verdiğimiz va'di doğru çıkardık* {yani, dünyada kavimlerinin azaba uğratılacakları va'dini gerçekleştirdik}. *Onları* {yani, rasûlleri} *ve dilediğimiz kimseleri* {yani, mü'minleri} {azabtan} *kurtarıp müsrifleri* {yani, müşrikleri} *helâk ettik* {yani, dünyada azaba uğrattık}.

Ebû Muhammed dedi: Ebu'l-'Abbâs, Sa'leb dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Biz onları, ancak yemek yesinler diye bir ceset kıldık" demektir.

10. *Andolsun ki* {ey Mekkeliler} *Biz size, sizin zikrinizin* {yani, şerefinizin} *bulunduğu bir kitab indirdik. Hiç akletmez misiniz?*

"Zikir" kelimesi, *Kuşkusuz ki o hem senin, hem de kavmin için bir zikirdir...* (ez-Zuhruf, 44) buyruğunda da "şeref" manasında kullanılmıştır.

---

1 Muhakkikin belirttiğine göre bütün yazma nüshalarda böyledir. (Çeviren)

11. {Mekke ehlinden önce} *zâlim olan nice karyeleri* {dünyada azab ile} *helâk ettik ve onlardan* {yani, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesinden} *sonra başka kavimler yarattık.*

Bunlar, Yemen'de Hadûr diye adlandırılan bir karyede bulunan bir kavim olup nebîlerden bir nebîyi öldürmüşlerdi. Allah da onlara Buhtu Nassar ordusunu musallat etti, onları öldürdü. Nitekim Buhta Nassar ile Bizanslıları da Beytu'l-Makdis'te bulunan Yahudilere musallat etmişti. Onlar da onların bir kısmını öldürdü, bir kısmını da esir aldı; çünkü onlar da Zekeriyyâ oğlu Yahyâ'yı ve daha başka nebîleri öldürmüşlerdi. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

12. *Onlar Bizim be'simizi* {yani, Hadûr halkı Bizim azabımızı} *gördüklerinde, hemen oradan kaçışıyorlardı* {yani, karyelerini bırakıp kaçışmaya koyuldular}.

لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوٓا اِلٰى مَٓا اُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ
تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ
دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَامِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَٓاءَ
وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا
لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّٓا اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى
الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾
وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ
عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ
لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ اَمِ اتَّخَذُوٓا اٰلِهَةً مِنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾

13. {Melekler alay edercesine onlara dedi ki:} *"Kaçışmayın, içinde bulunduğunuz terefe* {yani, size verilen mallara} *ve meskenlerinize* {yani, kaçtığınız karyenize} *dönün, çünkü siz* {azabın indirilişinden önce îmân etmeniz istendiği gibi} *sorguya çekileceksiniz."*

14. {Azabı gördüklerinde} *onlar, "Veyl bize, çünkü biz gerçekten zâlimlerdik" dediler.*

15. *Biz onları tırpanla biçilmiş bir ekin, alevi sönmüş bir ateş haline getirinceye kadar feryadları bu oldu* {yani, onları kılıçla biçilmiş, sönüp dinen ateş gibi tamamıyla hareketsiz kalıncaya kadar hep "Veyl bize" deyip durdular}.

16. *Biz göklerle yeri* {yani, yedi göğü ve yedi yeri} *ve aralarında olanları* {yani, aralarındaki mahlukatı} *oynayalım diye yaratmadık* {yani, herhangi bir amaç gözetmeksizin boş yere yaratmadık. Onları gerçekleşecek bir iş için yarattık}.

17. *Eğer bir lehv* {yani, evlat} *edinmek isteseydik, elbette onu Kendi nezdimizden edinirdik...*

Çünkü Necran Hıristiyanlarından es-Seyyid, el-Akib ve beraberindekiler, "Îsâ Allah'ın oğludur" demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *Eğer bir lehv edinmek isteseydik, elbette onu Kendi nezdimizden edinirdik* buyurdu. Çünkü melekler Îsâ'dan daha hoş ve daha temizdir. Eğer evlat edinmek isteseydik, yeryüzündekilerden değil, nezdimizdeki meleklerden edinirdik.

...Fakat Biz yapanlar değiliz {yani, bir evlat edinecek değiliz}.

Bunun bir benzeri de Zuhruf sûresindedir.[2]

18. *Bilakis Biz hakkı* {yani, Allah'ın, "Fakat Biz yapanlar değiliz" diye söz konusu ettiği buyruğu} *bâtıl üzerine bırakırız* {bâtıldan kasıt da, "Allah'ın bir evladı vardır" demeleridir} *da hakk onun beynini darmadağın eder. O da derhal can verir* {yani, yok olur, gider}. *Nitelendirmenizden ötürü veyl size* {yani, Allah'ın evladı olduğu iftiranızdan ötürü âhirette size veyl vardır}.

19. *Göklerde ve yerde kim varsa O'nundur* {yani, O'nun kullarıdır ve O'nun mülkündedirler; Îsâ b. Meryem de, 'Uzeyr de, melekler de, başkaları da}. *O'nun yanında olanlar* {yani, melekler} *O'na ibâdete karşı büyüklenmezler* {yani, büyüklük taslamazlar} *ve istihsâr etmezler* {yani, yorulmazlar}.

---

2 İki yazma nüshada da "Zuhruf sûresindedir" şeklindedir. Ancak işaret edilen âyet Zümer sûresindedir: *Eğer Allah bir evlat edinmek isteseydi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O bundan münezzehtir...* (ez-Zümer, 39/4). Bununla birlikte Zuhruf, 43/59-64. âyetlerde de aynı düşünce farklı lafızlarla dile getirilmektedir.

Nitekim, *Ve o hasir olarak...* (el-Mülk, 4) buyruğu da bu anlamda: “yorgun, bitkin” anlamındadır.

20. *Gece ve gündüz tesbih ederler* {yani, Allah'ı zikrederler}, *fütûr etmezler* {yani, Allah'ı zikretmeye ara vererek dinlenmezler. Onlar Allah'ı zikre ne ara verirler, ne bundan usanırlar}.

21. *Acaba onlar yerden ilahlar mı edindiler? Onlar diriltir mi hiç?*

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا
يَصِفُونَ (٢٢) لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ (٢٣) أَمِ اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ
مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ (٢٤)

22. *Eğer o ikisinde Allah'tan başka ilâhlar* {yani, pek çok ilâhlar} *olsaydı, ikisi de fesâda ererdi* {yani, gökler, yer ve onlarda bulunanlar helâk olur giderdi}. *Arşın rabbi olan Allah nitelendirmelerinden münezzeh ve yücedir* {Allah onların, Allah ile birlikte başka bir ilah olduğu şeklindeki sözlerinden zatını tenzih etmektedir}.

23. *O, yaptıklarından/işlediklerinden sorumlu tutulmaz* {yani, Allah'a, mahlukatına yaptıklarından ötürü sual sorulmaz}. *Halbuki onlara sorulur* {yani, Allah âhirette meleklere şöyle soracaktır: “Bu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa onlar mı yollarını şaşırdılar?” (el-Furkân, 25/17). Allah onlara böyle soracak, meleklere de, “Bunlar size mi ibâdet ediyorlardı?” (Sebe, 34/40) diyecektir}.

24. *Yoksa O'ndan başka ilahlar mı edindiler?* {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Burhanınızı* {yani, iddia ettiğiniz gibi Allah'la birlikte başka bir ilah bulunduğuna dâir delilinizi} *getirin! Bu, benimle beraber olanların da zikridir, benden öncekilerin de zikridir”* {yani,bu Kur’ân'da benimle birlikte bulunanların da haberi, benden önceki kitabların da haberi bulunmaktadır. Bu kitabta sizin iddia ettiğiniz üzere Allah ile birlikte başka bir ilah olduğu-

na dâir hiçbir şey yoktur}. *Bilakis onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu hakkı* {yani, tevhîdi} *bilmezler. Bundan ötürü de* {ondan: tevhîdden} *yüz çeviricidirler.*

Allah'ın, *Bilakis o hakkı getirmiştir…* (es-Sâffât, 37/37) buyruğuna benzemektedir ki "tevhîdi getirmiştir" demektir.

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوحِي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا
فَاعْبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ
بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهِ يَعْمَلُونَ
﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا
لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ
اِنِّي اِلٰهٌ مِنْ دُونِهِ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ
﴿٢٩﴾ اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا
فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ
﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا
فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

25. *Senden önce gönderdiğimiz her rasûle mutlaka şunu vahyettik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız Bana ibâdet* {yani, Beni tevhîd} *edin."*

26. {Aralarında en-Nadr b. el-Hâris'in de bulunduğu Mekke kâfirleri}, *"Rahmân evlad edindi"* {yani, Melekler Allah'ın kızlarıdır} *dediler.*

Şânı yüce Rabbimiz onların bu sözlerinden zatını tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

…O bundan münezzehtir. Bilakis onlar {yani, melekler -Rabb'lerine ibâdetleri dolayısıyla-} *mükerrem kullardır* {Rahmân'ın kızları değildir. Aksine Allah onları Kendisine ibâdet etmekle kerîm yapmıştır}.

Sonra Allah meleklerin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

> 27. *Sözleri ile O'nun önüne geçemezler* {yani, melekler hiçbir hususta Rabb'lerinin önüne geçemezler: Melekler, Mekkelilere, kendilerine ibâdet etmelerini emretmemişlerdir} *Onlar* {yani, melekler} *O'nun emri gereğince iş görürler* {yani, O'nun emri olmadan melekler hiçbir iş yapmazlar}.

Böylece Allah, meleklerin Rabb'lerinden korkan, O'nu takdis eden ve O'na ibâdet eden kullar olduklarını haber vermektedir.

> 28. *Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir* {yani, azîz ve celîl olan Rabbimiz melekleri yaratmadan önce olanları da, onları yarattıktan sonra olanları da bilir}. *O'nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler* {yani, melekler ancak Allah'ın kendisine şefaat edilmesine razı olacağı kimselere şefaat edeceklerdir –ki bunlar da tevhîd ehli olup, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" demeyenlerdir, çünkü Mekke kâfirleri meleklerin âhirette Allah'ın nezdinde kendilerine şefaat edeceklerini iddia ediyorlardı–}. *Onlar* {yani, melekler} *O'nun haşyetinden müşfiktirler* {yani, korkarlar}.
>
> 29. *Onlardan* {yani, meleklerden} *kim, "Ben O'ndan* {yani, Allah'tan} *gayri ilahım" derse, Biz böylesini* {yani, "Ben Allah'tan gayri ilahım" diyen kimseyi} *cehennemle cezalandırırız. İşte zâlimleri böyle* {ateş ile} *cezalandırırız.*

Çünkü onlar, Allah ile birlikte bir başka ilah olduğunu iddia etmişlerdi. Melekler arasında küfrün başı ve Allah'ın düşmanı olan İblîs dışında hiç biri böyle birşey söylemiş değildir.

> 30. *Acaba* {Mekkeli} *kâfirler görmedi* {yani, bilmedi} *mi? Göklerle yer birleşik* {yani, birbirine yapışık} *idi de Biz onları ayırdık...*

Allah, su buharına emir verdi de o yükseldi, Allah da ondan yedi semayı yarattı. Böylece birini diğerinden ayırdı. İşte Allah'ın, *Biz onları ayırdık* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Canlı her şeyi sudan yarattık* {yani, suyu, su içen her şey için hayat kaynağı yaptık}. *Hâlâ îmâna gelmezler mi* {yani, Allah'ın gördükleri bu sanatından hareketle Allah'ın tevhîdini tasdik etmezler mi}?

31. *Ve yer onları çalkalamasın* {yani, yer onlarla birlikte zeval bulmasın} *diye orada revâsî* {yani, dağlar} *yarattık.* {Bu dağlar yere kazık gibi bırakıldı ve yer dağlarla tesbit edildi}. *Orada* {yani, dağlarda} *yol bulabilsinler* {yani, yollarını bulup öğrensinler} *diye de ficâc* {yani, geçit veren dağın} *arasından* {geçen bütün} *yolları açtık.*

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ
سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ
الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ
فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ
أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ
وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾

32. *Ve gökyüzünü* {meleklerin sözlerini işitip, insanlara bildirmesinler diye şeytanlara karşı} *korunmuş* {ve yükseltilmiş} *bir tavan yaptık. Onlar ise O'nun âyetlerinden* {yani, güneş, ay, yıldız ve daha başkalarından} *yüz çevirirler* {yani, O'nun var ettiğini gördükleri sanatı üzerinde düşünmezler ve O'nun vahdâniyetini kabul etmezler}.

33. *O, gece ve gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri* {yani, güneş ve ay} *bir felekte* {yani, dönüşte [yörüngede]} *yüzerler* {yani, ay ve güneş batı tarafından batarlar, yerin altından akarak doğu tarafından çıkarlar. Sonra semadan batıya doğru akar giderler. İşte onların deveranı [dönmeleri] böyledir}.

34. *Senden önce hiçbir beşere* {yani, nebîlerden herhangi bir nebîye} *ebedilik vermedik...*

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) Cibrîl'e (a.s), "Benden sonra ümmetimin başına kim gelecek?" diye sordu. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...{Ey Muhammed!} *Sen ölürsen onlar ebedî mi kalacaklar?!* {Hayır, onlar da öleceklerdir}.

35. {Nebî (s.a) olsun, başkaları olsun} *her nefis ölümü tadacaktır. Biz sizi* {sabretmeniz için} *şerr* {yani, darlık ve sıkıntı ile} *ve* {şükretmeniz için} *hayır* {yani, bolluk} *ile fitne olmak üzere ibtilâ ederiz* {yani, sınarız}...

Allah, "fitne olmak üzere" buyurarak, her ikisinin de bizim kendileriyle sınandığımız birer belâ [sınama aracı] olduğunu ifade etmiş olmaktadır.

...*Sonunda* {ölümden sonra âhirette} *Bize döndürüleceksiniz* {Biz de size amellerinizin karşılığını vereceğiz}.

وَاِذَا رَاٰكَ الَّذٖينَ كَفَرُوٓا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًاۜ
اَهٰذَا الَّذٖي يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْۚ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ
هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍۜ سَاُو۫رٖيكُمْ اٰيَاتٖي
فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقٖينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا حٖينَ لَا يَكُفُّونَ
عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ
﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتٖيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطٖيعُونَ رَدَّهَا
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾

36. *Kâfirler* {yani, Ebû Cehl} *seni gördüklerinde, seni ancak alaya alırlar...*

Peygamber (s.a), Ebû Süfyân b. Harb ile Ebû Cehl b. Hişâm'ın yanından geçti. Ebû Cehl, Ebû Süfyân'a -alaylı bir şekilde- "'Abdi Menâfoğulları'nın nebîsine bir bakın" dedi. Ebû Süfyân da, Ebû Cehl'e kavim asabiyeti ile –ki o 'Abdu Şems b. 'Abdi Menâfoğulları'ndandır– şöyle cevab verdi: "Biz 'Abdi Menâfoğulları arasında bir nebînin bulunmasını da reddetmiyoruz." Nebî (s.a) onların sözlerini işitince Ebû Cehl'e dedi ki: "Amcan el-Velîd b. el-Muğîre'nin başına gelenin bir benzeri senin de başına gelmedikçe bu tutumundan vazgeçmeyeceğini zannediyoruz. Sen ise ey Ebû Süfyân o sözünü hamiyetinden ötürü söyledin." Bunun üzerine Allah, *Kâfirler seni gördüklerinde seni ancak alaya alırlar* âyetini indirdi.

...{Ebû Cehl, Nebî'yi (s.a) görünce dedi ki:} *"Bu mu ilahlarınızı* {yani, Lât'ı, 'Uzzâ ve Menât'ı} *(kötülükle) anan?" Halbuki onlar Rahmân'ın zikrini* {yani, O'nun tevhîdini} *inkâr edenlerdir.*

Çünkü Ebû Cehl, "Rahmân denilen kimse, yalancı Müseylime b. Hubeyd el-Hanefi'dir" demişti.

37. *İnsan* {yani, beşerin babası Âdem} *aceleden yaratılmıştır...*

Kureyş kâfirleri, azabı yalanlayarak, kendilerine azabın dünyada gelmesini isteyip acele ettiler. Nitekim Âdem (a.s) da Cum'a günü başı tarafından kendisine ruh üflenmesi tamamlanmadan önce acele ederek oturmak istemişti; ruh henüz ayaklarına ulaşmadan göbeğine doğru vardığında, hilkatinin güzelliğine bakıp yarısı henüz çamurken oturmak istemişti. Böylece insanların tümü Âdem'den (a.s) aceleyi miras olarak aldı. Ruh dışarı çıkacak bir yer bulamayınca burnuna geri döndü, bu sefer hapşırdı ve "el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn" dedi. İşte bu onun söylediği ilk söz olmuştu. Bize ulaştığına göre Allah da ona karşılık vererek, "İşte Ben seni bunun için yarattım. Rabbin sana rahmet eylesin" diye buyurdu. Böylece Allah'ın rahmeti gazabını geride bıraktı. Mekke kâfirleri de dünyada azabın acele gelmesini isteyince Allah, *İnsan aceleden yaratılmıştır* buyruğunu indirdi, çünkü onlar da onun soyundan gelmektedirler.

...{Ey Mekke kâfirleri!} *Yakında size âyetlerimi* {yani, azabım olan öldürülmeyi} *göstereceğim. Benden* {azabı} *acele istemeyin.*

38. *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu va'd ne zaman gerçekleşecektir derler.*

Mekke kâfirleri, azabı yalanlamak ve alay etmek üzere Nebî'ye (s.a), "Bizi kendisiyle tehdit ettiğin bu azab ne zaman gerçekleşecek. Eğer bu tehdidinde doğru isen söyle" demişlerdi.

39. *O* {Mekke ehlinden} *kâfir olanlar, ateşi yüzlerinden ve sırtlarından geri çeviremeyecekleri ve kendilerine yardım da olunmayacağı zamanı bir bilselerdi* {yani, kendilerini kimsenin azabtan kurtaramayacağını da bilselerdi –eğer onlar bunu bilmiş olsalardı azabın gelişini acele istemezlerdi–}.

Kâfirlerin elleri boyunlarına bağlanacak, boyunları üzerine de kibritten bir kaya yerleştirilecek ve o kaya parçası alev alıp yanacaktır.

Kendilerini ateşten ancak yüzleriyle korumaya çalışacaklardır. İşte Allah'ın, *Kıyâmet Günü azabın kötüsünden yüzünü koruyan kimse mi...* (ez-Zümer, 39/24) buyruğu ve *Ateşi yüzlerinden ve sırtlarından geri çeviremeyecekleri...* buyruğu bunu anlatmaktadır.

40. *Bilakis o* {kıyâmet} *onlara ansızın gelip kendilerini hayrete düşürecektir* {yani, beklemedikleri bir vakitte onları yakalayacaktır}. *Onu geri çevirmeye güçleri de olmayacak ve onlara bir mühlet de verilmeyecektir* {yani, azabları geciktirilmeyecek, vaktinde azaba uğratılacaklardır}.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ
﴿٤١﴾ قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ
بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ
تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ
وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ
حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ
نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

41. *Andolsun ki* {ey Muhammed, seninle alay edildiği gibi} *senden önceki birçok rasûl ile de alay edildi...*

Bununla Allah Nebî'yi (s.a) teselli etmekte, haber verdiği azabı yalanlamalarına sabretmesini sağlamak istemektedir. Çünkü geçmiş ümmetlerin yalanlayıcıları da kendi rasûllerini yalanlamış ve dünyada başlarına azabın inmeyeceğini söylemişlerdi. Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine azabın geleceği haberini verince, onlar da azabı yalanlayarak o'nunla alay ettiler.

...Onlarla alay edenleri alay ettikleri şey {yani, gelip kendilerini bulmayacağını söyledikleri azab} *çepeçevre kuşattı* {yani, onları her bir yandan sardı}.

42. *De ki: "Gece ve gündüz Rahmân'dan* {yani, Rahmân'ın azabından} *sizi koruyan* {yani, himaye eden} *kimdir?" Hayır, onlar Rabb'lerinin zikrinden* {yani, Kur'ân'dan} *yüz çevirenlerdir.*

43. *Yoksa onların kendilerini Bize karşı* {azabtan} *koruyan ilahları mı vardır?...*

Bu âyet ile, *Hevâsını ilahı edineni gördün mü?* (el-Furkân, 25/43) âyeti el-Hâris b. Kays es-Sehmî hakkında nâzil olmuştur. Âyette (lafzı itibariyle) bir takdim vardır. Sonra bu ilahlarından haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...Onlar kendi kendilerine bile yardım edemezler {yani, bu ilahlar bizzat kendilerini, kendilerine yapılmak istenecek kötülüklere karşı koruyamazlar}. *Onlara* {yani, bu ilahlara ibâdet edenlere} *tarafımızdan musâhabe olunmaz* {yani, onlar tarafımızdan himaye olunmazlar: hiç kimse Bana karşı onları himaye edemez ve Bana karşı onlara güvenlik veremez}.

44. *Durum sandıkları gibi değildir. Biz bunları da* {yani, Mekke kâfirlerini de}, *atalarını da o kadar faydalandırdık ki ömürleri uzayıp gitti. Bizim arzı* {yani, Mekke topraklarını} *etrafından eksilttiğimizi* {yani, Mekke civarında bulunan arazileri ellerinde tutmalarına imkân vermeyecek şekilde onları yenik düşürdüğümüzü} *görmüyorlar mı? Acaba üstün gelenler onlar mı* {yani, Mekke kâfirleri mi} {yoksa Nebî (s.a) ile mü'minler mi? Elbetteki Nebî (s.a) ve ashâbı onlara gâlib gelenlerdir. Hamd o'nun Rabbinedir}.

قُلْ اِنَّمَٓا اُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِۘ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَٓاءَ اِذَا مَا
يُنْذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ
يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ
الْقِيٰمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـٔاًۜ وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَاۜ وَكَفٰى بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا
مُوسٰى وَهٰرُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَٓاءً وَذِكْراً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

45. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben sizi ancak vahiy* {yani, Kur'ân'da bulunan tehditler} *ile inzâr ediyorum."* {Ey Muhammed!}

Halbuki sağırlar inzâr olundukları zaman yapılan çağrıyı işitmezler.

Bu Allah'ın kâfirlere dâir verdiği bir örnektir. Yani, sağır bir kimsenin sesleneni işitmediği gibi, kâfir de yapılan tehdidi ve hidâyeti işitmez.

46. *Eğer Rabbinin azabından onlara azıcık bir şey* {yani, bir ceza} *dokunursa, elbette "Veyl bize! Çünkü biz gerçekten zâlimlerden olduk" diyeceklerdir.*

47. *Kıyâmet Günü'ne has kıst* {yani, adalet} *terazilerine* {amelleri} *koyarız...*

Âdemoğulları'nın amellerinin tartılma işini Cibrîl (a.s) görecektir.

...Hiçbir nefse, hiçbir şeyle zulmedilmez {yani, amellerinden birşey eksiltilmez}. *Bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile onu* {yani, o taneyi} *getirir (teraziye) koyarız. Hesaba çekenler olarak* {hesabın hızlıca görülmesi için} *Biz yeteriz.*

48. *Andolsun Biz Mûsâ ile Hârûn'a furkân'ı* {yani, Tevrât'ı} *takvâ sahiblerine* {yani, şirkten uzak kalanlara} *bir ziyâ* {yani, sapıklıktan kurtaran bir nur} *ve bir zikir* {yani, tefekkür için} *verdik.*

Sonra bu takvâ sahiblerini nitelendirerek şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾
وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ أَنْزَلْنَاهُ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ
اٰتَيْنَا إِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ
لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾

49. *Onlar ki Rabb'lerinden gayb ile korkarlar* {yani, O'nu görmedikleri halde O'na itaat ederler}. *Hem onlar Sâ'at'ten* {yani, kıyâmetten} *de müşfikdirler* {yani, endişe içindedirler, korkarlar}.

50. *Bu* {söz}, *indirdiğimiz mübârek bir zikirdir* {yani, beyândır}. {Ey Mekkeliler!} *Siz onu inkâr mı ediyorsunuz?* {yani, onu tanımıyor ve ona îmân etmiyorsunuz}.

51. *Andolsun ki Biz İbrâhîm'e daha önceden* {yani, Mûsâ ve Hârûn'dan önce} {İbrâhîm henüz küçükken ve gizli sirdabta bulu-

nuyor iken} *rüşdünü* {yani, hidâyetini} *verdik ve Biz o'nu biliyorduk* {yani, İbrâhîm'in Bize itaat eden (ve edecek olan) birisi olduğunu biliyorduk}.

52. *Hani babasına* {yani, Azer'e} *ve kavmine demişti ki: "İbadet edip durduğunuz bu heykeller de ne oluyor?"*

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ
أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ
مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللَّهِ
لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾

53. *"Atalarımızı bunlara ibâdet ederken bulduk" dediler.*

54. *"Andolsun ki siz de, atalarınız da apaçık bir dalâlet içindesiniz" dedi.*

55. *"Sen bize hakkı mı getirdin, yoksa oyun oynayanlardan mısın"* {yani, senin söylediğin bu sözler ciddi mi yoksa şaka mı yapıyorsun ey İbrâhîm}? *dediler.*

56. {İbrâhîm} *dedi ki: "Hayır, sizin Rabbiniz göklerle yerin Rabbi ve onları yoktan var edendir* {yani, yaratandır} *ve ben buna* {yani, size söylediğim Rabbinizin gökleri ve yeri yaratmış olduğu hakikatine} *tanıklık edenlerdenim."*

57. *(Kendi kendine dedi ki:) "Tallahi* {yani, vallahi} *siz arkanızı dönüp* {bayram törenine} *gittikten sonra putlarınıza mutlaka* {kötü} *bir tuzak kuracağım"* {yani, onları kıracağım}.

Bu putlar altın, gümüş, bakır, demir ve ahşaptan olmak üzere 72 put idi. Onların senede bir gün bayramları vardı. Bayram töreni için çıktıkları vakit putlarına yiyecekler sunuyor, onlara secde ettikten sonra çıkıp gidiyorlardı. Törenden döndüklerinde de ilk iş olarak o putlara secde ederler, sonra dağılıp evlerine giderlerdi.

Onlardan bir adam, İbrâhîm'in (a.s) söylediği bu sözü: *Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra putlarınıza mutlaka bir tuzak kuraca-*

ğım sözünü işitmişti. Onlar çıkıp gidince İbrâhîm (a.s), önlerinde yemekler bulunan putların bulunduğu yere girdi.

فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾
قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا
سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا
فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوا
أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ
كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوا
إِلَىٰ أَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾

58. *Derken,* {törenden döndüklerinde} *ona* {yani, bu büyük puta} *başvururlar diye büyükleri dışında onların hepsini paramparça* [cüzâza] *etti.*

Allah'ın, *Meczûz olmayan* {yani, kesilmeyen, bölünmeyen} *bir bağış* (el-Enbiyâ, 21/57) buyruğu da buna benzemektedir.

İbrâhîm (a.s) onların büyük putlarını kırıp parçalamadı. Altın ve inciden olan bu putun gözleri kırmızı yakuttandı, karanlıkta ateş gibi parlardı. Bu put mabette öncelikli bir yere sahipti. Putları kırınca baltayı bu en büyük putun önüne bıraktı. Törenden geri döndüklerinde putların yanına girdiler, onların parçalanmış olduklarını gördüler.

59. *Dediler* {yani, yalnız Kenan oğlu Nimruz [Nemrût] dedi}: *"Bunu bizim putlarımıza kim yaptıysa şüphesiz ki o,* {bize karşı böyle bir haksızlıkta bulunduğu için} *zâlimlerdendir."*

60. *Dediler ki: "İbrâhîm adında bir gencin bunları* {kötü bir şekilde} *diline doladığını işittik"* {yani, İbrâhîm'in (a.s), "Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra putlarınıza bir tuzak kuracağım" dediğini işiten o adam dedi ki: "Ben İbrâhîm adındaki bir gencin bunları diline doladığını işitmiştim"}.

61. *Dediler* {yani, zorba Nemrût dedi} *ki: "Onu insanların gözü önünde* {herkesin göreceği bir şekilde} *getirin. Belki* {yaptıkları

hususunda o'na karşı} *şâhidlik ederler* {ve o'na verilecek cezaya tanık olurlar}.

62. {Onu getirdiklerinde} *dediler* {yani, Nemrût dedi} *ki: "Ey İbrâhîm! İlâhlarımıza bunu sen mi yaptın"* {yani, onları kıran sen misin}?

63. {İbrâhîm} *dedi ki: "Hayır. Aksine onların şu büyükleri bunu yapmıştır* {yani, şu elinde balta bulunan en büyük put bu işi yapmıştır. Onu diğer küçük putlarla eşit gördüğünüz için öfkelenip o putları parçalamıştır}; *eğer konuşabilirlerse onlara sorun"* {yani, kırılıp parçalanmış putlara, kendilerini kimin parçaladığını sorun; konuşmaya güçleri yetiyorsa (size söylerler)}.

64. *Kendi nefislerine dönerek* {yani, kendi kendilerini kınayarak} *dediler* {yani, birbirlerine dediler} *ki: "Muhakkak* {balta şu büyük putun elinde bulunuyorken diğer putları İbrâhîm'in parçaladığını söylemekle} *asıl zâlimler sizlersiniz."*

Sonra, "Peki bu büyük put diğerleri gibi iken onları nasıl kırabilir?" dediler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

ثُمَّ
نُكِسُوا عَلٰى رُؤُ۫سِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ
اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـٔاً وَلَا يَضُرُّكُمْۜ
﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ
﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُٓوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ
﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَسَلَاماً عَلٰٓى اِبْرٰهِيمَۙ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوا
بِهٖ كَيْداً فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَرِينَۚ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطاً
اِلَى الْاَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا
لَهُٓ اِسْحٰقَۜ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةًۜ وَكُلّاً جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾

65. *Sonra baş aşağı edildiler* {yani, birinci sözlerinden vazgeçtiler} *ve* {İbrâhîm'e} *dediler ki: "Sen de çok iyi bilirsin ki bunlar ko-*

nuşamazlar" {dolayısıyla kendilerini kimin kırdığını söyleyemezler}.

Bize Muhammed tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım anlattı: el-Huzeyl dedi ki: Ben 'Abdu'l-Kuddüs'ü, el-Hasen'den şöyle derken dinledim –ki Mukâtil'in böyle dediğini duymadım–: "Sonra baş aşağı edildiler, yani, başkanlarına ve soylularına başvurdular."

66. {Bunun üzerine İbrâhîm onlara} *dedi ki: "Peki, Allah'tan başka* {kendilerine ibâdet etmeniz halinde} *size fayda ve* {ibâdet etmemeniz halinde de} *zarar veremeyen şeylere* {yani, uydurma ilahlara} *ibâdet eder misiniz?"*

67. {Sonra İbrâhîm onlara dedi ki}: *"Üf size!* {"üf"ten maksat, onlara bayağı ve adi sözler söylemektir} *ve sizin Allah'tan başka taptıklarınıza* {yani, putlara}; *hâlâ aklınızı başınıza almayacak* {ve bunların ilah olmadıklarını anlamayacak} *mısınız?"*

68. *Dediler ki: "Eğer* {o'na bir şey} *yapacaksanız o'nu* {ateşle} *yakın. İlâhlarınıza yardım etmiş olursunuz."*

Bunun üzerine İbrâhîm'i (a.s) ateşe attılar.

69. *"Ey ateş! İbrâhîm'e karşı* {sıcaktan uzak} *serin ve selâmet ol"* {yani, soğuktan yana da o esenlikte bulunsun} *dedik.*

Eğer "Ve selâmet ol" demeseydi, ateşin soğukluğu o'nu helâk edecekti.

70. {Ateşten çıktıktan sonra} *o'na* {yani, İbrâhîm'e} *bir keyd yapmak istediler...*

Onun çıktığını görür görmez, hemen Nemrût'a haber vermeye koşuştular. Birbirleriyle konuştukları halde, birbirlerinin sözlerini anlayamıyorlardı. Allah onların dillerini yetmiş ayrı lügate ayırdı. Bundan dolayı oraya Bâbil adı verildi ve Allah onların İbrâhîm'e zarar vermelerini engelledi.

...Biz de onları en büyük zarara uğrayanlar kıldık.

71. *Biz o'nu* {İbrâhîm'i} *ve Lût'u* {Kusa diyarından beraberlerinde Sağra da bulunduğu halde zorba Kenan oğlu Nemrût'un şerrinden} *âlemler* {yani, insanlar} *için bereketlendirdiğimiz arza* {yani, Arz-ı Mukaddes'e} *götürüp kurtardık.*

Oranın mübârek kılınması, su, ağaç ve bitkiler iledir.

72. *Ve o'na* {yani, İbrâhîm'e} *İshâk'ı bağışladık, Ya'kûb'u da nafile olarak* {yani, o'nun İshâk hakkındaki du'asından ayrı bir fazilet olarak Ya'kûb'u da ihsan ettik}. *Onların* {yani, İbrâhîm'in, İshâk'ın ve Ya'kûb'un} *her birini de sâlih kimseler kıldık.*

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ
وَإِقَامَ الصَّلَوٰةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَوٰةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ
﴿٧٣﴾ وَلُوطًا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي
كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَاسِقِينَ
﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا
إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

73. *Onları emrimizle hidâyete götüren imamlar kıldık* {yani, onları, insanları Allah'ın emrine davet eden hayrın önderleri yaptık}. *Onlara hayırlar yapmayı* {yani, sâlih ameller işlemeyi} *namazı dosdoğru kılmayı ve zekatı vermeyi vahyettik. Onlar yalnızca Bize ibâdet eden* {muvahhid} *kimselerdi.*

74. *Lût'a da hikmet* {yani, anlayış ve akli kavrayış} *ve ilim* {verdik}. *Onu kötülükler işleyen* {yani, erkeklere arkadan yaklaşan} *o karyeden* {yani, Sedum'dan} *kurtardık.* {Allah Lût'u ve aile halkını kurtardı, o karyeyi de taş yağmuru ve yerin dibine geçirilmek ile azablandırdı.} *Çünkü onlar kötü bir kavim idiler ve fasıktılar.*

75. *Ve Biz o'nu rahmetimizin* {yani, nimetimizin –ki o, nübüvvettir–} *içine aldık, çünkü o sâlihlerdendir.*

Nitekim Allah, *O ancak kendisine* {yani, nübüvvetle} *nimet ihsan ettiğimiz bir kuldur…* (ez-Zuhruf, 59) buyurmaktadır.

76. *Nûh'u da (an). Hani o daha önce* {yani, İbrâhîm'den, Lût ve İshâk'tan önce} *Bize,* {"Ben yenik düşürüldüm, bana yardım et" (el-Kamer, 54/10) diye} *nidâ etmişti. Biz de o'na* {duasını kabul ederek} *cevab vermiştik. Hem o'nu, hem de aile halkını o büyük sıkıntıdan* {yani, o dehşetli hal olan suda boğulmaktan} *kurtarmıştık.*

77. *Âyetlerimizi* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceğini} *yalanlayan kavminden o'nun intikamını aldık...*

Übey b. Ka'b'ın okuyuşuna göre, "Kavmine karşı o'na yardım ettik" anlamındadır. Allah'ın o'na yardımı, kavmini helâk etmek şeklinde olmuştur.

...Çünkü onlar kötü bir kavim idiler. Bundan ötürü hepsini suda boğduk {onlardan kimseyi kurtarmadık}.

وَدَاوُدَ
وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ
وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا
آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ
وَكُنَّا فَاعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ
لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾
وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ
الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ ﴿٨١﴾

78. *Dâvûd'u ve Süleymân'ı da (an). Hani kavmin koyunlarının geceleyin girdiği ekin* {yani, bağ} *hakkında hüküm veriyorlardı...*

Davarların gece yayılmasına "nefş", gündüz yayılmasına da "serh" denilir.

...Biz onların hükümlerine {yani, Dâvûd ve Süleymân'ın koyunların sahibi ile bağın sahibi hakkında verdikleri hükümlerine} *tanık idik.*

Olay şöyle olmuştu: Bir çoban geceleyin koyunlarını bir adamın bağının yanına toplamış, koyunlar da bağa girip otlamışlardı. Koyunların

sahibi ise bunun farkına varmamıştı. Sabah olunca gidip durumu nebî Dâvûd'a anlattılar. Dâvûd bağa verilen zararın bedelinin, koyunların bedeline yakın olduğunu anladığı için koyunların bağ sahibine verilmesine hükmetti. Yanından geçerlerken Süleymân (a.s) onlara sordu:

— Allah'ın Nebîsi hakkınızda nasıl bir hüküm verdi?

Durumu o'na söylediler, Süleymân şöyle dedi:

— Allah'ın Nebîsi'nin verdiği hüküm ne kadar güzeldir. Fakat başka bir hüküm ikiiniz hakkında da daha uygundur.

Bunun üzerine koyunların sahibi Dâvûd'un yanına gitti ve o'na Süleymân'ın sözlerini iletti. Dâvûd, Süleymân'a haber gönderdi. Yanına geldiğinde Süleymân'a dedi ki:

— Nübüvvet hakkı için ant vererek bana bunu bildir.

O da dedi ki:

— Kıral elbette adaletli hüküm vermiştir, fakat bir başka hüküm daha mülayimdir.

Dâvûd sordu:

— O hangisi olabilir?

Süleymân şu cevabı verdi:

— Koyunları bağın sahibine verirsin; koyunların yavruları, yünleri, sütleri ve yağları bağın sahibine ait olur. Koyunların sahibi de bağın sahibinin nam-ı hesabına bağı eski hâline getirir. Bağı eski haline getirdiğinde, bağı sahibine verir, koyunlarını alır.

Dâvûd şöyle dedi:

— Ne güzel hüküm verdin.

Ve o'nun verdiği hükmü geçerli kabul etti. Bu olay Beytu'l-Makdis'te olmuştu.

> 79. *Biz onu* {yani, hakkında hüküm verilen meseleyi} *hemen Süleymân'a kavratmıştık...*

Maksat, hüküm değil, hakkında hüküm verilen meseledir. Eğer maksat hüküm olsaydı, müennes zamiri yerine müzekker zamir kullanılarak “fe-fehemnâhu” denilirdi.

...Bununla beraber her birine {yani, hem Dâvûd'a, hem de Süleymân'a} *hüküm* {yani, kavrayış} *ve ilim verdik...*

Allah böylece hem Süleymân'ın verdiği hükmün doğruluğuna işaret etmiş, hem de Dâvûd'u azarlamamıştır.

...Dâvûd'a, o'nunla birlikte tesbih etsinler diye dağları musahhar kıldık {yani, o Rabbini zikrettikçe dağlar da o'nunla birlikte Rabbini zikrediyorlardı} *ve kuşları da* {o'na} *musahhar kıldık.* {Dâvûd'a bunları} *yapanlar Biziz.*

80. *Biz o'na, sizin faydanıza sizi savaşlarınızda* {öldürülmekten ve yaralanmaktan} *korusun diye giyecek* {yani, demirden zırh yapma} *sanatını öğrettik* {–Dâvûd zırh yapan ilk kimsedir–}. *Acaba* {nimetleri dolayısıyla Rabbinize} *şükredecek* {yani, O'nu tevhîd edecek} *misiniz?*

el-Ferrâ dedi ki: “Şükredecek misiniz?” ifadesi, emir manasına olup “şükredin” demektir. “Vazgeçtiniz mi?” (el-Mâide, 5/91) ifadesi de bunun gibidir, “vazgeçin” demektir.

81. *Süleymân'a da şiddetli rüzgârı* {yani, Süleymân'ın emrine de şiddetli rüzgârı verdik}. *Onun emriyle* {sular ve ağaçlarla} *bereket verdiğimiz* {yani, sulu ve ağaçlı} *toprağa* {yani, Arz-ı Mukaddes'e} *hızlıca götürürdü. Biz* {onlara verdiğimiz} *her şeyi bilenleriz.*

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾ وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُ
اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ
مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ ﴿٨٤﴾
وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِدْر۪يسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِر۪ينَ ﴿٨٥﴾

82. *Şeytanlardan o'nun* {yani, Süleymân} *için denize dalanları* {ve inci çıkaranları –ki denizden inci çıkartan ilk kişi odur–} *ve bundan* {yani, dalgıçlıktan} *başka işler görenleri de* {o'nun} *emrine vermiştik.* {Ona heykeller, büyük binalar, kazan gibi büyük çömlekler, sabit kazanlar da yapıyorlardı}. *Onları* {yani, şeytanları} *gözetenler* {yani, dağılmasınlar diye Süleymân için kollayanlar} *Bizdik.*

83. *Eyyûb'u da (an). Hani Rabbine, "Rabbim! Bana durr* {yani, bela} *gelip çattı* {yani, isabet etti} *ve Sen merhametlilerin merhametlisisin" diye nidâ* {yani, du'a} *etmişti.*

84. *Biz de o'na icabet ettik* {yani, du'asını kabul ettik} *de başındaki sıkıntıyı açıp giderdik. Ayrıca o'na katımızdan hem bir rahmet* {yani, nimet}, *hem de abidlere bir zikra* {yani, muvahhidlere bir tefekkür sebebi} *olmak üzere aile ve çocuklarını ve onlarla birlikte bir o kadarını da verdik.*

Eyyûb'un hanımı bu belâ ve sıkıntıdan önce yedi erkek, üç kız çocuk doğurmuştu. Allah onları diriltttiği gibi, onlarla birlikte bir o kadarını daha vermişti. Allah o'na, yani, Eyyûb'a her şeyin benzerini altın olarak vermişti. Eyyûb insanların arasında en çok ibâdet eden birisi idi. İblîs o'nu, birtakım sıkıntılarla Rabbine ibâdetten uzaklaştırmak istedi, fakat başaramadı.

85. *İsmâîl'i, İdris ve Zülkifl'i de (an). Onların her biri sabredenlerdendi.*

وَاَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٦﴾
وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادٰى فِي الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَۗ
اِنّ۪ي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُۙ وَنَجَّيْنَاهُ
مِنَ الْغَمِّۜ وَكَذٰلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَزَكَرِيَّٓا
اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْن۪ي فَرْدًا وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِث۪ينَ
﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُۘ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى وَاَصْلَحْنَا لَهُ
زَوْجَهُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا
رَغَبًا وَرَهَبًاۜ وَكَانُوا لَنَا خَاشِع۪ينَ ﴿٩٠﴾

86. *Biz onları rahmetimizin* {yani, nübüvvet olan nimetimizin} *içine aldık. Gerçekten onlar sâlihlerden* {yani, mü'minlerden} *idiler.*

87. *Ve Zünnûn'u* {yani, Metta oğlu Yûnus'u (a.s)} *da (an). Hani o*

{kendi kavmini, Hazkiye b. Ecar ile İsrâîloğulları'ndan onunla birlikte bulunanları} *öfkelendirip gitmiş ve Bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı* {yani, yaptığından ötürü o'nu cezalandırmayacağımızı} *sanmıştı. O bakımdan karanlıklarda* {yani, gecenin, denizin ve balığın karnındaki karanlık safhalarında} *"Senden başka ilah yoktur* {diyerek Rabbini tevhîd etmiş}. *Seni tenzih ederim* {diyerek kendisine zulmetmekten Rabbini tenzih etmiş}. {Sonra da nefsine zulmedenin bizzat kendisi olduğunu itiraf ederek,} *Gerçekten ben zulmedenlerden oldum" diye* {Rabbine} *seslenmişti* {yani, du'a etmişti}.

88. *Biz de o'na* {du'asını kabul edip} *icabet ettik. Kendisini gamdan* {yani, balığın karnından} *kurtardık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız.*

Ebû Muhammed dedi: Ebu'l-'Abbâs Sa'leb dedi: el-Ferrâ dedi ki: "Bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı..." ifadesi, kudret/güç yetirmekten değil, bir şeyi takdir etmek, tesbit etmek, daraltmaktan gelmektedir. Nitekim, *Onun aleyhine rızkını daralttı...* (el-Fecr, 89/16) buyruğu da buna benzemektedir, ki bu da kudretten değil, az vermek anlamındaki takdirden gelmektedir.

Bize ulaştığına göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: "Yûnus (a.s) balığın karnında üç gün kalmıştır."

Ka'b'tan da, kırk gün kaldığı nakledilmiştir.

89. *Zekeriyâ'yı da (an). Hani, "Rabbim! Beni bir başıma bırakma* {yani, yalnız bırakma, bana mirasçı olarak bir veli [yakın akraba] bağışla}. *Sen vârislerin* {yani, kullara mirasçı olanların} *en hayırlısısın" diye nidâ etmişti.*

Âl-i İmrân ve Meryem sûrelerinde belirtildiği gibi Rabbine du'a etmişti.[3]

90. *Biz o'na* {du'asını kabul ederek} *icabet ettik ve o'na Yahyâ'yı bağışladık. Zevcesini de o'na ıslah ettik* {yani, yaşlılıktan ötürü hayızdan kesilen hanımı hayız görmeye başladı}. *Kuşkusuz bunlar* {yani, Zekeriyâ ve hanımı} *hayırlı işlere* {yani, sâlih amel-

3 Bkz. Âl-i İmrân, 3/38; Meryem, 19/2-6. âyetler.

ler işlemeye} *koşarlar ve* {Allah'ın sevabını} *ümit ederek ve* {Allah'ın azabından} *korkarak Bize dua ederlerdi. Onlar Bizim için haşi'* {yani, Allah için mütevazı olan} *kimselerdi.*

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا
وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ
أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوا
أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ
كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾ وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا
يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ
مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾

91. *Irzını* {hayâsızlıklardan} *koruyan o kızı da* {yani, kendisine iftira edilen İmrân'ın kızı ve Îsâ'nın annesi Meryem'i de} *(an). Biz ona ruhumuzdan üfledik* {yani, Cibrîl (a.s) elbisesinin yakasına üfledi ve Cibrîl'in üflemesi dolayısıyla Îsâ'ya (a.s) hamile kaldı}. *Onu ve oğlunu* {yani, Îsâ'yı (a.s)} *âlemlere bir âyet* {yani, İsrâîloğulları'na bir ibret} *kıldık.*

Her ikisi de birer âyet idi, çünkü Meryem (a.s), insan eli değmeden hamile kalmış ve babasız olarak Îsâ'yı (a.s) doğurmuştur.

92. *Şüphe yok ki bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir* {yani, sizin şu anda izlemekte olduğunuz milletiniz: İslâm şeriatı tek bir millettir. –Bütün nebîler ve Allah'ın azabından kurtulmuş mü'minler bu millete [şeriate] uyuyorlardı–}. *Rabbiniz de Benim. O halde yalnız Bana ibâdet edin* {yani, Beni tevhîd edin}.

93. *Buna rağmen onlar emirlerini* {yani, aralarında uygulamakla emrolundukları dînleri olan İslâm'ı fırka fırka ayırıp} *parça parça edip ayrılığa düştüler* {yani, çeşitli fırkalara bölündüler}. *Bunların* {yani, çeşitli dinlere uyanların} *hepsi* {âhirette} *Bize döneceklerdir.*

94. *Kim mü'min olduğu* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik ettiği} *halde sâlih ameller işlerse, onun sa'yine* {yani, ameline} *küfrân olmaz* {yani, Allah onun amelini mükâfaatlandırır}. *Biz onu muhakkak yazarız* {yani, yaptıklarını onun için hafaza melekleri yazarlar}.

95. {Geçmişte dünyada azab ederek} *helâk ettiğimiz bir karyenin* {ahalisinin} *dönmemeleri imkânsızdır.*

Allah, Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğramakla korkutmaktadır.

96. *Nihâyet Ye'cûc ile Me'cûc* {bunlar, Nûh oğlu Yafes'in soyundan gelen ve ana-baba-bir iki kardeşin adıdır} *açılıp her yüksekçe tepeden hızlıca indiklerinde* {yani, onlar dağ, arz, şehir gibi her yerden çıkacaklardır. Çıkışları da kıyâmetin kopuşuna yakın bir zamanda olacaktır}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ
فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا
قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمْ
وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا
وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا
وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ
لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنٰى أُولٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

97. *...ve hakk olan va'd* {yani, ölümden sonra gerçekleşecek olan diriliş va'di} *yaklaştığında,* {ölümden sonra dirilişi kabul etmeyen} *kâfirlerin gözleri* {dünyada iken inkâr ettikleri acayib halleri görmeleri sebebiyle} *dehşetle açılacaktır. "Veyl bize! Gerçekten biz bundan* {yani, bugünden} *gâfil idik"...*

Sonra, rasûllerin dünyada iken kendilerine ölümden sonra dirilişin hakk olduğunu hatırlatan sözlerini hatırlayarak şöyle diyecekler:

...*"Hayır biz, meğer zâlimler imişiz"* {çünkü bugünün gerçekleşeceği bize bildirildiği halde biz onu yalanlamıştık}.

98. {Ey Mekke kâfirleri!} *Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da* {yani, putlarınız da} *cehennemin hasabısınız* {yani, (küçük taşlar gibi) cehenneme atılacak şeylersiniz}. *Siz oraya gireceksiniz.*

99. *Eğer bunlar* {yani, bu putlar} *ilah olsalardı oraya* {yani, cehenneme} *girmezlerdi* {bunlar oraya girmeyi kabul etmezlerdi}. *Hepsi* {yani, putlar da, onlara ibâdet edenler de} *orada* {yani, cehennemde} *ebediyen kalacaklardır.*

Âyet, aralarında el-'Âs b. Vâil, Kays'ın iki oğlu Hâris ile 'Adiy ve 'Abdullâh b. ez-Zibarî b. Kays hakkında inmiştir.

Sehmoğulları'ndan birkaç kişi el-Hatim denilen yerde otururken Nebî (s.a) Mescid-i Haram'a girdi ve Ka'be'nin etrafında bulunan 360 puta eliyle işaret ederek, *Siz de, Allah'tan başka ibâdet ettikleriniz de cehennemin hasabısınız. Siz oraya gireceksiniz* âyeti ile devamındaki iki âyeti okuyup çıktı. İbnu'z-Zibarî girdiğinde Nebî'nin (s.a) kendileri ve tapındıkları ilahları hakkında söylediklerini konuşuyorlardı. Onlara sordu:

— Ne hakkında konuşuyorsunuz?

Ona Nebî'nin (s.a) söylediği sözleri aktardılar. İbnu'z-Zibarî dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki, eğer bu sözleri önümde söyleyecek olursa o'nunla tartışır ve o'nu yenik düşürürüm.

Nebî (s.a) hemen yanlarına geldi. İbnu'z-Zibarî de sordu:

— Bu söylediklerin sadece bizim ve tapındığımız ilahlarımız hakkında mıdır yoksa bütün ümmetler ve onların tapındıkları ilahlar için de geçerli midir?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Hem sizin ve ilahlarınız, hem de diğer bütün ümmetler ve tapındıkları uydurma ilahları içindir.

İbnu'z-Zibarî dedi ki:

— Ka'be'nin Rabbine yemin ederim ki, seni yenik düşürdüm. Sen Îsâ'nın nebî olduğunu söylüyor; o'ndan ve annesinden hayırla, övgüy-

le söz ediyorsun değil mi? Sen de biliyorsun ki Hıristiyanlar her ikisine de ibâdet ediyorlar. 'Uzeyr'e de, meleklere de ibâdet ediliyor. Şâyet bunlar bizimle birlikte olacaksa, onların bizimle beraber olmalarına razıyız.

Nebî (s.a) sustu. Allah devamla buyurdu ki:

100. *Onların orada bir zefîrleri* {"zefîr", eşeğin anırmasının sonunda çıkardığı sesin adıdır} *vardır. Onlar orada* {hiçbir ses} *işitmezler de.*

Sonra Allah, kendilerine ibâdet edildiği halde cehenneme girmeyecekleri istisnâ etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

101. *Kuşkusuz kendileri için daha önceden tarafımızdan el-husnâ* {yani, cennet} *takdir edilmiş olanlar, işte onlar oradan* {yani, cehennemden} *uzaklaştırılmışlardır* {yani, Îsâ, 'Uzeyr, Meryem ve melekler ondan/cehennemden uzak tutulacaklardır}.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا ۖ وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ
﴿١٠٢﴾ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا
يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ
كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ ۚ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ ۚ وَعْدًا
عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ
الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

102. *Onlar* {yani, sözü edilen bu kimseler} *onun* {yani, ateşin} *sesini dahi işitmezler. Canlarının arzu ettiği şeyler arasında ebedidirler* {yani, onlar ölmeyeceklerdir}.

Sehmoğulları, 'Uzeyr, Îsâ, Meryem ve meleklerin kendilerine tapınılanlardan istisnâ edildiğini işitince, Nebî'ye (s.a) şöyle dediler: "Biz sana sorduğumuz vakit niye bunları istisnâ etmedin. Yalnız başına kalınca düşündün ve bunları uydurdun değil mi?"

103. *En büyük korku onları üzmez...*

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip

dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o Nu'mân'dan, o Süleym'den, o da İbn 'Abbâs'tan tahdis etti ki: İbn 'Abbâs Basra minberi üzerinde şeyle dedi:

— Şu *En büyük korku onları üzmez* âyetinin tefsiri hakkında ne dersiniz?

Bu sorusunu üç defa tekrarladığı halde kimse ona cevab vermedi. Bunun üzerine dedi ki:

— Bu âyetin tefsiri şöyledir: Azîz ve celîl olan Allah cennetlikleri cennete koyduktan ve onlar oradaki nimetleri gördükten sonra ölümü hatırlayacaklar ve bunun sonunda öleceklerinden korkacaklar ve bundan dolayı üzülecekler. Cehennemlikler ise ateşe girip de oradaki azabı gördükleri vakit bunun sonunda öleceklerini ümit edecekler. Allah cennetliklerin üzüntüsünü, cehennemliklerin de ümidini kesmek isteyecek. Bunun için bir meleğin: Cibrîl'in (a.s) beraberinde beyaz bir koç sûretinde ölümü gönderecek. Onu alıp cennetliklere gösterecek ve "Ey cennet halkı!" diye seslenecek. Onun bu seslenişini en yüksek derecedekiler de, en alt derecedekiler de işitecekler. Cennette birçok derece vardır. Cennetlikler ona cevab verecek, o da onlara soracak:

— Bunu tanıyor musunuz?

Onlar cevab verecekler:

— Evet, bu ölümdür.

Sonra o koçu alıp cehennemliklerin yanına gidecek. Onlara görünerek cehennem halkına seslenecek; en aşağı derecesinde olan da, en üst derecesinde bulunan da onun sesini işitecekler –ki cehennem de aşağı doğru inen basamaklar [derekeler] şeklindedir– ve ona karşılık verecekler, o da soracak:

— Bunu tanıyor musunuz?

Onlar cevab verecekler:

— Evet bu ölümdür.

Sonra melek onu alıp cennet ile cehennem arasında cennetliklerin de, cehennemliklerin de görecekleri yüksekçe bir yere götürecek ve diyecek ki:

— İşte onu boğazlıyoruz.

Cennetlikler ölümden yana güvende olmayı arzu ettikleri için "Evet" diyecekler, cehennemlikler ise ölmeyi arzu ettikleri için "Hayır" diyecekler. Melek, ölümün kendisi olan o beyaz koçu alacak ve cennetliklerle cehennemliklerin gözleri önünde boğazlayacak ve diyecek ki:

— Ey cennet ehli! Ölüm söz konusu olmamak üzere ebedî kalacaksınız.

Böylece ölümden yana kendilerini güvende hissedeceklerdir. İşte, *En büyük korku onları üzmez* buyruğu bunu anlatmaktadır. Sonra melek şöyle nidâ edecek:

— Ey cehennem halkı! Ölüm söz konusu olmaksızın ebedî kalacaksınız.

İbn ‘Abbâs dedi ki:

— Eğer Allah cennetliklerin ölmemek üzere ebediyen yaşayacaklarını takdir etmeseydi, üzüntülerinden öleceklerdi. İşte Allah'ın, *Onları işin bitirileceği o hasret günü ile inzâr et* {yani, artık onlar için azab vâcib olacaktır –maksat koç suretindeki ölümün kesileceği zamandır–}. (Meryem, 19/39) buyruğu da bunu anlatmaktadır. O vakit cehennemde hasret ve pişmanlık içerisinde ebediyen kalacaklarını kesin olarak anlayacaklardır. İşte azîz ve celîl olan Allah'ın mü'minler için söylediği, *En büyük korku onları üzmez* {yani, cennete girmelerinden sonra ölüm yoktur} buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Melekler* {yani, Âdemoğulları'nın amellerini yazan hafaza melekleri} {kabirlerinden çıktıkları vakit} *onları karşılayıp* {şöyle diyecekler:} *"İşte bu {kendisinde cennetin} size va‘dolunduğu gündür."*
>
> 104. *Gökleri kitabların* {yani, yazılı sahifelerin} *katlandığı gibi katlayacağımız günü (an). İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz* {yani, Biz onları dünyada yarattığımız gibi, âhirette de yaratmayı iade ederiz}...

Çünkü Mekke kâfirleri olanca yeminleriyle Allah adına, *Allah ölenleri diriltmeyecektir* (en-Nahl, 16/38) diye yemin etmişlerdi. Allah onların yalancı olduklarını belirterek, *Hayır, Allah diriltecektir. Bu O'nun üzerindeki hakk bir va‘ddir* (Nahl, 16/38) buyuruyor.

...Biz bunu va'dedip üzerimize almıştık. Kuşkusuz Biz (va'dimizi) yaparız.

105. *Andolsun ki Biz zikirden* {yani, levh-i mahfuz'dan} *sonra zebûr'da* {yani, Tevrât'ta, İncîl ve Zebûr'da} *da, "Arza* {ki o Allah'ındır} *sâlih* {yani, mü'min} *kullarım mirasçı olur" diye yazdık.*

إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ
وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ آذَنْتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ
وَإِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّهُ يَعْلَمُ
الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنْ أَدْرِي لَعَلَّهُ
فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾ قَالَ رَبِّ احْكُمْ
بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

106. *Gerçekten bunda* {yani, Kur'ân'da}, *ibâdet eden* {yani, muvahhid olan} *bir topluluk için bir belâ* {yani, cennete ulaştıran bir beyân} *vardır.*

107. {Ey Muhammed} *Biz seni ancak âlemlere* {yani, cinlere ve insanlara} *bir rahmet olarak gönderdik.*

Çünkü dîni üzere Muhammed'e (s.a) tâbi olan kimselere o bir rahmettir. Bu buyruk, -Allah'ın Meryem oğlu Îsâ (a.s) hakkında söylediği- *Ve Bizden* {dîni üzere o'na tabi olan kimselere} *bir rahmet olmak üzere...* (Meryem, 19/21) buyruğuna benzemektedir.

Dînini kabul ederek o'na uymayan kimselerden ise gelecekte onları bekleyen bir takım belalar uzaklaştırılır. İşte Allah'ın, *Sen aralarında iken Allah onlara azab edecek değildir...* (el-Enfâl, 8/33) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Ebû Cehl –Allah'ın laneti üzerine olsun- Nebî'ye (s.a) şöyle dedi: "Ey Muhammed! Sen kendi ilahın için amel et, biz de kendi ilahlarımız için amel edelim."

108. *De ki: "Bana sizin ilahınız, ancak tek bir ilahtır* {yani, Rab-

biniz ancak bir ve tektir} *diye vahyolunuyor. Artık siz müslüman* {yani, ihlâs sahibi kimseler} *olacak mısınız?"*

109. *Eğer yüz çevirirlerse* {yani, îmânı kabul etmeyecek olurlarsa}, {Mekke kâfirlerine} *de ki* {ey Muhammed}: *"Ben size eşit olarak bildirdim* {yani, iki yolu da göstererek seslendim}. *Size va'dolunan* {yani, dünyada size azabın gelip inmesi} *yakın mı, uzak mı bilmiyorum."*

110. *Kuşkusuz ki O cehren* {yani, açıkça, aleni olarak} *söylenen sözü de bilir, gizlediğinizi de* {yani, azabı yalanlamanızı da} *bilir.*

Açıkça söyledikleri şudur: Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine azabı haber verince, *Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu va'd ne zaman gerçekleşecek?* (Sebe, 34/29; Yâ-Sîn, 36/48) dediler. Gizledikleri ise, "Azab diye bir şey olmayacaktır" şeklindeki sözleridir.

111. {Ey Muhammed onlara de ki:} *"Bilmiyorum belki de o* {yani, dünyada azabın: Bedir'de öldürülmenizin ertelenmesi} *sizin için bir fitne"* {yani, "Eğer bu tehdit olunduğumuz azab gerçek olsaydı, elbette gelir bizi bulurdu" demeniz için}...

Bunun benzeri de Cinn sûresinde bulunmaktadır.[4]

...ve bir süreye kadar bir metâdır" {yani, sizin için tayin edilmiş olan ecellerinize ulaşmanız içindir. -Bundan sonra ise Bedir'de azab gelip sizi bulacaktır}.

112. *Dedi ki: "Rabbim! Hakk ile hükmet* {yani, bizimle Mekke kâfirleri arasında adaletle hüküm ver. -Allah da onların Bedir'de öldürülmeleri hükmünü verdi-}. *Rabbimiz Rahmân'dır, sizin niteleyegeldiklerinize karşı yardımı istenen O'dur."*

Azîz ve celîl olan Allah Nebî'ye (s.a), onların ölümden sonra dirilişi ve azabı yalanlamalarına karşı Allah'tan yardım istemesini emrediyor.

el-Huzeyl dedi: Câhiliye döneminde eş-Şemmah şöyle demiştir: "Neb' denilen ağaç kayalıklarda bir kenarda biter. Hurma ağacı ise su ile acel arasında yetişir."

Burada "acel"den kasıt, "çamur"dur.

4 Bkz. Cinn, 72/10.

Dedi: Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bize babam tahdis edip dedi: Bize Ebû Ravf tahdis etti ki: Allah'ın, *Biz onlara hayırlı işler yapmayı vahyettik* buyruğunu, “tatavvu” [nafile işler] diye açıklamıştır. Ancak ben el-Huzeyl'den dinlemedim.[5]

5 Bu son söz, ‘Ubeydullâh'ın babasına aittir. (Çeviren)

22. HACC SÛRESİ

Hacc sûresi, on âyet hariç Mekke'de inmiştir. Bu on âyet ise, Mustalîkoğulları gazvesinde inen *Ey insanlar! ...pek şiddetlidir* (el-Hacc, 22/1-2); ‘Abdullâh b. Enes b. Hatan hakkında inen *...Eşit kıldığımız...* (el-Hacc, 22/25); Tevrât ehli hakkında inen *...Ta ki kendilerine ilim verilenler…* (el-Hacc, 22/54); *Allah yolunda hicret eden, sonra öldürülen yahut ölenleri…* (el-Hacc, 22/58-59); *Kendileri ile savaşılanlara…Muhakkak Allah kavidir, azîzdir* (el-Hacc, 22/39-40); *İnsanlardan bazıları bir harf üzere Allah'a ibâdet eder* (el-Hacc, 22/11) âyetleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظ۪يمٌ
﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ
وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى
وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَد۪يدٌ ﴿٢﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَر۪يدٍ ﴿٣﴾
كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْد۪يهِ اِلٰى
عَذَابِ السَّع۪يرِ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o da Mukâtil'den naklen dedi ki:

1. *Ey insanlar! Rabbinize karşı takvâlı olun* {Allah insanları korkutmakta ve “Rabbinizden korkun” buyurmaktadır}. *Çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir.*

2. *Onu göreceğiniz gün, bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar* {yani, kıyâmet saatinin korku ve dehşetinin şiddetinden ötürü evlatlarını terk ederler} *ve her hamile yükünü bırakır...*

Bu birinci üfürüşten önce olacaktır. Dünya semâsından bir münadi, “Ey insanlar! Allah'ın emri geldi” diye seslenecek, onun sesini yeryü-

zündekilerin tamamı işitecek ve büyük bir korkuya kapılacaklar. Dalgalar gibi birbirine karışacaklar. Çocukların saçları ağaracak, büyükler sarhoş olacak, hamileler bebeklerini düşürecek. Süt emzirenler, aşırı korkudan ötürü yavrularını terkedecekler. İşte Allah'ın, *Onu göreceğiniz gün, bütün emzikliler emzirdiklerini unuturlar. Her hamile yükünü bırakır* buyruğu bunu anlatmaktadır. İster kadın, ister hayvan olsun her hamile aşırı korkudan yükünü bırakacaktır.

> ...*Sen insanları* {korkudan ötürü} *sarhoş görürsün, halbuki onlar* {içkiden dolayı} *sarhoş değillerdir, fakat Allah'ın azabı pek şiddetlidir.*

Bu iki âyet-i kerîme, insanlar geceleyin Mustalıkoğulları –ki Huzâ‘alıların bir koludur– gazvesine gitmek üzere yol alırken nâzil olmuştur. Nebî (s.a) o gece bu âyetleri insanlara üç defa okuduktan sonra şöyle dedi:

— Bu günün hangi gün olduğunu biliyor musunuz?

Karşılık verdiler:

— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.

Buyurdu ki:

— Bu azîz ve celîl olan Allah'ın, “Ey Âdem! Kalk ve zürriyetinden cehennem kafilesini yola çıkar” diyeceği gündür. Âdem, “Rabbim! Cehennem kafilesi kimlerdir?” diye soracak, O da şöyle buyuracak: “Her 1.000 kişiden 999'u ceheneme, 1'i ise cennete gidecektir.”

Bu ashâb-ı kirama pek ağır geldi ve üzüldüler. Sabah olunca Nebî'ye (s.a) gidip sordular:

— Peki bizim tevbe etmemizin yolu, çaremiz nedir?

Nebî onlara dedi ki:

— Size müjdeler olsun, sizinle beraber iki tür yaratık vardır. Bunlar hangi ümmetle birlikte bulunursa mutlaka onun sayısını çoğaltır. Bunlar Ye’cuc ile Me’cuc'dur ve onlar her bir tümsek yerden akın akın sökün edeceklerdir. Kuşkusuz siz insanlar arasında, ancak siyah bir öküzün vücudundaki beyaz bir kıl veya beyaz bir öküzün vücudundaki siyah bir kıl yahut atın bacağındaki seki yahut devenin hörgücündeki bir ben gibisiniz. O bakımdan size müjdeler olsun! Hayra yakın olmaya bakın, doğru iş yapın, amel edin.

Ardından da sordu:

— Cennetliklerin dörtte-biri olmak sizi memnun eder mi?

Onlar karşılık verdiler:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bizim için nasıl mümkün olabilir?

Rasûlullâh tekrar sordu:

— Peki cennetliklerin üçte-biri olmak sizi memnun eder mi?

Ashâb cevab verdi:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bizim için nasıl mümkün olabilir?

Bu defa Allah Rasûlü şöyle sordu:

— Cennetliklerin yarısı olmanız sizi memnun eder mi?

Onlar karşılık verdiler:

— Bu bizim için nasıl mümkün olabilir?

Rasûlullâh cevab verdi:

— Siz cennetliklerin arasında sayıca en çok olacaklarsınız. 120 saftan müteşekkil olan cennetliklerin 80 safını ümmetim, 40 safını ise diğerleri oluşturacaktır. Ayrıca bunlarla birlikte cennete hesapsız olarak 70.000 kişi, bunlardan her bir kişi ile de 70.000 kişi girecektir.

Ashâb sordu:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar kimlerdir?

O cevab verdi:

— Bunlar ne rukye yaparlar, ne rukye yapılmasını isterler; ne darlanırlar, ne bir şeyi uğursuz kabul ederler; Rabb'lerine tevekkül ederler.

Ukaşe b. Mihsan el-Esedî kalkarak dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Beni onlardan kılması için Allah'a du‘a et.

Allah Rasûlü şöyle dedi:

— Sen onlardansın.

İbn Me‘sûd'un kavmi Huzeyl'den bir başka adam kalkıp dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Beni onlardan kılması için Allah'a du‘a et.

Allah Rasûlü şöyle karşılık verdi:

— Aynı isteği senden önce Ukaşe dile getirdi.

3. *İnsanların bazısı Allah hakkında bilgisizce mücadele eder...*

Âyet, Kureyşli en-Nadr b. el-Hâris ile annesi Safiye –ki el-Hâris b. Osman b. ‘Abdu'd-Darr b. Kusay'ın kızıdır– hakkında inmiştir.

...ve {en-Nadr} *mârid* {yani, itaatin dışına çıkmış, azgın} *her bir şeytana uyar.*

4. *Onun hakkında şu yazılmıştır* {yani, şeytan onun hakkında şu hükmü vermiştir}: *"O kendisini veli edinen herkesi* {yani, şeytana uyanı} *mutlaka* {hidâyetten uzaklaştırarak} *saptırır ve onu alevli ateş azabına hidâyet eder"* {yani, çağırır}.

Ardından, ölümden sonra diriliş hususunda ibret almaları için Allah sanatını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فٖى رَيْبٍ
مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْۜ وَنُقِرُّ
فِى الْاَرْحَامِ مَا نَشَٓاءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ
طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْۚ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ
مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔاۜ
وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ
اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهٖيجٍ ﴿٥﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدٖيرٌ ﴿٦﴾

5. *Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana kuşkunuz varsa* {yani, ölümden sonra ba‘s hakkında bir kuşku içerisinde iseniz}, {yaratılışınızın başlangıcına bakın}. *Biz sizi* {henüz bir şey değilken} *topraktan yarattık. Sonra bir nutfeden, sonra* {kan gibi} *bir alakadan, sonra şekli belli*

{nutfeden, sonra şekillenen} *belirsiz* {annesinin karnından çıkan ceninin bazan sûreti belli, bazan belirsiz olur} *bir çiğnem etten (yarattık). Size beyan edelim diye rahimlerde de dilediğimizi belli bir zamana kadar durduruyoruz...*

Bu nutfe düşmez ve annesinin karnından çıkacağı vakte kadar bırakılır. Böylece Allah, ölümden sonra diriliş hakkında ibret almalarını ve kendilerini ilk olarak yaratanın ölümden sonra diriltmeye de kudretinin yeteceği hususunda kuşku etmemelerini istemektedir.

...Sonra sizi {annelerinizin karnından} *bir çocuk olarak çıkartıyoruz. Sonra* {onsekiz ile kırk yaş arasındaki} *en güçlü ve olgun çağınıza ermeniz için (bunu yapıyoruz). Kiminiz* {en güçlü çağına ulaşmadan önce} *ölür, kiminiz de* {gençlikten sonra} *ömrün en zayıf ve fena dönemine* {yani, yaşlanarak kocamışlığa} *döndürülür; önceden bilmiş olduğu şeyleri bilmez olsun diye...*

Allah önce ilk yaratılışı, sonra ölmüş araziyi nasıl dirilttiğini söz konusu ederek ölümden sonra diriliş hakkında ibret almalarını istemiştir. Çünkü ölümden sonra diriltmek, yaratmayı ilk olarak başlatmaktan ve arzı ölümünden sonra diriltmekten daha zor değildir. İşte Allah'ın şu buyrukları da bunu anlatmaktadır:

...Sen yeryüzünü kuru {yani, üzerinde bitki bulunmayan, ölmüş, kırılmış, dökülmüş} *görürsün. Biz üzerine suyu* {yani, yağmuru} *indirdiğimizde,* {yer} *sarsılır* {yani, bitkiler ile harekete geçer},...

Allah'ın, *Sanki o bir yılanmış gibi sarsılıyordu* (el-Kasas, 28/31) buyruğunu andırmaktadır.

Sonra Allah arz hakkında buyuruyor ki:

...kabarır {yani, kat kat bitki verir} *ve her çeşit güzel bitkiden bitirir* {yani, her tür güzel bitkiyi yetiştirir}.

6. *Bu böyledir* {yani, işte O'nun yaptıkları bunlardır, sözü edilen bu hususlar O'nun sanatıdır. O'nun sanatı da vahdâniyetine delildir}. *Çünkü Allah hakkın ta kendisidir* {diğer ilâhlar ise bâtıldır} *ve çünkü O* {âhirette} *ölüleri diriltir, gerçekten o her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *kadirdir* {yani, gücü yetendir}.

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى
وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَلِكَ بِمَا
قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ
فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ
الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ
ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾

7. *Ve çünkü hiç kuşkusuz Sâ'at gelecektir. Onda* {yani, onun gerçekleşeceğinde} *hiç kuşku yoktur ve Allah muhakkak* {âhirette} *kabirdekileri* {yani, ölüleri} *diriltecektir.* {Öyleyse ölümden sonra diriliş hakkında kuşku duymayın.}

8. *İnsanlardan kimisi* {yani, en-Nadr b. el-Hâris b. Alkame b. Kelede b. es-Seyyar b. 'Abdu'd-Dar b. Kusay b. Kilâb b. Murre ve bazı insanlar}, *Allah hakkında bilgisiz* [*bi-ğayri ilm*], *hidâyetsiz* {yani, söyledikleri hakkında beraberinde Allah'tan bir beyan bulunmaksızın} *ve aydınlatıcı bir kitabı* {yani, Allah'tan gelmiş ve meleklerin Allah'ın kızları olduğunu gösteren bir delil ihtiva eden aydınlatıcı bir kitabı} *olmaksızın mücadele eder* {yani, bu haliyle mücadeleye, tartışmaya kalkışır}.

el-Ferrâ ve Ebû 'Ubeyde, *Büyüklenerek yana döner/yüzçevirir* (Hacc, 22/9) buyruğu hakkında, "Büyüklendiği için böbürlenerek yürür" demişlerdir.

Sonra Allah Teâlâ (c.c), en-Nadr'ın durumunu haber vererek buyuruyor ki:

9. *Allah'ın yolundan saptırmak* {yani, başkalarının ayağını İslâm dîninden kaydırmak} *için büyüklenerek* {îmândan} *yüz çe-*

virir {yani, boynunu başka tarafa döndürür}. *Dünyada onun için rüsvaylık* {yani, Bedir'de öldürülmek} *vardır. Kıyâmet Günü Biz ona yakıcı ateş azabını tattırırız* {yani, onu ateşle yakarız}.

10. *Bu* {azab}, *ellerinin önden gönderdiği* {küfür ve yalanlama} *sebebiyledir ve çünkü Allah kullarına zulmedici değildir* {yani, günahsız kimseyi azablandırmaz}.

11. *İnsanlardan bazıları bir harf* {yani, kuşku} *üzere Allah'a ibâdet eder. Eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla mutmain olur* {yani, İslâm'dan hoşnut olur}. *Şâyet ona bir fitne* {yani, bela} *isabet ederse yüz üstü döner* {yani, kâfir olarak eski dînine geri döner}; *dünyayı da, âhireti de kaybetmiş olur* {yani, sevdiği dünyasını kaybetmiş olur, dünyadan çıkıp gittikten sonra da hiçbir şeyi bulunmaksızın âhirete ulaşır}...

Âyet, Esed b. Huzeyme ile Gatafanlılara mensub birtakım bedeviler hakkında inmiştir.

Mukâtil dedi ki: Bir adam sana, "Sen Allah'a kaç harf üzere ibâdet edersin?" diye soracak olursa, sen de, "Ben Allah'a herhangi bir harf üzere ibâdet etmiyorum, fakat ben Allah'a ibâdet ediyor ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmuyorum. Çünkü O ortağı olmayan bir ve tektir" diye cevab ver.

Adam Medine'ye hicret eder de arazisinden güzel verim alır, atı doğurur, erkek çocuğu olur, Medine'de sağlığına kavuşur, sadakadan ve zekâttan ona bol bol verilir ise, "Bu {İslâm} güzel bir dindir" derdi. İşte, *Eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla mutmain olur* buyruğu bu duruma işaret ediyor. Şâyet arazisinden verim alamaz, atı doğurmaz, kız çocuğu olur, Medine'de hastalanır, kendisine çokça sadaka verilmez ise, "Bu kötü bir dindir; bağlı bulunduğum bu dinden bana şerden başka birşey isabet etmedi" der ve dîninden dönerdi. İşte, *Şâyet ona bir fitne* {yani, bela} *isabet ederse yüz üstü döner; dünyayı da, âhireti de kaybetmiş olur* buyruğu da bu duruma işaret ediyor. Nitekim Allah, *...Gerçekten zarar edenler, Kıyâmet Günü'nde hem kendilerini, hem de yakınlarını kaybedenlerdir...* (ez-Zümer, 39/15) buyuruyor.

...İşte bu, apaçık hüsranın {yani, aldanışın} *ta kendisidir.*

Sonra Allah, İslâm dîninden dönen kimsenin durumunu şöylece haber vermektedir:

12. *Allah'ı bırakıp da* {dünyada ona ibâdet etmediği takdirde} *kendisine zarar veremeyen ve* {ona ibâdet ettiği takdirde de} *kendisine fayda veremeyen şeye* {yani, putlara} *du'a eder* {yani, Allah'ı bırakıp onlara tapar}. *İşte bu, uzak* {yani, alabildiğine uzun} *dalâletin ta kendisidir.*

يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ اَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ
لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ الْعَش۪يرُ ﴿١٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُر۪يدُ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَٓاءِ
ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغ۪يظُ ﴿١٥﴾

13. *O* {âhirette} *zarar vermesi,* {dünyada} *fayda vermesinden daha yakın* {yani, muhtemel} *olana du'a* {yani, ibâdet} *eder. Ne kötü bir mevlâ* {yani, veli, dost, yardımcı}, *ne kötü bir aşîrdir* {yani, arkadaştır} *bu!*

Nitekim Allah, *O kadınlarla ma'rûf yolla muaşere edin* (en-Nisâ, 4/19) buyurmaktadır, ki "onlarla ma'rûf bir şekilde musahabe [arkadaşlık] edin" demektir.

Sonra Allah, sâlih kimselere hazırladıklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

14. *Muhakkak Allah îmân edip, sâlih amel işleyenleri altlarından ırmaklar akan* {yani, bahçelerin altından pınarların aktığı} *cennetlere girdirir. Kuşku yok ki Allah ne dilerse yapar.*

15. *Allah'ın o'na* {yani, Nebî'ye (s.a)} *dünyada ve âhirette yardım etmeyeceğini sanan kimse semâya* {yani, evin tavanına} *bir ip uzatsın. Sonra kessin* {yani, kendisini boğmaya kalkışsın}. *Bu* {yani, yapacak olursa yaptığı bu iş} *öfkelendiği şeyi giderecek mi* {yani, kalbinde Muhammed'in yardıma mazhar olmayacağından ötürü duyduğu öfkeyi giderecek mi} *bir baksın* {yani, kalbindeki öfkeyi bu yolla giderip gideremeyeceğini görsün}.

Âyet, Esed ve Gatafanlılardan bir grup hakkında inmiştir. Bunlar, “Biz Muhammed'e yardım olunmayacağından korkarız. O takdirde antlaşmalı olduğumuz Yahudilerle aramızdaki bağlar kopar ve artık bizi himaye edip barındırmazlar” demişlerdi.

وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍۙ وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْد۪ي مَنْ يُر۪يدُ
﴿١٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَالَّذ۪ينَ هَادُوا وَالصَّابِـ۪ٔينَ
وَالنَّصَارٰى وَالْمَجُوسَ وَالَّذ۪ينَ اَشْرَكُواۗ اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدٌ ﴿١٧﴾ اَلَمْ تَرَ
اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَٓابُّ وَكَث۪يرٌ
مِنَ النَّاسِۜ وَكَث۪يرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُۜ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا
لَهُ مِنْ مُكْرِمٍۜ اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴿١٨﴾

16. *İşte Biz onu* {yani, Kur’ân'ı} *apaçık âyetler halinde indirdik. Muhakkak Allah dilediğini* {dînine} *hidâyet eder.*

17. *Kuşkusuz îmân edenler, Yahudiler, Sâbiiler* {yani, meleklere ibâdet eden, kıbleye doğru namaz kılan ve Zebur okuyanlar}, *Nasarâ, Mecusiler* {yani, güneşe, aya ve ateşe ibâdet ederler} *ve müşrikler* {yani, putlara ibâdet eden Arab müşrikleri –buna göre dinler altıdır: Biri Allah'ın dîni olup adı İslâm'dır, diğerleri de şeytana aittir–}. *Muhakkak Allah Kıyâmet Günü aralarını fasl edecektir* {yani, aralarında hüküm verecektir}. *Muhakkak Allah* {yaptıkları} *her şeye şâhiddir.*

18. *Görmedin* {yani, bilmedin} *mi: göklerde ve yerde olan herkes* {yani, melekler ve başkaları}, *güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan bir çoğu* {yani, mü’minler} *Allah'a secde ederler...*

Güneş, ay ve yıldızların Allah'a secdeleri, güneş batı tarafında battığı zaman arşın altında olur. Dağların, ağaçların ve diğer hayvanların secdeleri ise, güneşin doğuşu ve zevali esnasında her şeyin gölgesinin

yer değiştirmesi sûretiyle olur. Sonra Allah buyuruyor ki:

> ...*Bir çoğuna da* {yani, cinn ve insanların kâfirlerine de} *azab hakk olmuştur* {bunların secde etmeleri, gölgelerinin secde etmesiyle olur}. *Allah'ın hor kıldığını yüceltebilecek yoktur. Muhakkak Allah* {mahlukatı hakkında} *dilediğini yapar.*

Nebî (s.a) bu âyeti okudu ve secde etti, ashâbı da o'nunla birlikte secde etti.

هٰذَانِ خَصْمَانِ
اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ
يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ
وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا
أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ
﴿٢٢﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ
مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

> 19. *Bunlar Rabb'leri hakkında davalaşan iki hasımdırlar...*

Buyruk, mü'minlerle Ehl-i Kitab hakkında inmiştir.

Sonra Allah birbirinin hasmı olan bu iki kesim hakkında hazırladıklarını beyan ederek şöyle buyurmuştur:

> ...*Kâfir olanlar* {yani, Yahudi ve Hıristiyanlar} *için ateşten elbiseler biçilir* {yani, ateşten, bakırdan gömlekler hazırlanmıştır}.

Buyrukta takdim vardır.

> ...*Başları üzerinden hamîmden dökülür* {yani, melek elindeki balyozla kafasına vurunca kafası delinir. Sonra da onun içinden harareti en son dereceye varmış olan hamîm denilen sudan dökülür}.

> 20. *Onunla* {yani, hamîm ile} *karınlarında ne varsa kaynatılır* {yani, eritilir}, *deriler de* {alabildiğine pişer}.

21. *Onlar için demirden topuzlar da vardır.*

22. *Oradan, bir ızdırabtan kurtulmak istedikleri her seferinde oraya geri iâde olunurlar...*

Çünkü cehennem ateşi coştuğu vakit, içindekileri kapıların en üstüne kadar çıkartır. Oradan çıkmak isterler, fakat melekler, yani, oranın bekçileri topuzlarla onları tekrar cehenneme iâde ederler. Bekçiler ellerindeki topuz ve balyozlarla onlara vurduklarında şöyle diyecekler:

...*"Yakıcı ateşin azabını tadın."*

Sonra Allah mü'minlere neler hazırladıklarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

23. *Muhakkak Allah mü'min olup, sâlih amel işleyenleri altından ırmaklar akan* {yani, bahçelerinin altından pınarlar akan} *cennetlere girdirir. Onlar orada altından bileziklerle ve incilerle* {yani, inciden bileziklerle} *bezenirler. Orada giyecekleri de ipektir* {yani, tene değen astar ipekten, yüzü ise kalın ipek olan sündüs ve istebraktandır}.

وَهُدُوٓا۟ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَهُدُوٓا۟ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْحَمِيدِ
﴿٢٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ٱلَّذِى جَعَلْنَٰهُ لِلنَّاسِ سَوَآءً ٱلْعَٰكِفُ
فِيهِ وَٱلْبَادِ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍۭ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ
عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَٰهِيمَ مَكَانَ ٱلْبَيْتِ
أَن لَّا تُشْرِكْ بِى شَيْـًٔا وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلْقَآئِمِينَ
وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّن فِى ٱلنَّاسِ بِٱلْحَجِّ يَأْتُوكَ
رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

24. *Onlar hem* {dünyada} *güzel söze* {yani, lâ ilâhe illallâh vahdehû lâ şerîke leh'e: tevhîde}...

Allah'ın, *Hoş [tayyib] bir kelime* {yani, tevhîd}... (İbrâhîm, 24) buyruğunda olduğu gibi.

> ...*hidâyet olunurlar, hem de hamîdin* {yani, mahlukatı nezdinde dostları tarafından Kendisine hamd edilenin, övülenin} *yoluna* {yani, Dîn-i İslâm'a} *hidâyet olunurlar.*

> 25. *Kuşku yok ki kâfir olanlar,* {insanları} *Allah'ın yolundan ve insanlar –hem onda yerli olanlar* {yani, Harem bölgesinde ikamet eden Mekkeliler}, *hem de yolcular–* {yani, Mekke ehlinden olmayıp oraya girenler} *için eşit kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyarlar* {yani, insanları Allah'ın dînine girmekten engellerler}. *Kim orada zulümle ilhâdı isterse* {yani, bir şirk sebebiyle Harem bölgesine sığınırsa}, *Biz ona elîm* {yani, can yakıcı} *bir azabı tattırırız.*

Âyet, Teym b. Murreoğulları'ndan olan Kureyşli ‘Abdullâh b. Enes b. Hatal hakkında inmiştir. Şöyle ki: Rasûlullah (s.a), ‘Abdullâh'ı biri Muhacir, diğeri Ensâr'dan olan iki adamla birlikte göndermişti. Bunlar nesebleriyle birbirlerine karşı övünmeye koyuldular. İbn Hatal öfkelendi ve Ensâr'dan olan zatı öldürdükten sonra irtidat ederek Mekke'ye kaçtı. Muhacir olan kişi de Medine'ye döndü. Nebî (s.a), Mekke'nin fethi günü ‘Abdullâh'ın öldürülmesini emretti, Ebû Berze el-Eslemî ile ‘Amr b. Hureys'in kardeşi Sa‘d b. Hureys Kuraşî de onu öldürdü.

> 26. *Hani Biz İbrâhîm'e Beyt'in* {yani, Beyt-i Mamur'un} *yerini tayin etmiştik* {yani, göstermiştik}...

O da oğlu İsmâîl ile birlikte Beyt'i bina etmişti. Tufan'ın ondan bir eser bırakmaması sebebiyle o sırada herhangi bir izi ve temeli yoktu. Azîz ve celîl olan Allah tufan boyunca Beyt'i semâya kaldırmıştı. Melekler o Beyt'i imar, yani, tavaf etmişti. İşte el-Beytu'l-Mamur odur. Azîz ve celîl olan Allah İbrâhîm'e demişti ki:

> ...*“Bana hiçbir şeyi ortak koşma!* {Beyt'i} *tavaf edenler,* {yani, Mekke halkından} *orada ikamet edenler,* {Mekke halkından olsun, başkalarından olsun beş vakit namazı kılarken} *rükû ve sücud edenler için Beytimi* {putlardan} *temizle”* {onun etrafında bir put, bir heykel bırakma}...

Günümüzde mevcut olan Beyt-i Haram, Beyt-i Mamur'un tam hizasındadır. Eğer Beyt-i Mamur'dan bir taş düşecek olursa Beyt-i Haram'ın üzerine düşer. Eni ve boyu itibariyle de onun gibidir. Ancak onun yüksekliği semâ ile arz arasıdır.

27. ...*"ve* {ey İbrâhîm} *insanlar* {yani, mü'minler} *arasında haccı ilan et de"...*

O da eteğinde Safa tepesinin bulunduğu Ebû Kubeys dağına çıktı ve "Ey insanlar! Rabbinizin çağrısına icabet edin. Kuşkusuz azîz ve celîl olan Allah size Beytini haccetmenizi emretti" diye seslendi. İbrâhîm'in (a.s) sesleniişini yeryüzünde bulunan her mü'min işitti. Denildiğine göre, erkeklerin sulblerinde, kadınların rahîmlerinde bulunan mü'minler de işitti. İşte bugün getirilen telbiye [lebbeyk allahumme lebbeyk...] İbrâhîm'in (a.s) azîz ve celîl olan Rabbinin emri ile yaptığı çağrının bir cevabıdır. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...*"hem yaya* {yani, yürüyerek}, *hem de her uzak yoldan* {yani, yerden} *gelecek yorgun-argın ve zayıf düşmüş binekler* {yani, develer} *üstünde sana gelsinler de"...*

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فٖٓي اَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ
عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهٖيمَةِ الْاَنْعَامِۚ فَكُلُوا مِنْهَا
وَاَطْعِمُوا الْبَٓائِسَ الْفَقٖيرَۘ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ
وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتٖيقِ ﴿٢٩﴾
ذٰلِكَۗ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ
رَبِّهٖۜ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِۙ ﴿٣٠﴾

28. ...*"kendileri için menfaatlere* {yani, yaptıkları hacc ibâdetleri dolayısıyla âhirette alacakları ecre} *tanık olsunlar ve belirli günlerde* {yani, Kurban bayramının 1., 2. ve 3. üçüncü günü güneş batımına kadarki zamanda} *Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. –Artık onlardan yeyin ve bâise* {yani, yürüyemeyen kötürümlere}, *fakire* {yani, hiçbir şeyi olmayanlara} *yedirin"–...*

29. ...*"Sonra kirlerini gidersinler* {yani, başlarını tıraş etsinler, kurbanlarını kessinler, cemrelere taş atsınlar}, *adaklarını* {yani, hacc ya da umre yaparken yerine getirmeyi adayarak kendileri-

ne vâcib kıldıkları hediye kurbanlığı ya da buna benzer adaklarını} *yerine getirsinler ve Beyt-i Atîk'i tavaf etsinler.*”

Bu ev, câhiliye döneminde de öldürülmekten, esir alınmaktan ve tahrib edilmekten yana azad edilmiştir.

el-Ferrâ dedi ki: “Fırkaların tasallutundan, herhangi bir zorbanın ona kıral olduğu iddiasından azad edilmiştir.”

“Atîk”in “kadim” [eski] anlamına olduğu da söylenmiştir.

30. *Bu böyledir. Kim Allah'ın hurumâtına* {yani, hacc menasikinin [ibâdetlerinin] tamamına} *tâzim gösterirse, bu Rabbi katında* {âhirette} *kendisi için daha hayırlıdır. Size* {En‘âm sûresinde belirtildiği üzere müşriklerin tanrıları dolayısı ile haram kabul ettikleri} *davarlar helâl kılındı;* {Mâide sûresinin baş tarafında haram kılındıkları belirtilerek} *okunanlar müstesnâ. Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun* {yani, Lât, ‘Uzzâ ve Menât'a ibâdetten sakının} *ve zûr sözden* {yani, yalan söylemekten: şirkten} *kaçının.*

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl Mukâtil'den, o Muhammed b. ‘Alî'den tahdis etti ki: *Zûr söz,* “yalan”dır; bu da telbiye getirirken “Allah'a şirk koşmak”tır.

Kureyşlilerden Hıms diye bilinen Huzâ‘a, Kinâne ve Amir b. Sa’saaoğulları câhiliye döneminde telbiye getirirken şöyle diyorlardı: “Lebbeyk! Allahumme lebbeyk! Lebbeyke lâ şerîke lek illâ şerîke'l-huve lek temlikuhu ve mâ belek” [Buyur Allahım buyur, buyur Senin ortağın yoktur, ancak bir tane ortağın vardır ki Sen ona da, onun sahib olduğuna da mâliksin]. Onlar bu sözleriyle kendilerine ibâdet edilen melekleri kasdediyorlardı. İşte *zurr söz* [yalan: şirk] budur. Çünkü onlar, “Ancak bir tane ortağın vardır ki Sen ona da, onun sahib olduğuna da mâliksin” diyorlardı.

Câhiliye döneminde Yemen halkı ise telbiye getirirken şöyle diyorlardı: “Biz aklı çıplaklarız. Sana gelen kullarız. Senin Yemenli kullarınız. İkinci defa ise asil develer üzerinde haccetmek isteriz.”

Temimliler ise ihrama girerken şöyle diyorlardı: “Günümüz boyunca Sana lebbeyk, aydınlığında ve karanlığında, soğuğunda ve sıcağında bir şeyden sakınmayarak ve bir şeyden zarar görmeyerek iyiliği müstakim bir Rabb için haccetmek üzere ihrama giriyoruz.”

Rabî'alılar da şöyle derdi: "Lebbeyk! Allahım! Hakk olan bir hacc için, Sana kulluk ve kölelik için. Biz Sana bağış ve armağanlar için gelmedik, kârlı olmayı sevdiğimiz için de gelmedik."

Kays-ı Aylân da şöyle derdi: "Lebbeyk! Ama Bekroğulları Sana yakındırlar, onlar bize yabancıların evlatları olup Senin yakınındadırlar. İnsanlara yaptığın lütuflar ile iftihar ediyorlar. Biz ise hep kalabalıklar halinde hâlâ Sana geliyoruz."

Cürhümlüler de ihramlarında şöyle diyorlardı: "Lebbeyk! Kuşkusuz Cürhümlüler Senin kullarındır. İnsanlar bir başka taraftır, kendileri [bizler/Cürhümlüler] ise Senin eski kullarınız. Yemin olsun ki, onlar Senin ülkeni imar etmişlerdir. Rabbimiz! Kimse Sana karşı duramaz. Onlar Senin sözünü yerine getiren ilk kimselerdir. Onlar Sana karşı olan herkese düşmanlık ederler, ta ki Senin vâdinde dîni dosdoğru uygulayana kadar."

Huzâ'alılar da şöyle derdi: "Ey Harem'in de, Harem dışındaki bölgelerin de Rabbi lebbeyk Sana. Sana bağlı olan bu kulların, huzurunda duruşlarına merhamet et. Ayakları üzerinde yürüyerek Sana geldiler."

Esed ve Gatafanlılar da ihramlarında –Yemen şiiri ile– şöyle derlerdi: "Lebbeyk! Sana doğru koşuyor tedirginlikle, karnında cenini bulunduğu [hamile olduğu] halde, dîniyle de Hıristiyanların dînine muhalefet ederek."

Kadınlar da geceleyin çıplak olarak tavaf ederlerdi. Kimi ilim adamı şöyle demiştir: "Hayır, gündüz tavaf ederlerdi ve tavaf eden kadın ufak bir parça ile avret yerini örter ve şöyle derdi": "Bugün onun bir kısmı veya tamamı görünebilir, fakat ondan görüneni, bakanlara helâl etmiyorum. Nice üstün akıllı vardır ki aklı saptırır kendisini, nice bakan vardır ki ona bakınca onu usandırmaz. Cismi büyük olanın gölgesi de büyüktür."

Âdem (a.s) da şöyle telbiye getirirdi: "Lebbeyk Allahım lebbeyk! Ben ellerinle yarattığın bir kulum. Lütfettin, bağışladın, yakınlaştırdın ve Kendine yakın ettin. Sen ne mübâreksin, ne yücesin, Sen Beyt'in Rabbisin."

Bu sebeble Allah, *Zûr sözden kaçının* {yani, şirk sayılan bu tür yalan sözler söylemekten uzak durun} buyruğunu indirdi.

حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ
فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ
يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾
وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ
مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ
الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾

31. *Allah için, O'na şirk koşmayan hanifler* {yani, tevhîd ile Allah'a ihlâsla yönelenler} *olun...*

Sonra şirkin ne kadar büyük (bir vebal) olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

...Kim Allah'a ortak koşarsa, o sanki semâdan düşüp kuşların {yani, kartalların} *kaptığı* {yani, alıp uzaklaştırdığı} *yahut rüzgârın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer.*

İşte Allah'tan uzaklığı bakımından şirkin misali budur.

32. *Bu böyledir* {yani, putlardan kaçınmaya dair emir budur}. *Kim Allah'ın şeâirini* {yani, kurbanlık develeri} *tâzim ederse* {yani, kurban etmek için en cüsselilerini, en semizlerini seçerse}, *kuşkusuz ki o kalblerin takvâsındandır* {yani, ihlâsındandır}.

33. *Onlarda* {yani, kurbanlık develerde} *sizin için belirli bir süreye* {yani, (kurbanlık oldukları anlaşılsın diye) onlara gerdanlık takılıncaya yahut alametler/nişanlar konuluncaya ya da hedy [hediye kurbanlığı] diye adlandırılıncaya} *kadar faydalar* {yani, sırtlarına binerek, sütlerini içerek faydalanmak} *vardır...*

İşte kasdedilen belirli süre budur. Kurbanlıklara bunlardan biri uygulandığında, çaresiz kalmak dışında ona yük vurulmaz, ma'rûf bir şekilde sırtlarına binilebilir, yavrularından artan süt içilebilir, ama bedenlerini zayıf düşürecek şekilde sağılmazlar.

...Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atîk'dir {yani, kesilecekleri yer olan Harem arazisinin tümüdür}.

Nitekim Yüce Allah'ın, *Artık Mescid-i Haram'a* {yani, Harem topraklarının tümüne} *yaklaşmasınlar* (Tevbe, 9/28) âyet-i kerîmesi de bunun gibidir.

Bundan sonra kurbanını –deveden, sığırdan veya koyundan dilediğini– keser; kendisi yiyebileceği gibi, başkasına da yedirebilir; isterse bir miktarını kendisi için alıkoyabilir, isterse de tamamını tasadduk edebilir. Çünkü câhiliye dönemi insanları kestikleri develerden yemezlerdi. Onun içindir ki Allah Teâlâ, *Artık onlardan yeyin ve yedirin* (Hacc, 22/28) buyruğunu indirdi. Bununla birlikte bu kurbanlıklardan yemek vâcib değil, ruhsattır. Tıpkı, *İhramdan çıktığınız vakit avlanın* {(yani, avlanabilirsiniz)} (el-Mâide, 5/2) buyruğunda olduğu gibi; ihramdan çıktıktan sonra avlanmak vâcib değil, ruhsattır; (isteyen avlanır, istemeyen avlanmaz).

34. *Biz her ümmet* {yani, geçmişteki mü'minlerden her topluluk} *için...*

Bunun bir benzeri de, *Bir ümmet diğer bir ümmetten* {yani, bir kavim diğer bir kavimden} *daha çoktur diye...* (en-Nahl, 16/92) âyet-i kerîmesidir.

...bir mensek {yani, kan akıtmak sûretiyle kurban kesimi} *kıldık ki Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği en'âm behimesi üzerine Allah'ın adını ansınlar...*

Allah Teâlâ'nın, "behimeler" [behaim, dilsiz hayvanlar] arasından özellikle "en'âm"ı zikretmesi, "behaim" arasında "en'âm"dan olmayan hayvanların da bulunması sebebiyledir. Bunlara "behaim" denilmesinin sebebi ise, konuşamamalarıdır.

...İlâhınız tek bir ilâhtır {yani, O'nun hiçbir ortağı yoktur, Rabbiniz tek bir rabdir}. *Yalnız O'na teslim olun. Sen (ey Muhammed) muhbitleri* {yani, ihlâs sahibi kimseleri} {cennetle} *müjdele.*

Sonra Allah Teâlâ onların niteliklerini belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ
عَلَىٰ مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ
﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ
فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا
مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِنْ يَنَالُهُ
التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا
هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ
آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

35. *Onlar ki Allah anılınca kalbleri titrer* {yani, korkar}. *Kendilerine* {Allah'ın emri olarak} *isabet edenlere karşı sabreder, namazı ikame eder ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden* {yani, mallardan} *infak ederler.*

36. *Kurbanlık develeri de size Allah'ın şeâirinden* {yani, menasikten [hacda yapılan ibâdetlerden]} *kıldık. Onlarda sizin için bir hayır vardır* {yani, onları kesmek sûretiyle âhirette sizin için ecir, dünyada da bir menfaat vardır}.

"el-Budn", kendilerine gerdanlık takılan, alametler konulan ve bu halleriyle Mekke'ye götürülen kurbanlıklardır. "Hedy", gerdanlık takılmayan, alamet konulmayan ve Mekke'de kesilen kurbanlıklardır. "Cezur" ise, bedene ve hediye olmayan develerdir.

...*Onlar ayakları üzere iken* {yani, sol ön ayakları bağlı ve üç ayağı üzerinde Kabe'ye yönelmiş olarak durduklarında} *üzerlerine Allah'ın adını* {kesildikleri vakit} *anın...*

el-Ferrâ dedi ki: "Savaf, onun sol ön ayağını bağladıktan sonra kesmek demektir. İşte bu Allah'ın öğrettiği bir şekildir, dileyen onları yanları üzere yatırarak da kesebilir."

...*Artık yanları üzere düşünce* {yani, boğazlandıktan sonra yanı

üzere yere yıkılıp can verdikten sonra} *etinden yeyin ve ondan kani'* {yani, kendisine verilene razı olan kimseye –ki dilencidir–} *ve mu'ter olana* {yani, dilenmek için teşebbüse geçmekle birlikte herhangi bir söz söyleyemeyen kimseye} *yedirin...*

İşte bu, Allah'ın öğrettiği bir usuldür; dileyen onların etinden yer ve yedirir, dileyen de yemeyip hepsini yedirebilir.

...Onları {azîz ve celîl olan Rabbinize nimetleri dolayısıyla} *şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık* {yani, emrinize boyun eğdirdik}.

37. *Onların etleri de, kanları da Allah'a ulaşmaz...*

Çünkü Arab kâfirleri câhiliye döneminde zemzeme yakın develeri kestiklerinde kanlarını alıp Ka'be'ye doğru saçarlar ve "Allahım! Bizden kabul buyur" derlerdi. Müslümanlar da aynı şeyi yapmak isteyince, Allah, *Onların etleri de, kanları da Allah'a ulaşmaz* buyruğunu indirdi.

...Fakat sizden O'na takvâ ulaşır {yani, kurbanlıkları kesmeniz O'na karşı takvâlı olmanız demektir. Allah'a ulaşan ve katına yükselttiği takvânızdır. Etleri ve kanları ise Kendisine yükseltmez}. *Bu şekilde O, onları* {yani, kurbanlıkları} *size musahhar kıldı ki sizi* {dînine} *hidâyet ettiği için Allah'ı tekbir* {yani, tâzim} *edesiniz. İhsan edenleri* {cennetle} *müjdele.*

Allah'ın bu âyetlerde sözünü ettiği işleri yapan kimseler, ihsan etmiş olur.

38. *Muhakkak Allah* {Mekke'de bulunan} *îmân edenleri* {Mekke kâfirlerine karşı} *savunur...*

Bu, Allah'ın mü'minlere, hicretten önce kendilerine eziyet etmeleri sebebiyle onlara ilişmemeyi emrettiği zamanla ilgilidir. Nebî (s.a) ile onlarla çarpışmak hususunda istişare etmişler, Allah da onlara bunu yasaklamıştı.

...Çünkü Allah hainlik {yani, isyankârlık} *ve nankörlük edenlerin* {yani, Allah'ın vahdâniyetini inkâr edenlerin: Mekke kâfirlerinin} *hiç birini sevmez.*

Medine'ye geldikleri vakit Allah Mekke'deki nehiyden sonra mü'minlere savaşmak üzere izin verdi.

أذن للذين يقاتلون بأنهم ظلموا وإن الله على نصرهم
لقدير ﴿٣٩﴾ الذين أخرجوا من ديارهم بغير حق إلا
أن يقولوا ربنا الله ولولا دفع الله الناس بعضهم ببعض
لهدمت صوامع وبيع وصلوات ومساجد يذكر فيها
اسم الله كثيرا ولينصرن الله من ينصره إن الله
لقوي عزيز ﴿٤٠﴾ الذين إن مكناهم في الأرض أقاموا الصلوة
وآتوا الزكوة وأمروا بالمعروف ونهوا عن المنكر ولله
عاقبة الأمور ﴿٤١﴾ وإن يكذبوك فقد كذبت قبلهم
قوم نوح وعاد وثمود ﴿٤٢﴾ وقوم إبرهيم وقوم لوط ﴿٤٣﴾

39. *Kendileri ile savaşılanlara, zulme uğratıldıklarından* {yani, Mekke kâfirleri kendilerine zulmettiğinden} *dolayı* {Allah yolunda savaşmak için} *izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir* {Allah savaşmayı yasakladıktan sonra onları Mekke kâfirlerine karşı zafere ulaştırdı}.

Sonra Allah Mekke kâfirlerinin zulmünü haber vererek şöyle buyurmaktadır:

40. *Onlar ki yurtlarından haksız yere çıkarıldılar...*

Çünkü Mekkeliler onların bazılarına işkence yapmışlar, bazılarını da dilleriyle rahatsız etmişlerdi. Sonunda onlar Mekke'den Medine'ye kaçmışlardı.

...Ancak “Rabbimiz Allah'tır” dedikleri için {yani, Mekke kâfirlerinin mü’minleri yurtlarından çıkarmalarının tek sebebi, onların “Rabbimiz Allah'tır” demeleri ve böylelikle O'nu tanıyıp tevhîd etmeleri idi}. *Eğer Allah insanların bir kısmıyla, diğer bir kısmını savmasaydı* {yani, Allah Müslümanlar aracılığıyla müşrikleri bertaraf etmemiş olsaydı –müşrikler galip gelir, Müslümanları öldürürdü–}, *elbette* {râhiblerin bulunduğu} *manastırlar,* {Hıristiyanlara ait} *kiliseler,* {Yahudilere ait} *havralar ve içle-*

rinde Allah'ın adının çokça anıldığı {Müslümanlara ait} *mescidler yıkılırdı* {yani, harab olur giderdi}...

Sözü geçen bu din mensubları, mescidlerinde Allah'ın adının anılmasını severler. Allah Teâlâ Müslümanlar aracılığı ile bu gibi yerlere verilecek zararları önlemiştir.

...Allah Kendine {yani, Allah'ın tevhîd edilmesi için} *yardım edene,* {düşmanına karşı} *elbette yardım eder. Mutlaka Allah* {dostlarına yardımcı olan} *kavidir,* {mülk ve saltanatında Kendisine zarar verilemeyen} *azîzdir* {kuşkusuz ki O yarattıklarından daha kavi ve daha azîzdir}.

Benzeri bir buyruk da, *...Allah Kendisine kimin yardım edeceğini* {yani, Kendisini kimin tevhîd edeceğini} *ortaya çıkarsın...* (el-Hadîd, 57/25) âyetidir.

Benzeri başka buyruklar Ahzâb ve Hûd sûresinde de yer almaktadır.

41. *O kimselere yeryüzünde* {yani, mü'minlere Mekke'deki mağlubiyetlerinden sonra Medine topraklarında} *bir iktidar imkânı verirsek,...*

Allah onların ne şekilde hareket edeceklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, ma'rûfu {yani, bilinen hakikat olan tevhîdi} *emreder, münkerden* {yani, ma'rûf olmayan şirkten} *nehyederler. İşlerin âkıbeti* {yani, âhirette kulların işlerinin âkıbeti} *Allah'ındır.*

42. *Eğer* {ey Muhammed} *seni yalanlıyorlarsa...*

Allah Teâlâ onların/kâfirlerin (tehdit edildikleri) gelecek olan azabı yalanlamalarına karşı sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli ederek şöyle buyurmaktadır:

...onlardan {yani, Mekkelilerden} *önce Nûh kavmi, 'Âd ve Semûd kavmi de yalanlamıştı,...*

43. *...İbrâhîm'in kavmi ve Lût'un kavmi de (tekzib etmişti/yalanlamıştı),...*

وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ مُوسٰى فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ
ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ
مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ
قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى
الْأَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

44. ...*Medyen ashâbı da* {yani, Şu'ayb'ın (a.s) kavmi de tekzib etmişti/yalanlamıştı: bunların hepsi kendilerine gönderilen rasûlleri tekzib etmişti/yalanlamıştı}, *Mûsâ da tekzib edilmişti/yalanlanmıştı* {yani, Mûsâ'ya (a.s) da karşı çıkılmıştı}. *Ben de o kâfirlere mühlet verdim* {yani, acele ederek onları çabucak azaba çarptırmadım}. *Sonra onları* {yani, mühlet verdikten sonra onları –azab ile–} *yakaladım. Benim nekirim* {yani, hallerini değiştirmem} *nasılmış* {yani, O'nun/Allah'ın hakk olduğunu görmediler mi}?

Geçmiş ümmetler(in kâfirlerinin) yalanladıkları gibi, Mekke kâfirleri de yalanlamış bulunmaktadır.

45. *Kendisi zâlim iken helâk ettiğimiz nice karye vardır* {yani, dünyada azab ettiğimiz nice kasaba bulunmaktadır}. *Bu yüzden oralar çökmüş,* {üstten} *arşları* {yani, evlerin çatıları} *üzerine düşmüştür ve orası bomboştur* {yani, harab olmuştur, oralarda hiçbir mesken kalmamıştır}; *kuyuları* {kullanılmaz, kimsenin gidip gelmediği} *muattal bir halde kalmıştır ve nice yüksek köşk* {yani, göğe doğru yükselen uzun binalarda hiç kimse bulunmamaktadır}.

46. *Acaba onlar [Mekke kâfirleri] yeryüzünde gezmediler mi ki* {yani, keşke yeryüzünde dolaşıp tefekkür etselerdi de} *kendileri ile akledecek* {yani, öğüt alacak} *kalbleri, kendileriyle işitecekleri kulakları olsun; çünkü gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalbler kör olur.*

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْماً
عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾
قُلْ يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَٓا اَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾
وَالَّذِينَ سَعَوْا فِٓي اٰيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَحِيمِ
﴿٥١﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّٓا اِذَا
تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِٓي اُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ
ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي
الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ
وَاِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾

47. *Senden azabı çabucak getirmeni isterler...*

Âyet, Kureyşli en-Nadr b. el-Hâris hakkında inmiştir.

...*Allah sözünden* {azab sözünden: onlardan öldürülecek kimselerin Bedir'de öldürüleceğine dair verdiği sözden} *asla caymaz. Gerçek şu ki Rabbinin yanında bir gün, sayacağınız bir yıl gibidir.*

Söz konusu günler, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı altı gündür. Allah'ın bunu dile getirmesi, onların azabın çabucak gelmesini istemeleri sebebiyledir. Çünkü Allah nezdinde bir gün, bin yıl gibidir. Bundan dolayı şöyle buyurmaktadır:

48. *Zâlim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim* {yani, onları azaba uğratmakta acele etmediğim} *nice karyeler vardır. Sonra* {yani, mühletin bitiminden sonra} *onları azab ile yakaladım. Dönüş yalnız Banadır* {yani, Allah'adır: hepsi Allah'a döneceklerdir}.

49. *De ki: "Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Ben size ancak mübin* {yani, apaçık} *bir nezirim."*

50. *Şu îmân edip sâlih amel işleyenler için mağfiret ve kerîm bir rızık vardır.*

51. *Biri diğerini âciz bırakırcasına âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'a uymaktan başkalarını alıkoymak için} *iptal etmeye çalışanlar* {yani, insanları Kur'ân'a îmân etmekten alıkoymak için çalışan Mekke kâfirler} *ise cahîmin ashâbıdır.*

52. *Senden önce ne kadar rasûl ve nebi gönderdiysek mutlaka o bir şey temenni ettiği* {yani, kendi içinden bir şey geçirdiği} *zaman şeytan onun temennisine* {yani, içinden geçirdiklerine} *bir şeyler katar...*

Nitekim Allah, *Onlardan kimileri ümmidir, emanileri müstesnâ kitabı bilmezler* (el-Bakara, 2/178) buyuruyor, ki maksat onların söz konusu ettikleri şeylerdir, yani Tevrât'tan anlattıklarıdır.

Nebî (s.a) Makam-ı İbrâhîm'e yakın bir yerde namazda Kur'ân okurken uyukladı ve, "Şu Lât ve 'Uzzâ'yı bir de üçüncüleri olan Menât'ı gördünüz mü? İşte bunlar pek yüksek heykellerdir. Onların nezdinde şefaat umulur" dedi.[1] Mekke kâfirleri putlarının şefaat haklarının olduğunu işitince sevindiler. Nebî (s.a) dönünce, *Şimdi siz haber verin Lât ve 'Uzzâ'dan ve diğer üçüncüleri olan Menât'tan. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O takdirde bu haksız bir paylaştırmadır* (en-Necm, 53/19-22) âyetlerini okudu. İşte Allah'ın şu buyruğu (böyle bir telkinin geçersiz olduğunu) dile getirmektedir:

...Allah şeytanın {Muhammed'in (s.a) dili üzerine} *bıraktığını nesheder [ibtal eder]. Sonra Allah* {şeytanın Muhammed'in (s.a) dili üzerine bıraktığı bâtılı gidererek} *âyetlerini sağlamca yerleştirir. Allah alîmdir, hakîmdir.*

53. *Ta ki şeytanın* {Nebî'nin (s.a) dili üzerine} *koyacağı şeyi* {ve onların uydurma ilâhlarından ümit ettikleri şefaati} *kalblerinde hastalık* {kuşku ve tereddüt} *bulunan ve kalbleri gâyet kasvetli* {yani, îmândan alabildiğine uzak olduğu için asla îmâna karşı yumuşamayan} *kimseler için Allah bir fitne kılsın. Muhakkak zâlimler* {yani, Mekke kâfirleri} *uzak bir şikak* {yani, haktan alabildiğine uzak bir dalâlet/sapıklık} *içindedirler.*

---

1 İbnu'l-Arabî, Kadı Iyâd ve daha başka pek çok muhakkik âlimin de belirttiği gibi, bu aslı olmayan bâtıl bir rivâyettir. Akıl da, nakil de böyle bir rivâyetin gerçek olamayacağını ortaya koymaktadır.

Sonra Allah Teâlâ mü'minleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ
وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾
وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾
الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ
كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿٥٧﴾

54. *Ve kendilerine ilim verilenler* {yani, Allah'ı bilip tanıyanlar} *bunun* {yani, Kur'ân'ın} *Rabbinden gelen hakk olduğunu bilsinler ve ona îmân etsinler* {yani, onu tasdik etsinler} *de kalbleri onunla ihbât olsun* {yani, ihlâsla inansın}. *Muhakkak Allah îmân edenleri sırât-ı müstakîm'e* {yani, dosdoğru olan bir dîne} *hidâyet edendir.*

55. *Kâfir olanlar* {yani, Mekke halkından Ebû Cehl ve arkadaşları} *Sâ'at ansızın kendilerine gelinceye yahut kendilerine akim bir günün azabı* {yani, Bedir'de öldürülmek şeklindeki acımasız azab} *gelinceye kadar ondan yana* {yani, Kur'ân hakkında} *kuşku içinde kalmaya devam edeceklerdir.*

Arkasından Allah daha önce sözü geçen gün hakkında şöyle buyurmaktadır:

56. *O gün mülk* {yani, Kıyâmet Günü mülk/egemenlik} *Allah'ındır* {kimse bu hususta O'nunla çekişemeyecektir. Bugün ise dünyada başkaları O'nun mülkünde, O'nunla çekişmeye kalkışmaktadır}. *Aralarında o hükmedecektir...*

Sonra Mekke kâfirleri hakkındaki hükmünü beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

...İman edip, sâlih amel işleyenler naim cennetlerindedirler.

57. {Allah'ın tevhîdini inkâr ederek} *kâfir olup âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan gelmiş olduğu hakikatini} *yalanlayanlara gelince, onlar için mühîn* {yani, küçük düşürücü} *bir azab vardır.*

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا
اَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًاۜ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ
خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُۜ
وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَل۪يمٌ حَل۪يمٌ ﴿٥٩﴾ ذٰلِكَۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ
مَا عُوقِبَ بِه۪ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ
بَص۪يرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِه۪ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَب۪يرُ ﴿٦٢﴾

58. *Allah yolunda* {Medine'ye} *hicret eden, sonra öldürülen yahut ölenleri Allah elbette* {âhirette} *güzel* {yani, pek cömert} *bir rızıkla rızıklandıracaktır. Çünkü rızık verenlerin hayırlısı kuşkusuz Allah'tır.*

Müslümanlardan bir kesim Nebî'ye (s.a), "Biz müşriklerle savaşıyor, onlardan birtakım kimseleri öldürüyor, fakat şehid olamıyoruz" demişlerdi. Bu sebeble Allah hepsinin cennette mükâfaata erişme hususunda ortak olduğunu belirtti. Onlar hakkında iki âyet-i kerîme (Hacc, 22/58-59. âyetleri) nâzil oldu.

59. *Onları elbette razı olacakları bir yere girdirecektir. Muhakkak ki Allah* {söylediklerini çok iyi bilen} *alîmdir,* {onlara karşı} *halîmdir.*

Çünkü onlar, “Biz savaştığımız halde şehid düşmüyoruz” demişlerdi.

60. *Bu böyledir. Kim kendisine yapılan haksızlığı misliyle cezalandırır da,...*

Muharremin son gününde Müslümanlarla karşı karşıya gelen Mekke müşrikleri birbirlerine, “Muhammed'in ashâbı Haram Ay'da savaşmayı hoş görmez. Haydi onlara hamle yapın” dediler. Müslümanlar, Haram Ay'da savaşmamaları gerektiğini söyledilerse de müşrikler savaştan başka bir yol kabul etmediler ve haksızca Müslümanlara saldırdılar. Müslümanlar da karşılım verdiler. Azîz ve celîl olan Allah Müslümanlara yardım ederek zafer verdi, fakat Haram Ay'da savaşmaktan ötürü Müslümanların içinde bir tereddüt doğdu. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...Bu böyledir. Kim kendisine yapılan haksızlığı misliyle cezalandırır da {yani, bu haksızlığa aynı şekilde karşılık verir de} *sonra yine ona haksızca saldırılırsa, elbette Allah ona yardım eder. Kuşkusuz ki Allah* {onların günahlarını affeden} *afuvdur,* {haram ayda savaşmalarını bağışlayan} *gafûrdur.*

61. *Bu böyledir* {yani, O'nun bu işi (af ve mağfiret etmesi) kudretinin bir eseridir}...

Sonra Allah kudretini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

...Çünkü Allah geceyi gündüze girdirir, gündüzü de geceye sokar...

Kasdedilen şey, onların birinin diğerini eksiltmesidir. Nihâyet gündüz onbeş saat, gece de dokuz saati bulur ve bu her sene böyle olur.

...ve çünkü Allah {onların amellerini işiten} *semîdir,* {yaptıklarını gören} *basîrdir.*

62. *Bu* {yani, O'nun bu yaptıkları}, {vahdâniyetinin delilidir}. *Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka du‘a ettikleri* {yani, O'nun dışında ibâdet ettikleri uydurma ilâhlar} {ise, hiçbir şey olmayan ve onlara ibâdetlerinin faydasını göremeyecekleri} *bâtılın ta kendisidir...*

Arkasından Allah –ismi mübârek olsun– zatını tâzim ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Kuşkusuz ki Allah alîdir* {yani, mahlukatı üstünde yücedir}, *kebîrdir* {yani, O'ndan büyük hiçbir şey yoktur}.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ
مُخْضَرَّةً إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي
فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا
بِإِذْنِهِ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي
أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾
لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ
فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾

63. *Görmedin mi Allah gökten bir su* {yani, yağmur} *indirir de yeryüzü* {bitkiler ile} *yemyeşil oluverir. Muhakkak Allah* {bitkileri çıkarmakla} *lütuf sahibidir, habîrdir.*

64. *Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız O'nundur* {yani, O'nun kullarıdır, O'nun mülkündedirler}. *Muhakkak ki Allah* {yarattıklarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganîdir,* {saltanatı ve hakîmiyetinde mahlukatı nezdinde övülmeye değer olan} *hamîddir.*

65. *Görmedin mi Allah yerde olanları da emriyle denizde akıp giden gemileri de size musahhar kılandır. O'nun izni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semâyı O tutuyor. Muhakkak Allah insanlara çok raûfdur* {yani, çok şefkatlidir}, {onlara bunları musahhar kılmakla ve semâ üzerlerine düşmesin ve helak olmasınlar diye semâyı tutmakla onlara karşı çok merhametli olan} *rahîmdir.*

66. *Sizi dirilten* {yani, hiçbir şey değilken sizi yaratan}, *sonra sizi* {ecelleriniz gelince} *öldürecek olan, sonra da sizi* {ölümünüzden sonra âhirette} *diriltecek olan O'dur. Kuşkusuz ki insan,* {Allah'ın güzel yarattıklarındaki pek çok nimetleri dolayısıyla O'nu tevhîd etmediği için} *çok nankördür.*

67. *Her ümmet* {yani, geçmiş bulunan her kavim} *için bir mensek* {yani, bayramlarında kurban kesip kan akıtmak} *tayin ettik ki ona göre nâsik olurlar* {yani, ona göre kurbanlarını keserler}...

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak benim namazım ve nüsukum* {yani, kurban kesmem}... (el-En'âm, 6/162) buyruğudur.

...*O halde bu hususta* {yani, hayvan (ve kurban) kesimi hususunda} *seninle asla çekişmesinler* {çünkü bu işi senin doğru bilmen, Huzâ'a kâfirleri ile diğerlerine göre daha uygundur}...

Âyet, Huzâ'alı Budeyl b. Verka ile Bişr b. Süfyân ve el-Hâris b. 'Abdi Menâfoğulları'ndan Yezîd b. el-Hulleys hakkında, onların davarlar ile ilgili olarak Müslümanlara söyledikleri şu sözler dolayısıyla inmiştir: "Siz kendi ellerinizle öldürdüklerinize helâl, fakat Allah'ın öldürdüğüne (ki meyteyi kasdediyorlar) haram diyorsunuz."

...*Sen Rabbine* {yani, Rabbini bilip tanımak demek olan tevhîde} *davet et. Muhakkak sen dosdoğru bir hidâyet* {yani, dîn} *üzeresin.*

وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ
اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِ اِنَّ ذٰلِكَ فِي كِتَابٍ اِنَّ
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ
يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي
وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ
يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكُمُ النَّارُ
وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

68. {Hayvan kesimi hususunda} *seninle tartışırlarsa* {sözü geçen kimseleri kasdetmektedir} *de ki: "Allah yapmakta olduklarınızı* {senin de neler yaptığını} *en iyi bilendir."*

Çünkü onlar zebaih [şeriata uygun kesimi yapılan hayvanlar] hususunda ihtilafa düşmüşlerdi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

69. *Hakkında* {dîn ile ilgili} *anlaşmazlığa düştüğünüz hususlara dair Kıyâmet Günü Allah aranızda hüküm verecektir.*

Bunu kılıç âyeti neshetmiştir.

70. {Ey Muhammed!} *Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Kuşkusuz ki bu* {ilmi} *bir kitabtadır* {yani, levh-i mahfuzdadır}. *Gerçekten bu* {yani, bunların yazılması} *Allah'a çok kolaydır.*

71. *Onlar Allah'ı bırakıp haklarında herhangi bir sultân* {yani, ilâh olduklarına dair içinde bir delil bulunan semâdan herhangi bir kitab} *indirmediği ve kendilerinin* {onların ilâh olduklarına dair} *herhangi bir bilgilerinin bulunmadığı şeylere* {yani, uydurma ilâhlara} *ibâdet ederler. Zâlimler için hiçbir yardımcı* {yani, müşriklerin azaba uğratılmalarını engelleyecek hiçbir kimse} *yoktur.*

72. *Onlara âyetlerimiz apaçık okunduğu zaman o kâfirlerin inkârlarını* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini kabul etmediklerini} *çehrelerinden anlarsın. Neredeyse onlar âyetlerimizi okuyanların üzerine hücum edip çullanacaklar* {yani, Kur'ân'dan hoşlanmadıkları için neredeyse Muhammed'in (s.a) üzerine atılacaklar}...

Onların, "Muhammed ve arkadaşları bu işe bizden daha layık değildir. Allah'a andolsun ki onlar Allah'ın yarattıklarının en şerlileridir" demeleri üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

...{Ey Muhammed! Onlara} *de ki: "O yaptığınızdan* {yani, Muhammed ve ashâbı hakkında söylediklerinizden} *daha şerlisini size haber vereyim mi? Ateştir o. Allah onu kâfirlere va'd etmiştir* {yani, asıl Allah'ın kendilerine cehennem ateşini va'd ettiği ve cehenneme gidenler: kâfirler Allah'ın yarattıklarının en şerlileridir}. *O ne kötü bir dönüş yeridir"* {yani, dönecekleri vakit cehennem ateşi ne kötü bir yerdir}.

Yine onlar hakkında, *Yüzleri üzere cehenneme haşrolunacaklar, işte onlar yerleri en kötü ve yolları en sapık olan kimselerdir* (el-Furkân, 25/34) âyeti inmiştir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ
الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ
﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ اللَّهُ
يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ
﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا
رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾

73. *Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Bir misal verildi* {yani, bir benzetme yapıldı –bu misal de put ile alakalıdır–}. *Onu iyi dinleyin...*

Sonra Allah onun hakkında şöylece haber vermektedir:

...Allah'tan başka kendilerine du'a ettikleriniz {yani, putlar: Lât, 'Uzzâ, Menât ve Hubel} *bu iş için bir araya toplansalar dahi kuşkusuz bir sinek bile yaratamazlar* {yani, bütün uydurma ilâhlar bir sinek yaratmak için toplansalar buna güçleri yetmez}. *Sinek onlardan* {yani, putlar üzerinde bulunan elbiseler, süs eşyaları yahut hoş kokulardan} *bir şey alsa bunu ondan geri alamazlar* {yani, uydurma ilâhların sineğin kendilerinden aldığını kurtarmaya güçleri yetmez}. *İsteyen de* {yani, sinek kendisinden birşey aldığı halde ona karşı direnemeyen put da}, *kendisinden istenen* {yani, sinek} *de âciz.*

Allah putun hiçbir gücünün ve başvuracağı bir çaresinin bulunmadığını haber vermektedir. Peki siz bir sinek dahi yaratamayan ve bir sineğe karşı kendisini koruyamayan bir şeye nasıl ibâdet edersiniz?!

74. *Onlar Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar* {yani, şirk koştukları, tevhîd etmedikleri için Allah'ı hakkıyla tâzim edemediler}. *Muhakkak Allah* {emrinde güçlü olan} *kavidir,* {mülkünde Kendisine zarar verilemeyen} *azîzdir.*

75. *Allah meleklerden rasûller seçer* {bunlar Cibrîl, Mikâîl, İsrâfil, ölüm meleği ve Âdemoğulları'nın amellerini yazan hafaza melekleridir}, *insanlardan da* {rasûller seçer –ki Muhammed (s.a) onlardandır– ve onlara nebîlik verir}. *Muhakkak Allah* {onların söylediklerini işiten} *semîdir,* {kimleri rasûl olarak seçeceğini çok iyi bilen} *basîrdir.*

76. *Onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir* {yani, melekleri ve enbiyâyı yaratmadan önce olanları da, onlardan sonra olanları da bilir}. *Bütün işler* {âhirette} *Allah'a döner.*

77. *Ey îmân edenler! Rükû edin, secde edin* {yani, namaz kılın}, *Rabbinize ibâdet edin* {yani, Rabbinizi tevhîd edin}. {Size emrettiği şekilde} *hayır işleyin ki felâh bulasınız* {yani, kim bunları yaparsa felâh bulur}.

وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ
حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ
مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ اَبِيكُمْ اِبْرٰهِيمَ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ
وَفِي هٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ
عَلَى النَّاسِ فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ
هُوَ مَوْلٰيكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

78. *Allah uğrunda hakkıyla cihad edin* {yani, Allah için hakkıyla hayırlı ameller işleyin}...

Bunu, *O halde gücünüz yettiğince Allah'a karşı takvâlı olun* (Teğâbun, 64/16) âyeti neshetmiştir.

...*Sizi O seçti* {yani, dîni için sizi O başkaları arasından seçip ayırdı}. *Dînde* {yani, İslâm'da} *size bir harec* {yani, darlık} *vermedi.* {Aksine dîninizi geniş kıldı. O dîn}, *atanız İbrâhîm'in milletidir.* {Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ından} *önce de* {indirilmiş olan ilk kitablarda da}, *bunda da* {yani, Kur'ân'da da} *size müslimler adını O verdi* {yani, size Müslümanlar diye ad veren O'dur}, *ta ki Rasûl* {yani, Nebî (s.a)} *size* {risâletini tebliğ ettiği-

ne dair} *şâhid olsun, siz de* {ey Muhammed'in (s.a) ümmeti: onun tebliğ ettiği ümmetten îmân edenler} *insanlara karşı* {kendi kavimlerine risâleti tebliğ ettiklerine dair rasûllerin lehine} *şâhidlik edesiniz. İmdi namazı ikame edin* {yani, eksiksiz kılın}, *zekâtı verin* {yani, mallarınızın zekâtını verin} *ve Allah'a i'tisâm edin* {yani, Allah'a güvenin}. {Bunları yapacak olursanız} *mevlânız O'dur. O ne güzel mevlâ ve ne güzel yardımcıdır* {yani, O sizin için ne güzel bir mevlâdır ve sizin için ne iyi bir yardımcıdır}!

23. EL-MÜ'MİNÛN SÛRESİ

Tümü Mekkî olan el-Mü'minûn sûresi, Kûfiyyûna göre 118 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ
عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ
فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوم۪ينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَٓاءَ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾
وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Müminler felâh buldu* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler mutlu ve bahtiyar oldu}.

Sonra Allah Teâlâ onların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

2. *Onlar ki namazlarında huşû içindedirler* {yani, mütevazidirler: namazda sağında ve solunda kimin bulunduğunu bilmezler}.

3. *Onlar lağvden* {yani, Mekke kâfirlerinden işittikleri sövmelerinden ve rahatsızlık verici sözlerinden} *yüz çevirirler.*

Nitekim, *Lağvin yanından şereflice geçip giderler* {yani, ona iltifat etmez, yüz çevirir giderler}... (el-Furkân, 25/72) buyruğu da onlar hakkında inmiştir.

4. *Onlar zekâtı ifâ ederler* {yani, mallarının zekâtı verirler}.

5. *Onlar ferclerini* {fuhşiyattan, hayasızlıklardan} *korurlar.*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

6. *Eşlerine* {yani, kendilerine helâl olanlara} *yahut sağ ellerinin sahib olduklarına* {yani, cariyelere} *karşı müstesnâ! Çünkü on-*

lar bundan dolayı {yani, helâl olan şeylerden ötürü} *levm edilmezler* {yani, kınanmazlar}.

7. *Artık her kim bunun ötesini isterse, işte onlar sınırı aşan kimselerdir* {yani, helâlden sonra kim hayasızlıkların peşine düşerse o kişi sınırı aşmış bir kimsedir}.

8. *Onlar emanetlerine ve ahidlerine riâyet ederler* {yani, emaneti eksiksiz yerine getirmeye ve ahde vefakârlık göstermeye dikkat ederler}.

9. *Onlar namazlarını* {vakitlerinde kılmak sûretiyle} *muhafaza ederler.*

Sonra Allah sevablarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ
﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا
الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ
مَّكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ
أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾
ثُمَّ إِنَّكُم بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ
سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾

10. *İşte onlardır vârisler.*

Arkasından neye mirasçı olacaklarını beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

11. *Firdevse* {yani, etrafı duvarlarla çevrili bahçeye –ki "firdevs", Rumca'dır–} *mirasçı olanlar. Onlar orada* {yani, cennette ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.*

12. *Andolsun ki Biz insanı* {yani, Âdem'i (a.s)} *bir çamur sülâlesinden yarattık.*

Âyet-i kerîmedeki "sülâle" kelimesi, avuçta sıkıldığı vakit çamurun parmakların arasından su ve çamur halinde süzülüp çıkması anlamındadır.

13. *Sonra onu* {yani, Âdem'in zürriyetini} *sağlam bir karargâhta* {yani, rahîmde} *bir nutfe kıldık* {nutfe rahîmde sağlamca bir yer edinir}.

14. *Sonra o nutfeyi bir aleka kıldık* {yani, döl suyunu kana dönüştürdük}. *Sonra o alekayı bir mudga olarak yarattık* {yani, kanı da bir çiğnem ete dönüştürdük}. *O mudgayı kemik olarak yarattık, kemiğe de et giydirdik. Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik* {yani, hilkatten/yaratılıştan sonra ona ruh üfledik}.

Ömer b. el-Hattâb (r.a), Nebî (s.a) âyeti okumayı bitirmeden önce, "Tebârekellâhu ahsenu'l-hâliqîn" [yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne mübârektir] dedi. Nebî (s.a) de, "Aynen böyle nâzil oldu ey Ömer!" dedi.

...*Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne mübârektir* {yani, O, heykel ve benzeri hareket edemeyen şeyleri yapan sûret yapıcılarıyla kıyaslanamayacak şekilde sûret verenlerin en güzelidir}.

15. *Bundan* {yani, insanın hilkatinin zikredilen şekilde tamamlanmasından} *sonra kuşkusuz* {ecellerinizin bitiminde} *öleceksiniz.*

16. {Ölümden} *sonra da Kıyâmet Günü ba's olunacaksınız* {yani, ölümden sonra diriltileceksiniz}.

17. *Andolsun ki sizin üstünüzde yedi tarîk/yol* {yani, semâ} *yarattık...*

Her semânın kalınlığı 500 yıllık mesafedir. Her semâ arasında da 500 yıllık mesafe vardır.

...*Biz* {göğü/semâyı ve daha başka şeyleri} *yaratmaktan gâfil değiliz.*

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ
ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ
لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ
مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ
فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ
وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا
نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ
أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾

18. *Gökten bir miktar ile* {yani, geçiminize yetecek kadar} *su indirdik* {yani, pınarlar[1] oluşturduk} *ve o suyu yerde durdurduk. Gerçekten Bizim onu gidermeye de gücümüz yeter.* {O takdirde o su yerin dibine çekilir de ondan yararlanılamaz}.

19. *Onun* {yani, su} *ile sizin için hurma ve üzümden bağlar* {bahçeler} *inşâ ettik* {yani, yarattık}. *Onlarda sizin için çok çeşitli meyveler vardır ve onlardan yersiniz de.*

20. *Ve Tûr-i Sinâ'dan çıkan* {yani, Allah'ın Mûsâ (a.s) ile konuştuğu dağın dibinde yetişen}, *yağ veren* {yani, içinde yağ bulunan mahsul çıkartan} *ve yiyenlere katık olan bir ağaç da* {yarattık}.

Kasdedilen ağaç, zeytin ağacı olup, ilk yaratılan ağaç Tûr-i Sinâ'nın eteklerinde yetişmiştir. Allah bu ağacın mahsulünün yağlı olduğunu söylerken şunu kasdetmektedir: Bu ağaç su içer ve zeytinyağı verir. Böylece Allah bu ağacın içinde hem bir katık, hem de bir yağ yaratmış olmaktadır. Meyvelerin yetiştiği her dağ "seyna" [sinâ] diye adlandırılır, ki "güzel" demektir.

21. *Sizin için davarlarda* {yani, deve, inek ve koyun türlerinde} *gerçekten bir ibret vardır. Onların karınlarında olandan* {yani,

---

1 *Pınarlar* açıklaması, "indirilen su" ibaresi için değil, "o suyun yerde durdurulması" ibaresi için daha uygundur. (Çeviren)

karınlarından çıkan sütü} *size içiririz. Sizin için onlarda* {sırtlarına binmek ve yük vurmak, sütlerinden, tüylerinden, yünlerinden ve kıllarından yararlanmak sûretiyle} *birçok faydalar da vardır. Onların* {yani, bu davarların} *etinden de yersiniz.*

22. *Bir de hem onların* {(özellikle) develerin}, *hem de gemilerin üzerinde* {yolculuk yaptığınız vakit} *taşınırsınız.*

İşte bu âyetlerde sözü edilen hususlarda Rabbi tevhîd etmek için ibretler vardır.

23. *Andolsun ki Nûh'u kavmine rasûl olarak gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}. *Sizin O'ndan başka ilâhınız* {yani, Rabbiniz} *yoktur. Hiç ittika etmez misiniz"* {yani, hiç Allah'a ibâdet etmez misiniz}?

فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هٰذَا
إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَأَنْزَلَ
مَلٰئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فِي اٰبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ
بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتّٰى حِينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا
كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ
مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾
فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي
نَجّٰينَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

24. *Kavminden kâfir olanların arasındaki mele [soylular, eşraf], "Bu* {yani, Nûh} *ancak sizin gibi bir beşerdir* {yani, o'nun herhangi bir hususta size üstünlüğü yok ki o'na uyasınız}. *O* {yani, Nûh} *size karşı üstünlük sağlamak istiyor. Allah dileseydi elbette* {rasûl olarak} *melekler indirirdi* {yani, onları bize gönderir ve

melekler O'nun rasûlleri olurdu}. *Önce gelen atalarımız arasında böyle bir şey* {yani, tevhîdi} *işitmedik"...*

25. ...*"O ancak cinneti bulunan* {yani, kendisinde delilik olan} *bir adamdır. O halde bir zamana* {yani, ölünceye} *kadar o'nu bekleyin."*

26. {Nûh} *dedi ki: "Rabbim! Beni yalanladıkları için intikamımı al"* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceği hususundaki sözümü gerçekleştirerek bana yardım et}.

27. *Biz de o'na şunu vahyettik: "Vahyimizle ve gözetimimiz altında* {yani, sana emrettiğimiz şekilde} *gemiyi yap. Emrimiz geldiğinde* {yani, dünyada onlara azabın: suda boğulma azabının inişine dair buyruğumuz gelince} *ve tandır kaynayıp taşınca"* {yani, su kaynayınca},...

Sözü geçen tandır Nûh'un evinin en uzak yerinde idi. Bu içinde ekmek pişirilen tandır olup, Şam'da Ayn Verde denilen yerde idi.

...*"o gemiye her hayvandan* {yani, biri erkek, biri dişi olmak üzere} *çifter çifter ve aile halkını götür"* {yani, onları beraberinde gemide taşı}.

Sonra Allah aile halkından istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

...*"Aralarından aleyhlerine söz* {yani, haklarında azab sözü} *geçmiş olanlar* {yani, oğlun ve karın} *müstesnâ"...*

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...*"Zulmedenler* {yani, şirk koşanlar} *hakkında Bana bir şey söyleme* {yani, bu hususta Benden bir ricada bulunma}. *Çünkü onlar suda boğulacaklardır"...*

"Bana bir şey söyleme" buyruğu ile kasdedilen, Nûh'un (a.s) azîz ve celîl olan Rabbine söylediği, *Ve kuşkusuz oğlum ehlimdendir* (Hûd, 11/45) sözüdür. Allah demiş oluyor ki: "Oğlun Kenan hakkında Bana başvurma, çünkü o zulmedenlerdir."

28. ...*"Sen ve* {mü'minlerden} *beraberinde bulunanlar gemiye bindiğinizde de, 'Bizi zâlimler* {yani, müşrikler} *topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun' de"...*

وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنِي مُنْزَلاً

مُبَارَكاً وَاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا

لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْناً اٰخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ

رَسُولاً مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾

وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ

وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مَا هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا

تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَراً

مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذاً لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ

تُرَاباً وَعِظَاماً اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ

﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾

اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِباً وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

29. ...*"Ve de ki: "Rabbim! Beni* {gemiden} *mübârek bir yere indir. Sen* {başkalarına göre} *indirenlerin en hayırlısısın"* {yani, beni bereketle indir. –Böylece onların çocukları oldu ve sayıları çoğaldı–}.

30. *Kuşkusuz bunda elbette âyetler vardır* {yani, Nûh kavminin suda boğularak helâk edilmesinde, onlardan sonra gelecekler için elbette bir ibret vardır}. *Biz elbette* {suda boğmak ile} *mübtelâ edenleriz.*

31. *Bunlardan* {yani, Nûh kavminden} *sonra başka bir karn* {yani, Hûd (a.s) kavmini} *inşâ ettik* {yani, yarattık}.

32. *Aralarında onlardan* {yani, kendilerinden} *bir rasûl gönderdik. "Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin}, *O'ndan başka bir ilâhınız* {yani, sizin için bir Rabb} *yoktur. Acaba ittika etmez misiniz"* {yani, Allah'a ibâdet etmez misiniz}? *diyen* {bir rasûl}.

33. *Onun kavminden* {Allah'ın tevhîdini inkâr edip kâfir olan} *âhirete kavuşmayı* {yani, amellerin karşılıklarının verileceği

ölümden sonra dirilişi} *yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine teref verdiğimiz* {yani, varlık ve servet ihsan ettiğimiz} *mele* {yani, soylu ve eşraf bilinen kimseler} *dedi ki: "Bu* {yani, Hûd (a.s)} *ancak sizin gibi bir beşerdir* {yani, o'nun size bir üstünlüğü yoktur}; *yediğinizden yer, içtiğinizden içer"...*

34. ...*"Eğer kendiniz gibi bir beşere itaat ederseniz, elbette hâsir olanlar* {yani, aciz kimseler} *olursunuz"...*

Benzeri bir buyruk da Yûsuf (a.s) sûresindedir.[2]

35. ...*"Acaba siz toprak ve kemik olduktan sonra* {Hûd} *sizi, 'Muhakkak siz* {ölümden sonra diri olarak yerden} *çıkartılacaksınız' diye tehdit mi ediyor?"...*

36. ...*"Tehdit olunduğunuz şeye heyhat heyhat"* {yani, bu, söz konusu edilmeye değmez; izi-etkisi olmayan bir sözden ibarettir}...

37. ...*"O ancak bu dünya hayatımızdır. Ölürüz, diriliriz* {yani, biz ölürken sulbümüzden başkaları hayata gelmektedir. Bu halimiz ebediyen böylece sürüp gidecektir}. *Yoksa biz tekrar* {ölümden sonra} *ba's olunacak değiliz"...*

Benzeri bir buyruk da el-Câsiye sûresindedir.[3]

38. ...*"Bu ancak Allah'a karşı yalan iftira eden bir adamdır. Biz o'na inanmayız."*

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ
نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿٤٢﴾

39. *O dedi ki: "Rabbim! Beni yalanladıkları için bana yardım et."*

Çünkü Hûd (a.s) dünya [yakın] hayatta azabın üzerlerine ineceğini haber vermiş, onlar da o'nu yalanlamışlardı. Bu sebeple o da, "Rabbim! Azab hususunda beni yalanladıkları için bana yardım et" diye dua etmişti.

---

2 Yûsuf, 12/14. âyete işâret etmektedir.

3 Câsiye, 45/24. âyete işâret etmektedir.

40. *Buyurdu ki: "Az zaman* {yani, kısa bir süre} *sonra elbette nâdim olacaklardır."*

41. *Sayha* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *onları hakk ile aldı* {yani, o bir çığlık attı ve hepsi toptan öldü; onlardan geriye hiç kimse kalmadı}. *Biz de onları süprüntü* {yani, çürümüş bitkiler ve selin sürüklediği şeyler gibi} *yaptık* {da onların cesedlerini çürümüş bir şeye benzettik}. *Zulmeden* {yani, şirk koşan} *kavme* {helâk ile} *uzak kalmak vardır.*

42. *Sonra onların ardından başka karnlar* {yani, kavimler} *inşâ ettik* {yani, yarattık} {ve onları da dünyada azab ile helâk ettik}.

مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا
تَتْرَا كُلَّمَا جَاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا
وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا
مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ
وَمَلَائِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا اَنُؤْمِنُ
لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا
مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

43. *Hiç bir ümmet ecelini ne öne alabilir, ne de* {ecelinden} *geriye kalabilir.*

44. *Sonra rasûllerimizi* {yani, nebîleri} *birbiri ardınca* {yani, birini diğerinin izinden} *gönderdik. Her ümmete rasûlü geldikçe onu yalanladılar* {yani, tasdik etmediler}. *Biz de onları* {cezalandırmakta} *birbirinin arkasına kattık ve onları* {kendilerinden sonra gelecek insanlar için halleri ve durumlarını konuşup söz konusu edecekleri} *hikâyeler kıldık. Îmân etmeyen* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik etmeyen} *bir kavim artık* {helâk olmak sûretiyle} *uzak dursun.*

45. *Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u âyetlerimiz* {yani, el ve asa mucizeleri} *ile ve apaçık bir sultân* {yani, hüccet/delil} *ile gönderdik;...*

46. ...*"Fir'avn'a* {ki adı, Kaytus idi} *ve onun melesine* {yani, eşrafına} *Ama onlar* {Allah'a îmâna karşı büyüklenerek} *istikbâr ettiler. Zaten onlar kendilerini üstün sayan* {yani, Allah'ı tevhîde karşı büyüklenen, mütekebbirce hareket eden} *bir kavim idiler.*

47. *Onun için dediler ki: "Kavimleri* {yani, İsrâîloğulları} *bize kulluk etmekte iken bizim gibi iki beşere îmân mı edeceğiz"* {yani, bize herhangi bir üstünlükleri olmayan bizim gibi iki insanı tasdik mi edeceğiz}?!

48. *Bu sebeble o ikisini yalanladılar ve sonunda* {suda boğulmak sûretiyle} *helâk edilenlerden oldular.*

49. *Andolsun ki Biz,* {İsrâîloğulları dalâletten kurtulup} *hidâyet bulsunlar diye Mûsâ'ya kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik.*

Çünkü Tevrât, Fir'avn ve kavminin helâkinden sonra inmiştir.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ اٰيَةً وَاٰوَيْنَاهُمَا اِلٰى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ
وَمَعٖينٍ ﴿٥٠﴾ يَٓا اَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًاۜ
اِنّٖي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلٖيمٌ ﴿٥١﴾ وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَاَنَا
رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُٓوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًاۜ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا
لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فٖي غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى حٖينٍ ﴿٥٤﴾ اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا
نُمِدُّهُمْ بِهٖ مِنْ مَالٍ وَبَنٖينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِۜ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ
﴿٥٦﴾ اِنَّ الَّذٖينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذٖينَ هُمْ
بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذٖينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

50. {Ve Biz} *Meryem oğlunu da, anasını da* {yani, Îsâ ve annesi Meryem'i de} *birer âyet* {yani, İsrâîloğulları'na birer ibret} *kıldık.* {Çünkü Meryem beşer eli değmeden gebe kalmış ve onun oğlu da babasız olarak yaratılmıştır} *ve onları* {Arz-ı Mukaddes'te} *bir rabve'ye* {yani, Şam topraklarındaki Dımaşk'ta Ğota denilen yere –"rabve", tümsek, yerde yüksekçe olan kısım demektir–} *ve akarsuyu olan bir karar yerinde* {yani, rahatlıkla yerleşebilecekleri bir mekanda} *barındırdık.*

51. *Ey rasûller* {yani, ey Muhammed (s.a)}! *Tayyibâttan* {yani, helâl rızıklardan} *yeyin ve sâlih amel işleyin, çünkü kuşku yok ki Ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim.*

52. *Ve gerçekten sizin bu ümmetiniz, tek bir ümmettir* {yani, sizin izlemekte olduğunuz bu millet: İslâm milleti tek bir millettir. –Önceki nebîler de, Allah'ın bu sûrede söz konusu ettiği azabtan kurtarılmış mü'minler de bu millet üzere idiler–}. *Ben de sizin Rabbinizim; o halde yalnız Bana karşı takvâlı olun* {yani, ihlâsla Bana ibâdet edin}.

53. *Ama onlar emrlerini* {yani, kendi aralarında uygulamakla emrolunduklarını dînlerini} *zubur ettiler* {yani, parçalara ayırdılar}...

Nitekim Allah, *Bana demir zuberini* {yani, kütlelerini, parçalarını} *verin...* (el-Kehf, 18/96) buyurmaktadır.

...Fırkalara ayrıldılar {böylelikle Yahudi, Sâbii, Mecusi ve daha başka çeşitli hiziblere ayrılıp bölük bölük oldular}. *Her hizib ellerinde bulunandan dolayı memnundur* {yani, her fırka sahib oldukları dînlerinden hoşnut bulunmaktadır}.

Sonra Mekke kâfirlerini söz konusu ederek Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

54. *Şimdi sen onları bir süreye kadar gamreleri içinde bırak* {yani, Bedir'de canlarını alıncaya kadar gafletleri içerisinde terk et}.

55. *Zannederler mi ki Biz kendilerine mal ve oğullar ile yardım etmekle* {yani, mal ve oğullar vermekle}...

56. *...iyilikleri* {yani, mal ve evladı} *kendilerine* {Allah nezdinde değerli oldukları için} *çabucak ulaştırıyoruz. Hayır onlar* {kendilerine vermiş olduğumuz mal ve evlatların bir şerr olduğunun} *farkında değiller.* {Onlara mühlet vermemiz, ancak günahlarını arttırmaları içindir (Âl-i İmrân, 3/178)}.

Sonra Allah mü'minleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

57. *Şüphe yok ki Rabb'lerinin haşyetinden* {yani, azabından} *korkanlar,...*

58. *...Rabb'lerinin âyetlerine îmân edenler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik edenler},...

59. ...*Rabb'lerine* {O'nunla birlikte başkasını ortak tutarak} *şirk koşmayanlar* {aksine Rabb'lerini tevhîd edenler},...

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ
﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾
بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ
﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾

60. ...*verdiklerini* {yani, sadakalarını [zekâtlarını] ve hayırlı işlerini} *verirlerken kalbleri korkanlar* {yani, Allah'ın azabından korku duyanlar}, {bilirler ki} *muhakkak onlar* {âhirette} *Rabb'lerine döneceklerdir.* {Bu sebeble bilgi üzere amel ederler. O da amellerinin karşılığını verir. İşte mü'min bu şekilde Allah'tan, O'nun haşyetinden korkarak infak ve tasadduk eder}.

Sonra Allah onların niteliklerini zikretmektedir:

61. *İşte bunlar hayırlarda yarışırlar* {yani, bu âyette onların yaptıkları zikredilen sâlih amellerde birbirleriyle yarışırlar} *onlar bu işlerde* {yani, yarıştıkları hayırlı işlerde} *ellerini çabuk tutanlardır.*

62. *Kimseye vüs'atinden fazlasını teklif etmeyiz* {yani, kimseyi takatinden fazla bir amel ile yükümlü tutmayız}. *Nezdimizde* {yaptıkları amellerin bulunduğu} *hakk ile konuşan bir kitab* {yani, levh-i mahfuz} *vardır. Onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmez.*

63. *Bilakis onların* {yani, kâfirlerin} *kalbleri bundan* {yani, bu Kur'ân'a îmân etmekten} *yana bir gaflet içindedir* {yani, ondan habersizdir}. *Onların bundan başka amelleri de vardır* {yani, bu âyette ve ilk âyette mü'minlerin işledikleri zikredilen sâlih amellerin dışında sâlih olmayan kötü amelleri de vardır}. *Onlar bunları işlerler* {yani, onlar bu kötü amelleri yaparlar. –Levh-i mahfuzda onların bu amelleri işleyecekleri tesbit edilmiştir. Bu amelleri işlemeleri kaçınılmazdır–}.

64. *Nihâyet onların mütref olanlarını* {yani, zenginlerini ve zorbalarını} *azab* {yani, Bedir'de öldürülmeleri sûreti} *ile aldığımızda, hemen feryadı basarlar* {yani, üzerlerine azab inince bağıra çağıra Allah'a yönelirler}.

Allah ise şöyle buyurur:

لَا تَجْـَٔرُوا الْيَوْمَ اِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ اٰيَاتٖي تُتْلٰى
عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرٖينَ بِهٖ سَامِرًا
تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ اَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ اَمْ جَٓاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ اٰبَٓاءَهُمُ الْاَوَّلٖينَ
﴿٦٨﴾ اَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٦٩﴾ اَمْ يَقُولُونَ بِهٖ
جِنَّةٌ بَلْ جَٓاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ
الْحَقُّ اَهْوَٓاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فٖيهِنَّ
بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾
اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ
الرَّازِقٖينَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ ﴿٧٣﴾
وَاِنَّ الَّذٖينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

65. *Bugün feryad etmeyin* {yani, bağırıp çağırmayın}, *çünkü tarafımızdan size yardım olunmaz* {yani, tarafımızdan korunmazsınız, siz Bedir'de öldürüldükten sonra da azaba uğratılacaksınız}.

66. *Âyetlerim* {yani, Kur'ân} *size* {yani, Mekke kâfirlerine} *okunuyordu da topuklarınız üstünde gerisin geri dönüyordunuz* {yani, Kur'ân'ı yalanlayarak ona îmân etmekten kaçıyordunuz}.

Sonra onları şöyle nitelendirmektedir:

67. *Onunla büyükleniyordunuz* {yani, Beyt-i Haram'ın ehli olduğunuz için Harem bölgesinde kendinizi emniyette görüyordunuz}. *Geceleyin hecr ediyordunuz* {yani, geceleyin bâtıl konuşuyordunuz} {ve orada emniyet içerisinde bulunuyor, fakat Kur'ân'dan uzak duruyor, ona îmân etmiyordunuz}.

Bu buyruk, Ebû Tâlib'e müracaat eden Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiştir.

68. *Onlar o sözü düşünmediler mi* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'e dikkatle kulak vermediler mi}? *Yoksa bunlara, önceden gelip geçen atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?* {Yani, kendilerinden önceki atalarına uyarılar geldiği gibi, Mekkelilere de uyarılar gelmiştir}.

69. *Yoksa onlar rasûllerini* {yani, siması ve nesebiyle Muhammed'i (s.a)} *tanımadılar da onun için mi o'nu inkâr ediyorlar?* {inkârları, o'nu tanımadıklarından değil, çünkü o'nu tanıyorlar}.

70. *Yoksa, "Onda* {yani, Muhammed'de (s.a)} *bir cinnet vardır" mı* {yani, bir delilik vardır"} *diyorlar? Bilakis o* {Muhammed (s.a)} *kendilerine hakkı* {yani, tevhîdi} *getirmiştir. Halbuki onların çoğu haktan* {yani, tevhîdden} *hoşlanmıyor.*

71. *Eğer hakk onların hevâlarına tâbi olsaydı* {yani, Allah Mekke kâfirlerinin hevâlarına uyarak zatıyla birlikte bir ortak var etmiş olsaydı}, *gökler ile yer ve içlerinde bulunanlar* {yani, içlerinde bulunan bütün mahlukat} *fesâda uğrardı* {yani, helâk olur giderdi}. *Hayır, Biz onlara zikirlerini* {yani, şereflerini: Kur'ân-ı Kerîm'i} *verdik. Fakat onlar zikirlerinden* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'den} *yüz çeviricidirler* {yani, ondan yüz çeviriyor, ona îmân etmiyorlar}.

72. *Yoksa* {ey Muhammed} *sen onlardan* {Kur'ân-ı Kerîm'e îmân etmeleri karşılığında/ettikleri takdirde} *bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin haracı* {yani, vereceği ecir [ücret/mükâfaat]} *daha hayırlıdır* {yani, onların verecekleri haractan [ücretten] daha hayırlıdır ve daha üstündür} *ve O [Allah] rızık verenlerin en hayırlısıdır.*

73. *Sen onları kuşkusuz ki sırat-ı müstakîme* {yani, hiçbir eğriliği bulunmayan İslâm'a} *davet ediyorsun.*

74. *Muhakkak ki âhirete îmân etmeyenler* {yani, ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenler}, *sırattan* {yani, doğru dînden} *sapanlardır* {yani, uzaklaşanlardır}.

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾
وَلَقَدْ اَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا
يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰى اِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ
شَدِيدٍ اِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذِي اَنْشَاَ
لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾
وَهُوَ الَّذِي ذَرَاَكُمْ فِي الْاَرْضِ وَاِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي
يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

75. *Eğer Biz onlara merhamet edip, içinde bulundukları sıkıntılarını* {yani, Mekke'de yedi yıl boyunca süren kıtlık sebebiyle kendilerine isabet eden açlıklarını} *açarsak [kaldırsak/giderirsek],...*

Çünkü onlar, *Rabbimiz! Üzerimizden azabı aç [kaldır/gider]. Kuşkusuz biz îmân edeceğiz* (ed-Duhân, 44/12) demişlerdi. Onların bu sözü boyun eğmek değildi, tevbe de değildi; sırf bir yalandı. Tıpkı Fir'avn ve kavminin Mûsâ'ya, *Andolsun bu azabı üzerimizden açacak [kaldıracak/giderecek] olursan, kuşkusuz sana îmân edeceğiz* (el-A'râf, 7/134) derken yalan söyledikleri gibi.

Allah Mekke kâfirlerinin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

...onlar yine tuğyanları içinde şaşkınlıklarına devam ederler {yani, sapıklıkları içerisinde kalmaya devam eder ve onda gider gelirler, îmân etmezler}.

76. *Andolsun ki onları azab* {yani, açlık} *ile aldığımız halde yine de Rabb'lerine itaatle boyun eğmediler* {yani, Rabb'lerine boyun eğerek teslim olmadılar}, *yalvarıp yakarmadılar* {yani, Allah'a du'a etmek istemediler}.

77. *Nihâyet üzerlerine şiddetli bir azab kapısı* {yani, açlık} *açtığımızda* {yani, üzerlerine saldığımızda}, *o zaman onun içinde şaşkın ve ümitsiz kalıverirler* {yani, hayırdan ve rızıktan yana ümitlerini keserler}.

Benzeri bir buyruk da Rûm sûresindedir.[4]

78. *Size kulak, gözler ve kalbler inşâ eden* {yani, yaratan} *O'dur.* {Siz bu nimetlere} *ne kadar az şükrediyorsunuz* {yani, bu nimetlerin Rabbine şükretmiyor, O'nu tevhîd etmiyorsunuz}.

79. *Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur.* {Âhirette} *O'nun huzurunda haşredileceksiniz.*

80. {Ölüleri} *dirilten ve* {hayatta olanları} *öldüren O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi O'nundur. O halde akletmez misiniz* {yani, O'nun gördüğünüz sanatı üzerinde ibretle düşünüp Rabbinizi tevhîd etmez misiniz}?

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا
تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا
مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ
وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ
﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ
مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

81. *Aksine bunlar da öncekilerin dedikleri gibi dediler* {yani, şu Mekke kâfirleri de geçmiş ümmetlerin söyledikleri gibi söylediler}.

82. {Sorup öğrenmek için değil, hayret ve inkâr amacıyla} *dediler ki: "Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman, gerçekten biz ba's olunacak mıyız?"...*

Âyet, aralarında Şeybe, Talha, Osmân, Ebû Saîd, Müşâfi', Ertee, İbn Şurahbil'in de bulunduğu Talha b. 'Abdu'l-'Uzzâ'nın ailesi ve en-Nadr b. el-Hâris ile Ebu'l-Hâris b. Alkame hakkında inmiştir.

4 Rûm, 30/49. âyete işâret etmektedir.

83. ...*"Andolsun ki biz de, babalarımız da bundan önce bununla* {yani, ba'ṡ [ölümden sonra diriliş] ile} *tehdit olunmuş idik. Bu* {Muhammed'in (s.a) söylediği}, *ancak öncekilerin esâtîridir"* {yani, öncekilere dair anlatılan sözler ve onların yalanlarıdır}.

84. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Yer ve onun içindekiler* {yani, onun içinde bulunan yaratıklar} *kimindir?"* {Allah'ın tevhîdini inkâr etmeleri üzerine bu soruyu sorması emredildi.} *Eğer* {onları kimin yarattığını} *biliyorsanız (söyleyin bakalım)."*

85. *Onlar, "Allah'ındır" diyeceklerdir. Sen de de ki: "O halde* {Allah'ın tevhîdi hususunda} *tezekkür etmez misiniz"* {ve böylelikle O'nu tevhîd etmez misiniz}?

86. {Onlara} *de ki: "Yedi göğün ve büyük arşın Rabbi kimdir?"*

87. *"Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "O halde ittika* {yani, Allah'a ibâdet} *etmez misiniz?"*

88. *De ki: "Her şeyin melekûtu* {yani, yaratılması} *elinde bulunan, himaye eden fakat Kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan* {yani, Kendisi eman verdiği halde, O'na karşı kimseye eman verilemeyen} *kimdir? Eğer biliyorsanız."*

89. *Onlar, "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "Öyle ise* {O'nun her şeyi yarattığını ikrar ve itiraf ettiğiniz halde} *nasıl sihirleniyorsunuz"* {da Allah'ın ortaksız, bir ve tek olduğunu inkâr ediyorsunuz}?

Allah, Kendisine şirk koştuklarından ötürü onları yalanlayarak şöyle buyurmaktadır:

بَلْ اَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ
وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا
بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾ قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيَنِّي
مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾

90. *Hayır, Biz onlara hakkı* {yani, tevhîdi} *getirdik. Onlar ise,* {"Melekler Allah'ın kızlarıdır" derken} *mutlaka yalancıdırlar.*

91. *Allah* {meleklerden} *hiçbir evlat edinmedi. Onunla birlikte herhangi bir ilâh* {yani, ortak} *da yoktur.* {Eğer O'nunla birlikte bir ilâh bulunsaydı,} *o takdirde her bir ilâh yarattığını alır gider, kimisi kimisine üstünlük sağlardı* {yani, dünya hükümdarlarının yaptığı gibi biri diğerini kahredip yenik düşürmenin yollarını arardı}...

Sonra onların söylediklerinden zatını tenzih ederek buyuruyor ki:

...*Allah onların niteleyegeldiklerinden* {yani, "Melekler Rahmân'ın kızlarıdır" şeklindeki sözlerinden} *münezzehtir.*

92. *O gaybı* {yani, gayb olan geçmiş şeyleri} *ve şehâdeti* {yani, olacakları} *bilendir. Şirk koşmalarından* {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" sözlerinden} *çok yücedir* {yani, pek üstündür}.

93. *De ki: "Rabbim! Eğer onların tehdit olundukları şeyi* {yani, azabı: Bedir'de öldürülmelerini} *bana göstereceksen,...*

Nebî (s.a), Mekke kâfirlerine beddu'a etmek istemişti.

94. ...*"o halde beni o zâlimler topluluğu arasında kılma Rabbim."*

وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ
مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ
﴿٩٨﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾
لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا ۖ
وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ
فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾

95. *Biz onları tehdit edegeldiğimizi* {yani, azabı} *sana göstermeye elbette kadiriz.*

Sonra Allah, eziyetlere sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli ederek şöyle buyurmaktadır:

96. *Sen kötülüğü en güzel olan ile sav...*

Âyet, Nebî (s.a) ile Ebû Cehl –Allah'ın laneti üzerine olsun– hakkında, onun Nebî'ye (s.a) karşı câhilce davranması üzerine inmiştir.

...Biz onların ne ile nitelendirmekte olduklarını {yani, onların yalanlamalarını} *çok iyi biliyoruz.*

Sonra Cenâb-ı Hakk, şeytandan Allah'a sığınmasını emrederek şöyle buyurmaktadır:

97. *Ve de ki: "Rabbim! Şeytanların vesveselerinden, kışkırtmalarından* {yani, Ebû Cehl hususunda şeytanlardan} *Sana sığınırım"...*

98. ...*"Rabbim! Yanımda hazır olmalarından da sana sığınırım."*

99. *Onların* {yani, kâfirlerin} *her birine ölüm geldiğinde* {yani, ölüm meleğini gördüğünde} *der ki: "Rabbim! Beni* {dünyaya} *döndür"...*

Dili tutulur ve ölümden önce yaptığı kötülükleri görür. Bu halde rezil-rüsva edici halleriyle karşılaşınca, sâlih amel işlemek üzere dünyaya döndürülmeyi ister. İşte, *Rabbim! Beni döndür* buyruğu bunu anlatmaktadır.

100. ...*"Belki geride bıraktığımda sâlih amel işlerim"* {yani, îmân ederim}.

Ancak Allah şöyle der:

...Asla {dünyaya geri döndürülmeyecektir}...

Sonra yeni bir cümle ile şöyle buyurmaktadır:

...Kuşkusuz bu {yani, "Rabbim beni geri döndür" sözü}, *onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir. Onların önlerinde* {yani, ölümden sonra} *ba's olunacakları* {yani, ölümden sonra haşredilecekleri} *güne kadar bir berzah* {yani, belli bir süre} *vardır.*

101. *Sûra* {ikinci defa} *üfürüldüğü zaman, o gün aralarında neseb* {yani, aralarında amca, amca oğlu, kardeş, kardeş oğlu ve buna benzer bir akrabalık} *olmayacaktır. Birbirlerini de sormazlar* {yani, hiçbir candan dost ve arkadaş, arkadaşını sormaz}.

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ
خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾
أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾
قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَا
أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلَا
تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾

102. *Kimlerin mîzânları* {sâlih amel ile} *ağır gelirse* {ki, mîzânları ağır gelenler mü'minlerdir}, *işte onlar felâh bulanların* {yani, umduklarını elde edenlerin} *ta kendileridir.*

103. *Kimlerin de mîzânları hafif gelirse* {ki, mîzânları hafif gelenler kâfirlerdir}, *işte onlar kendilerini zarara uğratanlardır* {yani, aldatanlardır}. *Cehennemde* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.*

104. *Onların yüzlerini ateş yalar* {yani, kavurur}; *orada kâlihlerdir* {yani, azı dişlerini örtemeyecek şekilde üst dudakları gerilip çekilmiş, yüzleri asık, alt dudakları da karınlarına değecek, dişleri ağızlarından dışarıya fırlamış olacaktır. –İki dudağının arasında (ilk olarak yaratılmış uzun boylu bir adamın ziraı ile) 40 zira olacak, her azı dişi de Uhud dağı gibi olacaktır–}.

Mekke kâfirlerine şöyle denilecek:

105. *Âyetlerim* {yani, bugüne ve bugünde başınıza geleceklere dair Kur'ân-ı Kerîm} *size okunmuyor muydu ve siz onları yalanlamıyor muydunuz?*

Benzeri bir buyruk Zümer sûresindedir.[5]

106. *Derler ki: "Rabbimiz!* {Hakkımızda yazmış olduğun} bedbahtlığımız bize galib geldi ve biz {hidâyetten uzaklaşmış} *dalâlet içinde bir topluluk idik"...*

5 Bkz. ez-Zümer, 39/71.

107. ...*"Rabbimiz! Bizi buradan* {yani, cehennem ateşinden} *çıkar. Eğer* {küfre ve yalanlamaya} *dönersek, kuşkusuz biz zâlimleriz."*

Sonra dünyanın yaratılışıyla yok oluşu arasındaki sürenin yedi katı kadar bir zaman geçtikten sonra Allah kâfirlere hitab eder:

108. *Buyurur ki: "Yıkılın içerisine* {yani, cehennem ateşinde küçülmüş olarak kalın}, *Bana söz söylemeyin"...*

Artık bundan sonra cehennem ehli bir daha konuşmayacaktır. Şu kadar var ki onların bir zefirleri, yani eşeğin anırmaya başladığı zaman çıkardığı ilk ses bir sesleri ve bir şehikleri, yani eşeğin anırmasının sonuna doğru çıkan ses gibi bir sesleri/solumaları olacaktır.

إنه كان فريق من عبادي يقولون ربنا آمنا فاغفر لنا
وارحمنا وأنت خير الراحمين ﴿١٠٩﴾ فاتخذتموهم سخريا حتى أنسوكم
ذكري وكنتم منهم تضحكون ﴿١١٠﴾ إني جزيتهم اليوم بما صبروا أنهم
هم الفائزون ﴿١١١﴾ قال كم لبثتم في الأرض عدد سنين ﴿١١٢﴾ قالوا
لبثنا يوما أو بعض يوم فاسأل العادين ﴿١١٣﴾ قال إن لبثتم إلا
قليلا لو أنكم كنتم تعلمون ﴿١١٤﴾ أفحسبتم أنما خلقناكم عبثا
وأنكم إلينا لا ترجعون ﴿١١٥﴾ فتعالى الله الملك الحق لا إله إلا
هو رب العرش الكريم ﴿١١٦﴾ ومن يدع مع الله إلها آخر
لا برهان له به فإنما حسابه عند ربه إنه لا يفلح
الكافرون ﴿١١٧﴾ وقل رب اغفر وارحم وأنت خير الراحمين ﴿١١٨﴾

109. ...*"Gerçek şu ki,* {mü'min} *kullarımdan, "Rabbimiz! Îmân ettik* {yani, tevhîdi tasdik ettik}, *bize mağfiret ve rahmet buyur, Sen rahmet edenlerin hayırlısısın" diyen bir topluluk vardı"...*

110. ...*"Siz onları alaya aldınız"...*

Kureyş kâfirlerinden Ebû Cehl, 'Utbe, Velîd, Ümeyye ve benzerleri, Nebî'nin (s.a) Habbab, Ammâr b. Yâsir, Bilâl-i Habeşî, Ebû Huzeyfe'nin

azadlısı Sâlim gibi fakir ashâbıyla alay ediyor, onlara gülüyor, onları küçümsüyorlardı.

...*"Nihâyet onlar size Beni zikretmeyi unutturdu* {yani, onlarla alay ettiğiniz için Kur'ân'a îmânı terk ettiniz}. {Ey Kureyş kâfirleri!} *Siz onlara* {yani, fakir mü'minlere} *gülüyordunuz"* {yani, onlarla alay ediyordunuz}...

Benzeri bir buyruk da Sâd sûresinde geçmektedir.[6]

111. ...*"İşte onları* {yani, fakir Arabları ve köleleri sizin işkence ve alaylarınıza} *sabrettikleri için bugün* {âhirette} *mükâfaatlandırdım. Onlar fevz bulanlardır"* {yani, kurtulanlardır}.

112. {Allah kâfirlere} *diyecek ki: "Arzda* {yani, dünyada: kabirlerde} *kaç yıl kaldınız?"*

113. *Onlar derler ki: "Bir gün yahut bir günün bir bölümü eğlendik"...*

Kabirlerinde kaldıkları süreyi azımsayacaklar ve bu sürenin ancak bir gün yahut bir günün bir bölümü olduğunu zannedeceklerdir. Sonra kâfirler, Allah'a ya da başkasına diyecekler ki:

...*"Sayanlara sor"* {yani, ölüm meleğine ve yardımcılarına bunun hesabını sor}.

114. *Diyecek ki: "Siz* {kabirlerinizde} *ancak az bir süre eğlendiniz; eğer gerçekten bilmiş olsaydınız"* {o zaman ancak pek az bir süre kalmış olduğunuzu da bilecektiniz. Fakat siz kabirlerde ne kadar kaldığınızı/kalacağınızı bilmiyordunuz}...

115. ...*"Acaba siz Bizim sizi abes yere* {yani, herhangi bir maksat gözetmeden, kâfir olsanız bile azab etmemek üzere oyun olsun diye boş yere} *yarattığımızı ve sizin* {âhirette} *Bize döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?"*

116. *Melîk ve hakk olan Allah'ın şânı yücedir* {yani, O boş ve eğlence olsun diye birşey yaratmış olmaktan yücedir, münezzehtir. Mutlaka gerçekleşecek bir maksat için yaratmıştır}...

---

6 Bkz. Sâd, 38/63.

Sonra yüce Rabbimiz, şanı yüce ve mübârek zatını tevhîd ederek şöyle buyurmaktadır:

...O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Kerîm arşın Rabbi O'dur.

117. *Kim buna dair bir burhanı* {yani, küfre dair bir hücceti/delili} *bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a ederse* {yani, Allah ile birlikte başka bir ilâhın bulunduğunu söylerse}, *onun hesabı ancak Rabbinin katındadır* {yani, Kıyâmet Günü onun ileri sürecek bir mazereti yoktur}...

Âyet, îmân edenlerle alay edenlerden biri olan el-Hâris b. Kays es-Sehmî hakkında inmiştir.

...Gerçek şu ki kâfirler iflâh olmaz {yani, kâfirlerin cezası iflâh olmamaktır: Rabbi huzurunda âhirette mutlu olmayacaktır}.

118. *Ve de ki: "Rabbim!* {Günahlarımı} *mağfiret ve rahmet buyur. Zaten Sen merhamet edicilerin en hayırlısısın"* {yani, Allah'ın kullarına merhameti, diğer merhamet edenlerden hiç kuşkusuz daha ileri ve daha hayırlıdır}.

24. NÛR SÛRESİ

Medine'de inen Nûr sûresi, Kûfîyyûna göre 64 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا ف۪يهَٓا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ
﴿١﴾ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّان۪ي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ
بِهِمَا رَأْفَةٌ ف۪ي د۪ينِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلْيَشْهَدْ
عَذَابَهُمَا طَٓائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٢﴾ اَلزَّان۪ي لَا يَنْكِحُ اِلَّا زَانِيَةً اَوْ مُشْرِكَةً
وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَٓا اِلَّا زَانٍ اَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾
وَالَّذ۪ينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَٓاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَان۪ينَ
جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *(Bu) bir sûredir* {yani, bir fariza ve bir hükümdür}. *Onu Biz indirdik ve farz kıldık* {yani, beyan ettik}. *Onda apaçık âyetler indirdik* {yani, onda Kur'ân'dan apaçık âyetler indirdik. –Bu âyetler onun hadlerini, emir ve nehiylerini açıklamaktadır–}; *ki tezekkür edesiniz* {yani, ondaki hadlere ve nehiylere uyasınız}.

2. {Eğer muhsan değillerse} *zina eden dişi ile zina eden erkeğin her birine yüzer celde vurun...*

Erkeğe celde, üzerinde bir izar [belden aşağısını örten elbise] bulunduğu halde doğrudan tenine vurulur. Kadına celde ise, üzerinde gömleği [üst elbisesi] bulunduğu ve oturduğu halde vurulur.

...Allah'ın dîni hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın {yani, onlara Allah'ın hadlerini uygulamanızı engelleyecek şekilde Allah'ın emri hususunda onlara karşı yumuşaklık göstermeyin}. *Eğer Allah'a ve* {amellerin karşılıklarının verileceği} *âhiret gününe îmân ediyorsanız* {hadleri uygulamamazlık etmeyin}. *Müminlerden bir tâife de* {yani, iki erkek ve daha fazlası da}

azablarına {yani, onlara celde vurulmasına} *tanık olsunlar* {ki, bu onlar için ibretli bir ceza, mü'minler için de bir öğüt olur}.

el-Ferrâ dedi ki: "Tâife, bir ve yukarısı hakkında kullanılır."

3. *Zina eden bir erkek* {yani, kitab ehlinden zinakâr kişi}, *ancak* {kitab ehlinden} *zina eden yahut* {kitab ehlinden olmayıp, Arablardan} *müşrik bir kadını nikâh edebilir...*

Bundan kasıt ise, ücret karşılığı açıkça zina yapan cariyelerdir. 'Amr b. Umeyr el-Mahzûmî'nin cariyesi Umm Şerîk, Ebu's-Said b. Anid'in (bazı nüshalara göre Âid ve Âiz şeklindedir) cariyesi Umm Mehzûl, Zemaa b. Esved'in cariyesi Şerife, Suheyl b. 'Amr'ın cariyesi Cellale, Hişâm b. Amr'ın cariyesi Kureybe, 'Abdullâh b. Hatal'ın cariyesi Ferşa, Safvan b. Ümeyye'nin cariyesi Umm Uleyt/Alîd (bir nüshaya göre Galiz); el-'Âs b. Vâil'in cariyesi Hanne el-Kıbtiyye, 'Abdullâh b. Übey'in cariyesi Umeyme, 'Abdullâh b. Nufeyl'in cariyesi Ümeyye kızı Museyke bunlardandır. Bu kadınların her biri zinakâr olduğunun bilinmesi için baytarın bayrağı gibi kapısına bir bayrak dikmişti.

(Buyruğun nüzul sebebine gelince,) mü'minlerden bazıları Medine'de Nebî'den (s.a) bunlarla evlenmek izin istemişler ve demişlerdi ki: "Onlarla evlenmek için bize izin ver, çünkü bunlar Medinelilerin en varlıklı kadınları ve en cömertleridir. Medine'de ise fiyatlar pahalı, ekmek azdır. Biz de açlıktan sıkıntı çekiyoruz. Allah bize hayır ihsan ederse biz de onları boşar, mü'min hanımlarla evleniriz." Bunun üzerine Allah, *Zina eden erkek ancak zina eden veya müşrik olan bir kadını nikâh edebilir* buyruğunu indirdi.

...Zina eden kadını da ancak zina eden yahut müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi {yani, zina eden kadınlarla evlenmek} *mü'minlere haram kılınmıştır.*

4. *Muhsan hanımlara* {yani, mü'minlerin hanımlarına} {"zina ettiler" diye} *iftira edenlere, sonra* {bu sözlerine dair erkeklerden} *dört şâhid getiremeyenlere seksener celde vurun* {zina iftirası atana orta yollu celde vurulur} *ve şâhidliklerini ebediyen* {yani, hayatta kaldıkları sürece} *kabul etmeyin. Onlar fâsıkların* {yani, iftiraları sebebiyle isyan etmiş olanların} *ta kendileridir.*

Sonra Allah istisnada bulunarak şöyle buyurmaktadır:

إِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ
أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ
أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَأُ عَنْهَا
الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

> 5. *Ancak bundan* {yani, iftirada bulunduktan} *sonra tevbe edenler ve* {amellerini} *ıslâh edenler müstesnâ* {yani, onlar fâsık değildirler}. *Şüphesiz Allah* {onların iftira günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı merhametli olan} *rahîmdir.*

Ensâr'dan Asım b. Adiy, Cuma günü hutbede bu iki âyeti okuyan Nebî'ye (s.a) dedi ki: "Allah için sana feda olayım. Eğer bizden bir adam karısının üzerinde başka bir adamı görecek olur da bunu açıklarsa, ona seksen celde vurulacak, Müslümanlar arasında şehâdeti ebediyen kabul olunmayacak, Müslümanlar ona fâsık diyecekler. Böyle bir durumda bir kimse nasıl dört şâhid bulabilsin?! Nasıl gidip dört şâhid arasın?! O zamana kadar adam işini bitirir." Bunun üzerine şu âyetler, –*Eşlerine* {zina} *isnad eden...* âyetinden, *Eğer o doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir* âyetine kadar– nâzil oldu:

> 6. *Eşlerine zina isnad edip kendilerinden başka şâhidleri de bulunmayanların her birinin* {yani, kocanın} *şâhidliği dört defa: Kendisi muhakkak doğru söyleyenlerdendir diye Allah adına şehâdet etmesidir.*

Azîz ve celîl olan Allah bir sonraki Cuma, Asım'ı bu belaya düçar kıldı. Şöyle ki: el-Aclan b. 'Amr b. 'Avfoğulları'ndan amcasının oğlu Uveymir el-Ensârî –ki amcasının kızıyla evliydi– onun yanına geldi. Hanımının amcasının oğlu Şerîk b. es-Sahma ile zina ettiği iftirasında bu-

lundu. Kadının dostu, kadının kocası ve kadının kendisi de 'Amr b. 'Avfoğulları'ndan olup, hepsi de Âsım'ın amcasının çocuklarıdır. Uveymir, "Ey Âsım! Ben Şerîk'i karımın üzerinde gördüm" dedi. Asım istircada bulunarak [innâ lillâh... diyerek] Nebî'nin (s.a) huzuruna varıp dedi ki:

— Ben sana, *Eşlerine zina isnad edip...* buyruğu hakkında sual sormuştum ya, işte benim akrabalarım hakkında bu durumla mübtelâ oldum.

Nebî (s.a) sordu:

— Ey Âsım! Bu nasıl oldu?

Asım cevab verdi:

— Amcamın oğlu yanıma geldi ve bana amcamızın oğlunu hanımının üzerinde bulduğunu söyledi.

Nebî (s.a) kocaya, kadının dostu olan erkeğe ve kadına haber gönderdi. Hepsi o'nun yanına geldi. Nebî (s.a) kadının kocası Uveymir'e sordu:

— Ey adam! Helâline ve amcanın kızına zina iftirasında bulunmak hususunda Allah'tan kork.

Adam dedi ki:

— Allah adına sana yemin ederek söylüyorum ki, ben o adamı bu kadının üzerinde gördüm ve bu kadın ondan hamiledir. Dört aydan beri ben ona yaklaşmış değilim.

Nebî (s.a) Ensâr'dan olan Kays kızı Havle'ye dedi ki:

— Be kadın, kocan ne diyor?

Kadın şöyle karşılık verdi:

— Allah adına yemin ederim ki, kıskançlığından ötürü yalan söylüyor. Andolsun benim onunla geceleyin uzun uzun konuştuğumu, gündüz de uzun boylu oturduğumu gördü, fakat bundan dolayı ben onun yüzünde menfi bir ifade görmedim ve bana da "Böyle bir şey yapma" demedi.

Nebî (s.a) kadının dostuna dedi ki:

— Be adam, amcanın oğlu ne söylüyor?

O da kadının söylediklerinin benzerini söyledi. Bunun üzerine Nebî (s.a), kocaya ve karısına dedi ki:

— İkiniz de kalkın ve Allah adına yemin edin.

Kadının kocası olan Uveymir b. Ümeyye Cuma günü ikindi namazından sonra minberin yanında ayağa kalkarak dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın –karısı Havle'yi kasdederek– zinakârdır ve gerçekten ben doğru söyleyenlerdenim.

Sonra ikinci defa şöyle dedi:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın zina etmiştir. Ben Şerîk'i onun üzerinde gördüm ve şüphesiz ben doğru söyleyenlerdenim.

Üçüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın zina etmiştir ve o benden başka birisinden hamiledir. Şüphesiz ben doğru söyleyenlerdenim.

Arkasından dördüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, filan kadın zina etmiştir. Dört aydan beri ben ona yaklaşmadım ve şüphesiz ben doğru söyleyenlerdenim.

Sonra beşincisinde dedi ki:

— Eğer Uveymir (ben) bu söylediklerimde yalan söyleyenlerden isem Allah'ın laneti üzerime olsun.

7. *Beşincisinde de, eğer yalancılardan ise Allah'ın laneti üzerime olsun diye şehâdet eder.*

Sonra Ensâr'dan Kays kızı Havle kocasının kalktığı yerde durup dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim. Şüphesiz benim kocam yalancılardandır.

İkincisinde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim. O, Şerîk'i üzerimde de görmüş değildir. Şüphesiz benim kocam yalancılardandır.

Üçüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim; ben ondan hamileyim ve şüphesiz o yalancılardandır.

Dördüncüsünde dedi ki:

— Allah adına şehâdet ederim ki, ben zina etmedim. Benim hakkımda şüpheyi gerektirecek bir şey görmediği gibi, bir hayasızlık da görmemiştir. Muhakkak benim kocam yalancılardandır.

Beşincisinde dedi ki:

— Eğer Uveymir sözünde sadık ise, Allah'ın gazabı Havle'nin üzerine olsun.

Bunun üzerine Nebî (s.a) onları birbirinden ayırdı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

8. *Kadının, "Billahi o muhakkak yalancılardandır" diye dört defa şâhidlik etmesi, o zevceden azabı* {bu şehâdeti yaptıktan sonra haddi} *savar* {yani, uzaklaştırır}.

9. *Beşincisinde de, Eğer o* {yani, kocası} *doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesidir.*

Kadının dostu, Habeşli siyahî bir kadının oğlu idi. Peygamber (s.a), "Kadın doğum yaptığında, çocuğunu yanıma getirmeden ona süt vermesin" dedi. Doğduğunda çocuğu Nebî'ye (s.a) getirdiler. Dostu olduğu iddia edilen adama çok benzediği görüldü. Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Eğer yapılan yeminler olmamış olsaydı, bu ikisi hakkında benim de bir uygulamam olurdu."

Lanetleşen karı-koca birbirlerinden ayrılırlar ve ebediyen bir araya gelemezler. Eğer kadın kocasının doğru söylediğini kabul ederse, lanetleşme yapılmaz. Kocası onunla gerdeğe girdikten sonra cima etmiş ise, kadın recm edilir ve kocası ona mirasçı olur. Eğer onunla cima etmemişse, kadına yüz celde vurulur ve onun karısı olarak kalmaya devam eder.

Şâyet koca lanetleşmeyi bitirmeden önce sözünden dönecek olursa, ona seksen celde vurulur ve (zina isnad ettiği kadın) karısı olarak kalmaya devam eder.

10. *Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti* {yani, nimeti} *ve Allah gerçekten* {tevbe edenlerin tevbelerini kabul eden} *tevvâb ve* {sapasağlam mülaane hükmünü koyan} *hakîm olmasaydı?* {O takdirde hiç şüphesiz lanetleşenlerden kimin yalan söylediğini ortaya çıkartırdı}.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ
خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ
مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُبِينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَاءُو
عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ
هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ
بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ
هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا
يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهَذَا سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

11. *O olmadık iftirada bulunanlar* {yani, o yalanı söyleyenler} *sizden bir topluluktur...*

Gazaya çıkan Nebî (s.a), eşi Âişe bt. Ebû Bekr'i de yanına almıştı. Süleymoğulları'ndan Safvan b. el-Muattal da orduya ardçılık ediyordu. Nebî (s.a) geceleyin yol aldığında, Safvan sabaha kadar yerinde kalır, Müslümanların geride kalan eşyasını alır, karargaha götürür ve sahibine verirdi. Bir gece yola çıkılacağına dair nida edildi, Âişe (r.anha) da deve üzerindeki hevdecine bindi. Sonra konakladıkları yerde, bir süs eşyasını unuttuğunu hatırlayarak onu almak üzere hevdecinden indi, fakat deveyi yeden kişi bunu fark etmediği için deveyi kaldırarak orduyla birlikte yola koyuldu. Âişe (r.anha) düşürdüğü zînetini –ki bu altını da, gümüşü de, mücevheratı da bulunmayan zafar boncuğundan bir süs eşyası idi– bulup da geldiğinde, ordunun gitmiş olduğunu gör-

dü. Ağlayarak onun izinden yürümeye başladı. Safvan b. el-Muattal da konaklama yerinde sabahı ettikten sonra Nebî (s.a) ile ashabının izinden yola koyuldu ve yolda Âişe'yi (r.anha) yüzünü örtmüş, ağlarken gördü. Safvan sordu:

— Sen kimsin?

Âişe cevab verdi:

— Ben Âişe'yim.

Safvan istircada bulundu, devesinden indi ve sordu:

— Ey mü'minlerin annesi! Bu halin ne?

O da ona, durumu anlattı. Safvan, Âişe'yi (r.anha) devesine bindirip hareket etti.

Bu esnada konaklayan Nebî (s.a), Âişe'yi (r.anha) aradı, bulamayınca Allah'ın dilediği kadar bir süre yerlerinde beklediler. Sonra Safvan, Âişe'yi devesine bindirmiş olduğu halde geldi. Bunun üzerine 'Abdullâh b. Übey, Hassan b. Sâbit, Mıstah b. Usase b. 'Abbad b. el-Muttalib b. 'Abdi Menâf ile 'Abdullâh b. Cahş el-Esedi'nin kız kardeşi Hanne bt. Cahş ona iftirada bulundu. İşte Allah bununla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

> ...*Siz bunu kendiniz için kötü bir şey sanmayın* {çünkü siz hakkınızda söylenen eziyet verici sözlerden dolayı ecir alırsınız}. *Bilakis o sizin için* {işi sağlamca araştırmak ve öğüt almak ile emrolunduğunuzdan ötürü} *hayırlıdır. Onlardan her birinin kazandığı günah* {Âişe ile Savfan b. el-Muattal es-Sülemî hakkında daldığı kadarıyla} *kendisinindir. Aralarında sözün en büyüğünü söyleyene ise* {yani, bu olmadık iftirada bulunanlar arasında münâfıkların başı 'Abdullâh b. Übey'e –ki "Ne Âişe ondan temiz kurtulabildi, ne de o Âişe'den temiz kurtulabildi" diyendir–} *çok büyük* {yani, çok çetin} *bir azabı vardır.*

Bu âyet-i kerîmeden anlaşılıyor ki: Toplumda işlenen bir günahta bütün Müslümanlar için bir ibret vardır. Bu günah ile ilgili olarak bir fiil yapan, açık veya üstü kapalı bir söz söyleyen, onu beğenen yahut ondan hoşlanan kimse o günaha ortaktır. Sözün en büyüğünü söyleyen, yani günahı bizzat işleyen kimsenin ise Allah nezdinde günahı daha

büyüktür ve asıl sorgulanacak kişi odur. Müslümanlar arasında işlenen günahtan, tanık olduğu halde hoşlanmayan kişi tanık olmamış gibidir. Tanık olmadığı halde işlenen günahtan razı olan kimse ise tanık olan kişi gibidir.

Sonra Allah, Âişe (r.anha) hakkında söze dalanlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

12. *Onu* {yani, Âişe ile Safvan hakkındaki iftirayı} *işittiğinizde, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar* {çünkü aralarında Cahş kızı Hanne de vardı}, *kendileri hakkında hayır zanda bulunmalı* {yani, bunu yalanlamalı} *değiller miydi?* {Onların böyle birşey yapmadıklarını düşünmeli ve} *"Bu apaçık bir iftiradır" demeli değiller miydi* {Niçin "Bu bir iftiradır, apaçık bir yalandır" demediler}?

Sonra Âişe'ye (r.anha) iftirada bulunanları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

13. *Buna dair* {yani, iftira hakkında} *dört şâhid getirmeli değiller miydi?* {Dört} *şâhid getiremediklerine göre onlar Allah nezdinde* {sözlerinde: Âişe'ye attıkları iftirada} *yalancıların ta kendileridir.*

14. *Eğer dünya ve âhirette Allah'ın size lütfu ve rahmeti* {yani, nimeti} *olmasaydı, içine daldığınızdan ötürü* {yani, söylediğiniz iftiralar sebebiyle} *size elbette büyük bir azab* {yani, söylediklerinizden ötürü dünyada ve âhirette büyük bir ceza} *dokunurdu.*

Buyrukta takdim vardır.

15. *O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz* {yani, biriniz diğerinden nakledip rivâyet ediyordunuz}. *Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi* {yani, söylediğiniz iftiranın hakk olduğunu bilmeksizin} *ağızlarınızla* {yani, dillerinizle} *söylüyordunuz. Bunu basit bir şey sanıyordunuz* {yani, bu iftiranın önemsiz bir günah olduğunu zannediyordunuz}. *Halbuki o Allah katında* {günahı itibariyle} *çok büyüktür.*

Sonra Allah Âişe'nin (r.anha) durumu hakkında ileri geri konuşanlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

16. *Bu sözü* {yani, iftirayı} *işittiğinizde, "Böyle söz söylemek bize yakışmaz* {yani, "Bizim bu hususta konuşmamız gerekir"}. *Seni tenzih ederiz* {yani, niçin azîz ve celîl olan Rabbinizi isyandan tenzih etmediniz}, *bu* {söylenen sözler} *büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz* {yani, niçin Sa'd b. Mu'az'ın (r.a) dediği gibi demediniz; çünkü Sa'd, Âişe'nin durumu ile ilgili söylenenleri işitince, "Seni tenzih ederim, bu büyük bir iftiradır" demişti. Niçin siz de, "Seni tenzih ederiz, bu büyük bir iftiradır" demediniz}?

"Bühtan" [iftira], kişiyi şaşırtıp dehşete düşüren şey demektir. Dolayısıyla olmadık bir şeyi iftira ederek ya da başka bir yolla söylemektir.

Sonra Âişe'nin (r.anha) durumu hakkında ileri geri konuşanlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِه۪ٓ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَۚ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ
اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِۜ وَاللّٰهُ عَل۪يمٌ حَك۪يمٌ ﴿١٨﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يُحِبُّونَ اَنْ تَش۪يعَ
الْفَاحِشَةُ فِي الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌۙ فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُ۫فٌ رَح۪يمٌ۟ ﴿٢٠﴾

17. *Bunun gibisine* {yani, zina iftirası atmaya} *ebediyen dönmeyesiniz diye Allah size öğüt verir, eğer mü'minler iseniz.*

18. *Allah size âyetleri* {yani, emirlerini} *açıklıyor. Allah alîmdir, hakîmdir.*

19. *Kuşku yok ki mü'minler arasında* {Safvan ile Âişe hakkında} *fuhşiyâtın* {yani, zinanın} *yayılmasını sevenlere* {yani, Âişe hakkında çıkan kötü dedikodulardan ötürü sevinenlere} *dünyada da, âhirette de* {cehennem ateşi ile} *can yakıcı bir azab vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*

20. *Eğer Allah'ın size lütuf ve rahmeti* {yani, nimeti} *olmasaydı,* {Âişe hakkında söylediklerinizden ötürü sizi cezalandırırdı} *ve eğer Allah gerçekten raûf* {yani, size karşı şefkatli} *ve rahîm olmasaydı* {yani, sizi affederek merhametini göstermemiş ve böy-

lelikle Âişe'nin durumu sebebiyle sizi cezalandırmayı terk etmemiş olsaydı (elbette sizi cezalandırırdı)}.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ
الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَى مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ
مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ
أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ
يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

21. *Ey îmân edenler! Şeytanın adımlarını* {yani, Âişe'ye iftirayı size süslü ve güzel göstermesini} *izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki o, fuhşiyâtı* {yani, ma'siyet olan işleri} *ve münkeri* {yani, ma'rûf olmayan, uygun görülmeyen işleri} *emreder. Eğer Allah'ın üzerinizde lütfu ve rahmeti* {yani, nimeti} *olmasaydı, sizden hiçbir kimse ebediyen tezekki etmezdi* {yani, hiç kimsenin hali düzelmezdi}. *Fakat Allah dilediğini tezkiye eder* {yani, ıslâh eder}. *Allah* {Âişe'nin sözlerini çok iyi işiten} *semîdir,* {onları çok iyi bilen} *alîmdir.*

22. *Sizden fazilet sahibi* {yani, varlıklı olan kimseler} *ile* {rızık itibariyle} *bolluk içinde bulunanlar* {yani, Ebû Bekr es-Sıddîk} *yakın akrabalara* {yani, Mıstah b. Usase b. 'Abbad b. el-Muttalib b. 'Abdi Menâf'a –ki teyzesinin oğludur; annesi de Ebû Cendel b. Nehşel kızı Esma'dır–} *ve miskinlere* {çünkü Mıstah fakir idi} *ve Allah yolunda hicret edenlere* {çünkü Mıstah Medine'ye hicret etmiş muhacirlerden idi} *infak etmemeye yemin etmesinler, af-*

fetsinler {yani, ilişmesinler} *ve görmezlikten gelsinler* {yani, Mıstah'ı bağışlayıversinler}. *Allah'ın size* {yani, ey Ebû Bekr, sana} *mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah* {büyük günahları bağışlayan} *gafûrdur,* {mü'minlere karşı merhametli} *rahîmdir.*

Nebî (s.a) Ebû Bekr'e (r.a) şöyle dedi:

— Allah'ın sana mağfiret etmesini sevmez misin?

Ebû Bekr karşılık verdi:

— Elbette severim.

Allah Rasûlü dedi ki:

— O halde affet ve görmezlikten gel.

Bunun üzerine Ebû Bekr (r.a) dedi ki:

- Affettim, görmezlikten geldim, bugünden sonra ondan hiçbir iyiliği esirgemeyeceğim. Bugünden önce ona ne veriyor idiysem, aynen vermeye devam edeceğim.

Çünkü Ebû Bekr (r.a), Âişe'den (r.anha) kötü bir şekilde söz etmesi üzerine ona bağış yapmayı kesmişti.

23. *Şüphesiz* {namus ve iffetlerini koruyan} *muhsan olan ve* {hayasızlıklardan} *haberi olmayan mü'min* {yani, tasdik eden} *kadınlara* {yani, Âişe'ye} *iftira edenlere, muhakkak dünyada ve âhirette lanet edilmiştir* {yani, dünyada seksen celde ile azaba uğratılmışlar, âhirette de cehennem ateşiyle azab olunacaklardır. –Âhirette azaba uğratılacak: cehennem ateşi ile azab edilecek kimse, 'Abdullâh b. Übey'dir; çünkü o bir münâfıktır–}. *Onlar için pek büyük bir azab da vardır.*

Sonra Nebî (s.a) 'Abdullâh b. Übey'e, Hassan b. Sâbit'e, Mıstah'a ve Cahş kızı Zeyneb'e, Âişe'ye (r.anha) iftiraları dolayısıyla seksener celde vurdurdu.

24. *O gün onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarını söyleyerek aleyhlerine şehâdet edeceklerdir.*

25. *O gün* {yani, âhirette} *Allah onlara hakk olan dînlerini eksiksiz verecektir* {yani, adaletle onları hesaba çekecek, onlara zulmedilmeyecektir} *ve Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi olduğu-*

nu {yani, adaletinin açık ve seçik bir şekilde gerçekleştiğini} *bileceklerdir.*

ٱلْخَبِيثَٰتُ لِلْخَبِيثِينَ وَٱلْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَٰتِ ۖ وَٱلطَّيِّبَٰتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَٱلطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَٰتِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ
لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ
أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

26. *Habîsât* {yani, kötü sözler} *habîsler* {yani, Âişe'ye iftira eden erkek ve kadınlar} *için, habîsler de* {yani, Âişe'ye iftira eden erkek ve kadınlar da} *habîsât* {yani, kötü sözler} *içindir. Tayyibât* {yani, güzel sözler} *tayyibler* {yani, güzel erkek ve kadınlar} *için* {–Allah mü'min erkek ve kadınlar hakkında hayırlı zanda bulunan kimseleri kasdetmektedir–}, *tayyibler de* {yani, güzel erkek ve kadınlar da} *tayyibât* {yani, güzel sözlere} *içindir. İşte onlar, o müfterilerin dediklerinden uzak olanlardır* {yani, Âişe'ye iftira eden o iftiracıların söylediklerinden uzaktırlar: onlar kötü ve çirkin sözlerden beridirler}. *Onlar için bir mağfiret* {onların günahlarına bir bağışlanma} *ve kerîm bir rızık* {yani, cennette güzel bir rızık} *vardır.*

27. *Ey îmân edenler! Kendi evlerinizden başka evlere istînâs etmeden* {yani, izin almadan} *ve o ev halkına selâm vermeden girmeyin...*

İfadede bir takdim vardır, yani, izin almadan önce selâmla söze başlayın demektir. Çünkü onlar câhiliye döneminde birbirlerine, "Sabahın yahut akşamın canlı olsun" derlerdi. İşte bu âyet nâzil oluncaya kadar aralarındaki tahiyyeleri [selâmlaşmaları] böyle idi.

...*Bu* {selâm ve izin istemek}, *sizin için daha hayırlıdır* {yani, izinsiz girmekten daha iyidir}. *Olur ki* {selâm verip izin istemenin sizin için hayırlı olduğunu} *tezekkür edersiniz* {ve bu emri yerine getirirsiniz. Böylece içerdeki ev halkı da gereken şekilde tedbirlerini alırlar}.

فَاِنْ لَمْ تَجِدُوا فٖيهَٓا اَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَاِنْ
قٖيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ اَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
عَلٖيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ
فٖيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُلْ
لِلْمُؤْمِنٖينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ
اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبٖيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

28. *Eğer onların* {yani, evlerin} *içinde kimseyi bulamazsanız, size* {girmek için} *izin verilinceye kadar oralara girmeyin. Eğer size, "Geri gidin" denilirse geri dönüp gidin* {insanların kapıları önünde oturmayın, dikilmeyin –çünkü onların birtakım ihtiyaçları vardır–}. *Bu* {yani, dönmek} *sizin için* {onların kapılarında oturup dikilmekten} *daha temizdir. Allah sizin ne yaptığınızı* {yani, izinli ya da izinsiz girdiğinizi çok iyi bilen} *alîmdir.*

Sahiplerinin izni olmaksızın bir eve giren kimseye, onun amellerini yazan iki melek, "Yazık sana, hem isyan ettin, hem eziyet ettin" yani, "Allah'a karşı geldin, aile halkına da eziyet verdin" derler.

Evler hakkında selâm vermek ve izin istemek âyeti nâzil olunca Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) Nebî'ye (s.a), "Peki yollarda bulunan ve içinde hiç kimsenin bulunmadığı Mekke ile Medine ve Şam arasındaki evlerin [hanların] durumu nasıldır?" diye sordu. Bunun üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

29. *Oturulmayan* {yani, içinde kimse kalmayan} *ve içlerinde size ait bir metâ* {yani, soğuktan, sıcaktan korunmak gibi birtakım faydalar} *bulunan evlere* {yani, han ve otellere} *girmenizde size bir günah* {yani, harec, sıkıntı} *yoktur. Allah açıkladıklarınızı* {yani, dillerinizle açığa vurduğunuzu} *da, gizlediğinizi de* {yani, kalblerinizde sakladığınızı da} *bilir.*

30. *Mümin erkeklere söyle: Gözlerini sakınsınlar* {yani, bakılması helâl olmayan şeylerin tümünden gözlerini korusunlar}...

Bu buyruktaki "min" [den] edatı bir sıladır.

> *...Ferclerini* {fuhşiyâttan} *korusunlar. Böylesi* {yani, gözlerin sakınması ve fercin korunması} *onlar için daha temizdir* {yani, gözlerini sakınmamaktan ve ferclerini korumamaktan daha hayırlıdır}. *Şüphe yok ki Allah yaptıklarına* {yani, gözleriyle ve fercleriyle işlediklerinden haberdar olan} *habîrdir.*

Bu âyet ile bundan sonraki âyet, Mürşid kızı Esma hakkında inmiştir. Onun Hâriseoğulları arasında el-Vaal diye adlandırılan hurma ağaçları, bağı vardı. Kadınlar örtünmeksizin göğüslerinde, ayaklarında ve saçlarında bulunan zînetleri açarak o bağa giriyorlardı. Esma, "Bu ne kadar çirkin bir iştir" deyince, Allah şu buyrukları indirdi:

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ
يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ
وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَائِهِنَّ اَوْ اٰبَاءِ
بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَائِهِنَّ اَوْ اَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِي
اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِي اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَائِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ
اَيْمَانُهُنَّ اَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ
اَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا
يَضْرِبْنَ بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا
اِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

> 31. *Mümin kadınlara söyle: Gözlerini sakınsınlar* {(yani, bakılması helâl olmayan şeylerin tümünden gözlerini korusunlar –buradaki "min" [den] edatı bir sıladır–)}, *ferclerini korusunlar. Dışarıda görünen kısmı* {yani, yüz, eller ve bilezik takılan yerler} *dışında süslerini* {yani, takılan bileklerini} *göstermesinler. Başörtülerini yakalarının* {yani, göğüslerinin} *üzerine indirsinler. Ziynetlerini göstermesinler* {yani, üzerlerinden cilbâbı kaldırmasınlar}. *Ancak zevclerine* {yani, kocalarına} *yahut babalarına yahut*

kocalarının babalarına yahut kendi oğullarına yahut kocalarının oğullarına yahut kendi kardeşlerine yahut kardeşlerinin oğullarına {göstermeleri müstesnâ} *yahut kendi kadınlarına* {yani, bütün mü'min kadınlara} *yahut sağ ellerinin mâlik olduklarına* {yani, cariyelerine} *yahut kadınlara meyli* {yani, ihtiyacı} *olmayan* {kocamış yaşlı, erkekliği olmayan, hayaları burulmuş kimselerle benzerlerinden} *tabi olanlara* {yani, kişinin köleleri dışında kendisiyle birlikte bulunup, arkasından giden bu kabilden kimselere} *yahut kadınların avret yerlerini henüz anlamayan* {yaşı küçük} *çocuklara müstesnâ* {yani, kadının bu âyette zikredilen kimselerin önünde üzerinden cilbâbı çıkarmasında ya da cilbâb ile örtünmemesinde bir sakınca yoktur}. *Gizledikleri zînetleri* {yani, halhalları} *bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar* {yani, ayaklarını bu şekilde hareket ettirmesinler}...

Çünkü ayağında halhal bulunan kadın, halhalın sesi duyulsun diye ayaklarını kasden yere vura vura yürürdü. İşte Allah'ın, *Ayaklarını yere vurmasınlar* buyruğu buna işaret ediyor.

...*Ey îmân edenler!* {Bu sûrede söz konusu edilen işlediğiniz günahlardan} *Allah'a topluca tevbe edin ki felâh bulasınız.*

وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِح۪ينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْ اِنْ يَكُونُوا فُقَرَٓاءَ
يُغْنِهِمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ
الَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحاً حَتّٰى يُغْنِيَهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِه۪ وَالَّذ۪ينَ
يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ ف۪يهِمْ خَيْراً
وَاٰتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللّٰهِ الَّذ۪ٓي اٰتٰيكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَٓاءِ
اِنْ اَرَدْنَ تَحَصُّناً لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ
فَاِنَّ اللّٰهَ مِنْ بَعْدِ اِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٣٣﴾

32. *İçinizden evli olmayanlar* {yani, erkek yahut kadın hür olan mü'min bekarlar} *ile köle ve cariyelerinizden sâlih olanları* {yani, mü'min köle ve cariyelerinizi} *evlendirin* {ki bu, gözü haramdan daha çok korur, ferci de daha iyi muhafaza eder}.

Sonra tekrar hürleri söz konusu ederek –buna göre âyette takdim vardır– şöyle buyurmaktadır:

> ...*Eğer onlar fakir* {yani, evlenecek kadar elleri bol değil} *ise Allah onları* {geniş olan} *lütfu ile zengin kılar* {yani, evlendikleri takdirde onlara bolluk verir}. *Allah* {bütün mahlukatının ihtiyaçlarını karşılayan} *vâsidir,* {onları çok iyi bilen} *alîmdir.*

Ömer (r.a), "Evlenerek zengin olma yolunu aramayan kimselerden daha acizlerini görmedim" demiştir. O bununla, *Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin kılar* buyruğunu kasdetmektedir.

> 33. *Nikâh* {yani, evlenebîlecek kadar genişlik} *bulamayanlar, Allah lütfundan kendilerine zenginlik verinceye* {yani, rızık ihsan edip hür kadınlarla evlenebîlecek hale gelinceye} *kadar iffetlerini korusunlar* {yani, zinadan uzak dursunlar. –Bir diğer görüşe göre de, cariyelerle evlenerek bunu gerçekleştirsinler–}. *Sağ ellerinizin mâlik olduklarından* {yani, köleleriniz arasından} *sizden yazışma isteyenler ile mükâtebede bulunun. Eğer onlarda bir hayır* {yani, mal} *olduğunu bilirseniz...*

Âyet, Huveytıb b. 'Abdi'l-'Uzzâ ile onun kölesi Subeyh el-Kıbtî hakkında inmiştir. Şöyle ki: O efendisinden 100 dinar karşılığında mükatebe istemiş, daha sonra ondan 20 dinar indirmişti. O da bu miktarı ödeyip hürriyetine kavuşmuştu. Sonra Subeyh Huneyn günü isabet eden bir okla ölmüştü.

Sonra Allah, kölelikten kurtulmak isteyenlere yardımcı olmalarını şöylece emir buyurmaktadır:

> ...*Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin. Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken* {yani, hayasızlıktan uzak durarak iffetlerini korumak isterken} *dünya hayatının geçici metâını kazanmak için* {onların helâl olmayan kazançlarını ve zina yoluyla doğuracakları çocuklarını ele geçirmek maksadıyla} *onları biğâya* {yani, cariyelerinizi zinaya} *zorlamayın...*

Âyet, münâfık 'Abdullâh b. Übey ile cariyesi Umeyme, yine münâfık 'Abdullâh b. Nebtel ile cariyesi Umeyme'nin kızı olan Museyke hakkında inmiştir. Muaze, Erva, Amre ve Kuteyle de bunlardandı. Umeyme ve kızı Museyke Nebî'ye (s.a) gelerek, "Biz zinaya zorlanıyoruz" dediler.

Bunun üzerine Allah, *Cariyelerinizi biğâya zorlamayın* buyruğunu indirdi.

> ...*Kim onları* {zinaya} *zorlarsa, şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından dolayı* {–'Abdullâh b. Me'sûd'un kıraatinde "onların" anlamına gelecek lafız da vardır– günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı merhamet gösteren} *rahîmdir.* {Çünkü onlar zorlanmış kadınlardır}.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا
اِلَيْكُمْ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً
لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾ اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ
كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ اَلْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا
غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ نُورٌ عَلٰى نُورٍ
يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ
وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾ فِي بُيُوتٍ اَذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ
وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿٣٦﴾

> 34. *Andolsun ki Biz size açıklayıcı âyetler* {yani, helâle, harama, hadlere, emre ve nehye dair sûrenin başından bu âyete kadar açıklanan hükümler}, *sizden önce geçmiş olanlardan misaller* {yani, rasûllerini yalanlamış geçmiş ümmetlerin azabına dair sünnetler} *ve takvâ sahiblerine bir mev'iza* {yani, öğüt} *indirdik.*
>
> 35. *Allah göklerin ve yerin nûrudur* {yani, Allah göklerde ve yerde bulunanları doğru yola hidâyet edendir}...

Burada ifade tamam olmaktadır. Sonra Allah Nebî'nin (s.a) niteliklerini ve o'na dair verilen bir misali dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

> ...*Onun* {yani, Muhammed'in} *nûrunun misali* {yani, babası 'Abdu'l-Muttalib oğlu 'Abdullâh'ın sulbünde bulunduğu halde Muhammed'in nurunun misali}, *içinde kandil bulunan* {ve dı-

şarıya açık bir pencere türünden değil de, duvar içinde bu maksatla bırakılmış bir yuva olan} *bir kandil yuvasına benzer. O kandil de* {tam anlamıyla berrak} *bir cam içindedir...*

Burada "duvardaki boşluk"tan kasıt, Muhammed'in (s.a) babası 'Abdullâh'ın sulbü, "cam"dan kasıt Muhammed'in (s.a) bedenindeki îmândır. "Kandil"den maksat ise, Muhammed'in (s.a) bedenindeki îmândır. İşte, içindeki kandil, yuvasından dışarı çıktığında, artık o kandil yuvası kararır, ondaki aydınlık gider. Kandil yuvası, 'Abdullâh'a misaldir. Sonra cam, Muhammed'in (s.a) diğer nebîlerin kitablarındaki haline benzetilmiştir. Oldukça parlak bir yıldızın ışığı gibi apaçıktır. Söz konusu edilen bu parlak yıldız ise Venüs'tür. Bunun Jüpiter olduğu da söylenmiştir. Süryanice adı ise Berceres'dir.

...Mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulur {yani, Muhammed, İbrahîm'den güzel bir itaatle tutuşturulmuştur; Muhammed o'nun zürriyetindendir}...

Mübarek ağaçtan kasıt, İbrahîm Halîlu'r-Rahmân'dır (s.a). İbrahîm'den (a.s), "zeytin ağacı" diye söz etmektedir ki bu da "güzel itaat" demektir.

...Doğuya da, batıya da nisbeti yoktur {yani, İbrahîm (a.s) Hıristiyanların yaptığı gibi doğuya doğru yönelerek de namaz kılmıyordu, Yahudilerin yaptığı gibi batıya dönerek de namaz kılmıyordu. Aksine o Ka'be'ye doğru dönerek namaz kılıyordu}. *Onun yağı, neredeyse kendisine ateş dokunmasa dahi aydınlık verecektir* {yani, İbrahîm'in ilmi neredeyse aydınlatacaktır}...

Ben Allah'ın, *Onun yağı, ...neredeyse aydınlık verecektir* buyruğu hakkında Ebû Sâlih'ten şunları söylediğini nakleden birisini işittim: "Muhammed (s.a) kendisine vahiy gelmeden önce bile neredeyse nübüvvete uygun konuşacaktı."

...Ona ateş değmese dahi {yani, o'na nübüvvet gelmemiş olsaydı bile o'nun yaptığı itaatler diğer nebîlerin itaatleriyle birlikte olacaktı}. *Nûr üstüne nurdur* {yani, Muhammed (s.a) bir nebînin: İbrahîm'in (a.s) sulbünden gelmiş bir nebîdir}. *Allah dilediği kimseyi nuruna hidâyet eder* {yani, Allah kullarından dilediklerini dînine hidâyet eder}...

Bu temsilde kandil yuvası ‘Abdullâh b. ‘Abdu'l-Muttalib'in, kandil îmânın, cam Muhammed'in (s.a) bedeninin, inci gibi parıldayan yıldız Muhammed'in (s.a) îmânının, mübârek ağaç da İbrahîm'in (a.s) misali gibidir. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işarettir:

...Allah insanlar için misaller verir. Allah her şeyi {çok iyi bilen} *alîmdir.*

36. *Allah'ın yükseltilmelerine* {yani, bina edilerek yüceltilmelerine –Cenâb-ı Hakk, Allah için yapılacak mescidlerin yükseltilip, imar edilmesini emretmektedir–} *ve içlerinde adının anılmasına* {yani, Allah'ın tevhîd edilmesine} *izin verdiği* {yani, emrettiği} *evlerdedir...*

Bunun bir benzeri de Bakara sûresindedir.[1]

...Onlarda sabah-akşam O'na tesbih ederler {yani, Allah için namaz kılarlar};...

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَاِقَامِ الصَّلٰوةِ وَاِيتَاءِ
الزَّكٰوةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْاَبْصَارُ ﴿٣٧﴾
لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ
مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ
بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْاٰنُ مَاءً حَتّٰى اِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ
اللّٰهَ عِنْدَهُ فَوَفّٰيهُ حِسَابَهُ وَاللّٰهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾

37. *...bir takım erler...*

Bu buyruktaki sabah ve akşam anlamındaki lafızlarda takdim vardır.[2]

Sonra Allah bu erlerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

---

1 Bakara, 2/203. âyete işaret etmektedir.

2 Yani, –dil kuralları açısından– “ricâl” [erler] kelimesinin daha önce gelmesi gerektiğine işaret ediyor. “Takdim ve tehir vardır” ifadeleri ile, genellikle bu gibi önceliklere ya da sonralıklara işaret etmektedir. (Çeviren)

...Kendilerini bir ticaret {yani, alım} *ve bir bey'* {yani, satım} *Allah'ı zikretmekten* {yani, farz namazdan}, *namazı dosdoğru kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymaz...*

Sonra Allah onların durumlarını şöylece haber vermektedir:

...Onlar kalblerin tekallub edeceği {yani, göğüslerdeki yerlerinden oynayıp, gırtlaklarına, hançerelerine dayanacağı} *ve gözlerin* {değişerek} *mavileşeceği [moraracağı] bir günden korkarlar.*

38. *Çünkü Allah onları işlediklerinin en güzeli ile* {yani, en iyi hayırların karşılığını vererek} *mükâfaatlandıracak.* {Birtakım günahları da bulunduğu halde onlar dolayısıyla kendilerini cezalandırmayacak} *ve onlara fazlından* {amellerinin karşılıklarından başka, daha} *fazlasını verecektir. Allah dilediğine hesabsız rızık verir.*

Cenâb-ı Hakk'ın, *Allah dilediğine hesabsız rızık verir* buyruğu şu demektir: Benim üzerimde Beni hesaba çekecek bir hükümdar yoktur. Hükümdar sadece Benim, dolayısıyla dilediğim kimseye hesabsız rızık veririm, kimsenin Beni hesaba çekeceğinden korkmam.

39. {Allah'ın tevhîdini inkâr ederek} *kâfir olanların* {kötü} *amelleri*{nin misali}, *dümdüz çöldeki bir serab* {yani, dümdüz bir arazide güneş sıcağında görülen serab} *gibidir. Susamış olan kimse onu su zanneder* {ve ona ulaşmaya çalışır. O suyu elde edebileceğini sanır}. *Nihâyet onun yanına gelince* {yani, ona varınca}, *bir şey olmadığını görür...*

İşte kâfir de Kıyâmet Günü ameline ulaştığı vakit amelinin kendisine hiçbir fayda sağlamadığını görecek, çünkü o bu amellerini îmânsız işlemişti. Nitekim susamış olan bir kimse serabın yanına varınca, onun hiçbir şey olmadığını görür, ona ulaşınca da susuzluktan ölür. Kâfir de bu şekilde Kıyâmet Günü susuz kimsenin seraba ulaşınca helâk oluşu gibi helâk olacaktır.

...Halbuki kendisi onun {yani, amelinin} *yanında Allah'ı bulmuştur* {yani, Allah'ın kendisini gözetlemiş olduğunu anlayacaktır}. *O da hemen onun hesabını ona tamamen öder* {yani, Allah ona amelinin karşılığını verir ve ona zulmetmez}. *Allah hesabı çok çabuk görendir.*

Sanki olup bitmişçesine onu hesab ile korkutmaktadır.

Âyet, Şeybe b. Rabî'a b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf hakkında inmiştir. O câhiliye döneminde bir dîn arayışında olup, sufr[3] giyerdi. Fakat İslâm gelince kâfir oldu.

Sonra Allah Şeybe ile onun îmânı inkâr edişine bir başka örnek vererek şöyle buyurmaktadır:

أَوْ كَظُلُمَاتٍ
فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ
بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ
لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ
ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيُنَزِّلُ
مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ
عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾

40. *Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir...*

Çünkü denizin derinliği arttıkça karanlığı da artar. Karanlıklardan kasıt ise, kâfirin içinde bulunduğu küfür karanlığıdır. Derin denizden kasıt da, kâfirin kalbidir.

...*Onu* {yani, suyun üstünü} *bir dalga örter...*

---

3 *Sufr* [sarı şeyler, sarı elbiseler] kelimesinin burada tutarlı bir anlam ifade etmediği kanaatindeyiz. Muhtemelen bu kelime "suf" [yün] kelimesinin yanlış yazılması veya yanlış okunması neticesinde bu hale gelmiştir. Ayrıca âyetle ilgili rivâyetlerin yer aldığı Taberî'nin *Câmiu'l-Beyân*'ı ve Suyûtî'nin *ed-Durru'l-Mensur*'u gibi eserlerde bu âyetin Mukâtil'in belirttiği gibi Şeybe b. Rabî'a hakkında indiğine dair bir rivâyet de tesbit edemedik. (Çeviren)

Sonra bu dalga gider, arkasından birinci dalganın yerine bir başka dalga gelir. İşte Yüce Allah'ın, *Onu bir dalga örter* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Onu da üstünden bir dalga kaplar, onların üzerlerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar {yani, dalganın karanlığı, gecenin karanlığı, denizin karanlığı, bulutların karanlığı; üst üste yığılmış karanlıklar. –İşte kâfirin kalbi de bu şekilde karanlık bir bedende, karanlık bir göğüste yer alır; îmân nûrunu göremez–}. {Nitekim böyle bir denizde bulunan bir kimse} *elini çıkarsa neredeyse* {suyun karanlıklarında} *onu dahi göremeyecektir* {yani, hiçbir şey göremediği gibi, elini bile göremez}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

...Allah kime nur vermemişse {yani, îmâna hidâyet eylememişse}, *onun nûru* {yani, hidâyeti} *olmaz.*

Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir buyruğu, "elini görmeye dahi yaklaşamayacaktır" demektir, ki "O hedefi isabet ettirmesi bir tarafa, ona yakın bile atış yapamamıştır" demeye benzer.

41. *Görmedin* {yani, bilmedin} *mi ki göklerde* {bulunan melekler} *ve yerde olanlar* {yani, insanların ve cinlerin mü'minleri} *ile* {kanatlarını} *saf saf dizilen kuşlar Allah'ı tesbih ederler* {yani, anarlar}. *Onların* {yani, göklerde ve yerde bulunanların} *her biri kendi salâtını ve tesbihini bilir* {yani, melekler de, cinlerden ve insanlardan îmân edenler de salât ve tesbihini bilir: insanların ve cinlerin kâfirleri dışındaki bütün yaratılmışlar kendi dilleriyle O'nu anarlar}. *Allah onların yaptıklarını* {çok iyi bilen} *alîmdir.*

42. *Göklerle yerin mülkü Allah'ındır ve* {âhirette} *dönüş yalnız Allah'adır.*

43. *Görmez* {yani, bilmez} *misin ki Allah bir bulut sürer. Sonra aralarını birleştirir,* {onların bir kısmını bir kısmına katar}. *Sonra onu üst üste yığar* {yani, biri diğerinin arkasından yükletilmişçesine parçalar haline sokar: bulutların üst üste yığılmasından sonra onları birbirlerine katar} *da yağmurun aralarından çıktığını görürsün* {yani, yağmurun bulutların arasından çıktığı-

nı görürsün}. *Ve gökten içinde dolu bulunan bazı dağlardan dolu indirir de onu* {doluyu} *dilediğine isabet ettirir* {de onların ekinlerine, meyvelerine zarar verir}. *Onu dilediğinden de uzak tutar* {da onların ekinine ve meyvesine zarar vermez}. *Onun şimşeğinin parıltısı nerdeyse gözleri alıverecek.*

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾
وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾ لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي
مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ
وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَمَا
أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ
بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾

44. *Allah gece ve gündüzü evirip çevirir* {yani, gece ve gündüzü değiştirip durur; geceyi getirirken, gündüzü alır götürür, gündüzü getirirken, geceyi alır götürür}. *Şüphesiz ki bunda* {yani, söz konusu edilen ilahî sanatlarda} *basiret sahibleri* {yani, Allah'ın emirleri hususunda açık basirete sahib olan kimseler} *için bir ibret vardır.*

45. *Allah her bir dâbbeyi [bütün canlıları] sudan yarattı. Onların bazısı* {yani, haşerât} *karnı üzerinde yürür, bazısı* {yani, insanlar, cinler ve kuşlar} *iki ayak üzerinde yürür, bazısı* {yani, binek hayvanları, en'âm [sağmal hayvanlar], yabanî hayvanlar ve yırtıcı hayvanlar} *da dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır. Muhakkak Allah her şeye* {yani, her şeyi yaratmaya güç yetiren} *kadirdir.*

46. *Andolsun ki Biz* {içinde emirler ve nehiyler bulunan} *açıklayıcı âyetler indirdik. Allah dilediğini sırat-ı müstakime* {yani, dosdoğru olan bir dîne: İslâm'a –ki İslâm dışındaki dînler müstakim değildir–} *hidâyet eyler.*

47. *"Biz Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdine} *ve Rasûl'e* {yani, Muhammed'e, Muhammed'in (s.a) Allah tarafından gönderildiğine} *îmân* {yani, tasdik} *ve* {sözlerine} *itaat ettik" derler.*

Âyet, münâfık Bişr hakkında inmiştir.

...Sonra da onlardan bir kısmı {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân ettikten sonra onlardan bir kesim} *geri dönerler* {yani, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaatten yüz çevirirler}. *Onlar* {yani, Bişr} *mü'min değillerdir.*

Sonra onun durumunu şöylece haber vermektedir:

48. *Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne çağırıldıklarında onlardan* {yani, münâfıklardan} *bir kısmı* {Nebî'den (s.a)} *yüz çevirir* {Ka'b b. el-Eşref'e yönelir}.

Yahudilerden bir kişi ile Bişr arasında bir anlaşmazlık vardı. Yahudi Bişr'i Nebî'nin (s.a) hakemliğine, Bişr'de onu Ka'b b. el-Eşref'in hakemliğine müracaat etmeye çağırdı. Bişr, "Muhammed bize haksızlık yapar" dedi.

وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا اِلَيْهِ
مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ اَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُوا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ
اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ اِنَّمَا كَانَ
قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا
سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ
وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾
وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَا تُقْسِمُوا
طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

49. *Eğer hakk kendilerinin* {yani, münâfık olan Bişr'in} *ise, o'na iz'ân ile* {yani, Nebî'ye (s.a) itaatle ve hızlıca} *giderler.*

50. *Acaba kalblerinde bir hastalık mı* {yani, küfür mü} *vardır bunların yoksa şüpheye mi düştüler* {yani, Kur'ân hakkında şüp-

he ve tereddüt mü ediyorlar} *yoksa Allah ve O'nun Rasûlü kendilerine haksızlık yapar* {yani, zulmeder} *diye mi korkuyorlar? Hayır, onlar zulmedenlerin ta kendileridir.*

Sonra Allah îmânlarında doğru ve samimi olanların niteliklerini belirtmek üzere şöyle buyurmaktadır:

51. *Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne davet olunduklarında* {yani, Allah'ın kitabına ve O'nun Rasûlü'nün (s.a) emrine çağırıldıklarında}, *mü'minlerin sözleri ancak,* "{Nebî'nin (s.a) sözünü} *işittik ve* {emrine} *itaat ettik" demekten ibarettir. İşte bunlar felâha ulaşanların [başarıya ulaşanların/umduklarına nâüil olanların] ta kendileridir.*

52. *Kim* {hüküm ile ilgili hususlarda} *Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat eder,* {işlediği günahlar hususunda da} A*llah'a karşı haşyet duyar ve O'na karşı* {yani, Allah'a karşı bundan böyle} *takvâlı olur* {yani, O'na itaatsizlik ve isyan etmez} *ise, işte onlar fevz bulanlardır* {yani, cehennem ateşinden selâmette olup kurtuluşa erenlerdir}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ münâfıkların, Nebî'nin (s.a) hükmünden hoşlanmadıklarını beyan ettikten sonra o'nun huzuruna gelerek şöyle dediler: "Allah'a yemin olsun ki, eğer bize mallarımızı, topraklarımızı ve kadınlarımızı terk etmemizi dahi emredecek olsan, onları terk ederiz. Biz mi senin hükmüne razı olmuyoruz?" Bunun üzerine Allah Teâlâ Nebî'ye (s.a), onların yaptıkları yeminle ilgili olarak şu buyrukları indirdi:

53. *Andolsun ki* {ey Nebî, o münâfıklar} *sen onlara emredersen, muhakkak* {yurtlarından ve mallarından vazgeçerek} *çıkacaklarına dair var güçleriyle Allah adına yemin ettiler* {–Allah adına yemin eden kimse, var gücüyle yemin etmiş demektir–}. *De ki: "Yemin etmeyin,* {sizden istenen} *ma'rûf bir itaattir* {yani, Nebî'ye (s.a) güzel bir şekilde itaat etmektir}. *Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan* {yani, îmân ve şirk türünden işlediklerinizden} {haberdar olan} *habîrdir."*

Sonra Allah Teâlâ, Kendisi'ne ve Rasûlü'ne (s.a) itaat etmelerini emrederek buyuruyor ki:

قُلْ أَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ
وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا
الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ
أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ
فَأُولٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوا الزَّكٰوةَ
وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾

54. *De ki:* “{Size verilen emirler hususunda} *Allah'a itaat edin, Rasûl'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz* {yani, onlara itaati kabul etmeyecek olursanız}, *o'na düşen* {yani, Nebî'nin (s.a) görevi} *ancak o'na yükletilendir. Size düşen de size yükletilendir* {yani, Muhammed'in (s.a) görevi, emrolunduğu şekilde risâleti tebliğ etmektir. Sizin göreviniz de Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat etmektir}. *Ona* {yani, Nebî'ye (s.a)} *itaat ederseniz,* {sapıklıktan kurtularak} *hidâyet bulursunuz. Rasûl'e düşen apaçık tebliğden başkası değildir”*{yani, eğer o'na karşı gelecek olursanız Rasûlümüz Muhammed'e (s.a) düşen apaçık tebliğden başkası değildir: o'nun vazifesi yalnızca tebliğ etmek ve açıklamaktır}.

55. *Allah içinizden îmân edip, sâlih ameller işleyenlere şunu va‘d etti:...*

Mekke kâfirlerinin Hudeybiye yılı Müslümanları umre yapmaktan engellemeleri üzerine Müslümanlar, “Keşke Allah bize Mekke'yi fethetmeyi nasib etse de oraya güvenlik içerisinde girsek” demişlerdi. Allah onların bu sözlerini [du‘alarını] duydu [kabul etti] ve, *Allah içinizden îmân edip, sâlih amel işleyenlere şunu va‘d etti* buyruklarını indirdi.

...Onlardan öncekileri {yani, İsrâîloğulları'nı ve başkalarını} *halife yaptığı gibi, andolsun ki onları da muhakkak arzda* {yani, Mekke topraklarında} *halife kılacaktır...*

Allah bu buyruğuyla, Mekke kâfirlerini helâk ettikten sonra onları halife yapacağını va‘d etmektedir.

...Kendileri için beğenip seçtiği dînlerini {yani, İslâm'ı} *onlar için iktidar yapacak* {yani, İslâm dînini yaygınlaştıracak}, *önceki korkularını* {yani, Mekke kâfirlerinden yana hissettikleri korkuyu} *güvene çevirecektir* {yani, kimseden korkmayacaklardır}. *Onlar Bana hiçbir şeyi* {yani, uydurma ilahlardan hiç birini} *ortak koşmaksızın ibadet etsinler* {yani, Beni tevhîd etsinler}. *Bundan* {yani, arzda onlara iktidar verilmesinden} *sonra artık kim kâfir olursa, onlar fâsıkların* {yani, isyankârların} *ta kendileridir.*

56. *Salâtı ikame edin* {yani, namazı eksiksiz kılın}, *zekâtı verin ve* {emrettiği hususlarda} *Rasûl'e itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız* {da azaba uğratılmayasınız}.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ
﴿٥٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ
وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ
وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ
الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ
جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ
كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

57. *Sakın* {Mekke halkından} *kâfir olanların yeryüzünde aciz bırakacaklarını* {yani, Allah'ın elinden kurtulacaklarını} *sanma.* {Allah onlara mutlaka küfürlerinin cezasını verecektir}. *Onların varacağı yer ateştir. O ne kötü bir dönüş yeridir!*

58. *Ey îmân edenler! Sağ ellerinizin sahib olduğu* {köleler ve cariyeler her zaman evlerinizde} *sizden izin istesinler...*

Âyet, Esma bt. Ebî Mürşid hakkında inmiştir. O şöyle demişti: “Başkaları kadın ve erkeğin yanına giriyorlar. O vakitte aynı yorganın altın-

da bulunuyor olabilirler ve giren çıkandan haberleri olmayabilir" demişti. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.

...ve sizden baliğ olmayanlar {yani, hür çocuklar} *da üç vakitte* {izin istesinler: –çünkü söz konusu bu vakitler, habersiz olunabilecek ve başkalarının görmesi arzu edilemeyen hallerde bulunulabilecek zamanlardır–}.[4] *Sabah namazından önce, öğle vaktinde* {yani, günün ortasında} *elbisesiz olabileceğiniz vakit ve yatsı namazından sonra, ki bunlar sizin üç avretinizdir* {yani, bu vakitler gaflet ve gayret[5] vakitleridir}. *Bunlardan* {yani, bu üç avret [elbisesiz olabileceğiniz] zamanlarından} *sonra* {ey mü'minler: ev sahibleri} *size de, onlara da* {yani, hizmetçiler ile küçük çocuklara da} *bir vebal yoktur. Onlar üzerinize tavvâftırlar* {yani, gece-gündüz yanlarınıza girip çıkan, girip çıkmak için sizden izin istemeyen kimselerdir}. *Her biriniz bu şekilde birbirinizin yanına girer çıkarsınız. Allah âyetleri* {yani, izin istemeye dair emir ve nehyini} *size böyle açıklar. Allah alîmdir, hakîmdir* {ve bundan dolayı da bu âyetteki izin isteme hükümlerini koymuştur}.

وَاِذَا بَلَغَ الْاَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَاْذِنُوا كَمَا
اسْتَاْذَنَ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهٖ
وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَكٖيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَٓاءِ الّٰتٖى
لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ اَنْ يَضَعْنَ
ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزٖينَةٍ وَاَنْ يَسْتَعْفِفْنَ
خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌ ﴿٦٠﴾

59. *Sizden olan* {hür} *çocuklar da baliğ olduklarında, kendilerinden öncekilerin* {yani, kişinin yaşça büyük çocukları ve akra-

---

4 "Başkasının görmesi arzu edilemeyecek haller" diye tercüme ettiğimiz *ğayruhu* kelimesinin, bu bağlamda bir manası olmadığından, sonundaki "he" harfinin iki noktalı yuvarlak "te" olma ihtimalini düşünerek, önceki iki kelime ile birlikte "gaflet ve gayret zamanları", yani, giren-çıkandan habersiz kalınabilecek ve kıskançlık sebebiyle başkalarının görmesi istenilmeyecek zamanlar anlamına geldiğini tercih ediyoruz. (Çeviren)

5 Bir önceki nota bakınız. (Çeviren)

balarının –bir görüşe göre de kölelerin–} *izin istedikleri gibi izin istesinler. Allah size âyetlerini* {yani, emrini} *böyle açıklar. Allah alîmdir, hakîmdir* {ve bu nedenle de çocukların ergenlik yaşına geldiklerinde üç avretin [elbisesiz, ihtiyatsız olunabilecek üz zamanın] dışında da izin isteme hükmünü koymuştur}.

60. *Nikâh* {yani, evlenme} *ümidi kalmayan* {yani, hayızdan kesilen} *oturmuş kadınlar* {yani, yaşlandığından ötürü hayız görmeyen, yaşı büyük kadınlar} *için zînetlerini göstermeksizin elbiselerini* {yani, himarın üstündeki cilbâblarını –İbn Me'sûd'un kıraatinde "elbiselerinin bir kısmını" anlamındadır–} *bırakmakta onlar üzerine vebal yoktur.* {Fakat bu cilbâbı üzerine almamakla zînetini: süs eşyalarını göstermek amacında olmamalıdır}. *Bununla beraber iffet etmeleri* {yani, cilbâblarını bırakmamaları} *onlar için* {cilbâblarını bırakmaktan} *hayırlıdır. Allah semîdir, alîmdir.*

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى
حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَر۪يضِ حَرَجٌ
وَلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
اٰبَٓائِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اُمَّهَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوتِ
اَخَوَاتِكُمْ اَوْ بُيُوتِ اَعْمَامِكُمْ اَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ
اَوْ بُيُوتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ
مَفَاتِحَهُٓ اَوْ صَد۪يقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَأْكُلُوا
جَم۪يعًا اَوْ اَشْتَاتًا فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلٰٓى
اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

61. *A'mâ/kör üzerine harec yoktur, topal üzerine harec yoktur, hasta üzerine harec yoktur* {yani, onlarla birlikte yemek yemekte bir vebal yoktur}...

Buyruk Ensâr hakkında inmiştir. Şöyle ki: *Zulümle yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz karınlarına ancak ateş yemiş olurlar. Onlar ya-*

kında alevli bir ateşe de gireceklerdir (Nisâ, 4/10) âyeti ile, *Ey îmân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin* (en-Nisâ, 4/29) âyeti nâzil olunca Ensâr, "Medine'de, yemekten daha değerli bir mal yoktur" dediler ve a'mâ, topal ve hasta ile birlikte yemek yemediler. Çünkü a'mâ yemeği görmüyor, topalın kalabalığa girme takati bulunmuyor, hasta da sağlıklı kimsenin yiyebildiği gibi yemek yiyemiyordu. Onlardan biri arkadaşlarını, akrabalarını, candan sevdiklerini yemeğe davet eder, fakat diğeri "Bu yemeği benden daha çok muhtaç olana yedir. Çünkü ben insanların mallarını bâtıl yollarla yemek istemiyorum. Yemek ise malların en üstünüdür" derdi. Bunun üzerine Allah, *A'mâ için bir harec yoktur* diye başlayan buyruğu indirdi.

> *...Kendi evlerinizden veya babalarınızın evlerinden veya analarınızın evlerinden veya kardeşlerinizin evlerinden veya kız kardeşlerinizin evlerinden veya amcalarınızın evlerinden veya halalarınızın evlerinden veya dayılarınızın evlerinden veya teyzelerinizin evlerinden veya anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin {yani, hazinelerinin anahtarlarını elinde bulundurduğunuz kimselerin: kölelerinizin ve cariyelerinizin} evlerinden veya dostlarınızın evlerinden veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde bir sakınca yoktur* {çünkü herkesin belli bir ölçüde yemek yemesi söz konusudur}...

"Dostlarınızın" buyruğu, Mâlik b. Zeyd hakkında inmiştir. Onun dostu olan el-Hâris b. Amr gazaya çıkmış ve ailesine, malına ve çocuklarına bakmak üzere Mâlik'i vekil bırakmıştı. Geri döndüğünde Mâlik'in oldukça güçsüz ve takatsiz kaldığını görüp "Sana ne oldu? diye sorunca, o, "Yanımda hiçbir şey yoktu. Senin malından bir şey yemek de bana helâl olmazdı" cevabını verdi.

> *...Topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de günah yoktur...*

Çünkü onlar ayrı ayrı yemek yiyorlar, topluca yemek yemelerinin günah olduğunu düşünüyorlardı. Allah ise, *Topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de bir günah yoktur* buyurmaktadır. Leys b. Bekroğulları'ndan herhangi bir kimse, kendisiyle birlikte yemek yiyecek birisi bulmadıkça veya açlık sebebiyle büsbütün takatsiz kalmadıkça yemek yemezdi. Tek başına yemek yemekten çekindiği için harbesini yere diker ve üzerine bir örtü bırakırdı. İslâm gelince de aynı şeyi yaptılar. Müslümanlar yolculuk-

lara çıkınca onlardan bir gurub bir araya gelir, nafakalarını ve yemeklerini bir yerde toplardı. Onlardan birisi görülmediğinde arkadaşları, günah olur korkusuyla geri dönünceye kadar yemek yemezlerdi. Bunun üzerine, *Sizin için* {eğer topluluk halinde iseniz} *topluca yahut* {dağınık iseniz} *ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur* buyruğu nâzil oldu.

...*Ne zaman ki* {Müslümanlara ait} *evlere girerseniz, kendinize Allah tarafından mübârek* {çünkü selâm verene ecir vardır. İşte bereket budur} *ve pek hoş* {bir hasene} *olmak üzere selâm verin* {yani, birbirinize: sizinle aynı dînden olanlara selâm verin}. *Allah size akledesiniz diye âyetleri* {yani, yemek ve selâm hususundaki emrini} *böyle açıklıyor.*

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلٰى أَمْرٍ
جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتّٰى يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولٰئِكَ
الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ
فَأْذَنْ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٦٢﴾ لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا
قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ
عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَا إِنَّ لِلّٰهِ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ
يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

62. *Müminler ancak Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân eden kimselerdir.* {Aynı zamanda onlar} *câmi' [kuşatıcı, kapsayıcı] bir emr* {yani, Allah'a itaat olan bir iş} *için o'nunla* {yani, Nebî (s.a) ile} *birlikte bulunduklarında, o'ndan izin almadıkça* {Nebî'nin (s.a) yanından ayrılıp} *gitmezler. Şüphe yok ki senden izin isteyenler, Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân edenlerdir. Bazı işleri için* {yani, kendilerini ilgilendiren bazı hususlar için} *senden izin istediklerinde onlardan* {yani, mü'minlerden} *kime istersen izin ver...*

Âyet, Ömer b. el-Hattâb (r.a) hakkında Tebuk gazvesi sırasında in-

miştir. Şöyle ki: O Nebî'den (s.a), ailesinin yanına dönmek ve münâfıkların ne dediklerini öğrenmek için izin istemişti. Nebî (s.a) de kendisine, “Geri dönebîlirsin. Allah'a yemin ederim ki sen münâfık değilsin” demişti. Çünkü o, münâfıkların ne dediklerini öğrenmek istiyordu. Münâfıklar Ömer b. Hattâb'ın (r.a) döndüğünü işitince şöyle dediler: “Muhammed'e ne oluyor ki, arkadaşları o'ndan izin isteyince onlara izin veriyor, biz izin isteyince bize izin vermiyor. Lât'a yemin ederiz ki o'nun adaletli davrandığını görmüyoruz. Halbuki o adaleti sağlamak için geldiğini iddia ediyor.”[6]

> ...*ve onlar* {yani, mü’minler} *için Allah'tan mağfiret iste. Muhakkak Allah gafûrdur, rahîmdir.*
>
> 63. *Peygamber'e çağırmanız, aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi olmasın* {yani, birbirinizi “Ey filan”, “Ey filanın oğlu” diye adıyla çağırdığınız gibi adıyla hitab ederek “Ey Muhammed”, “Ey ‘Abdullâh'ın oğlu” diye Nebî'yi (s.a) çağırmayın. Aksine o'nu tazim edin, onu teşrif edin. “Ey Allah'ın Rasûlü”, “Ey Allah'ın Nebîsi” diye çağırın}...

Bunun bir benzeri de, Hucurât sûresindedir.[7]

> ...*Aranızda, birbirinin arkasına gizlenerek sıvışıp gidenleri muhakkak Allah bilir...*

Münâfıklar, câmi’ [Allah'a itaat olan] bir iş üzere Allah Rasûlü ile birlikte bulunduklarında Nebî'nin (s.a) Cuma günü söyledikleri ve anlattıkları onlara ağır gelir, bundan dolayı –Nebî'ye (s.a) görünmemek için– mescidden çıkıncaya kadar birilerinin veya direklerin arkasına sığınarak sıvışır giderlerdi ve ayrıca o'na adıyla “Ey Muhammed”, “Ey ‘Abdullâh'ın oğlu” diye de hitab ederlerdi. Bunun üzerine, *Aranızda, birbirinin arkasına gizlenerek sıvışıp gidenleri muhakkak Allah bilir* buyruğu nâzil oldu ve Allah onları cezası ile korkutmak üzere de şöyle buyurdu:

---

6 Elimizdeki kaynaklarda böyle bir nüzul sebebi tesbit edemediğimiz gibi, Ömer b. el-Hattâb'ın Tebuk gazvesinden dönmek için izin istediğini ve döndüğünü belirten herhangi bir rivâyet de tesbit edemedik. (Çeviren)

7 Hucurât, 49/2 âyetine işaret etmektedir.

...*Artık O'nun* {yani, Allah'ın} *emrine muhalefet edenler, kendilerine bir fitnenin* {yani, küfrün} *isabet etmesinden yahut elîm* {yani, can yakıcı} *bir azabın kendilerine isabet etmesinden çekinsinler* {yani, dünyada öldürülmek azabından korksunlar}.

Sonra Allah, zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

64. *Dikkat edin! Şüphe yok ki göklerle yerde olanlar* {yani, bütün yaratılmışlar} *Allah'ındır* {yani, O'nun kullarıdır ve O'nun mülkündedirler}. *O sizin* {îmân yahut münâfıklık hallerinden} *neyin üzerinde olduğunuzu çok iyi bilir.* {Âhirette} *O'na* {yani, Allah'a} *döndürülecekleri gün, onlara* {hayır ya da şerr olsun} *neler yaptıklarını haber verecektir. Allah* {amellerinize dair her şeyi çok iyi bilen} *bir alîmdir.*

25. FURKÂN SÛRESİ

Mekkî olan Furkân sûresi, Kûfîyyûna göre 77 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَبَارَكَ الَّذ۪ي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِه۪ لِيَكُونَ لِلْعَالَم۪ينَ نَذ۪يراًۙ ﴿١﴾

اَلَّذ۪ي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَلَمْ يَكُنْ لَهُ

شَر۪يكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْد۪يراً ﴿٢﴾

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْـٔاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ

وَلَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ ضَراًّ وَلَا نَفْعاً وَلَا يَمْلِكُونَ

مَوْتاً وَلَا حَيٰوةً وَلَا نُشُوراً ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا

اِنْ هٰذَٓا اِلَّٓا اِفْكٌۨ افْتَرٰيهُ وَاَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُونَۚ

فَقَدْ جَٓاؤُ۫ ظُلْماً وَزُوراًۚ ﴿٤﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kuluna furkânı* {yani, kulu Muhammed'e şüphelerden kurtaran Kur'ân'ı} *indiren ne mübârektir;...*

Bize Ebû Ca'fer Muhammed b. Hanî tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım el-Huseyn b. 'Avn tahdis edip dedi: Bize Ebû Sâlih el-Huzeyl b. Habîb ez-Zeydanî tahdis edip dedi: Bize Mukâtil b. Süleymân Allah'ın "Tebâreke" buyruğu hakkında şunları anlattı: "Tebâreke" lafzı, "bereket"den itteale vezninde bir kelimedir.

...ta ki {Muhammed (s.a) Kur'ân ile} *âlemlere* {yani, insanlara ve cinlere} *bir nezîr olsun diye.*

Bunun bir benzeri de, *Âlemlerin rabbi* (el-Fâtiha, 1/2) buyruğudur.

Sonra azîz ve celîl olan Rabb, zâtını, onların şirk koşmalarına karşı tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

2. *Ki göklerin ve yerin mülkü* {bir ve tek olarak} *yalnız O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir...*

Çünkü Yahudiler, "'Uzeyr Allah'ın oğludur"; Hıristiyanlar da, "Mesih Allah'ın oğludur" diyorlardı.

...*Mülkünde* {meleklerden} *bir ortağı da yoktur...*

Çünkü Arablar, "Şüphesiz Allah'ın meleklerden bir ortağı vardır" diyor, onlara ibâdet ediyorlardı. Allah onların yalan söylediklerini ifade etmektedir.

Bunun bir benzeri de İsrâ sûresinin sonlarındadır.[1]

...*Her şeyi yaratan, onu gerektiği gibi takdir edendir* {yani, yaratması gerektiği şekilde yaratandır}.

3. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *Allah'ı bırakıp* {Lât'ı ve 'Uzzâ'yı ibâdet ettikleri} *ilâhlar edindiler. Bunlar hiçbir şey* {yani, sinek ya da bir başka birşey} *yaratamazlar. Onlar yaratılırlar* {yani, uydurma ilâhlar hiçbir şey yaratamazlar, kendileri yaratılmışlardır. Elleriyle onları yontuyor, sonra ibâdet ediyorlar}...

Benzeri buyruklar Meryem, Yâ-Sîn ve Ahkâf sûrelerinde de geçmektedir.

Sonra Allah sahte ilâhların durumunu şöylece haber vermektedir:

...*Kendi kendilerine bile bir zarar ve bir fayda veremezler* {yani, bu sahte ilâhlar kötülük yapmak isteyenlere karşı kendilerini koruyamazlar, kendilerine bir fayda celbedemezler}. {Kimseyi} *öldürmeye, diriltmeye* {yani, bu ilâhlar herhangi bir kimseye hayat vermeye} *ve ölümden sonra tekrar can vermeye* {yani, ölüleri diriltmeye} *güçleri yetmez.* {O halde sizler bu kabilden hiçbir şeye güç yetiremeyen varlıklara nasıl ibâdet eder de bütün bunları yapan Rabbinize ibâdeti terk edersiniz?}

4. *Kâfirler dediler ki: "Bu ancak o'nun uydurduğu bir yalandır"...*

'Abdu'd-Darroğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris, "Bu Kur'ân ancak Muhammed'in (s.a) kendiliğinden uydurduğu bir yalandan ibarettir" demişti. Sonra da, "Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir" demiş, bununla da Ehl-i Kitab'tan olan Huveytıb b. 'Abdu'l-'Uzzâ'nın azadlısı Addas'ı, en-Nadir b. el-Hadramî'nin kölesi Yesar'ı ve

---

[1] İsrâ, 17/111 âyetine işâret etmektedir.

Amir b. el-Hadramî'nin azadlısı Cebr'i kasdetmişti. Bu azadlı köle Yahudi iken Müslüman olmuştu.

...*Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular* {yani, onlar, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu, Kur'ân'ın Allah tarafından gelmediğini, onu Muhammed'in (s.a) uydurduğunu iddia etmekle şirk koşmuş ve yalan söylemişlerdir}.

وَقَالُوٓا اَسَاطٖيرُ الْاَوَّلٖينَ اكْتَتَبَهَا
فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَاَصٖيلًا ﴿٥﴾ قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذٖى يَعْلَمُ السِّرَّ
فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِؕ اِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحٖيمًا ﴿٦﴾ وَقَالُوا
مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشٖى فِي الْاَسْوَاقِؕ
لَوْلَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذٖيرًاۙ ﴿٧﴾ اَوْ يُلْقٰٓى
اِلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَاؕ وَقَالَ
الظَّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٨﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ
ضَرَبُوا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطٖيعُونَ سَبٖيلًا ﴿٩﴾
تَبَارَكَ الَّذٖٓى اِنْ شَٓاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرٖى
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۙ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا
بِالسَّاعَةِ وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعٖيرًا ﴿١١﴾

5. *Ve dediler* {yani, en-Nadr dedi} *ki: "Bu öncekilerin esâtîridir* {yani, Kur'ân Rüstem ve İsfendiyar gibilerine dair anlatılan sözlerdir [hikayelerdir]}. {Muhammed} *onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-akşam kendisine okunmaktadır"* {yani, bu üç kişi Muhammed'e, günün iki tarafı olan sabah ve akşam bunları öğretmektedir}.

6. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Onu göklerde ve yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir"...*

Çünkü onlar Mekke'de iken gizlice, "*Bu ancak sizin gibi bir beşer değil midir.* {O da sizin gibi bir insan evladıdır. Hatta o bir sihirbazdır.}

Siz görüp dururken büyüyü kabule nasıl yanaşırsınız..." (el-Enbiyâ, 21/3-4) demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *De ki: "Onu göklerle ve yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir"* buyruğunu indirdi.

> ..."*Muhakkak ki O,* {onların azablarını erteleyen} *gafûrdur,* {onları cezalandırmakta acele etmeyen} *rahîmdir."*

> 7. *Ve şöyle dediler: "Bu* {Muhammed} *nasıl bir rasûldür?! Yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Ona, kendisi ile birlikte nezir olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi* {yani, Muhammed'in getirdiklerini tasdik eden bir rasûlün de gelmesi gerekmez miydi}?!...

> 8. ..."*Yahut o'na bir hazine bırakılmalı* {yani, semâdan bir servet indirilip onu aramızda paylaştırmalı} *ya da kendisinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?"...*

Bu, Kureyş'ten olan en-Nadr b. el-Hâris, 'Abdullâh b. Ümeyye ve Nevfel b. Huveylid'in sözüdür.

> ...*Zâlimler* {yani, sözü edilen bu kimseler}, *"Siz ancak büyülenmiş* {yani, aklı başından gitmiş} *bir adama uyuyorsunuz" dediler.*

Allah, Nebî (s.a) hakkında söyledikleri, "O yemek yiyor, çarşı pazarlarda dolaşıyor" sözleri hakkında, *Bizim senden* {yani, Muhammed'den} *önce gönderdiğimiz rasûller de muhakkak yemek yerler ve pazarlarda dolaşırlardı* (el-Furkân, 25/20) buyruğunu indirdi. Onların, "Muhammed büyülenmiştir" sözleri ile ilgili olarak da şu buyruklar nâzil oldu:

> 9. *Bir bak, onlar sana nasıl misaller getirdiler* {yani, senin bir büyücü olduğunu iddia ederken onların eşyayı nasıl nitelendirdikleri üzerinde bir düşün}. *Bu sebeble* {hidâyetten uzaklaşarak} *dalâlete düştüler. Artık onlar hiçbir yol bulamazlar* {yani, senin büyücü olduğuna dair söyledikleri sözleri için bir çıkış ve bundan bir kurtuluş bulamazlar}.

"Ona bir hazine bırakılmalı yahut kendisinden yiyeceği bir bahçesi bulunmalı değil mi?" sözleri ile ilgili olarak da şanı yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

10. *Dilerse sana bunlardan* {yani, dünyadaki hazineden ve bağ-bahçeden daha üstün olmak üzere âhirette} *daha hayırlı, altından* {yani, aralarında} *ırmaklar akan bahçeler verecek olan ve senin için köşkler* {yani, cennette yüksek evler} *verecek olan Allah ne mübârektir!*

Allah'ın "köşkler" (kasr'ın çoğulu kusr) demesinin sebebi, Kureyşlilerin çamurdan yapılmış evlere bu ismi vermeleridir.

11. *Fakat onlar Sâ'ati* {yani, kıyâmeti} *yalanladılar...*

Nebî (s.a) kendilerine ba'sı [ölümden sonra dirilişi] haber vermiş, fakat onlar onu yalanlamışlardır.

...Sâ'ati yalanlayan kimselere de Biz bir saîr {yani, şiddetli alevle yanan bir ateş} *hazırladık.*

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾
وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ
ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا
كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ
خَالِدِينَ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْئُولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ
وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ أَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي
هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ
يَنبَغِي لَنَا أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِن
مَّتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾

12. *Onları* {o alevli ateş olan cehennem} *uzaktan* {yani, yüz yıllık bir mesafeden} *görünce, onun büyük bir öfkesini ve zefirini* {yani, onlar, onun aşırı öfkesinden ötürü, anırmasının sonuna doğru eşeğin çıkardığı sesin bir benzerini} *işiteceklerdir.*

13. *Onlar elleri boyunlarında* {şeytanlarla birlikte demir zincirlere

vurulmuş halde} *bağlanıp onun dar bir yerine* {yani, mızrağın arka kısmına yerleştirilen ve arka kısmının içine girdiği demirin darlığı kadar dar olan bir yerine} *atıldıklarında, orada "Subûr" diye feryad ederler* {yani, o vakit "Veyl" [yetiş ey ölüm] diye yalvaracaklardır}.

Cehennem bekçileri de onlara şöyle diyecektir:

14. *Bugün bir defa subûr* {yani, veyl [yetiş ey ölüm]} *değil, birçok kere subûr temenni edin* {yani, veylin [ölümün] gelmesini isteyin. (Faydası olmayacaktır), çünkü azabınız ebedî olacaktır}.

15. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Acaba bu mu* {yani, sözü edilen ateş azabı mı} *hayırlıdır, yoksa takvâ sahiblerine va'dolunan ebedilik cenneti mi* {yani, kesintisi olmayan, sonu gelmeyen cennet mi}? {Güzel amelleri dolayısıyla cennet} *onlar için bir mükâfaat ve bir masîrdir* {yani, dönüş yeridir}.

16. *Orada onlar için –kendileri de orada* {ölmeksizin} *ebedî kalmak üzere– diledikleri her şey vardır. Bu, Rabbinin* {dünyada iken verdiği ve} *yerine getirmesi istenen bir va'didir* {yani, âhirette takvâ sahibleri O'ndan dünyada iken kendilerine va'd ettiğini gerçekleştirmesini isteyeceklerdir, ki O'nun va'd ettiği cennettir}.

17. *Onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *ve Allah'tan başka ibâdet ettiklerini* {yani, melekleri} *haşr edeceği* {yani, bir araya getirip toplayacağı} *gün,* {meleklere} *der ki: "Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız* {yani, kendinize ibâdet etmelerini onlara siz mi emrettiniz}, *yoksa kendileri mi yolu şaşırdılar"* {yani, kendileri mi hidâyeti bulamadılar}?

Melekler bundan uzak olduklarını belirtirler.

18. *Derler ki: "Sübhânek* {yani, şanı yüce Allah ile birlikte başka ilâhlar olmasından Seni tenzih ederiz}. *Senden başkalarını velîler edinmek bize yaraşmaz* {yani, bizim Senden başka bir velî edinmemiz olacak şey değildir. Bizim velîmiz onlar değil, Sensin}. *Fakat Sen onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *ve* {onlardan önce de} *babalarını metâlandırdın. Sonunda zikri* {yani, Kur'ân'a îmân etmeyi} *unuttular* {yani, terk ettiler} *ve helâk olan bir kavim oldular."*

Allah Mekke kâfirlerine hitaben şöyle buyuracaktır:

فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا
نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾ وَمَا
أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ
وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ
فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

> 19. *İşte* {melekler} *söylediklerinizde* {yani, onların size, kendilerine ibâdet etmenizi emrettikleri iddianızda} *sizi yalanladılar. Artık* {üzerinizdeki azabı} *ne defedebilirsiniz, ne de* {başkalarından} *yardıma güç yetirebilirsiniz.*[2] *Sizden kim zulmederse* {yani, dünyada Allah'a ortak koşup şirk üzere ölürse} *ona* {âhirette} *büyük* {yani, çok şiddetli, çetin} *bir azab tattırırız.*

Nitekim İsrâ sûresindeki, *Ve siz büyük* {yani, oldukça şiddetli, aşırı} *bir şekilde büyükleneceksiniz* (el-İsrâ, 4) buyruğu da bunu andırmaktadır.

> 20. *Senden önce gönderdiğimiz rasûller de muhakkak yemek yerler ve pazarlarda dolaşırlardı...*

Çünkü Mekke kâfirleri, Nebî'nin (s.a) yemek yemesini, çarşı ve pazarlarda dolaşmasını yadırgamışlardı.

> *...Biz bazınızı bazınıza* {yani, sizi birbirinize} *bir fitne kıldık* {yani, birbirinizle sınadık}...

Ebû Zerr el-Gıfârî (r.a), ‘Abdullâh b. Mes‘ûd, ‘Ammâr b. Yâsir, Suhayb, Bilâl, Habbab b. el-Eret ile Âmir b. el-Hadramî'nin azadlısı Cebr, Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim, en-Nemir b. Kasıt, Âmir b. Fuheyre, Mihca’ b. ‘Abdullâh ve benzeri fakirler Müslüman olunca, Ebû Cehl, Ümeyye, Velîd, ‘Ukbe ve Suheyl ile Kureyş'ten olan ve alay eden kimse-

---

2 Merhum Mukâtil'in, âyette yer alan ve kâfirlere hitab kipine uygun olarak gelen lafzı *testetiûne* değil, *yestetiûne* diye okuduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu son kısmı kâfirlere hitab olarak değil, melekler hakkında bir değerlendirme olarak şöyle tefsir etmiştir: “Melekler sizden azabı geri çeviremezler ve sizin azab görmenizi de engelleyemezler.” (Çeviren)

ler olarak tanınanlar, “Şu Muhammed'e, bizim azadlılarımızdan, yardımcılarımızdan ve her kabilenin ayak takımından uyanlara bir bakın” diyerek onları küçümsemişlerdi. Bunun üzerine Allah Arablardan ve azadlılardan olan bu fakirlere şöyle hitab etti:

> *...Bakalım* {eziyetlere ve alaylara karşı} *sabredecek misiniz? Rabbin basîrdir* {yani, sizin sabrınızı görendir}.

Onlar da sabrettiler ve tahammülsüzlük göstermediler. Bunun üzerine Allah haklarında şu buyrukları indirdi: *İşte Ben onları* {Kureyş kâfirlerinin eziyetlerine, işkencelerine, alaylarına} *sabretmelerine karşılık mükâfaatlandırdım. Onlar fevz bulanlardır* {yani, azabtan kurtulanlardır}. (Mü’minûn, 23/111)

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ
أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾
يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ
حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً
مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ
مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا
﴿٢٥﴾ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ
عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾

> 21. *Bizimle karşılaşacaklarını ümit etmeyenler* {yani, ölümden sonra dirilmekten çekinmeyenler}...

Buyruk, ‘Abdullâh b. Ümeyye, el-Velîd b. el-Muğîre, Mikrez b. Havs b. el-Ahnef, ‘Amr b. ‘Abdullâh b. Ebî Kays el-Amiri ve Yağid b. Amir b. Hişâm hakkında inmiştir.

> *...dediler ki: “Bize melekler indirilmeli* {ve onlar bize rasûl olmalı} *yahut Rabbimizi görmeli* {ve bizzat Kendisi senin bir rasûl olduğunu bize haber verip bunu O'ndan duymalı} *değil miydik?”...*

Ancak Allah bunu şöyle cevablandırmaktadır:

> *...Andolsun ki onlar kendi kendilerine büyüklendiler. Azgınlıkta çok ileri gittiler* {yani, onlar "Rabbimizi görmeli değil miydik?" derken çok ileri bir şekilde hadlerini aşarak olmadık sözler söylediler}.

Çünkü büyüklenmenin neticesi söylenecek sözler bu türden olabilir.

> 22. *Melekleri görecekleri gün, işte o günde mücrimlere müjde olmayacaktır...*

Mekke kâfirleri kabirlerinden çıktıklarında hafaza melekleri kendilerine, "Ey mücrimler! –es-Secde sûresinde mü'minlere verileceği belirtilen müjde gibi– sizin Bizi göreceğiniz vakit, size herhangi bir müjdenin verilmesi yasak mı yasaktır" diyecekler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu ifade etmektedir:

> *...ve* {hafaza melekleri kâfirlere}, *"Hicran, mahcûran"* {yani, "Ey mücrimler! Mü'minler gibi, size müjde verilmesi kesinlikle yasaktır} *diyeceklerdir.*

> 23. *İşledikleri amellere yöneldik* {yani, amellerinin yanına vardık} *da onu havaya saçılmış toz zerrecikleri haline* {yani, bineklerin toynaklarından yükselen toza benzer bir hale} *getirdik.*

> 24. *O gün cennetliklerin karar kılacakları* {yani, cennette konaklayacakları} *yer çok hayırlı ve kaylûle yapacakları* {yani, gün ortası dinlenecekleri} *yer* {kâfirlerin dinlenmeye çekilecekleri yerden} *çok daha güzeldir.*

Çünkü onların hesabları hafifletilecek, sonra da hesaba çekildikleri aynı günde, dünya günlerinden yarım günlük bir süre sonra cennete girecekler, canlarının çektikleri her türlü ikram ve lütuflara nail olacaklardır. Allah'ın, *Onların kaylule yapacakları yer daha güzeldir* ifadesi, "kâfirlerin dinlenmeye çekilecekleri yerden daha güzeldir" demektedir. Çünkü günahlarının arzı bitirildikten sonra cehennemden çıkacak bir alev kâfirleri kuşatacaktır. İşte, *Etrafını saran duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış bir ateş hazırlamışızdır* (el-Kehf, 18/29) buyruğu da bunu anlatmaktadır. Sonra cehennemde siyah gölgeli bir duman çıkacak; etraflarını çeviren bu ateş suru içerisinde iken bu duman üzerle-

rinden üç kola ayrılacak ve onlar etraflarını saran ateşin sıcağının etkisi ile bu dumanın gölgesine çekilmeye çalışacaklar. Ancak aşırı sıcaktan dolayı mideleri bulanacak, başları dönecek, aşırı sıkıntı ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu ise azabın en hafif halidir. Bu gölge altında dinlenme ve istirahat söz konusu olmayacak bir şekilde kaylule yapacaklardır. İşte cehennem ehlinin (dinlenmek için gün ortası) kaylûleri bu olacaktır. Sonra kitleler halinde cehenneme gireceklerdir.

> 25. *O gün* {yedi} *gök, bulutlarla yarılacak* {yani, gökler, bulutların üzerinden yarılacaklar},...

Yüce Rabbin ve meleklerin inmesinden ötürü bulutlar o sırada sis gibi beyaz olacaktır. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> *...melekler de* {yarılması halinde semâdan arza} *ardı arkasına* {insanları ve cinleri hesaba çekmek için} *indirileceklerdir.*

Allah Bakara sûresinde de, *Onlar, buluttan gölgeler içinde Allah'ın... kendilerine gelivermesinden... başkasını mı bekliyorlar?* (el-Bakara, 2/210) buyurulmaktadır.

> 26. *O gün hakk mülk* {yalnız} *Rahmân'ın olacaktır.* {Oysa bugün (dünyada) kâfirler emri hususunda O'na karşı gelmektedir}. *O gün kâfirlere çok zordur* {yani, Kıyâmet Günü'nün şiddeti ve zorlukları dolayısıyla o gündeki çeşitli konumlar onlara çok ağır ve zor gelecektir}. {Müminlere ise en kısa süren bir namaz gibi çok kolay gelecektir}.

> 27. *O gün zâlim* {pişmanlıktan ötürü} *ellerini ısırıp der* {yani, temenni eder} *ki: "Keşke Peygamber'le birlikte* {hidâyete doğru giden} *bir yol tutmuş olsaydım"...*

Kasdedilen zâlim kişi 'Ukbe b. Ebî Muayt b. 'Amr b. Ümeyye b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf'dır. Çünkü o, Nebî (s.a) ve ashâbı ile birlikte çokça oturup kalkardı. Onun arkadaşı olan Ümeyye b. Halef el-Cumahî ona dedi ki:

— Ey 'Ukbe! Benim görüşüme göre sen dîninden vazgeçtin ve bu adamın {–Nebî'yi (s.a)– kasdediyor} sözlerini kabule yanaştın.

'Ukbe şöyle karşılık verdi:

— Hayır, böyle bir şey yapmadım.

Bunun üzerine Ümeyye ona şöyle dedi:

— Kavminin ve aşiretinin kendilerinden ayrılmadığını iyice anlaması için Muhammed'in yüzüne tükürünceye ve o'ndan uzak olduğunu ilan edinceye kadar seni görmek bana haram olsun.

‘Ukbe de bunları yaptı. Bunun üzerine Allah ‘Ukbe b. Ebî Muayt hakkında, *O gün zâlim ellerini ısırıp “Keşke Peygamber'le birlikte bir yol tutmuş olsaydım” der* buyruğunu indirdi.

يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا
﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي
اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا
لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً
وَاحِدَةً كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾
وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾

28. ...*“Veyl bana!* {diyerek veyl [ölmek] için du‘a eder}. *Keşke filanı* {yani, Ümeyye'yi} *dost edinmeseydim* {keşke filanı: Ümeyye b. Halef'i dinlemeseydim, ona itaat etmeseydim}...

Nebî (s.a) onu Bedir günü öldürmüştü. ‘Ukbe'yi ise Ensâr'dan Asım b. Ebi'l-Eflah Rasûlullah'ın emri ile ölüme terkederek öldürmüştü. Bedir günü Kureyşli esirlerden sadece o ve en-Nadr b. el-Hâris öldürülmüştü.

‘Ukbe şöyle diyecek:

29. ...*“Andolsun ki bana geldikten sonra* {yani, bana gelince} *beni zikirden* {yani, Kur’ân'a îmân etmekten} *o saptırdı”* {yani, geri çevirdi}. *Zaten şeytan* {âhirette} *insanı* {yani, ‘Ukbe'yi} *yardımsız bırakır* {yani, ondan uzak olduğunu, onunla bir ilişkisinin bulunmadığını ilan eder}.

Yine ‘Ukbe b. Ebi Muayt ile Ümeyye b. Halef hakkında, *O gün dostlar birbirlerine düşmandır* (ez-Zuhruf, 43/67) âyeti de nâzil olmuştur.

30. *Rasûl, “Ya Rabb! Gerçekten benim kavmim* {yani, Kureyşliler} *bu Kur’ân'ı hecr etti”* {yani, Kur’ân'a îmânı terk ettiler. Böylece Kur’ân'dan uzaklaştılar}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, Nebî'yi (s.a) teselli ederek şöyle buyurmaktadır:

31. *İşte böylece Biz her nebîye mücrimlerden düşmanlar kıldık* {yani, bu sana ağır gelmesin, çünkü senden önceki bütün nebîler de bu şekilde kavimleri tarafından yalanlanmışlardır}...

Âyet, sadece Ebû Cehl hakkında inmiştir.

...{Dînine iletip} *hidâyet veren ve nasîr* {başkalarına karşı koruyucu} *olarak Rabbin sana yeter* {yani, kimse Allah'tan daha çok hidâyet veremez ve O'ndan daha iyi koruyamaz}.

32. *Kâfirler dediler ki: “Bu Kur’ân o'na,* {Mûsâ ve Îsâ'nın getirdikleri kitablar gibi} *topluca bir defada indirilmeli değil miydi?”...*

Allah onlara şöylece cevab vermektedir:

...Biz onunla kalbine sebat verelim {yani, Kur’ân'ı kalbine iyice yerleştirelim} *diye böyle yaptık ve onu tam anlamıyla tertil ettik* {yani, onu birtakım âyetler halinde kısım kısım indirdik}.

Allah'ın, *Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur’ân olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım inzâl ettik* (İsrâ, 17/106) buyruğu da bunu ifade ediyor.

33. *Onlar sana* {yani, seninle mücadele ve tartışmak için} *bir mesel getirdikleri her seferinde...*

Bu buyrukla onların, “Bu Kur’ân o'na topluca bir defada indirilmeli değil miydi?” sözlerine ve Kur’ân'da söz konusu edilen Nebî (s.a) ile tartışmak için ileri sürdükleri benzeri iddialarına işârette bulunmaktadır. Allah onların bu sözlerini reddederek şöyle buyurmaktadır:

...muhakkak ki sana {tartışmada kendilerini susturabileceğin şekilde} *hakkı ve daha güzel bir tefsiri* {yani, açıklamayı} *getirmişizdir* {de sen bununla onların iddialarını çürütmüşsün}.

Sonra Allah onların âhirette kalacakları yeri haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ إِلَى جَهَنَّمَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا
وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا
مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا
الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ
وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ
الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾

34. *Yüzleri üzere cehenneme haşr olunacaklar, işte onlar, yerleri en kötü ve yolları en sapık olan* {yani, mü'minlerin aksine dünyada hidâyet yolunu şaşıran, tutturamayan} *kimselerdir.*

35. *Andolsun ki Biz Mûsâ'ya kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik. Onunla beraber kardeşi Hârûn'u da vezir* {yani, o'na yardımcı} *yaptık.*

Burada ifade tamam olmaktadır. Arkasından Allah Muhammed'e (s.a) haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

36. *"Âyetlerimizi* {yani, dokuz mucizeyi} *yalanlayan o kavme* {yani, Mısır halkına} *gidin" dedik. Sonunda Biz onları tümden helâk ettik* {yani, gönderdiğimiz azab ile yok ettik: suda boğduk}.

37. *Nûh kavmi rasûlleri* {yani, sadece Nûh'u} *yalanlayınca, Biz de onları suda boğduk ve onları insanlara bir âyet* {yani, kendilerinden sonra geleceklere bir ibret} *kıldık. Zâlimler için de elîm* {yani, çok acıklı} *bir azab hazırlamışızdır.*

38. *'Âd'ı, Semûd'u, Ashâb-ı Ress'i* {yani, Şam [Suriye] topraklarında bulunan Antakya'daki kuyu sahiblerini –ki Yâ-Sîn sûresinde söz konusu edilmişlerdir–} *ve bunların* {yani, 'Âd ile Ress ashâbının} *arasında bir çok kavimleri de* {helâk ettik}.

39. *Her birine meseller verdik ve onların hepsini* {azab ile} *mahv ve helâk ettik.*

وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى
الْقَرْيَةِ الَّت۪ٓي اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِۜ اَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَاۚ
بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُوراً ﴿٤٠﴾ وَاِذَا رَاَوْكَ اِنْ يَتَّخِذُونَكَ
اِلَّا هُزُواًۜ اَهٰذَا الَّذ۪ي بَعَثَ اللّٰهُ رَسُولاً ﴿٤١﴾ اِنْ كَادَ
لَيُضِلُّنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا لَوْلَٓا اَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَاۜ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ
ح۪ينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ اَضَلُّ سَب۪يلاً ﴿٤٢﴾ اَرَاَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ
اِلٰهَهُ هَوٰيهُۜ اَفَاَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَك۪يلاًۙ ﴿٤٣﴾

40. *Muhakkak onlar* {taşlar ile} *belâ yağmuruna tutulan beldeye* {yani, Lût (a.s) kasabasına} *uğramışlardır* {–ki onlara yağdırılan taşların her birinin büyüklüğü bir insan kadardı–}. *Acaba bunlar orayı görmediler mi?* {Niye ibret almıyorlar?} *Hayır, onlar nüşûr* {yani, ölümden sonra dirilişi} *ümit etmezler* {yani, ondan korkmazlar}.

Bunun bir benzeri de, *...ve nüşûr* {yani, diriliş} *yalnız O'nadır* (el-Mülk, 67/15) buyruğudur.

41. *Onlar* {ey Nebî} *seni gördüklerinde mutlaka, "Allah'ın rasûl olarak gönderdiği bu mudur?" diye seni alaya alırlar.*

Âyet, Ebû Cehl –Allah'ın laneti üzerine olsun– hakkında inmiştir. Sonra Ebû Cehl'in şöyle dediği bildirilmektedir:

42. *"Eğer* {ibâdet etmek hususunda} *üzerlerine sabır* {yani, sebat} *göstermeseydik az kalsın bizi ilâhlarımızdan* {yani, onlara ibâdet etmekten} *saptıracaktı"* {yani, ayağımızı kaydıracak, uzaklaştıracaktı, bizi kendi dînine sokacaktı}...

Şanı yüce ve mübârek olan Allah şöyle buyurmaktadır:

...Yakında {âhirette} *azabı gördüklerinde, yolca kimin daha dalâlette olduğunu* {yani, hidâyet yolunu kimin: kendilerinin mi mü'minler mi kaybettiğini} *bileceklerdir.*

43. *Hevâsını ilâhı edinen kimseyi gördün mü?...*

el-Hâris b. Kays es-Sehmî bir şeyi sevmiş ve ona ibâdet etmişti.

...{Ey Muhammed!} *O kimseye sen mi vekîl* {yani, söz geçiren} *olacaksın* {yani, sen hidâyet ve dalâlet ile ilgili ilâhî meşiyeti değiştirmek mi istiyorsun}?

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ
بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ
لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ
إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ
سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا
بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾

44. *Sen onların çoğunu* {hidâyete kulak verip} *dinleyen ve* {hidâyeti} *akleden kimseler mi sanırsın?...*

Sonra Allah onları davarlara benzeterek şöyle buyurmaktadır:

...*Onlar ancak* {yemek, içmek ve âhirete iltifat etmemek cihetiyle} *hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha sapıktırlar* {yani, hayvanlardan da daha çok yollarını şaşırmış, kaybetmişlerdir. - Çünkü hayvanlar Rabb'lerini tanır ve O'nu anarlar; Mekke kâfirleri ise Rabb'lerini tanımaz, tevhîd etmezler}.

45. *Rabbinin* {sabah tan yerinin doğuşundan güneşin doğuşuna kadar} *gölgeyi nasıl uzattığına bakmaz mısın? Dileseydi onu hareketsiz kılardı* {yani, dileseydi Allah gölgeyi devamlı kılar ve Kıyâmet Günü'ne kadar bırakırdı}. *Sonra güneşi ona* {yani, gölgeye} *delil kıldık* {yani, güneş arkasından gelir, onu geriletir ve nihâyet gölgenin tamamını izale eder}.

46. *Sonra onu* {yani, gölgeyi} *yavaş yavaş* {yani, azar azar} *Kendimize çektik.*

47. *Geceyi sizin için bir elbise* {yani, rahat edip dinleneceğiniz bir zaman}, *uykuyu da sübât* {yani, insanın adeta bir ölü gibi akletme-

yerek hareketsiz kaldığı bir vakit} *kılan O'dur. O gündüzü bir nüşûr* {yani, insanların rızık aramak için etrafa yayıldıkları zaman} *kıldı.*

48. *Ve O rüzgârları rahmetinin* {yağmurun} *önünde müjdeci* {yani, bulutları yağmur müjdesi getiren olarak} *gönderendir ve gökten* {mü'minler için} *tertemiz bir su* {yani, yağmur} *indirdik.*

لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ
كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى
أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا
فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ
بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ
هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا
بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا
فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾
وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾

49. *Onun* {yani, yağmur} *ile ölü* {yani, bitki olmayan} *bir beldeyi canlandıralım.* {o beldede bulunan} *yarattığımız nice hayvanatı* {ve yine o beldedeki} *pek çok insanı onunla* {yani, rüzgârların sürüklediği o bulutlardaki yağmur ile} *sulayalım diye.*

50. *Andolsun Biz onu onlar* {yani, yağmuru insanlar} *arasında* {ilâhî sanat üzerinde} *tezekkür etsinler* {yani, Allah'ın vahdâniyeti hakkında ibret alarak O'nu tevhîd etsinler} *diye evirip çevirdik* {yani, bazan bu beldeye, bazan şu beldeye yağdırdık ki tezekkür etsinler}. *Halbuki insanların çoğu küfr* {yani, Allah'ın nimetlerini inkâr} *etmekten başka bir yol izlemediler.*

51. *Eğer dileseydik* {ey Muhammed, senin zamanında} *her karyede elbette bir nezîr* {yani, rasûl} *gönderirdik.* {Fakat Biz seni bütün karyelere [şehirlere] bir rasûl olarak gönderdik ve sana bu özellikli görevi verdik.}

52. *O halde kâfirlere* {yani, seni atalarının dînine davet eden Mekke kâfirlerine} *itaat etme ve onlara karşı bununla* {yani, Kur'ân ile} *büyük* {yani, çetin bir} *cihad yap!*

53. *İki denizi* {yani, tuzlu suyu, tatlı suyun üzerine} *salıveren O'dur. Bu tatlı mı tatlı* {yani, hoş ve güzel içimli}, *bu ise tuzlu ve acıdır* {yani, aşırı tuzlu olduğundan dolayı acı bir tadı vardır}. *İkisi arasında da bir berzah* {yani, ecel} *ve hicren mahcûran kıldı* {yani, görülmeyen bir hicab [perde] var etti. Birbirlerine karışmazlar ve tatlı suyun da tadı bozulmaz}.

54. *Ve O, sudan* {yani, nutfeden} *bir beşer* {yani, insan} *yaratan, onu* {yani, insanı} *bir neseb ve bir sıhr yapandır...*

Neseb yoluyla akrabalar; anneler, kızlar, halalar, teyzeler, erkek kardeşin kızları ve kız kardeşin kızları olmak üzere yedi türdür. Sıhr yoluyla akrabalar ise; süt anne, süt kız kardeş, eşlerin anneleri, kendileri ile gerdeğe girilen eşlerin başka kocadan olma üvey baba himayesindeki kızları, –ki eğer onların anneleriyle gerdeğe girilmemiş ise, o kızlarla evlenme hususunda bir vebal yoktur– ve oğulların eşleri olmak üzere beş tür kadındır.

...Rabbin {dilediğini yerine getirebilecek olan} *kadirdir.*

55. *Halbuki onlar* {Allah'ı bırakıp kendilerine ibâdet ettikleri takdirde âhirette} *kendilerine fayda ve* {ibâdet etmedikleri takdirde dünyada} *bir zarar veremeyen şeylere* {yani, meleklere} *ibâdet ederler. Kâfir* {yani, Ebû Cehl} *Rabbine karşı* {müşriklere, Allah'ı tevhîd etmemeleri için} *yardımcı olandır.*

56. *Biz seni ancak* {cennet ile} *bir müjdeleyici ve* {cehennem ateşine karşı uyaran} *bir nezîr olmak üzere gönderdik.*

57. *Deki: "Ona* {yani, îmâna} *karşılık sizden ücret istemem. Ancak Rabbine doğru yol tutan* {yani, O'na itaat yolunda gitmek isteyen} *kimseler müstesnâ.*

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ
بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ
خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ
أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ
فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾

58. *Asla ölmez, hayy olana tevekkül et...*

Bu buyruk, Nebî'nin (s.a) atalarının dînine dönmeye davet edilmesi üzerine inmiştir.

...ve O'nu hamdiyle {yani, Rabbini hamd ile} *tesbih et* {yani, emri gereği zikret}. *Kullarının* {yani, Mekke kâfirlerinin} *günahlarından haberdar olarak O yeter* {yani, kulların günahlarını Allah'tan daha iyi kimse bilemez}.

Arkasından şanı yüce ve mübârek olan zatının azametine dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

59. *O göklerle yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan, sonra* {yani, bundan önce} *arş üzerine istiva edendir, Rahmândır. Sen bunu* {ey Muhammed soracağın kim ise} *bir bilene sor.*

60. *Onlara* {yani, Mekke kâfirlerine}, *"Rahmân'a secde edin" denildiğinde,...*

Çünkü Ebû Cehl dedi ki:

— Ey Muhammed! Eğer sen şiiri bilen birisi isen biz de senin bu durumunu takdir ederiz.

Nebî (s.a) şöyle karşılık verdi:

— Şiir başka bir şeydir, benim size okuduklarım azîz ve celîl olan Rahmân'ın sözüdür.

Ebû Cehl de şöyle dedi:

— Peki peki Allah'a yemin ederiz ki, o olsa olsa Yemame'deki Rahmân'ın [Müseylimetu'l-Kezzab'ın] sözüdür. Sana o öğretiyor.

Nebî (s.a) şu cevabı verdi:

— Rahmân semâda olan Allah'tır. Cibrîl (a.s) da O'nun nezdinden geliyor.

Ebû Cehl şöyle dedi:

— Ey Gâliboğulları! Ebû Kebşe'nin oğluna karşı benim yapacaklarımdan beni mazur görmeyecek misiniz? O Rabbinin bir ve tek olduğunu iddia ediyor, diğer taraftan "Bana Allah öğretiyor", "Bana Rahmân öğretiyor" diyor. Siz bu ikisinin iki ayrı ilâh olduğunu bilmiyor musunuz?

Bunun üzerine el-Velîd b. el-Muğîre, 'Utbe ve 'Ukbe şöyle dediler:

— Bizim bildiğimiz, Allah ile Rahmân'ın iki ayrı isim olduğudur. Allah'ın kim olduğunu biliyoruz; gördüğümüz her şeyi yaratan O'dur. Rahmân'a gelince, onun Müseylimetu'l-Kezzab'tan başka birisi olduğunu bilmiyoruz.

Sonra Ebû Cehl dedi ki:

— Ey Ebû Kebşe'nin oğlu! Sen Yemame'de bulunan Rahmân'a ibâdet etmeye mi çağırıyorsun?

Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

> *...Onlara, "Rahmân'a secde edin"* {yani, Rahmân'a namaz kılın} *denildiğinde, onlar* {O'nu inkar ederek}, *"Rahmân da neymiş? Senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim"* {yani, Müseylime için mi namaz kılalım}? *dediler ve bu, nefretlerini* {yani, Rahmân'ın anılışı, onların îmândan uzaklaşmalarını} *arttırdı.*
>
> 61. *Göklerde* {aydınlık saçan} *burçlar var eden... ne yüce, ne mübârektir.*[3]

---

[3] 61. âyet ve tefsiri ile alakalı olarak Mukâtil'in Tefsiri'nin elimizdeki tahkikli baskısında kaydedilenler bunlardan ibarettir. Âyetin devamı şöyledir: *Orada bir kandil ve nur saçan bir ay yaratanın şanı ne yüce, ne mübârektir.* Muhtemelen "mudien" [aydınlık saçan, aydınlatıcı] lafzı da baskıda gösterildiği şekilde "buruc"un tefsiri değil, âyette ayın sıfatı olarak zikredilen "münîr" lafzının tefsiri olarak kaydedilmiştir. Yanlışlığın menşei yazma nüshalar olabile-

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ
شُكُورًا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ
هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ
يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ
عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾
إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا
لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

62. {Azîz ve celîl olan Allah'ı anarak} *tezekkür etmek yahut* {gece ve gündüz hakkında düşünüp} *şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü bir hilfe* {yani, ihtiyacı bulunan ve meşgul olan kimseler için gündüzü gecenin yerine geçiren] *O'dur.*

63. *Rahmân'ın kulları yeryüzünde hevn ile* {yani, orta yollu ve halîm bir şekilde} *yürürler. Câhiller* {yani, beyinsizler} *onlara hitab ettiğinde* {yani, Mekke kâfirleri, Müslüman oldukları için ağır sözler söylediklerinde, eziyet verici ifadeler kullandıklarında}, *"Selâm" derler* {yani, güzel bir şekilde karşılık verirler}.

64. *Onlar ki, gecelerini Rabb'lerine secde ve kıyam ile* {yani, {namaz kılarak} *geçirirler.*

65. *Onlar ki, "Rabbimiz! Bizden cehennem azabını geri çevir, çünkü gerçekten onun azabı bir ğarâmdır"* {yani, kişinin yakasını bırakmayan, ondan ayrı kalmayan bir haldir} *derler.*

66. *Gerçekten o ne kötü bir karar yeri ve mukamdır* {yani, ne kötü kalınacak bir yer ve ne kötü bir ebediliktir}.

Nitekim Allah'ın, *Dâru'l-mukame* {yani, ebedilik yurdu} (Fâtır, 35/35) buyruğu da buna benzemektedir.

---

ceği gibi, muhakkikin yanılması da olabilir. Ahmed Ferid'in tahkiki ile hazırlandığı belirtilen Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan 2002/1424 tarihli yeni baskı da metin itibariyle bu tahkikli baskının aynısıdır. (Çeviren)

67. *Ve onlar ki, infak ettiklerinde* {hakk olmayan harcamalarda bulunarak} *israf da etmezler,* {hakk olan bir yolda eli sıkılık ederek} *cimrilik de etmezler. Bunun arasında* {yani, israf ile cimrilik arasında} *bir kavâm* {yani, orta bir yol} *tutarlar.*

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ
اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا
صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ
مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ
مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾

68. *Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a* {yani, ibâdet} *etmezler. Hakk ile* {yani, kısasen} *olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler, zina da etmezler. Kim bunu* {yani, bunların hepsini} *işlerse o,* {ceza olmak üzere cehennemde bir vâdi olan} *esâm ile karşılaşır.*

69. *Kıyâmet Günü onun azabı kat kat verilir ve onda* {yani, azabda} *ebediyen mühân* {yani, küçültülmüş, tahkir edilmiş} *bir halde kalır.*

Âyet, Nebî'nin (s.a) Medine'ye hicret etmesinden sonra Mekke'de nâzil olmuştur. Mut'am b. 'Adiy b. Nevfel b. 'Abdi Menâf'ın kölesi [azadlısı] Vahşi b. Hubeyş, Hamza'yı öldürdükten sonra Nebî'ye (s.a) yazdığı bir mektubla: "Benim tevbem olur mu? Çünkü ben hem şirk koştum, hem adam öldürdüm, hem de zina ettim" demişti. Nebî (s.a) ise susmuş, cevab vermemişti. İki sene sonra onun hakkında Allah şu buyruğunu indirdi:

70. *Ancak* {şirkten} *tevbe eden, îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *ve sâlih amel işleyenler müstesnâ. İşte Allah bunların seyyiâtını, hasenâta değiştirir* {yani, onların günahlarını iyiliklere dönüştürür; kötü amelden, sâlih amele doğru amel-

lerinde değişiklik yaptırır}. *Allah* {şirk halinde yapılanları bağışlayan} *gafûrdur,* {Müslüman olduktan sonra böyle bir kimseye merhamet eden} *rahîmdir.*

Bunun üzerine Vahşi Müslüman oldu. Vahşi daha önce Uhud günü Hamza b. ʻAbdu'l-Muttalib'i (a.s) öldürmüş, sonra da Müslüman olmuştu. Nebî'nin (s.a) emri üzerine münafıklara ait mescidi tahrib etmişti. Sonra da Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) döneminde Yemame'de Müseylimetu'l-Kezzab'ı öldürmüştü. Bu sebeble Vahşi, –Hamza'yı kasdederek– "İnsanların hayırlısını öldüren de benim, –Müseylimetu'l-Kezzab'ı kasdederek– insanların en şerlisini öldüren de benim" derdi. Allah Vahşi'nin tevbesini kabul edince, Mekke kâfirleri, "Vahşi'nin yaptığı işleri hepimiz işledik. Allah onun tevbesini kabul buyurdu, fakat bizim hakkımızda bir şey inmedi" dediler. Bunun üzerine Allah Mekke kâfirleri hakkında, *De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden* {yani, şirk koşan, haksız yere adam öldüren, zina yapan ve benzeri büyük günahları işleyen} *kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah* {yani, Müslüman olduktan sonra} *bütün günahları mağfiret eder"* (ez-Zümer, 39/53) buyruğunu indirdi.

Buradaki, *hakk ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler* (el-Furkân, 25/68) âyeti ile en-Nisâ sûresindeki, *Kim de bir mü'mini kasden öldürürse, cezası orada ebediyen kalmak üzere cehennemdir* (en-Nisa, 4/93) âyeti arasında sekiz yıllık bir süre geçmiştir.

71. *Kim* {şirkten} *tevbe edip, sâlih amel işlerse muhakkak o, Allah'a metâb ile* {yani, o günaha bir daha dönmemek üzere samimiyetle} *tevbe etmiş olur.*

72. *Ve onlar ki, zûr şâhidlik yapmazlar* {yani, günah işlenirken: şirk koşulurken hazır bulunmazlar}, *lağve rastladıklarında kerîm kimseler olarak geçerler* {yani, Müslüman oldukları için Mekke kâfirlerinden rahatsızlık veren sözler ve sövgüler işittikleri vakit kerîm bir şekilde: onlardan yüz çevirerek geçer giderler}.

Allah'ın, *Ve onlar lağv işittiklerinde ondan yüz çevirirler* (el-Kasas, 28/55) buyruğu da buna benzemektedir.

وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا
صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا
حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

73. *Onlara Rabb'lerinin âyetleri hatırlatıldığında* {yani, Kur'ân âyetleri ile öğüt verildiğinde}, *bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar* {yani, onları işitmeyen sağırlar ve onları görmeyen körler gibi karşılarında dikilmezler. –Mekke müşriklerinin yaptıkları gibi yapmazlar, aksine onlar bu âyetleri işitir, görür ve bu öğütle faydalanırlar–}.

74. *Ve onlar, "Rabbimiz! Eşlerimizden ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olanlar ver* {yani, onları sâlih kimseler kıl ki böylelikle gözlerimiz aydın olsun} *ve bizi takvâ sahiblerine imam yap"* {yani, hayırda bizi uyulacak önderler kıl} *derler.*

Ebû Muhammed dedi: Ben bu âyet hakkında Ebû Sâlih'e sordum. Dedi ki: Mukâtil şöyle dedi: Bizi sâlih geçmişlerimize uyanlar kıl ki, bizden sonra gelecekler de bize uysun.

75. *İşte bunlar, sabretmelerinden* {yani, Allah'ın emri üzere sebat göstermelerinden} *ötürü cennetin yüksek köşkleri ile mükâfaatlandırılırlar ve onlar orada tahiyye ve selâm ile karşılanırlar.*

Âyetteki "tahiyye"den kasıt, "selâm"dır. "Selâm"dan kasıt ise, Allah'ın onların işlerini selâmete [esenliğe] kavuşturması, günahlarını bağışlamasıdır. Bunun, meleklerin onlara selâm vermesi anlamında olduğu da söylenmiştir.

Bunun bir benzeri de, *Onlar için konaklar birbirleri üzerine bina olunmuş… köşkler vardır* (ez-Zümer, 39/20) buyruğudur.

76. *Onlar orada* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.* {Oradaki kalınacak yer} *ne güzel müstekarrdır ve ne güzel mukamdır* {yani, oradaki ebedilik ne güzeldir}.

77. *De ki: "Eğer du'anız* {yani, ibâdetiniz} *olmasaydı, Rabbimin yanında ne değeriniz olurdu* {yani, Rabbim sizi ne yapsın}? *Şimdi siz* {ey Mekke kâfirleri, Nebî'yi (s.a)} *yalanladınız. Artık yakında lizâm olacaktır* {yani, Bedir'de azab sizi yakalayacaktır}.

Nitekim onlar Bedir'de öldürüldüler. Melekler onların yüzlerine ve arkalarına vuruyordu. Allah da alelacele ruhlarını cehenneme ulaştırdı. Sabah akşam O'na arzolunurlar.

26. ŞU'ARÂ SÛRESİ

Şu'arâ sûresi, –Medenî olan, *Acaba İsrâîloğulları alimlerinin onu bilmeleri onlar için bir âyet değil mi?* (eş-Şu'arâ, 26/197) âyeti ile, *Şairlere de ğavi kimseler uyar* (eş-Şu'arâ, 26/224) âyeti hariç– Mekkî'dir.

Bazı tefsir alimleri de, "*Şairlere de...* buyruğundan itibaren sonuna kadar –ki bunlar dört âyettir– Medenî'dir" demişlerdir. İndirdiği buyrukların durumunu en iyi bilen Allah'tır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا
يَكُونُوا مُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَٓاءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ
اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِع۪ينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ اِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِض۪ينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْت۪يهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا ف۪يهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَر۪يمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴿٨﴾ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٩﴾ وَاِذْ نَادٰى رَبُّكَ مُوسٰٓى اَنِ ائْتِ
الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَۜ اَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Sîn-Mîm.*

2. *Bunlar mübîn* {yani, Allah'ın emrini ve nehyini, helâlini ve haramını beyan ettiği} *kitabın âyetleridir.*

3. *Îmân etmiyorlar* {yani, Mekke kâfirleri Kur'ân-ı Kerîm'in Allah'tan geldiğini tasdik etmiyorlar ve seni yalanlıyorlar} *diye neredeyse kendini öldüreceksin* {yani, üzüntüden helâk olup gideceksin}.

Bu yalanlayıcılar arasında el-Velîd b. el-Muğîre, Ebû Cehl ve Ümeyye b. Halef gibileri vardı. Onların kendisini yalanlamaları Nebî'ye (s.a)

ağır gelmişti. Bunun üzerine Yüce Allah, *Neredeyse kendini öldüreceksin* buyruğunu indirdi.

Bunun bir benzeri de, *Bu söze îmân etmezler diye arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin* (el-Kehf, 18/6) âyet-i kerîmesidir.

4. *Eğer istesek gökten üzerlerine bir âyet indiririz de boyunları ona* {yani, o âyete doğru îmân edenler olarak} *eğilekalır.*

5. *Onlara Rahmân'dan yeni bir zikir gelse* {yani, Allah Nebî'ye (s.a) Kur'ân'dan yeni buyruklar indirse}, *muhakkak ondan* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirirler.*

6. *Artık onlar* {hakkı: Muhammed'in (s.a) kendilerine getirdiği Kur'ân'ı} *gerçekten yalanladılar. Alay ettikleri şeyin haberi kendilerine yakında gelecektir.*

Onlar Kur'ân'ı yalanlayınca, Yüce Allah da Bedir'de onları öldürülmekle tehdit etti. Sonra ibret almaları için onlara öğüt vererek şöyle buyurdu:

7. *Onlar yere bakmazlar mı ki Biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik* {yani, Biz yeryüzünde her türlü güzel bitkiden nicelerini çıkardık}.

8. *Muhakkak bunda bir âyet* {yani, çıkan bitkilerde Allah'ın tevhîdi: O'nun bir ve tek olduğu hususunda bir ibret} *vardır. Halbuki onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu mü'min* {yani, tevhîdi tasdik eden kimseler} *değildirler.*

9. *Muhakkak Rabbin* {Bedir'de onlardan intikam almak gücüne sahib olan} *azîzdir,* {onlar için belirlenmiş olan vakte kadar cezalarını bırakarak onları cezalandırmakta acele etmeyen} *rahîmdir.*

10. *Hani* {ey Muhammed,} *Rabbin Mûsâ'ya şöyle seslenmişti* {yani, şunu emretmişti}: *"Git o zâlimler* {yani, müşrikler} *topluluğuna":...*

11. ...*"Fir'avn kavmine!"* {–ki, Fir'avn'ın adı Feytûs olup, Mısır'da bulunuyordu– ve ey Mûsâ, onlara de ki:}, *"İttika etmezler mi"* {yani, Allah'a ibâdet etmezler mi}?

قَالَ رَبِّ اِنِّي اَخَافُ
اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَاَرْسِلْ اِلٰى هٰرُونَ
﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِاٰيَاتِنَا اِنَّا
مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا اِنَّا رَسُولُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي اِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ اَلَمْ نُرَبِّكَ
فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾
وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَاَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾

12. {Mûsâ} *dedi ki: "Rabbim! Gerçekten ben* {söyleyeceğim hususlar hakkında} *beni yalanlarlar diye korkarım"...*

13. *..."ve göğsümün* {yani, kalbimin} *daralmasından,* {yapacağım tebliğ için} *dilimin çözülmemesinden* {korkarım}. *Bunun için Hârûn'a risâlet ver"* {yani, benimle birlikte Hârûn'u da gönder}...

Nisa sûresindeki, *Onların mallarını kendi mallarınızla birlikte yemeyin* (Nisâ, 4/2) buyruğunda da "ilâ" [e, a], "mea" [beraber, birlikte] anlamındadır.

14. *..."Ayrıca onlara karşı üzerimde bir zenb* {yani, bana isnad ettikleri bir suç –onlardan birini öldürdüğünü kasdetmektedir–} *vardır. Onun için beni öldürmelerinden korkuyorum."*

15. *Buyurdu ki: "Asla! Haydi* {öldürülmekten korkmaksızın} *ikiniz bir âyetlerimizle gidin. Muhakkak Biz sizinle birlikteyiz, işiticiyiz."*

16. *İkiniz Fir'avn'a gidin ve deyin ki: "Gerçekten biz* {yani, ben [Mûsâ] ve Hârûn} *âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz"...*

Bu Allah'ın, *Artık ona varıp deyin ki: "Muhakkak biz* {yani, ben [Mûsâ] ve Hârûn} *senin Rabbin tarafından gönderilmiş rasûlleriz* (Tâ-Hâ, 20/47) buyruğuna benzemektedir.

Çünkü Fir'avn, rabb ve ilâh olduğunu iddia ediyordu.

Burada ifade sona ermektedir. Sonra Mûsâ (s.a) Mısır'a gitmek üzere yola koyuldu. Hârûn da bu sırada Mısır'da bulunuyordu. İkisi bir Fir‘avn'ın yanına vardılar. Bir sene boyunca huzuruna girmelerine izin vermedi. Onun huzuruna girdiklerinde Mûsâ Fir‘avn'a –kendini kasdederek– “Ben ve Hârûn âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz” dedi.

17. ...*“İsrâîloğulları'nı bizimle* {Filistin topraklarına} *gönderesin* {ve onları artık köleleştirmeyesin} *diye.*

Fir‘avn, sarayında büyüttüğü Mûsâ'yı tanıdı, birini öldürüp Mısır'dan kaçan, şimdi de yanına bir teklifle gelen Mûsâ'ya hitaben:

18. *Dedi ki: “Çocukken seni yanımızda beslemedik mi? Ömründen nice seneler* {yani, otuz yıl} *aramızda eğlenmedin mi?”...*

19. ...*“Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin.”*

قَالَ فَعَلْتُهَا إِذاً وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا
خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْماً وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ
تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾
قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾
قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ
الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ
﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلٰهاً غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ
مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

20. *Dedi ki: “O işi işlediğim sırada ben dâllînden* {yani, cahillerden} *idim”...*

İbn Me‘sûd'un kıraatinde, “O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim” anlamındadır.

21. ...“{Beni öldürürsünüz diye} *sizden korkunca, aranızdan* {Medyen'e} *kaçtım. Derken Rabbim bana bir hüküm* {yani, ilim ve anlayış} *bağışladı ve beni* {size gönderilen} *rasûllerden kıldı”...*

Sonra Fir‘avn'a şunları söyledi:

22. ...“{Ey Fir‘avn!} *Sen İsrâîloğulları'nı köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun”* {yani, kendi iddiana göre bana yaptığın iyiliği başıma kakıyor, fakat İsrâîloğulları'nı köleleştirdiğini, onları kavmin Kıbtîlere köle yaptığını unutuyorsun}.

Fir‘avn, 430 yıl, bir başka görüşe göre 440 yıl boyunca onları baskı altında tutmuştu. İsrâîloğulları Mısır'a, Ya‘kûb ve oğulları ile akrabalarının Yûsuf'un yanına gelmesinin ardından gelmişlerdi.

23. *Fir‘avn* {Allah'ı inkâr ederek, Mûsâ'ya}, *“Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?” dedi.*

24. {Mûsâ} *dedi ki:* “{O} *göklerle yerin ve onların arasında olanların* {yani, hayret verici yaratılmışların} *Rabbidir. Eğer gerçekten* {Allah'ın tevhîdine} *yakîn besleyen* {yani, kat’i olarak inanan} *kimseler iseniz.”*

25. {Fir‘avn,} *etrafında bulunanlara* {ki etrafında, eşraftan ve başkalarına tercih edilip öne geçirilen kimselerden elli kişi vardı}, *“İşitmiyor musunuz”* {yani, Mûsâ'nın bu dediklerini duymuyor musunuz}? *dedi.*

26. {Mûsâ} *dedi ki:* “{O,} *sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir.”*

27. {Fir‘avn onlara} *dedi ki: “Size gönderilen bu Rasûlünüz* {yani, Mûsâ} *mutlaka bir delidir.”*

28. {Mûsâ} *dedi ki: “O doğunun ve batının* {gece ve gündüz senede iki defa eşitlenir ve o sıradaki burcu terazi adını alır} *ve onların aralarında olanların* {yani, doğu ile batı arasında bulunan dağ, yapı, ağaç gibi her şeyin} *Rabbidir. Eğer* {Allah'ın vahdâniyetini} *aklederseniz.*

29. *(Fir‘avn) dedi ki: “Eğer benden başka bir ilâh* {yani, bir rabb} *edinirsen, elbette seni zindana atılanlardan* {yani, hapsedilenlerden} *kılarım.”*

30. {Mûsâ} *dedi ki: “Ben sana apaçık bir şey* {yani, sana gerçek durumumu isbatlayacak el ve ‘asâ mucizeleri} *ile gelmişsem de mi?”* {O takdirde beni tasdik eder misin?}

قَالَ فَأْتِ
بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ
﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ
إِنَّ هَٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ
فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ
حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ السَّحَرَةُ
لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾

31. {Fir‘avn} *dedi ki: “Doğruyu söyleyenlerden* {âlemlerin Rabbinin bize gönderdiği Rasûlü olduğun iddianda doğru} *isen haydi onu getir.”*

32. *Bunun üzerine* {Mûsâ elindeki} *‘asâsını bıraktı...*

Mûsâ'nın ‘asâsı, mersin ağacındandı. İbn ‘Abbâs dedi ki: “O ‘asâyı, Mûsâ geceleyin Medyen'e gitmek üzere yola çıkarken Cibrîl vermişti, ki o, Âdem'in (a.s) cennetten kendisi ile çıkartıldığı ‘asâdır. Âdem vefat edince Cibrîl (a.s) o ‘asâyı almıştı. Mûsâ Fir‘avn'a, “Bu elimdeki nedir?” diye sordu. Fir‘avn, “Bu bir ‘asâdır” deyince, Mûsâ onu elinden bırakıverdi.

...O da hemen apaçık bir su‘bân oluverdi {yani, sarı, boynu kıllı ve evi dolduracak kadar büyük erkek bir yılana dönüştü}.

Bu yılan kuyruğu üzerinde dikilmiş, Fir‘avn'a ve kavmine karşı -onları tehdit edercesine- yalanıyordu. Fir‘avn, kendisini yutacağından korkarak, “Ey Mûsâ! Bunu al” dedi. Mûsâ yılanı kuyruğundan yakaladı ve önceki gibi ‘asâya dönüştü. Fir‘avn, “Peki, bundan başka göstereceğin bir âyet var mı?” diye sordu. Mûsâ, “Evet” dedi ve elini çıkararak Fir‘avn'a, “Bu nedir?” diye sordu, Fir‘avn “Bu senin elindir” dedi. Mûsâ elini, yünden yapılmış Mısır işi gömleğinin yakasından koynuna soktu.

33. *Elini* {koynundan} *çıkardığında bakanlara,* {aşırı derecede aydınlığından ötürü gözleri kamaştıran güneş ışığı gibi ışık saçan bir şekilde} *bembeyaz görünüverdi.*

34. {Fir‘avn} *etrafındaki meleye* {yani, eşrafa, ileri gelenlere} *dedi ki: “Muhakkak ki bu* {yani, Mûsâ}, {sihri çok iyi bilen} *çok bilgili bir sihirbazdır”...*

35. ...*"Sizi sihri ile yerinizden* {yani, Mısır'dan} *çıkarmak istiyor, ya siz ne emredersiniz?"* {yani, "Bana bu husustaki görüşünüzü bildirin."}

Kavminin melesi, yani, eşrafı görüşlerini bildirdiler:

36. *Dediler ki: "Onu ve kardeşini beklet* {yani, durumlarının ne olduğunu görmek için onları öldürmeyip hapset} *ve şehirlere* {yani, yerleşik yerlere} *toplayıcılar* {yani, büyücüleri toplayacak kimseler} *gönder"...*

37. ..."(Sihri) *çok iyi bilen bütün sihirbazları sana getirsinler."*

38. *Böylece sihirbazlar belirli günün bir vaktinde bir araya getirildi.*

Süresi belirli bir gün olan, tayin edilmiş bulunan bayramları tören yaptıkları gün idi. Bu sihirbazların 72'si Farslardan, diğerleri ise İsrâîloğulları'ndan idi.

39. *Ve insanlara* {yani, Mısır halkına} *da, "Siz de* {sihirbazların etrafında} *toplanır mısınız?" denildi.*

لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا
لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ
إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا
حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَىٰ
مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ
﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾

40. "*Umulur ki sihirbazlar galib gelirlerse* {yani, Mûsâ'yı ve kardeşini yenik düşürürlerse} biz de {o işlerinde} *onlara uyarız."*

Böyle deyip toplandılar. Mûsâ en büyük sihirbaza, "Seni mağlub edersem bana îmân edecek misin?" diye sordu. Sihirbaz, "Ben hiçbir sihrin yenik düşüremeyeceği bir büyü yapacağım." Eğer beni mağlub edersen, andolsun sana îmân edeceğim" dedi. Fir'avn da onlara bakıyor, fakat ne dediklerini anlamıyordu.

41. *Sihirbazlar geldiklerinde Fir'avn'a dediler ki: "Eğer biz* {Mûsâ ve kardeşini yenik düşürüp} *galib olursak bize bir ücret* {yani, bir ödül} *var değil mi?"*

42. {Fir'avn} *dedi ki: "Evet* {size bir ödül olacaktır}. *O takdirde siz* {benim yanımda, ödülün dışında makam ve mevki itibariyle de} *elbette yakınlaştırılacaklardan olacaksınız."*

43. *Mûsâ onlara dedi ki: "Siz* {ellerinizde bulunan halat ve 'asâlardan} *ne atacaksanız atın."*

44. *İplerini ve 'asâlarını bıraktılar ve dediler ki: "Fir'avn'ın izzeti* {yani, azameti, büyüklüğü} *hakkı için muhakkak biz galibleriz."*

"Azîz" kelimesinin kullanımı açısından, {Ey Şu'ayb!} *Sen bizim için azîz biri değilsin* (Hûd, 11/91) buyruğu da buna benzemektedir, ki "bizim için büyük biri değilsin" demektir.

Onların yere attıkları halat ve sopalar, insanlara yılan şeklinde göründü. Mûsâ ve Hârûn da onların, hızlıca kendilerine doğru geldiklerini zannettiler. Oysa bunlar hiçbir şekilde hareket etmeyen halat ve sopalardan ibaretti. Mûsâ korktu, Cibrîl (a.s) Mûsâ'ya (a.s), "'Asânı yere bırak" dedi. O da başıyla ufku kapatan muazzam bir ejderha oluverdi. Bu ejderha kuyruğunu da Fir'avn'a ait bir çadırın üstüne koymuştu. Söz konusu çadırın yüksekliği 70 zira' idi. Bu olay Muharrem'in sekizinci gecesi Cumartesi günü olmuştu. Sonra Mûsâ'nın yılanı ağzını açarak oradaki yılanları yutmaya koyuldu ve onlardan hiçbir şey kalmadı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

45. *Mûsâ 'asâsını bırakır bırakmaz onların yaptıkları ifki* {yani, onların yalan olan sihirlerini} *yutuverdi.*

Sonra Mûsâ (a.s) o yılanın kuyruğunu yakaladı, derhal eskisi gibi 'asâ oluverdi. Sihirbazlar birbirlerine, "Eğer bu bir sihir olsaydı, ipler ve sopalar kalırdı" dediler. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

46. *Sihirbazlar hemen* {Allah için} *secdeye kapanıverdiler.*

47. *Dediler ki: "Îmân ettik âlemlerin Rabbine";...*

48. ...*"Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine."*

Çünkü Mûsâ, "Ben âlemlerin Rabbinin Rasûlü'yüm" demişti. Fakat Fir'avn, "Ben de âlemlerin rabbiyim" deyince, sihirbazlar, *Mûsâ ve Hâ-*

rûn'un Rabbine diye eklediler. Bu sefer Fir'avn şaşırıp kaldı ve ne yapacağını bilemedi. Bunun üzerine sihirbazlara hitaben:

قَالَ اٰمَنْتُمْ
لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّهُ لَكَب۪يرُكُمُ الَّذ۪ي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَۚ فَلَسَوْفَ
تَعْلَمُونَۜ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ
اَجْمَع۪ينَۚ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَۘ اِنَّٓا اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَۚ ﴿٥٠﴾ اِنَّا نَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ
لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَٓا اَنْ كُنَّٓا اَوَّلَ الْمُؤْمِن۪ينَۜ ﴿٥١﴾ وَاَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى
اَنْ اَسْرِ بِعِبَاد۪ٓي اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَٓائِنِ
حَاشِر۪ينَۚ ﴿٥٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَل۪يلُونَۙ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا
لَغَٓائِظُونَۙ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَم۪يعٌ حَاذِرُونَۜ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ
مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍۙ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَر۪يمٍۙ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَۜ
وَاَوْرَثْنَاهَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَۚ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِق۪ينَ ﴿٦٠﴾

49. *Dedi ki: "Ben size izin vermeden* {yani, o'na îmân etmenizi emretmeden} *önce mi îmân ettiniz"* {yani, Mûsâ'yı tasdik ettiniz}? *Demek ki o size sihri öğreten büyüğünüz imiş."* {Bu sizin birlikte hazırladığınız bir tuzaktır}...

Şunu demek istiyor: Bu, sizin, yani sihirbazlar ile Mûsâ'nın şehirde: Medyen[1] halkı arasında söylediğiniz bir sözdür. Maksadınız ise, oranın ahalisini şehirden çıkarmaktır. Bu söz de sihirbazların en büyüğünün Mûsâ'ya, "Andolsun beni mağlub edecek olursan, sana îmân edeceğim" şeklindeki sözüdür.

Sonra Fir'avn dedi ki:

...*"Yakında bileceksiniz"*...

---

1 Her ne kadar Mukâtil, Medyen şehrinden ve ahalisinden söz ediyor ise de, herhangi bir kaynakta Medyen ile alakalı bir hususun söz konusu edildiğini tesbit edemedik. Esasen bu bağlamda Medyen'den bahsetmenin de bir anlamı yoktur. (Çeviren)

Bu, onun yaptığı bir tehdit idi. Onları ne ile tehdit ettiğini de şöylece haber vermektedir:

> ...*"Mutlaka el ve ayaklarınızı çaprazlama* {yani, sağ elinizle sol ayağınızı keseceğim} *ve hepinizi toptan* {hurma ağaçlarına} *asacağım."*

Kendilerini öldürmek ve asmak ile tehdit edince sihirbazlar da ona şu cevabı verdiler:

> 50. *Dediler ki: "Olsun zararı yok.* {Çünkü senin yapabileceğin bizi öldürmekten ibarettir}. *Zaten biz* {âhirette} *Rabbimize dönücüleriz"...*
>
> 51. ...*"Biz gerçekten ilk îmân edenler* {yani, Mısır halkından Allah'ın tevhîdini ilk tasdik edenler} *olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı* {yani, sihrimizi} *bağışlayacağını ümit ederiz."*

Fir'avn aynı gün onların el ve ayaklarını kesti ve onları astı. İbn 'Abbâs dedi ki: "Günün ilk saatlerinde sihirbaz idiler, son saatlerinde şehîd oldular."

> 52. *Biz Mûsâ'ya, "Kullarım* {yani, İsrâîloğulları} *ile geceleyin yola çık. Muhakkak izleneceksiniz"* {yani, Fir'avn ve kavmi sizi takib edecektir} *diye vahyettik.*

Bunun üzerine Cibrîl (a.s), İsrâîloğulları'ndan her dört hane halkının bir evde bulunmalarını ve kuzu kanı ile bu evlerin kapılarını işaretlemelerini emretti. Çünkü Allah Mısır halkına melekleri gönderecek, kapısı üzerinde kan görmedikleri eve girip, çocuklarının ilkini ve hayvanlarının ilk yavrularını öldüreceklerdi. Böylece, sabah olduğunda ölüleri defnetmekle uğraşıp Mûsâ'yı ve İsrâîloğulları'nı takibe koyulamayacaklardı. İsrâîloğulları emredileni yaptılar ve Mısır halkından da ariyet olmak üzere ziynet eşyalarını aldılar ve aynı gece denize doğru yola koyuldular. Hârûn öncü kuvvetler arasında, Mûsâ ise arkadan gidenlerin başında idi. Fir'avn bir sonraki gün olan Pazar günü sabahleyin, meleklerin Mısırlıların büyük çocuklarını öldürmüş olduklarını gördü ve o gün onları defnetmekle uğraştılar. Sonra kalabalık askerler toplayıp, Pazartesi günü de Mûsâ (a.s) ile arkadaşlarını takibe koyuldular. Hâmân, Fir'avn'ın öncü kuvvetlerinin başında, 2.500.000 savaşçının –1.000.000 savaşçı da denilmiştir– önünde gidiyordu. İşte Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

53. *Fir'avn şehirlere* {Mûsâ ile Hârûn'u ve İsrâîloğulları'nı takib etmek için asker toplamak üzere} *toplayıcı adamlar gönderdi.*

54. *"Gerçekten bunlar* {yani, İsrâîloğulları} *az bir topluluktur"...*

İsrâîloğulları'nın sayısı, 600.000 idi.

55. ...*"Onlar* {bizim büyük çocuklarımızı öldürüp bizden kaçmak suretiyle} *bizi gerçekten kızdırdılar"...*

56. ...*"Biz ise tedbirini almış* {yani, silâhlanmış} *bir topluluğuz."*

57. *Böylece onları bostanlarından,* {akıp duran} *akarsularından* {Mısır'dan} *çıkardık...*

58. ...*ve* {altın ve gümüş türü taşınabilir mallardan oluşan} *hazinelerden* {–Allah'ın hakkının bunlardan verilmemesi sebebiyle bunlara "kenz" [hazine] denilmiştir. Allah'ın hakkı verilmeyen her mal kenzdir. İsterse bu açıkta olsun–}, *şerefli makamlardan* {yani, güzel meskenlerden} *çıkardık.*

59. *İşte böyle* {Mısır'dan, içinde bulundukları bolluk ve bereketten çıkmalarını sağladık} *ve onlara İsrâîloğulları'nı mirasçı kıldık.*

Çünkü Allah Fir'avn'ı ve kavmini suda boğduktan sonra İsrâîloğulları'nı Mısır'a geri döndürmüştü.

60. *Sonra* {Fir'avn ve kavmi} *güneş doğarken* {yani, kuşluk vakti} *onların ardından gittiler.*

فلما تراء الجمعان قال أصحاب موسى إنا لمدركون ﴿٦١﴾ قال كلا إن
معي ربي سيهدين ﴿٦٢﴾ فأوحينا إلى موسى أن اضرب بعصاك
البحر فانفلق فكان كل فرق كالطود العظيم ﴿٦٣﴾ وأزلفنا
ثم الآخرين ﴿٦٤﴾ وأنجينا موسى ومن معه أجمعين ﴿٦٥﴾ ثم أغرقنا
الآخرين ﴿٦٦﴾ إن في ذلك لآية وما كان أكثرهم مؤمنين
﴿٦٧﴾ وإن ربك لهو العزيز الرحيم ﴿٦٨﴾

61. *İki topluluk* {yani, Mûsâ'nın (a.s) beraberindeki İsrâîloğulları ile Fir'avn'ın beraberindeki Mısırlılar} *birbirini görünce, Mû-*

sâ'nın arkadaşları dediler ki: "İşte şimdi kıstırıldık"{yani, Fir‘avn ve kavmi arkadan bize yetişti, önümüzde ise deniz bizi kaplayacak; bizi ondan kimse kurtaramaz}.

62. {Mûsâ} *dedi ki: "Asla* {onlar bize yetişemeyeceklerdir}. *Muhakkak Rabbim benimledir. O bana hidâyet verecektir"* {yani, bana yolumu gösterecektir}.

Geceleyin İsrâîloğulları ile birlikte Mısır'dan çıkmasını emreden Cibrîl o'na, "Buluşma yerimizi denizdir" demişti. Bu sebeble Mûsâ (a.s), Allah'ın kendisine bir çıkış yolu göstereceğini anlamıştı. Bu da 10 Muharrem Pazartesi günü olmuştu. Mûsâ denize ulaşınca Allah o'na vahyetti:

63. *Biz de Mûsâ'ya, "'Asân ile denize vur" diye vahyettik"* {yani, Cibrîl (a.s) o'na gelip "'Asan ile denize vur" dedi. O da günün dört ayrı saatinde ‘asâsıyla denize vurdu}. *Ardından deniz ayrıldı* {yani, denizdeki su(lar ayrıldı ve denizde) kupkuru oniki ayrı yol oldu}...

Her bir yolun uzunluğu iki fersah, eni iki fersahtı. Açılan yolların sağ ve solunda da sular büyük dağlar gibi yükselmişti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...Her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu {yani, büyük ve karşılıklı iki dağ gibi oldu}.

Bu dağların her biri adeta diğerinin üstünde idi. İsrâîloğulları'nın, içinde yol alırken birbirlerini görmeleri için bir yoldan ötekine açılmış pencereler vardı. Böylelikle birbirlerini görerek teselli bulacaklardı. Oniki sıbt olan İsrâîloğulları'nın her sıbtı ayrı bir yoldan gitti. Diğer sıbttan onlarla birlikte kimse bulunmuyordu. Nihayet denizi, yani Eyle ile Mısır arasındaki Nil nehrini –gün ortasında iki saat içinde– geçtiler. Bütün bunlar, Muharrem'in onunda Pazartesi günü altı saat içinde olup bitmişti. Mûsâ (a.s) da, kendisini ve İsrâîloğulları'nı kurtarıp düşmanı olan Fir‘avn ve kavmini suda boğduğu için Allah'a şükretmek üzere Muharrem'in onuncu günü oruç tuttu. Bundan ötürü Yahudiler Muharrem'in onunda oruç tutarlar.

Fir‘avn ve kavmi, günün sekizinci saatinin tamamında yola devam ettiler. Denizin tam ortasına geldiklerinde değişik yollarla karşılaştılar.

Allah da onların hepsini suda boğdu. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

64. *Diğerlerini de oraya yanaştırdık* {yani, Fir'avn ve askerlerini de İsrâîloğulları'nın gittikleri yollara yaklaştırdık}.

65. *Mûsâ'yı ve o'nunla birlikte olanların hepsini* {suda boğulmaktan} *kurtardık* {yani, onlardan kurtulmadık kimse kalmadı}.

66. *Sonra diğerlerini* {yani, Fir'avn'ı ve onun kavmini günün dokuzuncu saatinin bitiminde} *suda boğduk.*

Sonra, Allah'ın vahyetmesiyle deniz, bu on saat sonunda Fir'avn'ın cesedini kıyıya attı, geriye günün sadece iki saati kalmıştı.

67. *Şüphesiz ki bunda* {yani, Fir'avn'ın ve kavminin helâkinde} *bir âyet* {yani, onlardan sonrakiler için bir ibret} *vardır. Fakat çoğu îmân etmediler* {yani, Mısır halkının çoğunluğu Allah'ın tevhîdini tasdik etmediler}.

Eğer onların çoğu mü'min olsalardı, dünyada azaba uğratılmazlardı. Mısır halkından Fir'avn'ın karısı Asiye, Fir'avn hanedanından îmân eden Haskiyel ve Feyye el-Maşita ile Yûsuf'un (a.s) kemiklerinin bulunduğu yeri gösteren Namusiyye'nin kızı Meryem'den başkası îmân etmedi.

68. *Şüphe yok ki Rabbin* {düşmanlardan intikam almakta} *azîzdir,* {kendilerini azabtan kurtarmakla da mü'minlere karşı merhametli olan} *rahîmdir.*

Mûsâ (a.s) Mısır'da otuz yıl kalmıştı. Onlardan birini öldürünce yazın azıksız ve yaya olarak Medyen'e kaçmıştı. Orada on yıl çobanlık yaptıktan sonra kırk yaşında iken Allah o'nu rasûl olarak gönderdi. Sonra otuz yıl süreyle kavmini davet etti. Sonra da denizi kat etti. Bundan sonra da elli yıl yaşadı. Vefat ettiğinde 120 yaşında idi. Fir'avn'ı ve kavmini on yıl süreyle davet etmişti. Onlar davetini kabul etmeyince Yüce Allah üzerlerine tufan, çekirge, haşerat ve diğer âyetleri, yani ibretli mucizeleri gönderdi. Sonra aralarında yirmi yıl daha kaldı, toplam süre otuz yıl oldu, fakat onlar îmân etmediler. Allah da onların hepsini suda boğdu.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهٖيمَۘ
﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ وَقَوْمِهٖ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا
فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفٖينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾
اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا كَذٰلِكَ
يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ
وَاٰبَاؤُ۬كُمُ الْاَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لٖي اِلَّا رَبَّ
الْعَالَمٖينَ ﴿٧٧﴾ اَلَّذٖي خَلَقَنٖي فَهُوَ يَهْدٖينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذٖي هُوَ
يُطْعِمُنٖي وَيَسْقٖينِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفٖينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذٖي
يُمٖيتُنٖي ثُمَّ يُحْيٖينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذٖي اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لٖي خَطٖيـَٔتٖي يَوْمَ
الدّٖينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لٖي حُكْمًا وَاَلْحِقْنٖي بِالصَّالِحٖينَ ﴿٨٣﴾

69. *Onlara* {yani, Mekke halkına} *İbrâhîm'in haberini* {yani, o'na dair söylenecekleri} *de oku.*

70. *Hani o babasına* {yani, Azer'e} *ve kavmine, “Neye ibâdet edersiniz?” demişti.*

71. *Onlar,* “{Altından, gümüşten, demirden, bakırdan, keresteden yapılmış} *bir takım putlara* {–ki, sayıları 72 idi–} *ibâdet ederiz ve onlara* {ibâdet etmeye} *devam eder gideriz” dediler.*

72. {İbrâhîm} *dedi ki: “Acaba bunlar* {yani, bu putlar} {kendilerine} *du‘a ettiğiniz zaman sizi işitirler* {yani, du‘alarınızı kabul ederler} *mi?”...*

73. ...*“Yahut* {kendilerine ibâdet ettiğiniz takdirde} *size fayda veya* {onlara ibâdet etmediğiniz takdirde} *zarar verebilirler mi?”*

74. *Dediler ki: “Hayır ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk”* {yani, onların bu şekilde putlara ibâdet ettiklerini gördük}.

75. {İbrâhîm} *dedi ki: “Gördünüz mü şu ibâdet ettiklerinizi”* {yani, putlarınızı}...

76. ...*"Sizin ve önceki atalarınızın?"*...

77. ...*"Onlar benim düşmanımdır"* {yani, ben sizin ibâdet ettiklerinizden uzağım}...

Sonra İbrâhîm (a.s) ibâdet ettikleri varlıklardan, âlemlerin Rabbini ve Allah'a ibâdetlerini istisnâ etti. Çünkü onlar Allah'ın Rabb'leri olduğunu, kendilerini O'nun yarattığını biliyorlardı.

..."{İbadet ettiğiniz varlıklar arasından} *âlemlerin Rabbi [göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin, doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin sahibi] müstesnâdır* {yani, ben O'ndan asla uzaklaşmıyorum}...

Onların, kendilerini yaratanın Allah olduğunu, Allah'ın Rabb'leri olduğunu ve O'nun kulları olduklarını kabul etmeleri doğru bir kabul idi. Sonra İbrâhîm (a.s) onlara âlemlerin Rabbinin nimetlerini hatırlatarak dedi ki:

78. ...*"O beni yaratandır ve bana hidâyet verendir"*...

79. ..."{Acıktığımda} *beni yediren ve* {susadığımda} *bana içiren O'dur"*...

80. ...*"Hastalandığımda bana şifa veren O'dur"*...

81. ..."{Dünyada} *beni öldüren, sonra* {ölümden sonra âhirette} *diriltecek olan da O'dur"*...

82. ...*"Dîn* {yani, hesab} *günü bana günahımı bağışlamasını umduğum* {yani, ümit ettiğim} *O'dur"* {dolayısıyla, ben bana bunları yapana ve yapacak olana ibâdet ederim; O'ndan başkasına ibâdet etmem}...

İbrâhîm'in (a.s) günahı, üç kere yalan söylemesidir. Birincisi, –Sare hakkında– "Bu benim kız kardeşimdir" demesi; ikincisi, "Ben hastayım" demesi; üçüncüsü de, "Bu putları, büyükleri olan şu put kırdı" demesidir. Bunların biri kendisi için, ikisi ise azîz ve celîl olan Allah Teâlâ için söylenmişti.

İbrâhîm (a.s) şanı yüce Rabbine du'a ederek dedi ki:

83. ...*"Ya Rabb! Bana bir hüküm* {yani, anlayış ve ilim} *bağışla ve beni sâlihlere kat"* {yani, nebî yap}...

وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ
النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ
يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ
سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ
﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ
أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾

84. ...*"Sonrakiler arasında bana bir sıdk lisanı* {yani, güzel bir övgü} *bağışla"* {yani, sonraki insanlar arasında benden güzel övgülerle söz edilsin}.

Allah o'na bu isteğini verdi. O nedenle bütün dîn mensubları İbrâhîm'i (a.s) bu şekilde övüyor ve o'ndan övücü sözlerle bahsediyorlar.

Sonra şunları söyledi:

85. ...*"ve beni naîm cennetinin mirasçılarından* {yani, beni cennete mirasçı olacaklardan} *kıl"*...

86. ...*"ve babama mağfiret eyle, çünkü o dâllîndendir"* {yani, şirk koşan kimselerdendir}...

87. ...*"Ba's olunacakları* {yani, ölümden sonra insanların diriltilecekleri} *günde beni mahcub etme"* {yani, bana azab etme}...

Sonra İbrâhîm (a.s) o günün niteliklerini zikrederek şöyle diyor:

88. ...*"O gün* {yani, ölümden sonra diriliş günü}, {azaba karşı} *malın da, evladın da hiç faydası olmaz";...*

89. ..."{âhirette şirkten uzak, tevhîd ile Allah'a ihlasla yönelmiş} *selim bir kalb ile gelmiş olanlar müstesnâ"* {yani, işte bunlara ölümden sonra diriliş günü mallarının ve evlatlarının faydası olacaktır}.

90. *Cennet takva sahiblerine izlaf edilecektir* {yani, yakınlaştırılacaktır}.

91. *Cehennem ise* {Âdemoğulları'nın kâfirleri arasından} *ğâvî [azgın] olanlara* {üzerindeki örtüler açılarak} *bariz bir şekilde gösterilecektir.*

"Ğavî olanlar", hidâyet yolunu şaşıran, dalâlete düşenlerdir.

92. *Onlara denilir ki: "O sizin ibâdet ettikleriniz nerede"...*

93. ...*"Allah'tan başka"* {yani, Allah'tan başka ibâdet ettiğini şeytanlar nerede}?...

Bu buyruğun bir benzeri de Sâffât sûresindedir.[2]

...*"Size yardım edebiliyor veya kendilerine yardımları dokunuyor mu"* {yani, onlar sizin ateşle azablandırılmanızı yahut kendilerinin azaba uğratılmalarını önleyebiliyorlar mı}?

94. *Onlar* {cehennemin bekçileri tarafından} *oraya* {yani, cehennem ateşine} *yüzleri üstü atılırlar. Onlar* {yani, Âdemoğulları'nın kâfirleri} *ve ğâvîler* {yani, Âdemoğulları'nı iğva eden [azdıran] şeytanlar –hep birlikte cehennem ateşine atılacaklardır–}.

95. *İblîsin orduları da hep birlikte* {yani, İblîs'in soyundan gelenlerin hepsi de oraya atılacaktır}.

96. *Onlar orada* {yani, cehennem ateşinde} *tartışarak derler ki:...*

Buyrukta takdim vardır, çünkü Âdemoğulları'ndan kâfir olanlar şeytanlara şöyle diyecektir:

97. ...*"Allah'a yemin olsun ki, biz gerçekten apaçık bir dalâlette idik"...*

98. ...*"Çünkü* {ey şeytanlar topluluğu} *biz sizi* {itaat bakımından} *âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk"...*

İşte onların tartışmaları budur.

---

2 Bkz. es-Sâffât, 37/20-40. (Çeviren)

Sonra Âdemoğulları'ndan olan Mekke kâfirleri şöyle diyecektir:

وَمَٓا اَضَلَّنَٓا اِلَّا الْمُجْرِمُونَ
(٩٩) فَمَا لَنَا مِنْ شَافِع۪ينَۙ (١٠٠) وَلَا صَد۪يقٍ حَم۪يمٍ (١٠١) فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً
فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ (١٠٢) اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِن۪ينَ (١٠٣) وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ۟ (١٠٤) كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ
الْمُرْسَل۪ينَۚ (١٠٥) اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ نُوحٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ (١٠٦) اِنّ۪ي لَكُمْ رَسُولٌ
اَم۪ينٌۙ (١٠٧) فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَط۪يعُونِۚ (١٠٨) وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَم۪ينَۚ (١٠٩) فَاتَّقُوا اللّٰهَ
وَاَط۪يعُونِۜ (١١٠) قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْاَرْذَلُونَۜ (١١١)

99. ...*"Bizi* {hidâyetten uzaklaştırarak} *dalâlete düşüren mücrimlerden* {yani, şeytanlardan} *başkası değildir"...*

Arkasından pişmanlıklarını açığa vurarak şöyle diyeceklerdir:

100. ...*"Artık bize* {meleklerden ve nebîlerden} *şefaat edecek bir kimse de yoktur",...*

101. ...*"candan bir dostumuz* {yani, bize şefkat gösterecek bir yakınımız} *da yoktur"* {yani, bunlar bize mü'minlere şefaat edileceği gibi şefaat edemeyeceklerdir}.

Onlar, Allah'ın, meleklerin ve nebîlerin tevhîd ehli hakkında şefaat ettiklerini gördükleri vakit, "Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur" diyeceklerdir.

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Müminlerin candan dostluk ve arkadaşlarının çok olduğunu görecekler. Çünkü mü'minler Kıyâmet Günü (birbirlerine) şefaat edeceklerdir. İşte Allah'ın, "Candan bir dostumuz da yok" buyruğu bunu dile getirmektedir.

102. ...*"Ne olurdu bir kere* {dünyaya} *dönme imkânımız olsaydı da mü'minlerden* {yani, tevhîdi tasdik edenlerden} *olsaydık."*

103. *Şüphe yok ki bunda* {yani, İbrâhîm kavminin helâk edilmesinde}, {onlardan sonra gelecekler için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır. Fakat onların çoğu mü'min değillerdi,* {eğer onların çoğu mü'min olsalardı, dünyada azaba uğratılmazlardı}.

104. *Muhakkak Rabbin* {intikam alışında güçlü olan} *azîzdir,* {mü'minlere merhametli olan} *rahîmdir.*

İbrâhîm kavminin sayha [çığlık] ile helâk edilişinin tefsiri [açıklaması] Ankebût sûresinde geçmektedir.[3]

105. *Nûh kavmi rasûlleri* {yani, sadece Nûh'u} *yalanladılar.*

Benzeri bir buyruk da el-Kamer sûresindedir.[4]

106. *Hani* {dînde değil, nesebte} *kardeşleri Nûh onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

107. ...*"Ben size* {sizinle Rabbiniz arasında} *emin bir rasûlüm"...*

108. ...*"Artık Allah'a karşı ittika edin* {yani, Allah'a ibâdet edin}, {size emrettiğim ve iyiliğinize olan hususlarda} *bana itaat edin"...*

109. ...*"Bunun için sizden hiçbir ücret* {yani, ödül, mükâfaat} *istemem"...*

Çünkü onlar nebîlere, "Siz sadece aleyhimize olmak üzere mallarımıza sahib olmak istiyorsunuz" demişlerdi. Enbiyâ onlara karşılık vererek, "Hayır biz sizden buna karşılık, yani îmâna karşılık bir ücret, bir mükâfaat istemiyoruz" demişlerdi.

...*"Benim ecrimi* {yani, yaptığım işin karşılığını} *vermek, ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

110. ...*"O halde Allah'a karşı ittika edin* {yani, Allah'a ibâdet edin}. {Size emrettiğim ve iyiliğinize olan hususlarda} *bana itaat edin."*

111. {Nûh'a] *dediler ki: "Sana en aşağılık* {yani, ayak takımından} *olan kimseler tâbi olmuş iken îmân mı edelim"* {yani, senin sözlerini doğru mu kabul edelim}?

---

3 Ankebût, 29/40.

4 Bkz. el-Kamer, 54/9-10.

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي
لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ
﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي
وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾
كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾

112. {Nûh (a.s)} *dedi ki: "Onların yaptıkları hakkında benim bir bilgim yoktur"* {yani, ben Allah'ın aranızdan onlara îmânı nasib ederek hidâyet vereceğini ve sizi bu halde bırakacağını bilmiyordum}...

Sonra Nûh (a.s) onlara dedi ki:

113. ...*"Onların hesabı* {yani, sizin bayağı ve ayak takımı kabul ettiğiniz kimselerin amellerinin karşılıklarını vermek} *ancak Rabbime aittir. Eğer inceden inceye kavrayan kimseler iseniz"...*

114. ...*"Ben mü'minleri kovacak değilim"* {yani, ben sizin kendi değerlendirmelerinize göre aşağılık olduklarını iddia ettiğiniz kimselerin îmân etmelerini reddedecek değilim}...

115. ...*"Ben ancak apaçık bir nezîrim"* {yani, rasûlüm}.

116. *Dediler ki: "Ey Nûh! Eğer vazgeçmezsen* {yani, yakamızı bırakmazsan} *muhakkak taşlananlardan* {yani, öldürüleceklerden} *olacaksın."*

117. {Nûh} *dedi ki: "Rabbim! Kavmim beni* {yani, ölümden sonra dirilişe dair verdiğim haberi} *yalanladı"...*

118. ...*"Artık benimle onlar arasında Sen bir fetihte bulun* {yani, benimle onlar arasında hükmünü ver: azabını gönder}. *Beni ve beraberimdeki mü'minleri* {suda boğulmaktan} *kurtar."*

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ da o'nu [Nûh'u] (ve mü'minleri) kurtardı.

119. *Biz de o'nu ve o'nunla birlikte olanları* {yani, o'nunla birlikte bulunan insanları, kuşları ve diğer canlıları –ki onların her birinden erkekli-dişili birer çift vardı–} *dopdolu olan o gemi içerisinde kurtardık.*

120. *Sonra* {gemiye binmeyip} *geri kalanları [kâfirleri] suda boğduk.*

121. *Muhakkak bunda* {yani, suda boğulmak sûretiyle Nûh kavminin helâk edilmesinde bu ümmetten olup, onlardan sonra gelecekler için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır.* {Öyleyse onlar, ibret alsınlar da Nûh kavminin uğramış olduğu âkıbetin bir benzerine uğramaktan çekinsinler}. *Onların çoğu îmân etmediler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik etmediler: onların çoğu tevhîdi inkâr eden kâfirlerdi}.

Eğer çoğu îmân eden kimseler olsaydı, dünyada azaba uğratılmazlardı.

122. *Muhakkak Rabbin* {onları suda boğmak sûretiyle onlardan intikam almakta} *azîzdir,* {mü'minleri suda boğulmaktan kurtarmak sûretiyle} *rahîmdir.*

Allah'ın, geçmiş ümmetlerin rasûllerini yalanlamalarını söz konusu etmesinin sebebi, Kureyş kâfirlerinin Nebî'nin (s.a) risâletini yalanlamış olmalarıdır. Allah Nebî'ye (s.a), daha önce Nûh'a, Hûd'a, Sâlih'e, Lût'a ve Şu'ayb'a risâlet verdiği gibi, kendisine de risâlet verdiğini ve onların da kendisi gibi kavimleri tarafından yalanladığını bildirdi. Daha önce rasûllerini yalanlamış bulunan kavimlerin cezalarını zikretmek suretiyle de Kureyş kâfirlerinin Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları gerektiğine dikkatlerini çekti ve geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azaba uğramaktan onları sakındırdı.

123. *Âd da rasûlleri yalanladı.*

124. *Hani* {dînde değil, nesebte} *kardeşleri [kavimdaşları] Hûd onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ
بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾
وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ
﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾
قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾

125. ...*"Muhakkak ben size* {yani, sizinle Rabbiniz arasında} *güvenilir bir rasûlüm"...*

126. ...*"Artık Allah'a karşı ittika edin* {yani, Allah'a ibâdet edin} *ve bana* {yani, size emretmiş olduğum samimi öğütlerime} *itaat edin"...*

127. ...*"Buna karşılık sizden hiçbir ücret* {yani, îmâna karşılık sizden herhangi bir mükâfaat, karşılık} *istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

128. ...*"Siz her rî'de* {yani, yolda} *bir âyet* {yani, alamet} *inşa edip, abes iş mi yaparsınız"* {yani, oyun oynayıp eğlenir misiniz}?...

Çünkü onlar yolculuk yaptıklarında yollarını ancak yıldızlarla buluyorlardı. Bundan ötürü de boşu boşuna yüksek köşkler bina ettiler: Yollarını bulmak için her yolda büyük bir alamet, bir bina yaptılar.

129. ...*"ve* {sanki dünyada ölmeyecek ve} *ebedî kalacakmışçasına sapasağlam kaleler* {yani, büyük köşkler} *mi yapar durursunuz"* {yani, sonradan gelenler, "Burası filan oğullarının konağı" desinler diye mi bunu yapıyorsunuz}?...

130. ...*"Yakaladığınız zaman cebbârlar olarak mı yakalarsınız"* {yani, birini yakalayıp da –cebbârların [zorbaların]– yaptığı gibi haksızca öldürür müsünüz –çünkü cebbâr, haksızca öldüren kimseye denir–}?...

131. ...*"Artık Allah'tan ittika edin ve bana itaat edin"...*

132. ...*"Size bildiğiniz şeylerle* {yani, türlü hayırlarla} *destek verenden* {yani, bu kadar hayrı veren Allah'tan} *ittika edin"* {yani, O'ndan sakının}.

Allah şöyle buyurmaktadır:

133. *O size hem davarlar, hem çocuklarla destek verdi.*

134. *Hem de bahçeler ve pınarlarla* {yani, O size akıp duran pınarlar da verdi}. {Size bütün bu hayırları veren O'dur}.

Onlara Nûh kavminin suda boğularak helâk edildiğini haber verdikten sonra dedi ki:

135. {Eğer îmân etmeyecek olursanız,} *gerçekten sizin için büyük bir günün azabından* {yani, dünyada üzerinize böyle şiddetli ve çetin bir azabın ineceğinden} *korkarım."*

136. *Dediler ki: "Sen* {azabı hatırlatarak} *öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir"...*

إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ
الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا
آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ
﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾

137. ...*"Bu ancak öncekilerin hulukundan* {yani, ey Hûd, senin söz konusu ettiğin bu azab ancak öncekilerin anlatageldikleri sözlerden} *ibarettir"...*

138. ...*"Biz azab olunacaklardan da değiliz."*

139. *Böylece o'nu* {dünyada azaba uğratılmak hususunda} *yalanladılar. Biz de onları* {rüzgâr ile} *helâk ettik. Muhakkak bunda* {yani, onların rüzgâr ile helâk edilmelerinde} {bu ümmetten olup, onlardan sonra gelecekler için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır.* {O halde onların benzeri bir âkıbete uğramaktan sakınsınlar}. *Onların çoğu mü'min değildi"* {şâyet onların çoğu îmân etmiş olsaydı dünyada azaba uğratılmazlardı}.

140. *Muhakkak Rabbin* {rüzgâr ile helâk etmek sûretiyle düşmanlarından intikam alışında} *azîzdir,* {onları azabtan kurtarmak sûretiyle de mü'minler hakkında} *rahîmdir.*

141. *Semûd (kavmi) rasûlleri* {yani, sadece Sâlih'i (a.s)} *yalanladı.*

142. *Hani* {dînde değil, nesebte} *kardeşleri Sâlih onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?"...

143. ...*"Ben sizin için* {yani, sizinle Allah arasında} *emin bir rasûlüm"...*

144. ...*"O halde Allah'tan ittika edin ve* {size emrettiğim hususlarda} *bana itaat edin"...*

145. ...*"Buna* {yani, îmân etmenize} *karşılık sizden bir ecir* {yani, bir karşılık, bir mükâfaat} *istemem. Benim ecrim* {yani, işimin karşılığı} *ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

146. ...*"Siz burada* {yani, bu hayırlar içinde ölümden yana} *güven içinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?"...*

Sonra bu hayırların ne olduğunu bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

147. ...*"Bahçelerde ve akarsular arasında"...*

148. ...*"Ekinler ve* {mahsul çokluğundan ötürü birbiri üstüne} *meyveleri olgunlaşmış hurma ağaçları arasında"...*

149. ...*"Dağlardan fârihler* {yani, yontmada usta kimseler} *olarak evler yontuyorsunuz"...*

150. ...*"Artık Allah'a karşı ittika edin ve* {size emrettiğim ve sizin için nasihat olan hususlarda} *bana itaat edin"...*

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا
فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَٰذِهِ نَاقَةٌ لَهَا
شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْ
خُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ
﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾
كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾

151. ...*"Şu müsriflerin* {yani, dişi deveyi kesen dokuz kişinin} *emrine itaat etmeyin"...*

Sonra bunların niteliklerini şöylece dile getirmektedir:

152. ...*"Onlar yeryüzünde fesad çıkartırlar, ıslah etmezler"* {yani, onlar yeryüzünde Allah'a isyan ederler ve kendilerine vermiş olduğu emirler hususunda Allah'a itaat etmezler}.

153. *Dediler ki: "Muhakkak sen aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin"...*

Bize Ebû Muhammed tahdis edip dedi: Bize el-Eslem tahdis etti: Bize Ebû 'Ubeyde ve el-Ferrâ tahdis etti: "*el-musahhar,* yaratılmış demektir. Aynı şekilde yedikleri boğazının aşağı kısmında toplanıp biriken ve böylelikle "sehar"i bulunan kimseye de denilir. Çünkü boynun yarısı nehar, diğer yarısı ise sehardır."

154. ...*"Sen ancak bizim gibi bir beşersin* {yani, konum itibariyle bizim gibi bir beşerden ibaretsin. Herhangi bir hususta bizden üstün değilsin, melek de değilsin, rasûl de değilsin}. *Eğer* {senin Allah tarafından bize gönderilmiş bir rasûl olduğuna dair iddianda} *doğru söyleyenlerden isen haydi bir âyet getir."*

Sâlih onlara, "Allah bu kayadan sizin için tüylü, on aylık hamile dişi bir deve çıkartacaktır" dedi. Bu dişi deve, diğer develerin soyundan türemiş değildi. Sonra kaya yarıldı ve dişi deve çıktı. Sâlih (a.s) onlara şöyle hitab etti:

155. *Dedi ki: "İşte bu* {benim Allah'ın Rasûlü olduğuma dair Allah'ın size âyet olarak gönderdiği} *dişi devedir. Onun belli bir su içme nöbeti vardır, sizin de belirli bir günde su içme nöbetiniz vardır"* {yani, dişi devenin su içmek için bir günü, sizin de bir gününüz vardır}. {Bırakın onu Allah'ın arzında otlasın}...

Dişi devenin su içme gününde onlar diledikleri kadar süt alabiliyorlardı. Fakat su hakları yoktu. Ancak onların su içme gününde, devenin su içmesi söz konusu olmuyordu. Günün biri şehir halkına ve davarlarına, diğeri ise dişi deveye aitti.

156. ...*"Ona kötülükle el sürmeyin* {yani, onu kesmeye kalkışmayın}. *O zaman sizi* {dünyada} *büyük bir günün azabı yakalar."*

157. *Derken* {Çarşamba günü} *onu boğazladılar da* {deve öldü, onlar da boğazladıkları için} *pişman oldular.*

158. *Bunun üzerine* {Cumartesi günü Cibrîl'in (a.s) sayhası [çığlığı] sebebiyle} *azab onları yakaladı* {da hepsi öldüler}. *Muhakkak bunda* {yani, bir sayha ile helâk edilmelerinde} *bir âyet* {yani, bu ümmetten olup, onlardan sonra gelen kimseler için bir ibret} *vardır.* {Öyleyse Mekke kâfirleri ibret alsınlar da onların azabına benzer bir azabtan sakınsınlar}...

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...*Ama onların çoğu îmân etmediler"* {eğer, çoğu îmân etmiş olsaydı, dünyada azaba uğratılmazlardı}.

159. *Muhakkak senin Rabbin* {düşmanlarından intikam almakta} *azîzdir,* {mü'minlere merhamet gösteren} *rahîmdir.*

Âd ve Semûd amca çocuklarıdır. Semûd Abir'in, o Era'nın, o Sâm'ın, o Nûh'un oğludur. Hûd ise Şaleh'in oğludur.

160. *Lût kavmi rasûlleri* {yani, yalnızca Lût'u} *yalanladılar.*

Lût Hezar'ın, o Azer'in oğludur. Sare de Lût'un (a.s) kız kardeşidir.

161. *Hani kardeşleri* {Heraz oğlu} *Lût onlara demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

162. ...*"Gerçekten ben size emin bir rasûlüm"...*

163. ...*"Artık Allah'tan ittika edin ve* {sizin için nasihat olan size emrettiğim hususlarda} *bana itaat edin"...*

وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ
ٱلذُّكْرَانَ مِنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُم مِّنْ أَزْوَٰجِكُم
بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَٰلُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُخْرَجِينَ
﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّى لِعَمَلِكُم مِّنَ ٱلْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِى وَأَهْلِى مِمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِى ٱلْغَٰبِرِينَ
﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا فَسَآءَ مَطَرُ
ٱلْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ
﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ أَصْحَٰبُ لْـَٔيْكَةِ
ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

164. ...*"Bunun için sizden bir ecr* {yani, îmâna karşılık sizden bir ödül} *istemem. Benim ecrim* {yani, amelimin karşılığı} *ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

165. ...*"Âlemler arasından erkeklere yaklaşırsınız* {yani, onlarla cinsel ilişkide bulunursunuz} *ha!"...*

166. ...*"Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi* {yani, eşlerinizin ferclerini} *terk edersiniz demek. Siz adâvette bulunan* {yani, haddi aşan} *bir kavimsiniz."*

167. *Dediler ki: "Andolsun vazgeçmezsen* {yani, eğer bize karşı dilini tutup susmazsan} *ey Lût elbette* {şehrimizden} *dışarıya çıkartılanlardan olacaksın."*

168. {Lût} *dedi ki: "Ben sizin yaptıklarınıza* {yani, erkeklere yaklaşmanıza} *buğz* {yani, nefret} *edenlerdenim"...*

169. ...*"Rabbim! Beni ve ailemi yaptıklarından* {yani, işledikleri kötülüklerden} *kurtar."*

170. *Biz de o'nu ve ailesini topluca kurtardık.*

Sonra istisnâda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

171. *Ancak bir kocakarı* {–ki, bu o'nun karısı idi–} *geride* {yani, azab içerisinde} *kalanlardan oldu.*

172. *Sonra da diğerlerini yıkıp yok ettik* {yani, yerin dibine geçirmekle ve gökten yağan taşlarla helâk ettik}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

173. *Ve onların üzerine bir yağmur* {yani, taş yağmuru} *yağdırdık. O inzâr edilenlerin* {yani, azab ile uyarılıp korkutulanların} *yağmuru ne kötü idi.*

Allah Lût kavminin şehirlerini yerin dibine geçirdi ve bu şehirlerin dışında bulunanların üzerine de taşlar yağdırdı.

174. *Muhakkak bunda* {yani, onların yerin dibine geçirilmek ve taş yağmuruna tutulmak sûretiyle helâk edilmelerinde} {bu ümmet için} *bir âyet* {yani, ibret} *vardır. Onların çoğu îmân edenler olmadı.* {Eğer onların çoğunluğu mü'min olsaydı dünyada azab edilmezlerdi}.

175. *Ve muhakkak Rabbin* {intikam alışında} *azîzdir,* {mü'minlere karşı} *rahîmdir.*

Allah'ın, *Andolsun ki onları yakalayıverişimizle inzâr etmiş idi* (el-Kamer, 54/36) buyruğu da buna işaret etmektedir ki yakalamaktan kasıt, azabtır.

176. *Ashâbu'l-Eyke* {yani, ağaçları bol yerde bulunanlar –ki bunların ağaçları çoğunlukla ak günlük bitkisi denilen bir bitki idi–} *rasûlleri* {yani, yalnızca Şu'ayb'ı (a.s)} *yalanladılar.*

Şu'ayb Nuveyb'in oğlu, o Medyen'in, o da İbrâhîm Halîlu'r-Rahmân'ın oğludur.

177. *Hani Şu'ayb onlara" demişti ki:...*

Şu'ayb onlarla aynı nesebten olmadığı için Allah burada "kardeşle-

ri Şu'ayb" buyurmamıştır. O, Medyen'in soyundan gelen başka bir ümmete rasûl olarak gönderilmişti.

...*"İttika etmez misiniz"* {yani, Allah'tan korkmaz mısınız}?...

إِنِّي لَكُمْ
رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ
مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا
تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾
وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾

178. ...*"Gerçekten ben size emin bir rasûlüm"...*

179. ...*"Artık Allah'tan ittika edin ve* {size nasihat olmak üzere emrettiğim hususlarda} *bana itaat edin"...*

180. ...*"Ben sizden bunun için* {yani, îmâna karşılık} *herhangi bir ecr* {yani, karşılık, ödül/mükâfaat} *istemiyorum. Benim ecrim* {yani, alacağım karşılık/mükâfaat} *ancak âlemlerin Rabbine aittir"...*

181. ...*"Ölçüyü* {eksiksiz ve} *tam yapın ve zarar verenlerden* {yani, ölçüyü eksiltenlerden} *olmayın"...*

182. ...*"Müstakîm kıstâs* {yani, dosdoğru terazi} *ile tartın"...*

Rumca'da teraziye, "kıstas" adı verilir.

183. ...*"ve insanların eşyasından bir şey eksiltmeyin* {yani, ölçü ve tartıda insanlara haklarını eksik vermeyin} *ve yeryüzünde* {ma'siyetler işleyerek fesadçılar olarak} *çalışmayın"* {yani, fesad ve bozgunculuk olan işler yapmayın}...

184. ...*"Sizi ve önceki nesilleri* {yani, dünyada azaba uğratılmış bulunan Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût kavmi gibi önceki ümmetleri} *yaratana karşı ittika edin"* {yani, dünyada size de azab etmesinden korkun}.

قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا
وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ
اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّي اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾
فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾
وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَاِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾
بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾

185. *Dediler ki:* "{Ey Şu‘ayb!} *Sen ancak musahharlardansın/sihirlilerdensin*" {yani, bizim gibi bir beşersin; ne bir meleksin, ne de bir rasûl}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır.

186. ...*"Sen ancak bizim gibi bir beşersin* {yani, herhangi bir hususta bizden üstün değilsin ki sana tâbi olalım} *ve muhakkak* {ey Şu‘ayb} *biz seni* {yani, bir nebî ve bir rasûl olduğunu iddia etmen sebebiyle seni} *yalancılardan sanıyoruz*" {yani, senin hakkında düşüncemiz budur}...

187. ...*"Eğer* {azabın üzerimize ineceği hususunda} *doğru söyleyenlerden isen, semâdan üzerimize parçalar* {yani, semânın bir tarafını} *indir."*

Hûd sûresinde de, *Ben sizin için çepeçevre kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum* buyurulmuştu.

188. {Şu‘ayb} *dedi ki: "Rabbim sizin yaptıklarınızı* {yani, ölçü ve teraziyi eksiltmenizi –başkalarından/herkesten–} *çok daha iyi bilir."*

189. *Derken* {azab hususunda} *o'nu yalanladılar. Bunun üzerine yevmu'z-zulle azabı gelip onları yakaladı...*

Şöyle ki: Allah onlara rüzgâr göndermiyor ve gölge de olmuyordu. Bundan dolayı aşırı sıcakla karşı karşıya kalarak evlerinden dışarıya çıktılar. Allah, yedi gün sonra içinde azab bulunan bir bulut yükseltti. Onlar altında gölgelenmek üzere o bulutun altına çekildiler. Allah onları sıcaktan ve keder içerisinde bulutun altında öldürdü. İşte "yevmu'z-zulle azabı" budur.

...*Gerçekten o* {çok çetin olmasından ötürü} *büyük bir günün azabı idi.*

190. *Muhakkak ki bunda* {yani, onların sıcaklık ve keder ile helâk edilişlerinde}, {onlardan sonra gelenler için} *bir âyet [işaret-ibret] vardır...*

Bununla, Muhammed'in (s.a) ümmeti olan Mekke kâfirlerini sakındırmaktadır. Sonra şöyle buyurmaktadır:

...*Onların çoğu zaten mü'min değildi* {yani, onların çoğu mü'min olmuş olsaydı, dünyada onlara azab edilmezdi}.

191. *Muhakkak Rabbin* {düşmanlarından intikam alışında} *azîzdir,* {mü'minlere karşı} *rahîmdir.*

192. *Muhakkak ki o* {yani, Kur'ân} *âlemlerin Rabbi [göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin sahibi] tarafından indirilmiştir.*

Mekke kâfirlerinin, "Muhammed (s.a) Kur'ân'ı Ebû Fukeyhe'den öğreniyor, o Kur'ân'ı o'na er-Rey adındaki şeytan getiriyor ve Muhammed'in (s.a) diline bırakıyor" demeleri üzerine Allah onların yalan söylediklerini ifade etmek üzere, *Muhakkak o âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir* buyurdu.

193. *Onu er-Rûhu'l-Emîn* {yani, Cibrîl (a.s)} *indirdi* {ki o, Allah'ın kendisine emanet olarak verdiği ve nebîlere götürmekle yükümlü olduğu risâlet hususunda emindir}.

194. ...{Ey Muhammed! Bu Kur'ân'ı} *senin kalbin üzerine* {Cibrîl indirdi; kalbine sebat vermek ve} *inzâr edicilerden olman için* {Cibrîl indirdi}.

195. ...*Apaçık Arabça bir lisan ile* {ki içinde bulunanları iyice anlasınlar}.

Çünkü onlar, “Kur’ân'ı o'na Ebû Fukeyhe öğretiyor” diyorlardı. Ebû Fukeyhe ise Arab değildi.

وَاِنَّهُ لَفٖى زُبُرِ الْاَوَّلٖينَ ﴿١٩٦﴾ اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنٖٓى اِسْرٰٓائٖلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلٰى بَعْضِ الْاَعْجَمٖينَ
﴿١٩٨﴾ فَقَرَاَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ مُؤْمِنٖينَ ﴿١٩٩﴾ كَذٰلِكَ سَلَكْنَاهُ
فٖى قُلُوبِ الْمُجْرِمٖينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهٖ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلٖيمَ
﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ
نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ اَفَرَاَيْتَ
اِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنٖينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَٓاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾

196. *Şüphesiz ki o* {yani, Muhammed'in (s.a) durumu ve nitelikleri} *öncekilerin zuburunda* {yani, kitablarında} *da vardır.*

197. *Acaba İsrâîloğulları alimlerinin* {yani, İbn Selâm ve arkadaşlarının} *onu* {yani, Muhammed'i} *bilmeleri, onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için bir âyet değil midir?*

198. *Eğer biz onu* {yani, Kur’ân'ı} *Arabça bilmeyen biri üzerine* {yani, Ebû Fukeyhe'ye: dili Arabça olmayan bir adama} *indirmiş olsaydık,...*

199. *...o da onu bunlara* {yani, Mekke kâfirlerin} *okusaydı, onlar yine* {“Biz onun söylediğini anlamıyoruz” der ve} *ona îmân etmezlerdi* {yani, Kur’ân'ın Allah'tan gönderilmiş olduğunu tasdik etmezlerdi}.

200. *Biz onu* {yani, Kur’ân'ı inkâr etmeyi} *mücrimlerin kalblerine öyle yerleştirip, soktuk.*

201. *Onlar elîm* {yani, acıklı} *azabı görünceye kadar ona* {yani, Kur’ân'a} *îmân etmezler.*

202. {Azab} *onlara ansızın* {yani, birden} *gelecek ve farkında bile olmayacaklar.* {Bundan ötürü de geri döndürülmeyi ve kendilerine mühlet verilmesini temenni edecekler}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

203. *Hemen ardından* {Mekke kâfirleri,} *"Acaba bize mühlet verilir mi"* {yani, böylelikle vazgeçer, geri dönme imkânını bulur muyuz}? *derler.*

Nebî (s.a) onları azab ile tehdit edince, o'nu yalanlamak amacıyla "Bu azab ne zaman olacak?" demişlerdi. Buna karşılık Allah şöyle buyurmaktadır:

204. *Acaba bunlar azabımızın mı çabuk gelmesini isterler?*

205. *Ne dersin Biz onları* {dünyada} *nice seneler geçindirsek,...*

206. ...{bu azabtan} *sonra onlara tehdit olundukları (azab) gelse,...*

مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَآ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا
مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾
وَمَا يَنبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾
فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ
الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ
عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾

207. *...faydalandırıldıkları* {dünya} *nimetlerin*{in} *onlara* {azaba karşı} *bir yararı olmaz.*

Sonra onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

208. *Biz inzâr ediciler* {yani, dünyada azabın gelip kendilerini bulacağını söyleyerek uyaran rasûller} *olmaksızın hiçbir karyeyi* {dünyada daha önce azab ile} *helâk etmiş değiliz.*

209. *Zikrâ* {yani, azab bir hatırlatmadır ve düşündürücüdür}. *Biz zâlimler olmadık* {yani, bir günahları olmaksızın zulmederek onlara azab etmedik}.

Kureyşliler Kur'ân-ı Kerîm'i, –şeytanı kasdederek– Rey getiriyor ve Muhammed'in (s.a) dili üzere bırakıyor" dediler ve o'nun getirdiği

Kur'ân-ı Kerîm'i yalanladılar. Bunun üzerine azîz ve celîl olan Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

210. *Onu şeytanlar indirmemiştir.*

211. *Bu* {yani, Kur'ân'ı indirmek} *onlara yaraşmaz ve esasen buna güçleri de yoktur.*

Çünkü melekler ve yıldızlar ile yapılan yakıcı atışlar vasıtasıyla onlar semâdan ve semâdaki konuşmaları dinlemekten engellenmiştir. Şeytanlar, Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderilmeden önce semâdan meleklerin konuşmalarını dinlemeye kalkışıyorlardı. Fakat Muhammed (s.a) peygamber olarak gönderilince melekler onlara yakıcı alevler atmaya başladı. İşte Yüce Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

212. *Çünkü onlar,* {melekler ve yakıcı yıldızlar ile} *işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır.*

213. *O halde Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a* {yani, ibâdet} *etme!...*

Çünkü o [Muhammed], atalarının dînine girmeye davet olunmuştu. Bunun üzerine Cenâb-ı Hakk, *Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a etme!* buyurdu.

...O takdirde azab edilenlerden olursun.

214. *En yakın olan aşîretini* {yani, akrabanı} *inzâr et.*

Bu âyet nazil olunca Nebî (s.a), "Ben bütün insanlara rasûl olarak gönderildim. Bununla birlikte ey Hâşimoğulları, ey Muttaliboğulları özellikle size rasûl olarak gönderildim" dedi. İşte Nebî'nin en yakın akrabaları bunlardı. Hâşim ile Muttalib, 'Abdi Menâf'ın oğulları olup kardeş idiler.

215. *Sana tâbi olan mü'minlere kanadını indir* {yani, onlara karşı yumuşak davran}.

216. {Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları} *sana isyan ederler* {ve senin îmân davetini kabul etmezler} *ise, "Muhakkak Ben yaptıklarınızdan* {yani, şirkten ve küfürden} *beriyim"* {yani, uzağım} *de.*

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ
﴿٢١٧﴾ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ إِنَّهُ هُوَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَى مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ
عَلَى كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَاءُ
يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا
وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

217. {İntikam almakta} *azîz ve* {çabuk cezalandırmamak sûretiyle onlara karşı} *rahîm olana tevekkül et* {yani, azîz ve celîl olan Allah'a güven}.

Bu buyruk da, atalarının dînine dönmeye davet edilmesi üzerine gelmiştir. Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

218. *O seni* {tek başına namaz için} *kalkınca da görür.*

219. *Secde edenler* {yani, cemaat ile namaz kılanlar} *arasındaki tekallubunu* {yani, rükûa ve sücuda varmanı, kıyâmını –işte tekallub budur–} *da görür.*

220. *Muhakkak ki O,* {atalarının dînine çağırıldığında söyledikleri sözleri işiten} *semîdir,* {Mekke kâfirlerinin dediklerini bilen} *alîmdir.*

221. *Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?*

Çünkü onlar, "Kur'ân'ı Rey adındaki bir şeytan getiriyor ve onu Muhammed'in (s.a) diline bırakıyor" diyorlardı.

222. *Her effâk* {yani, yalancı} *günahkâr üzerine inerler.*

Bunlardan biri, Müseylimetu'l-Kezzab, diğeri de Ka'b b. el-Eşref'tir.

223. *Onlar kulak verirler ve onların* {yani, şeytanların} *çoğu* {kâ-

hinlere "Yeryüzünde şunlar şunlar olacaktır" diye haber verirken} *yalan söylerler.*

Şeytanlar, meleklerin konuşmalarını dinlemek üzere semâya kulak kabartırlar. Çünkü Allah yeryüzündekilerle ilgili bir emir murad edecek olursa onu semâdaki meleklere bildirir. Onlar da bu hususta konuşurlar. Konuştuklarına kulak kabartan şeytanlara da alevli ateşler atarlar. Bu arada hırsızlama bazı sözler öğrenmiş olan şeytanlar kâhinlere (duyduklarından hareketle) "Yeryüzünde şunlar şunlar olacak" diye haber verirler, ancak yalan söylerler.

224. *Şairlere de ğâvîler [azgınlar] uyar.*

Hepsi de Kureyşli olan ‘Abdullâh b. ez-Zibarî es-Sehmî, Ebû Süfyân b. ‘Abdu'l-Muttalib, Humeyre b. Ebî Vehb el-Mahzûmî, Müşafi b. ‘Abdi Menâf, Umeyr el-Cumahî, Ebû Azze –ki asıl adı ‘Amr b. ‘Abdullâh'tır– ve Ümeyye b. Ebi's-Salt es-Sakafî bunlardandır. Bunlar yalan ve bâtıl sözler söylediler ve "Biz de Muhammed'in (s.a) söylediği gibi söyleyebiliriz" deyip, şiir söylediler. Kavimlerinden ğavi [azgın] bir takım kimseler de onların şiirlerini dinlemek üzere etraflarında toplandılar. Onların şiirlerini ve hicivlerini (Muhammed'i, Kur'ân'ı ve İslâm'ı yeren şiirlerini) rivâyet ediyorlardı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

225. *Görmedin mi onlar her vâdide serserice gezerler* {yani, onlar her bir yolda: her türlü söz ve ifade şeklini alıp kullanırlar}.

226. *Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler* {yani, yalancı oldukları halde "Şunu şunu yaptık" derler}.

Hepsi de Ensâr'dan olan Müslüman şairler, müşriklere aynı şekilde karşılık vermek için izin istediler. ‘Abdullâh b. Revaha, Hassan b. Sâbit, Seleme b. Husemoğulları'ndan Ka‘b b. Mâlik bunlardan idi. Nebî (s.a) onlara izin verdi, onlar da müşrikleri hicvetti, Nebî'yi (s.a) övdüler. Bunun üzerine Allah, *Şairlere de, ğâvîler uyar* buyruğundan itibaren iki âyet daha indirdi. Arkasından Allah Müslüman şairleri istisnâ ederek şöyle buyurdu:

227. *Ancak îmân edip, sâlih ameller işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve kendilerine zulmedildikten sonra* {müşriklerden} *öçlerini alanlar* {yani, müşrik şairlerden öç alan Müslüman şairler} *müstesnâdır. Zulmedenler* {yani, şirk koşanlar} *yakında nasıl bir*

yere devrileceklerini bileceklerdir {yani, âhirette bunlar hüsran ile karşılaşacaklardır}.

Bize ‘Ubeydullâh b. Sâbit tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o bir adamdan, o el-Fadl b. Îsâ er-Rukaşî'den dedi ki: “Allah, *Apaçık bir Arabça lisan ile...* (Şu‘arâ, 26/195) buyruğuyla, onu diğer dillere üstün kıldığını bildirmektedir.”

el-Huzeyl dedi ki: “Ben el-Müseyyeb'i, Ebû Ravk'tan şunları naklederken dinledim: Sâlih'in (a.s) devesine kap konulur, o da onun içine süt bırakırdı.”

Bize ‘Abdullâh tahdis edip dedi: Bana babam el-Huzeyl'den tahdis etti, o ‘Alî b. Asım'dan, o el-Fadl b. Îsâ er-Rukaşi'den, o Muhammed b. el-Menkur'dan,[5] o Câbir b. ‘Abdullâh'tan, o da Rasûlullah'tan (s.a) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: Allah Mûsâ (a.s) ile Tûr'un üzerinde iken konuşunca, o daha önce işittiği kelamdan daha yüksek bir kelam işitti. “Rabbim benimle konuştuğun kelamın bu mudur?” dedi. Buyurdu ki: “Hayır, ey Mûsâ. Ben sana 10.000 lisanın gücü ile konuştum. Fakat bütün dillerin gücüne sahibim. Hatta Ben bundan daha da güçlüyüm.” Mûsâ (a.s) kavmine geri dönünce, “Ey Mûsâ! Bize Rahmân'ın kelamının nasıl olduğunu vasfet” dediler. O da, “Allah'ı tenzih ederim, buna gücüm yetmez” dedi. “O halde onu benzet” dediler. O şöyle dedi: “Siz en tatlı bir şekilde öldüren o yıldırımların sesini düşünün. Ona yakın olmakla birlikte öyle de değildir” dedi.[6]

---

5 Bu, Muhammed b. el-Münkedir olmalıdır. Bu zatın Câbir b. ‘Abdullâh'tan rivâyet ettiği de bilinen bir husustur. Bkz. İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib,* IX, 417-418. (Çeviren)

6 Şüphesiz Allah'ın kitabının böyle bir teşbih ve tecsime ihtiyacı yoktur. Mukâtil, bu tür tecsim [Allah'ın cisim olduğu kanaatini uyandıran] ve teşbih ifade eden tabirlerle Tefsirine gölge düşürmüştür. Bu, Yahudiler arasında bilinen ve meşhur olan bir yaklaşımdır. Allah bize sağlam sözleriyle sebat versin, sapıklıktan korusun ve son nefesimizi îmân ile vermeyi nasib eylesin.

27. NEML SÛRESİ

Mekke'de nâzil olan Neml sûresi, Kûfîyyûna göre 93 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُب۪ينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ
﴿٢﴾ اَلَّذ۪ينَ يُق۪يمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ
يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ لَهُمْ سُٓوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ
الْاَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَك۪يمٍ عَل۪يمٍ ﴿٦﴾ اِذْ
قَالَ مُوسٰى لِاَهْلِه۪ٓ اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًاۜ سَاٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰت۪يكُمْ بِشِهَابٍ
قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهَا نُودِيَ اَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ
وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسٰٓى اِنَّهُٓ اَنَا اللّٰهُ
الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٩﴾ وَاَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى
مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰى لَا تَخَفْ اِنّ۪ي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Sîn. Bunlar Kur'ân'ın ve mübîn* {yani, içinde bulunan emir ve nehiyleri apaçık olan} *kitabın âyetleridir.*

2. *Müminler* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik eden kimseler} *için* {gereğince amel ettikleri takdirde dalâleti} *hidâyet*{ten ayırdeden} *ve* {içinde bulunan sevâblarla} *müjdeleyicidir.*

Sonra Allah Teâlâ mü'minlerin niteliklerini şöylece beyan etmektedir.

3. *Onlar* {farz olan} *salâtı ikame ederler* {yani, eksiksiz kılarlar}, {farz olan} *zekâtı verirler. Hem onlar âhirete* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonraki dirilişe} *kesin olarak inanırlar.*

4. *Kuşkusuz âhirete îmân* {yani, ölümden sonra dirilişi tasdik} *etmeyenlerin amellerini* {yani, sapıklıklarını} *kendilerine güzel gösterdik. Bu sebebten onlar* {sapıklıkları içerisinde müteređdid bir şekilde} *şaşkındırlar.*

5. *İşte* {âhirette} *azabın en kötüsü bunlaradır. Âhirette en çok hüsrana uğrayanlar da onlar olacaktır.*

6. *Muhakkak sen Kur'ân'ı* {emrinde} *hakîm,* {yarattıklarının emellerini çok iyi bilen} *alîm olandan telakki etmektesin* {yani, Kur'ân sana O'nun tarafından verilmiştir}.

Nitekim, *Buna ancak sabredenler mülaki olur* (Fussilet, 41/35) buyruğu da buna benzemektedir, ki "ancak onlara verilir" anlamındadır.

7. *Hani Mûsâ,* {ateşi görünce} *ehline* {yani, hanımına} *demişti ki: "Ben gerçekten bir ateş gördüm"...*

Gördüğü, azîz olan Rabbin nûru idi. O bunu Cuma gecesi Arz-ı Mukaddes'te dağın sağ tarafında görmüştü.

..."*Size ondan* {yolun nerede olduğuna dâir} *bir haber getiririm* {çünkü yolunu kaybetmiş ve yoldan ayrılmış idi} *veya* {şâyet bana yolu haber verecek birini bulamayacak olursam soğuktan korunup} *ısınmanız için size parlak bir kabes* {yani, etrafı aydınlatacak bir ateş parçası} *getiririm.*"

8. *Onun* {yani, ateşin –ki o gerçekten azîz Rabbin nûru idi–} *yanına gelince o'na seslenildi: "Ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar* {yani, melekler} *mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah münezzehtir"...*

9. ..."*Ey Mûsâ! Kuşkusuz ki Ben* {yani, senin gördüğün nûr}[1] *azîz, hakîm olan Allah'ım"...*

---

1 Merhum Mukâtil'in, *Kuşkusuz ki Ben Allah'ım* ibaresini, "o gördüğün nûr Benim" diye tefsir etmesi oldukça tartışılır. Çünkü burada *innehu* [kuşkusuz ki O] lafzındaki *hu* zamiri, zamiru'ş-şandır [durum bildiren zamirdir]. Dolayısıyla bu lafzın, "gerçek şu ki/durum şu ki" diye tercüme edilmesi gerekir. Bu nedenle Mukâtil'in buradaki zamiri, nûr'a göndermesi, nahiv açısından ciddi bir hata olup, "Senin gördüğün o nûr Benim" gibi bir anlam ile Allah hakkında tecsim vehmi vermektedir. (Çeviren)

10. ...*"Asânı bırak." (Mûsâ) onun bir cânn [bir yılan] gibi sarsıldığını* {yani, hareket ettiğini} *görünce,* {yılandan korktuğu için} *arkasına bakmaksızın* {yani, arkasına dönmeden} *dönüp gitti...*

Allah devamla buyurdu ki:

..."Ey Mûsâ! {Yılandan} *korkma, çünkü Benim nezdimde* {yani, yanımda} *risâlet verilenler korkmaz"...*

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوٓءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾
وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ فِي تِسْعِ ءَايَاتٍ
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا
جَآءَتْهُمْ ءَايَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٣﴾

11. ...{Rasûllerden, nefsine} *zulmedenler müstesnâ"*[2] {yani, ancak o kimseler korkabilir –ki Âdem, Yûnus, Süleymân, Yûsuf'un kardeşleri ve bir canı öldürmesi sebebiyle Mûsâ bunlardandır–}. *Sonra da kötülüğün ardından iyilikle değiştirene* {yani, yaptığı kötülükten sonra ihsanda bulunup iyilik yapan kimseye} *muhakkak Ben gafûrum, rahîmim"...*

12. ..."{Sağ} *elini de yakana* {yani, göğsün tarafında bulunan gömleğinin yakasının iç tarafına} *sok.* {Elin yakandan güneş ışığı gibi parıldayan bir halde} *bembeyaz ve herhangi bir hastalık* {yani, maraz} *söz konusu olmaksızın çıkacaktır"...*

Burada ifade tamam olmaktadır. Ardından Allah Muhammed'e (s.a) hitâben buyuruyor ki:

---

2 Mukâtil'in, "Rasûllerden, nefsine zulmedenler müstesnâ" diye anladığı ifadedeki istisnâ, nahivde munkatı' istisnâ diye bilinen bir istisnâ çeşididir, yani kendisinden istisnâ olunan kelime, bir önceki âyetin son kelimesi olan *el-mürselûn* [rasûller] değildir. Bunun, kendisinden istisnâ olunan lafzı, rasûllerin de içinde olduğu ve mahzuf kabul edilmesi gereken "insanlar" lafzıdır. İnsanlar arasında zulmedenlerin bulunacağı ise kuşkusuzdur. Rasûller arasında nefsine zulmeden kimselerin bulunması düşünülemez. Kendisinin bundan sonra verdiği örnekler de bu gerçeği değiştirecek türden değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. (Çeviren)

...*Dokuz âyet arasında* {yani, o'na verilen el, ‘asâ, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık yılları, tams [kalblerinin sıkıştırılması ve malların yere geçirilmesi] mucizeleri arasında}.

Bu mucizelerin ikisi: el ve ‘asâ mucizeleri Mûsâ'ya (a.s) Arz-ı Mukaddes'te rasûl olarak Fir‘avn'a gönderildiğinde verilmişti. Mısır halkının yalanlamasına üzerine de Mısır topraklarında o'na yedi mucize daha verilmişti. Ona verilen mucizelerin ilki el, sonuncusu ise tams idi.

Allah devamla şöyle buyurmaktadır:

...*Fir‘avn'a* {ki adı Feytûs idi} *ve kavmine* {yani, Mısır halkına}. *Kuşkusuz onlar fâsık* {yani, isyankâr} *bir topluluktur.*

13. *Âyetlerimiz kendilerine basîretleri açıcı* {yani, onların göreceği şekilde açık-seçik ve rahatlıkla görülebilen bir şekilde} *geldiğinde onlar,* “{Ey Mûsâ!} *Bu* {senin getirdiklerin} *açık-seçik bir sihirdir” dediler.*

Ancak Allah onların gerçek durumlarını şöyle ifade ediyor:

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانْظُرْ كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا
وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ
الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ
﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا
النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾

14. *Nefisleri* {bunların Allah'tan geldiğine ve bir büyü olmadığına} *kesinlikle inandığı halde bunları* {yani, iyice bilip tanıdıkları halde âyetleri} *inkâr ettiler. Zulmederek* {yani, şirk koşarak} *ve*

üstünlük taslayarak {yani, büyüklenerek yeryüzünde ma‘siyetler işleyen} *fesâdçıların âkıbetinin nasıl olduğuna bir bak!*

Onların âkıbeti suda boğulmak olmuştu. Onların, bu âyetlerin Allah'tan geldiğine kesinlikle inanmaları, üzerlerindeki azabın Mûsâ'nın Rabbine du‘a etmesi üzerine kalkması sebebiyledir. Onlar bunun gerçeğini böylece bilip öğrenmişlerdi.

15. *Andolsun Biz Dâvûd'a ve Süleymân'a* {adaletli hüküm verme, kuşdilini ve diğer hayvanların dilini bilme şeklinde} *bir ilim verdik. İkisi de, "Bizi mü'min kullarının pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun" dediler.*

Onlar Allah'ın kendilerini verdiği hüküm, nübüvvet, kitab, hayvanların dilini bilmek ve hükümdarlık ile üstün kılınmışlardı. Süleymân'ın mülkü Dâvûd'dan daha büyüktü ve Süleymân Dâvûd'dan daha ince anlayışlı idi. Dâvûd ise Süleymân'dan daha çok ibâdet ederdi.

16. *Süleymân, Dâvûd'a vâris oldu* {yani, Süleymân, Dâvûd'un ilmini de mülkünü/hükümranlığını da miras aldı}. {Süleymân, İsrâîloğulları'na} *dedi ki: "Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve bize her şeyden verildi* {yani, hükümdarlık, nübüvvet, kitab, emrimize amade rüzgâr ve musahhar kılınan şeytânlar, hayvanların dilini bilmek, yüksek binalar inşa etmek, büyük heykeller yapmak, büyük havuzları andıran çanaklar ve yerlerinde sapasağlam duran kazanlar yapmak, bakır pınarı verildi}. *Muhakkak ki bu* {bize verilenler}, *apaçık üstünlüğün ta kendisidir.*

17. *Süleymân'ın huzuruna haşredilen* {yani, toplanan} *cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları* {düzenli bir şekilde} *sevk olunurlardı.*

Süleymân onların üzerine, öndekilerin sonrakiler ile birlikte hareket etmelerini sağlayacak askerler görevlendirmişti. İnsanlar uyuyuncaya kadar bunu yapalardı.

18. *Nihâyet* {Şam topraklarında} *karıncalar vâdisine geldiklerinde,* {el-Cermi adındaki} *bir karınca* {o sırada yuvalarının dışında olan karıncalara} *dedi ki: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza* {yani, evlerinize} *girin. Süleymân ve askerleri* {sizin helâk olduğunuzu} *fark etmeyip, sizi kırıp geçirmesin* {yani, helâk olmanıza sebeb olmasın –eğer fark ederse, sizi kırıp geçirmez–}.

Süleymân, üç mil uzaktan karıncanın sözünü işitmiş, "Fark etmeyip" sözünü telaffuz ettiği sırada da o karıncanın yanına varmıştı.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ
أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ
أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ
﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ
مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ
أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ
بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾
إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ
عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾

19. *Sözünden dolayı gülercesine tebessüm etti* {yani, Süleymân, karıncanın, hükümdarlık ve idaresindeki adaleti dolayısıyla övgüsünden dolayı güldü}...

Burada gülmekten kasıt, sadece dudakların gülümserken açılmasından ibarettir. Süleymân dedi ki: "Andolsun karıncalar bile benim hükümdarlığımda bir haksızlık yapılmadığını biliyorlar. Bundan dolayı övünmüyorum. Andolsun biz onların yanına varmadan, onların yanından geçeceğimizi biliyorlar." Sonra Süleymân, karıncaların yuvalarına girmesi için beraberindeki askerlerle birlikte durdu. Sonra bütün canlıların konuşmalarını kendisine öğrettiği ve dolayısıyla da karıncanın sözlerini işittiği için azîz ve celîl olan Rabbine hamdetti:

...*Dedi ki: "Rabbim! Beni, bana ve* {benden önce de} *ana-babama* {yani, babam Dâvûd ile anam el-Yasen kızı Betşabe'ye} *ihsan ettiğin nimete şükretmeye yönelt* {yani, bana bu ilhamı ver}. *Bana razı olacağın sâlih amel işlemeyi de* {ilham et} *ve rahmetin* {yani, nimetin} *ile beni sâlih kullarının arasına* {yani, onlarla birlikte cennete} *kat."*

20. *Bir de kuşları araştırdı* {yani, Beytu'l-Makdis'ten Yemen'e doğru yola koyulunca Hüdhüd'ü araştırdı}.

Medine'ye varınca orada durdu ve şöyle dedi: "Kuşkusuz Allah buradan bir nebî gönderecektir. Ona uyanlara ne mutlu!"

...{Konaklamak isteyince} *dedi ki: "Neden Hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa kayıplara mı karıştı?...*

Buradaki "em" [yoksa] edatındaki "mim" sıladır [zâiddir, fazladan gelmiştir], tıpkı *Yoksa gayb onlar nezdinde de yazanlar onlar mı?* (et-Tûr, 52/41 ve el-Kâlem, 68/47) buyruklarında olduğu gibi.

21. ...*"Ben onu elbette çetin bir azab ile azablandırırım* {yani, onun tüylerini yolarım ve bir sene boyunca diğer kuşlarla beraber uçmasına izin vermem} *yahut muhakkak onu keserim* {yani, öldürürüm} *ya da bana mübîn bir sultân* {yani, onu mazur görebileceğim apaçık bir hüccet, bir delil} *getirir."*

22. *Aradan çok geçmeden geldi* {yani, kısa bir süre sonra Hüdhüd geldi} {ve Süleymân'ın (a.s) önüne kondu. Gagasıyla yere vurmaya ve başı ile Süleymân'a işaret etmeye başladı. Sonra Süleymân'a} *dedi ki: "Ben senin kuşatamadığın* {yani, bilemediğin} *şeyi kuşattım* {yani, bildim} *ve sana* {Yemen'deki} *Sebe'den* {yani, Sebe topraklarından} *yakîn bir haber getirdim"...*

Bu haberi cinler sana bildirmedi, bu hususta sana karşı samimi davranmadılar. İnsanlar da bunu bilmiyordu, ben senin de, askerlerinin de ulaşamadığı o yere ulaştım ve sana yakîn bir haber getirdim, yani hakkında hiçbir şüphe olmayan bir söz söyleyeceğim. Süleymân, "O nedir?" diye sorunca, Hüdhüd dedi ki:

23. ...*"Gerçekten ben bir kadını onlara* {yani, Sebelilere} *hükümdarlık eder buldum. Kendisine* {Yemen'de} *her şeyden* {yani, ilim, mal, asker, saltanat, süs ve türlü hayırlar} *verilmiş. Onun bir de büyük bir tahtı var"...*

Mücevherlerle süslü olan bu taht, seksene seksen zira olup yerden yüksekliği de seksen zira idi. Kadının adı ise Ebû Serh kızı Belkıs idi. Kendisi inslerden olmakla birlikte, annesi cinlerden idi. Annesinin adı da Sahr kızı Fazime'dir.

Hüdhüd sözlerine şöyle devam etti:

24. ...*"Onu ve kavmini Allah'tan gayri güneşe secde eder buldum. Şeytân onlara kötü amellerini* {yani, güneşe secde etmelerini} *süslü göstermiş -ve onları doğru yoldan* {yani, hidâyetten} *alıkoymuş. Onun için onlar hidâyete gelmiyorlar-"...*

Devamla Hüdhüd şunları söyledi:

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ
مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ
الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اذْهَب
بِّكِتَابِي هَٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾
قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ مِن سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي
مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنتُ قَاطِعَةً
أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ أُولُو قُوَّةٍ وَأُولُو بَأْسٍ
شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ
إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ
أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۖ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾

25. ...*"göklerde ve yerde olan gizliyi* {yani, yağmuru} *açığa çıkartan,* {kalblerinizde} *gizlediğiniz ve* {dillerinizle} *açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye."*

26. *Allah odur ki, O'ndan başka ilâh yoktur. Azîm arşın Rabbidir.*

Azîm, burada arşın sıfatıdır.

27. {Süleymân, Hüdhüd'e} *dedi ki:* "{Sen şimdi bize suyu göster}. *Bakacağız* {söylediklerinde} *doğru mu söyledin yoksa yalan söyleyenlerden misin?"...*

Allah'ın, *Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı bir ümmetsiniz* (Âl-i İmrân, 3/110) buyruğu da buna benziyor.[3]

Bir yere konakladıkları vakit Hüdhüd onlara suyun yere ne kadar yakın olduğunu gösteriyordu. Onlara suyun bulunduğu yeri gösterdi, onlar da konakladılar ve kuyu açtılar. İnsanlar ve hayvanlar su ihtiyaçlarını karşıladı. Oldukça da susamışlardı. Süleymân, Hüdhüd'ü çağırıp dedi ki:

28. ...*"Bu mektubumu götür ve onu kendilerine* {yani, Sebe halkına} *bırak. Sonra da onlardan geri çekil* {yani, uzaklaş}, *ne şekilde karşılık* {yani, cevab} *vereceklerine bak."*

Hüdhüd gagasıyla mektubu alıp, kadının tepesinde duruncaya kadar uçtu. İnsanlar ona bakıp dururken bir süre kanatlarını çırptı. Kadın başını kaldırınca Hüdhüd mektubu kucağına bıraktı. Kadın mühürlenmiş mektubu görünce titredi ve eğildi, beraberindeki askerleri de eğildi. Çünkü Süleymân'ın (a.s) mülkü mühründe idi. Bu kuşu gönderenin, kadının mülkünden daha büyük bir mülk ve hükümdarlığa sahip olduğunu anladılar. Kadın dedi ki: "Elçisi kuş olan bir hükümdarın elbette mülkü ve hükümdarlığı pek büyük olmalıdır." Mektubu bizzat okudu. Kadın, Tubba b. Ebî Şerahil el-Himyeri kavminden olan bir Arab idi. Kadının kavmi de Tubba kavminden olup Arab idiler. Onlara mektubta yazılanı bildirdi. Mektubta, "Kuşkusuz ki o Süleymân'dandır ve o, rahman, rahîm Allah'ın adıyla {diye başlıyor}. Bana karşı üstünlük sağlamayın {yani, büyüklük taslamayın} ve bana Müslümanlar olarak gelin" yazılıydı.

Ebû Sâlih dedi ki: "Mektubun mühürlü olduğu da söylenmiştir."

29. {Bunun üzerine kadın onlara} *dedi ki: "Ey mele* {yani, eşraf}! *Gerçekten bana çok şerefli* {yani, çok güzel} *bir mektub bırakıldı"...*

30. ...*"O gerçekten Süleymân'dandır ve gerçekten o, rahman, rahîm Allah'ın adıyla*{dır}...

---

3 Muhtemelen Mukâtil burada Neml sûresinin bu âyetindeki *künte* lafzı ile Âl-i İmrân sûresindeki *küntüm* lafzındaki *kâne* fiillerinin nakıs, yani fiil manasıyla kullanılmamış ve isim cümlesinin anlamını haber olarak ifadelendiren bir lafız olduğuna dikkat çekmektedir. (Çeviren)

31. ...*"Bana karşı üstünlük taslamayın, teslim olanlar olarak bana gelin."*

Sonra kadın dedi ki: "Eğer bu hükümdar dünyalık için savaşan biri ise biz ona istediği kadar dünyalık veririz. Eğer Rabbi için savaşan biri ise dünyayı istemiyor demektir, o takdirde bizim teslim olmamızdan [Müslüman olmamızdan] başka bir şeyi kabul etmez." Sonra ileri gelenlerle danıştı:

32. *Dedi ki: "Ey mele!* {yani, eşraf -ki bunlar 310 kumandan idiler. Her kumandan ile birlikte 100.000 kişi vardı. Bunlar onun danışmanları idi-}. *"Benim bu işim hakkında bana görüş belirtin. Ben siz yanımda hazır olmadıkça* {yani, benim huzurumda bulunmadıkça} *hiçbir işi kesip atmış* {yani, hükme bağlamış} *değilim."*

33. *Onlar* {kadına} *dediler ki: "Biz güç sahibi kimseleriz"* {yani, çok sayıda adamlarız}...

Nitekim Allah'ın, *Bana güç ile yardımcı olun* (el-Kehf, 18/95) buyruğu da, "adam sayısıyla yardım edin" demektir.

...*"ve çetin bir güce sahibiz* {yani, çetin savaşçılarız: kahraman kimseleriz}. *Bununla beraber emir senindir* {yani, biz sana neye sahib olduğumuzu bildirdik. Fakat senin söylediğinin dışına da çıkmayız}. *Artık ne emredeceğini* {yani, bize nasıl bir yol göstereceğini} *sen düşün, karar ver."*

Bu, Fir'avn'ın kavmine, *Ne emredersiniz?* (el-A'râf, 7/110) ile eş-Şu'arâ, 26/35) buyruklarına benzemektedir ki "bana ne işaret edersiniz, ne gösterirsiniz" demektir.

34. *Dedi ki: "Kuşkusuz hükümdarlar bir şehre girdiklerinde orayı ifsâd ederler"* {yani, helâk ederler}...

"Fesâd" kelimesinin kullanımı açısından, *Elbette göklerle yer fesâd bulurdu* {yani, helak olurdu} (el-Bakara, 2/251) buyruğu da bunun gibidir.

...*"Ahalisinin azîz olanlarını zelîl ederler* {yani, eşrafını ve büyüklerini küçük düşürürler –ki işlerin dizginlerini ellerinde tutabilsinler–}...

Allah şöyle buyurmaktadır:

–Gerçekten de {kadının dediği gibi} *böyle yaparlar.–*

Sonra kadın danıştığı kimselere dedi ki:

وَاِنّ۪ي مُرْسِلَةٌ
اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾
فَلَمَّا جَٓاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَٓا اٰتٰينِيَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِمَّٓا
اٰتٰيكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ
بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَٓا اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ
﴿٣٧﴾ قَالَ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَؤُا اَيُّكُمْ يَأْت۪ينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ اَنْ يَأْتُونِي
مُسْلِم۪ينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْر۪يتٌ مِنَ الْجِنِّ اَنَا اٰت۪يكَ بِه۪ قَبْلَ اَنْ تَقُومَ
مِنْ مَقَامِكَ وَاِنّ۪ي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ اَم۪ينٌ ﴿٣٩﴾

35. …*"Muhakkak ben onlara bir hediye göndereceğim* {yani, eğer dünya ehli kimseler ise hükümdarlığımı korumak için onlara karşı iyi davranacağım}. *Elçilerimin* {o'ndan} *ne ile* {yani, nasıl bir cevab ile} *döneceklerine bir bakacağım."*

Kadın, heyet ile birlikte 100 erkek ve 100 kadın hizmetçiden oluşan hediyeler gönderdi. Heyetin başında el-Münzir b. 'Amr adında biri vardı. Hediye gönderilen kadın hizmetçilerin her birinin saçı önden ve arkadan birer bölük ayrılmıştı. Gönderilen erkek hizmetçilerin de başlarının ön tarafında birer perçem, orta tarafında da birer bölük saç bulunuyordu. Hepsine aynı elbise giydirilmişti. Ayrıca içinde, biri delinmiş, diğeri delinmemiş iki mücevher bulunan bir de hokka göndermişti. Heyettekilere de demişti ki: "Eğer o bir nebî ise kadın cariyeler ile kölelerin arasında ayırım gözetecek, hokkada bulunanları haber verecek, hediyeyi kabul etmeyip geri çevirecektir. Şâyet bir kıral ise hediyeyi kabul edecek, hokkada ne olduğunu bilemeyecektir." Hediye Süleymân'a (a.s) ulaşınca erkek ve kadın hizmetçileri abdest alış şekillerinden ayırt etti. Çünkü onlara abdest almalarını emretmişti. Kadın hizmetçiler su-

yu dirseklerinin iç tarafına, erkek hizmetçiler ise dirseklerinin üst tarafına döküyorlardı. Böylelikle erkek ve kadın hizmetçileri ayırt etti. Hokkayı oynattı. Cibrîl (a.s) gelerek o'na içinde neler olduğunu haber verdi. Ona, "Delikli olan mücevherin içinden –bir insan ya da bir cinnin yardımını almadan– onlardan farklı bir şekilde bir ip geçir. Diğerini de –yine bir insan ya da bir cinnin yardımını almadan– del" denildi. Delik olan mücevherin içi eğri idi. Arkasına bağladığı ip ile bir kurtçuk mücevherin deliğinin bir tarafından girip, öbür taraftan çıktı. Böylece o kurtçuğun rızkı bu gibi boşluklarda takdir olundu. Ağaç kurdu gelip Süleymân'a, "Benim de rızkımın ağaçların içinde, tavanlarda ve evlerde olmasını sağla" dedi. O da "Olur" dedi. Böylece herhangi bir insanın ya da cinnin yardımı olmaksızın mücevheri deldi.

Elçiler o'ndan semâdan inmemiş, yerden çıkmamış bir su istediler. O da atların terleyinceye kadar koşturulmasını emretti ve onların terlerini bir kapta duruluncaya kadar bekletti, sonra bu suyu cam bardaklara doldurdu. Gelen heyet o'nun ilmine hayret etti. Cibrîl (a.s) gelerek o'na hokkada neler olduğunu haber verdi, Süleymân da hokkada bulunanları heyettekilere bildirdi. Sonra Süleymân hediyeleri geri çevirdi.

36. *Süleymân'a geldiğinde o* {heyete} *dedi ki: "Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz? Halbuki Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha hayırlıdır* {yani, Allah'ın bana verdiği İslâm, nübüvvet, hükümdarlık ve askerler size verdiklerinden üstündür}. *Siz ise hediyeniz sebebiyle seviniyorsunuz"* {yani, birbirinize hediye verdiğiniz vakit sevinseniz dahi ben bu hediye sebebiyle sevinmem. Ben sizden Müslüman olmanızı istiyorum}...

Sonra Süleymân heyetin başkanına dedi ki:

37. ..."{Getirdiğiniz hediyelerle} *dön onlara, andolsun üzerlerine karşı duramayacakları* {yani, cinlerden ve insanlardan oluşan güç yetiremeyecekleri} *ordularla geleceğiz. Andolsun ki onları oradan zelil ve küçülmüşler* {yani, insanlar ve cinler tarafından zelil düşürülmüşler} *olarak çıkartacağız."*

38. {Sonra} *dedi ki: "Ey mele! Onlar bana müslümanlar* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul edenler} *olarak gelmezden önce kadının tahtını hanginiz bana getirecek?"*

Allah, kadının Müslüman olacağını Süleymân'a vahiy yoluyla bildirdiği için, “Onlar bana müslümanlar olarak gelmezden önce ve tahtını ele geçirmek bana haram olmazdan önce” demişti. Çünkü Müslüman olan kimsenin malı da, kanı da haram olur. Kadının tahtı altından, bacakları ise inciden idi. Mücevheratın üstü ince ve kalın ipekle örtülmüş, tüllerle de yukardan kapatılmıştı.

39. *Cinlerden bir ifrit* {yani, cinlerden ele avuca sığmayan el-Hukayk adındaki biri} *dedi ki: “Ben onu* {yani, kadının tahtını} *sana, sen yerinden* {yani, bu oturduğun yerden} *kalkmazdan önce getirebilirim”...*

Süleymân (a.s) sabahleyin insanların önüne çıkar oturur, aralarında hüküm verirdi. Bu, kaba kuşluk vaktine kadar böylece devam eder, sonra kalkardı. Bunun için cinlerden bir ifrit, “Sen makamında hazır bulunmazdan önce onu sana getireceğim, çünkü ben ayağımı gözümün gördüğü son noktaya basarım. Benden daha hızlı bir şey yoktur. Sen daha bu meclisinde iken sana kadının tahtını getirebilirim” dedi.

...“Ve muhakkak ben buna {yani, o tahtı taşımaya} *gücü yeten ve* {o tahtta bulunan servet değerindeki mücevherat için de} *güvenilir bir kimseyim.”*

Süleymân, “Ben bundan daha çabuk istiyorum” dedi.

قَالَ الَّذِى عِنْدَهُ عِلْمٌ
مِنَ الْكِتَابِ اَنَا اٰتِيكَ بِهِ قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا
رَاٰهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّى لِيَبْلُوَنِى
ءَاَشْكُرُ اَمْ اَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ
فَاِنَّ رَبِّى غَنِىٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ اَتَهْتَدِى اَمْ
تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ اَهٰكَذَا عَرْشُكِ
قَالَتْ كَاَنَّهُ هُوَ وَاُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾

40. *Nezdinde kitabtan bir bilgi bulunan kişi* {yani, İsrâîloğulları'ndan Allah'ın ism-i azamını bilen Asaf b. Berhiya b. Şer’iya b.

Danyal} *dedi ki: "Ben onu* {yani, tahtı} *sana, gözünü kırpmadan getiririm"* {yani, sen daha onu gözünün değdiği en son noktada görürken o sana gelmiş olacak}...

Süleymân, "Eğer bunu yapabilirsen, çabukça getirmiş olacaksın" dedi. Adam, Allah'ın ism-i azamını anarak du'a etti –zülcelali ve'l-ikram da, ism-i azam arasındadır– ve tahtı hemen Süleymân'ın önüne getirdi.

Bu esnada gönderdiği heyet dönmüş, kadın da Süleymân'a gitmek üzere yola koyulmuştu. Tahtını da biri diğerini kapsamak üzere içiçe yedi odadan oluşan odaların en içinde olanına koymuş, demirden kilitlerle kilitleyerek Yemen'de bırakmıştı. Bu yedi odanın anahtarları da yanında bulunuyordu.

...{Süleymân} *onun* {yani, tahtın} *yanında durduğunu görünce,* {hayret etti ve} *dedi ki: "Bu* {yani, taht}, *Rabbimin* {bana olan} *lütfundandır. Acaba* {kadının tahtı bana getirilince nimetleri dolayısı ile Allah'a} *şükür mü ederim yoksa* {benden daha alt mertebede olan bir kimseyi görünce Allah'ın nimetlerine} *nankörlük mü ederim diye beni sınaması* {yani, denemesi} *içindir"...*

Azîz ve celîl olan Allah da o'na şükretmesi ilhamını verdi. Bunun için Allah şöyle buyurmaktadır:

...*"Kim* {nimetleri dolayısıyla} *şükrederse kendi lehine şükreder* {yani, kendisinin faydasına bir iş yapmış olur}, *kim de* {nimetlere} *nankörlük ederse muhakkak Rabbim* {kullarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganidir, kerîmdir."*

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak Allah ganidir, hamîddir* (Lokmân, 31/12) buyruğudur.

41. {Süleymân} *dedi ki: "Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin* {yani, bu tahta ilaveler yapın, ondan bir şeyler eksiltin}. *Bakalım* {geldiğinde} *o yol bulacak mı yoksa hidâyet bulamayacaklardan mı olacak"* {yani, tahtını tanıyacak mı yoksa onu tanımayanlardan mı olacak}?

42. {Kadın} *geldiğinde* {ona} *şöyle denildi: "Senin tahtın böyle midir?"* {Kadın onlara cevab vererek} *dedi ki: "Bu sanki odur"...*

Kadın tahtını tanımıştı, fakat onlar kendisini şüpheye düşürmek istedikleri gibi o da onları şüpheye düşürecek bir cevab vermişti. Eğer ona, “Senin tahtın bu mu? diye sorsalardı, “Evet” diyecekti. Ona, “Bu senin tahtındır, peki kapıları kilitlemenin faydası nerede?” denildi. Süleymân da dedi ki:

...“*Bize ondan* {yani, tahtın getirilmesinden, köşkten ve diğer şeylerden} *önce ilim verilmiş olup, biz müslümanlardandık*” {yani, ondan önce de ihlâsla tevhîd edenlerdendik}.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ
كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَاَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً
وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ اِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ
قَالَتْ رَبِّ اِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمٰنَ لِلّٰهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ
اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ
تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ
يُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾

43. *Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler* {yani, güneşe ibâdet etmesi} *ona* {İslâm'a girme hususunda} *engel olmuştu. Çünkü o kâfir bir kavimden idi.*

44. *O kadına, “Köşke gir” denildi...*

Söz konusu köşk, altında balıklar bulunan, suyun üzerinde sırçadan bir köşktü.

...*Onu görünce derin bir su* {yani, su dolu bir havuz} *sandı. Ayaklarının üzerini* {yani, Süleymân'ın yanına varmak için sudan geçmek üzere ayaklarını} *açtı...*

Zira Süleymân (a.s) evin ön tarafında tahtın üzerinde idi. Kadın gelince cinler, "Süleymân bizi yorabildiği kadar yordu. Eğer Süleymân ve bu kadın ile onun sahip olduğu bilgi bir araya gelecek olursa, kuşkusuz helâk oluruz" dediler. Çünkü kadının annesi cinlerden idi. Ardından da, "Gelin bu kadını Süleymân'a yerelim ve onun ayakları atların ayakları gibidir diyelim" dediler. Cinler bu dediklerini yapınca, Süleymân emretti de onun için suyun üzerinde sırçadan bir köşk yapıldı. Köşkün altındaki suya da –onun gerçekten su olduğunu sanması için– balıklar salındı. Böylece kadın ayaklarının üzerini açacak, Süleymân da cinlerin kendisine doğru mu yalan mı söylediklerini görecekti. Kendi tahtını da evin [sarayın] ön tarafına koydurmuştu. Kadın köşkü görünce, onu derin bir su zannetti ve bacaklarını açtı. Süleymân onun, insanların en güzel ayaklılarından olduğunu gördü. Bu arada bacaklarındaki tüylerin de çok olduğunu gördü ve bundan hoşlanmadı. Kadın, "Tadına bakmadıkça narın ne olduğu anlaşılamaz" dedi. Süleymân da, "Göze hoş gelmeyen, ağza da tat vermez" diye karşılık verdi. Cinler Süleymân'ın kadının bacaklarını gördüğünü anlayınca kadına, "Bacaklarını açma" dediler.

> *...(Süleymân) dedi ki: "Gerçekten o billurdan yapılmış, iyice düzeltilmiş bir köşktür"...*

Tahtı ve sarayı gören kadın, Süleymân'ın mülküne göre kendi mülkünün bir şey olmadığını ve Süleymân'ın mülkünün Allah tarafından verilmiş olduğunu anladı.

> ...{Kadın köşke girince} *dedi ki: "Rabbim! Ben* {güneşe ibâdet etmek sûretiyle} *nefsime zulmettim ve Süleymân'la birlikte* {ihlâs ve tevhîd ile} *âlemlerin rabbi Allah'a teslim oldum."*

Bunları söyleyerek Allah için secdeye kapandı ve şirkinden Allah'a tevbe etti. Süleymân onu kendisine eş olarak aldı ve ondan Dâvûd b. Süleymân adında bir oğlu oldu. Ona Şam'daki bir kasabanın haracının gelir olarak verilmesini emretti. Kadın bakire idi. Onun için hamamlar inşa etti.

Nebî (s.a), "O dünya kadınları arasında bacakları en güzel kadınlardan biri idi. Cennette Süleymân'ın zevceleri arasında olacaktır" dedi. 'Âişe (r.anha) Nebî'ye (s.a), "Onun bacakları benden güzel miydi?" diye sorunca Nebî (s.a), "Senin bacakların cennette ondan daha güzel olacaktır" dedi.

Süleymân (a.s) bir yere gittiğinde onu da beraberinde götürürdü.

45. *Andolsun ki Semûd'a kardeşleri Sâlih'i, "Allah'a ibâdet edin"* {yani, Allah'ı tevhîd edin} *diye rasûl gönderdik. Bunlar* {biri mü'min, diğeri kâfir} *iki fırka olup, birbirleriyle çekişmeye başladılar.*

Onların birbirleriyle çekişip tartışmaları, A'râf sûresinde dile getirilmektedir: *Kavminden müstekbir olanların ileri gelenleri [mele], kendilerince zayıf kabul ettiklerine [mustaz'aflara]* {yani, aralarından îmân edenlere} *şöyle dediler: "Sâlih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderilmiş bir rasûl olduğunu biliyor musunuz?" Onlar da, "Doğrusu biz onunla gönderilene îmân edenleriz" dediler. O müstekbirler, "Doğrusu biz şu sizin îmân ettiğinizi inkâr edenleriz" dediler. Derken o dişi deveyi kesip öldürdüler...* (el-A'râf, 7/75-77)

Sâlih onları azab ile tehdit edince, *Ey Sâlih! Eğer sen gönderilmiş rasûllerden isen bizi tehdit edip durduğunu getir* (el-A'râf, 7/77) demişlerdi. Sâlih onlara şöyle karşılık verdi:

46. *Dedi ki: "Ey kavmim! İyilikten önce ne diye kötülüğün çabucak gelmesini istersiniz* {yani, afiyet ve esenlikten önce niçin azabın çabuk gelmesini istiyorsunuz}? {Şirkinizden dolayı} *Allah'tan mağfiret dilemeli değil misiniz? Belki size merhamet olunur"* {da dünyada azaba uğratılmazsınız}.

47. *Dediler ki:* "{Ey Sâlih!} *Sen ve seninle beraber olanları {yani, dînine uyanları} uğursuz bulduk"...*

Çünkü yağmur yağmamaya başlamış ve aç kalmışlardı. Bunun üzerine, "Bu kötülük bize, senin ve arkadaşlarının uğursuzluğundan dolayı isabet etti" dediler.

...{O da kendilerine} *dedi ki: "Sizin uğurunuz Allah nezdindedir* {yani, size gelen bu musibet sizin hakkınızda yazılmış bir şeydir}. *Esasen siz fitneye maruz kalan* {yani, sınanan} *bir kavimsiniz"* {yani, günahlarınız dolayısıyla belâya maruz kalıyorsunuz}.

48. *O şehirde* {yani, Sâlih'in şehri Hicr'de} *yeryüzünde fesâd çıkartan* {yani, ma'siyetler işleyip duran}, *fakat ıslâh etmeyen* {yani, orada Allah'a itaat etmeyen} *dokuz kişi vardı.*

Dişi deveyi kesenler Kudar b. Sâlih b. Ceda –annesinin adı ise Kudeyra idi–; Misba, Bab ve Yebab –bunlar Mehrec'in oğulları olup kardeş idiler–; Aiz b. Abid, Huzeyl ve Zu A'yen –bunlar 'Amr'ın oğulları olup kardeş idiler–; Hedn ve Sevâb idi.

Bunlar Çarşamba gecesi dişi deveyi kestiler. Allah Teâlâ da Cumartesi günü Cibrîl'in (a.s) sayhası/çığlığı ile onları helâk etti.

قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ
لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهٖ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهٖ
وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْۙ اَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ
وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعٖينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُواۜ اِنَّ
فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَتَأْتُونَ
الْفَاحِشَةَ وَاَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

49. *Onlar kendi aralarında –Allah adına yemin ederek– dediler ki: "Ona* {yani, Sâlih'e} *ve aile halkına* {öldürmek üzere} *gece baskın yapalım. Sonra da* {durumunu soracak olurlarsa,} *velisine* {yani, Sâlih'in akrabalarına}, *"Biz aile halkının helâk edildikleri yere bile tanık olmadık* {yani, "Biz Sâlih'i ve o'nun ailesini kimin öldürdüğünü bilmiyoruz, katilleri tanımıyoruz"}. *Biz gerçekten doğru söyleyenlerdeniz" diyelim.*

50. *Onlar* {Sâlih'i (a.s) ve ailesini öldürmek isteyince} *bir mekrde bulundular. Biz de* {dağ bütün azametiyle üzerlerine kaldırılınca} *onlar fark etmeksizin bir mekrde bulunduk.*

51. {Ey Muhammed!} *Mekrlerinin* {yani, işlerinin ve yaptıklarının} *âkıbeti nasıl oldu bir bak! Çünkü Biz onları* {yani, o dokuz kişiyi} *ve kavimlerini* {onlardan tek kimse bırakmamak üzere

Cibrîl'in (a.s) sayhası/çığlığı ile üzerlerine dağı çökerterek} *hep birlikte helâk ettik.*

52. *İşte zulümleri* {yani, şirk koşmaları} *sebebi ile onların bomboş* {yani, sakini bulunmayan ve harabeye dönüşmüş} *evleri... Muhakkak bunda* {yani, onların helâk edilmelerinde}, {Allah'ın tevhîdini} *bilen bir topluluk için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

53. *Îmân edenleri* {yani, tasdik edenleri} *ve* {şirkten sakınarak} *ittika edenleri de* {azabtan} *kurtardık.*

54. *Lût'u da (gönderdik). Hani o kavmine demişti ki: "Siz fuhşu* {yani, ma'siyetleri: kadınları bırakıp şehvetle erkeklere yaklaşmayı} *bile bile mi işlersiniz?"...*

55. *..."Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşırsınız? Doğrusu siz*[4] *câhillik eden bir kavimsiniz."*

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوٓا اَخْرِجُوٓا اٰلَ لُوطٍ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ
وَاَهْلَهُٓ اِلَّا امْرَاَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَاَمْطَرْنَا
عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَٓاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ الْحَمْدُ
لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰىۜ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ
لَكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَنْبَتْنَا بِهِ حَدَٓائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ
مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ بَلْ هُمْ
قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾

56. {Lût'un} *kavminin* {onların ma'siyetlerden vazgeçmelerini istemesi üzerine} *cevabı* {birbirlerine} *şöyle demelerinden başka bir şey olmadı: "Lût ailesini* {yani, Lût'u ve o'nun iki kızını}

---

4 Tahkikli metinde, 54. âyetin son kısmı ile 55. âyetin, "doğrusu siz..." kısmına kadar olan bölüm kaydedilmemiştir. (Çeviren)

memleketinizden çıkarın, çünkü onlar {yani, yalnızca Lût} *temizlik taslayan* {yani, erkeklere yaklaşmaktan uzak duran} *kimselerdir."* {Biz ise aramızda, yaptığımız bu işten vazgeçmemizi söyleyecek birilerinin olmasını istemiyoruz.}

Bunun bir benzeri de A'râf sûresinde geçmektedir.[5]

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

57. *Biz de o'nu ve ailesini* {yani, Risa ve Zeğusa'yı} {azabtan} *kurtardık, karısı müstesnâ* {yani, onu kurtarmadık}. *Onun kalanlardan olmasını* {yani, öylece terk edilmesini} *takdir etmiştik.*

58. *Üzerlerine bir yağmur* {yani, taş yağmuru} *yağdırdık. İnzâr olunanların* {yani, azab ile uyarılıp korkutulanların} *yağmuru ne kötüdür.*

İşte, *Andolsun onları yakalayıverişimizle* {yani, azabımızla} *inzâr etmişti* (el-Kamer, 54/36) buyruğu da bunu dile getirmektedir.

59. {Ey Muhammed!} *De ki:* "{Geçmiş ümmetlerin helâki dolayısıyla} *Allah'a hamdolsun* {yani, bu sûrede söz konusu edilen Fir'avn ve kavminin, Semûd ve Lût kavminin helâki dolayısıyla sözü geçen bu hususları sana öğreten "Allah'a hamdolsun" de}, *seçtiği kullarına da* {yani, Allah'ın risâleti için seçtiği kimselere de} *selâm olsun"* {yani, Allah'ın selâmı enbiyâya/nebîlere olsun}...

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...{Ey Mekke kâfirleri!} *Allah mı hayırlıdır, yoksa* {O'na ortak olduklarını iddia ederek} *şirk koştukları mı* {yani, şanı yüce ve mübarek olan Allah mı daha üstündür, yoksa sizin tapındığınız ilâhlar mı}?

Nebî (s.a) bu âyeti okuduğu vakit şöyle derdi: "Aksine Allah daha hayırlı, daha kalıcı, daha celîl ve daha kerîmdir."

60. *Göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indiren mi? Onunla göz alıcı bahçeler* {yani, oldukça güzel hurma ve diğer ağaçlardan bahçeler} *bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin*

5 Bkz. A'râf, 7/82.

için mümkün olmaz. {O halde Allah'ın yağmur ile yerden sizin için çıkarmış olduklarından ilâhlara nasıl bir pay ayırırsınız?} *Allah ile birlikte bir ilâh mı var* {yani, bunları yapmak üzere O'na yardım eden birisi mi var}? {O bundan münezzehtir.} *Hayır, onlar* {yani, Mekke kâfirleri} {şirk koşarak} *eş koşan bir topluluktur.*

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ
خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ
حَاجِزًا ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّنْ
يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ
خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ
يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ
يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

61. *Yoksa yeri karar kılınacak* {yani, üzerindekiler ile sarsılıp sallanmayan, istikrarlı} *bir halde yaratan, aralarında* {yani, arzın çeşitli yerlerinde durmadan akan} *ırmaklar var eden, orada sabit kazıklar* {yani, dağlar} *yaratan* {ve böylece üzerindekilerle beraber yok olup gitmesin diye arzı sağlamlaştıran} *ve* {tuzlu su ile tatlı sudan oluşan} *iki deniz arasında engel kılan* {yani, emriyle bu iki suyun birbirine karışmasını önlemek üzere engel yaratan} *mı? Allah ile birlikte* {yaptıklarında O'na yardım eden} *bir ilâh mı var? Hayır, onların* {yani, Mekke halkının} *çoğu* {Rabb'lerinin tevhîdini} *bilmezler.*

62. *Yoksa çaresiz kalmış olanın Kendisine du'a ettiğinde du'asını kabul edip o kötülüğü* {yani, onun darlığını, sıkıntısını} *gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan mı? Allah ile birlikte* {yaptıklarında O'na yardım eden} *bir ilâh mı vardır? Ne kadar az tezekkür edersiniz* {yani, düşünürsünüz}.

63. *Yoksa karanın ve denizin karanlıklarında size hidâyet veren* {yani, kara ve denizin dehşetli durumlarında size doğru yolu

gösteren} *ve rahmetinin önünde müjde olarak rüzgârları gönderen mi* {yani, yağmurdan önce bulutları yayan mı}?...

Nitekim, *Ve rahmetini yayan* (eş-Şûrâ, 42/28) diye buyurmaktadır ki "yağmur ile rahmetini yayan" demektir.

...*Allah ile birlikte* {yaptıklarında Kendisine yardımcı olan} *bir ilâh mı var? Allah şirk koştuklarından* {yani, onların O'na ortak koştukları uydurma ilâhlardan} *çok yücedir* {yani, pek üstündür}.

Böylece yüce zatını tazim etmektedir.

أَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ
ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾
قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُونَ
اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ
مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا
وَاٰبَاؤُنَا اَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هٰذَا نَحْنُ وَاٰبَاؤُنَا
مِنْ قَبْلُ اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ
فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

64. *Yoksa yaratmaya ilkin başlayan, sonra da onu tekrar iade edecek olan* {yani, ilk olarak yaratmaya başlayıp, hiçbir şey değilken onları yaratan ve âhirette onları tekrar iade edecek olan}, *gökten* {yağmur ile}, *yerden* {bitkiler ile} *size rızık veren mi? Allah ile birlikte* {yaptıklarında Kendisine yardımcı olan} *başka bir ilâh mı var?* {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Eğer* {Allah ile birlikte başka ilâhlar: meleklerden ilâhlar olduğu iddianızda} *doğru söyleyenler iseniz haydi burhanınızı* {yani, bunlardan herhangi birini, Allah'tan başka ilâhların yaptığını ortaya koyan delilinizi} *getirin* {de bu, Allah'a karşı göstereceğiniz deliliniz olsun}.

65. *De ki: "Göklerde ve yerde olanlardan* {yani, meleklerden ve insanlardan} *gaybı* {yani, ölümden sonra dirilişi: kıyâmetin

gayb bilgisini} *Allah'tan başka kimse bilmez"* {yani, bunu yalnızca O bilir}.

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...Onlar ne vakit ba's olunacaklarını da {yani, Mekke kâfirleri ölümden sonra ne zaman diriltileceklerini de} *bilmezler.* {Çünkü onlar zaten ölümden sonra dirilişi inkâr etmektedirler}.

66. *Halbuki âhirete dâir bilgileri ardarda (kendilerine) ulaştırılmıştır* {yani, onlar âhireti gördükleri vakit, dünyada iken hakkında şüphe ettikleri ve görmezlikten geldikleri şeyleri bileceklerdir}. *Halbuki onlar* {bugün} *ondan yana* {yani, kıyâmet saatinden} *şüphe içindedirler. Hatta onlar* {dünyada} *ona karşı kördürler.*

67. *Kâfirler dediler ki: "Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra mı, gerçekten tekrar* {diri olarak kabirlerden} *çıkartılır mıyız?"...*

Âyet; Ebû Talha, Şeybe, Müşafi, Şurahbil, Hâris, onun babası ve Ertee b. Şurahbil hakkında inmiştir.

68. *...Andolsun ki bundan önce* {yani, bizden önce} *biz de, atalarımız da bununla* {yani, Muhammed'in (s.a) söylediği ölümden sonra diriliş ile} *tehdit olunmuştuk. Bu* {yani, Muhammed'in (s.a) söyledikleri}, *eskilerin esâtîrinden* {yani, onlara dâir anlatılanlardan ve onların yalanlarından} *başka bir şey değildir."*

69. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Yeryüzünde gezip mücrimlerin* {yani, geçmiş ümmetlerin kâfirlerinin} *sonunun nasıl olduğunu bir görün"* {yani, onların dünyada sonunda nasıl helâk edilmiş olduklarına bir bakın}.

Bununla Allah Teâlâ Mekke kâfirlerini geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azaba uğramakla korkutmaktadır ki Muhammed'i (s.a) yalanlamasınlar. Çünkü onlar Lût kavminin, 'Âd ve Semûd kavminin helâk edildiğini biliyor ve yolculuklarında onların yurtlarının harabelerini görüyor idiler.

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا
تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ بَعْضُ
الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ
صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ
عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾

70. {Senden yüz çevirip, senin davetini kabul etmeyecek olurlarsa,} *onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *üzülme. Mekrlerinden dolayı da darlık içinde olma* {yani, onların hacc mevsiminde, "Bizim de yapmayı alışkanlık haline getirdiğimiz budur, sen de bunu yapıp duruyorsun" demelerinden dolayı kalbin daralmasın}.

Bunlar, el-Harrâsûn ve Müstehziûn diye bilenen kimselerdir.

71. *Derler ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz* {yani, ey Muhammed, azabın gelip bizi bulacağı iddianda doğru söylüyor isen} *bu va'd ettiğiniz* {yani, azab} *ne zaman"* {olacaktır}?

72. *De ki: "O acele ettiğinizin bir kısmının hemen ardınızda bulunması* {yani, size pek yakın olması} *umulur."*

Çünkü azabın bir kısmı olan Bedir'de ileri gelenlerinin öldürülmesi pek yakındı. Azabın diğer bölümü ise ölümden sonra gerçekleşecektir.

73. *Kuşkusuz Rabbin insanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} {istemelerine rağmen azablarını çabuklaştırmamakla} *bir lütuf sahibidir. Fakat onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {azablarını geciktirdiği için Rabb'lerine} *şükretmezler.*

74. *Muhakkak Rabbin göğüslerinin gizlediklerini de* {yani, kalblerinde sakladıklarını da}, {dilleriyle} *açığa vurduklarını da elbette bilir.*

75. *Gökte ve yerde gizli olan her şey* {yani, gayb bilgisi kapsamında azaba dâir olan her şey}, {azabı acele istemelerine rağmen} *mutlaka apaçık bir kitabtadır* {yani, levh-i mahfuzda açıkça tesbit edilmiştir}.

76. *Gerçekten bu Kur'ân İsrâîloğulları'na, hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin* {yani, Kur'ân ile ilgili ihtilaflarının} *çoğunu anlatır* {yani, bu Kur'ân Ehl-i Kitab'a anlaşmazlığa düştükleri konulara dâir açıklamalar getirmiştir}.

وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ
لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾
وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ
تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ
نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّى إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا
عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

77. *Muhakkak o,* {Kur'ân'ın Rabbinden geldiğine inanan} *mü'minlere* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {ona îmân eden kimseler için azabtan kurtaran} *bir rahmettir.*

78. *Elbette Rabbin aralarında* {yani, İsrâîloğulları arasında} *hükmünü verecektir ve O azîzdir, alîmdir.*

79. *O halde sen Allah'a tevekkül et* {yani, güvenip dayan}...

Çünkü Nebî (s.a), atalarının dînine dönmeye davet edilmişti. Bunun üzerine Allah o'na, Allah'a güvenmesini ve Mekkelilerin söylediklerinden korkmamasını emretti.

...*Çünkü sen mübîn bir hakk* {yani, besbelli, apaçık bir dîn olan İslâm} *üzeresin.*

Sonra Allah Mekke kâfirlerine bir örnek vererek buyuruyor ki:

80. {Ey Muhammed!} *Kuşkusuz sen,* {yüksek sesle söylesen bile} *ölülere işittiremezsin,...*

Yüce Allah, Mekke kâfirlerini ölülere benzetiyor: Nasıl ki ölü, seslenişi işitemez ise, kâfirler de kendilerine seslenileni işitmez, onu anlamazlar.

...arkalarını dönüp gittiklerinde sağırlara da işittiremezsin {yani, sağır bir kimse arkasını dönüp gitse ve sonra sen ona seslenecek olsan, senin çağrını işitmez. Kâfir de îmâna davet edildiğinde bu daveti işitmez}.

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

81. *Körleri de dalâletlerinden* {yani, küfürlerinden} {kurtarıp îmâna getirerek} *onlara hidâyet veremezsin. Sen ancak âyetlerimize îmân edip* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik edip} *teslimiyette olanlara* {yani, Allah'ın tevhîdini ihlâsla kabul edenlere} *dinletirsin* {yani, îmânı ancak onlara işittirebilirsin}.

82. *O söz* {yani, azab} *aleyhlerine gerçekleşince* {yani, gelip onları bulunca} *Biz onlara yerden* {yani, Mekke'de Safa'dan} *bir dâbbe çıkartırız da onlara* {Arabça konuşarak} *insanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *âyetlerimize* {yani, bu dâbbenin çıkacağına} *îmân etmediklerini söyler.*

Bu dâbbe insanlara, "İnsanlar benim çıkacağıma inanmıyorlardı" der, çünkü o dâbbenin çıkması Allah'ın âyetlerinden bir âyettir. Bütün insanlar onu gördükten sonra çıktığı yere geri döner. Adı Efdâ olan bu dâbbenin dört ayağı, yeni bitmiş tüyleri, uçmasını sağlayan iki kanadı olup başı bulutlara değecektir.

83. *Âyetlerimizi yalanlayan her ümmetten bir topluluk* {yani, birtakım zümreler} *haşr edeceğimiz gün onlar* {cehennem ateşine doğru} *sürülürler.*

84. *Nihâyet geldiklerinde der ki: "Benim âyetlerimi* {yani, kıyâmet saatini} {bâtıl olduğuna dâir bir bilginiz olmadığı ve} *bir bilgiye dayanarak kavramadığınız halde yalanladınız öyle mi? Yoksa ne yapıyordunuz?"*

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا
فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ
وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي
الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى
الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللّٰهِ
الَّذِي اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ اِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

85. *Zulmetmeleri* {yani, şirk koşmaları} *sebebi ile söz* {yani, azabın inmesi} *aleyhlerine gerçekleşti. Artık onlar* {orada} *konuşamazlar.*

Sonra Allah Teâlâ, sanatı ve yaptıkları hakkında ibretle düşünüp Allah'ı tevhîd etmeleri için Mekke kâfirlerine öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

86. *Bizim, içinde dinlensinler diye geceyi yarattığımızı, gündüzü de aydınlık kıldığımızı görmediler mi? Muhakkak bunda* {yani, bu ikisinde [dinlenmeleri için geceyi yaratmamızda ve gündüzü aydınlık kılmamızda]} *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

87. *Sûra üfürüleceği gün, Allah'ın dilediği kimseler* {yani, Cibrîl, Mikail, İsrâfil ve ölüm meleği} *dışında göklerde ve yerde olanlar* {korkunun şiddetinden} *dehşetle korkarlar* {ve ölürler. İyileri ve kötüleri ile} *hepsi O'nun huzuruna küçülmüşler olarak geleceklerdir.*

88. *Sen dağları görür ve onları câmid* {yani, yerinde duruyor} *sanırsın. Halbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler* {ve yerde karar kılarlar}. *Allah'ın her şeyi sapasağlam* {yani, son derece muhkem} *yapan yaratmasına bak. Muhakkak O, yaptıklarınızdan haberdardır,* {yaptıklarınızı çok iyi bilen} *habîrdir.*

Benzeri bir buyruk da Rûm sûresindedir.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾
وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ اِنَّمَا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذ۪ي
حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿٩١﴾ وَاَنْ
اَتْلُوَا الْقُرْاٰنَ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَد۪ي لِنَفْسِه۪ وَمَنْ ضَلَّ
فَقُلْ اِنَّمَا اَنَا مِنَ الْمُنْذِر۪ينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُر۪يكُمْ
اٰيَاتِه۪ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

89. *Kim* {âhirette} *hasene* {yani, lâ ilâhe illallâh} *ile gelirse ona ondan bir hayır vardır...*

Buyrukta ("hayır" lafzının) takdimi söz konusudur, buna göre mana, "ondan ona bir hayır verilecek" demek olur.

...Hem onlar o gün dehşetli korkudan yana güvenlik içindedirler.

Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis etti, o Sâbit el-Bunânî'den, o Ka'b b. Ucre'den, o da Nebî'den (s.a) tahdis etti ki: *Kim hasene ile gelirse* buyruğu ile, *Kim seyyie ile gelirse* buyruğu hakkında dedi ki: "Bu kurtarır, öbürü ise helâke götürür."

90. *Kim de seyyie* {yani, şirk} *ile gelirse, yüzleri üzere ateşe dökülürler.* {Cehennem bekçileri de onlara der ki:} *"İşlediğinizden* {yani, şirkten} *başkası ile mi cezalandırılırsınız?"*

91. *(Ey Muhammed! De ki:) "Ben ancak bu beldeyi* {yani, Mekke'yi: Mekke'de öldürmeyi, esir almayı, hududları içerisinde avlanmayı} *haram kılan* {ve buna benzer yapılması helal olmayan şeyleri yasaklayan} *ve her şey*{in mülkü} *Kendisinin olan bu beldenin Rabbine ibâdet etmekle emrolundum. Müslümanlardan* {yani, ihlâsla tevhîde îmân edenlerden} *olmakla emrolundum"...*

92. ..."{Ey Mekkeliler!} *Kur'ân'ı* {size} *okumakla da* {emrolundum}. *Kim hidâyet bulursa ancak kendisi lehine hidâyet bulur. Kim de* {Kur'ân'a îmân etmekten uzak kalarak} *dalâlete düşerse,...*

Benzeri bir buyruk da Zümer sûresinde yer almaktadır.[6]

...*"de ki: "Ben ancak inzâr edenlerdenim"* {yani, diğer rasûllerden herhangi birisi gibi rasûl olarak gönderilmiş birisiyim}.

93. *Ve* {ey Muhammed} *de ki: "Hamdolsun Allah'a, O size âyetlerini* {yani, dünyada azabı: Bedir'de öldürülmeyi} *gösterecek de siz onları* {yani, onların hakk olduklarını} *bileceksiniz...*

Nebî (s.a) onlara azabın üzerlerine ineceğini haber vermiş, ancak onu yalanlamışlardı. Bunun üzerine, *O size âyetlerini gösterecek* buyruğu nâzil oldu. Bu azab size ineceğine göre artık onu acele istemeyin.

...Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir.

Bu bir tehdittir. Allah Teâlâ onları öldürülmekle azablandırdı, melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ruhlarını çabucak cehenneme ulaştırdı.

28. KASAS SÛRESİ

Medenî olan, *Ondan önce kendilerine kitab verdiğimiz kimseler ona îmân ederler. ..... Selâm olsun size, bizim câhillerle işimiz yok* (el-Kasas, 28/52-55) âyetleri ile, Mekkî de Medenî de olmayan, *Kuşkusuz sana Kur'ân'ı farz kılan elbette seni bir dönüş yerine geri döndürecek olandır* (el-Kasas, 28/85) âyeti -ki hicret esnasında Cuhfe'de nâzil olmuştur- hariç, Mekkî olan Kasas sûresi, Kûfiyyûna göre 88 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ

بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا

شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَٓائِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَٓاءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَٓاءَهُمْ

اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرٖيدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذٖينَ اسْتُضْعِفُوا

فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثٖينَ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Tâ-Sîn-Mîm.*

2. *Bunlar* {içindekiler apaçık olan} *mübîn kitabın* {yani, Kur'ân'ın} *âyetleridir.*

3. *Îmân eden* {yani, Kur'ân'ı tasdik eden} *bir kavim için Biz sana* {ey Muhammed}, *Mûsâ ve* {adı Feytûs olan} *Fir'avn'ın haberinden bazısını hakk ile okuyacağız.*

Sonra Fir'avn'a dâir haber vererek şöyle buyurmaktadır:

4. *Kuşkusuz Fir'avn arzda* {yani, Mısır arzında} *üstünlük sağlamaya* {yani, büyüklenmeye} *kalkıştı ve ora ahalisini* {yani, Mısır halkını} *fırkalara* {yani, gurublara} *ayırıp böldü. Onlardan bir kısmını* {yani, İsrâîloğulları'nı} *zayıf düşürmek istiyor; oğullarını* {yani, İsrâîloğulları'nın erkek çocuklarını} *boğazlatıyor* {yani, öldürtüyor -İsrâîloğulları'ndan toplam olarak öldürdükleri onsekiz çocuktu-}, *kadınlarını hayatta bırakıyordu* {yani, onları

öldürtmüyordu}. *Gerçekten o* {yani, Fir‘avn} *fesâdçılardandı* {yani, o arzda ma‘siyetler işliyordu}.

5. *Biz ise o arzda mustaz‘aflara* {yani, İsrâîloğulları'na} *lütfetmek* {yani, nimet ihsan etmek: onları Fir‘avn hanedanından kurtarmak}, *onları imamlar* {yani, hayırlı işlerde kendilerine uyulacak önderler} *yapmak ve onları* {Fir‘avn'ın helâkinden sonra Mısır topraklarına} *vârisler yapmak istiyorduk.*

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا
مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ وَاَوْحَيْنَا اِلَى اُمِّ مُوسَى
اَنْ اَرْضِعِيهِ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا
تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي اِنَّا رَادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ
﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا
اِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾
وَقَالَتِ امْرَاَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ
عَسَى اَنْ يَنْفَعَنَا اَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

6. *Ve onlara arzda* {yani, Mısır arzında} *güç ve imkân verelim. Fir‘avn'a, Hâmân'a ve ordularına da* {yani, Kıbtîlere de} *onlardan* {yani, İsrâîloğulları'ndan} *korkageldiklerini gösterelim* {yani, İsrâîloğulları'ndan doğacak bir kimse sebebiyle helâk oluşlarını gösterelim}.

Bu kişi, Mûsâ (s.a) idi, çünkü kâhinler Fir‘avn'a bu sene İsrâîloğulları arasında bir çocuğun doğacağını ve o çocuk sebebiyle Fir‘avn'ın helâk olacağını haber vermişlerdi. Bundan dolayı Fir‘avn İsrâîloğulları'nın kadınları için Mısırlı ebeler tayin etti ve onlara İsrâîloğulları'ndan doğacak her erkek çocuğu öldürmelerini emretti. Fakat Allah Mûsâ'ya (a.s) hep lütufkâr davrandı ve sonunda Fir‘avn hanedanı, çekindikleri helâk ile karşı karşıya kaldılar. Fir‘avn 446 yıl hükümdarlık sürmüştü.

7. *Mûsâ'nın anasına* {yani, Yukabet'e –ki Ya‘kûb oğlu Lavi'nin soyundan geliyordu–}, {Cibrîl (a.s) vasıtasıyla} *“Onu emzir.*

Onun adına bir tehlikeden {yani, o'nun öldürülmesinden} *korkarsan, o'nu hemen denize* {yani, Nil nehrine} *bırak*"...

Annesi üç ay süreyle Mûsâ'ya süt vermişti. Ancak sütünün azlığı sebebiyle ağladığından ötürü komşularının çocuğun ağlamasını duymasından korkup çekiniyordu. Bundan dolayı, *Onun adına bir tehlikeden korkarsan, o'nu hemen denize bırak* buyurdu. Anası dedi ki: "Rabbim! Ben biliyorum ki Sen dilediğine güç yetirensin. Fakat küçük bir çocuk denizin derinliklerinden ve balıkların o'nu karınlarına indirmesinden nasıl kurtulabilir?" Allah ona, çocuğu bir tabuta [sandukaya] koymasını ve denize bırakmasını, Kendisinin o'nu denizde korumak üzere bir melek görevlendireceğini vahyetti. Kıbtîlerden olan Hazkiyel bir sanduka yaparak Mûsâ'yı o sandukaya koydu ve sonra da denize bıraktı.

..."{Onun telef olacağından} *korkma ve* {öldürülür diye} *üzülme. Kuşkusuz Biz o'nu sana döndürecek ve o'nu* {Mısır halkına} *rasûllerden kılacağız" diye vahyetti.*

Anası bunu tasdik etti. Allah da va'dini gerçekleştirdi. Allah Mûsâ'ya (a.s), daha annesinin karnında iken 360 bereket ihsan buyurdu.

8. *Sonra Fir'avn hanedanı o'nu* {denizden, su ve ağacın bir arada bulunduğu bir yerden} *aldı...*

Mûsâ tabutta [sandukada] idi. Su ile ağacın bir arada bulunduğu bir yerden alındığından ötürü o'na "Mûsâ" adı verildi, çünkü Kıbtî dilinde *mû* "su", *sâ* da "ağaç" manasındadır.

...*Çünkü sonunda onlara* {yani, onların helâk oluşlarına sebeb olacak} *bir düşman ve* {ilk çocuklarının öldürülmesi hususunda} *bir tasa* {yani, öfke sebebi} *olacaktı...*

İşte, *Onlar,* {bizim ilk çocuklarımızın öldürülmesine sebeb olmak suretiyle} *bizi gerçekten kızdırdılar* (eş-Şu'arâ, 26/55) buyruğu ile kasdedilen budur.

...*Muhakkak Fir'avn, Hâmân ve orduları suçlu [pek günahkâr] kimselerdi.*

9. *Fir'avn'ın karısı* {yani, Müzâhim kızı Asiye –selâm ona–} *dedi ki: "Benim için de, senin için de bir gözbebeğidir.* {Çünkü o bize bir başka yerden gelmiş bulunuyor, İsrâîloğulları'ndan da değil-

dir}. *Onu öldürmeyin. Belki bize faydalı olur* {yani, o'ndan bir hayır elde ederiz} *yahut o'nu evlat ediniriz"...*

Allah şöyle buyurmaktadır:

...Onlar {o'nun sebebiyle helâk olacaklarının} *farkında değillerdi.*

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا
عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ
قُصِّيهِ ۖ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾
وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ
عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾
فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

10. *Mûsâ'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti. Şâyet mü'minlerden* {yani, "Onu sana döndürecek ve rasûllerden kılacağız" buyururken Allah'ın tevhîdini tasdik edenlerden} *olsun diye kalbine* {îmân ile} *sebat vermemiş olsaydık, az kalsın o'nu açıklayıverecekti* {yani, neredeyse Mûsâ'nın (a.s) kendi oğlu olduğunu Mısırlılara söyleyecekti}.

Çünkü o, dalgaların tabutu [Mûsâ'nın içinde bulunduğu sandukayı] yukarı aşağı kaldırıp indirdiğini görünce, o'nun suda boğulacağından korkarak şefkatinden ötürü az kalsın feryad edecekti. İşte Allah'ın, *Az kalsın o'nu açıklayıverecekti* buyruğu bunu ifade etmektedir.

11. {Mûsâ'nın anası}, *kız kardeşine* {yani, Mûsâ'nın Meryem adındaki ana-baba-bir kız kardeşine} *dedi ki: "Git, o'nu izle* {yani, suyun üstünde akıp giden tabutta bulunan Mûsâ'nın denizdeki izini takip et ve o'nu kimin alacağını öğren}. *Onlar* {Mûsâ'nın kız kardeşinin kendilerini gözetlediğinin} *farkında olmaksızın o'nu uzaktan gözetledi* {yani, sanki o'nu gözetlemiyormuş gibi onlardan uzakta duruyor; başka bir kavimdenmiş

gibi davranıyor, yüzü ile başka tarafa bakmakla birlikte gözünü tabuttan ayırmıyordu}.

Nitekim, *Uzak komşu* (Nisâ, 4/36) buyruğunda da "el-curur" [uzak] lafzı geçmektedir.

12. *Önceden* {yani, anasına dönmeden} *Biz o'nun süt analarının memesini almamasını sağlamıştık* {da o hiçbir süt annenin memesini kabul etmemişti}. {Kız kardeşi Meryem} *bunun üzerine dedi ki: "Sizin için o'na bakacak* {yani, o'na süt emzirecek}, *hem de o'na* {yani, çocuğa} *nasihat edecek* {yani, başkasına göre o'na daha çok şefkat gösterecek, o'na daha iyi davranacak} *bir aile göstereyim mi?"*

Onların "Evet" demesi üzerine annesine haber gönderdi. O da geldi. Çocuk annesinin kokusunu alınca memesini aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır.

13. *Böylece Biz o'nu anasına geri çevirdik ki gözü aydın olup üzülmesin ve gerçekten Allah'ın va'dinin hakk olduğunu bilsin...*

Çünkü Allah, *Biz o'nu kuşkusuz sana döndürecek ve o'nu rasûllerden kılacağız* demişti.

...Fakat onların {yani, Mısır halkının} *çoğu* {Allah'ın va'dinin hakk olduğunu} *bilmezler.*

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ
فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ
فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ
فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

14. {Mûsâ} *kıvamına* {yani, 18 yaşına} *erip olgunlaşınca* {yani, 40 yaşına varınca} *o'na hüküm ve ilim* {yani, ilim ve kavrayış} *verdik. Biz ihsan edicileri* {yani, Allah'a îmân edenleri} *böyle mükâfaatlandırırız.*

Mûsâ, iki fersah uzakta Hanim diye bilinen bir kasabada idi. Günün ortasında gelip şehre girdi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

15. *Şehre* {yani, kasabaya} *ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte* {yani, dinlendikleri bir zaman olan gün ortasında} *girdi. Orada birbiri ile dövüşen* {kâfir} *iki adam buldu. Şu kendi taraftarlarından* {yani, Mûsâ'nın kavmi İsrâîloğulları'ndan}, *öbürü ise düşmanından* {yani, Kıbtîlerden} *idi. Taraftarlarından olan düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi. Mûsâ ona bir yumruk vurmakla işini bitirdi* {yani, ölümüne sebeb oldu}...

Mûsâ (a.s), yakalayışı güçlü birisi idi. Sonra yaptığına pişman olan Mûsâ (a.s), "Ben öldürmekle emrolunmadım" dedi.

...Dedi ki: "Bu şeytânın işindendir {yani, onun süslü gösterdiği şeylerdendir}. *Kuşkusuz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır"...*

قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي ظَلَمْتُ نَفْس۪ي فَاغْفِرْ ل۪ي فَغَفَرَ لَهُ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرَّح۪يمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا اَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ اَكُونَ ظَه۪يرًا لِلْمُجْرِم۪ينَ
﴿١٧﴾ فَاَصْبَحَ فِي الْمَد۪ينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَاِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ
بِالْاَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسٰى اِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُب۪ينٌ ﴿١٨﴾
فَلَمَّا اَنْ اَرَادَ اَنْ يَبْطِشَ بِالَّذ۪ي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسٰى اَتُر۪يدُ
اَنْ تَقْتُلَن۪ي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْاَمْسِ اِنْ تُر۪يدُ اِلَّا اَنْ تَكُونَ
جَبَّارًا فِي الْاَرْضِ وَمَا تُر۪يدُ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِح۪ينَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ رَجُلٌ
مِنْ اَقْصَا الْمَد۪ينَةِ يَسْعٰى قَالَ يَا مُوسٰى اِنَّ الْمَلَاَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ
لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ اِنّ۪ي لَكَ مِنَ النَّاصِح۪ينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا
خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّن۪ي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٢١﴾

16. *..."Rabbim! Gerçekten ben nefsime zulmettim* {yani, bir canı öldürmekle kendime zarar verdim}. *Onun için bana mağfiret eyle" dedi. O da o'na mağfiret etti, çünkü o gafûrdur,* {yarattığı kullarına} *rahîmdir.*

17. *Dedi ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimet hakkı için* {yani, günahımı bağışlayıp, öldürmem dolayısıyla beni cezalandırmadığın için} *artık mücrimlere arka çıkmayacağım"* {yani, bugünden sonra kâfirlere yardımcı olmayacağım –çünkü Mûsâ'nın yardım ettiği kişi de bir kâfir idi–}.

18. *Nihâyet* {ertesi gün Mûsâ} *şehirde korku ile gözetleyerek* {yani, aranıp takip edilmeyi bekleyerek} *sabahı etti. Baktı ki dün kendisinden yardım isteyen yine o'na feryad ediyor* {yani, ikinci bir defa daha Kıbtîlerden bir başka kâfire karşı yardımını istiyor}. *Mûsâ ona* {yani, dün yardım ettiği İsrâîloğulları'na mensub olan kimseye}, *"Gerçekten sen apaçık azgın bir kimsesin"* {yani, sen apaçık saptırıcı birisisin. Dün senin yüzünden bir adam öldürdüm} *dedi.*

19. *İkisinin de düşmanı olanı* {yani, hem Mûsâ'ya, hem de İsrâîloğulları'na düşman olan Kıbtîyi} {yine} *yakalamak isteyince,* {İsrâîloğulları'ndan olan kişi, Mûsâ'nın kendisini yakalamak istediğini zannederek –çünkü Mûsâ ona, "Sen gerçekten apaçık azgın bir kimsesin" demişti–} *dedi ki: "Ey Mûsâ! Dün bir kişiyi öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen ancak yeryüzünde bir cebbar* {yani, başkalarını haksızca öldüren birisi} *olmak istiyorsun, ıslah edicilerden* {yani, yeryüzünde Allah'a itaatkâr olanlardan} *olmak istemiyorsun."*

Mısır halkı, İsrâîloğulları'ndan olan bu kişinin Mûsâ'nın aleyhine yaptığı açıklamayı işitinceye kadar katilin kim olduğunu bilmiyordu. Bunu işitin Kıbtî, gidip onlara katilin Mûsâ olduğunu haber verdi. Onlar da Mûsâ'yı öldürmeyi kararlaştırdılar.

20. *Derken şehrin uzak tarafından bir adam* {ayakları üzerinde} *seyirterek geldi. Dedi ki: "Ey Mûsâ!* {Mısır halkından} *mele seni* {Kıbtîyi öldürmene karşılık} *öldürmek için hakkında danışıyorlar.* {Bu şehirden} *çık git. Muhakkak ben sana nasihat verenlerdenim."*

21. *Bunun üzerine* {Mûsâ (a.s)} *korku ile etrafı gözeterek* {yani, onlardan kaçarken arkasından takib edilmeyi bekleyerek öldürülmek korkusu ile} *o şehirden çıktı. "Rabbim! Beni zâlimler topluluğundan* {yani, müşrik Mısır halkından} *kurtar" diye du'a etti.*

Allah da du‘asını kabul buyurdu. Cibrîl (a.s) o'na gelip Medyen'e doğru yürümesini emretti ve o'na ‘asâyı verdi. O da hiçbir yol gösterici olmadan on gün süreyle Mısır'dan Medyen'e yol aldı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَٓاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسٰى رَبّ۪ٓي اَنْ يَهْدِيَن۪ي سَوَٓاءَ السَّب۪يلِ
﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَٓاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ اُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ
وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا
لَا نَسْق۪ي حَتّٰى يُصْدِرَ الرِّعَٓاءُ وَاَبُونَا شَيْخٌ كَب۪يرٌ ﴿٢٣﴾
فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنّ۪ي لِمَٓا اَنْزَلْتَ اِلَيَّ
مِنْ خَيْرٍ فَق۪يرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَٓاءَتْهُ اِحْدٰيهُمَا تَمْش۪ي عَلَى اسْتِحْيَٓاءٍ
قَالَتْ اِنَّ اَب۪ي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا فَلَمَّا
جَٓاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ
مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِم۪ينَ ﴿٢٥﴾

22. *Medyen'e doğru* {bir yol gösterici olmadan} *yönelince,* {yolu kaybedeceği korkusuyla} *dedi ki: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir"* {yani, bana Medyen'e götürecek doğru yolu gösterir, irşad eder}.

Sonunda Medyen'e ulaştı. İşte şu buyruk bunu anlatmaktadır:

23. *Medyen* {ki, Halîlu'r-Rahmân İbrahîm'in sulbünden idi} *suyuna varınca* {o su Medyen'e ait olduğundan oraya nisbet edilmiştir}, *üst tarafında sulayan bir gurub insan buldu* {yani, Mûsâ suyun üzerinde bir topluluk gördü. Koyunlarına su veriyorlardı}. *Onların gerisinde ise karışmasın diye* {koyunlarını engellemeye çalışarak} *kollayan iki kız buldu...*

Nebî Şu‘ayb'ın –büyüğü küçüğünden yarım gün önce doğan– Sabura ve Abra isimli ikiz kızları olan bu iki kız, çobanların hayvanlarından artacak su ile koyunlarını sulamak için bekliyorlardı.

...{Mûsâ onlara} *"Haliniz* {yani, durumunuz} nedir?" diye sor-

du. *"Çobanlar* {koyunlarını sulamayı bitirip otlatmaya} *gidinceye kadar biz* {koyunlarımızı} *sulamayız* {yani, onlardan arta kalan suyu koyunlarımıza veririz}. *Babamız ise çok yaşlı bir ihtiyardır"* {yani, yaşlılığından ötürü koyunları kendisi sulayamıyor} *dediler.*

Mûsâ (a.s) onlara, "Su nerede?" diye sordu. Onu suyun bulunduğu yere götürdüler. Suyun ağzı bir taş ile kapatılmıştı. O taşı yerinden, ancak bir gurub adam kaldırabilirdi. Mûsâ (a.s) taşı eliyle tek başına kaldırdı. Sonra bir kova su çekip onu havuza boşalttı. Sonra da bereket ihsan etmesi için du'a etti.

24. *Sonra (Mûsâ) onlar için* {koyunlarını} *suladı* {ve koyunlar suya kandı}. *Sonra bir gölgeye* {yani, aşırı sıcaktan bir ağacın gölgesine} *çekildi* {ve aç olması sebebiyle,} *"Rabbim! Doğrusu bana indireceğin hayra* {yani, ihsan edeceğin bir yiyeceğe} *muhtacım" dedi.*

O iki kızdan büyük olanı (babasının/Şu'ayb'ın emri ile) Mûsâ'yı (a.s) çağırmak üzere geri döndü. İşte Allah Teâlâ'nın şu buyruğu bunu anlatmaktadır.

25. *Sonra onlardan biri* {yani, kızlardan büyük olanı} *utana utana yürüyerek* {ki bu, Mûsâ'nın (a.s) daha sonra kendisi ile evlendiği kızdır} *o'na gelip dedi ki: "Bize sulamanın ücretini sana vermek üzere babam seni çağırıyor"...*

Mûsâ (a.s) ile kızın babası arasında üç millik bir mesafe vardı. Eğer aç olmasaydı arkasından gitmeyecekti. Kalkıp onunla birlikte yürümeye koyuldu. Sonra ona arkasından gelmesini ve sesiyle yolu kendisine göstermesini söyledi, çünkü kimsenin gidip gelmediği bir yolda bulunuyorlardı ve ona bakmak istemiyordu.

...{Mûsâ} *o'nun* {yani, Şu'ayb'ın} *yanına gelip kıssayı o'na* {yani, Şu'ayb'a} *anlatınca* {yani, İsrâîloğulları'nın çocuklarını öldüren ebeleri, doğunca tabutun içerisinde denize bırakılmasını, daha sonra süt annelerin durumunu, Kıbtîlerden bir adamı öldürdüğünü, kısacası başından geçenlerin hepsini anlatınca}, {Şu'ayb o'na,} *"Korkma! O zâlimler* {yani, müşrikler} *topluluğundan kurtuldun" dedi.*

قَالَتْ اِحْدٰيهُمَا يَٓا اَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ
اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمٖينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنّٖٓي اُرٖيدُ
اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلٰٓى اَنْ تَأْجُرَنٖي ثَمَانِيَ
حِجَجٍ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَٓا اُرٖيدُ اَنْ اَشُقَّ
عَلَيْكَ سَتَجِدُنٖٓي اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٢٧﴾
قَالَ ذٰلِكَ بَيْنٖي وَبَيْنَكَ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا
عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكٖيلٌ ﴿٢٨﴾

26. *O ikisinden biri* {yani, kızlardan yaşça büyük olanı} *dedi ki: "Babacığım! Onu ücretle tut, çünkü ücretle tuttuklarının en iyisi güçlü ve emin bir kişidir."*

Şu'ayb kızına, "Bunun güçlü ve emin birisi olduğunu nereden anladın?" diye sordu. Kız dedi ki: "Bir kaç kişinin kaldırabileceği kuyunun ağzındaki taşı tek başına kaldırdı ve bana bakmak istemediği için arkasından yürümemi söyledi." Bunun üzerine Şu'ayb, Mûsâ'ya şöyle hitâb etti:

27. *Dedi ki: "Sekiz yıl bana hizmet etmen üzere bu iki kızımdan birini sana nikâh etmek* {yani, onlardan birini seninle evlendirmek} *istiyorum. Eğer on'a* {yani, hizmet süreni on yıla} *tamamlarsan, o da senin lütfun olur. Bununla beraber* {on yıla tamamlamanı isteyerek} *sana zorluk çektirmek de istemem. İnşâallah beni sâlihlerden* {yani, sana karşı yumuşak davrananlardan} *bulacaksın."*

Nitekim Mûsâ da kardeşi Hârûn'a, *Kavmim içinde yerime geç, ıslah et* (el-A'râf, 7/142) demişti, ki bu da "onlara karşı yumuşak davran" demektir.

28. {Mûsâ} *dedi ki: "Bu seninle benim aramdadır. İki süreden* {yani, sekiz veya on yıldan} *hangisini bitirirsem aleyhime bir düşmanlık* {yani, bir yol} *olmasın. Allah da bu söylediğimize vekîldir"* {yani, aramızdaki bu sözleşmeye tanıktır}.

Nitekim, *Vekîl olarak Allah yeter* (Nisâ, 4/84, 132, 171) buyruğundaki "vekîl" de "tanık" demektir.

Mûsâ (a.s), Şu'ayb'ın büyük kızı Sabura ile evlenmek üzere on yıllık hizmeti tamamladı.

Şu'ayb Nuveyb'in, o Medyen'in, o da İbrahîm'in oğludur.

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهِ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ
الطُّورِ نَارًا قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ
مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّٓا
اَتٰيهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ
مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنّ۪ٓي اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَم۪ينَ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ
اَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَٓانٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ
يُعَقِّبْ يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِن۪ينَ ﴿٣١﴾

29. *Mûsâ* {on yıllık} *süreyi tamamlayıp ailesi ile* {Cuma gecesi} *yola koyulunca, tûr'un* {yani, dağın} *yan tarafından bir ateş* {yani, Arz-ı Mukaddes'teki nûru} *gördü.* {Bunun üzerine} *ailesine, "Siz* {burada yerinizde} *durun. Çünkü ben bir ateş gördüm. Belki ateşten* {yolun nerede olduğuna dâir} *size bir haber* {çünkü geceleyin yolunu şaşırmıştı} *veya* {bana yolun nerede olduğunu bildirecek kimse bulamazsam soğuktan} *ısınmanız için ateşten bir parça* {yani, bir şule} *getiririm" dedi.*

"Şule", bir kısmı yanmış odun demektir.

Mûsâ (a.s) hanımı ve çocuğunu Mısır ile Medyen arasındaki çölde bıraktı. Sonra doğruldu ve risâlet ile gitti. Hanımı çölde çocuğu ve koyunları ile birlikte otuz sene kaldı. Üzüntüsünden ağladığı bir sırada yanından geçen bir çoban onu tanıyarak alıp babasına götürdü.

30. *Oraya* {yani, ateşin yanına} *varınca, o mübarek yerdeki vâdinin* {yani, dağın} *sağ kıyısından* {yani, geceleyin mübarek vâdinin sağ yanından} *o'na seslenildi:...*

Oranın mübarek oluşu, Allah Teâlâ'nın o bölgede Mûsâ (a.s) ile konuşması sebebiyledir. Mûsâ'ya seslenilen ağaç, böğürtlen ağacı idi. Onun etrafında da zeytin ağaçları vardı. İşte bu ağaçtan o'na şöyle seslenildi:

...*"Ey Mûsâ! Muhakkak Ben* {sana seslenen} *âlemlerin Rabbi Allah'ım"...*

Bu Allah'ın Mûsâ'ya (a.s) kelâmıdır.

31. ...*"'asânı* {elinden} *yere bırak"...*

Bu 'asâ, cennetteki meysir ağacından idi.

...Onu bir yılan gibi hareket ediyor görünce,...

el-Huzeyl Mukâtil'den ve başkasından, *Onu bir yılan [cânn] gibi...* buyruğunu, "şeytân gibi" diye açıkladıklarını nakletmektedir.

...arkasına bakmaksızın {yani, korkusundan dolayı arkasına dönmeden} *dönüp kaçtı.* {Allah o'na şöyle seslendi:} *"Ey Mûsâ! Geri gel ve* {yılandan} *korkma. Çünkü sen* {yılandan yana} *güven altında olanlardansın"...*

اُسْلُكْ يَدَكَ فٖي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ وَاضْمُمْ
اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ
اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقٖينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
رَبِّ اِنّٖي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَاَخَافُ اَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾
وَاَخٖي هٰرُونُ هُوَ اَفْصَحُ مِنّٖي لِسَانًا فَاَرْسِلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُنٖي اِنّٖٓي اَخَافُ اَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ
عَضُدَكَ بِاَخٖيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ
اِلَيْكُمَا بِاٰيَاتِنَا اَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

32. ..."{Sağ} *elini yakana sok.* {O da çizgili yünden olan gömleğinin göğüs tarafından elini yakasına soktu}. *Hastalıksız* {yani, baras hastalığı olmaksızın} *bembeyaz* {yani, gözü kamaştıracak

şekilde güneş gibi parıldayan bir şekilde} *çıkar ve ürkmeden dolayı cenahını* {yani, kolunun pazu kısmını} *kendine doğru çek. İşte bunlar Fir'avn'a ve onun melesine [ileri gelenlerine] Rabbin tarafından iki burhandır* {yani, Rabbin tarafından iki âyet [mucize] olan el ve 'asâdır}. *Çünkü onlar fâsık* {yani, isyankâr} *bir kavimdirler."*

33. *Dedi ki: "Rabbim! Ben onlardan bir kişi öldürdüm. Beni öldürmelerinden korkarım"...*

34. *..."Kardeşim Hârûn'un dili benden fasihtir. Onu bana yardımcı olarak gönder* {yani, bana yardım etsin ki Fir'avn} *beni tasdik etsin.* {Hârûn o sırada Mısır'da bulunuyordu.} *Çünkü ben, beni yalanlamalarından korkuyorum."*

35. *Buyurdu ki: "Pazunu* {yani, sırtını} *kardeşin* {Hârûn} *ile pekiştireceğiz ve size bir sultân vereceğiz* {yani, âyetlerimiz ile bir hüccet: el ve 'asâ mucizelerini vereceğiz –ifadede takdim vardır–} *de âyetlerimiz sayesinde* {Fir'avn ve kavmi} *size ulaşamayacaklar"...*

Çünkü Mûsâ ile Hârûn, Tâ-Hâ sûresinde belirtildiği üzere, *Ey Rabbimiz! Biz, bize karşı aşırı gitmesinden veya azgınlığını arttırmasından korkarız* (Tâ-Hâ, 20/45) demişlerdi. İşte Allah'ın, *Size ulaşamayacaklar* buyruğu bunu ifade etmektedir.

..."Siz ve size uyanlar gâliblersiniz."

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا
سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾
وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ
تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

36. *Mûsâ onlara* {–Tâ-Hâ ve Şu'arâ sûresinde belirtilen–} *apaçık âyetlerimizle* {yani, el ve 'asâ mucizeleriyle} *gelince dediler ki: "Ey Mûsâ!* {Senin} *bu* {getirdiğin} *ancak uydurulmuş bir büyüdür* {yani, bunu sen ve Hârûn birlikte uydurdunuz}. *Biz önceki*

atalarımız arasında böylesini {yani, el ve ‘asâ gibisini} *işitmedik.”*

37. {Getirdiklerini yalanlamaları üzerine} *Mûsâ dedi ki: “Rabbim! Kimin Kendi nezdinden* {yani, Allah tarafından} *hidâyet getirdiğini ve yurdun* {yani, cennetin} *âkıbette kimin olacağını* {yani, bu güzel âkıbetin bizim mi yoksa sizin mi olacağını} *en iyi bilir.”*

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...*Doğrusu zulmedenler iflâh olmazlar* {yani, müşrikler âhirette umduklarını elde edemezler: mutlu ve bahtiyar olamazlar}.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٓا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْر۪ي
فَاَوْقِدْ ل۪ي يَا هَامَانُ عَلَى الطّ۪ينِ فَاجْعَلْ ل۪ي صَرْحاً لَعَلّ۪ٓي اَطَّلِعُ اِلٰٓى
اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنّ۪ي لَاَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ
هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا
لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِم۪ينَ ﴿٤٠﴾
وَجَعَلْنَاهُمْ اَئِمَّةً يَدْعُونَ اِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ
لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَاَتْبَعْنَاهُمْ ف۪ي هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً
وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوح۪ينَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْاُو۫لٰى
بَصَٓائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

38. *Fir‘avn dedi ki: “Ey mele* {yani, kavmimin şereflileri, ileri gelenleri}! *Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için çamura ateş yak da bana yüksek bir kule yap* {yani, çamur üzerinde ateş yak ki bu çamur pişmiş kireçten tuğla haline gelsin, onunla bana yüksek bir saray yap –Fir‘avn kireci pişiren ve ondan bina yapan ilk kişidir–}. *Olur ki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım”...*

Hâmân, onun/Fir'avn'ın istediği kuleyi yaptı. Onun iç sıvası kırık şişe ve camlar katılarak yapılmıştı. Rüzgârın uçuracağı korkusuyla kimse damında duramıyordu.

...*"Hem ben o'nu [Mûsâ'yı] kesinlikle yalancılardan sanıyorum"* {yani, semâda bir ilâh olduğunu iddia eden Mûsâ'nın yalan söylediğini zannediyorum}.

39. *O* {yani, Fir'avn} *da, orduları da o arzda [o topraklarda/Mısır'da] haksız yere* {ma'siyetler/itaatsizlikler ile îmândan yüz çevirerek} kibirlendiler/*büyüklendiler ve Bize döndürülmeyeceklerini* {yani, âhirette –ölümden sonra– diriltilmeyeceklerini} *sandılar.*

40. *Bunun üzerine onu ve ordularını yakalayıp denize attık* {yani, onları Mısır'daki Nil nehrine attık}. *Zâlimlerin* {yani, Mısır halkından olan o müşriklerin} *âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak* {yani, onlar suda boğuldular}.

41. *Biz onları* {yani, Fir'avn'ı ve melesini/ileri gelenlerini} *ateşe* {yani, şirke} *davet eden imamlar* {yani, şirkte önderler} *kıldık.* {Mısır halkı da onlara tâbi oldu}. *Kıyâmet Günü ise onlara yardım olunmaz* {yani, kimse azaba uğratılmalarının önüne geçemez}.

42. *Bu dünyada arkalarına bir lanet* {yani, suda boğulmak} *taktık. Kıyâmet Günü de onlar* {ateşte} *çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklardır.*

43. *Andolsun önceki karnları* {yani, Mûsâ'dan önceki Nûh kavmini, 'Âd kavmini, Semûd kavmini, İbrahîm kavmini, Lût kavmini, Şu'ayb kavmini ve daha başka kavimleri} *helâk ettikten* {yani, dünyada onları azaba uğrattıktan} *sonra Mûsâ'ya o kitabı* ({yani, Tevrât'ı)} *insanlara* {yani, geçmiş ümmetlerin helâk edilmesi hususunda İsrâîloğulları'na} *basîretler,* {gereğince amel eden kimseler için Tevrât'ı} *bir hidâyet ve* {ona îmân eden kimseler için de azabtan kurtuluşa sebeb olan} *bir rahmet olmak üzere verdik. Olur ki, öğüt alırlar* {ve Allah'ın (c.c) tevhîdine/yüceler yücesi Allah'tan başka hiç bir ilâh bulunmadığına îmân ederler}.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَٓا اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ وَمَا
كُنْتَ مِنَ الشَّاهِد۪ينَۙ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّٓا اَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ
عَلَيْهِمُ الْعُمُرُۚ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا ف۪ٓي اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِنَاۙ وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِل۪ينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ
الطُّورِ اِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا
مَٓا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذ۪يرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَٓا
اَنْ تُص۪يبَهُمْ مُص۪يبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْد۪يهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا
لَوْلَٓا اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٤٧﴾

44. {Ey Muhammed!} *Biz Mûsâ'ya o emri* {yani, Fir‘avn ve kavmi için o risâleti} *vahy ettiğimizde* {yani, o'na bu ahdi verdiğimizde} *sen batı cânibinde* {yani, Arz-ı Mukaddes'in tarafında: güneşin battığı cihet olan dağın batı tarafında} *değildin,* {o emre/işe} *şâhid olanlardan da değildin.*

Nitekim, *Kara cânibine...* (el-İsrâ, 17/68) buyruğunda da “cânib” kelimesi, “taraf” manasındadır.

45. *Fakat Biz çeşitli karnlar* {yani, nesiller} *inşa ettik de* {yani, yarattık da} *onların ömürleri uzadıkça uzadı ve sen Medyenliler arasında da değildin ki onlara âyetlerimizi okuyasın* {yani, Medyen'de hazır bulunmadın ki Mekkelilere onların durumunu okuyasın}. *Fakat rasûl olarak gönderen Biziz* {yani, Mekkelilere Medyenlilerin durumunu haber veresin diye sana risâleti veren Biziz}.

46. *Biz* {Mûsâ ile konuşup o'na} *seslendiğimizde* {ve Tevrât'ı verdiğimizde} *sen Tûr'un cânibinde* {yani, Allah'ın Mûsâ (a.s) ile konuştuğu dağın bir tarafında} *değildin. Fakat* {Kur’ân ve nübüvvet} *Rabbinden bir rahmet* {yani, nimet} *olmak üzere* {sana} *verilmiştir.* {Çünkü Biz sana senin nübüvvetini inkâr edenleri tanıman için onların durumunu vahyettik}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

...*Senden önce kendilerine nezîr* {yani, rasûl} *gelmemiş bir kavmi* {yani, Mekkelileri} {Kur'ân ile} *inzâr edesin diye. Umulur ki tezekkür ederler* {de îmân ederler}.

47. *Eğer ellerinin önden gönderdikleri* {yani, Mekke kâfirlerinin işledikleri ma'siyetleri} *sebebi ile kendilerine* {dünyada} *bir musibet* {yani, azab} *gelip çattığında, "Rabbimiz! Sen bize bir rasûl göndermeli değil miydin? O takdirde biz de Senin âyetlerine* {yani, Kur'ân'a} *uyar ve mü'minlerden* {yani, tasdik edenlerden} *olurduk" diyecek olmasalardı.*

Buyrukta takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Eğer onlar, "Rabbimiz! Bize bir rasûl göndermeli değil miydin? Biz de böylelikle Senin âyetlerine uyardık ve mü'minlerden olurduk" demeyecek olsalardı, ellerinin önden gönderdikleri sebebiyle onlara bir musibet gelirdi.

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا
أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَىٰ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ
مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُلٍّ
كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَا
أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ
أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ
هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

48. *Ama onlara nezdimizden hakk* {yani, Kur'ân} *gelince dediler ki: "Mûsâ'ya verilenler gibi o'na da verilmeli değil miydi"* {yani, Mûsâ'ya Tevrât nasıl verildiyse Muhammed'e (s.a) de Kur'ân yazılı olarak ve bir defada verilmeli değil miydi}? *Acaba onlar önceden* {yani, Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ından önce Mûsâ'ya verilenleri} *inkâr etmemişler miydi? "İki sihir* {yani, Kur'ân ile Tevrât} {dalâlet üzere} *birbirine yardım etti"* {yani, onların biri diğerini doğruladı} *dediler. "Biz onların hepsine kâfir olanlarız"* {yani, Tevrât'a da, Kur'ân'a da îmân etmiyoruz} *dediler.*

Buradaki “sihrâni” [iki sihir] lafzını, “sâhirâni” [iki sihirbaz] diye okuyanların kıraatine göre maksat, “Mûsâ ile Muhammed'dir.

Allah da Muhammed'e (s.a) şöyle hitâb etmektedir:

49. {Mekke kâfirlerine} *de ki: “Eğer siz* {onların birbirlerini destekleyen iki büyü oldukları iddiasında} *doğru söyleyenler iseniz o halde Allah katından ikisinden daha çok hidâyete ulaştırıcı bir kitab getirin. Ben de ona uyayım.”*

50. *Eğer sana cevab veremezlerse* {yani, Tevrât ve Kur’ân'ın benzerini getiremeyecek olurlarsa} *bil ki onlar ancak* {bilgisizce} *hevâlarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?* {Yani, böylesinden daha sapığı olamaz}. *Muhakkak Allah zâlimler topluluğunu* {dînine} *hidâyet etmez.*

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا
بِهِ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ اُولٰئِكَ
يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوا عَنْهُ
وَقَالُوا لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي
الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾ اِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ اَحْبَبْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِي
مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا اِنْ نَتَّبِعِ الْهُدٰى
مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ اَرْضِنَا اَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا اٰمِنًا يُجْبٰى اِلَيْهِ
ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

51. *Andolsun ki Biz onlara, tezekkür etsinler* {de korkup îmân etsinler} *diye sözü birbiri ardınca ulaştırdık* {yani, Mekke kâfirlerine, geçmiş ümmetlerin rasûllerini yalanlamaları sebebiyle nasıl azaba uğratıldıklarını Kur’ân'da geniş geniş açıkladık}.

52. *Ondan* {yani, Kur'ân'dan} *önce kendilerine kitab* {yani, İncîl} *verdiğimiz kimseler ona* {yani, Kur'ân'a} *îmân ederler* {yani, onun Allah'tan geldiğini tasdik ederler}.

Buyruk, İncîl ehlinden Müslüman olan kırk kişi hakkında inmiştir. Bunların bir kısmı Ca'fer b. Ebî Tâlib (r.a) ile birlikte Habeşistan'dan; bir kısmı da –ki sekiz kişidir– Şam'dan Medine'ye gelmişlerdi. Bunların isimleri Bahira, Ebrehe, Eşref, Bureyd, Temmam, Eymen, İdris ve Nâfi idi.

Allah onların niteliklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

53. *Onlara* {âyetlerimiz} *okunduğunda* {yani, onlara Kur'ân okunduğu vakit} *dediler ki: "Biz ona îmân ettik* {yani, Kur'ân'ı tasdik ettik}, *çünkü o Rabbimiz tarafından gelen haktır. Muhakkak biz ondan önce de müslümanlardan idik"* {yani, biz Kur'ân'dan önce de Allah'ı ihlâs ile tevhîd edenler idik}.

Bunların durumu hakkında Allah şöyle buyurmaktadır:

54. *İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir* {yani, biri Muhammed'i (s.a) idrak ettiklerinde İslâm'a sarılmaları ve ona îmân etmeleri, diğeri de Nebî'ye (s.a) îmân etmeleri dolayısıyla hakk ettikleri ecirdir}...

Nebî'ye (s.a) tâbi olmaları üzerine kavimlerinin kâfirleri onlara ağır sözler söylediler. Kendileri ise onları affetti, onlara güzel bir şekilde karşılık verdiler. Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi:

...*Hem onlar kötülüğü* {yani, kavimlerinden işittikleri eziyet verici sözleri} *iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} {Allah'a itaat uğrunda} *infak ederler.*

55. *Onlar* {kavimlerinden} *lağv* {yani, kötü sözler, hakaretler, eziyet verici sözler} *işittiklerinde ondan* {yani, lağv'den} *yüz çevirirler* {yani, onlara lağv ile karşılık vermezler} *de derler ki: "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz size"* {yani, bizim dînimiz bize, sizin dîniniz size}...

Bu sözleri, dînleri sebebiyle kendilerini ayıplamaları üzerine söylemişlerdir. Kavimlerinden kâfir olanlara da dediler ki:

...*"Selâm olsun sizlere* {diyerek, onlara iyi sözlerle karşılık verdiler. Ardından da dediler ki:} *Bizim câhillerle işimiz yok"* {yani, biz câhil ve beyinsiz kimselerle birlikte olmak istemeyiz}.

56. *Muhakkak ki sen* {ey Muhammed,} *sevdiklerini hidâyete erdiremezsin* {yani, İslâm'a iletemezsin}...

'Abdu'l-Muttalib'in oğlu Ebû Tâlib dedi ki:

— Ey Hâşimoğulları! Muhammed'e (s.a) itaat edin, o'nu tasdik edin. Hem iflâh olursunuz, hem de doğru yolu bulmuş olursunuz.

Nebî (s.a) de şöyle karşılık verdi:

— Ey amcacığım! Sen onlara iyiliklerine olan şeyleri yapmalarını emrediyorsun, fakat aynı şeyi kendine niçin söylemiyorsun?

Ebû Tâlib sordu:

— Ey kardeşimin oğlu! Ne istiyorsun?

Allah Rasûlü dedi ki:

— Senden tek bir söz söylemeni istiyorum. Çünkü dünyadaki son günlerini yaşıyorsun. Senden "Lâ ilâhe illallâh" demeni istiyorum. Ben de bunu söylediğine dâir senin lehine Allah'ın huzurunda şâhidlik edeceğim.

Ebû Tâlib dedi ki:

— Ey kardeşimin oğlu! Ben senin doğru söylediğini biliyorum, fakat "Ölümden korktu da îmân etti" denilmesi hoşuma gitmez. Eğer senin ve kardeşlerinin hakkında küçültücü laflar ve ağır sözler söylenmeyecek olsaydı, senin istediğini söyler ve dünyadan ayrılırken senin gözünün aydın olmasına sebeb olurdum. Çünkü ben senin bundan dolayı çok üzüldüğünü ve gerçekten samimi olarak öğüt verdiğini görüyorum. Fakat ben 'Abdu'l-Muttalib'in mensub olduğu kabilenin yaşlılarının; Hâşim'in, 'Abdi Menâf'ın dîni üzere öleceğim.

Bunun üzerine Allah, *Muhakkak sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin* buyruğunu indirdi.

...Fakat Allah dilediğine hidâyet verir ve O hidâyet bulanları en iyi bilendir {yani, O, kimin hakkında hidâyeti takdir ettiğini en iyi bilendir}.

57. *Dediler ki: "Seninle birlikte hidâyete uyarsak, hemen yerimizden çıkarılırız"...*

Buyruk, Kureyşli el-Hâris b. Nevfel b. 'Abdi Menâf hakkında inmiştir. O Nebî'ye (s.a) dedi ki: "Senin söylediklerinin hakk olduğunu biz çok iyi biliyoruz, bizim seninle birlikte hidâyete uymamızı engelleyen şey, Arabların bizi yurdumuzdan, yani Mekke'den çıkartmalarından korkmamızdır. Çünkü biz Arablara göre, bir baş yeyip doyacak kadar azınlığız ve bizim onlara karşı koyacak gücümüz yoktur."

Allah ise buna karşılık şöyle buyurmaktadır:

> ...*Biz onları, tarafımızdan bir rızık olmak üzere her şeyin mahsullerinin* {yani, türlü türlü mahsullerin} *toplandığı* {yani, Harem bölgesine taşınıp getirildiği} *güven dolu bir Harem'de yerleştirmedik mi? Fakat onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu bilmezler* {yani, onlar Benim verdiğim rızkı yedikleri halde, Benden başkasına ibâdet ediyorlar. Harem bölgesinde öldürülmekten, esir alınmaktan yana güvenlik içerisinde oldukları halde, Müslüman oldukları takdirde bu imkânlara sahib olamayacaklarından nasıl korkarlar? Biz müşrik oldukları halde onlara güvenilir bir Harem vermişken, Müslüman olduktan sonra mı onları korkuya teslim edeceğiz?! Müslüman oldukları takdirde böyle bir şeyi onlara asla yapmayız}.

Sonra Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ
مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا
نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى
حَتَّى يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا
كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَى إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾

58. *Biz geçimlerinde şımarmış nice ülkeleri helâk ettik...*

Bunlar Allah'ın kendilerine verdiği rızıkları azgınca ve şımarıkça tükettiler, verdiği nimetlere karşılık Allah'a şükretmediler. Bu sebeble de Allah onları azab ile helâk etti.

> ...*İşte onların meskenleri... Onlardan* {yani, o meskenlerdekilerin helâk edilmesinden} *sonra çok azı müstesnâ* {yani, çok az

miktardaki meskenler dışında} *kimse o meskenlerde* {yani, onların bir kısmında} *oturmadı...* {Helâk oluşlarından sonra bir kısmında kalınıyor olabilir}. *Varis olanlar* {yani, helâk edilmelerinden sonra geriye bıraktıklarını miras alanlar} *Biz olduk Biz.*

Allah bu buyruklarıyla Mekke kâfirlerini, geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğramakla korkutmaktadır. Çünkü onlar, "Biz Mekke'den çıkartılmaktan korkuyoruz" demişlerdi.

59. *Rabbin ana şehirlerinde* {yani, çevredeki şehirlerin en büyüğü olan Mekke'de} *onlara âyetlerimizi okuyan* {îmân etmedikleri takdirde dünyada azabın üzerlerine ineceğini haber veren} *bir rasûl göndermedikçe karyeleri* {yani, geçmiş şehir ahalisini} *helâk edici* {yani, azablandırıcı} *değildir ve Biz ahalisi zâlimler* {yani, günahkârlar} *olmadıkça karyeleri* {yani, bu karyelerde [şehir ve kasabalarda] yaşayanları} {dünyada} *helâk edenler* {yani, azaba uğratanlar} *değiliz* {yani, günahsız yere onları helâk etmeyiz}.

وَمَٓا اُو۫تٖيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزٖينَتُهَاۚ وَمَا
عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ وَاَبْقٰىۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ اَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا
حَسَنًا فَهُوَ لَاقٖيهِ كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ
هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرٖينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادٖيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِيَ
الَّذٖينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذٖينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا
هٰٓؤُ۬لَٓاءِ الَّذٖينَ اَغْوَيْنَاۚ اَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَاۚ تَبَرَّاْنَٓا اِلَيْكَ مَا كَانُٓوا
اِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقٖيلَ ادْعُوا شُرَكَٓاءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ
يَسْتَجٖيبُوا لَهُمْ وَرَاَوُا الْعَذَابَۚ لَوْ اَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾

60. {Ey Mekke kâfirleri!} *Size* {hayırdan} *verilen her şey dünya hayatının bir metaı ve bir ziynetidir* {yani, dünya hayatınızdaki günler zarfında onlardan yararlanırsınız; fakat bu meta ve ziynetler sonunda yok olacaktır}. *Allah'ın yanında olan* {sevâb} *ise daha hayırlı ve kalıcıdır* {yani, dünyada size verilenlere göre, onun sahibi olacak kimseler için daha üstün ve daha süreklidir}.

Hiç {baki olanın fani olandan daha hayırlı olduğunu} *akletmez misiniz?*

61. *Acaba kendisine güzel bir va'dde bulunduğumuz* {yani, dünyada Allah'ın kendisine cenneti va'dettiği} *bir kimse* {yani, Nebî (s.a)} *–ki o elbette onunla karşılaşacaktır–* {yani, onu görecektir: elde edecektir}, *dünya hayatta kendisine geçimlik* {yani, mal} *verdiğimiz, sonra Kıyâmet Günü* {ateşte} *hazır edilecek kimse* {yani, Ebû Cehl} *gibi olur mu?!* {yani, elbette bu ikisi birbirine eşit olmaz}.

Bunun bir benzeri de En'âm sûresindedir.

62. *Onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *sesleneceği o gün şöyle diyecektir:* "{Dünyada iken Benimle birlikte ortak olduğunu} *iddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?"*

63. *Aleyhlerine söz hakk olanlar* {yani, haklarında azab sözü gerekli olan şeytânlar}...

Allah'ın İblîse, *Yemin ederim ki cehennemi hep sizden olanlarla dolduracağım* (el-A'râf, 7/18) buyurduğu gibi, aleyhlerinde söz hakk oldu.

...{âhirette} *diyecekler ki: "Rabbimiz! İşte* {Âdemoğulları'ndan} *azdırdığımız kimseler* {yani, kâfir olanlar}, *biz azdığımız gibi onları da azdırdık* {yani, kendimiz gibi, saptırdığımız kimseler işte bunlardır}. *Biz Sana* {ey Rabbimiz onlardan} *uzak olduğumuzu bildiriyoruz. Onlar bize ibâdet etmiyorlardı."*

Böylece şeytânlar dünyada kendilerine ibâdet edenlerden uzaklaşacaklardır.

64. *Ve onlara* {yani, Âdemoğulları'ndan kâfir olanlara} *şöyle denilecek: "Ortaklarınıza* {yani, ilâh olduklarını iddia ettiklerinize} *du'a edin"* {yani, ilâh olup olmadıklarını sorun}. *Bunun üzerine onlara du'a edecekler de kendilerine cevab veremeyecekler* {yani, onlara sordukları vakit bu uydurma ilâhlar kendilerine cevab vermeyecektir}...

Benzeri bir buyruk da Kehf sûresindedir.

...*Üstelik azabı da görürler. Keşke* {dalâletten uzak durup} *hidâyet bulmuş olsalardı* {yani, onlar dünyada iken hidâyet bulmuş olsalardı âhirette azabı görmeyeceklerdi}.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَآ أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ
الْأَنۢبَآءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ
وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ
مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَٰنَ اللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ
عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا
يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِى الْأُولَىٰ
وَالْءَاخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

65. *O gün onlara seslenecek* {yani, Allah Mekke kâfirlerine o gün soracak}: *"Rasûllere* {tevhîd konusunda} *ne cevab verdiniz?"*

66. *O gün haberler* {yani, deliller} *onlara karşı 'amâ kesilecek, bu sebeble birbirlerine soru da soramayacaklardır* {yani, biri diğerine delil hakkında bir şey soramayacaktır –çünkü Allah onların delillerini çürütmüş, dillerinde de güç ve takat bırakmamış olacaktır–}.

İşte, *O gün haberler onlara karşı 'amâ kesilecek, bu sebeble birbirlerine soru da soramayacaklardır* buyruğu bunu anlatmaktadır.

67. *Ama kim* {şirkten} *tevbe edip îmâna gelir* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eder} *ve sâlih amel işlerse, onun felâh bulanlardan olması umulur.*

'Asâ [umulur] lafzı, Allah için kullanıldığında, bu hususu gerçekleştireceğini ifade eder.

68. *Rabbin dilediğini yaratır ve* {risâlet ve nübüvvet için dilediğini} *seçer...*

Çünkü el-Velîd, *Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?* (ez-Zuhruf, 43/31) demiş ve bununla da kendisini ve Sakifli Ebû Mes'ûd'u kasdetmişti. İşte Allah'ın, *Dilediğini seçer* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Azîz ve celîl olan Allah, risâlet ve nübüvveti Muhammed'e (s.a) vermeyi dilemiştir. Nübüvvet ve risâlet onların değil, Allah'ın elindedir.

...Seçmek onlara ait olan bir şey değildir {yani, onların yapacakları bir iş değildir}...

Sonra Allah el-Velîd'in, *Muhammed bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak ki bu çok şaşılacak bir şeydir* (Sâd, 38/5) diyerek Allah'ın tevhîdini inkâr ederek şirk koşmasından Kendi zatını tenzih etmek üzere şu buyruğunu indirdi:

...Allah {Kendisine başkasını} *şirk koşmalarından yüce ve münezzehtir.*

69. *Rabbin kalblerinin ne gizlediklerini ve* {dilleriyle} *neyi açığa vurduklarını bilir.*

Benzeri bir buyruk da Neml sûresindedir.

Sonra Mekkeli kâfirlerden el-Velîd ve arkadaşlarının Kendisini tevhîd etmemeleri sebebiyle zatının vahdaniyetini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

70. *Ve O, Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'tır. Hem dünya ve hem de âhirette hamd yalnız O'nundur* {yani, dünyada O'nun velîleri/dostları O'na hamd ederler, âhirette de cennet ehli O'na hamd edecektir}. *Hüküm de O'nundur,* {ölümden sonra âhirette} *O'na döndürüleceksiniz* {O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ
مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْت۪يكُمْ بِضِيَٓاءٍۜ اَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ
اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ
غَيْرُ اللّٰهِ يَأْت۪يكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ ف۪يهِۜ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ
رَحْمَتِه۪ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا ف۪يهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِه۪ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

71. {Ey Muhammed! Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ne dersiniz, eğer Allah Kıyâmet Günü'ne dek üzerinize geceyi kesintisiz sürdürürse* {ve böylece karanlığı devam edecek olursa}, *Allah'tan başka*

size {gündüzün} *aydınlığını getirecek kimdir? Hâlâ* {verilen öğütleri} *dinlemeyecek misiniz?"*

72. {Onlara} *de ki: "Ne dersiniz, eğer Allah Kıyâmet Günü'ne kadar üzerinize gündüzü kesintisiz sürdürürse, Allah'tan başka size içinde* {yorgunluğunuzdan} *rahat bulacağınız geceyi getirecek ilâh kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?"*

Sonra Allah yarattıkları hakkında haber vererek buyuruyor ki:

73. *Geceyi ve gündüzü sizin için, içinde sükûn bulasınız* {yani, karar kılasınız: geceleyin dinlenip yorgunluğunuzu atasınız} *ve* {gündüz} *lütfundan* {rızık} *arayasınız diye yaratmış olması O'nun rahmetindendir. Olur ki* {nimetleri dolayısıyla Rabbinize} *şükredersiniz* {de O'nun vahdaniyetini tasdik edersiniz}.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَٓائِيَ الَّذ۪ينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا
مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَه۪يدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُٓوا
اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ اِنَّ
قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰى فَبَغٰى عَلَيْهِمْ وَاٰتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ
مَٓا اِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُٓوءُ بِالْعُصْبَةِ اُو۬لِي الْقُوَّةِ اِذْ قَالَ
لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِح۪ينَ ﴿٧٦﴾

74. *O gün onlara seslenecek* {yani, soracak} *ve diyecek ki:* "{Dünyada iken} *iddia ettiğiniz ortaklarım nerede?"*

75. *Her ümmetten birer şâhid* {yani, tebliğ ettiğine, onlara risâleti ulaştırdığına dâir ümmetine karşı şâhidlik edecek birer rasûl ve nebî} *çıkarır ve* {kâfirlere}, *"Haydi bürhânınızı* {yani, Benimle birlikte ortak bulunduğuna dâir delilinizi} *getirin" deriz,* {ancak onların ileri sürecekleri bir delilleri olmaz}. *Böylece hakkın gerçekten Allah'ın olduğunu* {yani, tevhîdin sadece Allah için olduğunu} *bilecekler ve iftira edegeldikleri* {yani, dünyada Allah ile birlikte ortak bulunduğuna dâir uydurdukları} *şeyler de* {âhirette} *önlerinden kaybolup gidecektir.*

76. *Gerçekte Kârûn Mûsâ'nın kavminden* {yani, İsrâîloğulları'ndan –amcasının oğlu–} *idi...*

Kârûn'un babasının adı, Ashar b. Kuhes b. Lavi b. Ya'kûb idi. Mûsâ'nın babasının adı ise İmrân b. Kuhes'dir.

...Fakat onlara karşı azgınlık etti {yani, Kârûn malını yığıp biriktirmesi sebebiyle İsrâîloğulları'na karşı azdı}. *Biz ona öyle hazineler* {yani, mallar} *vermiştik ki onların* {yani, hazinelerinin} *anahtarları, güçlü bir usbeye ağır gelirdi* {yani, o hazineleri güçlü bir usbe [yani, on ila kırk kişi] taşımaktan aciz kalırdı}...

"Usbe", on kişiden kırk kişiye kadar olan adam sayısı hakkında kullanılır. Kırk kişi olduklarında, güç sahibi kimseler de olurlar.

...Hani kavmi {yani, İsrâîloğulları} *ona şöyle demişti: "Şımarma* {yani, sana verilen mallar dolayısıyla azıp böbürlenme}, *çünkü Allah şımaranları* {yani, azıp böbürlenenleri} *sevmez"...*

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ
مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ
الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾
قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ
مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا
وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

77. ...{ona şunları da söylediler:} *"Allah'ın sana verdiği* {yani, mallar} *ile âhiret yurdunu* {yani, cenneti} *ara, dünyadan da* {yani, orada} *nasibini* {yani, âhiret için amelde bulunmayı} *unutma* {yani, payını terk etme}. *Allah'ın sana ihsan ettiği gibi sen de ihsan et* {yani, sadakalar ver ve Allah'ın razı olacağı alanlarda hayırlar yap} *ve yeryüzünde* {Allah'ın sana ihsan ettikleriyle} *fesâd isteme* {yani, orada ma'siyetler işleme}, *çünkü Allah fesâd çıkaranları sevmez."*

Kârûn, Allah'ın verdiği mal ve emirler hususunda Allah'a itaat etmeyi tavsiye eden kavmine şöyle karşılık verdi:

78. *Dedi ki: "Bu* {yani, mal} *bana, ancak bende olan bir ilim dolayısıyla verilmiştir"* {yani, Allah bende olduğunu bildiği bir hayırdan ötürü bunu bana vermiştir}. *O* {yani, Kârûn} *bilmedi mi ki, kuşkusuz Allah ondan* {yani, Kârûn'dan} *önce kuvvetçe* {yani, yakalayış itibariyle} *kendisinden güçlü, topladıkları* {mallar itibariyle} *daha çok nice nesilleri* {rasûllerini yalanlamaları sebebiyle zorba Nemrut ve başkalarını azab ile} *helâk etmiştir. Suçlulara günahları sorulmaz* {yani, bu ümmetin günahkârlarına, dünyada azaba uğratılmış geçmişteki ümmetlerin günahlarından sorulmayacaktır. –Çünkü Allah onların kötü amellerini tesbit etmiş ve bilmiştir–}.

فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ
قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا اُوتِيَ
قَارُونُ اِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ
وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللّٰهِ خَيْرٌ لِمَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلَقّٰيهَا
اِلَّا الصَّابِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْاَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُ
مِنْ فِئَةٍ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٨١﴾
وَاَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَنَّوْا مَكَانَهُ بِالْاَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَاَنَّ اللّٰهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا اَنْ مَنَّ
اللّٰهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيْكَاَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٢﴾

79. *Derken* {Kârûn} *ziyneti içinde* {yani, güzel ve debdebeli görünüşüyle} *kavminin* {yani, İsrâîloğulları'nın} *karşısına çıktı...*

Kârûn, erguvanlar takmış, eğer takımı altın olan beyaz bir katıra binmişti. Beraberinde de kendileri ve binekleri üzerinde erguvanlar bulunan 4.000 süvari ile takılar takınmış, kırmızı elbiseler giyinmiş, beyaz katırlar üzerinde 300 beyaz cariye vardı. Müminler bu ziynete ve güzelliklere bakınca, tevhîd ehli oldukları halde şöyle arzu ettiler:

...Dünya hayatını isteyenler dediler ki: "Keşke Kârûn'a verilen

{mallar} *gibi bize de verilseydi. Gerçekten o büyük bir nasib* {yani, dünyada pek büyük bir pay} *sahibidir."*

80. *Kendilerine* {Allah'ın âhiretteki va'dleri ile ilgili} *ilim verilenler ise,* {Kârûn'a verilenlerin benzerini temenni eden kimselere} *dediler ki: "Vah size, îmân edip* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edip} *sâlih amel işleyenler için Allah'ın sevabı,* {dünyada Kârûn'a verilen şeylerden} *daha hayırlıdır. Ona* {yani, sâlih amellere ve ona verilen mükâfaatlara} *ancak sabredenler kavuşturulur."*

81. *Sonra Biz onu* {yani, Kârûn'u} *da, evini de yere geçirdik...*

Şöyle ki: Allah yere emredip Mûsâ'ya itaat etmesini söyledi. Mûsâ da yere, Kârûn'u içine çekmesini emretti. O da onu ayaklarına kadar içine çekti. Kârûn Mûsâ'ya aralarındaki akrabalık bağını hatırlattı. Mûsâ yere, onu daha fazla içine çekmesini emretti, o da onu boynuna kadar içine çekti. Kârûn Mûsâ'ya, aralarındaki akrabalık bağını tekrar hatırlattı. Mûsâ yere, onu büsbütün yutmasını emretti. Kârûn, her gün bir adam boyu yer içine geçmeye devam edip durmaktadır. Kıyâmete kadar da bu böyle sürecektir. İsrâîloğulları, "Mûsâ, malını ve evini ele geçirmek için Kârûn'un helâk edilmesini istedi" dediler. Bunun üzerine Allah, Kârûn'un yerin dibine geçirilmesinden üç gün sonra evini ve altın-gümüş türünden olan bütün mallarını yerin dibine geçirdi. Böylece dedikodular kesildi. İşte Allah'ın, *Sonra Biz onu da, evini de yere geçirdik* buyruğu bunu dile getirmektedir.

...Allah'a karşı ona {yani, Allah'ın azabına karşı Kârûn'a} *yardım edecek* {yani, onu koruyacak} *bir topluluğu olmadı. Kendisine* {Kârûn kendisine} {başına gelen yerin dibine geçirilme musibetine karşı} *yardım edebileceklerden* {yani, kendisini koruyabilenlerden} *olmadı.*

82. *Dün onun yerinde olmayı temenni edenler,* {yerin dibine geçirilmesinden sonra} *sabah şöyle diyorlardı: "Vay, demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı genişletir ve daraltır* {yani, dilediği kimselerin rızkını genişletir, dilediklerinin rızkını da kısar}. *Eğer Allah bize lütfetmeseydi* {yani, îmân nimetini ihsan etmeseydi}, *bizi de elbette yere geçirirdi"...*

Sonra Allah şöyle buyurmaktadır:

...*Vay, demek ki kâfirler iflâh* {yani, mutlu, bahtiyar} *olmazlar.*

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي
الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَاءَ
بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۖ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى
الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

83. *İşte âhiret yurdu* {olan cennet}... *Biz onu yeryüzünde üstünlük* {yani, tevhîde, îmâna karşı büyüklenmek} *istemeyenler ve fesâd* {yani, ma'siyetler işlemek} *istemeyenlere veririz.* {Âhirette} *âkıbet,* {dünyada iken şirkten sakınan} *takvâ sahiblerinindir.*

84. *Kim hasene* {yani, ihlâs sözü olan lâ ilâhe illallâh vahdehu lâ şerîke leh [Allah'tan başka ilâh yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur] sözü} *ile gelirse, onun için ondan hayırlısı vardır...*

Buyrukta takdim vardır, buna göre mana, "ona ondan ötürü bir hayır vardır" demek olur.

...*Kim de* {âhirete} *seyyie ile* {yani, şirk ile: şirk koşmuş olarak} *gelirse, kötülükleri* {yani, şirk} *işlemiş olanlara ancak yaptıklarının* {yani, işledikleri şirkin} *karşılığı verilir.*

Şirkin karşılığı ise, cehennem ateşidir. Şirkten daha büyük bir günah, cehennem ateşinden de daha büyük bir azab yoktur.

Bize Muhammed tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis etti, o Mukâtil'den, o Alkame b. Mersed'den dedi ki: Nebî (s.a), *Kim hasene ile gelirse* buyruğu ile *Kim seyyie ile gelirse* buyruğunu söz konusu etti ve dedi ki: "İşte bu kurtarır, bu da helâk eder."

Mukâtil'in dediğine göre ona Ka'b b. Ucre'den şöyle dediği ulaşmıştır: Nebî'yi (s.a) şöyle buyururken dinledim: "*Kim hasene ile gelirse* buyruğundaki "hasene"den kasıt, lâ ilâhe illallâhtır. *Kim seyyie ile gelirse* buyruğundaki "seyyie"den kasıt da şirktir; bu kurtarır, öbürü helâk eder."

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُلْ رَبِّي
أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنْتَ
تَرْجُو أَنْ يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ فَلَا
تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ
بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ
كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

> 85. *Sana Kur'ân'ı farz kılan, elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir* {yani, Mekkelilere karşı zafer kazanmış olarak Mekke'ye dönmeni sağlayacaktır}...

Nebî (s.a) geceleyin mağaradan çıktı, ardından da Medine'ye doğru yola koyuldu. Takib edilir korkusuyla mutat olan yolun dışında bir yol takib etti. Güvenlikte olduğunu hissettiğinde normal yola döndü ve Mekke ile Medine arasındaki el-Cuhfe'de konakladı. Mekke'ye giden yolu görünce, kendisinin ve babasının doğduğu yeri hatırlayarak ona özlem duydu. Cibrîl (a.s) o'na gelip sordu:

— Şehrini, doğduğun yeri özledin mi?

Nebî (s.a) cevab verdi:

— Evet.

Cibrîl dedi ki:

— Allah, *Sana Kur'ân'ı farz kılan, elbette seni bir dönüş yerine geri çevirecektir* buyuruyor.

Buna göre bu âyet, hicret esnasında el-Cuhfe'de nâzil olmuştur, dolayısıyla da ne Mekkî'dir, ne Medenî'dir.

> *...De ki: "Rabbim hidâyetle geleni de en iyi bilendir"* {yani, benim hidâyetle geldiğimi en iyi bilen Allah'tır}...

Çünkü Mekke kâfirleri Muhammed'i (s.a) yalanlamış ve "Kuşkusuz sen delalettesin" demişlerdi. Bunun üzerine Allah, *De ki: "Rabbim hidâyetle geleni de en iyi bilendir"* buyruğunu indirdi.

...*"ve apaçık bir sapıklıkta olanı da"* {en iyi bilendir: bizim mi sapıklıkta olduğumuzu, yoksa sizin mi sapıklıkta olduğunuzu en iyi bilen Allah'tır}.

86. *Sen* {ey Muhammed,} *bu kitabın* {yani, Kur'ân'ın} *sana verileceğini ümit etmiyordun...*

Bununla Rasûlü'ne nimetlerini hatırlatmaktadır.

...{Ey Muhammed! Bu kitab sana} *ancak Rabbinden* {özel olarak verilmiş} *bir rahmettir* {yani, nimettir}.

Nebî'nin, atalarının dînine dönmeye davet edilmesi üzerine Allah buyurdu ki:

...*O halde sen asla kâfirlere* {dînleri üzerinde} *yardımcı olma!*

87. *Sana indirildikten sonra sakın* {Mekke kâfirleri} *seni Allah'ın âyetlerinden* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *alıkoymasınlar ve* {insanları} *Rabbine* {yani, O'nu tanımaya: tevhîde} *davet et.*

Sonra, atalarının dînine davet edilen Nebî'yi (s.a) sakındırmak üzere buyurdu ki:

...*Ve asla müşriklerden olma!...*

Devamla şöyle buyurdu:

88. *Ve Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a* {ve ibâdet} *etme* {çünkü O bir tek ilâhtır, O'nun bir ortağı yoktur}. *O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun vechinden* {yani, zatından} *başka her şey helâk olacaktır* {yani, bütün canlılar ölecektir}. *Hüküm* {yani, yargılama} *O'nundur ve* {âhirette diriltilerek} *O'na döndürüleceksiniz* {O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

29. ANKEBÛT SÛRESİ

Mekkî olan –Nebî'nin (s.a) hicreti sırasında Mekke ile Medine arasında yolda indiği de söylenen– Ankebût sûresi, Kûfiyyûna göre 69 âyettir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
الم ﴿١﴾ أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ
لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ
الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَن يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَن كَانَ يَرْجُو
لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَن جَاهَدَ
فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *İnsanlar, "Îmân ettik"* {yani, "Allah'ın tevhîdini tasdik ettik"} *demeleri ile bırakılıvereceklerini ve fitneye maruz bırakılmayacaklarını* {yani, îmânları dolayısıyla belaya maruz bırakılarak sınanmayacaklarını} *mı sandılar?*

Âyet, Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) azadlısı Mihca b. 'Abdullâh'ın şehîd edilmesiyle ilgili olarak inmiştir. Bedir günü Müslümanlardan öldürülen ilk kişidir. Muhammed'in (s.a) ümmetinden şehîd olanlar arasında cennete çağırılacak ilk kişi de odur. Annesi ve babası onun öldürülmesine dayanamadılar.

Allah böylece Müslümanlara, Allah için birtakım belâ ve zorluklara katlanmalarının kaçınılmaz olduğunu beyan etmiştir.

Nebî (s.a) o gün, "Şehîdlerin efendisi Mihca'dır" buyurdu. Amir b. el-Hadramî ona bir ok atmış ve ölümüne sebeb olmuştu. İşte bundan ötürü Allah Mihca'nın babası 'Abdullâh ile annesi hakkında, *Elif-Lâm-Mîm. İnsanlar, "Îmân ettik" demeleri ile bırakılıvereceklerini ve fitneye maruz bırakılmayacaklarını mı sandılar?* buyruğunu indirdi.

3. *Andolsun onlardan önce geçenleri* {yani, bu ümmetten önceki mü'minleri} *de fitneye maruz bırakmışızdır* {yani, onları da belâlara uğratarak sınamışızdır}. *Allah elbette* {bu ümmet arasından belâlara maruz kaldıkları halde} *sâdık olanları da* {ve Allah'ın hükmü karşısında sabredenleri de} *bilir,* {îmânlarında} *yalancı olanları da* {yani, belâ esnasında şüpheye düşenleri de} *bilir* {ve onları ortaya çıkarır}.

Sonra Arab kâfirlerine öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

4. *Yoksa seyyiât* {yani, şirk} *işleyenler...*

Buyruk, 'Abdi Şemsoğulları hakkında inmiştir.

...önümüze geçeceklerini mi {yani, dünyada kötü amelleri dolayısıyla onları cezalandırmadan bırakacağımızı ve böylelikle Bizden kurtulacaklarını mı} *sandılar?...*

Halbuki Allah Bedir'de onların öldürülmelerini takdir buyurdu. Rabî'a'nın iki oğlu 'Utbe ile Şeybe, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabî'a, Hanzala b. Ebî Süfyân b. Harb, 'Ubeyde b. Sa'd b. el-'Âs b. Ümeyye, 'Ukbe b. Ebî Muayt ve el-'Âs b. Vâil bunlardandır.

...Ne kötü hüküm veriyorlar {yani, 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâfoğulları'nın bu yargıları, değerlendirmeleri ne kötüdür}.

5. *Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa* {yani, ölümden sonra dirilmekten korkuyorsa}, {o gün için gerektiği gibi amel etsin}. *Allah'ın eceli* {yani, belirli olan Kıyâmet Günü} *elbette gelecektir ve O semîdir* {yani, 'Abdu Şems b. 'Abdi Menâfoğulları'nın, "Âhirette mü'minlere ne verilecekse, bize de verilecektir" dediklerini işitendir}, *alîmdir* {yani, Hâşimoğulları ile 'Abdulmuttalib b. 'Abdi Menâfoğulları'nın dediklerini bilendir}.

Allah'ın, *Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa* buyruğu Hâşimoğulları ile 'Abdulmuttaliboğulları hakkında inmiştir. Hâşim de, 'Abdulmuttalib de 'Abdi Menâf'ın oğullarıdır. 'Alî b. Ebî Tâlib, Hamza ve Ca'fer ile 'Ubeyde b. Hâris, el-Hâris b. el-Muttalib'in oğulları el-Husayn ile et-Tufayl, Mıstah b. 'Usase b. 'Abbad b. el-Muttalib, Zeyd b. Hârise, Ebû Hind, Nebî'nin (s.a) azadlısı Ebû Leyla, Huneyn günü şehîd düşmüş olan Umm Eymen'in oğlu Eymen bunlar arasındadır.

6. *Kim cihad ederse ancak kendisi için cihad eder* {yani, kim hayır işlerse ancak kendisi için işler: amelleri kendileri içindir}. *Kuşkusuz Allah âlemlerden ganidir* {yani, 'Abdi Menâf'ın oğulları olan Hâşimoğulları ile 'Abdulmuttaliboğulları'nın amellerine muhtaç değildir}.

Sonra Allah yine onları kasdederek şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ
بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا
تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ
فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِنْ رَبِّكَ
لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ
الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

7. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, andolsun ki Biz onların* {yani, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'nın} *kötülüklerini elbette örteriz ve elbette onları yapageldikleri amellerin daha güzeli ile mükâfaatlandırırız* {yani, Allah onların iyiliklerinin karşılığında onlara mükâfaat verecektir, ama kötülükleri dolayısıyla onları cezalandırmayacaktır}.

8. *Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye ettik...*

Buyruk, Sa'd b. Ebî Vakkas ez-Zührî (r.a) ile annesi Süfyân b. Ümeyye b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf kızı Hamle hakkında inmiştir.

...Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi {yani, uydurma ilahları} *Bana ortak koşman için seni* {yani, ey Sa'd seni} *zorlarlarsa, onlara* {şirk hususunda} *itaat etme.* {Âhirette} *dönüşünüz Banadır, yaptıklarınızı size haber vereceğim.*

Sa'd (r.a) Müslüman olunca annesi, –en çok sevdiği oğlu– Sa'd İslâm'dan dönünceye kadar bir şey yememeye, içmemeye ve herhangi bir çatı altında barınmamaya yemin etti. Annesine karşı daima iyi davranan Sa'd, onu razı ve ikna etmeye çalıştıysa da kabul etmedi. Bunun üzerine (r.a), Nebî'nin (s.a) yanına giderek durumunu anlattı. Nebî (s.a) de ona, annesinin rızasını almasını ve yemesi-içmesi için onu ikna etmeye çalışmasını emretti. Fakat annesi kabul etmedi. Nihâyet Sa'd annesinden ümidini kesti.

9. *Îmân edip sâlih amel işleyenleri elbette sâlihler arasına katacağız.*

10. *İnsanlardan bazısı, "Biz Allah'a îmân ettik"* {yani, "Allah'ın tevhîdini tasdik ettik"} *derler. Fakat Allah yolunda bir eziyete uğradıklarında* {yani, kardeşleri: Ebû Cehl ile el-Hâris tarafından dövüldüklerinde}, *insanların fitnesini* {yani, insanların dünyada yaptıkları azab ve işkenceyi} *Allah'ın azabı gibi sayarlar* {yani, Allah'ın âhiretteki azabı gibi değerlendirirler}...

Buyruk, Kureyşli Ayyâş b. Ebî Rabî'a b. el-Muğîre b. 'Amr b. Mahzûm hakkında inmiştir. Şöyle ki: Ayyâş Müslüman olunca aile halkı korktu. O da Nebî'nin (s.a) hicretinden önce dînini kurtarmak amacıyla Medine'ye kaçtı. Annesi Mahreme b. Ebî Cendel b. Nehşel et-Temimî'nin kızı Esma da, –en küçük ve en sevdiği– oğlu kendisine dönünceye kadar yemek yememeye, su içmemeye, başını yıkamamaya ve hiçbir çatı altına girmemeye yemin etti. Üç gün boyunca da dediğini yaptı, sonra yemeye ve içmeye başladı. Onun, ana-bir kardeşleri ve aynı zamanda amca çocukları olan Hişâm'ın iki oğlu Ebû Cehl ile el-Hâris Medine'ye giderek onu buldular. Ebû Cehl kardeşi Ayyâş'a dedi ki:

— Sen de biliyorsun ki çocukları arasında annenin en sevdiği kişi sensin. Seni herkesten önde tutar. Şimdi annen hiçbir şey yememeye, içmemeye, başını yıkamamaya, bir çatı altına girip barınmamaya yemin etti ve sen yanına geri dönünceye kadar böyle yapacağını söyledi. Diğer taraftan sen dîninin ana-babaya iyi davranmayı emrettiğini iddia ediyorsun. Haydi onun yanına dön, çünkü Medine'deki Rabbin aynı zamanda Mekke'dedir. O'na orada ibâdet et.

Ayyâş onlardan hiçbir şekilde kendisine zarar verecek bir iş yapmayacaklarına dâir söz aldı ve arkalarından gitti. Fakat Ebû Cehl ile el-Hâ-

ris yolda onu bağladılar ve Muhammed'in (s.a) dîninden dönmesi için yüzer sopa vurdular. Allah Teâlâ da Ayyâş hakkında, *İnsanlardan bazısı, "Biz Allah'a îmân ettik" derler. Fakat Allah yolunda bir eziyete uğradıklarında, insanların fitnesini Allah'ın azabı gibi sayarlar* buyruğunu indirdi.

Nitekim, *O gün onlar ateş üzerinde fitneye maruz kalırlar* (ez-Zâriyât, 51/13) buyruğunda da "fitne" kelîmesi, "azab" manasında kullanılmıştır.

Arkasından Allah yeni bir cümle ile şöyle buyurmaktadır:

...Eğer Rabbinden {Mekke'de veya başka bir yerde düşmanına karşı sana} *bir yardım gelirse* {ve mü'minler muzaffer olursa}, *andolsun ki* {münâfıklar mü'minlere}, *"Kuşkusuz biz sizinle beraberdik"* {yani, düşmanınıza karşı yanınızda yer almıştık} *diyeceklerdir.* {Fakat kâfirlerin üstünlük sağladıklarını görecek olurlarsa, îmânları hakkında şüpheye düşerler}. *Allah âlemlerin göğüslerinde olanı* {yani, îmânı ve nifakı} *en iyi bilen değil midir?*

وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِق۪ينَ ﴿١١﴾
وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوا سَب۪يلَنَا
وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْۜ وَمَا هُمْ بِحَامِل۪ينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍۜ
اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَعَ
اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾
وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِه۪ فَلَبِثَ ف۪يهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا
خَمْس۪ينَ عَامًاۜ فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾
فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّف۪ينَةِ وَجَعَلْنَاهَٓا اٰيَةً لِلْعَالَم۪ينَ ﴿١٥﴾

11. *Allah mü'minleri de* {yani, belâ ve sıkıntı zamanlarında îmânlarında samimi ve sâdık olanları da} *elbette bilir* {yani, onları ortaya çıkaracaktır}. *Münafıkları da* {yani, münâfıklık edip, belâ ve sıkıntı zamanlarında îmânlarında şüpheye düşenleri de} *elbette bilir* {yani, onları da ortaya çıkaracaktır}.

12. *Kâfir olanlar* {yani, Ebû Süfyân} *îmân edenlere dediler* {yani, dedi} *ki:...*

Buyruk, Ömer b. el-Hattâb, Osmân b. Affan ve Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) kız kardeşi Umm Cemîl'in kocası Habbab b. el-Eret (r.anhum) hakkında inmiştir.

...*"Bizim yolumuza uyun da günahlarınızı biz yüklenelîm"...*

Çünkü Ebû Süfyân b. Harb b. el-Ümeyye, sözü geçen kimselere demişti ki: "Siz atalarımızın dînine tâbi olun. Bundan dolayı Allah (c.c) tarafından sorumlu tutulacağınız her hususa biz kefiliz, onu biz üstleniyoruz. Mekke halkı da bizim şâhidlerimiz ve kefillerimiz olsun." İşte Allah Teâlâ'nın, *Günahlarınızı biz yüklenelîm* buyruğu buna işaret etmektedir.

...Halbuki onlar ötekilerin günahlarından bir şey yüklenecek değillerdir. Onlar {söylediklerinde} *elbetteki yalancıdırlar.*

13. *Andolsun onlar hem kendi ağırlıklarını taşıyacaklar, hem de kendi ağırlıklarıyla birlikte başka ağır yükleri de yükleneceklerdir* {yani, kendi işledikleri günahlarını taşıyacakları gibi, onlarla birlikte başka günahları da yükleneceklerdir}...

Çünkü onlar mü'minlere, *Bizim yolumuza uyun...* demişlerdi. Buyruktaki "mea" [birlikte] lafzı, "ilâ" anlamındadır, ki "kendilerinin işlemiş oldukları günah yüklerinin yanında" demektir.

...Hiç kuşkusuz yaptıkları iftiralardan {yani, söyledikleri yalanlardan} *Kıyâmet Günü muhakkak sorumlu tutulacaklardır.*

Çünkü onlar, "Allah'ın sizi sorumlu tutması dolayısıyla karşı karşıya kalacağınız her şeyin kefili biziz" demişlerdi.

14. *Andolsun Biz Nûh'u kavmine rasûl gönderdik. O da onlar arasında elli yıl eksik olmak üzere bin yıl kaldı.* {Onları Allah'a îmâna davet edip durdu, fakat o'nu yalanladılar}. *Derken zâlimler oldukları halde tufan onları aldı* {yani, su her şeyi kapladı ve suda boğuldular}.

15. *Fakat biz o'nu* {yani, Nûh'u} *da, gemide olanları da* {suda boğulmaktan} *kurtardık ve onu* {yani, gemiyi} *âlemlere bir âyet* {yani, onlardan sonra gelen insanlara (bir ibret)} *kıldık.*

وَإِبْرَٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ
لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ
أَوْثَٰنًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ
لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَٱبْتَغُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ وَٱعْبُدُوهُ
وَٱشْكُرُوا۟ لَهُۥٓ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تُكَذِّبُوا۟ فَقَدْ كَذَّبَ
أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٨﴾

16. *İbrâhîm'i de... Hani o kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *O'na karşı takvalı olun* {yani, O'ndan korkun}. *Çünkü bu* {yani, Allah'a ibâdet etmek}, *sizin için* {putlara tapınmaktan} *daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz"* {fakat bilmiyorsunuz}...

17. ...*"Siz ancak Allah'tan başka birtakım putlara* {yani, heykellere} *ibâdet ediyor ve yalanlar uydurup düzüyorsunuz"...*

Bu putları kendi ellerinizle yapıyorsunuz. Sonra da onları kendiniz yonttuğunuz halde yalan yere bunların ilah olduklarını iddia ediyorsunuz. İşte, *Sizi de,* {ellerinizle} *yaptıklarınızı* {yani, putlarınızı} *da yaratan Allah'tır* (es-Sâffât, 37/96) buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*"Şu Allah'tan başka ibâdet etmekte olduklarınız* {yani, sahte ilahlar} *size bir rızık verme imkânına sahib değildirler* {yani, buna güçleri yetmez}. *O halde rızkı Allah katında arayın ve O'na ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin} *ve O'na* {yani, nimetleri dolayısıyla Allah'a} *şükredin. Çünkü* {ölümden sonra diri olarak} *O'na döndürüleceksiniz."*

18. {Ey Mekke kâfirleri!} *Eğer yalanlarsanız* {yani, Muhammed'in (s.a) ölümden sonra dirilişe ve azaba dâir söylediklerini yalan sayacak olursanız}, *sizden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce geçen ümmetler*{in kâfirleri} *de* {rasûllerinin azaba dâir söylediklerini} *yalanlamışlardı. Halbuki rasûle apaçık tebliğ etmekten başka bir şey düşmez* {yani, Nebî'nin (s.a) üzerindeki görev size azabın durumunu açıklamaktan ibarettir}.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى
اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ
ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَاِلَيْهِ
تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَائِهِ اُولٰئِكَ يَئِسُوا
مِنْ رَحْمَتِي وَاُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

19. *Görmediler mi Allah yaratmaya nasıl başlıyor? Sonra da onu* {kendilerini daha önce yaratmış olduğu gibi} *tekrar geri çevirecektir* {yani, Mekke kâfirleri, Allah'ın insanı ilk olarak bir nutfeden, sonra bir alakadan, sonra bir çiğnem etten nasıl yaratmaya başladığını, sonra onları kemiğe dönüştürdüğünü, arkasından kemiğe et giydirdiğini görmediler mi? Oysa daha önce hiçbir şey değillerdi. Sonra da ölüp gidiyorlar. Âhirette de onları tekrar yaratacaktır}. *Muhakkak bu* {yani, âhirette onların tekrar yaratılmaları} *Allah'a göre çok kolaydır.*

20. {Onlara} *de ki:* "{Ölümden sonra diriliş hakkında ibret almak için} *yeryüzünde gezip dolaşın da* {gökleri, yeri ve onlardaki mahlukatı} *yaratmaya nasıl başladığına bir bakın.* {Çünkü onlar her şeyi Allah'ın yaratmış olduğunu biliyorlardı}. *Sonra Allah âhiret yaratışını tekrar yaratacaktır"* {yani, birinci yaratmayı iade edecektir: sonraki yaratışı da ilkin yaratmayı başlattığı gibi tekrar yaratacaktır: ölümden sonra dirilişi gerçekleştirecektir}...

Sonraki yaratışı [en-neş'etu'l-âhira] zikretmesi, onun birinci yaratmadan sonra olması sebebiyledir.

...Çünkü Allah her şeye {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *kadirdir.*

21. *Dilediğine azab eder, dilediğine de rahmet eder ve* {ölümden sonra Kıyâmet Günü} *O'na döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

22. {Ey Mekke kâfirleri!} *Yerde de, gökte de* {nerede olursanız olun} *aciz bırakabilecekler değilsiniz* {yani, Allah'ın önüne geçemezsiniz: kötü amellerinizin karşılığı olarak sizi cezalandırmasından kurtulamazsınız}. *Sizin için Allah'tan başka bir velî* {yani, size faydalı olacak yakın bir kimse} *ve bir yardımcı* {yani, Allah'a karşı duracak ve azab olunmanızı engelleyecek bir kimse} *de yoktur.*

23. *Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *ve O'na kavuşmayı* {yani, ölümden sonra dirilişi} *inkâr edenler var ya, onlar Benim rahmetimden* {yani, cennetimden} *ümit kestiler ve onlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra tekrar İbrâhîm'i (a.s) söz konusu ederek buyuruyor ki:

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ
أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
أَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ
﴿٢٥﴾ فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ
هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا
وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

24. *Bunun üzerine kavminin cevabı* {yani, İbrâhîm (a.s) kendilerini Allah'a çağırıp, putlara tapmaktan vazgeçmelerini söyleyince o'na verdikleri cevab}, *"Onu öldürün yahut o'nu* {ateşte} *yakın"*

demelerinden başka bir şey olmadı. {Bunun üzerine o'nu ateşe attılar.} *Allah da o'nu ateşten kurtardı. Muhakkak bunda* {yani, ateşin İbrâhîm'i yakmamasında}, *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

25. {İbrâhîm onlara} *dedi ki: "Siz ancak dünya hayatında kendi aranızda* {yani, tâbi olanlarla, ileri gelen önderler arasında} *bir dostluk* {yani, putlara ibâdet üzere bir sevgi bağı kurmak} *için Allah'tan başka birtakım putlar* {yani, putlardan ilahlar} *edindiniz. Sonra Kıyâmet Günü kiminiz kiminize kâfir olacaktır* {yani, önderler, kendilerine uyanlardan uzak olduklarını bildireceklerdir} *ve bazınız bazınıza lanet edecektir"* {yani, tâbi olanlar da önderlerini lanetleyecektir}...

Bu durum, geçmiş ümmetler için böyle olduğu gibi, bu ümmet için de böyle olacaktır.

...*"Yeriniz* {yani, sonunda varacağınız yer} *de cehennemdir. Yardımcılarınız* {yani, sizi azaba karşı koruyacak, azaba uğratılmanızı engelleyecek kimseleriniz} *de olmayacaktır."*

26. *Bunun üzerine Lût o'na îmân etti* {yani, Lût, İbrâhîm'i tasdik etti –İbrâhîm'in ateşten zarar görmediğini görünce o'nu ilk tasdik eden kişi o oldu–} *ve* {İbrâhîm} *dedi ki: "Doğrusu ben Rabbime* {yani, Rabbimin rızasına/rızası için} *hicret edeceğim"...*

İbrâhîm (a.s), müşrik olan kavmini bırakarak, Lût ve o'nun kız kardeşi Sara ile birlikte Kûsâ'dan Arz-ı Mukaddes'e hicret etti.

Sâffât sûresinde de İbrâhîm'in ağzından, *Ben Rabbime gidiyorum* {yani, Rabbimin rızasına/rızası için gidiyorum}. *Bana hidâyet edecektir* (es-Sâffât, 37/99) dediği ifade edilmektedir. Böylece o, 75 yaşında olduğu halde hicret etti.

...*"Şüphe yok ki O azîzdir, hakîmdir."*

27. *Ve Biz* {Arz-ı Mukaddes'te} *o'na* {yani, İbrâhîm'e} *İshâk'ı ve* {İshâk'ın oğlu} *Ya'kûb'u da bağışladık.* {İbrâhîm'in} *soyundan gelenlere de* {yani, İsmâîl, İshâk ve Ya'kûb'a da} *nübüvveti ve kitabı* {yani, İbrâhîm'in sahifelerini} *verdik. Ona ecrini* {yani, amelinin karşılığını}, {ateşe atıldığında Allah'ın rızası üzerinde sebat göstermesi, putları kırması, oğlunu boğazlama emrini ye-

rine getirmekte tereddüt etmemesi sebebiyle bütün dîn mensublarının o'nun hakkında güzel övgülerde bulunmasını ve güzel sözler söylemesini sağlayarak} *dünyada verdik.* {O nedenle bütün dîn mensubları, "İbrâhîm bizdendir" diyor, kimse o'ndan uzak olduğunu söylemiyor}. *Âhirette de o* {yani, İbrâhîm} *muhakkak sâlihlerdendir.*

Bunun bir benzeri de Nahl sûresinde geçmektedir.[1]

وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِه۪ٓ
اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ
مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ اَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ
وَتَأْتُونَ ف۪ي نَادٖيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِه۪ٓ اِلَّٓا
اَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٢٩﴾
قَالَ رَبِّ انْصُرْن۪ي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِد۪ينَ ﴿٣٠﴾

28. *Ve Lût'a da (nübüvvet verdik). Hani o kavmine demişti ki: "Siz, sizden önce âlemlerden* {yani, geçmiş ümmetlerden} *kimsenin işlemediği fuhşiyâtı* {yani, ma'siyeti: geceleyin erkeklere arkalarından yaklaşma işini} *yapmaktasınız"...*

29. *..."Siz erkeklere yaklaşıp, yol kesmeye"...*

Zira, meclislerinde oturduklarında yolculara taş ve çakıltaşı atarlar, yolcunun yolunu keserlerdi.

...ve toplantı yerinizde {yani, meclislerinizde} *münkeri işlemeye* {yani, taş atmaya} *devam edip duracaksınız öyle mi?" Kavminin cevabı* {yani, kendilerine hayasızlıktan ve meclislerinde bu münkeri işlemekten vazgeçmelerini söyleyen Lût'a kavminin cevabı} *şunları söylemekten ibaret oldu: "Eğer* {dünyada azabın üzerimize ineceği hususunda} *sâdıklardan isen, Allah'ın azabını bize getir."*

Bunun üzerine Lût (a.s) Rabbine du'a etti:

1 Bkz. en-Nahl, 16/122.

30. *Dedi ki: "Rabbim! Bu fesadçılar* {yani, isyankârlar: kadınları bırakıp erkeklerle cinsel ilişkiye girenler} *topluluğuna karşı bana yardım et"* {yani, azab haberini yalanlayan bu topluluğu dünyada azaba uğratarak bana yardım et}.

Çünkü onlar, dünyada azabın üzerlerine inmeyeceğini söyleyerek o'nu yalanlamışlardı. Allah da onları yerin dibine geçirmek ve taş yağmuruna tutmak sûretiyle helâk etti. Lût (a.s) ise azabı hatırlatarak onları korkutup uyarmıştı. İşte, *Andolsun ki onları yakalayışımız* {yani, azabımız} *ile inzâr etmiş idik* (el-Kamer, 54/36) buyruğu bunu anlatmaktadır.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا
أَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ
فِيهَا لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ
إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ
رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا
لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ
كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٣﴾

31. *Rasûllerimiz* {yani, melekler} *İbrâhîm'e* {çocuğunun olacağına dâir} *müjde ile geldiklerinde dediler ki: "Muhakkak biz şu kasaba halkını* {yani, Lût'un bulunduğu kasabanın halkını} *helâk edeceğiz, çünkü oranın halkı zâlim oldular."*

32. *Dedi ki: "Ama orada Lût da var." Onlar dedi ki: "Biz orada olanları daha iyi biliriz. Biz o'nu* {yani, Lût'u} *ve aile halkını elbette kurtaracağız, ancak karısı müstesnâ; çünkü o geride* {yani, azabın içinde} *kalacaklardandır."*

33. *Rasûllerimiz* {yani, melekler} *Lût'a geldiklerinde* {onların insan olduklarını zannederek} *onlar için tasalandı* {kavminin erkeklere yaptıklarından ötürü gelişlerinden hoşlanmadı} *ve onlar için elinden bir şey gelmedi* {yani, onlara çirkin bir iş yapa-

caklar korkusuyla meleklerin misafir olarak gelmelerinden hoşlanmadı}...

Kavmi o'nu tehdit etmiş ve "Senin yanında gözlerimizi büyüleyen adamlar var. Onların bizden neler çekeceğini göreceksin"[2] demişlerdi. Bunun üzerine elçi melekler Lût'a (a.s) hitâb ettiler:

...*Dediler ki: "Korkma ve kederlenme! Çünkü biz seni ve aile halkını kurtaracağız, ancak karın müstesnâ; o geride* {yani, azabın içinde} *kalacaklardandır"...*

Bunun sonucunda Lût kavmi helâk oldu, Lût'un (a.s) karısı da ondan sonra kendisine isabet eden ve ölümüne sebeb olan bir taş ile öldü.

إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ
هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ
﴿٣٤﴾ وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ
ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟
فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم
مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ
فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

34. ...*"Biz bu kasaba halkının üzerine yaptıkları fâsıklıklar* {yani, isyankârlıkları} *sebebi ile muhakkak ki gökten bir ricz* {yani, azab} *indireceğiz"* {yani, Lût kavmini yerin dibine geçirmek için yaşadıkları şehirler üzerine taş yağdıracağız}.

---

2 Bu son cümlenin tam karşılığı, "Onların göreceğin azablarını pek yakında bileceksin" şeklinde anlamsız bir ifade olduğundan, karine yoluyla bu şekilde tercüme ettik. (Çeviren)

35. *Andolsun Biz* {Allah'ın tevhîdine/Allah'tan başka ilâh bulunmadığını} *akıl erdiren bir topluluk için o kasabadan* {yani, Lût kavminin kasabasından} *apaçık bir âyet* {yani, alâmet –kasıt helâk edilmeleridir–} *bıraktık.*

Lût kavminin kasabası [kasabaları] Medine ile Şam arasında idi. Kavminin helâk edilmesinden önce iki kızı olan Lût'un (a.s), kavminin helâk edilmesinden sonra da iki kız çocuğu oldu, sonra da vefat ettiler. Ondan sonra gelen çocukları mü'min idiler.

36. *Medyen'e de kardeşleri Şu'ayb'ı* {ki o, Luveyb b. Medyen b. İbrâhîm'in oğludur} {nebî olarak gönderdik}. *Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a ibâdet edin* {yani, Allah'ı tevhîd edin} *ve âhiret gününü ümit edin* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra diriliş gününden korkun}. *Yeryüzünde* {ölçü ve tartıyı eksik yapmak sûretiyle ma'siyetlerde bulunarak} *fesadçılar olarak koşmayın.*

Onların [Medyenlilerin] yeryüzündeki fesadları, ölçü ve tartıda hile yapmaktı.

37. *Ama* {dünyada azabın gelip kendilerini bulacağı tehdidi üzerine} *o'nu yalanladılar. Bunun üzerine onları sarsıntı aldı. Yurtlarında* {konakladıkları yerlerde ve karargâhlarında} *dizleri üzere çökekaldılar.*

Yanarken söndürülen alevli bir ateş gibi, hareketsiz kalıp öldüler. Hayatta iken bedenlerinde bulunan ruhları, alevli ateşe; helâkleri de söndürülen ateşe benzetilmiştir. Zira Cibrîl (a.s) onların üzerine feryadı basınca hep birlikte ölü olarak düşüverdiler.

38. *'Âd ve Semûd* {–ki amca çocukları idiler–} *kavmini de* {helâk ettik}. {Ey Mekkeliler,} *bu size, onların meskenlerinden* {yani, kaldıkları/oturdukları yerlerden} *açıkça belli olmaktadır* {yani, onların helâk edilmelerinde ve meskenlerinde sizin için bir âyet [işaret/alâmet/ibret] vardır}. *Şeytân onlara* {kötü} *amellerini süsledi/güzel gösterdi de onları* {hidâyete götüren} *yoldan alıkoydu. Halbuki onlar* {dînleri hususunda} *basîretli görünüyorlardı* {yani, kendilerinin hidâyet üzere olduklarını zannediyorlardı}.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسٰى
بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ
﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا
عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ
مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ
اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

39. *Kârûn'u, Fir'avn'ı* {–ki adı Feytûs'tur–} *ve* {Fir'avn'ın danışmanı ve en gözde adamı olan} *Hâmân'ı da* {helâk ettik}. *Andolsun ki Mûsâ onlara beyyinât ile gelmişti* {yani, onlara dünyada üzerlerine azabın ineceğini haber vermişti, onlarsa o'nu yalanlamış ve dünyada azabın üzerlerine inmeyeceğini iddia etmişlerdi} *de onlar o yerde büyüklendiler. Halbuki onlar ileriye geçemediler* {yani, günahları: rasûlleri yalanlamaları sebebiyle büyüklendiler}.

Nitekim, *Onlar günahlarını itiraf ettiler* (et-Tevbe, 9/102) buyruğunda da, aynı mana mevcuttur, yani "rasûlleri yalanladıklarını kabul ettiler ve onlara kâfir oldular" demektir.

Yine, *Bunun üzerine Rabb'leri günahları sebebiyle onlara azab gönderiverdi* (eş-Şems, 91/14) buyruğunda da aynı manadadır, yani "günahları sebebiyle" ifadesi, "sâlihleri yalanlamaları sebebiyle" demektir.

40. *Derken Biz her birini günahı ile yakaladık. Kimilerinin* {yani, Lût kavminin} *üzerine taş yağdırdık, kimilerini* {yani, Sâlih, Şu'ayb, Hûd ve İbrâhîm kavimlerini} *o çığlık* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı} *yakaladı. Onlardan kimilerini* {yani, Kârûn ve arkadaşlarını} *yere geçirdik, kimilerini* {yani, Nûh kavmini ve Fir'avn kavmini} *de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyordu* {yani, günahsız yere onları azablandırmıyordu}. *Fakat onlar kendi nefislerine zulmediyorlardı.*

Bununla Allah Mekke kâfirlerini, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azab ile korkutmaktadır.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ
الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ
الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ
﴿٤٣﴾ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ
وَأَقِمِ الصَّلَاةَ ۖ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ ۗ
وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

41. *Allah'tan başka velîler* {yani, uydurma ilahlar: Lât, ‘Uzzâ, Menât ve Hubel putları} *edinenlerin durumu, kendine yuva yapan örümceğin durumuna benzer. Muhakkak yuvaların en gevşeği* {yani, en zayıfı} *örümcek yuvasıdır* {işte putun zayıflığı da böyledir. Hatta o, örümcek yuvasından da zayıftır}, *eğer bilselerdi,* {fakat bilmiyorlar}.

Bununla Allah, putların zayıfsızlık ve güçsüzlüğüne bir örnek vermekte; putlara tapanların, sığınanların durumunu, korunmak/sığınmak için yuva yapan örümceğin durumuna benzetmektedir.

42. *Kuşkusuz Allah, Kendinden başka her neye du‘a ediyorlarsa* {yani, putlara du‘a ettiklerini} *bilir. O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde hikmeti sonsuz} *hakîmdir.*

43. *İşte misaller. Biz bunları insanlara veriyoruz* {yani, sözü geçen put ile ilgili benzetmelerle Mekke kâfirlerine açıklamalar yapıyoruz}. *Onlara alimlerden* {yani, Allah'ın verdiği misalleri akledip kavrayanlardan} *başkası akıl erdiremez.*

44. *Allah göklerle yeri hakk ile yarattı* {yani, onları maksatsız boşu boşuna bâtıl yere yaratmadı; mutlaka gerçekleşecek bir iş için yarattı}. *Muhakkak bunda mü'minler için bir âyet vardır*

{yani, onların yaratılmasında Allah'ın tevhîdini tasdik edenler için bir ibret vardır}.

45. *Sana kitabtan vahyolunanı oku* {yani, Ehl-i Kitab'a sana indirilen Kur'ân'ı oku}, *namazı da ikame et* {yani, tam ve eksiksiz kıl}, *çünkü namaz fahşâdan* {yani, ma'siyetlerden} *ve münkerden* {yani, ma'rûf olmayan [uygun görülmeyen] şeylerden} *alıkor* {yani, insan Allah için namaz kıldığı sürece fahşâdan ve münkerden uzak kalır; namazda olduğu sürece bu işleri yapmaz}. *Allah'ı zikretmek elbette daha büyüktür* {yani, Allah için namaz kılıp, O'nu anarsan Allah da seni hayır ile anar. Allah'ın seni anması, senin namazda O'nu anmandan daha üstündür}. *Allah* {namazda} *ne yaptığınızı bilir.*

وَلَا تُجَادِلُوٓا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّت۪ي هِيَ اَحْسَنُ اِلَّا
الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوٓا اٰمَنَّا بِالَّذ۪يٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا
وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ
مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذ۪ينَ
اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِه۪ وَمِنْ هٰٓؤُلَٓاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِه۪
وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنْتَ
تَتْلُوا مِنْ قَبْلِه۪ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَم۪ينِكَ اِذًا لَارْتَابَ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾

46. *Ehl-i Kitab* {yani, onların arasından îmân edenlerden olan 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşları} *ile ancak en güzel yol ile mücadele edin,...*

Buyrukta takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Sen onlara Kur'ân ile söyleyeceklerini söyle ve onlara Kur'ân'a dâir haber ver.

Bunu, seyf [kılıç] âyeti; *Allah'a ve âhiret gününe îmân etmeyenlerle ..... savaşın* (et-Tevbe, 9/29) âyeti neshetmiştir.

...aralarından zulmedenler müstesnâ! Ve {Yahudilerden zâlim olanlara} *deyin ki: "Bize indirilene de* {yani, Kur'ân'a da}, *size in-*

dirilene de {yani, Tevrât'a da} *îmân ettik. Bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir* {yani, bizim Rabbimiz de, sizin Rabbiniz de birdir}. *Biz ancak O'na teslim olanlarız"* {yani, tevhid ile ihlâsla îmân edenleriz}.

47. {Ehl-i Kitab'a beyan için: haber vermek için Tevrât'ı indirdiğimiz gibi} *sana da böylece kitabı indirdik...*

Sonra azîz ve celîl olan Allah Ehl-i Kitab'tan [Yahudilerden] îmân eden 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...Kendilerine kitab verdiklerimiz {yani, İbn Selâm ve arkadaşları} *ona* {yani, Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ına, onun Allah tarafından gönderilmiş olduğuna} *îmân ederler* {yani, tasdik ederler}...

Sonra Mekkeli Müslümanları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...Bunlar arasından da ona îmân eden kimseler vardır {yani, Mekkeliler arasından da Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ının Allah'tan geldiğini tasdik edenler vardır}. {Bilip tanıdıktan sonra} *âyetlerimizi* {yani, Kur'ân âyetlerini} *ancak* {Yahudiler arasından} *kâfirler bile bile inkâr ederler.*

Çünkü onlar, Muhammed'in (s.a) nebî olduğunu, Kur'ân'ın da Allah'tan gelen hakk olduğunu bilirler.

48. *Sen* {ey Muhammed,} *bundan* {yani, Kur'ân'dan} *önce bir kitab okumuş değildin ve sağ elinle de onu yazmamıştın* {yani, ey Muhammed, şâyet sen daha önce kitab okumuş yahut onu yazmış birisi olsaydın, Yahudiler hiç kuşkusuz "Bunu kendiliğinden yazdı" diyeceklerdi}. *O zaman bâtıl söyleyenler* {yani, yalancılar: Yahudilerden kâfir olanlar} *elbette şüphe ederlerdi* {yani, ey Muhammed senin hakkında şüpheye düşerler ve "Bizim Tevrât'ta niteliklerini bulduğumuz kimse ümmidir. Ne kitab okumasını bilir, ne de eliyle yazar" derlerdi}.

Sonra Tevrât ehlinden îmân edenleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فٖي صُدُورِ الَّذٖينَ اُو۫تُوا
الْعِلْمَۜ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا
لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖۜ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ
اللّٰهِۜ وَاِنَّمَٓا اَنَا۬ نَذٖيرٌ مُبٖينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَّٓا اَنْزَلْنَا
عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْۜ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً
وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنٖي وَبَيْنَكُمْ
شَهٖيدًاۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا
بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِۙ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾

49. {Ey Muhammed,} *aksine o, kendilerine* {Tevrât ile} *ilim verilmiş olanların* {yani, 'Abdullâh b. Selâm ve arkadaşlarının} *göğüslerinde* {yani, kalblerinde} *apaçık âyetlerdir* {yani, Muhammed'in (s.a) kitab okumasını bilmeyen, eliyle yazmayan ümmi birisi olduğuna dâir apaçık alâmetlerdir}. *Âyetlerimizi* {yani, Tevrât'ta yer alan Muhammed'in (s.a) kitab okumasını bilmeyen, eliyle de onu yazmamış olan ümmi birisi olduğuna dâir âyetlerimizi} *ancak zâlim olanlar* {yani, Yahudi kâfirleri} *bile bile inkâr eder.*

Çünkü Tevrât'ta nitelikleri yazılı olduğu halde Muhammed'in durumunu gizlediler ve inkâr ettiler. İşte Allah'ın, *Âyetlerimizi ancak zâlim olanlar bile bile inkâr eder* buyruğu bunu dile getirmektedir.

50. {Mekke kâfirleri} *dediler ki: "Üzerine Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi"* {yani, "Muhammed'in (s.a) üzerine de, diğer rasûllerin kavimlerine getirdikleri gibi Rabbinden bize getireceği âyetler indirilmeli değil miydi}? {Onlara} *de ki: "Âyetler ancak Allah'ın nezdindedir* {yani, O dilerse bunları gönderir, benim elimde değildir}. *Ben ancak apaçık bir nezîrim."*

Allah, Nebî'den (s.a) mucize taleb edenlere hitabını şöyle sürdürüyor:

51. *Kendilerine karşı okunup duran* {ve içinde öncekilerin de, sonrakilerin de haberi bulunan} *sana indirdiğimiz bu kitab* {yani, Kur'ân} *onlara yetmedi mi? Şüphe yok ki bunda, îmân eden* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik eden} *bir topluluk için bir rahmet* {yani, ona îmân edip gereğince amel edenler için bir rahmet} *ve bir zikrâ* {yani, öğüt ve hatırlatma} *vardır.*

Fakat onlar Kur'ân'ı yalanladılar. Bunun için Allah'ın şu buyruğu nâzil oldu:

52. *De ki: "Benimle sizin aranızda şâhid olarak Allah yeter* {yani, aramızda Allah'tan daha üstün bir şâhid olamaz}. *O göklerle yerde olanı bilir. Bâtıla îmân edip* {yani, şeytâna ibâdeti tasdik edip} *Allah'a* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olanlar, işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."*

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا اَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ
وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ
وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشٰيهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾
يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ اَرْضِي وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ
نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾

53. *Ve* {alay etmek ve yalanlamak üzere} *senden azabı çabucak isterler...*

Âyet, en-Nadr b. el-Hâris hakkında inmiştir. Zira o –yalanlamak ve alay etmek için–, *Üzerimize semâdan taş yağdır yahut bize elîm bir azab getir* (el-Enfâl, 8/32) demişti. Bunun üzerine, *Ve senden azabı çabucak isterler* buyruğu nâzil oldu.

...*Eğer* {âhirette} *belli bir vâde olmasa idi,* {onların acele gelme-

sini istedikleri} *azab* {dünyada iken} *onlara elbette gelirdi. Andolsun onlar farkında olmaksızın* {yani, azab üzerlerine ininceye kadar bilmeyecekleri bir şekilde âhirette azab} *kendilerine ansızın gelecektir.*

54. *Senden azabı çabucak isterler* {yani, en-Nadr b. el-Hâris senden azabı çabucak getirmeni ister}. *Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır.*

Sonra Allah, Kıyâmet Günü konaklayacakları yerleri haber vererek şöyle buyurmaktadır:

55. {Onlar ateşte iken} *o gün azab onları hem üstlerinden, hem ayakları altından bürüyecektir...*

Yine, *Onların üstlerinde de ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar vardır* (ez-Zümer, 39/16) buyruğunda da aynı durum dile getirilir.

Bu da onların cehennem ateşinin iki tabakası [katmanı] arasında kalacakları anlamına gelir.

...Ve {cehennem bekçileri onlara} *şöyle diyecektir: "Yapmakta olduğunuzu* {küfür ve yalanlamanın cezasını} *tadın."*

56. *Ey îmân eden kullarım!...*

Âyet, Mekkeli zayıf Müslümanlar hakkında inmiştir.

...{Eğer Mekke'de îmânınızı açığa vurmakta zorlanıyor iseniz,} *kuşkusuz arzım* {yani, Allah'ın Medine'deki arzı} *geniştir* {yani, dar değildir}. *O halde yalnız Bana ibâdet edin* {yani, hicret edip Medine'de açıkça Benim vahdaniyetimi ortaya koyun}.

Sonra hicret etmeleri için onları ölümle korkutarak şöyle buyurmaktadır:

57. *Her can ölümü tadıcıdır.* {Ölümden} *sonra* {âhirette} *Bize döndürüleceksiniz* {Biz de amellerinizin karşılığını size vereceğiz}.

Sonra Allah Muhacirleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

58. *Îmân edip sâlih amel işleyenleri elbette Biz cennette altından ırmaklar akan köşklere yerleştiririz* {yani, onları orada konakla-

tırız}; *öyle ki onlar orada ebedîdirler* {yani, cennette asla ölmezler}. *Amel işleyenlerin ecri* {yani, karşılıkları} *ne güzel olur.*

Onların niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا
وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ
يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّن نَّزَّلَ
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِن بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ
اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

59. *Onlar ki* {hicretin zorluklarına} *sabrederler ve* {hicretlerinde} *Rabb'lerine tevekkül ederler* {yani, O'na güvenirler}.

Zira, onlardan herhangi biri Mekke'de iken, “Ben Medine'ye hicret edeceğim ama orada benim ne malım var, ne de geçimliğimi sağlayabileceğim bir alanım” derdi. Bu sebeble Allah ibret almaları için onlara şöyle öğüt vermektedir:

60. {Yeryüzünde} *kendi rızkını* {beraberinde} *taşımayan nice dâbbe/canlı* {veya kuş} *vardır ki* {o canlılar yoluna koyulunca} *Allah onları rızıklandırır,* {Medine'ye hicret ettiğiniz takdirde} *sizi de rızıklandıracaktır. O* {onların, “Medine'de harcayacak bir şey bulamayacağız” şeklindeki sözlerini işiten} *semîdir, alîmdir.*

Arkasından Allah Nebî'ye (s.a) hitâb etmektedir:

61. *Andolsun ki onlara* {yani, Mekke kâfirlerine}, *“Göklerle yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim musahhar kıldı?” diye sorsan, onlar elbette* “{Onları yalnız başına} *Allah”* {yarattı} *diyeceklerdir. O halde nasıl yüz çevirip döndürülüyorlar* {yani, neye dayanarak Benim tevhîdimi yalanlıyorlar}?

Sonra tekrar, hicrete teşvik ettiği “Medine'de harcayacak bir şey bulamayacağız” diyenleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

62. *Allah kullarından dilediği kimseye rızkı yayar* {yani, genişletir}, *bazan da ona daraltır* {yani, onun rızkını kısar}. *Kuşkusuz ki Allah her şeye alîmdir* {yani, kime geniş rızık vereceğini, kimin de rızkını kısıp daraltacağını çok iyi bilir}.

63. *Andolsun eğer onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *“Gökten bir su* {yani, yağmur} *indirip, onunla yeri ölümünden sonra dirilten kimdir?” diye sorsan, onlar elbette,* “{Bunu yapan} *Allah'tır” derler.* {Onların bunu ikrar ve itiraf etmeleri dolayısıyla} *“Allah'a hamdolsun” de. Fakat onların çoğu* {Allah'ın her şeyi tek başına yarattığını ikrar ve kabul etmelerine rağmen Rabb'lerinin tevhîdini} *akıl etmezler.*

وَمَا هَٰذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ
لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ
﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾
أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ
أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ
مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ
فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا
لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

64. *Bu dünya hayatı ancak bir lehv ve oyundan* {yani, bâtıldan} *ibarettir. Âhiret yurduna* {yani, cennete} *gelince, asıl hayat* {yurdu} *işte orasıdır,* {çünkü orada ölüm yoktur}, *bilmiş olsalardı* {fakat bilmiyorlar}.

Allah, Mekke kâfirlerinin ibret ve öğüt almaları için Mekke kâfirlerinin başına gelen hâdiseden hareketle buyuruyor ki:

65. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *gemiye bindiklerinde dîni yalnız Allah'a hâlis kılanlar* {yani, yalnızca O'nu tevhîd edenler} *olarak O'na yalvarırlar. Onları karaya çıkarınca da bakarsın ki onlar ortak koşarlar* {yani, denizde iken tevhîd ettikleri gibi O'nu tevhîd etmezler}.

66. *Böylece kendilerine verdiğimize nankörlük ederler* {yani, kendilerini belâdan, suda boğulmaktan kurtarıp esenliğe kavuşturarak onlara ihsan ettiğimiz afiyet ve esenliği inkâr ederek küfre sapmasınlar, nankörlük etmesinler} *ve* {ecellerinin sonuna kadar} *yararlanırlar. Yakında bileceklerdir.*

Bu bir tehdittir.

Sonra Allah ibret almaları için onlara öğüt vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

67. {Mekke kâfirleri} *çevrelerinde insanların zorla kapılıp götürülmesine rağmen kendilerine güvenli, kutsal bir belde yaptığımızı görmezler mi* {yani, etraflarında bulunanlar öldürüldükleri, esir alındıkları halde Ben onları savunuyorum. Benden başkasına ibâdet ettikleri halde Ben onları rızıklandırıyorum. Durum böyle iken Müslüman oldukları takdirde onlara düşmanlarını musallat eder miyim hiç}?!...

Âyet, Kureyşli el-Hâris b. Nevfel hakkında inmiştir.

Benzeri bir buyruk da, el-Kasas sûresinde geçmektedir.[3]

Sonra Allah onların nelere ibâdet ettiklerini beyan ederek şöyle buyurmaktadır:

...Hâlâ bâtıla îmân edip {yani, şeytânın Allah'ın ortağı olduğuna dâir telkinini tasdik edip} *Allah'ın nimetine* {yani, açken onları doyurmasına, korkularından kurtarıp güvenliğe kavuşturmasına nankörlük ederek} *kâfir mi oluyorlar* {yani, niçin bu nimetlerin Rabbine îmân edip O'nu tasdik etmiyorlar}?

68. *Allah'a karşı yalan uydurandan veya kendisine hakk* {yani, tevhîd} *gelince onu yalanlayandan daha zâlim kim olabilir?*

---

3 Bkz. el-Kasas, 28/57.

{yani, bundan daha zâlim kimse olamaz}. *Kâfirler* {yani, tevhîdi inkâr edenler} *için cehennemde kalacak yer mi yok?!*

69. *Uğrumuzda cihad edenleri* {yani, Allah için hayır işleyenleri},...

Bunun benzeri bir buyruk da Hacc sûresinin sonlarında geçmektedir.[4]

...Biz elbette yollarımıza {yani, dînimize} *hidâyet eyleriz. Muhakkak ki Allah ihsan edenlerle* {onlara yardımcı olmak sûretiyle} *beraberdir.*

30. RÛM SÛRESİ

Mekkî olan Rûm sûresi, Kûfiyyûna göre 60 âyettir.

Bize ‘Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl, Ebû Bekr el-Hüzlî'den tahdis etti, o İkrime'den naklen dedi ki: “Rumların Farslara yenilmesi -henüz Mekke'de bulunan- Nebî'ye (s.a) ve arkadaşlarına ağır geldi. Kâfirler ise buna sevindiler ve Muhammed'in (s.a) ashâbına, ‘Siz de Ehl-i Kitab'sınız, Rumlar da Ehl-i Kitab'tır. Bizim kardeşlerimiz olan Farslar, sizin kardeşleriniz olan Rumlara gâlib geldi’ dediler. Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi”: *Elif-Lâm-Mîm. Rumlar yenildiler* {yani, Farslar, Rumlara gâlib geldiler}, *yakın bir yerde* {yani, Ürdün ve Filistin topraklarında: Ezriât'ta}. *Onlar* {yani, Rumlar} *bu yenilgilerinden sonra* {Farslara} *gâlib geleceklerdir, bıd‘ı sînîn* {yani, beş yahut yedi yahut dokuz yıl} *içinde.* {Farsların Rumlara gâlib gelmesinin} *öncesinde de,* {Rumların Farslara gâlib gelmesinin} *sonrasında da emir Allah'ındır. O gün mü’minler sevineceklerdir.*

İkrime devamla dedi ki: Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) Mekke müşriklerine dedi ki:

— Siz kendi kardeşlerinizin bizim kardeşlerimize gâlib gelmiş olmasına mı sevindiniz. Hayır sevinmeyin. Allah sizin sevincinizi sürdürmenize imkân vermeyecektir. Kuşkusuz Allah Rumları Farslara gâlib getirecektir. Bu durumu bize Allah'ın Nebîsi (s.a) haber vermiş bulunuyor.

Übey b. Halef el-Cumahî ona şöyle dedi:

— Ey Ebû Fasîl![1] Yalan söyledin.

Ebû Bekr (r.a) da karşılık verdi:

— Senden daha yalancısı yoktur ey Allah'ın düşmanı.

Bunun üzerine Übey şu teklifte bulundu:

— Seninle üç yıllığına 10 devesine bahse girelim.

Ebû Bekr (r.a) kabul etti. Sonra Nebî'ye (s.a) gelerek dedi ki:

---

1 “Ebû Fudayl” olabilir. (Çeviren)

— Allah'ın üç yıl içinde Rumları Farslara gâlib getireceğine dâir Allah'ın düşmanı Übey b. Halef ile bahse girdim.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Ben sana böyle bir şey demedim ki, Allah "bıd'ı sînîn" buyurdu. "Bıd" ise, üçten dokuza kadar olan sayıları kapsar. Git deve sayısını arttır, süreyi de uzat.

Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a) gidip Übey b. Halef'e dedi ki:

— Sanki pişman olmuş gibisin ey Ebû 'Âmir.

Ardından da ilave etti:

— Gel, bahis süresini 9 yıla, bahis miktarını da 100 deveye çıkaralım.

Übey de muvafakat etti:

— Kabul ettim.

İkrime devamla dedi ki: "İran'da bir kadın vardı, bütün doğurdukları kahraman hükümdarlar olurdu. Bunun için İran hükümdarı Kisra o kadını çağırdı ve şöyle dedi":

— Ben Bizanslılar üzerine bir ordu göndermek, başına da senin oğullarından birini kumandan yapmak istiyorum. Bana hangisini kumandan yapacağımı söyle.

Kadın, bir isim söyledi, ardından da onun hakkında şöyle dedi:

— O tilkiden daha kurnaz, kartaldan daha ihtiyatlıdır.

Sonra kadın şöyle devam etti:

— Ferruhân ise kılıçtan daha etkilidir. Şehr Berrân ise ağır başlı ve vakur kimselerden daha halîmdir [câhillerin câhilliklerine karşı tahammülkârdır]. Artık bunlardan hangisini istersen görevlendir.

Kisra dedi ki:

— Ben halîm olanı görevlendiriyorum.

Ve Şehr Berrân'ı orduya kumandan tayin etti.

Bunun üzerine İran topraklarından Bizans'a doğru yola koyuldu. Nihâyet onlara gâlib gelerek şehirlerini tahrib etti, zeytin ağaçlarını

kesti. Farsların Bizanslılara gâlib gelmesinin ardından el-Ferruhân oturup içki içti, şöyle dedi:

— Rüyamda kendimi Kisra'nın tahtı üzerinde oturuyor gördüm.

Bunu duyanlar Kisra'ya, "Kulun Ferruhân rüyasında senin tahtın üzerinde oturmayı hayal ediyor" diye bir haber uçurdular.

Bunun üzerine Kisra Şehr Berrân'a şu mektubu yazdı:

— Mektubum sana ulaşınca, kardeşin Ferruhân'ın başını bana gönder.

Şehr Berrân da ona şunu yazdı:

— Ey hükümdar! Ferruhân, düşman üzerinde korkusuzca atılıp onlara büyük zayiatlar verdiren bir kimsedir. Bu işi yapma.

Kisra ona tekrar yazdı:

— Farslar içinde onun yerini tutacak yiğitler vardır. Çabuk bana onun başını gönder.

Şehr Berrân ona şu cevabı yazdı:

— Ey hükümdar! Düşman üzerine atılan ve ağır zayiatlar verdiren Ferruhân'ın yerini tutacak kimse bulamazsın.

Bunun üzerine Kisra öfkelendi ve ona cevab yazmadan Bizans topraklarında bulunan Farslara postacı ile şu haberi gönderdi:

— Ben Şehr Berrân'ı komutanlıktan azlettim ve size Ferruhân'ı kumandan tayin ettim.

Diğer taraftan da postacı-başına küçük bir mektub vererek dedi ki:

— Ferruhân kumandan olup, kardeşi de ona itaat edince şu kağıdı ona ver.

Şehr Berrân kumandanlıktan azledildiğini bildiren mektubu okuyunca dedi ki:

— Dinleyip itaat ediyorum.

Ardından da başındaki tacı kardeşinin başına koydu, tahtından indi, Ferruhân da tahta oturdu. Bunun üzerine postacı-başı diğer küçük kağıda yazılmış mektubu ona uzattı. Ferruhân mektubu okuyunca dedi ki:

— Bana Şehr Berrân'ı getirin.

Boynu vurulmak üzere onun yanına getirilen Şehr Berrân dedi ki:

— Beni öldürmek için acele etme de vasiyetimi yazayım.

Vasiyetini yazdıktan sonra, içinde üç sahifenin bulunduğu bir kutunun getirilmesini istedi. Kutudan çıkardığı üç mektubu kardeşine göstererek dedi ki:

— Ne oluyor sana, sen ana-baba-bir kardeşimsin. İşte senin öldürülmeni emreden üç mektub. Buna karşılık ben seni öldürmemesi için Kisra'ya üç mektub yazdım.

Bunun üzerine Ferruhân dedi ki:

— Allah'a yemin ederim ki, annemiz bizi çok iyi tanıyormuş. Sen benim affedilmem için üç mektub yazmakla, suyu içine çeken topraktan daha halîm olduğunu gösterdin. Ben ise tek mektubla seni öldürmek isteyerek, kılıçtan daha keskin olduğumu gösterdim.

Sonra da kumandanlığı, yaşça kendisinden küçük olan kardeşine geri verdi. Bunun üzerine Şehr Berrân, Kayser'e [Bizans hükümdarına] şu mektubu yazdı:

— Benim seninle görüşmem gerekiyor, fakat bu isteğimi ne postacıyla gönderebilirim, ne de mektubla ulaştırabilirim. Bu sebeble benimle şahsen görüş; her birimizin yanında 50'er kişi bulunsun.

Fakat Kayser 500.000 Bizanslı ile yola koyuldu ve yolda onları çeşitli mevzilere yerleştirdi. Önden de gözcüler gönderdi, çünkü Şehr Berrân'ın kendisini bir tuzağa düşürmesinden korkuyordu. Nihâyet önden gönderdiği casuslar, Şehr Berrân ile birlikte sadece 50 kişi olduğunu bildirdiler. Sonra üzerinde yürümeleri için yere yaygılar serildi. Her ikisi de bu yaygılar üzerinde yürüdüler, ardından katırlarından inip kendileri için kurulan atlastan yapılmış bir çadıra geçtiler. Çadırın ilikleri altından, düğmeleri gümüşten, halatları ibrişimden idi. Onlardan birinin, kabzası yeşil zümrütten, kını altından bir hançeri, diğerinin ise kabzası yeşil fârihire,[2] kını altından bir hançeri vardı. Aralarında tercümanlık yapmak üzere birini çağırdılar. Şehr Berrân, Kayser'e dedi ki:

2 Tercümeye esas aldığımız baskıda böyledir. (Çeviren)

— Senin gücünü kıran, ateşini söndüren, şehirlerini tahrib eden, ağaçlarını kesen benimle kardeşimdir. Bunlar, bizim taktiklerimiz ve kahramanlıklarımız sayesinde oldu. Bundan dolayı Kisra bizi kıskandı ve Benden kardeşimi öldürmemi, kardeşimden de beni öldürmesini istedi. Biz de bunları kabul etmeyerek ona muhalefet ettik. Şimdi biz seninle birlikte ona karşı savaşmak istiyoruz.

Kayser şöyle dedi:

— İsabet ettiniz.

Bu sırada onlardan biri diğerine, bu sırrın ikisi arasında kalması gerektiğine, aksi takdirde yayılacağına işaret etti. Bunun üzerine hançerleriyle tercümanı öldürdüler. Nihâyet Allah Kisra'yı helâk etti. Hudeybiye günü de bunun haberi Nebî'ye (s.a) ulaştı. Nebî (s.a) ve beraberindekiler, Bizanslılar gâlib geldiği ve bahsi kazandıkları için sevindiler. İşte, *Onlar bu yenilgilerinden sonra gâlib geleceklerdir* buyruğu buna işaret ediyor.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ ف۪ٓي اَدْنَى الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ

﴿٣﴾ ف۪ي بِضْعِ سِن۪ينَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ

الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَٓاءُ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الرَّح۪يمُ ﴿٥﴾

وَعْدَ اللّٰهِ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْاٰخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *Rumlar yenildiler* {yani, Farslar, Rumlara gâlib geldiler},...

3. ...*yakın bir yerde* {yani, Ürdün ve Filistin topraklarında: Ezriât'ta}. *Onlar* {yani, Rumlar} *bu yenilgilerinden sonra* {Farslara} *gâlib geleceklerdir,...*

4. ...*bıd'ı sînîn* {yani, beş yahut yedi yahut dokuz yıl} *içinde.* {Farsların Rumlara gâlib gelmesinin} *öncesinde de,* {Rumların

Farslara gâlib gelmesinin} *sonrasında da emir Allah'ındır. O gün mü'minler sevineceklerdir,...*

Farslar Rumlara/Bizanslılara gâlib gelince Mekke kâfirleri sevinmiş ve şöyle demişlerdi: "Bizim gibi kitabsız olan Farslar, sizin gibi kitablı olan Rumlara gâlib geldiler. Farsların Rumları yendikleri gibi biz de sizi yeneceğiz."

Bu âyetlerin inmesi üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a), Allah'ın Rumları Farslara gâlib getireceğine dâir Mekke müşrikleriyle bahse girdi.

Bedir günü Müslümanlar Mekke kâfirlerine gâlib geldikleri gibi, Nebî (s.a) ve mü'minler Hudeybiye'de bulundukları sırada Rumların Farslara gâlib geldiği haberi ulaştı. Müslümanlar da bundan dolayı sevindiler. İşte, *O gün mü'minler sevineceklerdir* buyruğu bunu işaret ediyor.

5. *...Allah'ın yardımı dolayısıyla. O dilediğine yardım eder...* {yani, Allah Farslara karşı Rumlara yardım etti, Bedir günü de müşriklere karşı mü'minlere yardım etti}.

Ebû Muhammed dedi: Ben Ebu'l-Abbâs Sa'leb'e *bıd'* ve *meyyif*'e dâir sordum da şöyle dedi: "*Bıd',* üçten dokuza kadar, *meyyif* ise birden beşe kadardır. Bazan da bunların biri diğerinin yerine kullanabilir ve dolayısıyla onun ifade ettiği anlamı beriki ifade edebilir."

Ebû Bekr es-Sıddîk (r.a) bahse konu olan develeri Ümeyye'nin oğlu Saffan'dan aldı. Nebî (s.a) ise, müşriklerin Mekke'ye girmesini engellemeleri sebebiyle Hudeybiye'de bulunuyordu.

...O {mülkünde kendisine karşı konulamayan} *azîzdir,* {mü'minlere yardım etmek sûretiyle onlara karşı} *rahîmdir.*

6. *Allah'ın va'di. Allah* {Rumların Farslara gâlib geleceğine dâir} *va'dinden caymaz...*

Çünkü Allah bu sûrenin başında mü'minlere, Rumların Farslara gâlib geleceğini, *Onlar bu yenilgilerinden sonra gâlib geleceklerdir* buyruğu ile va'detmişti. İşte, *Allah'ın va'di. Allah va'dinden caymaz* buyruğu buna işaret ediyor.

...Fakat insanların çoğu {yani, Mekke kâfirleri} *bilmezler.*

7. *Onlar dünya hayatından görünen kısmı bilirler* {yani, mesleklerini, işleri için başvuracakları yolları, ekinlerinin ne zaman

olgunlaşacağını, dünyalarının düzelmesi için geçimleri hususunda neyin elverişli olduğunu bilirler}. *Fakat âhiretten yana gâfil olanların ta kendileridirler.*

Âhirete îmân etmediklerinden ötürü böyle nitelendirilmişlerdir. Arkasından ibret almaları için onlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فٖٓي اَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُسَمًّىۜ وَاِنَّ كَثٖيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَٓائِ
رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ اَوَلَمْ يَسٖيرُوا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ كَانُٓوا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوهَٓا اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَٓاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِۜ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ
يَظْلِمُونَۜ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذٖينَ اَسَٓاؤُا السُّٓوٰٓاٰى
اَنْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿١٠﴾

8. *Onlar kendileri hakkında düşünmezler mi? Allah gökleri, yeri ve aralarında olanı ancak hakk ile yaratmıştır* {yani, Allah bunları boşuna, amaçsız olarak yaratmamıştır, gerçekleşecek bir iş için yaratmıştır} *ve belli bir süre ile (yaratmıştır)* {yani, göklerin ve yerin sonunda varacakları nihai bir süresi vardır ki bu da Kıyâmet Günü'dür}. *İnsanların çoğu* {yani, Mekke kâfirleri} *ise* {ölümden sonra diriltilmek sûretiyle} *Rabb'lerine kavuşmayı inkâr ediyorlar* {yani, onun gerçekleşeceğine inanmıyorlar}.

Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

9. *Yeryüzünde gezmezler mi ki, kendilerinden önce geçenlerin* {yani, önceki ümmetlerin} *âkıbetinin nasıl olduğuna baksınlar* {ki, onların âkıbeti dünya hayatında azaba uğratılmak olmuştur}. *Onlar* {yani, geçmişteki ümmetler} *kuvvet bakımından bunlardan* {yani, Mekkelilerden} *üstün idiler. Onlar yeri sürüp, altüst ettiler ve bunların yeri imar ettiklerinden* {yani, Mekke kâfirlerinin orada yaşadıklarından} *daha çok imar ettiler* {yani,

yeryüzünde yaşadılar}. *Rasûlleri onlara* {yani, geçmiş ümmetlere} *apaçık delillerle gelmişlerdi* {ve onlara azabın durumunu haber vermişlerdi}. *Allah onlara zulmetmiyordu* {yani, onları günahsız yere azablandırmıyordu}. *Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler.*

10. *Sonra kötülük edenlerin* {yani, şirk koşanların} *âkıbeti,* {dünyada azaba uğratıldıktan sonra} *kötü oldu, çünkü Allah'ın âyetlerini* {yani, dünyada kendilerine azab gelmeyeceğini söyleyerek} *yalanladılar. Üstelik onlarla* {azabın gerçekleşmeyeceğini söyleyerek} *alay da ederlerdi.*

اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُع۪يدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ
تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ
شُرَكَٓائِهِمْ شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَٓائِهِمْ كَافِر۪ينَ ﴿١٣﴾
وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ ف۪ي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾

11. *Allah yaratmayı başlatır, sonra onu iâde eder* {yani, Allah insanları ilk defa yarattığı gibi, ölümden sonra da âhirette onları diriltecektir: tekrar/ikinci defa yaratacaktır}. *Sonra da* {âhirette} *O'na döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

12. *Sâ'at'in kıyâm edeceği* {yani, kıyâmetin kopacağı} *gün mücrimler* {yani, Mekke kâfirleri}, {meleklerin şefaatinden} *ümitlerini keseceklerdir.*

13. *Onların* {melekler arasında} *ortak koştuklarından şefaatçileri bulunmayacak* {yani, onlara şefaat etmeyeceklerdir} *ve ortak koştuklarını inkâr edeceklerdir* {yani, melekler kendilerine ibâdet edenlerden uzak olduklarını açıklayacaklardır}.

14. *Sâ'atin kıyâm edeceği* {yani, kıyâmetin kopacağı} *gün, işte o gün* {hesaba çekildikten sonra kimi cennete, kimi cehenneme} *ayrılıp dağılırlar* {ve bir daha ebediyen bir araya gelemezler}.

Arkasından Allah her iki kesimin kalacakları yerin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

15. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, onlar bir bahçede* {yani, bahçelerde: cennette} *sevinirler.* {Onlara orada ikram olunur, nimet içerisinde yaşarlar.}

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ
فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ
تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ
﴿١٩﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ
تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

16. {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olup, âyetlerimizi* {yani, Kur'ân'ı} *ve âhirete kavuşmayı* {yani, ölümden sonra dirilişi} *yalanlayanlara gelince, işte onlar azabta hazır tutulurlar.*

17. *Akşamladığınızda* {yani, akşam namazı ile yatsı namazı vaktinde} *ve sabahladığınızda Allah'ı tesbih edin* {yani, Allah için namaz kılın}.

18. *Göklerde ve yerde hamd yalnız O'nundur* {yani, göklerde melekler, yerde mü'minler O'na hemdeder}, *gündüzün sonunda* {yani, ikindi namazında} *ve öğle vaktine vardığınızda* {yani, öğle namazında} *da (Allah'ı tesbih edin).*

19. *Ölüden diriyi* {yani, insanları, diğer canlıları ve kuşları ölü olan nutfeden} *çıkartır, diriden de ölüyü* {yani, insanlardan, diğer hayvanlardan ve kuşlardan da nutfeyi} *çıkartır. Arzı da ölümünden sonra* {su ile} *diriltir* {ve onunla otları yeşertir. İşte arzın diriltilmesi budur}. *İşte siz de* {ey Âdemoğulları Kıyâmet Günü arzdan} *böyle* {yani, tıpkı otun su ile yerden çıkarılması gibi} *çıkarılacaksınız.*

Şöyle ki: Allah Teâlâ Kıyâmet Günü yedinci semâdaki el-Bahru'l-Mescur isimli denizden hayat suyunu iki nefha [sura üfürülecek olan iki üfürüş] arasında gönderecek. Mahlûkâtın kemikleri, etleri ve derileri –otun yerden bitmesi gibi– bitecektir.

20. *O'nun* {yani, Rabbinizin} *âyetlerinden* {yani, –siz O'nu görmeseniz ve sanatını tanımasanız da– birliğinin alâmetlerinden} *biri de sizi* {yani, Âdem'i} *topraktan* {yani, çamurdan} *yaratmış olmasıdır. Sonra da siz* {Âdem'in zürriyetinden} *bir beşer olursunuz,* {arzda} *intişâr edersiniz* {yani, arzda/yeryüzünde yayılırsınız}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ'nın, *Ve rahmetini neşreder* (eş-Şûrâ, 42/28) buyruğunda da "neşr" kelimesi, "yayma" manasında kullanılmıştır.

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ
اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةًۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪
خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْۜ
اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِم۪ينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪
مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَٓاؤُ۬كُمْ مِنْ فَضْلِه۪ۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ اٰيَاتِه۪ يُر۪يكُمُ الْبَرْقَ
خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَيُحْي۪ بِهِ الْاَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَاۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

21. *O'nun âyetlerinden* {yani, –görmeseniz dahi– tevhîdini/Kendisinden başka ilah olmadığını bilmenizi sağlayan alâmetlerinden} *biri de, sizin için nefislerinizden* {yani, birbirinizden} *kendileri ile sükûn bulacağınız ve aranızda* {yani, sizlerle eşleriniz arasında} *muhabbet ve* {arasınızda bir akrabalık bulunmadığı halde} *merhamet kıldığı eşler yaratmış olmasıdır. Muhakkak*

bunlarda tefekkür eden {yani, Allah'ın tevhîdi hakkında ibretle düşünen} *bir topluluk için âyetler* {yani, sözü geçen hususlarda ibretler} *vardır.*

22. *O'nun âyetlerinden* {yani, yüce Rabbinizin bir olduğunu sanatı ile bilmenizi sağlayan alâmetlerden} *biri de, göklerle yerin yaratılması* {ki siz de bunu biliyorsunuz} *ile...*

Nitekim Allah'ın, *Andolsun ki, onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorarsan, elbette "Allah" diyeceklerdir* (ez-Zümer, 39/38) buyruğu da buna benzemektedir.

...dillerinizin {Arabca, Acemce ve daha başka diller gibi} *ve renklerinizin* {beyaz, kırmızı ve siyah gibi} *farklı olmasıdır. Kuşkusuz bunlarda* {yani, sözü edilen bu hususlarda} {Allah'ın tevhîdi/Allah'tan başka ilah olmadığı hususunda} *âlimler için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

23. *Geceleyin ve gündüzün uyumanız ve O'nun fazlından/lütfundan* {rızık} *aramanız da O'nun âyetlerindendir* {yani, sanatını ve vahdaniyetini bilebileceğiniz yüce Rabbin alâmetlerindendir}. *Muhakkak bunlarda,* {verilen öğütleri} *işiten* {ve Rabb'lerini tevhîd eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

24. *Korku ve* {rahmetini: yağmuru} *ümitle* {düz arazide bulunan kimselere gök gürültüleri arasından} *size şimşeği göstermesi de, gökten bir su* {yani, yağmur} *indirerek yeryüzünü ölümünden sonra onunla* {yani, yağmurla} {bitkileri yeşerterek} *canlandırması da O'nun âyetlerindendir* {yani, –Kendisini görmeseniz dahi– sanatı ile Rabbin tevhîdini bilebileceğiniz alâmetlerindendir}...

Bunun bir benzeri de er-Ra'd sûresindedir.[3]

...Muhakkak bunda {yani, sözü edilen hususlarda}, *aklını kullanan* {yani, Allah'tan gelenleri akledip, O'nu tevhîd eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

3 Bkz. er-Ra'd, 13/12.

وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَٓاءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِه۪ۜ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ
دَعْوَةًۗ مِنَ الْاَرْضِۗ اِذَٓا اَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۜ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ
ثُمَّ يُع۪يدُهُ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِۜ وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِۚ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا
مِنْ اَنْفُسِكُمْۜ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَٓاءَ ف۪ي مَا
رَزَقْنَاكُمْ فَاَنْتُمْ ف۪يهِ سَوَٓاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخ۪يفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْۜ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

25. *Göklerin ve yerin* {yani, yedi semâ ile yedi arzın} *O'nun emri ile kaim olması da...*

İbn Mes'ûd, "Gökler de, yer de direksiz olarak kaimdirler" [durmaktadırlar] demiştir.

...*O'nun âyetlerindendir* {yani, sanatıyla Allah'ın tevhîdini bileceğiniz alâmetlerindendir}. *Sonra O sizi bir tek çağırışla çağırınca* {yani, İsrâfil (s.a) Beytu'l-Makdis'teki sahradan [kayadan] sûra üfürüp de Allah'ın emri ile çağırdığında} *hemen yerden çıkıverirsiniz.*

İşte Allah'ın sanatı olan bütün bu zikredilenlerde, Allah'ın vahdaniyeti hakkında düşünüp ibret almayı gerektiren hususlar vardır.

Sonra Allah, zatının azametini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

26. *Göklerle yerde olanlar* {yani, göklerdeki melekler, yerdeki cinler, insanlar ve Allah'tan başkasına ibâdet edenler} *O'nundur* {yani, onların hepsi O'nun kulları ve O'nun mülkündedirler}. *Hepsi ona kânitlerdir* {yani, göklerde ve yerde bulunan bütün yaratıklar Allah'a ubûdiyetlerini ikrar ve kabul ederler. Allah'ın Rabb'leri olduğunu, hiçbir şey değilken kendilerini yarattığını, sonra yaratmayı iâde edeceğini: ölümlerinden sonra âhirette tekrar diriltileceğini kabul ederler}.

> 27. *Yaratılmışları ilkin yoktan var eden, sonra da onu tekrar iâde eden O'dur* {yani, yaratmayı –kasıt Âdem'in yaratılmasıdır– ilk olarak başlatan ve henüz bir şey değilken onları ilk olarak yaratan, sonra yaratmayı iâde edecek olan: ölümlerinden sonra âhirette tekrar onları diriltecek olan O'dur} *ve bu O'na, (sizce) daha kolaydır* {yani, ey kâfirler siz, ölümden sonra diriltmenin, hiç yoktan yaratmaya göre daha kolay olduğunu itiraf edersiniz}...

Onları nutfe olarak yaratmaya başlaması, sonra alakaya, sonra bir çiğnem ete dönüştürülmesi, sonra kemikleri oluşturup onlara et giydirilmesi de, ilk yaratma için verilen misalin kapsamı içerisindedir. İşte Allah'ın şu buyruğu da bunu anlatmaktadır:

> ...*Göklerde ve yerde en yüksek mesel O'nundur* {yani, o şanı yüce ve mübarek olan, ortağı bulunmayan bir ve tek Rabdir}. *O* {mülkünde} *azîzdir* {–çünkü onlar, "Allah ölümden sonra diriltmeye kadir değildir" diyorlardı–}, {emrinde: ölümden sonra diriliş hükmünde} *hakîmdir.*

> 28. *Size kendi nefislerinizden bir misal* {yani, ey hür Kureyş kâfirleri, size bir misal: kölelerinizden benzer bir durum} *getirdi...*

Âyet, Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir, çünkü onlar ihrama girdikleri vakit, *Lebbeyk lâ şerîke lek, illâ şerîke huve lek, temlikuhû ve mâ melek* [buyur emrine geldim. Senin hiçbir ortağın yoktur, Sana ait olan bir ortak dışında. Sen ona da, onun mâlik olduğuna da mâliksin] diyorlardı. Bunun için Allah, *Size kendi nefislerinizden bir misal getirdi* buyurmaktadır.

> ...*Size rızık olarak verdiklerimizde* {yani, mallarda} *sağ ellerinizin mâlik olduklarının* {yani, kölelerinizin} *size ortak olup onda* {yani, o rızıkta} *hep birlikte eşit olmayı ve kendiniz gibi olanlardan korktuğunuz gibi onlardan da korkmayı kabul eder misiniz* {yani, öldükten sonra hür mirasçılarınızın size mirasçı oldukları gibi, kölelerinizin de size mirasçı olmalarından korkmayı kabul eder misiniz}?...

Bu suali sorması üzerine Nebî'ye (s.a), "Hayır" diye cevab verdiler. Nebî (s.a) de kendilerine, "Peki kendi mallarınızda ortaklığı hoş görmezken, mülkünde Allah'a nasıl ortak koşabiliyorsunuz?" dedi. Bunun üzerine Nebî'ye (s.a) cevab veremeyip sustular.

Müşriklerin telbiyede, yani "Senin bir ortağın yoktur, Sana ait olan bir ortak dışında. Sen ona da, onun mâlik olduğuna da mâliksin" sözlerinde kasdettikleri ortaklar, meleklerdir.[4]

Bunun üzerine (Allah Rasûlü), "O halde nasıl kölelerinizin size mirasçı olmaları söz konusu değilse, Allah'ın da bir ortağının olması söz konusu değildir" dedi.

> ...*İşte* {Allah'ın verdiği misalleri} *akleden* {ve O'nu tevhîd eden} *bir kavme âyetleri böylece açıklarız.*

Allah onlara öğüt verip, şöylece hatırlatmada bulunmaktadır:

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ
ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ
وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا
فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ
ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾
مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا
شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

> 29. A*ksine zulmedenler,* {O'nun ortağı olduğuna dâir herhangi bir} *bilgileri olmaksızın hevâlarına uydular. Allah'ın dalâlete düşürdüğü kimseye kim hidâyet verebilir* {yani, Allah'ın tevhîdinden uzaklaştırdığı kimseyi kim tevhîde iletebilir}? *Onlar için hiçbir yardımcı olmaz* {yani, Allah'a karşı onları kimse koruyamaz}.
>
> 30. {Ey Nebî! Mekke kâfirleri Rabb'lerini tevhîd etmeyecek olurlarsa sen Rabbini tevhîd et ve} *yüzünü hanîf olarak dîne* {yani, ihlâslı bir şekilde Allah'a teslim olmak sûretiyle dînini hâlis kıla-

4 Bu kısa paragrafın, âyetin ilk kısmının tefsirinde; onların ihrama girdiklerinde getirdikleri telbiye nakledilirken zikredilmesi daha uygun olurdu. (Çeviren)

rak} *Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına* {yani, İslâm dînine: tevhîde} *çevir...*

Sonra da Âdemoğulları'ndan mîsâk aldı: *...Hani Rabbin Âdemoğulları'ndan, onların sırtlarından zürriyetlerini aldı ve onları kendilerine şâhid tutup, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sordu, "Evet şâhidiz" dediler,* {O'nun rubûbiyetini kabul edip O'nu rabb tanıdılar}. (el-A'râf, 7/172)

...Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir {yani, Allah'ın dîni olan İslâm'ı: tevhîdi kaydırmak, başkasıyla değiştirmek imkânsızdır}. *Dosdoğru dîn işte budur* {yani, tevhîd dosdoğru dînin kendisidir}. *Fakat insanların çoğu* {yani, Mekke kâfirleri} {Allah'ın tevhîdini} *bilmezler.*

Sonra Allâh Teâlâ Mekke kâfirlerine, küfürden vazgeçip Kendisi'ne dönmelerini ve namaz kılmalarını emretti:

31. *O'na dönenler olarak* {yani, küfürden Allah'ı tevhîde dönün} *O'na karşı takvâlı olun* {yani, O'ndan korkun}, *namazı ikame edin* {yani, tam ve eksiksiz kılın} *ve müşriklerden olmayın,"...*

32. *...o dînlerini parça parça edenlerden* {yani, dînlerini bölüp parçalayan diğer dîn mensublarından} {olmayın}, *fırkalara ayrılanlardan* {yani, dînde hizibleşenlerden: Yahudi, Hıristiyan, Mecusi ve benzeri dînlere tutunanlardan} {olmayın}. *Bununla beraber her hizib* {yani, her dîn mensubu} *ellerinde bulunandan memnundur* {yani, tutturdukları yoldan, dîn diye kabul ettikleri şeyden hoşnutturlar}.

وَاِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا اَذَاقَهُمْ
مِنْهُ رَحْمَةً اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا
اٰتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ
يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

33. *İnsanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir sıkıntı* {yani, açlık –ki bu, yağmur yağmaması sonucu yedi yıl süren kıtlıktır–} *isabet etse, hemen Rabb'lerine yönelenler olarak O'na du'a ederler* {yani, hemen O'na dönüp üzerlerindeki bu sıkıntıyı gidermesi için du'a ederler}...

Nitekim Allah onların böyle bir durumda, *Rabbimiz! Üzerimizden azabı* {yani, açlığı} *aç* {yani, gider}. *Kuşkusuz biz îmân edenler olacağız* (ed-Duhân, 44/12) dediklerini bildirmektedir.

> ...*Sonra onlara nezdinden bir rahmet tattırsa* {yani, nimet: yağmur verse}, *bakarsın ki onlardan bir fırka* {darlık zamanında O'nu tevhîd etmiş iken, bolluk zamanında Rabb'lerini tevhîd etmeyi terkederek} *Rabb'lerine şirk koşarlar.*
>
> 34. *Kendilerine verdiklerimize* {yani, sıkıntılarını: açlıklarını gidermek sûretiyle onlara verdiğimiz hayır hususunda} *kâfir olsunlar* {yani, nankörlük etsinler} *diye (böyle yaparlar).* {Ecellerinizin gelmesine kadar az bir şey} *faydalanın bakalım. Yakında bileceksiniz.*

Bu bir tehdittir.

Sonra onların şirklerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

> 35. *Yoksa Biz onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir sultân* {yani, semâdan bir kitab} *indirdik de onların O'na ortak koşmalarını mı söylüyor* {yani, onların söyledikleri şirkleri o mu dillendiriyor}?

Sonra onlara öğüt vererek, hatırlatmalarda bulunarak şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً
فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ
يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ
إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَآتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ
وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ
وَجْهَ اللّٰهِ وَأُولٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

> 36. *İnsanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *bir rahmet tattırsak* {yani, yağmur versek}, *ondan dolayı şımarıverirler. Ellerinin önden gönderdikleri* {günahlar} *sebebi ile de onlara bir seyyie* {yani, belâ: açlık yahut yağmur yağmaması sebebiyle yedi yıl süren kıt-

lıktan dolayı bir sıkıntı} *gelip çatarsa hemen ümitsizliğe kapılırlar* {yani, yağmurdan yana ümitlerini keserler}.

Arkasından ibret almaları için onlara öğüt vererek buyuruyor ki:

37. *Görmezler mi ki, kuşkusuz Allah dilediğinin rızkını geniş tutar* {–bu, yedi yıl sonra onlara yağmur yağdırıldığı zamana işarettir–} *ve* {dilediğininkini de} *daraltır. Kuşkusuz bunda* {yani, rızkın genişletilmesinde ve daraltılmasında}, *îmân eden* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir topluluk için âyetler* {yani, bir ibret} *vardır.*

38. *Akrabaya* {yani, Nebî'nin (s.a) akrabalarına –akrabalık hakkı, yakınlık ve sıla hakkıdır–}, *yoksula* {yani, dilenciye –onun hakkı ise, ona tasaddukta bulunmaktır–} *ve yolcuya* {–yolcunun hakkı ise, sende konakladığında ona gerekli iyiliklerde bulunmandır–} *hakkını ver. Bu* {yani, zikredilenlere hakkını vermek}, *Allah'ın vechini isteyenler için,* {onlara haklarını vermeyip esirgemekten} *daha hayırlıdır* {yani, daha üstündür}. *İşte onlar felâha erenlerin ta kendileridir.*

وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبًا
لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ
تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اللَّهُ الَّذِي
خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ
شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَٰلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي
النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

39. *İnsanların malları arasında artış göstersin* {yani, insanların mallarında sizin için artış olsun} *diye verdiğiniz herhangi bir riba* {yani, herhangi bir bağış} *Allah katında artmaz* {yani, insanlardan lehinize bir artış elde etmek amacıyla herhangi bir şey verecek olursanız bu: böyle bir bağış Allah nezdinde kat kat çoğalmaz}...

Bu şekilde verilen mal da artış olmaz, ancak bundan dolayı günah da olmaz.

Buyruk, Nebî'nin (s.a) ashâbından hâli vakti yerinde olan kimseler hakkında inmiştir.

Arkasından Allah, hangi tür harcamaların artış göstereceğini beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

> *...Fakat Allah'ın vechini arayarak verdiğiniz zekâta* {yani, sadakaya} *gelince,* {işte bunda kat kat artış [mükâfaat] söz konusudur}. *İşte onlar kat kat arttıranlardır* {yani, bunlara bire karşılık on ve daha fazlası verilecektir}.

Allah, tevhîdînin bilinmesi için yaptıklarını haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

> 40. *Allah,* {yokken} *sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra* {ecelleriniz gelince} *sizi öldüren, sonra da* {âhirette} *sizi diriltecek olandır. Sizin Allah'a koştuğunuz ortaklardan* {yani, kendilerine ibâdet ettiğiniz meleklerden} *bunlardan* {yani, bu âyette söz konusu edilen yaratmak, rızık vermek, ölümden sonra diriltmek gibi işlerden} *birini olsun yapabilen var mıdır?...*

Arkasından Allah, ortağı bulunmaktan zatını tenzih ederek şöyle buyurmaktadır:

> *...O onların koştukları ortaklardan yüce ve münezzehtir.*

Sonra Allah onlara, çöllerde yağmur ve bitki kıtlığı, ırmakların aktığı kasabalarda mahsul kıtlığı gibi durumlarla karşılaşmalarının tevhîdi terketmeleri sebebiyle olduğunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> 41. *İnsanların kendi elleri ile kazandıklarından ötürü* {yani, Mekke kâfirlerinin işledikleri ma'siyetler sebebiyle} *karada* {yani, çadırlarda yaşanan çöllerde, ırmakların akmadığı yerlerde} *ve denizde* {yani, ırmakların aktığı köylerde, kasabalarda} *fesâd* {yani, yağmur, bitki ve mahsul kıtlığı} *başgösterdi.* {Allah} *işlediklerinin bazısını onlara tattırsın* {yani, küfür ve yalanlamaları sebebiyle yedi kıtlık yılı boyunca açlıkla baş başa bıraksın} *diye. Belki* {küfürden îmâna} *dönerler.*

Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ
كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ
أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ
فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ
﴿٤٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ
﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

42. *De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da sizden önce geçenlerin* {yani, ey Mekke kâfirleri sizden önce geçmiş bulunan ümmetlerin} *âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bakın. Onların çoğu müşriklerdi."* {Âkıbetleri de dünyada helâk edilmek oldu.}

43. {Hiçbir kimsenin geri çevirmeye gücünün yetmeyeceği} *asla geri çevirilemeyecek ve onların da bölük bölük ayrılacağı* {yani, hesabtan sonra kimi cennete, kimi cehenneme gitmek üzere birbirinden ayrılacağı} *o gün* {yani, Kıyâmet Günü} *gelmezden evvel yüzünü o dosdoğru dîne çevir* {yani, ihlâsla dosdoğru İslâm'a bağlan}. {Çünkü İslâm'ın dışındaki hiçbir dîn dosdoğru değildir}.

44. *Kim* {Allah'ı inkâr ile} *kâfir olursa, küfrü*{nün günahı} *kendi aleyhine olur. Kim de sâlih amel işlerse, onlar da kendileri için* {önceden} *hazırlamış olurlar.*

45. *Ta ki* {Allah, O'nun tevhîdine} *îmân edip, sâlih amel işleyenlere* {Kıyâmet Günü} *Kendi lütfundan karşılık versin; çünkü O* {Allah'ın tevhîdini inkâr eden} *kâfirleri sevmez.*

46. *Rahmetinden size tattırmak* {yani, nimet. yağmur vermek}, *gemilerin –emri ile–* {denizde} *akıp gitmesi ve O'nun lütfundan* {de-

nizde rızkı} *aramanız için rüzgârları müjdeleyiciler* {yani, yağmur ümidiyle insanların sevindiği bir sebeb} *olarak göndermesi de O'nun âyetlerindendir* {yani, Kendisini görmeseniz dahi sanatı ile tevhîdini bilmeniz için bunlar O'nun tevhîdînin alâmetlerindendir}. {Sözü edilen bütün bu hususlar rüzgârlarla gerçekleşir.} *Olur ki* {bu nimetlerin Rabbine} *şükredersiniz* {de O'nu tevhîd edersiniz}.

Nebî'yi (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyurmaktadır:

47. *Andolsun ki Biz senden önce kavimlerine rasûller gönderdik. Onlar da kavimlerine beyyinât ile gelmişlerdi* {yani, kavimlerine, îmân etmedikleri takdirde dünyada azabın üzerlerine ineceğini bildirmişlerdi}. {Onlar ise rasûllerinin azab tehdidini yalanlayarak, dünyada azaba çarptırılmayacaklarını iddia etmişlerdi}. *Bunun üzerine Biz de cürüm işleyenlerden* {yani, şirk koşanlardan} {azab ile} *intikam aldık. Müminlere* {yani, nebîlerin azab haberini tasdik edenlere} *yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır.*

Allah'ın onlara yardım etmesi, onları da rasûllerle birlikte azabtan kurtarması sûretiyle olmuştu.

Allah, tevhîdînin bilinmesi için yaptıklarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

اَللّٰهُ الَّذ۪ي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُث۪يرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ
فِي السَّمَٓاءِ كَيْفَ يَشَٓاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِه۪ۚ
فَاِذَٓا اَصَابَ بِه۪ مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَۚ ﴿٤٨﴾
وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِه۪ لَمُبْلِس۪ينَ
﴿٤٩﴾ فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثَارِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَاۜ
اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰىۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٥٠﴾

48. *Allah rüzgârları gönderendir. Onlar bir bulut kaldırırlar. Gökte dilediği şekilde onu yayar, parça parça da eder* {yani, rüzgâr bulutları parça parça eder, sonra onları üst üste koyarak birbirine katar}...

Sonra Allah semâda rüzgârı nasıl dilerse öyle yayar; dilerse bulutu birkaç saatlik, dilerse bir günlük, dilerse birkaç günlük mesafe boyunca yayar ve onlara yağmur yağdırır. Şu buyruk bunu anlatmaktadır:

> ...*Yağmurun onların* {yani, bulutların} *arasından çıktığını görürsün. Onu* {yağmuru} *dilediği kullarına isabet ettirince, onlar hemen* {üzerlerine yağmur yağması sebebiyle} *seviniverirler.*
>
> 49. *Halbuki onlar bundan önce, onun* {yani, yağmurun} *üzerlerine inişinden önce* {yedi yıl kıtlık boyunca} *gerçekten* {yağmurun yağacağından} *ümit kesmişlerdi.*
>
> 50. {Ey Muhammed!} *Allah'ın rahmet eserlerine* {yani, yağmurun etkisiyle yeşeren bitkilere} *bir bak! O ölümünden sonra* {yağmur ile} *arzı nasıl diriltiyor* {yani, kupkuru bir hâle gelen ve üzerinde bitki bulunmayan toprakta nasıl bitkiler yeşertiyor}?...

Arkasından Kendi zatına delil göstererek şöyle buyurmaktadır:

> ...*İşte bu* {gördüğünüzü yapan zat âhirette} *hiç kuşkusuz ölüleri diriltecektir.* {O halde ey Mekke kâfirleri, ölümden sonra dirilişi yalanlamayın}. *O her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başkalarına da gücü yeten} *kadirdir.*

Ardından da ibret almaları için onlara öğüt veriyor:

وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا ر۪يحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ بَعْدِه۪ يَكْفُرُونَ
﴿٥١﴾ فَاِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَٓاءَ اِذَا
وَلَّوْا مُدْبِر۪ينَ ﴿٥٢﴾ وَمَٓا اَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ ضَلَالَتِهِمْؕ
اِنْ تُسْمِعُ اِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ اَللّٰهُ الَّذ۪ي
خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ
مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةًؕ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۚ وَهُوَ الْعَل۪يمُ الْقَد۪يرُ
﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ
سَاعَةٍؕ كَذٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

> 51. *Andolsun eğer Biz* {bu yeşil bitki üzerine} *bir rüzgâr göndersek, onlar onu* {yani, o bitkiyi} *sararmış* {yani, soğuktan ötürü

daha önce yeşilken sararmış} *görseler, bundan sonra onlar muhakkak* {bu nimetlerin Rabbini inkâr ile} *kâfir olurlar.*

Arkasından Mekke kâfirlerini ayıplayarak onlara bir misal vermektedir:

52. {Ey Muhammed!} *Bu yüzden kuşkusuz sen ölülere* {seslenişini} *işittiremezsin* {yani, ölü nasıl seslenişi işitmez ise, kâfirler de îmânı işitmez ve fıkhetmezler [anlamazlar]. –Allah kâfirleri ölülere benzetmektedir–} *Yüz çevirip geri gittiklerinde sağırlara da davetini işittiremezsin* {yani, sağır bir kimse arkasını dönüp gitse, sen de ona seslenecek olsan o seslenmeni duymaz. İşte kâfir de îmâna davet edildiği vakit o daveti işitmez. –Allah kâfirleri, geri dönüp giden sağırlara benzetmektedir–}.

53. {Ey Nebî!} *Sen kör olanları* {yani, îmâna karşı kör kesilenleri} *dalâletlerinden* {yani, tutturdukları küfür yolundan} {çevirip} *hidâyete iletecek değilsin...*

Nebî'ye (s.a), îmânı kimlerin işitip dinleyeceğini haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

...Sen ancak âyetlerimize {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine} *îmân edip* {yani, onu tasdik edip} *teslim olanlara* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul edenlere} {îmânı} *işittirirsin.*

Allah, ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin kendi yaratılışları üzerinde tefekkür etmelerini sağlamak amacıyla insanın yaratılışına dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

54. *Allah sizi bir zaaftan* {yani, nutfeden} *yaratan, sonra zayıflığın ardından bir kuvvet* {yani, hilkatin olgunluk hali olan bir güç}, *sonra kuvvetin ardından zayıflık* {yani, gençlikten sonra ihtiyarlık} *ve* {saçların ağarması demek olan} *ihtiyarlık kılandır. Dilediğini yaratır* {yani, işte O bu şekilde insanı dilediği şekilde yaratır}. *O* {yani, yüce Rabbiniz} *alîmdir,* {ölümden sonra dirilişi bilen ve ona güç yetiren} *kadirdir.*

55. *Sâ'atin* {yani, kıyâmetin} *kopacağı gün mücrimler* {kabirlerinde} *bir saatten başka eğlenmediklerine yemin edeceklerdir.* {Çünkü onlar geçmiş süreyi çok az göreceklerdir.} *Onlar işte böyle döndürülüyorlardı* {yani, dünyada iken ölümden sonra

dirilişi yalanladıkları gibi, kabirlerinde ancak bir saat eğlendiklerini söyleyerek de kaldıkları süreyi yalanlayacaklardır}.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ
وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَٰذَا يَوْمُ
الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ
لَّا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِن جِئْتَهُم
بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾
كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ
وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

56. *Kendilerine ilim ve îmân verilmiş olanlar* {yani, ölüm meleği}, {Kıyâmet Günü'nde: âhirette kâfirlere} *şöyle diyeceklerdir* {yani, diyecektir}: *"Andolsun ki Allah'ın kitabında diriliş gününe kadar eğlendiniz. İşte bu,* {sizin gerçekleşmeyeceğini söyleyerek yalanladığınız} *ba's günüdür. Fakat siz* {kabirlerde ne kadar kaldığınızı} *bilmiyorsunuz."*

57. *O gün, zulmedenlere* {yani, şirk koşanlara} *mazeret bildirmelerinin bir faydası olmaz ve onlardan* {âhirette} *Rabb'lerini razı etmeleri de istenmez.* {O bakımdan böyle bir halleri de olmayacaktır.}

58. *Andolsun ki Biz bu Kur'ân'da insanlara her çeşit misalden* {yani, her türlü benzer halden} *örnek verdik* {yani, niteliklerini anlattık, açıkladık}...

Benzeri bir buyruk da Zümer sûresindedir.[5]

...*Andolsun* {ey Muhammed,} *eğer onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} {onların istedikleri gibi} *bir âyet getirsen o kâfirler* {sana, yani Nebî'ye (s.a)} *elbette, "Siz ancak bâtıl şeyler uyduranlarsınız"*

5 Bkz. ez-Zümer, 39/27.

{yani, ey Muhammed, sen ancak bir yalancısın; bu âyet Allah'tan gelmiş değildir} *diyeceklerdir.*

Nitekim, ayın yarılma mucizesini de, *Bu bir sihirdir*[6] diyerek yalanlamışlardı.

59. *İşte* {Allah'ın tevhîdini} *bilmeyenlerin kalbleri üzerine Allah* {küfür ile} *böyle mühür vurur.*

Dünyada üzerlerine azab ineceğini haber veren Nebî'yi yalanlamaları üzerine Allah şu buyruğu indirdi:

60. *O halde* {ey Muhammed, onların azab hususunda seni yalanlamalarına} *sabret...*

Allah sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmekte ve bu sebeble "sabret" buyurmaktadır.

...Muhakkak ki Allah'ın va'di {yani, dünyada azabın onları gelip bulacağı} *haktır* {yani, onu tasdik et}...

'Abdu'd-Darr b. Kusayoğulları'ndan olan Kureyşli en-Nadr b. el-Hâris Nebî'ye (s.a), "Eğer doğru söylüyor isen, dünyada azabın bize çabucak gelmesini sağla" demişti. Bu sebeble Allah şu buyrukları indirdi:

...{Dünyada azabın üzerlerine ineceğine} *kesin olarak inanmayanlar asla seni aceleciliğe sürüklemesin* {yani, kendilerine gelecek azabın çabuklaştırılması hususunda seni gereksiz iş yapmaya itmesinler}.

Allah, ileri gelenlerinin öldürülmesi sûretiyle Bedir'de onları azablandırdı. Melekler yüzlerine ve arkalarına vurup geciktirmeden ruhlarını cehenneme ulaştırdılar. Onlar dünya durdukça günün iki tarafında ateşe arz olunurlar.

en-Nadr b. el-Hâris de –Allah'ın izni ve yardımıyla– Bedir'de, 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) tarafından boynu vurularak öldürüldü.

---

6 Bkz. el-Kamer, 54/2.

31. LOKMÂN SÛRESİ

Mekke'de inen Lokmân sûresi, Kûfiyyûna göre 44 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ اَلَّذِينَ
يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾
اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا
هُزُوًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٦﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيَاتُنَا وَلّٰى
مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَاَنَّ فِي اُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ
اَلِيمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *Bunlar* {bâtıla karşı Allah tarafından muhkem kılınmış} *hakîm kitabın âyetleridir.*

3. *(Bunlar) ihsan edenler* {yani, takva sahibi olan kimseler} *için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve* {azabtan uzak tutan} *bir rahmettir.*

Allah Teâlâ, ihsan edicilerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

4. *Onlar ki namazı ikame ederler* {yani, eksiksiz kılarlar},...

Allah'ın, *Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca namazı ikame edin* (en-Nisâ, 4/103) buyruğunda da, “namazı ikame etmek”, “eksiksiz/tam kılmak” anlamındadır.

...{mallarından} *zekâtı verirler ve onlar âhirete* {yani, amellerinin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişe: onun gerçekleşeceğine} *kesin olarak inanırlar.*

5. *İşte onlar* {yani, bunları yerine getirenler} *Rabb'lerinden bir hidâyet* {yani, beyân/açıklama} *üzeredirler ve onlar felâh bulanların [başarıya erişenlerin/umduğuna nâil olanların] ta kendileridir.*

6. *İnsanlardan kimisi* {yani, en-Nadr b. el-Hâris} *bilgisizce* {yani, bir bilgiye sahib olmadığı halde} *Allah'ın yolundan saptırmak için* {bâtıl sözlerle Allah'ın yolu İslâm'dan, başkalarının ayaklarını kaydırmak için} *lehv* {yani, bâtıl} *olan sözleri satın alır* {yani, bâtıl sözleri: (İranlı) Rüstem ve İsfendiyar hikayelerini Kur'ân-ı Kerîm'e tercih eder}. *Üstelik onları alaya almak ister* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerini, Kur'ân-ı Kerîm ile alay olsun diye (İranlı) Rüstem ve İsfendiyar hakkında anlatılanlar gibi değerlendirir. Öncekiler hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılanların, Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili anlatılanlar gibi olduğunu iddia eder}...

İşte, "Bu Kur'ân geçmişlerin efsanelerinden başka bir şey değildir" diyen de en-Nadr b. el-Hâris'tir. O ticaret maksadıyla Hire'ye gitmiş, orada Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili anlatılanlarla karşılaşmış, bu sözleri satın alarak Mekkelilere taşımış ve şöyle demişti: "Size 'Âd'dan ve Semûd'dan bahseden Muhammed'in anlattıkları Rüstem ve İsfendiyar ile ilgili anlatılanlara benzemektedir."

...İşte onlar için horlayıcı {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra Yüce Allah Nadr'ın durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

7. *O kimseye âyetlerimiz* {yani, Kur'ân-ı Kerîm} *okunduğu zaman, güya iki kulağında ağırlık varmış* {ve bundan dolayı sağırmış da, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini} *işitmemiş gibi büyüklenerek* {yani, Kur'ân-ı Kerîm'e îmân etmeyi kibirine/büyüklüğüne yediremeyerek} *yüz çevirir. Sen ona elîm [acı/can yakıcı] bir azabı müjdele.*

Sonunda o [en-Nadr b. el-Hâris], 'Alî b. Ebî Tâlib (a.s) tarafından Bedir'de öldürdü.

8. *Muhakkak îmân edip, sâlih amel işleyenler için* {âhirette} *naîm cennetleri vardır.*

خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ
فِيهَا مِنْ كُلِّ دَٓابَّةٍ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً فَاَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِي مَاذَا خَلَقَ
الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾
وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ
لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾

9. *Onlar orada ebedîdirler* {yani, ölmezler}, *Allah'ın hakk* {yani, doğru} *va'didir* {ve mutlaka gerçekleşecektir}. *O* {mülkünde} *azîzdir,* {onların cennetle mükâfaatlandırılması hükmünü vermekle} *hakîmdir.*

10. *O gökleri* {yani, yedi göğü}, *onları gördüğünüz şekilde direksiz yarattı* {yani, onların direkleri bulunmamaktadır}. *Sizi çalkalamasın* {yani, yerin üzerinde durabilesiniz} *diye yere de revâsî* {yani, dağlar} *koydu. Orada* {yani, yerde} *her* {türlü} *canlıdan yaydı. Gökten de bir su* {yani, yağmur} *indirdik. Orada* {yani, yerde} {suyun gerektiği gibi yol bulmasını sağlayarak} *her güzel türden* {yani, çeşitli bitkiler} *bitirdik.*

11. *Bunlar* {yani, bu anılanlar} *Allah'ın yarattığıdır* {ve O'nun yaptığıdır}. *Haydi* {ey Mekke kâfirleri, du'a ettiğiniz: ibâdet ettiğiniz} *O'ndan başkasının* {yani, meleklerin} *ne yarattığını gösterin bana...*

Benzeri bir buyruk da Sebe ve Ahkâf sûrelerinde geçmektedir.

Sonra yeni bir ifadeyle şöyle buyurmaktadır:

...Hayır, zâlimler {yani, müşrikler} *apaçık bir dalâlet* {yani, hüsran} *içindedir.*

12. *Andolsun Biz Lokmân'a hikmet* {yani, –nübüvvet vermeksizin, bir nimet olarak– ilim ve anlayış} *verdik.* {Ona} *"Allah'a şük-*

ret" diye (söyledik) {yani, sana verdiğimiz hikmet sayesinde diğer nimetlerine de şükret}. *Kim şükrederse* {yani, nimetleri dolayısıyla Allah'a şükredip, O'nu tevhîd ederse} *kendisi için şükreder* {yani, kendisi için hayır işlemiş olur}. *Kim de* {nimetlere karşı} *nankörlük ederse* {ve Rabbini tevhîd etmezse}, *muhakkak Allah* {kullarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganîdir,* {saltanat ve hâkimiyetinde mahlukatı arasında övülen} *hamîddir.*

وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ
وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ
﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ اُمُّهُ وَهْنًا عَلٰى
وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ اِلَيَّ
الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَاِنْ جَاهَدَاكَ عَلٰى اَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ
فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ
مَنْ اَنَابَ اِلَيَّ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٥﴾ يَا بُنَيَّ اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ
اَوْ فِي السَّمٰوَاتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ
خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَا بُنَيَّ اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَاصْبِرْ عَلٰى مَا اَصَابَكَ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٧﴾

13. *Hani Lokmân oğluna* {ki adı, En'um idi} *öğüt verirken* {yani, onu te'dib ederken} *şöyle demişti: "Oğulcuğum! Allah'a* {O'nun yanında başkasını} *şirk koşma. Muhakkak şirk büyük bir zulümdür"...*

Onun oğlu ve hanımı kâfir idiler. Müslüman oluncaya kadar onların arkasını bırakmadı. İddia dildiğine göre Lokmân, Eyyûb'un (s.a) teyzesinin oğludur.

Bize 'Ubeydullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize Said b. Beşir tahdis etti, o da Katade b. Deâme'den dedi ki: "Lokmân, Habeşli, burnu basık bir adam idi."

Huzeyl dedi ki: "Ancak ben bunu Mukâtil'den işitmedim."

14. *Biz insana* {yani, Sa'd b. Ebî Vakkas'a} *ana-babasını* {yani, babası Mâlik'i ve annesi Süfyân b. Ümeyye b. 'Abdi Şems b. 'Abdi Menâf kızı Hamle'yi} *tavsiye ettik. Annesi* {Hamle} *onu güçsüzlük üstüne güçsüzlükle* {yani, zayıflık üstüne zayıflıkla} *taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de iki yılda olmuştur.* {Seni İslâm'a hidâyet ettiğim için} *Bana* {yani, Allah'a} *ve* {sana yaptıkları iyilikler için de} *ana-babana şükret. Dönüş yalnız Banadır"* {sana amelinin karşılığını Ben vereceğim} *dedik.*

15. *Eğer onlar* {Benimle ortak olduğunu} *bilmediğin bir şeyi Bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara,* {Bana şirk koşma hususunda} *itaat etme. Bununla birlikte dünyada onlarla ma'rûf* {yani, iyilik} *ile geçin ve* {sen ey Sa'd,} *Bana dönenlerin* {yani, başka şeylerden yüz çevirenlerin: Nebî'nin (s.a)} *yoluna* {yani, dînine} *uy. Sonra* {âhirette} *dönüşünüz Bana olacaktır. Ben de size neler yapmakta olduğunuzu haber vereceğim.*

Lokmân'ın oğlu el-En'um babasına, "Babacığım! Kimsenin beni görmeyeceği bir yerde günah işleyecek olursam, Allah onu nasıl bilir?" diye sorunca, Lokmân (a.s) şu cevabı verdi:

16. ...*"Oğulcuğum! Eğer o* {yaptığın} *bir hardal* {yani, zerre} *ağırlığınca dahi olsa ve* {sen} *bir kaya* {yani, yerin en altındaki kaya –ki bu, yeşil bir kaya olup içi oyuktur. Semanın renginde üç şubesi vardır–} *içinde olsa* {yani, olsan} *yahut* {o zerre} *göklerde* {yani, yedi semâda} *ya da yerde olsa, Allah onu* {yani, o taneyi} *getirir. Muhakkak Allah* {onu ortaya çıkarmakta} *latiftir,* {yerini çok iyi bilen} *habîrdir"...*

Lokmân oğluna öğüt vermeye devam ediyor:

17. ...*"Oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl, ma'rûfu* {yani, tevhîdi} *emret, münkerden* {yani, bilinmeyen, kabul edilecek bir şey olmayan şirkten} *alıkoy.* {Bu sebeble} *sana isabet edene* {yani, karşılaşacağın eziyetlere} *de sabret; çünkü bunlar azimle yerine getirilmesi gereken işlerdendir* {yani, iyiliği emrederken ve münkerden alıkoyarken karşılaşacağın eziyetlere sabretmek, Allah'ın emrettiği ve kesin olarak istediği hakk işlerdendir}...

Lokmân oğluna öğüdünü sürdürüyor:

وَلَا
تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ
لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ
مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾
أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ
فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾

18. ...*"İnsanlardan yüz çevirme* {yani, seninle konuşmak isteyen fakirlere karşı böbürlenip büyüklenerek yüzünü onlardan başka tarafa çevirme}, *yeryüzünde şımarıklıkla yürüme, çünkü Allah büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseleri sevmez* {yani, verdiği nimetleri dolayısıyla Allah'a şükretmeyerek böbürlenen kimseleri sevmez}.

Lokmân öğüdünü şöyle tamamladı:

19. ...*"Yürüyüşünde mutedil ol* {yani, büyüklenme, böbürlenme –çünkü bu helâl değildir–}, *sesini alçalt"* {yani, alçak sesle konuş}...

Lokmân oğluna, yürüme ve konuşmada mutedil davranmayı emretmiş olmaktadır. Sonra yüksek ses için şu örneği verdi:

...*"Çünkü seslerin en çirkini eşeklerin sesidir"* {zira eşeklerin sesi çok yüksektir}.

Arablar, "Bunlar eşeklerin sesleridir" deyip, hem sesler anlamındaki lafzı, hem eşekler anlamındaki lafzı çoğul getirdikleri gibi, sesler anlamındaki lafzı tekil, eşekler anlamındaki lafzı da çoğul getirerek "Bu eşeklerin sesidir" de derler. Aynı şekilde sesi hem tekil getirerek "Bu tavukların sesidir" derler, hem de çoğul getirerek "Bu tavukların sesleridir" de derler. Yine, "Bu kadınların sesidir" ve "Bunlar kadınların sesleridir" de derler.

20. *Göklerde olanları* {yani, güneşi, ayı, yıldızları, bulutları, rüzgârları} *da, yerde olanları* {yani, dağları, ırmakları, yüzen gemileri, ağaçları, bitkileri} *de Allah'ın size musahhar kıldığını, açık* {yani, güzel bir hilkat, rızık ve İslâm ile} *ve gizli* {yani, Âdemoğulları'nın gizleyip sakladığı, kimsenin bilmediği ve bundan dolayı da cezalandırmadığı günahlar} *olarak nimetlerini üzerinize bol bol tamamlamış* {yani, size oldukça fazla nimetler vermiş} *olduğunu görmediniz mi?...*

Bütün bunlar, gerçekten nimetlerdendir. Bundan dolayı Allah'a pek çok hamd olsun. Dünyada da, âhirette de nimetlerini tamamlamasını dileriz. O her türlü iyiliği verendir.

...Bununla birlikte insanlar arasında Allah hakkında bilgisizce {yani, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu bir bilgiye dayanmaksızın iddia etmek sûretiyle} *bir yol gösterici ve aydınlatıcı bir kitab olmaksızın* {yani, beraberinde Allah'tan gelmiş bir açıklama: meleklerin Allah'ın kızları olduğuna dâir içinde bir delil bulunan aydınlatıcı bir kitab olmaksızın} *tartışan* {yani, mücadele eden} *kimseler* {yani, en-Nadr b. el-Hâris} *vardır.*

وَاِذَا ق۪يلَ لَهُمُ
اتَّبِعُوا مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَٓاءَنَا اَوَلَوْ
كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ اِلٰى عَذَابِ السَّع۪يرِ ﴿٢١﴾ وَمَنْ يُسْلِمْ
وَجْهَهُٓ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى
وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ اِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

21. *Onlara* {yani, en-Nadr b. el-Hâris'e} *"Allah'ın indirdiğine uyun"* {yani, Kur'ân'a îmân edin} *denildiğinde onlar* {yani, en-Nadr b. el-Hâris}, *"Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz* {dîn}*e uyarız" derler* {yani, der}. *Şeytân onları* {yani, en-Nadr b. el-Hâris'i} *saîr* {yani, alev alev yanan} *ateş azabına çağırıyorsa da mı* {atalarına uyacaklar}?

Benzeri bir buyruk da Hacc sûresinde bulunmaktadır.

Sonra Allah muvahhidlerin durumunu bildiriyor:

22. *Kim* {amelinde} *ihsan edici olduğu halde vechini Allah'a teslim ederse* {yani, dînini Allah'a hâlis kılarsa},...

Nitekim, *Herkesin bir vichesi vardır* (el-Bakara, 2/148) buyruğunda da, "viche" kelimesi, "dîn" manasında kullanılmıştır.

...muhakkak sapasağlam {yani, kopması söz konusu olmayan} *bir kulpa tutunmuş* {yani, onu iyice yakalamış} *olur. İşlerin âkıbeti* {yani, âhirette kulların işleri} *Allah'ındır* {yani, Allah'ın huzuruna çıkacaktır ve O da amellerinin karşılığını verecektir}.

23. *Kim* {Kur'ân'ı inkâr ile} *kâfir olursa onun küfrü seni üzmesin...*

Çünkü Mekke kâfirleri, *O* {yani, Muhammed}, {Kur'ân'ı Allah'tan getirdiğini iddia ederek} *Allah'a yalan uydurdu* (eş-Şûrâ, 42/24) demişlerdi. Onların bu sözleri Nebî'ye (s.a) ağır geldi ve çok üzüldü. Bunun için Allah, *Kim de kâfir olursa onun küfrü seni üzmesin...* buyruğunu indirdi.

...Dönüşleri Bizedir. {Ma'siyet olarak} *neler yaptıklarını kendilerine bildireceğiz. Muhakkak Allah göğüslerin özünü çok iyi bilendir* {yani, Allah, kâfirlerin söylediklerinden ötürü Muhammed'in (s.a) kalbinde üzüntünün ne kadar yer ettiğini çok iyi bilir}.

Allah onların durumu hakkında da haber veriyor:

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾ وَلَئِنْ
سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ
بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ
أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ
كَلِمَاتُ اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا
بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

24. *Biz onları* {dünyada ecelleri sona erinceye kadar} *azıcık faydalandırırız. Sonra onları galîz* {yani, asla kesilmeyecek olduk-

ça ağır} *bir azaba mahkûm ederiz* {yani, böyle bir azabla karşı karşıya bırakırız}.

25. *Andolsun onlara, "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, onlar elbette "Allah" diyeceklerdir. "Allah'a hamdolsun" de. Hayır,* {fakat} *onların çoğu* {Allah'ın tevhîdini} *bilmezler.*

Allah, zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

26. *Göklerde ve yerde olanlar* {yani, bütün yaratılmışlar} *O'nundur* {yani, O'nun kullarıdırlar ve O'nun mülkündedirler}. *Muhakkak Allah* {yarattıklarının ibâdetine muhtaç olmayan} *ganidir,* {mahlukatı nezdinde saltanat ve hâkimiyeti itibariyle} *hamîddir.*

27. *Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de mürekkeb, ardından yedi deniz daha ona katılsa, yine de Allah'ın sözleri* {yani, ilmi} *tükenmezdi* {yani, yeryüzünde gövdesi olan bütün ağaçlar yontularak kalem yapılsaydı, yedi deniz de mürekkeb olsaydı, bütün yaratılanlar da bu kalemler ve mürekkeb olan bu denizler ile Allah'ın ilmini ve O'nun hayret verici sanatını yazacak olsalardı, yeryüzündeki ağaçlardan tümünden yapılan kâlemler ve mürekkeb olan bu denizler tükenir, fakat Allah'ın ilmi, kelimeleri ve hayret verici sanatı tükenmezdi}. *Muhakkak Allah* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

Böylece Allah insanlara, hiç kimsenin Allah'ın ilmini idrak edemeyeceğini, (Allah'ın öğrettiğinden fazlasını bilemeyeceğini) haber vermektedir.

28. {Ey insanlar!} *Sizin* {hep birlikte} *yaratılmanız da, öldükten sonra* {hep birlikte} *diriltilmeniz de* {O'nun kudreti açısından, Allah için} *ancak bir tek nefis gibidir* {yani, bir tek nefsin yaratılması ve bir tek nefsin diriltilmesi gibidir}...

Âyet, Kureşli Übey b. Halef ve asıl adı Esîd b. Kelede olan Ebu'l-Eşed b. el-Haccac b. es-Sebbak b. Huzeyfe es-Sehmî'nin oğulları Münebbih ve Nubey hakkında inmiştir. Onlar Nebî'ye (s.a), "Allah bizi nutfeden, alekadan, bir çiğnem etten, sonra da çeşitli aşamalardan geçirerek yaratmıştır. Böyleyken sen bizim hepimizin yeni bir hilkat ile yeniden yaratılacağımızı, ölümden sonra diriltileceğimizi iddia ediyorsun. Bu na-

sıl olabilir?!" dediler. Bunun üzerine Allah, *Sizin yaratılmanız da, öldükten sonra diriltilmeniz de ancak bir tek nefis gibidir* buyurdu.

...*Muhakkak Allah,* {onların yaratmak ve diriltmek hususunda söylediklerini işiten} *semîdir, basîrdir.*

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾
ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ
هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ
لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣١﴾

29. {Ey Muhammed,} *görmedin mi ki, Allah geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü geceye bitiştirir* {yani, gece gündüzü, gündüz de geceyi eksiltip durur, sonunda biri onbeş saat, diğeri yedi saat olur}. *Güneşi ve ayı da* {Âdemoğulları'na} *musahhar kılmıştır. Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider. Muhakkak ki Allah* {her ikisinde: gecede ve gündüzde} *yaptığınızdan haberdardır.*

30. *Bunun* {yani, Allah'ın söz konusu edilen gece ve gündüz, güneş ve ay hakkındaki takdirinin} *sebebi şudur: Çünkü Allah hakkın ta kendisidir* {–böylece Allah, sanatı ile tevhîdine delil göstermektedir–}. *O'ndan başka onların du'a ettikleri* {yani, ilah diye ibâdet ettikleri} *ise bâtıldır* {yani, onlara ibâdet etmenin bir değeri ve faydası yoktur}...

Yüce zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Muhakkak Allah 'alîdir* {yani, mahlukatının üstünde pek yücedir}, kebîrdir {yani, büyüklerin en büyüğüdür}.

Allah, tevhîdini ve sanatını söz konusu ederek buyuruyor ki:

31. *Size âyetlerinden* {yani, alâmetlerinden} *bir kısmını göstermek için Allah'ın nimeti* {yani, rahmeti} *ile gemilerin* {rüzgârlar vasıtasıyla} *denizde akıp gittiğini görmez misin?* {yani, siz bu nimetlerle iç içesiniz: O'nun denizdeki sanatını, şaşkınlık verici nimetlerini görmekte ve orada rızık ve süs eşyası arayıp bul-

maktasınız}. *İşte bunda* {yani, denizde gördüğünüz bu hallerde}, *çok sabreden* {yani, denizde karşılaştığı belâlarla karşı Allah'ın emri üzerinde direnen} *ve* {denizin dehşetli hallerinden kendisini kurtardıktan sonra nimetleri dolayısıyla Allah'a} *çok şükreden herkes için muhakkak âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

وَاِذَا
غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا
نَجّٰيهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَا اِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ
كَفُورٍ ﴿٣٢﴾ يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَاخْشَوْا يَوْمًا
لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا
اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ
بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ
وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا
وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوتُ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

32. *Onları* {denizde iken} *dağlar gibi bir dalga kapladığında, dînlerini yalnız O'na hâlis kılanlar* {yani, O'nu tevhîd edenler} *olarak O'na du‘a ederler. Onları* {denizden} *kurtarıp karaya çıkarınca kimileri orta yolu tutar* {yani, tevhîde dâir Allah'a verdiği ahde, denizde olduğu gibi karada da bağlı kalmakta mutedil hareket eder –ki bu, mü’min kimsedir–}...

Sonra denizde ihlâsla Allah'a du‘a edip Allah'ı tevhîd eden, karada ise tevhîdi terkedip ahdini bozan müşriki söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Âyetlerimizi ise çok gaddar* {yani, ahidlerini çok bozan} *ve* {karada tevhîdi terk etmek sûretiyle Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük eden çok} *nankörlerden başkası bile bile inkâr etmez* {yani, ahdini terk etmez}.

33. *Ey insanlar* {yani, eş kâfirler}! *Rabbinizden ittika edin* {yani,

Rabbiniz olan Allah'ı tevhîd edin}. *Babanın oğluna, oğlun babasına hiçbir fayda sağlayamayacağı o günden de korkun. Muhakkak ki Allah'ın* {ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dâir} *va'di haktır. O halde dünya hayatı sakın sizi aldatmasın* {yani, İslâm'dan uzaklaştırmasın}. *O çok aldatıcı da* {yani, bâtıl, yani şeytân: İblis de} *sakın sizi Allah ile aldatmasın.*

34. *Sâ'atin ilmi* {yani, kıyâmetin kopacağı günün bilgisi} *muhakkak Allah'ın nezdindedir* {yani, onu O'ndan başkası bilmez}...

Buyruk, el-Vâris b. 'Amr b. Hârise b. Muharib adındaki bir bedevî hakkında inmiştir. Bu zat Nebî'ye (s.a) gelerek dedi ki: "Bizim topraklarımız kurudu, yağmur ne zaman yağacak? Gelirken karımı hamile bıraktım, ne zaman doğuracak? Ben nerede doğduğumu biliyorum, fakat nerede öleceğim? Bu gün ne yaptığımı biliyorum, yarın ne yapacağım? Kıyâmet ne zaman kopacak?" Bunun üzerine Allah Nebî'ye şu buyruğu indirdi:

...*Sâ'atin ilmi* {yani, kıyâmetin kopacağı günün bilgisi} *muhakkak Allah'ın indindedir. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı*{n erkek mi, dişi mi olduğunu; hilkatinin düzgün olup olmadığını} *O bilir.* {İyi olsun kötü olsun} *hiçbir kimse* {hayır ve şer türünden} *yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de nerede* {yani, ovada mı, dağda mı, karada mı, denizde mi} *öleceğini bilmez. Muhakkak Allah* {bu âyette sözü edilen bütün hususları bilen} *alîmdir, habîrdir.*

Nebî (s.a) de, "Kıyâmete dâir sual soran nerede?" dedi. Muhariboğulları'ndan olan zat, "O kişi benim, buradayım" deyince, Nebî (s.a) ona bu âyeti okudu.

32. SECDE SÛRESİ

Medenî olan ve Ensâr hakkında inen, *Yanları yataklarından uzak kalır…* (es-Secde, 32/16) âyeti hariç Mekke'de inen Secde sûresi, Kûfiyyûna göre 30 âyettir.

Mukâtil'den başkası ise şöyle demiştir: “*Mümin kimse fâsık kimse gibi midir? ..... Yalanladığınız o ateşin azabını tadın* (es-Secde, 32/18-20) âyetleri Medenî'dir.”

بسم الله الرحمن الرحيم
الم ﴿١﴾ تنزيل الكتاب لا ريب فيه من رب العالمين ﴿٢﴾
أم يقولون افتراه بل هو الحق من ربك لتنذر قوما ما
أتاهم من نذير من قبلك لعلهم يهتدون ﴿٣﴾ الله الذي خلق
السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام ثم استوى
على العرش ما لكم من دونه من ولي ولا شفيع أفلا تتذكرون
﴿٤﴾ يدبر الأمر من السماء إلى الأرض ثم يعرج إليه
في يوم كان مقداره ألف سنة مما تعدون ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Elif-Lâm-Mîm.*

2. *Kitabın* {yani, Kur’ân'ın} *indirilmesi –ki onda rayb* {yani, şüphe} *yoktur– âlemlerin Rabbi tarafındandır* {yani, O'nun tarafından indirildiğinde hiçbir şüphe yoktur}.

3. *Yoksa onlar,* “{Muhammed} *onu* {kendiliğinden} *iftira edip uydurdu?” mu derler...*

Allah onları yalanlayarak şöyle buyurmaktadır:

...Hayır o {yani, Kur’ân} *Rabbinden gelen haktır.* {Şâyet Rabbinden gelmemiş olsaydı, hakk olmaz, bâtıl olurdu}. *Senden önce* {ey Muhammed,} *kendilerine bir nezîr* {yani, rasûl} *gelmemiş bir*

kavmi {yani, Kureyş kâfirlerini} *inzâr edesin diye. Olur ki* {dalâletten kurtulup} *hidâyet bulurlar.*

4. *Allah göklerle yeri ve onların arasında bulunanları* {yani, bulutları, rüzgârları, dağları, güneşi, ayı ve yıldızları} *altı günde yaratan* {–ki bunlarla sanatını varlığına delil göstermektedir–}, *sonra* {yani, gökleri ve yeri yaratmadan önce ve her şeyden önce} *arşa istivâ edendir. O'ndan başka* {ey Mekke kâfirleri} *sizin hiçbir velîniz* {yani, âhirette size fayda verecek hiçbir yakınınız} *yoktur,* {meleklerden} *bir şefaat edici de. Artık tezekkür etmez misiniz* {yani, Allah'ın söz konusu ettiği sanatından, yarattıklarından ibret alıp O'nu tevhîd etmez misiniz}?

5. *O işleri* {yani, ilahî hükümleri yalnız başına} *gökten yere tedbir eder* {yani, hükme bağlar} {ve Cibrîl (a.s) bunları indirir}. *Sonra miktarı* {yani, süresi} *sizin saymanıza göre bin yıl olan* {dünya günlerinden} *bir günde O'na yükselir.*

Çünkü göklerle yer arası beşyüz yıllık bir mesafedir. Böylece (iniş ve çıkış) bin yıllık bir mesafe eder. Bütün bu mesafe dünya günlerinden bir günde kat edilir.

ذَٰلِكَ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ
شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ
مِن سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا
مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُوا أَإِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ
جَدِيدٍ بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ
الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

6. *İşte bu* {yani, söz konusu edilen bu şeyler} *gizliyi de, açığı da bilen,* {mülkünde} *azîz,* {mahlukatına karşı} *rahîm olana aittir.*

Bunun bir benzeri de, *İşte bu azîz, alîm olanın takdiridir* {Yâ-Sîn, 36/38) âyetidir.

Allah, zatı hakkında da şunları söylemektedir:

> ...*O ki yarattığı her şeyi güzel yapmıştır* {yani, kimse O'na öğretmeksizin her şeyi nasıl yaratacağını bilendir}. *İnsanı* {yani, Âdem'i (a.s)} *yaratmaya da çamurdan başlamıştır.*

İlk durumu çamur olan Âdem'e ruh üfleyince, eti-kemiği ve kanı oluştu.

> 8. *Sonra onun soyunu* {yani, Âdem'in (a.s) zürriyetinden gelenleri} *bayağı bir sudan* {yani, zayıf, güçsüz bir nutfeden} *meydana gelen bir sülâleden* {yani, insandan süzülen bir nutfeden} *kılmıştır.*

Arkasından yine -takdim bakımından [önce yaratılması itibariyle]- Âdem'e (a.s) dönerek şöyle buyurmaktadır:

> 9. *Sonra O, onu* {yani, onun hilkatini} *düzeltip tamamladı. Ona rûhundan üfürdü...*

Arkasından Âdem'in (a.s) soyundan gelenleri ele alarak şöyle buyurmaktadır:

> ...{Ey Âdem'in soyundan gelenler,} *sizin için* {nutfeden sonra} *kulaklar, gözler ve kalbler yaratmıştır. Ne kadar az şükrediyorsunuz?* {yani, sizin için bu nimetleri yaratan, size güzel bir hilkat veren Rabbinize şükretmiyorsunuz, O'nu tevhîd etmiyorsunuz}.

Çünkü Arablar, "Senin anlayışın azdır" sözüyle, "anlamıyorsun/kavramıyorsun" demek isterler.

> 10. {Ölümden sonra dirilişi inkâr etmek üzere} *dediler ki: "Biz yerde kaybolduğumuz* {yani, ölüp toprak olduğumuz} *vakit, gerçekten biz yeni bir yaratılış içinde mi olacağız"* {yani, ölümden sonra tekrar diriltilecek miyiz}?

Âyet, Übey b. Halef ve asıl adı Esir b. Kelede b. Halef el-Cumahî olan Ebu'l-Eşeddil ile el-Haccac'ın oğulları Münebbi ve Nubeyh hakkında inmiştir.

Onların bu inkâr tarzındaki sorularına Allah cevaben şöyle buyurmaktadır:

...Evet {Biz onları dirilteceğiz}. *Onlar* {ölümden sonra diriltilerek} *Rabb'lerine kavuşmaya* {îmân etmeyen} *kâfirlerdir.*

Benzeri bir buyruk da Kaf sûresindedir.

11. *De ki: "Size vekîl kılınan ölüm meleği rûhunuzu alır"...*

Ölüm meleğinin adının "Azrail" olduğu iddia edilmektedir. Biri doğuda, biri batıda, biri kuzey rüzgârının estiği dünyanın en dip tarafında, diğeri ise saba rüzgârının estiği dünyanın en uzak yerinde olmak üzere dört kanadı vardır. Biri doğuda, diğeri batıda iki ayağı vardır. Bütün mahlukat onun ayakları arasındadır. Başı en yüce semâdadır, bedeni ise gök ile yer arası gibidir. Yüzü de hicab perdelerinin bulunduğu yerdedir.

...Sonra da {ölümden sonra diriltilerek} *Rabbinize döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُؤُ۫سِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ رَبَّنَٓا
اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾
وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنّ۪ي
لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا
نَس۪يتُمْ لِقَٓاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَاۚ اِنَّا نَس۪ينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ
الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ اِنَّمَا يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا الَّذ۪ينَ اِذَا
ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ
لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ
رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًاؗ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ
نَفْسٌ مَٓا اُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍۚ جَزَٓاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

12. {Ey Muhammed!} *Mücrimleri* {yani, Mekke kâfirlerini} *Rabb'lerinin huzurunda başlarını eğip, "Rabbimiz! Gördük, işittik. Artık bizi* {dünyaya} geri *döndür de sâlih amel işleyelim. Gerçekten biz* {ölümden sonra dirilişe} *inandık" diyecekleri vakit bir görsen.*

13. *Eğer Biz dileseydik* {fâcir} *her nefse elbette hidâyetini* {yani, ona gerekli beyânı} *verirdik. Fakat Benden şu söz hakk* {yani, azab vâcib} *olmuştur: Cehennemi bütünü ile* {kâfir olan} *cinlerden ve insanlardan elbette dolduracağım.*

Allah'tan hakk/vâcib olan söz, Âdem'e secde etme emrine karşı geldiği gün İblise söylediği şu sözdür: *Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım.* (Sâd, 38/85)

Cehenneme girecekleri vakit cehennem bekçileri onlara şöyle diyecektir:

14. *O halde siz bu gününüze* {yani, ölümden sonra dirilişe} *kavuşmayı unuttuğunuz* {yani, bu güne îmânı terk ettiğiniz} *için* {azabı} *tadın. Gerçekten biz* {cehennem bekçileri} *de sizi unuttuk* {yani, biz de sizi azabta bırakacağız}. *Şimdi işleyegeldiklerinize* {yani, küfür ve yalanlamanıza} *karşılık olarak* {ardı arkası kesilmez, sürekli} *ebedilik azabını tadın.*

15. *Bizim âyetlerimize* {yani, Kur'ân'a}, *ancak kendilerine o âyetler hatırlatıldığında* {yani, Kur'ân âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde} {yüzleri üzere} *secdeye kapanan ve Rabb'lerini hamd ile tesbih eden* {yani, emri üzere Allah'ı zikredip anan} *kimseler îmân eder* {yani, tasdik eder}. *Hem onlar,* {secde etmeyi büyüklüklerine yediremeyen Mekke kâfirleri gibi secdeye karşı} *büyüklük de taslamazlar.*

16. *Yanları yataklarından uzak kalır* {yani, onlar akşam ile yatsı arasında nafile namaz kılarlar}...

"Yanları yataklarından uzak kalır" buyruğu, Ensâr hakkında nâzil olmuştur.

...{Azabından} *korkarak ve* {rahmetini} *ümit ederek Rabb'lerine du'a ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} {Allah'a itaat uğrunda} *infak ederler.*

Allah bunlar için hazırladığı mükâfaatları bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

17. *Onlara o işlediklerine karşılık olmak üzere gözleri aydınlatan* {yani, Adn cennetlerinde hiçbir gözün görmediği, hiçbir ku-

lağın işitmediği ve hiçbir kimsenin kalbinden geçirmediği} *ne nimetler gizlendiğini hiçbir kimse bilemez.*

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ
كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ
ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

18. *Mümin* {yani, 'Alî b. Ebî Tâlib}, *fâsık* {yani, el-Velîd b. 'Ukbe} *gibi midir?...*

Osmân b. Affân'ın (r.a) ana-bir kardeşi olan Ümeyyeoğulları'ndan el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt 'Alî b. Ebî Tâlib'e (r.a), "Sus, sen çocuksun. Benim kılıcım senden daha keskindir, dilim senden daha güzel konuşur, asker ve taraftarım senden daha çoktur" demişti. 'Alî (a.s) da ona, "Sus, çünkü sen bir fâsıksın" diye cevab vermişti. Bunun üzerine şanı Allah, *Mümin, fâsık gibi midir?* buyruğunu indirdi.

...Bunlar eşit olmazlar.

Allah, mü'minlerin ve fâsık kâfirlerin âhiretteki konumlarını bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

19. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere gelince, amelleri sebebi ile onlar için* {âhirette} *ağırlanmak üzere me'vâ cennetleri vardır* {yani, mü'minlerin barınacakları yerler vardır}.

Bunun, şehîdlerin ruhlarının me'vâsı [kalacağı yer] olduğu da söylenmiştir.

20. *Fâsıklara* {yani, isyankârlara: kâfirlere} *gelince, onların me'vâsı* {yani, sonunda varacakları yer} *ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde tekrar oraya geri çevrilirler ve onlara şöyle denilir:...*

Cehennem hızlıca alevlenip de insanları ateşin üst taraflarına bırakınca, cehennemin dışına çıkmak isteyecekler. Melekler ise balyozlarla

vurarak onları yerlerine iade edecekler. Öyle ki yedikleri balyoz darbesinden ötürü cehennemin dibine kadar ulaşacaklar. Cehennem bekçileri onlara balyozla vurduklarında da şöyle diyeceklerdir:

..."{Ölümden sonra dirilişi ve azabın gerçekleşeceğini} *yalanladığınız için o ateşin azabını tadın."*

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنٰى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا
إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ
فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ
أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

21. *Andolsun ki Biz onlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *belki* {küfürden îmâna} *dönerler* {yani, dönsünler} *diye en büyük azabtan* {yani, Bedir'de öldürülmek azabından –çünkü bu, onlara isabet eden açlık azabından daha büyüktür–} *önce yakın azabtan* {yani, Mekke'de yedi yıl boyunca çektikleri açlıktan} *mutlaka tattıracağız.*

Nitekim –Nebî'yi (s.a) yalanlamalarının bir cezası olarak– kıtlıktan dolayı kemik, leş, kokuşmuş leş ve köpek yemek zorunda kalmışlardı.

22. *Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatıldıktan* {yani, Kur'ân âyetleri ile kendisine öğüt verildikten} *sonra onlardan* {îmân etmekten} *yüz çeviren kimseden daha zâlim kim olabilir?* {yani, hiç kimse bundan zâlim olamaz}. *Muhakkak ki Biz mücrimlerden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *intikam alanlarız.*

Bu buyruk, Kureyşliler arasından mut'imun [yemek yedirenler] ile müstehziun [alay edenler] hakkında inmiştir. Allah Bedir'de onların öldürülmelerini takdir ederek intikam almış, melekler yüzlerine ve sırtlarına vurmuş, rûhları da alelacele cehenneme götürülmüştür.

23. *Andolsun ki Biz Mûsâ'ya da kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik* –{ey Muhammed!} *O halde sen ona kavuşmaktan* {yani, Mûsâ'nın (a.s) Tevrât'a kavuşmasından [o'na Tevrât'ın verilmiş olmasın-

dan]} *şüphe etme.* {Kuşkusuz Allah'ın o'na kitabı: Tevrât'ı vermiş olması bir hakikattir}– *ve onu* {yani, Tevrât'ı} *İsrâîloğulları'na* {dalâletten uzaklaştıran} *bir hidâyet kıldık.*

24. *Ve onlardan,* {Mısır'da altından kalkamayacakları işleri yapmakla yükümlü tutulduklarında} *sabrettikleri zaman Bizim emrimizle* {insanları Allah'ın emrine} *hidâyete ileten* {yani, davet eden, hayra götüren} *imamlar* {yani, önderler} *kıldık.*

Onların bu duruma getirilmelerinin sebebi ise, Allah'ın dîni üzere Mûsâ'ya (a.s) tâbi olmalarıdır.

...*Onlar âyetlerimize* {yani, Mûsâ'ya verilen dokuz mucizeye, onların Allah'tan geldiğine} *kesin olarak inanıyorlardı.*

إِنَّ
رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ
٢٥ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ
يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ
٢٦ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ
بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ
٢٧ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٢٨
قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ
يُنْظَرُونَ ٢٩ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ٣٠

25. *Kuşkusuz Rabbin* {dîn hususunda} *anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında Kıyâmet Günü aralarında* {yani, İsrâîloğulları arasında} *bizzat ayırt edici hükmünü verecektir.*

Sonra Allah Mekke kâfirlerini korkutarak şöyle buyurmaktadır:

26. *Meskenlerinde gezip dolaştıkları* {yani, kasabalarının üzerinden gidip geldikleri} *kendilerinden önceki nice karnları* {yani, geçmiş ümmetleri: Lût, Sâlih ve Hûd kavimlerini} {azab ile} *helâk etmemiz* {onların da gidip gelirken bunların helâk olduk-

larını görmeleri} *onlar için hidâyet* {yani, gerekli açıklama} *olmuyor mu? Muhakkak bunda âyetler* {yani, ibretler} *vardır. Hâlâ* {öğütlerle tehditleri} *dinlemeyecekler mi?*

Arkasından Allah Teâlâ, tevhîde yönelmeleri için onlara şöyle öğüt vermektedir:

27. *Görmezler mi ki Biz suyu, kupkuru* {yani, bitkisi bulunmayan dümdüz} *yere salarız da onunla* {yani, o su ile} *hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri ekini bitiririz. Hâlâ* {bu hayret verici işleri} *görmezler* {ve Rabb'lerini tevhîd etmezler} *mi?*

28. {Ölümden sonra dirilişi yalanlamak, onun gerçekleşmeyeceğini ifade etmek üzere} *derler ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz* {yani, ey Muhammed doğru söylüyor isen} *bu fetih* {yani, ayırt edici hüküm: ölümden sonra diriliş} *ne zaman olacak?"* {Eğer ölümden sonra diriliş bir gerçekse, gerçekleştiği gün tasdik ederiz}.

Mü'minlerin, "Bizim nimete kavuşacağımız ve dinleneceğimiz bir günümüz olacaktır" demeleri üzerine Mekke kâfirleri de, *Eğer doğru söylüyor iseniz bu fetih ne zaman olacak?* dediler. Bunun üzerine Allah şu buyruklarını indirdi:

29. {Ey Muhammed,} *de ki: "Fetih* {yani, hüküm} *günü kâfirlere,* {ölümden sonra dirilişe} *îmân etmeleri fayda vermez"...*

Çünkü Nebî'ye (s.a), "Eğer senin iddia ettiğin ölümden sonra diriliş bir gerçekse, gerçekleştiği gün îmân ederiz" demişlerdi. İşte Allah'ın, *Fetih günü kâfirlere îmân etmeleri fayda vermez* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*"Onlara mühlet de verilmez"* {yani, bir söz söyleyecek kadar dahi azabları geciktirilmez}.

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) bir haberci göndererek, onlara karşılık vermek ve durumu bildirmek istedi. Allah indirdiği buyrukla Nebî'yi (s.a) teselli etmek üzere buyurdu ki:

30. *Artık onlardan yüz çevir ve* {onlara gelecek azabı: Bedir'de öldürülmelerini} *bekle. Çünkü onlar da azabı* {yani, Bedir'de öldürülmeyi} *beklemekte olanlardır.*

Allah onların öldürülmelerine hükmetti, melekler yüzlerine ve arkalarına vura vura canlarını çıkardı. Allah da ruhlarını cehenneme çabucak ulaştırdı. Sonra nâzil olan kılıç âyeti [savaşı emreden âyet] yüz çevirme hükmünü neshetti.

33. AHZÂB SÛRESİ

Medine'de inen Ahzâb sûresi, Kûfiyyûna göre 73 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَۜ
اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًاۙ ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًاۙ ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ
عَلَى اللّٰهِۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Ey Nebî! Allah'a karşı takvâlı ol! Kâfirlere* {yani, Ebû Süfyân, İkrime ve asıl adı ‘Amr b. Süfyân olan Ebu'l-Aver'e} *ve münâfıklara* {yani, ‘Abdullâh b. Übey, ‘Abdullâh b. Sa‘d b. Ebî Serh ve Tu’me b. Ubeyrik'e} *itaat etme...*

‘Abdullâh b. Übey, ‘Abdullâh b. Sa‘d b. Ebî Serh, Tu’me b. Ubeyrik –ki bunlar münâfık idiler– Tu’me'nin kölesi ile birlikte Mekke müşriklerinden Ebû Süfyân b. Harb, İkrime b. Ebî Cehl ve Ahzâb'ın başı olan el-Aver'e hitâben bir mektub yazdılar ve dediler ki:

— Yanımıza gelirseniz, size istediğiniz gibi yardımcı oluruz. Arzu ederseniz Muhammed'e (s.a) karşı bir tuzak da hazırlarız ve böylece dîninize tâbi olmasını sağlamaya çalışırız.

Mekkeliler de onlara şu mektubla cevab verdiler:

— Muhammed'den bize eman almadığınız sürece asla yanınıza gelmeyiz, çünkü o'nun bize zarar vermesinden korkarız. Eğer bizim için o'ndan eman alırsanız size geliriz, diyeceğimizi deriz, siz de söylemek istediğinizi söylersiniz. Belki dînimize uyabilir.

Mektub münafıklara ulaşınca Nebî'ye (s.a) gidip şöyle dediler:

— Biz Ebû Süfyân b. Harb, Ebû Aver, İkrime b. Ebî Cehl ile ilgili bir husus için geldik. Onlar eman vermeni ve onlarla konuşmanı istiyoruz. Belki ilahın onların kalblerine hidâyet verir.

Rasûlullah (s.a), îmân etmelerini çok arzuladığından ötürü onlara eman verdi. Münafıklar da Kureyş kâfirlerine durumu bildirmek üzere şöyle yazdılar:

— Biz Muhammed'den (s.a) istediğimizi aldık; bize de, size de istediğinizi vermiş bulunuyor. Haydi, Lât ve ‘Uzzâ'nın adı ile gelin. Belki o'nu istediğiniz ve arzu ettiğiniz tarafa yöneltir, bize doğru meylettiririz.

Mekkeli müşrikler buna sevindiler ve bineklerine binip Medine'ye gelerek ‘Abdullâh b. Übey'e misafir oldular, o da onları güzel bir şekilde karşılayarak onlara ikram etti ve dedi ki:

— Sizi sevindirecek her şeye taraftarım. Muhammed (söylenilenlere kanan) bir kulaktır. Eğer o söyleyeceklerimizi ve sizin sözlerinizi dinlerse, belki bize karşı çıkmaz. Bunun için sevinin ve o'na karşı ilahlarınızın yardımını isteyin, çünkü o ilahlar bizim için de, sizin için de çok iyi yardımcılardır.

Müşrikler ‘Abdullâh b. Übey'in bu durumunu görünce dediler ki:

— O halde kardeşlerimize de haber gönder de gelsinler.

Bunun üzerine ‘Abdullâh b. Übey, Tu’me ve Sa‘d'a haberci göndererek, “Mekkeli kardeşlerimiz yanımıza geldiler” diye bildirdi. Onlar da gelip Mekkelileri güzel bir şekilde karşıladılar, sevinçten dolayı kucaklaştılar. Sonra oturdular. Muhammed'i (s.a) dîninden vazgeçirecekleri kanaatine kapıldılar. Bunun üzerine ‘Abdullâh b. Übey dedi ki:

— Şu söyleyeceklerimi dinleyin. Ben bundan daha ilerisine gitmem, daha fazlasını da istemem. Diyorum ki, biz, yani Ensâr topluluğu ve bizim ilahımız hep hayır içindeyiz. Bugün biz Muhammed'in gönderildiğinden beri en iyi halimizdeyiz ve o'ndan dolayı karşılaştığımız hayır her gün artıp durmaktadır. Bugünden sonra da Muhammed'in ilahından her türlü hayrı ümit ediyoruz, fakat Muhammed bu işi kabul ederse, hayatta kaldığı sürece güzel bir anısı olur, sonrakiler arasında da ünü yaşar durur. Bizim istediğimiz o'nun Lât ve ‘Uzzâ'nın Kıyâmet Günü şefaat edeceklerini, onlara itaat etmenin bir üstünlük sağladığını, bir menfaat sağlayacağını söylemesidir. Benim o'na sözlerim bunlardır.

Ebû Süfyân dedi ki:

— Biz kendimiz için de, sizin için de verilen ahdin bozulmasından ve öldürülmekten korkuyoruz, çünkü iddia edildiğine göre Muham-

med bize olan aşırı kininden ötürü bizden kimseyi bırakmayacaktır. Biz, Uhud günü arkadaşlarının karşı karşıya kaldığı durum dolayısıyla içinde bir şeyler saklamış olacağından korkuyoruz.

‘Abdullâh b. Übey dedi ki:

— O eman verdi mi asla ahdini bozmaz. O bunu yapmayacak kadar şereflidir ve ahdine bizden daha çok bağlıdır.

Sabah olunca yanına varıp o'na selâm verdiler. Nebî (s.a) Ebû Süfyân'a, “Merhaba!” deyip andından şöyle da du‘a etti:

— Allahım! Onun kalbine hidâyet ver.

Bunun üzerine Ebû Süfyân şöyle dedi:

— Allahım! Hayırlı olanı kolaylaştır.

Sonra oturup ‘Abdullâh b. Übey de beraber olduğu halde konuştular. Nebî'ye (s.a) dediler ki:

— Lât, ‘Uzzâ ve Menât hakkında, “Onlar Huzeyl diyarında ibâdet olunan taşlardır” demekten vazgeç, bunun yerine “Onların kendilerine ibâdet edenlere âhirette bir şefaati ve bir menfaati olacaktır” de.

Bu sözleri Nebî'ye ağır geldi. Bunun üzerine Ömer b. el-Hattâb (r.a) dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Onları öldürmeme izin ver.

Nebî (s.a) Ömer'e şöyle karşılık verdi:

— Ben onlara eman vermiş bulunuyorum.

Ardından da diğerlerine şöyle dedi:

— Eğer sizin bu sözleri söyleyeceğinizi bilmiş olsaydım, size eman vermezdim.

Ebû Süfyân dedi ki:

— Senden bir şeyler ümit ettikleri ve yanında bir işi gerçekleştireceklerini zannettikleri için eman vermende bir mahzur yoktur. Onların isteklerini yerine getirmesen dahi onlara eziyet etmemen gerekir. Kardeşlerine ve arkadaşlarına karşı yumuşak ve ağırbaşlı davranmalısın. Kuşkusuz ki bu, sana ikram eden, yardım eden, sana destek veren bir kavimdendir [Ensâr'dandır]. Onlar olmasaydı sen, öldürülmek için ta-

kib edilen birisi olacaktın. Yeryüzünde korku içinde yaşayacak, kimse seni himaye etmeyi kabul etmeyecekti.

Ömer b. el-Hattâb (r.a) böyle konuşmaktan vazgeçmelerini hatırlatarak dedi ki:

— Allah'ın lanetine ve gazabına uğramış olarak çıkın. Allah'ın azabı ve gazabı üzerinize olsun. Şirkiniz ne kadar çok, hayrınız ne kadar az. Hayırdan ne kadar çok uzakta ve şirke ne kadar yakınsınız.

Bunun üzerine yanından çıkıp gittiler. Nebî (s.a) de onların Medine'den çıkarılmasını emretti. Birbirlerine dediler ki:

— Şehrimize dönünceye kadar bize (güvende olacağımıza dâir) ahit vermedikçe Medine'den çıkmayacağız.

Nebî (s.a) onlara istedikleri ahdi verdi de, *Ey Nebî! Allah'a karşı takvâlı ol. Kâfirlere ve münâfıklara itaat etme* buyruğu nâzil oldu.

...Muhakkak Allah alîmdir, hakîmdir.

Yanından çıkıp gittiklerinde Nebî (s.a), "Bunlara ne oluyor ki, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerlerine olsun" dedi.

2. *Rabbinden sana vahyolunana* {yani, Kur'ân'da bulunanlara} *uy. Muhakkak Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*

3. *Allah'a tevekkül et* {yani, işittiğin rahatsız edici sözler hususunda Allah'a güven}. *Vekîl olarak* {yani, yardımcı, koruyucu, velî ve zararları önleyen olarak} *Allah yeter* {yani, Allah'tan daha iyi kimse koruyamaz}.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ
فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰئِي تُظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ
اُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَاءَكُمْ اَبْنَاءَكُمْ ذٰلِكُمْ
قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾

4. *Allah hiçbir adamın içinde iki kalb yaratmamıştır...*

Âyet, Ebû Ma'mer b. Enes el-Fihrî hakkında inmiştir. Çok zeki olan bu kişi, duyduklarını ezberleyip belleme ve kılavuzluk hususunda da

insanların en iyilerinden idi. Kureyşliler, "Ebû Ma'mer'in hafızası, iki kalbli olduğundan ötürü bu kadar kuvvetlidir" derlerdi. Celîl de, "Benim içimde iki kalb vardır; biri de Muhammed'den daha iyi akleder" derdi. Fakat Bedir günü savaştan kaçmış, ayakkabısını eline almış giderken Süfyân b. el-Hâris ona, "Ey Celîl! Nereye gidiyorsun? Oysa sen, biri Muhammed'inkinden (s.a) daha akıllı iki kalbinin olduğunu iddia ediyorsun" demişti.

...Zıhâr yaptığınız zevcelerinizi de analarınız kılmamıştır...

Kasdedilen kişi, 'Avf b. el-Hazrecoğulları'ndan Evs b. es-Sâmit b. Kays b. es-Sâmit el-Ensârî'dir. Hanımı da 'Amr b. Avf b. el-Hazrecoğulları'ndan Kays b. Salebe b. Mâlik b. Asran b. Huzaa kızı Havle'dir.

> *...Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır* {yani, aynı adamın nasıl iki kalbi olmuyorsa, bir kimsenin edindiği evlatlık da öz evladı olmaz}...

Nebî (s.a), Zeyd b. Hârise'yi evlatlık edinmiş, insanlar da ona Zeyd b. Muhammed diyorlardı. Allah bu hususta insanlara bir örnek göstererek, *Allah hiçbir adamın içinde iki kalb yaratmamıştır. ..... Evlat edindiğiniz kimseleri de öz oğullarınız kılmamıştır* {yani, aynı adamın nasıl iki kalbi olmuyorsa, bir kimsenin edindiği evlatlık da öz evladı olmaz} buyurdu. Maksat Nebî (s.a) ile Zeyd b. Hârise b. Kurra b. Şurahbil el-Kelbî olup, 'Abdi Muddoğulları'ndandır. Nebî (s.a) câhiliye döneminde onu evlat edinmiş, İslâm döneminde de Hamza b. 'Abdulmuttalib (r.a) ile kardeş yapmış, böylece de [fakiri zengine kardeş yapmak suretiyle de] ona gereken desteğin verilmesini sağlamak istemişti. Nebî (s.a), daha önce Zeyd b. Hârise'nin nikâhı altında bulunan Cahş kızı Zeyneb ile evlenince Yahudiler ile münâfıkların, "Muhammed oğlunun hanımı ile evlendi. Oysa o bize bunu yasaklamaktadır" demeleri üzerine bu âyet nâzil oldu ve şanı yüce Allah buyurdu ki:

> *...Evlat edindiğiniz kimseleri* {yani, Nebî'nin (s.a) Zeyd'i evlat edinip, "O benim oğlumdur" demesiyle} *de öz oğullarınız kılmamıştır* {yani, Allah evlat edindiklerinizi, sizin oğullarınız kılmamıştır}. *Bunlar* {yani, onu Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağırmanız} *ağızlarınızla söylediğiniz sözlerden ibarettir* {yani, siz bunları ancak dillerinizle söylediniz}. *Allah ise* {Zeyd b. Hârise ile ilgili olarak} *hakk olanı söyler, doğru yola hidâyet eden de*

O'dur {yani, hakk yolu gösteren de O'dur}.

Sonra Allah Zeyd b. Hârise'nin durumu ile ilgili olarak neler söyleyeceklerini şöylece haber vermektedir:

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا
آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ
غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥﴾ النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَاجُهُ
أُمَّهَاتُهُمْ ۗ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ
اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ
مَعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

5. *Onları babalarına nisbet edip çağırın* {yani, "Zeyd b. Hârise" deyin ve onu babasından başkasına nisbet etmeyin}. *Bu, Allah'ın nezdinde daha kıstdır* {yani, adaletlidir}...

Bu âyet indikten sonra Müslümanlar onu [Zeyd'i] babasına nisbet ederek çağırdılar, Zeyd de, "Ben Hârise'nin oğluyum, mezhebim de bilinen bir mezhebtir" dedi.

...*Eğer babalarını bilmiyor iseniz, dînde kardeşleriniz ve mevlâlarınızdır* {yani, eğer Zeyd'in kendisini nisbet edeceğiniz babasını bilmiyor iseniz, o sizin dînde kardeşinizdir ve sizin mevlânızdır}...

Çünkü, "Filan filanın mevlâsıdır" denir.

...{Nehyedilmeden önce ve bilmeyerek birini babasından başkasına nisbet ettiğiniz hallere gelince,} *hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur, ama* {nehiyden sonra} *kalblerinizin kasdettiği müstesnâdır* {yani, onda günah vardır}. *Allah* {nehiyden önceki "Zeyd, Muhammed'in (s.a) oğludur" şeklindeki sözlerini bağışlayan} *gafûrdur,* {geri kalan hususlar hakkında da} *rahîmdir.*

Müslümanlardan biri bu konu hakkında konuşunca Allah şu buyruklarını indirdi:

> 6. *Nebî* {kendisine itaat edilmek hususunda} *mü'minler için kendi öz nefislerinden* {yani, birbirlerine itaat etmelerinden} *önce gelir...*

Bu âyet nâzil olunca Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Ödenmesi gereken bir borç bırakanın borcunu ödemeye, bakıma muhtaç çoluk-çocuk bırakanın çoluk-çocuğuna bakmaya ben herkesten daha layığım. Fakat bir mal bırakanın malı mirasçılarınındır."

> *...Onun zevceleri de onların analarıdır* {yani, Müslümanların Nebî'nin (s.a) hanımlarıyla evlenmesi ebediyen helâl değildir}. *Akrabalar da Allah'ın kitabı gereğince diğer mü'minlerden* {yani, Ensâr'dan} *ve Muhâcirlerden* {yani, Medine'ye Ensâr'ın yanına hicret edenlerden} {miras hususunda} *birbirlerine daha yakındırlar...*

Böylece Allah Teâlâ mü'minleri, mirasçılık ile hicrete teşvik etmeyi murad etmiştir. Bu âyet nâzil olunca Muhacirler akrabalıklarına göre birbirlerine mirasçı oldular. Hicret etmemiş olan Müslüman, hicret etmiş olan Müslümana –velev ki oğlu, babası, kardeşi olsun– mirasçı olmazdı.

> *...Velîlerinize bir ma'rûf yapmanız müstesnâ* {yani, hicret etmeyen Müslüman akrabalarınızdan –Mekke'de ya da başka bir yerde bulunsunlar– mirasınızdan vasiyet etmeniz müstesnâ}. *Bu* {yani, mü'minler miras hususunda kâfirlerden önceliklidir hükmü} *kitabta* {yani, levh-i mahfuzda} *yazılmıştır.*

Muhacirler sayıca çoğalınca Allah miras paylaştırma hususunda muhacir olup olmadığına bakılmaksızın –Allah'ın kitabı gereğince– akrabalara paylarını verdi.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, el-Enfâl sûresinin sonlarında, {Müslüman olan} *akrabalar Allah'ın kitabınca birbirlerine* {Muhacir olsunlar olmasınlar miras hususunda} *daha yakındırlar. Kuşkusuz Allah her şeyi* {çok iyi bilen} *alîmdir* (el-Enfâl, 8/75) buyurmaktadır. el-Enfâl sûresindeki bu âyet-i kerîme, Ahzâb sûresindeki âyet-i kerîmeyi neshetmiştir.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرٰهِيمَ
وَمُوسٰى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾
لِيَسْـَٔلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاؤُكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ
الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾
هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾

7. *Hani Biz nebîlerden;* {ey Muhammed} *senden, Nûh'tan, İbrâhîm'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu Îsâ'dan ahidlerini almıştık. Evet onlardan sağlam bir ahid* {yani, söz} *almıştık...*

Muhammed (s.a), alınan misak hususunda nebîlerin ilki ise de, nebî olarak gönderilme hususunda sonuncuları idi. Şöyle ki: Şanı Allah Âdem'i (a.s) yarattıktan sonra ondan zürriyetini çıkardı ve zürriyeti arasında nebîlerden O'na ibâdet etmeleri ve ortak koşmamaları, insanları Allah'a ibâdete davet etmeleri, birbirlerini doğrulamaları ve kavimlerine samimiyetle öğüt vermeleri hususunda ahid aldı. İşte, *Evet onlardan sağlam bir ahid almıştık* ifadesi buna işaret ediyor. Allah'ın gönderdiği her nebî, kendisinden öncekini tasdik ettiği gibi, kendisinden sonra gelecek nebî ya da nebîleri de tasdik etmiştir.

8. *Ta ki o doğru sözlü kimselere* {yani, nebîlere} *doğruluklarına* {yani, risâleti tebliğ ettiklerine} *dâir soru sorsun.* {Rasûlleri inkâr eden} *kâfirler için ise elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab hazırlamıştır.*

9. *Ey îmân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini* {düşmanlarınızı sizden defetme nimetini} *hatırlayın...*

Ebû Süfyân b. Harb ve beraberindeki müşrikler Hendek günü Nebî (s.a) ve ashâbına karşı karargâh kurmuş; üç koldan harekete geçmişlerdi. Allah geceleyin üzerlerine soğuk bir rüzgâr ve melekler gönderdi. Rüzgâr çadırlarının iplerini kopardı, ateşlerini söndürdü, atları birbiri-

ne girdi. Melekler de karargâhlarının bulunduğu tarafta tekbir getirdi. Sonunda müşrikler savaşmaksızın geri dönüp kaçtılar. İşte Allah onlara bunu hatırlatmak üzere buyuruyor ki:

> *...Ey îmân edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani size* {müşriklerden: Ebû Süfyân ve ona uyanlardan oluşan} *ordular gelmişti. Biz de üzerlerine* {şiddetli} *bir rüzgâr ve* {aralarında Cebrâîl'in de bulunduğu 1.000 melekten oluşan} *görmediğiniz ordular gönderdik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görendir.*

Allah onların durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

> 10. *Hani onlar size hem üstünüzden* {yani, başlarında Mâlik b. 'Avf el-Basrî bulunduğu halde doğudan vâdinin yukarı taraflarından} *gelmişlerdi,...*

Uyeyne b. Hısn el-Fezarî de Gatafanlılardan 1.000 kişi ile beraberdi. Onlarla birlikte Fuleyha b. Huveylid el-Esedî ve Kurayza Yahudileri ile birlikte Yahudi Huyey b. Ahtab, Hevazinlilerle beraber de 'Âmir b. et-Tufeyl gelmişti.

> *...hem de alt tarafımızdan* {yani, merkezde Ebû Süfyân b. Harb'in, sağ ve sol cenahın başında da Yezîd b. Huneys ile el-Aver es-Sülemî'nin bulunduğu Kureyşliler de batıdan, vâdinin içlerinden: hendek tarafından} *(gelmişlerdi). O vakit gözler* {korkudan dolayı} *yerlerinden kaymış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı. Allah hakkında* {yani, yardımdan ümit kesmek, işlerin tersine döndüğü gibi} *türlü zanlarda bulunuyordunuz.*

İşte bu hususta Allah şöyle buyurmaktadır:

> 11. *İşte orada mü'minler* {savaş ve kuşatılmak ile} *ibtila olundu ve şiddetli bir şekilde sarsıldılar.*

Allah mü'minlerin içinde bulundukları sıkıntı ve zaafı görünce (Ahzâbın) üzerlerine rüzgâr ve meleklerden ordular gönderdi. Bunlar onların ateşlerini söndürdü, çadırların kazıklarını söktüler, çadırlarını yıktılar, kazanlarını devirdiler, yüzlerine kum savurdular. Netice de binekleri birbirine girdi, karargâhlarının çeşitli yerlerinde meleklerin tekbir seslerini duydular, dehşete kapıldılar. Fuleyha b. Huveylid el-Esedî, "Kuşkusuz Muhammed, artık size (karşı koyamayacağınız bir şekilde) zarar vermeye başladı. Haydi kendinizi kurtarmaya bakın" dedi. Bunun

üzerine her kavmin başı, “Yola koyulun” diye seslendi. Geceleyin sadece hafif eşyalarını alıp gerisini bırakarak kaçtılar. Aşırı rüzgâr ve karanlıktan dolayı bir şey göremiyorlardı. Böylece darmadağın olup geri çekildiler. İşte, *Allah kâfirleri hiçbir hayır elde etmeksizin öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta* {rüzgâr ve melekler ile} *mü'minlere yetti. Allah kavidir, azîzdir* {yani, onları bozguna uğratırken mülkünde kendisine karşı konulamayandır} (el-Ahzâb, 33/25) buyruğu bunu dile getirmektedir.

وَاِذْ يَقُولُ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذ۪ينَ ف۪ي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ
اِلَّا غُرُوراً ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ يَٓا اَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ
لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَر۪يقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ اِنَّ
بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ اِنْ يُر۪يدُونَ اِلَّا فِرَاراً ﴿١٣﴾ وَلَوْ
دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا
تَلَبَّثُوا بِهَٓا اِلَّا يَس۪يراً ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ
مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللّٰهِ مَسْؤُلاً ﴿١٥﴾

12. *O zaman* {aralarında Evs b. Kayzi ve Attib b. Kuşeyr el-Ensârî'nin de bulunduğu} *münâfıklar ve kalblerinde hastalık* {yani, şüphe, tereddüt ve küfür} *bulunanlar, “Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey va'd etmemiş” diyorlardı.*

Müşriklerin Mekke'den geldikleri haberini alan Nebî (s.a) hendek kazılmasını emretti. Her babanın çocukları kendileri adına belli bir bölüm kazdı. Selman el-Fârisî de Hâşimoğulları arasında idi. Selman bir kayaya rastladı, onu kıramadı. Nebî (s.a) Selman'dan kazmayı aldı ve üç darbe indirdi. Taş parçalandı ve adeta şimşek gibi bir aydınlık çıktı. Selman dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bu taşa vurunca, ben taştan hayret verici bir hal gördüm.

Nebî (s.a) sordu:

— Gerçekten gördün mü?

Selman cevab verdi:

— Evet.

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Birinci vuruşta Yemen'deki quvâyı [sarayı], ikinci darbede Medain'deki Ebyad'ı, üçüncü darbede Bizans şehirlerini gördüm. Allah bana bunları fethetmeyi ümmetime nasib edeceğini vahyetti.

Bunu duyan Müslümanlar sevindiler ve fakat savaşın ne kadar çetin olduğunu ve muhasarayı gören münâfıklar şüpheye düştü ve hoş olmayan sözler sarf ettiler. Ensâr'ın Evs kolundan ve Amr b. 'Avfoğulları'ndan olan Muattib b. Kuşeyr b. Adî dedi ki: "Muhammed bize Yemen, Fars ve Bizans saraylarını fethetmeyi va'd ediyor, oysa bizden bir kimse el-Cela denilen yere, bir ok isabet almadan gidemiyor. Allah'a yemin olsun ki bu 'Abdulmuttalib'in oğlunun aldatıcı sözlerindendir." Birkaç kişi daha ona uyarak onun bu sözlerini tekrarlayınca Allah, *O zaman münâfıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar, Allah ve Rasûlü bize bir aldatıştan başka bir şey va'd etmemiş" diyorlardı* buyruğunu indirdi.

Muattib b. Kuşeyr, "Bir kimse, 'O aldatışın kendisidir" deyip, 'Allah ve Rasûlü'nün bize va'dettiği bir aldatıştır' dememişse bu, Muhammed'in (s.a) Rasûl olduğunu tasdik etmemiş olduğundan dolayıdır. Şâyet böyle derse o'nu tasdik etmiş olur" dedi. Bunun üzerine Allah, "Muhammed'in söylediği Allah'ın va'd ettiğinin kendisidir ve o Allah'ın sözüdür" diyerek Muattib'i yalanladı.

13. *Hani onlardan* {yani, Sâlimoğulları'ndan olan münâfıklardan} *bir tâife de* {yorulmuş ve korkmuşlar da birbirlerine} *şöyle demişti: "Ey Yesribliler! Burası sizin için durulacak yer değildir* {yani. sizinle birlikte kimse kalmaz}. *Hemen* {Medine'ye} *dönün." İçlerinden bir kısmı* {yani, Medinelilerden Hârise b. Harboğulları ile Seleme b. Cuşemoğulları} *da Nebî'den izin isteyerek diyordu ki: "Gerçekten evlerimiz bir avrettir* {yani, boş ve savunmasızdır}...

Bunların evleri Medine'nin kenarında idi. Bu sebeble, "Evlerimiz korumasızdır, onlardan bir şeylerin çalınmasından korkuyoruz" demişlerdi.

...Halbuki evleri avret {yani, korumasız} *değildir. Onlar ancak* {savaştan} *kaçmak istiyorlardı.*

Bu buyruk, Hâriseoğulları ile Seleme b. Cuşemoğulları diye bilinen Ensâr'dan iki kabile hakkında inmiştir. Bunlar Hendek'teki yerlerini terk etmek istemişlerdi. Nitekim, *O zaman içinizden iki taife bozulmaya yüz tutmuştu. Halbuki Allah onların velîsi idi. Müminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdır* (Âl-i İmrân, 3/122) buyruğu da onlar hakkında inmiştir. Bu âyet nâzil olduktan sonra şöyle dediler: "Biz öyle bir şeyi içimizden geçirmemiş olmayı temenni etmiyoruz. Çünkü Allah bizim velîmiz idi."

14. *Eğer etrafından üzerlerine girilmiş olsaydı* {yani, Ahzâb Medine'nin çevresinden, değişik yerlerinden Medine'ye girseydi}, *sonra onlardan fitne* {yani, şirk koşmaları} *istenseydi, elbette onu yaparlardı* {yani, derhal şirk koşarlardı} *ve bu hususta ancak az bir süre gecikirlerdi* {yani, onlar şirk koşma emrini az bir gecikme ile yerine getirirler ve böylelikle kendilerini korumaya çalışırlardı}.

Allah durumlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

15. *Halbuki onlar, bundan önce* {yani, Hendek savaşından önce Akabe gecesinde Nebî'yi koruyacaklarını taahhüd etmiş} *yüz çevirmemek* {yani, bozguna uğrayıp arkalarını dönmemek} *üzere Allah'a söz vermişlerdi...*

Bunlar yetmiş kişi olup, Akabe gecesi Nebî'ye (s.a) demişlerdi ki:

— Rabbin için de, kendin için de dilediğin şartı koş!

Nebî (s.a) de şöyle demişti:

— Rabbim için, yalnız O'na ibâdet etmenizi ve hiçbir şeyi ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Kendim için de beni, kendinizi, çocuklarınızı ve hanımlarınızı koruduğunuz gibi korumanızı şart koşuyorum.

Onlar da sordular:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Bu dediklerini yapacak olursak bizim için ne var?

Nebî cevab verdi:

— Bunları yaparsanız sizin için dünyada zafer, âhirette de cennet vardır.

Onlar da şöyle karşılık verdiler:

— Biz de şartınıza uyacağız.

İşte Allah'ın, *Halbuki onlar, bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a söz vermişlerdi* buyruğu bunu anlatmaktadır. Çünkü Nebî'yi (s.a) kendilerini, çocuklarını ve mallarını korudukları şekilde koruyacaklarını belirterek bey'atleşmişlerdi. Bu nedenle Allah buyuruyor ki:

> *...Allah'a verilen söz sorulur* {yani, Allah Kıyâmet Günü ahdi/sözü bozmaktan dolayı sorguya çekecektir}.

Allah'ın düşmanı İblis, o gece koşulan şartı Ensâr'ın kabul ettiğini işitince öyle bir feryad etmişti ki uyuyanlar uyanmış, uyanık olanlar da korkuya kapılmıştı. Yüksek sesle bağırarak kâfirlere, "İşte insanlar Muhammed'e bey'at ettiler" demişti. Nebî (s.a) de İblise, "Hakir ve küçülmüş olarak defol ey Allah'ın düşmanı" demişti.

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَا تُمَتَّعُونَ
اِلَّا قَليلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُٓوءًا
اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا
وَلَا نَصيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقينَ مِنْكُمْ وَالْقَٓائِلينَ
لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ اِلَّا قَليلًا ﴿١٨﴾ اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ
فَاِذَا جَٓاءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ تَدُورُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذي
يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ
اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ اُولٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ وَكَانَ
ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسيرًا ﴿١٩﴾

> 16. *De ki: "Eğer siz ölümden yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçışınızın size asla faydası olmaz* {yani, ömrünüzü arttıramazsınız}. *O takdirde de* {dünyada} *ancak pek az* {yani, kısacık ömrünüz sona erene/eceliniz gelene kadar} *faydalandırılırsınız"* {ve ömrünüze bir şey eklenmesini sağlayamazsınız}.

17. *De ki: "Hakkınızda bir fenalık* {yani, yenilgi} *dilerse yahut sizin için bir rahmet* {yani, hayır: zafer} *murad ederse, sizi Allah'a karşı kim koruyabilir"* {yani, kötülüğü savmaya ve hayrı gerçekleştirmeye kimin gücü yeter}?...

Bunun bir benzeri de, *De ki: "Eğer Allah size bir zarar gelmesini dilerse yahut sizin bir fayda görmenizi isterse O'na karşı sizin için kim ne yapabilir?"* (el-Feth, 48/11) ayetidir.

...*Onlar kendileri için Allah'tan başka bir velî* {yani, kendilerine fayda sağlayacak bir yakın} *ve bir yardımcı* {yani, yenilgiye uğramalarını önleyecek bir kimse} *bulamazlar.* {Hakkınızda bir kötülük diler yahut bir rahmet murad ederse (O'na kim karşı durabilir?)}

18. *İçinizden engelleyenleri* {yani, 'Abdullâh b. Übey'i ve ashâbını} *ve kardeşlerine* {yani, Yahudilerden münâfık kardeşlerine} *"Yanımıza gelin" diyenleri Allah elbette bilir...*

Yahudiler Hendek günü münâfıklara haber göndererek dediler ki: "Ebû Süfyân ve beraberindekiler aracılığı ile kendinizi ölüme teslim etmeye sizi iten nedir? Çünkü onlar bu sefer güçleri yeterse sizden kimseyi bırakmayacaklardır. Biz sizin için korkuyoruz, siz bizim kardeşlerimizsiniz, biz de sizin komşularınızız." Bunun üzerine münâfıklardan 'Abdullâh b. Übey ile onun bir arkadaşı mü'minleri engellemeye, Ebû Süfyân ve beraberindekiler ile onları korkutmaya koyuldular ve dediler ki: "Eğer bu defa size karşı üstünlük sağlayacak olurlarsa sizden kimseyi bırakmayacaklardır. Siz Muhammed'den ne bekliyorsunuz ki? Allah'a yemin olsun, o bize hayır namına bir şey getiremez. Onda da bir hayır yoktur. Onun bütün yapacağı bizim burada öldürülmemize sebeb olmaktır. Onunla arkadaşlığınızın hiçbir faydası olmaz. Haydi gelin –Yahudileri kasdederek– kardeşlerimizin ve arkadaşlarımızın yanına gidelim."

Ancak münâfıkların söyledikleri bu sözler mü'minlerin îmânlarını, teslimiyetlerini ve Allah'tan ecir bekleyişlerini arttırmaktan başka bir işe yaramadı. İşte Allah'ın, *İçinizden engelleyenleri ve kardeşlerine "Yanımıza gelin" diyenleri Allah elbette bilir* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...*Zaten bunlar* {yani, münâfıklar} *ancak pek az savaşırlar* {yani, ecrini Allah'tan beklemeksizin sadece riyakârlık ve başkaları duysun diye savaşa katılırlar}.

Arkasından münâfıkların durumunu haber vererek buyuruyor ki:

19. *Onlar size karşı cimrilik ederler* {yani, ey mü'minler, münâfıklardan bazıları sizi engellemeye çalışmakla güya size şefkat gösteriyorlar}...

Arkasından Allah onların savaştaki hallerini haber vererek insanlar arasında kalbleri en korkak, yakînleri en zayıf, Allah hakkında zanları en kötü olan kimseler olduğunu belirtmektedir:

...Korku geldiğinde, ölümden üstüne baygınlık çökmüş kimse gibi gözleri dönmüş halde sana baktıklarını görürsün. O korku gidince {ve ganimet paylaşımına gelince} *de hayra* {yani, ganimete} *oldukça düşkün kimseler olarak keskin dillerle* {yani, kötülükle ve hiçbir sınır tanımadan dillerini uzatarak} *sizi incitirler...*

Kasdedilenler, 'Abdullâh b. Übey ve arkadaşlarıdır. Bunlar, "Ganimetten bize de pay verin, çünkü biz de sizinle birlikteydik. Bu ganimete siz bizden daha hakk sahibi değilsiniz" derler.

...İşte bunlar, îmân etmemiş {yani, Allah'ın tevhîdini ve Nebî'yi tasdik etmemiş} *kimselerdir. Bu sebeble Allah onların amellerini ihbat etmiştir* {yani, cihadlarını ibtal etmiş, boşa çıkarmıştır}. {Çünkü onların amelleri kötüdür, cihadları da îmândan kaynaklanmıyor.} *Bu* {yani, amellerinin boşa çıkarılması}, *Allah için pek yesirdir* {yani, kolaydır}.

Arkasından münâfıkları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۚ
وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ
يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ ۖ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو
اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ
الْأَحْزَابَ قَالُوا هَٰذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ
وَرَسُولُهُ ۚ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

20. *Bunlar ahzâb'ın henüz gitmemiş olduğunu sanırlar...*

Ahzâb, Nebî (s.a) ile ashâbı (r.anhum) aleyhine Hendek gazvesinde bir araya gelip birleşen hiziblerdir/gurublardır. Ebû Süfyân b. Harb Mekkelilerin; Yezîd b. el-Hulleys el-Huzaî Huzaalılardan bir kol olan Mustalıkoğulları'nın; Mâlik b. 'Avf en-Nadri Hevazinlilerin; Uyeyne b. Hısn b. Bedr el-Fezarî, Gatafanoğulları'nın; Tulayha b. Huveylid ise Esedoğulları'nın başında idi. Bunların dışında bir de Yahudiler vardı. Allah onların kalblerine korku, üzerlerine de saba rüzgârını saldı. Bu rüzgâr onların ateşlerini söndürdü, çadırlarını söktü. Görmedikleri meleklerden de askerler indirdi de karargâhlarında tekbir getirdiler. Allah'ın, meleklerin tekbiriyle Ahzâbın kalblerine korku salmasıyla, "Muhammed kötülük yapmaya başladı" deyip, dehşet içinde Mekke'ye doğru kaçtılar.

...*Eğer Ahzâb tekrar gelse* {yani, Ahzâb savaşmak için tekrar geri dönse}, {münâfıklar} *çölde bedevîler arasında bulunup* {savaşa katılmayarak} *haberlerinizi sormak isterlerdi* {yani, sizin başınızdan geçenleri soruştururlar, Muhammed'in (s.a) ve ashâbının neler yaptığını öğrenmeye çalışırlardı}. *Eğer* {o münâfıklar} *aranızda olsalardı* {ve savaşa katılsalardı} *ancak pek az savaşırlardı* {yani, ecrini Allah'tan beklemeksizin sadece riyakârlık olsun ve işitilsin diye savaşırlardı}.

21. *Andolsun ki sizin için Allah'ı ve âhiret gününü ümit eden* {yani, Allah'tan ve amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişten korkan} *ve Allah'ı çokça anan kimseler için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır.*

Çünkü savaşta o'nun küçük azı dişi kırılmış, kaşının üstünden yaralanmış, amcası Hamza öldürülmüştü. Savaşta ve zorlu zamanlarda o sizin iyiliğinizi gözetmeye gayret göstermişti.

Allah mü'minlerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

22. *Müminler ise* {Hendek günü} *Ahzâb'ı* {yani, Ebû Süfyân'ı ve arkadaşlarını} *gördüklerinde* {yani, zor ve sıkıntılı hallere düşüp savaşın zorlukları ile karşılaştıklarında}, *dediler ki: "Allah'ın ve Rasûlü'nün bize va'd ettiği budur"...*

Va'd edilenden kasıt, *Yoksa siz, sizden önce geçenlerin hallerinin bir benzeri başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara*

öyle yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çattı ve öyle sarsıldılar ki nihâyet peygamber kendisine îmân edenlerle birlikte "Allah'ın yardımı ne zaman gelecek" dediler. Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı pek yakındır (el-Bakara, 2/214) âyetidir.

> ..."*Allah da, Rasûlü de* {Bakara sûresinde} *doğru söylemiştir" ve* {Hendek gazvesindeki sıkıntı ve belâ} *onların ancak îmânlarını* {yani, Bakara sûresinde Allah'ın kendilerini sıkıntılarla ibtila edeceğine dâir va'dini tasdik etmelerini} *ve* {Allah'ın emrine ve hükmüne} *teslimiyetlerini arttırdı.*

Allah müminlerin niteliklerini belirterek şöyle buyurmaktadır:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ
قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ
الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ اِنْ شَاءَ اَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللّٰهُ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ
الْقِتَالَ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ وَاَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ
مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ
فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

23. *Müminler arasında Allah'a* {Mekke'de Akabe gecesi} *verdikleri sözde samimiyetle sebat gösteren nice yiğitler vardır. Onlardan kimisi adağını yerine getirdi* {yani, Hamza ve arkadaşları Uhud günü bu ahidlerine olan bağlılıklarını sürdürerek öldü}, *kimisi de beklemektedir* {yani, mü'minlerden bazıları da ahdine vefa gösterecek şekilde ecelini beklemektedir}. *Onlar* {münâfıkların yaptığı gibi ahidlerinden} *hiçbir şeyi değiştirmemişlerdir.*

24. *Çünkü Allah* {ahdine bağlı kalarak} *sadakat gösterenleri doğrulukları sebebi ile* {yani, îmân ve teslimiyetleri dolayısıyla} *mükâfaatlandıracak. Münafıkları da* {ahidlerini bozdukları için}

dilerse azablandıracak yahut {onları nifaktan çıkarıp îmâna hidâyet etmekle} *tevbelerini kabul edecek. Muhakkak Allah gafûrdur, rahîmdir.*

25. *Allah kâfirleri* {yani, Ebû Süfyân ve etrafında toplanan Ahzâb'ın diğer kesimlerini} *hiçbir hayır elde etmeksizin öfkeleri ile geri çevirdi. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah* {mülkünde çok güçlü olan} *kavîdir,* {hükmünde} *azîzdir.*

Sonra Allah, Hendek günü Nebî'ye (s.a) karşı müşriklere yardım eden Kurayza Yahudilerini; Huyey b. Ahtab ve beraberindekileri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

26. *Kitab ehlinden onlara yardım edenleri* {yani, Nebî ve mü'minlere karşı Ebû Süfyân ve müşriklere yardım eden Yahudileri} *de kalblerine korku salarak kalelerinden indirdi.*

Şöyle ki: Allah Hendek savaşında rüzgâr ve melekler yoluyla müşriklerin bozguna uğrayıp kaçmalarını sağlayınca Cibrîl (a.s) bir at üzerinde geldi. Nebî (s.a), "Ey Cibrîl! Atın yüzündeki bu toz da ne oluyor?" diye sordu. Cibrîl dedi ki: "Bu toz Allah'ın Ebû Süfyân'a ve onunla birlikte olanların üzerine gönderdiği rüzgârın tozudur." Nebî (s.a) atın yüzündeki ve eğeri üzerindeki tozu silmeye başladı. Cibrîl (a.s) ona dedi ki: "Kurayza oğulları'nın üzerine yürü. Kuşkusuz Allah senin lehine onları, kaya üzerinde ezilen yumurta gibi ezecektir."

Bunun üzerine Nebî (s.a), Kurayza oğulları Yahudilerinin üzerine yürüdü ve onları 21 gün muhasara etti. Sonra Ensâr'dan Sa'd b. Muaz'ın vereceği hükmü kabul ederek kalelerinden indiler. Sa'd da onlar hakkında, savaşçılarının öldürülmesi, kadın ve çocukların esir edilmesi hükmünü verdi. Nebî (s.a) tekbir getirerek, "Andolsun azîz ve celîl olan Allah da hükmünü verdi ve andolsun Allah arşı üzerinde Sa'd'ın verdiği hükümden razı oldu" dedi. Çünkü Cibrîl, Nebî'ye (s.a) şöyle demişti: "Kurayza oğulları'nın üzerine yürü, onların savaşçılarını öldür, çoluk çocuklarını esir et. Kuşkusuz Allah bu hususta sana izin vermiştir. Onlar senin için bir ikramdır." İşte Allah'ın, *Kitab ehlinden onlara yardım edenleri de kalblerine korku salarak kalelerinden indirdi* buyruğu buna işaret ediyor.

...Onlardan bir kısmını {yani, bir kesimi} *öldürüyordunuz* {–on-

lardan 450 kişi öldürüldü–}, *bir kısmını da esir alıyordunuz* {yani, bir kesim de esir alındı –ki sayıları 750 idi–}.

وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ
وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا لَمْ تَطَؤُهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرًا ﴿٢٧﴾ يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِاَزْوَاجِكَ اِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ
الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ اُمَتِّعْكُنَّ وَاُسَرِّحْكُنَّ
سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَاِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ
الْاٰخِرَةَ فَاِنَّ اللّٰهَ اَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ اَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾
يَا نِسَٓاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ
لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾
وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَٓا
اَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَاَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

27. *Onların yerlerini, yurtlarını, mallarını ve ayak basmadığınız yerleri* {yani, Hayber'i} *size miras verdi. Allah her şeye* {yani, kasabalar halkına ve başkalarına} *kadirdir* {yani, onların Müslümanlar tarafından fethedilmelerini sağlayandır}.

Ömer b. el-Hattâb (r.a) Nebî'ye dedi ki:

— Bedir günü ganimetleri beşe ayırdığın gibi burada da beşe ayırmayacak mısın?

Allah Rasûlü şöyle buyurdu:

— Bunu Allah mü'minleri dışarıda tutarak bana vermiştir.

Ömer (r.a) de şöyle dedi:

— Biz Rasûlullah'ın (s.a) emrini rıza ile kabul ettik, teslimiyetle itaat ettik.

Bunun üzerine Nebî (s.a) de onlardan yirmi esiri ailesi arasında

paylaştırdı. Geri kalanları ise ikiye böldü. Yarısını Sa‘d b. Ubade el-Ensârî ile birlikte Şam'a, yarısını ise Evs b. Kayzi el-Ensârî ile Gatafan'a göndererek at satın almalarını emretti. Onlar da çok miktarda at alıp getirdiler. Nebî (s.a) bu atları Müslümanlar arasında paylaştırdı.

Sa‘d b. Muaz (r.a) da Hendek günü kolundaki ana damara isabet eden bir ok ile yaralanmıştı. Yarası tekrar kanamaya başladı ve Nebî'nin kucağında iken kan kaybından vefat etti. Müslümanlarla birlikte onun cenazesine katılan Nebî (s.a), “Andolsun Sa‘d b. Mu‘az'ın (r.a) ölümü dolayısıyla arş sarsıldı” dedi.

28. *Ey Nebî! Zevcelerine de ki: “Eğer dünya hayatını ve onun ziynetini istiyorsanız gelin* {hanımını boşayan erkeğin mehrin dışında verdiği mut’a [bir miktar bağış] gibi} *size bağışta bulunayım ve sizi güzellikle* {yani, bir zarar vermeksizin güzel bir şekilde} *salıvereyim”...*

29. *...“Yok eğer Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu* {yani, cenneti} *istiyorsanız, muhakkak Allah aranızdan ihsan edici olanlara büyük bir ecir* {yani, cenneti} *hazırlamıştır.”*

Nebî'nin (s.a) kendilerini bu şekilde muhayyer bırakması üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk'ın (r.a) kızı ‘Âişe (r.anha) dedi ki: “Biz Allah'ı ve âhiret yurdunu tercih ediyoruz. Bizim dünyayla işimiz ne? Dünya yurdu geçicidir, âhiret ise kalıcıdır ve biz onu geçici olandan daha çok seviyoruz.” Nebî'nin bütün hanımları da ‘Âişe'nin (r.anha) söylediklerini tasdik etti. Allah'ı ve Rasûlü'nü seçmeleri üzerine, *Bundan başka kadınlar da, bunlardan birini başka zevcelerle değiştirmen de sana helâl olmaz* (el-Ahzâb, 33/52) âyeti sonuna kadar indi.

30. *Ey Nebî'nin hanımları! Sizden kim apaçık bir hayasızlıkta bulunursa* {yani, Nebî'ye (s.a) itaat etmezse}, *ona azabı* {âhirette} *iki kat arttırılır. Bu Allah'a göre pek kolaydır* {yani, onu azablandırmak Allah'a oldukça kolaydır}.

31. *Sizden kim Allah'a ve Rasûlü'ne kânit olur* {yani, itaat eder} *ve sâlih amel işlerse, Biz de ona ecrini* {âhirette} *iki defa veririz* {yani, her namaz, oruç, tekbir ya da tesbih karşılığında bir hasene yerine yirmi hasene yazılır}. *Hem Biz ona kerîm* {yani, güzel} *bir rızık* {yani, cennet} *hazırlamışızdır.*

يَا نِسَاءَ
النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ
بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا
﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ
الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ
الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾

> 32. *Ey Nebî'nin hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer* {Allah'a karşı} *takvâlı kimseler iseniz* {yani, ey Nebî'nin hanımları, siz vahyin inişine tanık oluyorsunuz; dolayısıyla insanlar arasında en takvâlı olması gerekenler sizlersiniz}, *edâlı ve yumuşak söylemeyin* {yani, hayasızlığa götüren bir sözü ima dahi etmeyin}. *O takdirde kalbinde hastalık bulunan* {yani, zina gibi bir günaha niyetlenen} *kimse umutlanır...*

Allah böylece erkeklerle konuşmaları noktasında onları uyarmakta, onlara iffetli olmayı emretmektedir. Ayrıca onlara bir de hicab emri vermektedir.

> *...Siz ma'rûf söz söyleyin* {yani, bilinen güzel söz söyleyin, hayasızca ifadeler kullanmayın}.

Bir nebîye yahut bir nebî hanımına iftirada bulunan kimseye, imamın öngöreceği sürgüne gönderme dışında iki had cezası uygulanır.

> 33. *Evlerinizde oturun* {hicabdan çıkmayın}, *ilk câhiliyeninki* {yani, Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden önceki dönemde olduğu} *gibi teberrüc etmeyin...*

Teberrüc, kadının, başının üzerinden örtüsünü çıkarması, dolayısıyla da küpelerinin ve gerdanlığının görülmesidir. *İlk câhiliye* ifadesi de, *İlk 'Âd...* (en-Necm, 53/50) buyruğuna benzemektedir.

Allah onlara iffeti emrettiği gibi, hicab arkasında olmalarını da emretmiştir.

...Namazı ikame edin, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Ey ehl-i beyt {yani, ey Nebî'nin (s.a) hanımları –çünkü onlar o'nun beytindedirler [evindedirler]–}, *Allah sizden ancak ricsi* {yani, Allah'ın bu âyetlerde kendilerine yasaklamış olduğu günah olan fiilleri} *giderip, sizi* {bu âyetlerde sözü edilen günahlardan} *tam anlamıyla temizlemek ister.*

Allah'ın kendilerine verdiği emirleri ihtiva eden âyetleri indirmesi de onlardan ricsi [günahı] uzaklaştırmasının kapsamı içerisindedir.

Bana babam el-Huzeyl'den tahdis edip dedi: Mukâtil b. Süleymân dedi ki: Allah, "ehl-i beyt" ifadesiyle Nebî'nin (s.a) bütün hanımlarını kasdetmektedir. Onlarla birlikte erkeklerden bir kişi dahi yoktur.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ
مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا
﴿٣٤﴾ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ
وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا
وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

34. *Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *ve hikmeti* {yani, O'nun Kur'ân'daki emir ve nehyini} *hatırlayın...*

Bununla düşünsünler diye onlara öğüt vermekte, sonra da onlara olan lütfunu şöylece hatırlatmaktadır:

...Muhakkak Allah latiftir, habîrdir.

Onlara karşı latif olduğu için yumuşak ve edalı söz söylemelerini yasakladı ve onların bu şekilde söz söylemelerinden haberdar olduğunu belirtti.

35. *Doğrusu Müslüman erkeklerle, Müslüman kadınlar,...*

Mü'minlerin annesi Ebû Ümeyye kızı Umm Seleme ile Ka'b el-Ensâri'nin kızı Nuseybe şöyle demişti: "Rabbimiz niçin erkekleri söz konusu ediyor da kitabının hiçbir yerinde kadınlardan söz etmiyor. Korkarız onlarda hayır namına hiçbir şey yoktur. Allah'ın da onlara bir ikramı olmayacaktır. Onlardan el mi çekmiştir? Bunun üzerine Allah Umm Seleme ile Ka'b kızı Nuseybe'nin sözleri ile ilgili olarak şu buyruklarını indirdi:

> *...Doğrusu Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar* {yani, tevhîd hususunda ihlâslı olan erkeklerle, ihlâslı olan kadınlar}, *îmân eden erkeklerle, îmân eden kadınlar* {yani, tevhîdi tasdik eden erkeklerle, tasdik eden kadınlar}, *kânit erkeklerle, kânit kadınlar* {yani, itaatkâr erkeklerle, itaatkâr kadınlar}, {îmânlarında} *sâdık olan erkeklerle* {îmânlarında} *sâdık olan kadınlar,* {Allah'ın emri üzere} *sabreden erkeklerle* {Allah'ın emri üzere} *sabreden kadınlar,* {Allah'a karşı} *hâşî olan erkeklerle,* {Allah'a karşı} *hâşî olan kadınlar* {yani, alçak gönüllü olan erkeklerle, alçak gönüllü olan kadınlar},...

Mukâtil dedi ki: Allah'a karşı huşûundan dolayı namazda iken sağını solundan ayırdedemeyen kimse onlardandır.

> ...{malını} *sadaka veren erkeklerle* {malını} *sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar,...*

Mukâtil dedi ki: Ramazan ayı orucunun yanısıra her aydan üç gün oruç tutan kimseler sâim ve sâimelerden [oruc tutan erkek ve kadınlardan] sayılır, dolayısıyla bu âyette sözü edilenler arasına girerler.

> *...ferclerini* {fuhşiyattan} *koruyan erkeklerle ferclerini* {fuhşiyattan} *koruyan kadınlar,* {dille} *Allah'ı çokça anan erkeklerle* {dille} *Allah'ı çokça anan kadınlar için Allah* {âhirette günahları için} *bir mağfiret ve büyük bir ecir* {yani, mükâfaat olarak cenneti} *hazırlamıştır.*

Yine Umm Seleme hakkında, *İçinizden gerek erkek, gerek kadın olsun sâlih amel işleyenin amelini karşılıksız bırakarak boşa çıkarmayacağım* (Âl-i İmrân, 3/195) âyeti sonuna kadar inmiştir. Yine Allah, *Erkek veya kadın kim mü'min olarak sâlih amel işlerse...* (el-Mü'min, 40/40) buyurmuştur.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ
لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ
أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ
مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا
وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ
أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾

36. *Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığı zaman hiçbir mü'-min erkek* {yani, Esed oğulları'ndan 'Abdullâh b. Cahş b. Rebah b. Sabra b. Murre b. Gumm b. Cudan} *ve hiçbir mü'min kadın* {yani, Cahş kızı ve 'Abdullâh b. Cahş'ın kız kardeşi Zeyneb} *için o işlerinde istediklerini yapma hakları yoktur...*

Nebî (s.a), halası Umeyme bt. 'Abdulmuttalib'in kızı Zeyneb bt. Cahş'ı Zeyd b. Hârise'ye istedi. 'Abdullâh, kızkardeşinin Zeyd'le evlenmesi fikrinden hoşlanmadı; çünkü câhiliye döneminde bedevi olan Zeyd esir olarak Mekke'ye getirilip satılmıştı. Sonra Nebî (s.a) onu azat ederek evlat edinmişti.[1] Güzel ve beyaz tenli olan Zeyneb de, "Onu kendime denk görmüyorum, ben Kureyş hanımları arasında en mükemellerden biriyim" dedi. Nebî'nin (s.a), "Ben onu senin için eş olarak beğendim" demesi üzerine, *Allah ve Rasûlü bir işi hükme bağladığında hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadına o işlerinde istediklerini yapma hakları yoktur* âyeti indi. Kelboğulları'ndan olan Zeyd b. Hârise Nebî'ye demişti ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Benim adıma bana kız iste.

Nebî (s.a) sormuştu:

— Kadınlardan beğendiğin var mı?

---

1 Câhiliye döneminde hür olan Zeyd, sekiz yaşlarında iken annesiyle birlikte annesinin akrabalarını ziyaret etmek için çölde yolculuk yaparken baskına uğrayarak ele geçirilerek Mekke'de satılmış ve bu yolla Hatice (r.anha) validemizin eline geçmişti. Hatice, Allah Rasûlü ile evlendikten sonra Zeyd'i Peygamber efendimize hibe etti. O da bilahare onu azat edip evlat edindi.

Zeyd de cevab vermişti:

— Cahş kızı Zeyneb.

Nebî (s.a) demişti ki:

— İsabet ettin, biz elimizden geleni esirgemeyeceğiz. Ancak o pek güzeldir ve herhangi bir davranış ile incitilmemesi gereken üstün bir kişiliğe sahibtir.

Zeyd dedi ki:

— Ey Allah'ın Nebîsi! Onun güzel bir kadın olduğu bir gerçek olmakla birlikte beni reddedecek olursa bu bana her şeyden daha ağır gelir.

Bu sebeble Zeyd, 'Alî'nin (r.a) yanına gitti. O da ona Nebî (s.a) ile konuşmasını söyledi. Zeyd dedi ki:

— Sen Nebî'ye (s.a) git. O sana karşı çıkmayacaktır.

Bunun üzerine 'Alî onunla birlikte Nebî'nin (s.a) yanına gitti. (Allah Rasûlü şöyle buyurdu):

— İstediğini yapacağım ey 'Alî, seni onun yakınlarına gönderiyorum, git onlarla konuş ve Benim, "Zeyd'i sizin için uygun görüyorum ve kızınızı ona nikâhlamanızı istiyorum" dediğimi bildir.

Onlar da kızlarını ona nikâhladılar.[2]

Zeyd mehir olarak –Nebî'nin kendisine verdiği– 10 dinar, 60 dirhem, 1 başörtü, 1 üst elbise, 1 gömlek, 1 alt elbise, 50 müdd [ölçek] buğday ve 10 müdd hurma verdi ve onunla gerdeğe girdi. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki Nebî'ye (s.a) Zeyneb'ten çektikleri dolayısıyla şikâyet etmeye başladı. Nebî (s.a) Zeyneb'in yanına gitti, ona öğüt verdi. Bu arada onun güzelliği, kılığı-kıyafeti hoşuna gitti.[3] Bu Allah'ın hükme

---

2 Bu âyetle ilgili olarak yapılan bu açıklamalarda birçok yönden tutarsızlıklar bulunmaktadır. Tutarsızlıklar mantıkî olmaktan ziyade dil ve anlatım açısındandır. Biz, karine ile en uygun anlamı tesbit etmeye çalıştık ve ancak bu şekilde tercüme edebildik. (Çeviren)

3 Bu gibi açıklamaların ne kadar ilgisiz ve bayağı olduğu ortadadır. Bunlara cevab vermek için nefes tüketmeye bile gerek yoktur. Çünkü Nebî (s.a) halasının kızı Zeyneb'i ilk defa görmüyordu; küçüklüğünden yetişkinlik dönemine kadar onu devamlı görüyordu. Eğer onu beğense ve onunla evlenmek isteseydi, kimse onu engellemezdi.

bağladığı bir konu idi. Sonra Nebî (s.a) içinde Allah'ın dilediği duygular ile geri döndü. Bundan sonra Nebî (s.a) Zeyd'e, "Sana karşı durumu nasıldır?" diye soruyor, Zeyd de Zeyneb'i ona şikâyet ediyordu. Nebî (s.a) de ona şöyle tevsiyede bulunuyordu:

— Allah'tan kork, hanımını nikâhın altında tut.

Kalbinde ise başka türlü duyguları saklıyordu. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu:

...Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse, kuşkusuz apaçık bir dalâletle sapmış olur.

Bu âyet nâzil olunca 'Abdullâh b. Cahş, Zeyneb'in evliliği ile ilgili yetkileri Nebî'ye (s.a) verdi. Zeyneb de Nebî'ye (s.a) dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ben de benimle ilgili yetkileri sana veriyorum.

Nebî (s.a) de Zeyneb'i Zeyd'e nikâhladı. Bir süre sonra Nebî (s.a) Zeyd'in yanına gitti, Zeyneb'i ayakta gördü. Zeyneb Kureyş kadınlarının en mükemmellerinden olup, güzel ve beyaz bir kadındı. Nebî'nin (s.a) kalbi ona meyletti ve "Kalbleri evirip çeviren Allah'ı tenzih ederim" dedi.[4] Zeyd durumu fark etti ve dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Bana izin ver de onu boşayayım, çünkü o bir parça kibirli birisidir. Bana büyükleniyor ve diliyle beni rahatsız ediyor.

Nebî (s.a) ise şöyle karşılık verdi:

— Hanımını nikâhın altında tut ve Allah'tan kork.

Sonra Zeyd onu boşadı. Bunun üzerine Allah şu buyruğunu indirdi:

37. *Hani sen* {ey Muhammed} *Allah'ın kendisine* {İslâm ile} *nimet verdiği, senin de kendisine* {kölelikten azad etmek sûretiyle} *nimet ettiğin kimseye,...*

Çünkü bedevî olan Zeyd câhiliye döneminde köle, sonra da bir azadlı olmuştu. O esir alınmış ve köle olarak satılmıştı. Sonra Nebî'nin (s.a) eline geçmiş ve Nebî de onu azad etmişti.

---

4 Muhakkik uzunca bir not düşerek, bu ve benzeri rivâyetlerin, sağlam hiçbir dayanağının olmadığını ve nübüvvet makamının bu gibi hususlardan tenzih edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. (Çeviren)

...*"Zevceni [eşini] nikâhında tut ve Allah'tan kork" diyordun. Allah'ın* {üzerine Kur'ân'ı indirmesi halinde} *açığa çıkaracağı şeyi* {yani, "keşke Zeyd Zeyneb'i boşasa" temennisini} *ise içinde gizliyordun* {yani, kalbinde saklıyordun}, *insanlardan* {yani, onların Zeyneb hususunda ileri geri konuşmalarından} *korkuyordun. Halbuki* {Zeyneb hakkında} *Allah'tan korkman daha uygundu...*

Nebî (s.a) bu âyeti, Allah'ın Zeyneb bt. Cahş ile ilgili durumunu –çünkü kalbi ona meyletmişti– açıkladığı şekilde okudu. Bu sebeble Ömer (r.a) şöyle dedi: "Şâyet Rasûlullah (s.a) Kur'ân-ı Kerîm'den bir şey saklamış olsaydı, aleyhindeki bu durumu açığa vuran bu âyet-i kerîmeleri gizlerdi."

...Nihâyet Zeyd'in o kadın [Zeyneb bt. Cahş] ile bir bağı kalmayınca {ey Nebî} *Biz onu seninle evlendirdik...*

Zeyd b. Hârise onu [Zeyneb bt. Cahş'ı (r.anha)] boşadı. İddeti bittikten sonra Nebî (s.a) onunla evlendi. Zeyneb bt. Cahş (r.anha), Nebî'nin (s.a) diğer hanımlarına karşı övünerek şöyle derdi: "Sizi velîleriniz olan erkekler evlendirdi, oysa beni Nebîsi (s.a) ile bizzat Allah Teâlâ evlendirdi."

...Böylece evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı {yani, ihtiyacı olan cima ilişkisi} *kalmayınca onlarla evlenmek hususunda* {yani, kişinin kendi sulbünden olmayıp da evlat edindiği kişinin hanımı ile evlenmesinde} *mü'minlere bir vebal olmasın. Allah'ın emri elbette yerini bulur.*

Bu buyruğun anlamı şudur: Nebî'nin (s.a) Zeyneb ile evlenmesi takdir edilmiş bir iştir.

Nebî (s.a) onunla evlenince Enes, "Muhammed oğlunun hanımı ile evlendi. Oysa o bize çocuklarımızın hanımlarıyla evlenmeyi yasaklıyor"[5] dedi. Bunun üzerine Allah, onların bu sözleriyle ilgili olarak şu buyrukları indirdi.

---

5 İbareden bu sözleri söyleyenin Enes olduğu anlaşılıyor ise de, Enes'in başkaları tarafından söylenen sözleri nakletmiş olması daha makul görünmektedir. (Çeviren)

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ
رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ
حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ
اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ
بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ
مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾
تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

38. *Nebî lehine Allah'ın farz kıldığı* {yani, Allah'ın o'nun için helâl kıldığı} *şeylerde o'na hiçbir harec/vebal yoktur. Bu Allah'ın önce geçenler hakkındaki sünnetidir* {yani, Allah'ın Muhammed'den (s.a) önce geçmiş olanlar hakkındaki sünneti de böyle idi}.

Kasıt, Dâvûd'un (a.s) kendisi sebebiyle fitneye maruz kaldığı bir kadına, Orya b. Hannan'ın karısına aşık olmasıdır.[6] Allah daha sonra Dâvûd ile sevdiği kadını bir araya getirdi. İşte Allah Muhammed (s.a) ile Zeyneb'i de aynı şekilde bir araya getirmiş bulunmaktadır. Çünkü Dâvûd (a.s) hakkında olanın benzerini o'nun hakkında da takdir etmiştir. Çünkü, *Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir* {yani, Allah Dâvûd ve Muhammed'e sözü geçen hanımlarla evlenmelerini takdir buyurmuştur}.

39. *Onlar* {yani, özel olarak Nebî (s.a)} *Allah'ın risâletlerini tebliğ ederler. O'ndan korkarlar* {yani, Nebî (s.a) insanlardan değil, Allah'ın açığa vurduğu Zeyneb bt. Cahş'ın durumu hakkındakileri gizlemek hususunda Allah'tan korkar –çünkü Allah Rasûlü Zey-

---

6 Muhakkikin düştüğü notu özetleyecek olursak: Dâvûd'a (a.s) nisbet edilenlerin güvenilir, ilmî bir dayanağı yoktur. Ayrıca nübüvvet makamına yakışmayan bir mahiyette oldukları da açıktır. (Çeviren)

neb'e aşık olmuştu–}. {Allah'tan aldıklarını tebliğ hususunda} *Allah'tan başka bir kimseden korkmazlar. Hasîb olarak* {yani, Zeyneb'in durumu hakkında –çünkü ona âşık olmuştu– şâhid olarak} *Allah yeter* {yani, O'ndan daha üstün bir şâhid olamaz}.

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ insanların, "Muhammed, oğlunun hanımı ile evlendi" şeklindeki dedikoduları ile ilgili olarak da şu buyrukları indirdi:

40. *Muhammed sizin adamlarınızdan kimsenin* {yani, Zeyd b. Hârise'nin} *babası değildir. Fakat o* {yani, Muhammed} *Allah'ın Rasûlü ve nebîlerin sonuncusudur* {yani, Muhammed'den (s.a) sonra başka nebî gelmeyecektir}...

Eğer Muhammed'in oğullarından biri yaşıyor olsaydı, o da nebî ve rasûl olacaktı. Bundan dolayı Yüce Allah, "O nebîlerin sonuncusudur" buyurmaktadır.

...Allah her şeyi çok iyi bilendir {yani, eğer Zeyd b. Hârise Muhammed'in (s.a) oğlu olsaydı o da bir nebî ve rasûl olacaktı}.

Muhammed sizin adamlarınızdan kimsenin babası değildir âyet-i kerîmesi nâzil olunca Nebî (s.a) Zeyd'e, "Ben senin baban değilim" dedi. Zeyd de, "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Hârise'nin oğlu Zeyd'im, benim nesebim bilinmektedir" karşılığını verdi.

41. *Ey îmân edenler!* {Diliniz ile} *Allah'ı pek çok zikredin/anın.*

42. *Sabah-akşam O'nu tesbih edin* {yani, Allah için sabah namazını, öğle ve ikindi namazlarını kılın}.

43. *O size salât getirendir, melekleri de* {yani, O size mağfiret edendir ve meleklere de sizin için mağfiret dilemelerini emreder},...

Buyruk, Ensâr hakkında nâzil olmuştur.

...sizi karanlıklardan nura {yani, şirkten îmâna} *çıkarmak için. O mü'minlere pek merhametlidir.*

44. *O'na kavuşacakları gün onların tahiyyeleri* {yani, âhirette yüce Rabbin huzuruna çıkacakları vakit meleklerin onları selâmlamaları}, *"Selâm" diyedir. Onlar için kerîm* {yani, cennette güzel bir ecir} *de hazırlamıştır.*

يَا أَيُّهَا
النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى
اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ
مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾ يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ
أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ
وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

45. *Ey Nebî! Şüphe yok ki Biz seni* {risâleti tebliğ ettiğine dâir bu ümmete karşı} *bir şâhid,* {cenneti ve dünyada muhalif olanlara karşı zaferi} *bir müjdeleyici ve* {ateşten korkutup uyaran} *bir nezîr olarak gönderdik.*

46. *İzni* {yani, emri} *ile Allah'a* {yani, Allah'ı tevhîd ile bilmeye} *çağıran ve nur saçan* {insanlar için aydınlatıcı bir hidâyet olan} *bir kandil olarak da.*

47. *Müminlere de, muhakkak onlar için Allah'tan büyük bir lütuf* {yani, cennet} *ve ihsan olduğunu müjdele.*

48. {Mekke ehlinden Ebû Süfyân b. Harb, İkrime b. Ebî Cehl, Ebu'l-A'ver es-Sülemî gibi} *kâfirlere ve* {'Abdullâh b. Übey, 'Abdullâh b. Sa'd, Tu'me b. Ubeyrik gibi} *münâfıklara itaat etme...*

Çünkü Ebû Süfyân ve onunla birlikte bulunanlar şöyle demişti: "Ey Muhammed! Bizim ilahlarımızı ağzına alma. Bunun yerine, 'Onların kendilerine ibâdet edenlere bir menfaati vardır ve onlara şefaat edeceklerdir' de."

...Onların {"Bizim ilahlarımızın şefaat etme hakları vardır" diyerek sana} *eziyet etmelerine aldırma. Allah'a tevekkül et* {yani, Allah'a güven}, *vekîl olarak* {yani, başkalarının zararını önleyici olarak} *Allah yeter.*

49. *Ey îmân edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenlerle evlenip} *sonra kendilerine dokunmadan* {yani, onlarla cima etmeden} *onları boşarsanız, sizin için onlar aleyhine sayacağımız bir iddet yoktur* {dolayısıyla arzu ederlerse boşandıkları gün evlenebilirler}. *Ayrıca onlara mut'a verin ve onları güzel bir şekilde* {yani, onlara zarar vermeksizin} *salıverin.*

يَٓا اَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّٓا اَحْلَلْنَا لَكَ
اَزْوَاجَكَ الّٰت۪ٓي اٰتَيْتَ اُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَم۪ينُكَ مِمَّٓا
اَفَٓاءَ اللّٰهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ
خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الّٰت۪ي هَاجَرْنَ مَعَكَۘ وَامْرَاَةً
مُؤْمِنَةً اِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ اِنْ اَرَادَ النَّبِيُّ اَنْ يَسْتَنْكِحَهَا
خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِن۪ينَۜ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا
عَلَيْهِمْ ف۪ٓي اَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ
عَلَيْكَ حَرَجٌۜ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَح۪يمًا ﴿٥٠﴾
تُرْج۪ي مَنْ تَشَٓاءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔو۪ٓي اِلَيْكَ مَنْ تَشَٓاءُۜ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ
مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ
وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَٓا اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا ف۪ي
قُلُوبِكُمْۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَل۪يمًا ﴿٥١﴾

50. *Ey Nebî! Muhakkak Biz sana mehirlerini verdiğin zevcelerini* {yani, nikâhın altında bulunan hanımları} *sana helâl kıldık. Allah'ın sana fey' olarak verdiklerinden sağ elinin mâlik olduklarını da* {sana helâl kıldık}...

Kasdedilenler, cariye olarak mâlik olduğu İbrâhîm'in annesi Mariye el-Kıbtiye ile esir alınmış olan Yahudi 'Amr'ın kızı Reyhane'dir.

> ...{Ayrıca} *seninle beraber* {Medine'ye} *hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını da* {sana helâl kıldık}...

Eğer kadın hicret etmemiş ise onunla evlenmek helâl olmaz.

> ...*Bir de nefsini nebîye bağışlayan mü'min kadını; eğer Nebî onu nikâhlamak isterse* {yani, mehir vermeksizin onunla evlenmeyi dilerse}.

Bu kadın da Câbir b. Dabab b. Hicr'in kızı Umm Şerik olup, 'Âmir b. Luey oğullarındandır. Daha önce Ezdli Ebû Fiker'in nikâhı altında idi. Ondan Şerik ve Müslim adında iki oğlu olmuştu. Nakledildiğine göre üzerine semâdan bir kova inmiş ve ondan su içmiştir. Sonra kocası Ebû Fiker vefat edince nefsini Nebî'ye (s.a) bağışladı. Ancak Nebî onun kendini bağışlamasını kabul etmedi ve onunla evlenmedi. Eğer kabul etmiş olsaydı bu, –mü'minler için söz konusu olmayıp– sadece o'na mahsus bir mübah olurdu.

Şâyet Yahudi, Hıristiyan ya da bedevî bir kadın kendisini Nebî'ye bağışlayacak olursa Nebî'nin (s.a) onunla evlenmesi helâl olmaz.

> ...*Bunu* {yani, bu bağışı, hibeyi}, *diğer mü'minler bir yana yalnız sana* {yani, ey Muhammed özellikle sana} *has olmak üzere helâl kıldık* {yani, kadının mehirsiz olarak senin dışında mü'minlerden bir kimseye kendisini bağışlaması helâl değildir}...

Umm Şerik kendisini Nebî'ye (s.a) hibe etmeden önce Ezdli, sonra da Devsli –ki Ebû Hureyre'nin kabilesidir– olarak bilinen Ebû Fiker'in hanımı idi. Allah mü'minlerin durumunu haber vererek buyuruyor ki:

> ...*Biz onlara* {yani, mü'minlere} *eşleri ve mâlik oldukları cariyeleri hususunda neleri farz kıldığımızı biliyoruz* {yani, onlara ancak mehir ve beyyine [şâhid] huzurunda nikâhlayacakları dört kadını ve ayrıca sağ ellerinin mâlik oldukları cariyeleri ile cimaı helâl kıldık}. *Ta ki sana* {ey Muhammed, mehirsiz hibe hususunda} *darlık olmasın. Allah* {Nebî'ye (s.a) mehir vermeksizin evlenmek hususunda} *gafûrdur,* {bunu o'na helâl kılmak sûretiyle} *rahîmdir.*
>
> 51. *Onlardan* {yani, amca, hala, dayı ve teyze kızlarından} *kimi dilersen geri bırakabilir* {yani, onunla evlenmeyebilir}, {onlardan} *kimi dilersen yanına alabilirsin* {yani, onunla evlenebilirsin}...

Böylece Allah Nebî'yi (s.a) akrabalarla evlenmek hususunda muhayyer bırakmıştır.

...{Aralarından} *geri bıraktıklarından kimi yanına almak* {yani, onunla evlenmek} *istersen sana vebal* {yani, yasak, darlık} *yoktur. Bu onların* {yani, Nebî'nin (s.a) nikâhı altında bulunan o'nu tercih etmiş hanımların} *gözlerinin aydın olmasına daha yakındır* {yani, daha uygundur}...

Çünkü onlar, "Eğer Allah Nebî'ye (s.a) Mekke'yi fethetmeyi nasib ederse 'Âişe dışında hepimizi boşayacak ve bizden nesebi daha önde olanlarla evlenecektir" demişlerdi. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu:

...*ve* {senin onlar üzerine sana helâl kıldığımız yakın akrabalarla evlenme dışında evlenmeyeceğini bilip üzülmeyeceklerdir} *ve kendilerine verdiğin* {nafaka} *ile hepsinin* {yani, dokuz hanımın} *razı olmalarına* {daha uygundur –çünkü nafakalarında biraz darlık vardı–}. *Allah kalblerinizde olanı bilir. Allah alîmdir,* {kusurları bağışlayan} *halîmdir.*

Sonra Allah Nebî'ye (s.a), kendisini seçen dokuz hanım dışındakilerle evlenmeyi haram kılarak şöyle buyurmaktadır:

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ
مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ
إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

52. *Sonra* {nikâhın altında bulunan dokuz zevcen dışında} *kadınlar sana helâl olmaz* {yani, artık bunlardan fazlasıyla evlenmen helâl değildir}. *Bunların* {yani, bu dokuz hanımın} *birini başka zevcelerle değiştirmen de güzellikleri hoşuna gitse bile* {helâl değildir}...

Kasdedilen hanım, Has'amlı Umeys kızı Esma'dır, ki zülcenaheyn Ca'fer'in hanımı idi.

...*Sağ elinin mâlik olduğu* {yani, köle olarak velâyetin altında bulunan} *müstesnâ...*

Bundan sonra Nebî'yi (s.a), hanımları hakkında olmaması gereken uygulamaları yapmaktan sakındırarak şöyle buyurmaktadır:

...Allah her şeyin {yani, her amelin} *üzerinde bir rakîbdir* {yani, gözetleyicidir}.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ
إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ وَلَٰكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا
طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَٰلِكُمْ
كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي
مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ
ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ
أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ
أَبَدًا إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا
أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾

53. *Ey îmân edenler! Nebînin evlerine, sizin için yemeğe izin verilmeden girmeyin. Yemeğin pişmesini beklemeyin. Fakat davet olunduğunuzda* {Nebî'nin (s.a) huzuruna} *girin. Yemeği yediniz vakit dağılın* {yani, yanından kalkıp ayrılın}. *Söze dalmak için beklemeyin...*

Çünkü onlar yemekten önce ve sonra Nebî'nin (s.a) yanında kalıyorlardı. Bu olay mü'minlerin annesi Ebû Ümeyye kızı Umm Seleme'nin evinde olmuş, uzun süre konuşup durmuşlardı. Bu durum Nebî'yi (s.a) rahatsız ediyor, fakat onlara, "Kalkın" demekten sıkılıyordu. İşte, *Söze dalmak için de beklemeyin* buyruğu bunu anlatmaktadır.

...Çünkü bu Nebî'yi rahatsız etmekte ama o sizden utanmaktadır. Allah ise haktan utanmaz.

Sonra Allah Nebîsi'ne, hanımlarını hicab [perde] arkasına almasını emretti. Hanımlarına tercih serbestisi ve teyemmüm ile ilgili buyruklar 'Âişe'nin başından geçen olay sebebiyle indi.

Hicab ile ilgili buyruk ise Cahş kızı Zeyneb'in durumu hakkında indi. Allah mü'minlere Nebî'nin (s.a) hanımlarıyla ancak perde arkasın-

dan konuşabileceklerini söyledi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> *...Onun hanımlarından ihtiyaç olan bir şey istediğinizde hicab arkasından isteyin. Bu* {şüpheli hallerden yana} *sizin kalbleriniz için de, onların kalbleri için de daha temizdir.*

Teym b. Murre oğulları'ndan olan Talha b. ‘Ubeydullâh el-Kuraşî, –‘Âişe'yi (r.anha) kasdederek– “Muhammed bize amcamızın kızlarının yanına girmeyi yasaklıyor” dedi. Çünkü her ikisi de Teym b. Murre oğulları'ndandır. Sonra kendi kendine, “Allah'a yemin ederim eğer ben hayatta iken Muhammed ölürse ‘Âişe ile evleneceğim” dedi. Bunun üzerine Allah şunları indirdi:

> *...Sizin Allah'ın Rasûlü'ne eziyet vermeniz de, ondan sonra zevcelerini nikâhlamanız da ebediyen olacak bir şey değildir. Çünkü bu Allah'ın yanında çok büyük bir iştir.*

Zira Allah Nebî’nin (s.a) hanımlarını mü’minlere -tıpkı anneleri gibi- haram kılmıştır. Bundan dolayı Allah mü’minlere, o'nun hanımlarıyla evlenmeyi çok büyük bir iş olarak göstermiş, sonra da gizlediklerini ve açığa vurduklarını bildiğini söylemiştir:

> 54. *Siz* {kendinizle alakalı} *bir şeyi açıklar* {bununla Talha'nın, “Muhammed bizim amcamızın kızlarının yanına girmemize engel oluyor” sözünü açık açık söylemesini kasdetmektedir} *yahut onu gizlerseniz* {yani, kalblerinizde saklarsanız –çünkü o, “Nebî'nin (s.a) ölümünden sonra ‘Âişe ile evleneceğim” sözünü içinde gizli tutmuştu–}, *kuşkusuz ki Allah* {gizli olsun, açık olsun} *her şeyi çok iyi bilendir.*

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا
أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا
مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

> 55. *Hanımlar için babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları* {yani, Müslüman olan hür kadınlar} *ve sağ ellerinin mâlik oldukları* {yani,

Nebî'nin (s.a) hanımlarının köleleri} *hakkında* {yani, hicab olmadan huzurlarına girmelerinde} *günah yoktur* {yani, bundan dolayı onlar için bir vebal yoktur}...

Hem onları, hem de onların yanına hicab söz konusu olmaksızın girebilecekleri sakındırıp uygunsuz bir halde olmamalarını emrederek hanımlara şunları söylemiştir:

...{Anılanların yanınıza girebilmeleri hususunda} *Allah'a karşı takvâlı olun. Şüphe yok ki Allah her şeye* {yani, bütün amellerinize} *şehîddir* {yani, hanımların ya da huzurlarına girenlerin uygunsuz halleri olursa Allah'ın gözünden kaçmaz}.

إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يُؤْذُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاَعَدَّ
لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٨﴾

56. *Muhakkak Allah ve melekleri Nebî'ye salât ederler...*

Allah'ın Nebî'ye (s.a) salât etmesi, mağfirette bulunmasıdır. Meleklerin salât etmesi ise Nebî (s.a) için mağfiret dilemeleridir.

...*Ey mü'minler! Siz de o'na salât getirin* {yani, Nebî (s.a) için mağfiret dileyin, gerektiği gibi o'na salât ve selâm getirin}...

Bu âyet nâzil olunca Müslümanlar, "Burada anılanlar senin içindir ey Allah'ın Rasûlü, bizim için ne var?" diye sordular. Bunun üzerine, *O sizi karanlıklardan nura çıkarmak için size salât getirendir, melekleri de. O mü'minlere çok merhametlidir* (el-Ahzâb, 33/43) âyeti indi.

57. *Allah'a ve Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e} *eziyet edenlere,...*

Buyruk, Medineli Yahudiler hakkında inmiştir. Onların Allah'a eziyetleri, Allah'ın evladı olduğunu iddia etmeleri ve Allah'ın yarattığı gibi kendilerinin de –heykel ve sûretleri kasdederek– yarattıklarını iddia etmeleridir. Nebî'ye (s.a) eziyetleri ise, Muhammed'in bir sihirbaz, bir deli, bir şair, bir yalancı olduğunu iddia etmeleridir.

...Muhakkak Allah onlara dünya ve âhirette lanet etmiş...

Dünyada lanetten maksat; azab edilmeleri, öldürülmeleri, sürgüne gönderilmeleridir. Âhirette lanetten kasıt ise, Allah'ın onları cehennem ateşi ile azablandırmasıdır. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...ve onlar için muhîn {yani, hor kılan} *bir azab hazırlamıştır.*

58. *Mümin erkeklere ve mü'min kadınlara, kazanmadıkları şeyleri isnad ile eziyet edenler var ya, muhakkak onlar bir bühtan* {yani, olmadık bir şey} *ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar.*

Denildiğine göre buyruk, 'Alî b. Ebî Tâlib (r.a) hakkında inmiştir. Şöyle ki: Münâfıklardan birkaç kişi ona eziyet ediyor ve aleyhinde yalanlar uyduruyorlardı.

Halifeliği döneminde Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) Ensâr'dan Übey b. Ka'b'a, "Ben şu, *Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara ..... eziyet edenler* âyetini okudum ve bu beni oldukça etkiledi. Allah'a yemin ederim böylelerini döveceğim ve onları cezalandıracağım" demesi üzerine Übey b. Ka'b, "Sen onlardan değilsin. Sen te'dib edici ve öğreticisin" dedi.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ
يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا
يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ
الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ
لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾
مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ
فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

59. *Ey Nebî! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle: "Cilbâblarını üzerlerine idnâ eylesinler"...*

Cilbâb'dan kasıt, hımâr'ın [baş örtüsünün] üzerindeki kina'dır [yüzörtüsüdür]. Şöyle ki: Medine'ye hanımlarıyla birlikte gelen Muhacirler, Ensâr'ın evlerinde konuk oldular. Evler dar gelmeye başladı. Kadın-

lar da geceleyin tabii ihtiyaçlarını karşılamak için hurmalıklara giderlerdi. Kötü niyetli kimseler ise geceleyin kadınları gözetliyor, onların yanına yaklaşıyor ve onları elleriyle taciz ediyorlardı. Eğer kadın cimaa razı olursa, ona ücretini verip ihtiyacını karşılıyordu. Kadın iffetli birisi ise bağırıyordu, adam da kaçıp gidiyordu. Bu gibi kimseler çoğunlukla cariyelerin peşine takılırlardı. Geceleyin ise cariye ile hür kadın ayırt edilemiyordu. Müminlerin hanımları bunu kocalarına anlattılar, geceleyin zinakârlardan çektiklerini dile getirdiler. Onlar da durumu Nebî'ye (s.a) söyleyince, *Ey Nebî! Zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına söyle: "Cilbâblarını üzerlerine idna eylesinler"* buyruğu indi.

> ...*Bu onların* {kılıkları itibariyle kötülük yapacak kadınlardan olmayan iffetli kadınlar olduklarının} *tanınmaları,* {geceleyin} *incitilmemeleri* {ve kimsenin onlarla kötü iş yapma umuduna kapılmaması} *için daha uygundur. Allah* {azablarını geciktirmekte} *gafûrdur,* {onları cezalandırmakta acele etmediği için de} *rahîmdir.*

Sonra Allah onları tehdit ederek Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

> 60. *Eğer münâfıklar* {münâfıklıklarından}, *kalblerinde* {günahkârlığa sevkeden} *hastalık bulunanlar* {yani, zinakârlar}...

Kötü amellerini söz konusu ederek nitelendirmek üzere de şöyle buyurmaktadır:

> ...*ve Medine'de yalan haber yayanlar* {–ki münâfıklar mü'minlere düşmanları ile ilgili hoşlarına gitmeyecek haberler veriyorlardı–} *vazgeçmezlerse* {yani, bunlar günahkârlıklarından, yalan haberler yaymaktan ve münâfıklıklarından vazgeçmeyecek olurlarsa}, *andolsun* {ey Muhammed} *sana onlarla çarpışmanı* {yani, onları öldürmeni} *emrederiz.* {Hatta seni buna mecbur kılarız.} *Sonra da onlar orada ancak az bir süre sana komşuluk ederler.*
>
> 61. {Onları} *lanete uğramışlar* {yaparız}. *Nerede ele geçirilirlerse yakalanırlar* {Allah nerede bulunur ve nerede yakalanırlarsa her durumda onların lanetlenmesini öngörmüştür} *ve alabildiğine öldürülürler* {yani, onları yakalayın ve savaşıp öldürün}.

Bunun üzerine münâfıklar öldürülmek korkusuyla bu işlerden vazgeçtiler.

62. *Daha önce geçenler hakkında* {yani, Bedir'e katılan müşrikler hakkında} *Allah'ın sünneti bu idi.* {İşte bu zinakârlar ve yalan haberler yayanlar da yaptıklarından vazgeçmeyecek olurlarsa aynı şey başlarına gelir}. *Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme* {yani, bir kayma} *bulamazsın* {çünkü Allah'ın öldürülmelerine dâir emri hakkın ta kendisidir}.

يَسْـَٔلُكَ ٱلنَّاسُ عَنِ ٱلسَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ ٱللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّ ٱلسَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ
سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾
يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ
وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا
فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا ﴿٦٧﴾

63. *İnsanlar sana Sâ'ati* {yani, kıyâmeti} *sorarlar...*

Nebî (s.a) hutbe irad ederken bir adam o'na Sâ'at hakkında soru sordu. Allah da Nebî'ye (s.a} vahyetti ki:

...De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın yanındadır. Ne bilirsin belki de o Sâ'at {yani, kıyâmet} *pek yakındır."*

64. *Muhakkak Allah kâfirlere* {yani, Mekke kâfirlerine} *lanet etmiş ve onlar için bir saîr* {yani, alevli bir ateş} *hazırlamıştır.*

65. *Onlar orada [cehennemde/saîr'de] ebediyen kalıcıdırlar. Hiçbir velî* {yani, azab edilmelerini önleyecek hiçbir yakın} *ve yardımcı* {yani, azaba karşı onları kollayacak hiçbir yardımcı} *da bulamayacaklardır.*

66. *Yüzlerinin ateşte evirilip çevirileceği o günde diyecekler ki: "N'olaydı keşke biz Allah'a ve Rasûl'e* {yani, Muhammed'e (s.a)} *itaat etseydik."*

67. *Ve* {ileri gelenlerine itaat eden Mekkeli Arab müşrikleri} *di-*

yecekler ki: "Rabbimiz! Gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik"...

Buyruk, Bedir günü yemek yedirenler [el-mut'imûn] hakkında inmiştir. Bunlar, aralarında Ebû Cehl b. Hişâm, Rabî'a'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe'nin de bulunduğu oniki kişi hakkında inmiştir.

Büyüklerden kasıt ise, küfürde ileri gelen yaşlı başlı kimselerdir.

...*"Onlar da bizi yoldan saptırdılar"* {yani, hidâyet yolundan: tevhîdden bizi uzaklaştırdılar}.

Kasdedilenler, Bedir günü yemek yedirenler ile Kureyş'ten alay ediciler olarak tanınan kimselerdir.

Sonra tâbi olanlar şöyle diyeceklerdir:

رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ
لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ
فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا ۚ وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا
عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ ۖ
إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ
وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

68. ...*"Rabbimiz! Onlara* {yani, Kureyş kâfirlerinin önder ve başkanlarına} *azabtan iki kat ver ve onları büyük bir lanetle lanetle"* {yani, ardı ardına gelen ve kesilmeyen lanetlerle lanetle}.

69. *Ey îmân edenler! Siz Mûsâ'ya eziyet edenler gibi olmayın...*

Allah mü'minlere, Muhammed'e (s.a) eziyet etmemeleri için öğüt verdi, onların Zeyd için "Muhammed'in oğlu Zeyd" dememelerini em-

retti. Çünkü bu Nebî'yi (s.a) rahatsız eden, o'na eziyet veren bir hitâbtı. İsrâîloğulları'nın Mûsâ'ya eziyet ettiği gibi siz de eziyet etmeyin, çünkü onlar –aşırı hayası sebebiyle– Mûsâ'nın (a.s) hayalarının şişik olduğunu iddia etmişlerdi. İsrâîloğulları çıplak yıkanıyorlardı, Mûsâ'nın ise ırmakta veya başka bir yerde yıkandığı vakit mutlaka üzerinde peştamal olurdu. Bu nedenle, "Mûsâ'nın bizim gibi çıplak yıkanmayışının sebebi hayalarının şişik olmasıdır" dediler. Mûsâ (a.s) bir gün Şam [Suriye] topraklarında bir pınarda yıkanırken bir kayanın arkasına geçmiş, elbiselerini de o kayanın üzerine bırakmıştı. Taş elbisesiyle birlikte kaçıp gitti. Mûsâ (a.s) da çıplak olarak peşinden gitti ve nihâyet taşa yetişip 'asâsıyla taşa vurdu. Mûsâ (a.s) nerede olursa olsun 'asâyı elinden bırakmazdı. Taşa, "Haydi eski yerine dön" dedi. Taş, "Ben de bir emir kuluyum. Niye bana vuruyorsun?" dedi. O da taşı eski yerine götürdü. İsrâîloğulları Mûsâ'nın, yaratılış itibariyle insanların en güzellerinden, sûret itibariyle de en dengeli, ölçülü olanlarından biri olduğunu; iddia ettikleri rahatsızlığın o'nda bulunmadığını gördüler. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

> ...*Allah o'nu dediklerinden* {yani, hayalarının şişik olduğu iddialarından} *temize çıkardı. O Allah indinde* {yeri üstün} *itibarlı ve değerli idi.*
>
> 70. *Ey îmân edenler! Allah'a karşı takvâlı olun ve dosdoğru söz* {yani, adaletli söz olan tevhîdi} *söyleyin.*
>
> 71. *O da* {tevhîd ile} *amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin,* {sizin için tertemiz etsin ve} *günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne* {yani, Muhammed'e (s.a)} *itaat ederse büyük bir fevz bulmuş olur* {yani, o hayır ile kurtulmuş ve hayırdan pek büyük bir pay almış olur}.
>
> 72. *Biz emaneti* {yani, itaati} *göklere, yere ve dağlara arz ettik* {yani, haklarında sevâb ve cezanın söz konusu olmasını, iyiliklerine mükâfaat, isyankârlıklarına ceza teklif ettik} *de onlar onu yüklenmek istemediler* {yani, sevâb ve ikab şartı ile itaat etmeyi kabul etme gücünü bulamadılar}, *bundan* {yani, itaati terk etme korkusuyla azabtan} *endişeye düştüler* {yani, korktular}.

Allah cennette bulunan Âdem'e (a.s), "Bunu içindekilerle birlikte taşır mısın?" diye sordu. Âdem, "İçinde ne var ya Rabbi?" diye karşılık

verdi. Allah "İtaat edersen mükâfaat, isyan edersen ceza" buyurdu. Âdem, "İçindekilerle birlikte onu yüklenmeyi kabul ediyorum" dedi. Ancak az bir süre, yani aynı günde iki saatlik bir süre geçmemişti ki Âdem Rabbine isyan etti, emanete ihanet etti. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getiriyor:

> ...*Ama onu insan* {yani, Âdem (a.s)} *yüklendi. Çünkü o* {günahı sebebiyle nefsine karşı} *çok zâlim ve* {itaatin kapsamındaki sevâb ve ikabın âkıbetini bilmemek hususunda} *çok câhildir.*

> 73. *Ta ki Allah münâfık erkeklerle münâfık kadınları, müşrik erkeklerle müşrik kadınları azablandırsın* {yani, emaneti insana teklif etmemizin sebebi, münâfık erkek ve kadınlara, müşrik erkek ve kadınlara Allah'ın azab etmesi içindir}...

Çünkü onlar emanete ihanet ettiler, rasûlleri yalanladılar, ikrar edip kabul ettikleri ahdi bozdular. Allah onları Âdem'in (a.s) sırtından çıkartıp, *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sormuş, onlar da "Evet" (Rabbimizsin) demişlerdi* (el-A'râf, 7/172). Ancak onlar bu itirafı nakzettiler, itaati, yani tevhîdi terk ettiler.

> ...*Mümin erkeklerle mü'min kadınların da* {emaneti yerine getirdikleri ve ahidlerini bozmadıkları için} *tevbelerini kabul etsin* {diye bu emaneti arzettik}. *Allah* {günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı merhametli olan} *rahîmdir.*

34. SEBE SÛRESİ

Mekke'de inen Sebe sûresi, Kûfiyyûna göre 54 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِۜ
وَهُوَ الْحَك۪يمُ الْخَب۪يرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ
مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا يَعْرُجُ ف۪يهَاۜ وَهُوَ الرَّح۪يمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ الَّذ۪ينَ
كَفَرُوا لَا تَأْت۪ينَا السَّاعَةُۜ قُلْ بَلٰى وَرَبّ۪ي لَتَأْتِيَنَّكُمْۙ عَالِمِ الْغَيْبِۚ
لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَٓا اَصْغَرُ
مِنْ ذٰلِكَ وَلَٓا اَكْبَرُ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍ مُب۪ينٍۙ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Göklerde olanlar da, yerde olanlar da* {yani, bütün yaratılmışlar} *yalnız Kendisinin olan Allah'a hamdolsun...*

Mekke kâfirleri ölümden sonra dirilişi inkâr edince şanı yüce Rabbimiz zatını överek, *Allah'a hamdolsun* buyurdu.

...Âhirette de hamd yalnız O'nundur {yani, O'nun dostları âhirette cennete girecekleri vakit O'na hamd edeceklerdir}...

Yine O'nun dostları âhirette cennette girecekleri vakit, *Bize olan va'dini yerine getiren Allah'a hamdolsun* (ez-Zümer, 39/74) ve, *Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun* (el-A'râf, 7/43) diyeceklerdir.

...*O* {ölümden sonra diriliş hükmünü vermiş olan} *hakîmdir,* {onu çok iyi bilen} *habîrdir.*

2. *O yere gireni* {yani, yağmuru}, *ondan çıkanı* {yani, bitkiyi}, *gökten ineni* {yani, yağmuru} *ve oraya yükseleni* {yani, semâya yükselen melekleri} *bilir. O* {onlara azabı göndermekte acele etmeyen} *rahîmdir, gafûrdur.*

3. *Kâfirler* {yani, Ebû Süfyân} {Mekke kâfirlerine, "Lât'a ve 'Uzzâ'ya yemin olsun ki} *Sâ'at* {ebediyen} *bize gelmeyecek" dediler...*

Ebû Süfyân putlar adına yemin edince Nebî (s.a) de Allah adına yemin etti. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu:

1 ...{Ey Muhammed} *de ki: "Hayır* {kıyâmet saatinin} *gaybı*{nı} *bilen*
2 *Rabbim hakkı için o* {Sâ'at: Kıyâmet} *elbette size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre* {yani, karıncaların en küçük türü} *ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz. Bundan* {yani, bu zerre ağırlığından} *küçük yahut* {zerre ağırlığından} *büyük ne varsa muhakkak apaçık bir kitabtadır* {yani, levh-i mahfuzda apaçık bellidir}.

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ
﴿٤﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ
أَلِيمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ
مِن رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا
مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾

4. *Bu, îmân edip* {yani, tasdik edip} *sâlih amel işleyenleri* {yani, adaletli davrananları} {Kıyâmet Günü} *mükâfaatlandırması içindir. İşte onlar için* {günahları dolayısıyla} *bir mağfiret ve* {cennette} *kerîm* {yani, güzel} *bir rızık vardır.*

Mekke kâfirlerini söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

5. *Âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *hakkında âciz bırakmak* {yani, insanları Kur'ân'a îmân etmekten uzaklaştırmak} *için çalışanlar* {yani, bu yolda uğraşanlar} *var ya,...*

Benzeri bir buyruk da Hacc sûresinde bulunmaktadır.[1]

...işte onlara elem verici, kötü bir azab vardır.

Benzeri bir buyruk da Câsiye sûresindedir.[2]

1 Bkz. Hacc, 22/51.

2 Bkz. Câsiye, 45/11.

6. *Kendilerine* {Allah'ı tanımaya dâir} *ilim verilenler* {yani, kitab ehlinin îmân edenleri}...

Bu buyruk İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Kendilerine önceden hikmet verilenler" şeklindedir.

...bilir ki, {ey Nebî} *Rabbinden sana indirilen* {Kur'ân} *hakkın ta kendisidir ve o* {mahlukatı arasında övülen} *hamîd,* {mülkünde} *azîz olanın yoluna* {yani, dînine} *hidâyet eder* {yani, davet eder}.

7. {Ölümden sonra dirilişi inkâr eden} *kâfirler dediler* {yani, Ebû Süfyân Mekke kâfirlerine dedi} *ki: "'Siz çürüyüp paramparça olduktan* {yani, yeryüzünde dağılıp et ve kemikleriniz yok olup gittikten} *sonra muhakkak yeniden yaratılırsınız'* {yani, ölümden sonra diriltilirsiniz} *diye haber veren bir adamı gösterelim mi size?"...*

Sonra Ebû Süfyân devamla dedi ki:

أَفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلٰى مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ
بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَاٰيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا
يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنِ اعْمَلْ
سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿١١﴾

8. *..."Acaba o* {yani, Muhammed (s.a)} *Allah'a karşı* {bizim ölümden sonra diriltileceğimizi söylerken} *yalan mı uydurdu yoksa o'nda* {yani, Muhammed'de} *bir delilik mi vardır?"...*

Allah Teâlâ onlara şöyle cevab vermektedir:

...Hayır, asıl âhirete îmân etmeyenler {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenler}, {âhirette} *azab içinde ve uzak bir dalâlettedirler* {yani, pek uzun bir bedbahtlık içerisindedirler}.

Bunun bir benzeri de el-Kamer sûresinin sonlarındadır.[3]

Sonra onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

9. *Gökte ve yerde önlerinde ve arkalarında ne olduğuna bakmazlar mı?...*

Sonra bunları beyân ederek şöyle buyurmaktadır:

...Dilersek onları yere geçiririz {ve yer de onları yutar} *yahut gökten üzerlerine parçalar* {yani, göğün bir tarafını} *düşürürüz* {ve bunlarla onları helâk ederiz}. *Muhakkak bunda münîb* {yani, ihlâsla tevhîdi kabul eden} *her kul için bir âyet* {yani, ibret} *vardır.*

10. *Andolsun ki Biz nezdimizden Dâvûd'a bir üstünlük* {yani, nübüvvet, Zebur, kendisine musahhar kılınan dağları, kuşları ve demiri} *verdik...*

Nitekim Nebî'ye (s.a) hitâb eden, *Allah'ın senin üzerindeki fazlı* {yani, sana lütfettiği nübüvvet ve kitab} *pek büyüktür* (en-Nisâ, 4/113) âyeti de buna benziyor.

Sonra Allah o'na verdiklerini beyân ederek şöyle buyurmaktadır:

...“Ey dağlar! Siz de o'nunla {yani, Dâvûd (a.s) ile} *beraber tesbih edin”* {yani, Rabbi zikredin –bu da tesbihtir–} *dedik. Ve “Ey kuşlar siz de”* (dedik). *Ona demiri de yumuşatmıştık.*

Dâvûd (a.s) ateşe gerek duymadan demiri hamur gibi örüyor ve bunlardan uzunca zırhlar yapıyordu. Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

11. *Uzun, geniş zırhlar yap...*

Dâvûd'dan önce zırhlar sadece dövülmüş demir plakalar halinde idi. Dâvûd (a.s) ise, ateşe sokmaksızın ve çekiçle dövmeksizin zırhları çivilerle birbirine bağladı. Eliyle demirden yaptığı zırhların değeri 1.000 dirhemi buluyordu.

Dâvûd'a buyurdu ki:

...Dokumada işini sağlam tut {yani, çivileri halkaların içinden sağlamca geçir}, {fakat çiviler büyük olmasın ki halkalar delin-

---

3 Bkz. el-Kamer, 54/42-48.

mesin. Çivileri halkaların içerisinden örgü gibi de geçirme ki (halkalar) incelmesin}...

Sonra Allah Dâvûd hanedanına hitâben buyuruyor ki:

...*"Sâlih amel işleyin* {yani, "Elhamdulillah" deyin}, *çünkü Ben yaptıklarınızı çok iyi görenim" diye emrettik.*

Sonra Allah, Dâvûd'un oğlu Süleymân'ı ve o'na verdiği hayır ve ikramları söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

وَلِسُلَيْمٰنَ الرّ۪يحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌۚ
وَاَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِۜ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِاِذْنِ
رَبِّه۪ۜ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ اَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّع۪يرِ ﴿١٢﴾
يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَٓاءُ مِنْ مَحَار۪يبَ وَتَمَاث۪يلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍۜ اِعْمَلُٓوا اٰلَ دَاوُ۫دَ شُكْرًاۜ وَقَل۪يلٌ مِنْ عِبَادِيَ
الشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِه۪ٓ
اِلَّا دَٓابَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاَتَهُۚ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ
اَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُه۪ينِ ﴿١٤﴾

12. *Süleymân'a da rüzgârı* {musahhar kıldık}. *Sabah esişinde bir aylık yol alırdı* {yani, onun aldığı mesafe bir aylık süre idi –rüzgâr onları Beytu'l-Makdis'ten taşıyıp Istahr'a götürüyordu–}, *akşam da* {Zabulistan'a} *bir aylık* {uzaklıktaki yere} *giderdi* {üstlerinden bir kuş, altlarından bir yaprak geçmez ve bu rüzgâr toprağı da kaldırmazdı}. *Biz o'na erimiş bakır pınarını akıttık* {yani, Süleymân için Yemen topraklarında suyun aktığı gibi akan bakır pınarını üç gün süre ile çıkardık}. *Cinlerden bir kesim de* {Süleymân'ın (a.s) azîz ve celîl olan} *Rabbinin emri ile* {Süleymân'ın} *önünde iş görürlerdi* {yani, Biz Süleymân'a cinlerden böylelerini de musahhar kılmış, emrine vermiştik}. *Onlardan kim verdiğimiz emirden saparsa* {yani, Süleymân'ın emrinin dışına çıkarsa}, *Biz ona* {dünya hayatında alevli} *saîr azabından tattırırdık* {yani, elinde ateşten kamçı bulunan bir melek Süleymân'ın emri dışına çıkanı kamçılardı –işte saîr azabı budur–}.

> 13. *Onlar kendisine* {yani, cinler Süleymân'a} *mihrablardan* {yani, mescidlerden}, {Arz-ı Mukaddes ve Istahr'da bakır ve mermerden yapılan ve kendilerine ibâdet edilmeyen} *heykellerden, büyük havuzları andıran çanaklardan* {yani, büyüklükleri itibariyle develerin su içtikleri havuzları andıran Yemen topraklarından, kemikten tencerelerden –ki her birinin üzerinde 1.000 kişi oturur ve onlardan yemek yerlerdi–} *ve yerlerinde sabit* {yani, hareket etmeyen, üzerinde yükseldiği ayakları bulunan pek büyük} *kazanlardan istediğini yaparlardı...*

Dağlardaki malzemelerle yapılan bu büyük kazanlar ve bakır pınarı Yemen'de idi. Süleymân'ın mülkü ise Mısır ile Kabil arasındaki bölgeyi kapsıyordu.

Devamla Allah şöyle buyurmaktadır:

> *...Ey Dâvûd hanedanı!* {Size verilen hayırlar sebebiyle} *siz de şükrederek çalışın. Kullarımdan* {Rabb'lerine} *şükreden ise azdır.*

> 14. *Biz* {Süleymân'ın} *ölümüne hükmedince* {–çünkü Süleymân'ın (a.s) yaşı ilerlemişti. O sırada Beytu'l-Makdis'te bulunuyordu–} *'asâsını* {alt tarafından} *yiyen ağaç kurdundan başkası onlara* {yani, cinlere –Süleymân'ın–} *ölümünü göstermedi...*

Çünkü cinler insanlara, yarın ne olacağı ile ilgili gaybı bildiklerini söylüyorlardı. Bu nedenle onlar Beytu'l-Makdis'te Süleymân'ın ölümü ile sınandılar. Dâvûd (a.s) Beytu'l-Makdis'in temellerini, Mûsâ'nın (a.s) çadırını kurduğu yerde atmış idi. Fakat onu bina etmeden önce vefat etti. Süleymân Beytu'l-Makdis'i kayalar, taşlar ve zift ile bina ettirmeye başladı. Ölüm vakti yaklaşınca aile halkına, "Beytu'l-Makdis'i bina etmeyi bitirinceye kadar ölümümü cinlere haber vermeyin" dedi. Binasının tamamlanması için ise bir yıllık çalışma gerekiyordu. Ölüm o'na 'asâsı üzerine dayanmış iken geldi. Cinlerin Beytu'l-Makdis'in binasını yarıda kesip dağılmamaları için ölümünün gizlenmesini ve bir sene boyunca kendisi için ağlamalarını vasiyet etmişti. Yakınları da bu vasiyete uygun hareket ettiler. Bir sene boyunca çalışıp Beytu'l-Makdis'in binasını bitirdiler. Allah da sene bitiminde 'asâsının alt tarafından ağaç kurdunu musallat etti, o da o'nun 'asâsını yedi. İşte, *'Asâsını yiyen ağaç kurdundan başkası...* buyruğu bunu anlatmaktadır. O vakit Süleymân

ölmüş olarak yere yıkıldı, durumu gören cinler de dağılıp gittiler. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> *...Nihâyet* {Süleymân} *yıkılıp yere düşünce,* {insanlar tarafından} *açıkça anlaşıldı ki, eğer onlar* {yani, cinler} *gaybı* {yani, gayb olan Süleymân'ın ölümünü} *bilmiş olsa idiler* {bir sene boyunca} *bu horlayıcı azab içinde* {yani, Beytu'l-Makdis'in yorucu inşaasında çalışmaya} *devam etmezlerdi.*

Cinlere bu adın veriliş sebebi, insanlardan gizlenip saklanmaları ve onlar tarafından görülmemeleridir.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا
مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾
فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ
جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

> 15. *Andolsun ki Sebeliler* {–ataları Sebe'in adı Zucel b. Yeşhub b. Ya'rub b. Kahtan'dır–[4]} *için kendi meskenlerinde bir âyet vardır.* {Biri Arim vâdisinin} *sağında* {diğeri ise Arim vâdinin} *solunda iki bahçe vardır...*

Allah bu bahçe sahiblerine buyurdu ki:

> *...Rabbinizin* {bahçelerdeki} *rızkından yeyin ve O'na* {yani, size ihsan ettiği bu rızık dolayısıyla Allah'a} *şükredin.* {Sebe toprakları, güzel meyveler veren} *hoş bir belde ve* {Rabbiniz de, size vermiş olduğu rızık dolayısıyla şükrettiğiniz takdirde günahları bağışlayan} *gafûr bir Rabb.*

Sebe toprakları ve Sebelilerin bahçeleri öylesine verimliydi ki, kadın başının üzerine zembil olduğu halde bahçeye girer, kendisi elini bir

---

4 Büyük bir ihtimalle *ve huve raculün* [o bir adamdır] ibaresindeki "ra" harfi noktalı görülerek "Sebe'in adı" şeklinde okunmuştur. Nitekim tarih kitablarında Sebe ile ilgili verilen neseb, –yanlış okunduğunu zannettiğimiz kelime müstesnâ– Mukâtil'in verdiği ile aynıdır: Sebe b. Yeşhub b. Ya'rub b. Kahtan. Bkz. İbnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih.* (Çeviren)

şeye değdirmeden zembili türlü meyve ve mahsullerle dolardı. Yağmur yağdığı vakit, günlerce uzaklıktaki mesafelerden el-Arim vâdisine seller gelirdi. Bunun için iki dağ arasındaki geçide kayalar ve ziftler ile bir sed yaptılar. Nihayet sular vâdinin iki tarafında yükseldi. Böylece bu vâdilerde çeşitli meyveler ve üzüm bağları yetişti. Onlarsa Rabb'lerine isyan ettiler, O'na şükretmediler. Allah'ın şu buyrukları bunu anlatmaktadır:

16. *Fakat onlar* {haktan} *yüz çevirdiler. Biz de onlara Arim selini gönderdik...*

Sel, gelen sudur. Arim de vâdinin adıdır. Allah'ın, onların inşa ettikleri sedde musallat ettiği el-Huld isimli fare seddi oydu ve su dışarı çıkmaya başladı. Böylece bahçeleri kurudu.

...ve iki bahçelerinin yerine buruk yemişli {erak adındaki ağacı} *acı ılgınlı* {ağaçları olan ve ondan taze ok sapları yapılan et-Tarfâ adındaki} *ağaç ile içinde Arabistan kirazından da az bir şey bulunan iki bahçe verdik.*

ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا
بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا
فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا
رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ
وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ
﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ
مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

17. *İşte nankörlük etmeleri sebebi ile onları böyle cezalandırdık. Zaten Biz nankörlük edenlerden başkasını cezalandırır mıyız?* {yani, Allah'ın nimetlerine nankörlük eden kimselerden başkası kötü amelleri sebebiyle cezalandırılmaz.}

18. *Onlar* {yani, Sebeliler} *ile* {ağaçlar ve su ile} *bereket verdiğimiz memleketler* {olan Arz-ı Mukaddes'teki Ürdün ve Filistin} *arasında ardarda* {yani, birbirine bitişik} *kasabalar var ettik...*

Böylece onlar Yemen toprakları ile Şam toprakları arasında ticaret yapıyorlardı. Her milde bir kasaba ve bir pazar vardı. Şam'dan Yemen'e geri dönünceye kadar yüklerini çözmelerine gerek bulunmuyordu. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

...Oralarda {gecelemek ve gündüz ortasında istirahat etmek için bir kasabadan diğerine} *gidip gelmelerini takdir etti. Oralarda güvenlik içinde geceler ve gündüzler boyunca gezin* {yani, açlıktan, susuzluktan, yırtıcı hayvanlardan yana güvenlik içerisinde gidip gelin}.

Fakat Rabb'lerine şükretmeyip, O'ndan kasabaların ve konaklama yerlerinin birbirlerinden daha uzak olmasını istediler.

19. *"Rabbimiz! Yolculuklarımızın arasını uzaklaştır" diye du'a ettiler ve nefislerine zulmettiler. Biz de onları* {insanlara} *anlatılan hikâyeler kıldık ve onları darmadağın ettik* {yani, onların her tarafa dağılmalarını sağladık}...

Böylece onlar Sebe topraklarından çıkıp yola koyuldular; Ezdliler Bahreyn ve Umman'a, Huzaalılar Mekke'ye, Ensâr'ı teşkil eden Evs ve Hazrec Medine'ye, Gassanlılar ise Şam'a yerleştiler. İşte darmadağın olmaları budur. Allah'ın, *Biz de onları anlatılan masallar kıldık ve onları darmadağın ettik* buyruğu bunu ifade etmektedir.

...Kuşkusuz bunda {yani, bahçelerinin yok edilmesinde ve etrafa dağılmalarında} *çok sabreden* {yani, bu ümmetin mü'minlerinden bir kimse Sebe halkının karşı karşıya kaldığı belânın benzeri ile karşılaşacak olursa çok sabredenlerden olur}, *çok şükreden herkese âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

"Şekûr", nimetleri dolayısıyla Allah'a çok şükreden kişi demektir.

20. *Andolsun İblis onların aleyhindeki zannını gerçekleştirdi...*

İblis dumansız ateşten, Âdem ise çamurdan yaratıldı. Sonra İblis, "Kuşkusuz ateş çamuru yenik düşürecektir" dedi. Ardından da, "Bu sebeble, *Andolsun onların hepsini azdıracağım, ancak onlardan ihlâsa*

erdirilmiş kulların müstesnâ" (el-Hicr, 15/39-40) diye and içti. İşte bundan dolayı onlar aleyhindeki zannı da gerçekleşmiş oldu.

...*de mü'minlerden bir kesim dışında* {yani, Allah'ın ihlâsa erdirdiği kulları müstesnâ} *ona uydular,* {bunlar ise şirk hususunda ona uymadılar}.

Bunlar, Allah'ın haklarında, *Muhakkak Benim kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz* (el-Hicr, 15/42) dediği kimselerdir.

21. *Halbuki onun* {yani, İblisin} *onlar üzerinde bir sultânı* {yani, onları hidâyetten saptırıp dalâlete götürecek şekilde bir hâkimiyeti} *yoktu. Ancak Biz âhirete îmân eden kimse ile ondan yana şüphede olanları bilmek* {yani, mü'mini kâfirden ayırt etmek} *için böyle yaptık. Rabbin* {îmân ve şüphe türünden de olsa} *her şeyin üzerinde hafîzdir* {yani, koruyucu, gözetleyicidir}.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ
وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾
وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهُ حَتّٰى اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ
قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ
﴿٢٣﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ وَاِنَّا
اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾

22. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Allah'tan başka* {ilâh olduklarını} *iddia ettiklerinize* {yani, kendilerine ibâdet ettiğiniz meleklere} *du'a edin bakayım* {da onlar yedi yıl boyunca maruz kaldığınız açlık musibetini ve sıkıntısını üzerinizden gidersinler}...

Buna benzer bir buyruk İsrâ sûresindedir.

Allah meleklerin durumunu haber vermek üzere de şöyle buyurmaktadır:

...*Onlar göklerde de* {yani, göklerin yaratılışında da}, *yerde de*

zerre ağırlığınca {yani, karıncaların en küçük türü olanlardan birisi ağırlığınca dahi} *bir şeye sahib değildirler* {yani, bunu dahi yaratmaya güçleri yoktur}. {Nasıl olur da sizin karşı karşıya kaldığınız sıkıntıları giderebilirler}. *Onların bu ikisinde* {yani, meleklerin göklerin ve yerin yaratılmasında} *hiçbir ortaklığı da yoktur ve O'nun bunlardan* {yani, meleklerden} {herhangi bir iş için} *hiçbir yardımcısı da yoktur.*

Sonra Allah, Mekkelilerin fayda umduğu melekleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

23. *O'nun nezdinde şefaat* {yani, meleklerin şefaati} *kendisine* {tevhîd ehlinden şefaat edilmesi için} *izin verdiklerinden başkasına* {yani, başka hiçbir kimseye} *fayda vermez...*

Sonra Allah meleklerin korkularını söz konusu etmekte, vahyi işittikleri vakit kıyâmetin kopacağı korkusuyla secdeye kapandıklarını belirtmektedir. Peki bu durumda olan varlıklara nasıl ibâdet ediyorlar? Ne diye meleklerin de korktukları zata ibâdet etmiyorlar?

...Nihâyet kalblerinden korku giderilince,...

Semâvatta bulunan melekler Îsâ ile Muhammed (s.a) arasındaki dönemde –ki ikisi arasında yaklaşık 600 yıllık bir süre vardır– vahyin sesini işitmemişlerdi. Muhammed'e (s.a) vahiy nâzil olunca, vahyin sesini işittiler ve kıyâmetin kopacağı korkusuyla secdeye kapandılar. Çünkü Cibrîl her semâda bulunanlara, vahyin inzâl edildiğini haber vermişti. İşte, *Nihâyet kalblerinden korku giderilince* buyruğu buna işaret ediyor.

...Nihâyet kalblerinden korku giderilince {yani, kalblerindeki korku ve dehşet açılınca}, {secdeden kalktılar ve melekler birbirlerine Cibrîl'in bildirdiğine göre} *"Rabbimiz ne buyurdu?" dediler. Onlar, "Hakk"* {yani, vahiy} *diye cevab verdiler. O alîdir* {yani, pek yücedir}, *kebîrdir* {yani, pek büyüktür, O'ndan büyük yoktur}.

24. {Meleklere ibâdet eden Mekke kâfirlerine} *de ki: "Göklerden* {yağmur ile} *ve yerden* {bitkiler ile} *sizi rızıklandıran kimdir?"...*

Onların verdikleri cevab şudur: *"Allah"* {bizi rızıklandırıyor}. (Yûnus, 10/31)

Ardından Allah, Nebî'ye (s.a) hitâben buyurdu ki:

..."{Sizi rızıklandıran} *Allah'tır" de...*

Burada ifade tamam olmaktadır.

...Şüphe yok ki biz yahut siz bir hidâyet üzereyiz veya apaçık bir dalâlette.

Âyetin son kısmına, yani *Şüphe yok ki biz yahut siz bir hidâyet üzereyiz veya apaçık bir dalâlette* ifadesine gelince: Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a) şöyle dedi: "Gelin, maişetimize bir bakalım; dünyevî imkânlar bakımından biz mi üstünüz yoksa siz mi? Biz üstün olduğumuza göre, siz dalâlet üzeresiniz." Nebî (s.a) de onlara şöyle cevab verdi: "Sizinle biz aynı durumda değiliz. Kuşkusuz iki kesimden biri {yani, ben ve ashâbım hidâyet üzeredir} veya apaçık bir dalâlettedir" {yani, siz/Mekke kâfirleri de dalâlettedir}.

Buradaki "ev" [veya/yahut] edatındaki "elif" bir sıladır [fazladan gelmiştir]. Tıpkı, *Onlardan günahkâr yahut pek nankör kimseye itaat etme* (el-İnsan, 76/24) buyruğunda olduğu gibi.

قُلْ لَا تُسْـَٔلُونَ
عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا
ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِيَ
الَّذِينَ أَلْحَقْتُمْ بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا
وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ
مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَكُمْ مِيعَادُ
يَوْمٍ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

25. *De ki: "Siz bizim işlediğimiz günahlardan sorumlu olmazsınız, biz de sizin işlediklerinizden dolayı sorumlu olmayız."*

26. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Rabbimiz* {âhirette} *bizi* {ve sizi} *bir araya toplayacak. Sonra aramızda hakk* {ya-

ni, adalet} *ile fethedecektir* {yani, hüküm verecektir}. *O* {adaletli hüküm veren} *fettâhdır,* {verdiği hükmü çok iyi bilen} *alîmdir."*

27. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "O'na* {yani, Allah'a} {meleklerden} *kattığınız ortakları bana gösterin"* {bakalım, bir şey yaratabilmişler midir?}...

Allah buyuruyor ki:

...Hâşâ {onlar hiçbir şey yaratmamışlardır}. *Bilakis o* {her şeyi yaratan} *Allah'tır.* {Mülkünde} *azîzdir,* {emrinde hikmeti sonsuz} *hakîmdir.*

Benzeri bir buyruk da Ahkâf sûresindedir.[5]

28. *Biz seni* {ey Muhammed} *ancak bütün insanlar için* {aralarından onun çağrısını kabul edenleri cennet ile} *müjdeleyici ve* {kendisine karşı gelenleri de ateş ile} *inzâr edici olarak gönderdik. Fakat insanların* {yani, Mekke halkının} *çoğu bilmezler.*

29. *Onlar, "Eğer doğru söyleyenler iseniz* {yani, azabın dünya hayatında bizim üzerimize ineceği iddianda doğru söylüyor isen ey Muhammed} *bu tehdit ettiğin* {yani, bize va'd edip tehdit ettiğin azab} *ne zaman gerçekleşir" derler.*

30. *De ki: "Sizin* {azab için belirlenmiş} *va'dolunan bir gününüz vardır. Ondan* {yani, o belirli süreden} *ne bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz"* {yani, ondan uzaklaşamazsınız, daha önce de gelmesini sağlayamazsınız}.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ
يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ
بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلَ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا
لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

31. *Kâfir olanlar* {yani, el-Esved b. 'Abdi Yeğus ile Saleb –ki ikisi de 'Abdu'd-Darr b. Kusay oğullarından el-Hâris b. Sebbak'ın

---

5 Bkz. el-Ahkâf, 46/2.

oğullarıdır–} *dediler ki: "Biz bu Kur'ân'a da îmân etmeyiz* {yani, seni de, Kur'ân'ı da tasdik etmeyiz}, *bundan önce gelen* {yani, Kur'ân'dan önce indirilen} *kitablara da* {yani, Tevrât'a, İncîl'e, Zebur'a da {îmân etmeyiz: onları da tasdik etmeyiz}. {Ey Muhammed} *sen o zâlimleri* {yani, Mekke müşriklerini} *Rabb'leri huzurunda* {âhirette} *durdurulmuş, sözü birbirlerine döndürürlerken* {yani, biri diğerine söylerken} *bir görsen...*

Sonra onların neler söyleyeceklerini şöylece haber vermektedir:

...*Zayıf görülenler* {ki bunlar, tâbi olanlardır} *müstekbirlere* {yani, îmâna karşı büyüklenen küfrün önderlerine}, *"Siz olmasaydınız biz elbette îmân edenler olurduk"* {yani, "Siz ey büyük kimseler, siz olmasaydınız biz mü'min olurduk: Allah'ın tevhîdini tasdik ederdik} *diyecekler.*

Önderleri olan büyükler de, kendilerine uyan zayıf kimselere şu şekilde karşılık verecekler:

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ
عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ
اِذْ تَأْمُرُونَنَا اَنْ نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهُ اَنْدَادًا وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْاَغْلَالَ فِي اَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا
هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ
اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا اِنَّا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ
اَكْثَرُ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾

32. *Büyüklük taslayanlar güçsüz bırakılanlara der ki: "Size geldikten sonra hidâyetten* {yani, îmân etmekten} *sizi biz mi alıkoyduk* {yani, engelledik}? *Hayır, siz zaten mücrim kimseler idiniz."*

Zayıflar da büyüklere şu şekilde karşılık verecekler:

33. *Güçsüz bırakılanlar büyüklük taslayanlara derler ki: "Hayır, gece-gündüz hilekârlıklar* {yani, gece ve gündüz yalanlar söylüyordunuz}. *Çünkü siz bize Allah'a* {yani, O'nun tevhîdini inkâr ederek} *kâfir olmamızı, O'na ortaklar koşmamızı emrederdiniz.* {Âhirette} *azabı* {gözleriyle} *gördükleri vakit* {içlerinde} *pişmanlıklarını gizleyeceklerdir. Biz de kâfirlerin boyunlarına tasmalar koyarız* {yani, Allah cehennem bekçilerine, Allah'ın tevhîdini inkâr edip kâfir olanların boyunlarına tasmalar koymalarını emredecektir}. {Cehennem bekçileri de onlara şöyle diyecektir:} *Ya onlar* {âhirette, dünyada iken} *işleyegeldiklerinden* {yani, küfürden} *başkası ile mi cezalandırılacaklar?*

34. *Biz hangi karyeye bir nezîr* {yani, rasûl} *göndermiş isek mutlaka oranın mütrefleri* {yani, zenginleri ve zorbaları} {rasûllere}, *"Biz sizinle gönderilenleri* {yani, tevhîdi} *inkâr edenleriz" demişlerdi.*

35. *Ve* {yine Müslüman fakirler hakkında} *dediler ki:* " {Bunlar bizden hayırlı mıdır yoksa Allah'a bizden daha mı yakındırlar?} *Biz malca da, evlatça da daha çokluğuz. Biz azab edileceklerden değiliz."*

قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٣٦﴾ وَمَٓا اَمْوَالُكُمْ وَلَٓا اَوْلَادُكُمْ بِالَّت۪ي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى
اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَٓاءُ الضِّعْفِ
بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذ۪ينَ يَسْعَوْنَ ف۪ٓي
اٰيَاتِنَا مُعَاجِز۪ينَ اُو۬لٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَٓا اَنْفَقْتُمْ
مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِق۪ينَ ﴿٣٩﴾

36. *De ki: "Muhakkak Rabbim rızkı dilediğine genişletip yayar ve* {dilediği kimseninkini} *daraltır* {ve kısar}. *Fakat insanların çoğu* {yani, Mekke kâfirleri}, {rızkı yaymanın da, genişletip kısmanın da azîz ve celîl Allah'ın elinde olduğunu} *bilmezler."*

37. *Sizi Bize yaklaştıracak olan* {yani, bize daha yakın olmanızı sağlayacak olan} *mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir. Îmân edip* {yani, Allah'ı tasdik edip} *sâlih amel işleyenler müstesnâ. İşte onların amellerine karşılık mükâfaatları kat kattır* {yani, bir haseneye on katıyla ve daha fazlasıyla mükâfaat veririz}. *Hem onlar* {cennetin} *yüksek köşkler*{in}*de* {ölümden yana} *güvenlik içindedirler.*

38. *Bizi âciz bırakacaklarını sanarak âyetlerimizden alıkoymakta yarışanlar* {yani, Kur'ân'a îmânı engellemek için Kur'ân'ı yalanlayanlar} *var ya, işte onlar azabta* {yani, cehennem ateşinde} *hazır edileceklerdir.*

39. *De ki: "Gerçekten Rabbim rızkı kullarından dilediğine genişletip yayar* {yani, dilediğine bol rızık verir}, *dilediğininkini de daraltır* {yani, kısar}. *Her ne infak ederseniz onu halef veren O'dur* {yani, sahibleri başkası iken sizi ona halef yaptı: o malı size O verdi}. *O rızık verenlerin en hayırlısıdır."*

Allah'ın, *Sizi başlarına halife kıldığı şeylerden de infak edin* (el-Hadîd, 57/7) buyruğu da buna benzemektedir.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ
كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم بَلْ كَانُوا
يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ
لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي
كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

40. *O gün onların hepsini haşredecek* {yani, Melekleri ve onlara ibâdet edenleri âhirette bir araya toplayacak}. *Sonra da meleklere şöyle diyecek: "Bunlar mı size ibâdet ederlerdi"* {yani, bunlar sizin emriniz üzerine mi size ibâdet etmişlerdi}.

Melekler, Rabb'lerini ortaktan tenzih edecekler:

41. *Diyecekler ki: "Tenzih ederiz Seni. Bizim velîmiz onlar değil, Sensin.* {Biz onlardan beriyiz. Onlara bize ibâdet etmelerini em-

retmedik.} *Aksine onlar cinlere ibâdet ediyorlardı* {yani, onlar cinlere ibâdet hususunda şeytânlara itaat ediyorlardı}. *Bunların çoğu onlara* {yani, şeytânlara} *îmân ediyorlardı"* {yani, şeytanları tasdik ediyorlardı}.

42. *Bugün* {âhirette} *kiminiz kiminize ne bir fayda sağlayabilir, ne de bir zarar verebilir* {yani, melekler kendilerine ibâdet etmiş olanlara hiçbir fayda sağlayamaz ve onlara gelecek hiçbir kötülüğü önleyemezler}. *Zulmedenlere de diyeceğiz ki* {yani, Allah cehennem bekçilerine, Mekkeli müşriklere şöyle demelerini emredecek}: *"Haydi yalanladığınız ateş azabını tadın."*

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا
مَا هٰذَا اِلَّا رَجُلٌ يُر۪يدُ اَنْ يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ
وَقَالُوا مَا هٰذَا اِلَّٓا اِفْكٌ مُفْتَرًىۜ وَقَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا
جَٓاءَهُمْ اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُب۪ينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَٓا اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا
وَمَٓا اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَذ۪يرٍۜ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذ۪ينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَٓا اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُل۪ي فَكَيْفَ كَانَ
نَك۪يرِ ﴿٤٥﴾ قُلْ اِنَّمَٓا اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍۚ اَنْ تَقُومُوا لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى
ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍۜ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذ۪يرٌ
لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَد۪يدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ فَهُوَ
لَكُمْۜ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَه۪يدٌ
﴿٤٧﴾ قُلْ اِنَّ رَبّ۪ي يَقْذِفُ بِالْحَقِّۚ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾

43. *Onlara âyetlerimiz* {yani, Kur'ân'ın emir ve nehiyleri} *açık açık okunduğunda dediler ki: "Bu* {yani, Nebî (s.a)} *ancak atalarımızın ibâdet edegeldiği şeylerden sizi alıkoymak isteyen bir adamdır. Yine dediler ki: "Bu* {Kur'ân} *uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir"* {yani, onu Muhammed (s.a) kendiliğinden uydurmuştur}. {Mekke halkından} *kâfir olanlar, hakk* {yani,

Kur'ân} *kendilerine geldiğinde, "Bu* {Kur'ân} *ancak apaçık bir büyüdür" dediler.*

44. *Halbuki Biz onlara* {Allah ile beraber bir ortak bulunduğunu gösteren} *okuyacakları kitablar göndermemiştik...*

Bunun bir benzeri de, *Yoksa Biz onlara bundan önce bir kitab verdik de şimdi onlar buna mı tutunuyorlar?* (ez-Zuhruf, 43/21) âyet-i kerîmesidir.

Yine bunun bir benzeri de Fâtır sûresindedir.[6]

...{Ey Muhammed} *senden önce bunlara* {yani, Mekkelilere} *bir nezîr* {yani, rasûl} *de göndermemiştik.*

45. *Bunlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de* {kendilerine gönderilen rasûlleri} *yalanlamışlardı. Hem bunlar onlara verdiğimizin onda-birine bile ulaşamamışlardır* {yani, Mekke kâfirleri geçmiş ümmetlere vermiş olduğumuz mal, araç-gereç, ömür ve gücün onda-birine dahi ulaşamamıştır}. *Fakat yine de rasûllerimizi yalanladılar.* {Biz de rasûlleri yalanlamaları üzerine onları dünyada azab ile helâk ettik}. *Benim mekrim nasılmış?* {yani, kötülüğü nasıl değiştirdiğime bakın ve ey Mekkeliler, geçmiş ümmetlerin azabı gibi bir azabtan sakının}.

46. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben size ancak bir öğüt veriyorum* {yani, tek bir sözü: ihlâs kelimesini öğütlüyorum}. *Yalnızca* {hakk olan} *Allah için ikişer ikişer, birer birer kalkın. Sonra bu arkadaşınızda bir delilik olmadığını düşünün* {yani, sizden bir kimse tek başına ve arkadaşı ile birlikte düşünüp, bilmez mi? Göklerin, yerin yaratılışı ve ikisi arasındakiler üzerinde tefekkür etmez mi? Allah'ın bunca şeyi tek başına yarattığını, Muhammed'in de doğru olup, o'nda hiçbir şekilde delilik bulunmadığını anlamaz mı?} *O* {Nebî (s.a)} *ancak sizin için apaçık* {ve âhiretteki} *şiddetli bir azabın öncesinde bir nezîrdir."*

47. *De ki: "Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun"...*

---

6 Bkz. Fâtır, 35/32.

Nebî (s.a) Mekke kâfirlerinden, Allah'tan aldığı risâleti tebliğ hususunda kendisine eziyet etmemelerini istedi, onlar da birbirlerine, “O sizden imkânsız bir şey istemiyor, o'na ilişmeyin” dediler. Nebî'nin (s.a) bir gün Kur’ân'da Lât ve ‘Uzzâ'dan söz ettiğini duyunca da, “Bu adam bizim ilâhlarımızı ayıplamaktan vazgeçmeyecek mi? Bizden kendisini rahatsız etmememizi istedi, biz de dediğini yaptık. Ondan, ilâhlarımız dolayısıyla bize eziyet etmemesini istedik, fakat o yapmadı” dediler ve bu hususta işi ileriye götürdüler. Bunun üzerine Allah, *De ki: “Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun”* buyruğunu indirdi.

...*“Benim ecrim* {yani, mükâfaatım} *Allah'a aittir. O her şeye* {ve benim bir nezîr olduğuma, bende bir delilik bulunmadığına} *şâhiddir.”*

48. *De ki: “Rabbim muhakkak hakkı yerleştirendir* {yani, O vahiy ile konuşur}. *O gaybları çok iyi bilendir”* {yani, her gaybı bilir}.

Allah gaybın alimi olduğunu söylediği yerlerde bütün gayblar, tekil olarak ifade edilmiş olur.

قُلْ جَٓاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُع۪يدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ فَاِنَّمَٓا اَضِلُّ
عَلٰى نَفْس۪يۚ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوح۪ٓي اِلَيَّ رَبّ۪يۜ اِنَّهُ سَم۪يعٌ قَر۪يبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرٰٓى
اِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَاُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَر۪يبٍۙ ﴿٥١﴾ وَقَالُٓوا اٰمَنَّا بِه۪ۚ وَاَنّٰى
لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَكَانٍ بَع۪يدٍۚ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِه۪ مِنْ قَبْلُۚ وَيَقْذِفُونَ
بِالْغَيْبِ مِنْ مَكَانٍ بَع۪يدٍ ﴿٥٣﴾ وَح۪يلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
كَمَا فُعِلَ بِاَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُۜ اِنَّهُمْ كَانُوا ف۪ي شَكٍّ مُر۪يبٍ ﴿٥٤﴾

49. *De ki: “Hakk* {yani, İslâm} *geldi, bâtıl ne yeniden bir şey var edebilir, ne de geri getirebilir”* {yani, şeytân yoktan bir şeyi yaratamaz. Âhirette onları yeniden yaratıp, ölümden sonra diriltemez. Allah ise bütün bunları yapandır}.

50. *De ki: “Eğer ben sapmışsam* {çünkü Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), “Sen atalarının dînini terk edince sapıtmış oldun” demişlerdi} *ancak kendi aleyhime sapmış olurum* {yani, benim sapmam benim aleyhimedir}. *Şâyet hidâyet bulmuşsam o Rabbi-*

min {bana Kur'ân'dan} *vahyetmekte olduğundan ötürüdür. O* {du'aları işiten} *semîdir,* {onları kabul eden pek yakın} *karîbdir."*

51. *Onları korkuya kapıldıklarında bir görsen* {yani, azabı gördüklerinde korkularını bir görsen}. *Artık kurtuluş olmayacaktır...*

Âyet, Süfyâni hakkında inmiştir. Şöyle ki: Süfyâni Şam'dan, Buhayr b. Becile komutasında 30.000 savaşçıyı Hicaz'a gönderecek. Bunlar Beyda'ya vardıklarında yerin dibine geçirilecekler. Onlardan yalnızca Naciye adında Cuheyneli bir adam kurtulacaktır. Bu adamın yüzü, sırtı tarafında olacak ve geri geri yürüyecektir. Gidip insanlara arkadaşlarının karşılaştıkları durumu haber verecektir.

...Ve yakın yerden {yani, ayaklarının altından} *yakalanmış olacaklardır.*

52. {Azabı gördükleri vakit} *"Ona îmân ettik diyecekler." Ama onlar için uzak bir yerden ona el atmaları ne mümkün?* {yani, azabı gördükleri vakit tevbeye dönüş onlardan oldukça uzaktır, çünkü tevbeleri kabul edilmeyecektir}.

53. *Halbuki önceden* {yani, Allah Muhammed'i (s.a) peygamber olarak gönderdikten sonra, azabın gelişinden önce} *onu* {yani, Kur'ân'ı} {inkâr ile} *kâfir olmuşlardı. Üstelik uzak bir yerden gayb hakkında rastgele zanlarda bulunuyorlardı* {yani, onlar kendilerinden oldukça uzak bir halde iken îmânı gerektiren sözler söylemek ve tevbe etmek isteyecekler, ama onlardan kabul olunmayacaktır. Çünkü azabın nüzulü halinde îmân onlardan uzaklaştırılır. Bundan dolayı dünyada üzerlerine azabın inmesi halinde îmân etmeye güçleri olmaz}.

54. *Daha önce benzerlerine yapıldığı* {yani, bunlardan önce geçmiş ümmetlerden olanların azaba uğratıldığı} *gibi bunlar ile arzuladıkları şeyler arasına* {yani, azab geldiğinde tevbelerinin kabul edilmesi arasında} *bir engel konacaktır. Çünkü onlar rayb'a düşüren bir şüphe içinde idiler.*

"Rayb'a düşüren şüphe"den kasıt, onların şüphe ettiklerini bilmeyişleridir.

Denildiğine göre, burada sözü edilen azab, Bedir günü kılıçla gelmiştir. "Ona îmân ettik" dediler ifadesindeki zamir de, Kur'ân'a râcidir.

35. FÂTIR SÛRESİ

Mekke'de inen Fâtır sûresi, Kûfiyyûna göre 45 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا اُو۫ل۪ٓي اَجْنِحَةٍ
مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَز۪يدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ
قَد۪يرٌ ﴿١﴾ مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا
يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِه۪ۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٢﴾ يَٓا اَيُّهَا
النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْۜ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرُ اللّٰهِ يَرْزُقُكُمْ
مِنَ السَّمَٓاءِ وَالْاَرْضِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۘ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hamd* {yani, şükür} *gökler ve yerin fâtırı* {yani, yaratıcısı} *olan, melekleri ikişer, üçer ve dörder kanatlı rasûller kılan Allah'a mahsustur...*

Cibrîl, Mikail, İsrâfil, ölüm meleği, kiramen katibin –hepsine selâm olsun– bunlardandır. Bu meleklerin kimisinin iki, kimisinin üç, kimisinin dört kanadı, İsrâfil'in ise altı kanadı vardır.

...O yaratılışta dilediğini arttırır...

Cennette Hayat Irmağı diye anılan bir ırmak vardır. Cibrîl (a.s) her gün -günün üç saati geçtikten sonra- bu ırmağa dalar ve iki kanadını açarak yıkanır. Her bir kanadında 70.000 tüy vardır. Her tüyden düşen bir damla sudan Allah Kıyâmet Günü'ne kadar Kendisini tesbih edecek bir melek yaratır. İşte Allah'ın, *O yaratılışta dilediğini arttırır* buyruğu buna işarettir.

...Gerçekten Allah her şeye {yani, kanatları yaratmaya ve arttırmaya} *kadir olandır* {yani, o dilediğine dört kanattan fazlasını da verir}.

2. *Allah insanlara herhangi bir rahmeti* {yani, rızkı} *açarsa,...*

"Rahmet" kelimesinin "rızık" manasında kullanımı açısından bunun bir benzeri de, *Şâyet Rabbinden umduğun bir rahmeti arayarak...* (el-İsrâ, 17/28) âyetedir.

...onu tutacak olmaz {yani, kimse o rahmeti engelleyemez}. *Tuttuğunu da* {yani, vermediği rızkı da} *O'ndan* {yani, Allah'tan} *başka salıverecek olmaz. O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

3. *Ey insanlar* {yani, ey Mekkeliler}! *Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın...*

Sonra onlara nimetlerini bildirerek şöyle buyurmaktadır:

...Gökten {yağmur ile} *ve yerden* {bitki ile} *size Allah'tan başka rızık veren herhangi bir yaratıcı var mıdır?*

Arkasından zatını tevhîd ederek şöyle buyurmaktadır:

...O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Böyleyken nasıl oluyor da döndürülüyorsunuz?

وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤﴾
يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَلَا
يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ﴿٥﴾ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا اِنَّمَا
يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ اَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿٦﴾ اَلَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ
شَدِيدٌ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ
كَبِيرٌ ﴿٧﴾ اَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُٓوءُ عَمَلِهِ فَرَاٰهُ حَسَنًا فَاِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ
مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ
اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَاللّٰهُ الَّذِٓي اَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ
سَحَابًا فَسُقْنَاهُ اِلٰى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ
النُّشُورُ ﴿٩﴾

4. *Eğer seni yalanlıyorlarsa* {bunuFnla, onların kendisini yalanlamalarına karşı sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmektedir}, *doğrusu senden önce de nice rasûller yalanlanmıştır.* {Kulların} *işler*{i âhirette} *ancak Allah'a döndürülür.*

5. *Ey insanlar* {yani, Mekke kâfirleri}! *Şüphe yok ki Allah'ın* {ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dâir} *va'di haktır. O halde sakın sizi dünya hayatı aldatmasın* {yani, İslâm'dan uzaklaştırmasın} *ve o çok aldatıcı* {yani, bâtıl: şeytân} *da sakın sizi Allah ile aldatmasın.*

6. *Şüphe yok ki şeytân* {size Allah'ı inkâr etmeyi emrettiği için} *sizin düşmanınızdır. O halde siz de onu düşman tutun* {yani, Allah'a itaat ederek ona düşmanlık yapın}. *O kendi hizbini* {yani, taraftarlarını} *ancak saîrin* {yani, alevli ateşin} *arkadaşlarından olsunlar diye* {Allah'ın vahdaniyetini inkâr etmeye çağırarak} *davet eder.*

Sonra Allah kâfirler ile mü'minlerin karar kılacakları yerleri beyân ederek şöyle buyurmaktadır:

7. *O kâfir olanlar* {yani, Allah'ın tevhîdin inkâr edenler} *için* {âhirette} *çok şiddetli bir azab vardır.* {Allah'ın tevhîdini tasdik edip} *îmân ederek sâlih ameller işleyenlere* {yani, farzları eda edenlere} *ise* {günahları için} *bir mağfiret ve* {mükâfaat olarak Rabb'leri yanında cennette} *büyük bir ecir vardır.*

8. *Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip...*

Buyruk, Ebû Cehl b. Hişâm hakkında inmiştir.

...de bu sebebten onu güzel gören kimse (böyle midir?) *Kuşkusuz Allah dilediğini* {hidâyetten uzaklaştırarak} *saptırır* {yani, onu İslâm'a hidâyet etmez}, *dilediğine de* {dînine ileterek} *hidâyet verir. O halde* {ey Nebî} *onlar için hasretler duyarak kendini bitirme* {yani, Mekkeliler için pişmanlıklar duyarak kendini öldürme}. *Çünkü Allah onların ne yapmakta olduklarını çok iyi bilendir.*

9. *Allah odur ki rüzgârları gönderip, bulutları kaldırır. Sonra onu* {yani, bulutları} *ölmüş bir beldeye* {yani, hiçbir bitkisi yeşermemiş bir yere} *süreriz. Onunla* {yani, o su ile} *yeri ölümünden sonra canlandırırız* {yani, üzerinde hiçbir bitki yokken bitki yeşerir}. *İşte nüşûr da böyledir* {yani, Allah ölümünden sonra yeri su ile dirilttiği gibi Kıyâmet Günü sizi de böyle diriltilecekler-dir}.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً اِلَيْهِ يَصْعَدُ
الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّـَٔاتِ
لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ اُو۬لٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ
مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجاً وَمَا تَحْمِلُ
مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ
مِنْ عُمُرِهِ اِلَّا فِي كِتَابٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

10. *Kim* {putlara ibâdet ile} *azîz* {yani, güçlü} *olmak istiyorsa,* {o Allah'a itaat ederek azîz olsun ve} *bilsin ki gerçekten izzet bütünüyle Allah'ındır* {yani, izzet bulanların hepsi ancak Allah'ın izniyle azîz olurlar}. *Güzel söz* {yani, tevhîd} *yalnız O'na yükselir. Onu da sâlih amel yükseltir* {yani, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına dâir şehadet, sâlih ameli semâda Allah'a yükseltir}...

Naklettiklerine göre İbn Abbâs, “Sâlih ameli de yükseltir” demiştir, ki Allah ameli kendisine yükseltir demektir.

Allah Kendisini tevhîd etmeyenleri söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Kötülüklerle tuzak kuranlar* {yani, şirk sözünü söyleyenler} *var ya, onlar için* {âhirette} *çok şiddetli bir azab vardır...*

Arkasından Allah onların şirklerinin durumunu haber vererek şöyle buyurmaktadır:

...*Ve onların tuzağı boşa çıkar* {yani, söyledikleri şirk sözleri âhirette yok olup gider}.

Allah zatına delil göstererek şöyle buyurmaktadır:

11. *Allah sizi* {yani, Âdem'i (a.s)} *topraktan yarattı* {yani, yaratılmanızı oradan başlattı}. *Sonra bir nutfeden* {yani, onun neslini bir nutfeden var etti}. *Sonra sizi* {yani, Âdem'in soyundan gelenleri} *çiftler kıldık. Onun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır* {yani, hiçbir kadın çocuğa gebe kalmaz}, *ne de* {çocuğu} *doğurur. Uzun ömürlünün ömrünün uzatılması da* {yani, ömrü az

ya da çok olsun herkesin eceli yazılıdır}, *ömrünün eksiltilmesi de* {her gün eceli bitene kadar ömrünün süresinin azalması da} *ancak bir kitabtadır* {yani, Levh-i Mahfuz'da daha o yaratılmadan önce yazılmıştır}. *Kuşkusuz ki bu* {yani, eceli Allah'ın Levh-i Mahfuz'da yazması} *Allah'a göre pek kolaydır.*

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ
وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ
حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا
مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ
وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ
مُسَمًّى ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ
مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾ إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ
وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ
بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ
أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٥﴾

12. *İki deniz* {yani, tatlı su ile tuzlu su} *bir olmaz. Bu çok tatlı, içimi hoş ve kolaydır* {yani, kolaylıkla boğazdan geçer}; *diğeri ise çok acı* {olup bitkiyi yeşertmez} *ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de* {yani, tuzlu sudan da, tatlı sudan da} *taze et* {yani, balık} *yersiniz, giyeceğiniz bir süs* {yani, inci} *çıkartırsınız. O'nun fazlından/lütfunden* {yani, denizde rızkından} *aramanız ve şükretmemiz için gemilerin onda suyu yararak gittiğini görürsün.*

“el-Mevâhir” [suyu yararak giden] ile, biri diğerinin aksi istikametinde, fakat aynı rüzgârın etkisiyle akıp giden gemiler kasdedilmektedir. Biri gelirken öbürü gider.

13. *Geceyi gündüze bitiştirir, gündüzü de geceye bitiştirir* {yani, biri diğerini eksiltir –sonunda biri dokuz saat, diğeri onbeş saat

olur–}. *Güneşe ve aya da* {Âdem oğulları için} *boyun eğdirdi. Hepsi de belli bir süreye kadar akıp giderler* {yani, ikisi de Kıyâmet Günü'ne kadar kendilerine has düzenlerinde akıp gideceklerdir}...

Allah zatına delil olmak üzere şöyle buyurmaktadır:

...İşte bunları yaratan Rabbiniz Allah'tır. Mülk yalnız O'nundur. {O halde siz de yaptıklarından ibret alarak O'nun tevhîdini bilin}...

Sonra uydurma ilâhların kusurlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...Ondan gayrı du'a ettikleriniz {yani, tapındığınız putlar} *ise bir kıtmîre* {yani, hurma çekirdeği üzerindeki incecik zara} *dahi sahib değildirler.*

Sonra Allah Teâlâ; Lât, 'Uzzâ ve Menât gibi uydurma ilâhların durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır:

14. *Onlara* {yani, putlara} *du'a etseniz du'alarınızı işitmezler. İşitseler* {yani, putların işittiklerini farzetsek} *dahi* {onlar sizin} *istediğinizi yerine getiremezler. Kıyâmet Günü ortak koşmanızı da inkâr edeceklerdir* {yani, Kıyâmet Günü bu putlar sizin kendilerine ibâdet etmenizden uzak olduklarını belirtecekler ve size "Biz size bize ibâdet etmenizi emretmemiştik" diyeceklerdir}...

Bunun bir benzeri de, *Bizimle sizin aranızda şâhid olarak Allah yeter. Kuşkusuz biz sizin ibâdetinizden habersizdik* (Yûnus, 10/29) âyetidir.

Sonra azîz ve celîl olan Allah Nebî'ye (s.a) hitâben şöyle buyurmaktadır:

...Habîr olan {yüce Rabbin} *gibi kimse sana haber veremez* {yani, kimse O'ndan daha iyi bilemez}.

15. *Ey insanlar* {yani, ey Mekke kâfirleri}! *Allah'a* {yani, Allah'ın nezdinde bulunanlara} *muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise* {sizin ibâdetinize ihtiyacı olmayan} *ganidir,* {yarattıkları nezdinde övülen} *hamîddir.*

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٦﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ
بِعَزِيزٍ ﴿١٧﴾ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ
إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ إِنَّمَا تُنْذِرُ
الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ وَمَنْ
تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ
﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾

16. *Eğer dilerse* {ey insanlar, isyan ettiğiniz takdirde} *sizi* {helâk ederek} *giderir ve* {sizin dışınızda, sizden daha itaatkâr} *yeni bir halk getirir.*

17. *Ve bu, Allah'a göre zor değildir* {yani, bunu yapmak Allah için çok kolaydır}.

18. *Yük taşıyan bir kimse başka bir kimsenin yükünü yüklenmez* {yani, hiçbir kimse diğerinin günahını taşımaz}. *Eğer* {günahtan dolayı} *ağır yüklü bir kimse onu* {yani, günahlarının bir kısmını} {kendi yerine taşıması için başkasını} *çağırırsa o* {günah} *yükünden hiçbir şey yüklenilmez. O akraba olsa dahi* {yani, isterse aralarında akrabalık bulunsun, yük taşıması için çağırılan, çağıranın günah yükünden hiçbir şey yüklenmez}. *Sen ancak gıyaben Rabb'lerinden korkanları* {yani, O'nu görmedikleri halde O'na îmân eden mü'minleri} *ve namazı dosdoğru kılanları* {yani, farz namazı eksiksiz ifa edenleri} *inzâr edersin. Kim temizlenirse ancak kendisi için temizlenmiş olur* {yani, kim halini düzeltirse bu düzeltmenin faydası ona aittir}. *Dönüş yalnız Allah'adır* {O da âhirette amellerin karşılığını verecektir}.

Mü'min ve kâfire bir örnek vererek şöyle buyurmaktadır:

19. {Üstünlük ve amel itibariyle} *bir olmaz kör* {yani, hidâyete karşı kör olan kâfir} *ile gören* {yani, hidâyeti gören mü'min}.

20. *Karanlıklar* {yani, şirk] *ile nur* {îmân} *da,...*

21. ...*gölge* {yani, cennet} *ile sıcak da* {yani, cehennem ateşi de} *bir olmaz.*

وَمَا يَسْتَوِي الْاَحْيَٓاءُ وَلَا
الْاَمْوَاتُۜ اِنَّ اللّٰهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَٓاءُۚ وَمَٓا اَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ اِنْ اَنْتَ اِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ اِنَّٓا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا
وَنَذِيرًاۜ وَاِنْ مِنْ اُمَّةٍ اِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ
فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۚ جَٓاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا
فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءًۚ
فَاَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا اَلْوَانُهَاۜ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ
بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾

22. *Diriler* {yani, mü'minler} *ile ölüler* {yani, kâfirler} *de bir olmaz...*

Gören, gölge, nur ve diri; mü'minler için misaldir. Kör, karanlık, sıcak ve ölü de kâfir için misaldir.

...*Kuşkusuz Allah dilediği kimseye* {îmânı} *işittirir. Sen ise* {ey Muhammed} *kabirde olanlara işittiremezsin.*

Allah, îmâna davet olundukları halde bu daveti işitmeyen kâfirleri, çağrıları işitemeyen kabirdeki ölülere benzetmektedir.

23. *Sen* {ey Nebî} *ancak bir nezîrsin* {yani, rasûlsün}.

24. *Kuşkusuz* {ey Muhammed} *Biz seni* {itaat ehline cenneti} *müjdeleyen,* {Allah'a isyan eden kimseleri de ateş azabı ile uyaran} *bir nezîr olarak hakk ile gönderdik* {yani, seni boş yere hiçbir maksat gözetmeksizin göndermiş değiliz}. *Aralarında bir nezîrin gelip geçmediği* {geçmiş ümmetlerden} *hiçbir ümmet yoktur* {yani, Muhammed ümmeti dışında onların hepsine bir rasûl gelmiştir. –Fakat senin ümmetine, senden önce bir rasûl gelmediği gibi Kıyâmet Günü'ne kadar da gelmeyecektir–}.

25. *Eğer seni yalanlıyorlarsa, onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetler} *de yalanlamışlardı.* {Allah sabretsin diye Nebîsi'ne teselli vermekte ve "Sen yalanlanan ilk rasûl değilsin" demektedir.} *Rasûlleri onlara beyyinelerle* {yani, yaptıkları ve haber verdikleri âyetlerle [mucizelerle]}, *sahifelerle* {yani, onlardan öncekilere dâir öğüt verici haberleri bildirerek} *ve nur saçan* {yani, içinde Allah'ın emir ve yasaklarının bulunduğu aydınlatıcı} *kitablarla gelmişlerdi.*

26. *Sonra kâfir olanları* {azab ile} *yakaladım. Şimdi onlara nekîrim* {yani, kötülüklerini reddedip değiştirmem} *nasılmış?*

27. *Allah'ın gökten bir su* {yani, yağmur} *indirdiğini görmedin mi? Biz onunla* {yani, o su ile} {beyaz, kırmızı ve sarı gibi} *çeşitli renklerde meyveler çıkardık. Dağlarda da beyaz, kırmızı çeşitli renklerde cuded* {yani, yollar} *vardır ve* {onların bir kısmı da} *son derece siyahtır* {siyah ve uzun olanlarını kasdetmektedir}.

وَمِنَ النَّاسِ
وَالدَّوَابِّ وَالْاَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ كَذٰلِكَۜ اِنَّمَا يَخْشَى
اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُاۜ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَنْ تَبُورَۙ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ
اُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِۜ اِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

28. *İnsanlardan, yerde yürüyen hayvanlardan ve davarlardan da bunun gibi çeşitli renklerde* {yani, tıpkı meyvelerin renklerinin farklılığı gibi beyaz, kırmızı, sarı, siyah renklerde} *olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan ancak alimler korkar...*

Bu buyrukta takdim vardır. Buna göre mana, "insanlar arasında Allah'tan en çok korkanlar, Allah'ı en iyi bilenlerdir" şeklinde olur.

...*Kuşkusuz Allah* {mülkünde} *azîzdir,* {mü'minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur.*

29. *Muhakkak Allah'ın kitabını okuyanlar,* {vakitlerinde kılarak} *namazı ikame edenler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan* {yani, mallardan} *gizli ve açık infak edenler, asla durgunlaşmayacak* {yani, yok olmayacak} *bir ticaret umabilirler.*

Bunlar, Allah'ın kendilerinden söz ettiği mü'minlerden bir topluluktur.

30. *Ta ki onlara ecirlerini tastamam versin* {yani, amellerini onlar için saklasın}. *Hatta lütfundan onlara* {amellerinden} *fazlasını da* {cennette} *versin. Çünkü O* {büyük günahları bağışlayan} *gafûrdur,* {onların hasenatını karşılıksız bırakmayıp mükâfaatlandıran} *şekûrdur.*

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا
بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا
الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ
وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ
ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا
يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ
فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ
إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ
مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾

31. *Sana kitabtan vahyettiğimiz, kendinden öncekileri doğrulayıcı olmakla beraber hakkın da ta kendisidir* {yani, Muhammed'in (s.a) getirdiği Kur'ân, ondan önce Allah'ın diğer nebîlere indirmiş olduğu kitabları doğrulayıcıdır}. *Muhakkak Allah kullarına* {yani, onların amellerine} *habîrdir,* {onları gören} *basîrdir.*

32. *Sonra kitabı* {yani, Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ını} {bu ümmet arasındaki} *kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. On-*

lardan kimisi {tevhîd ehlinden olduğu halde büyük günah işleyerek} *nefsine zulmedicidir, kimisi orta yolludur* {yani, sözleri adil ve dengelidir}, *kimisi de Allah'ın izni* {yani, emri} *ile hayırlarda öne geçmiştir* {ki bunlar, sâlih ameller işlemekte ve nebîleri tasdik etmekte öne geçenlerdir}. *İşte bu* {yani, cennete girmek} *büyük lütfun ta kendisidir.*

Allah onların mükâfaatlarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

33. {Altından ırmaklar akan} *adn cennetleridir ki* {bu üç sınıf} *oraya girerler. Orada altından bileziklerle* {yani, üç bilezikle} *ve incilerle süslenirler. Orada elbiseleri de ipektir.*

Hayırlarda öne geçen ile orta yollu olan bu iki sınıfın dışında kalan ve büyük günahları dolayısıyla nefislerine zulmeden kimseler ise Allah'ın dilediği kadar bir süre (cennete girmekten) alıkonulacaklardır. Sonra Allah onların günahlarını bağışlayıp cennete sokacaktır. Cennete girip orada yerleştikten sonra mağfireti ve cennete sokması dolayısıyla Rabb'lerine hamdedeceklerdir.

34. *Ve diyeceklerdir ki: "Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun* {onlar henüz Allah'ın kendilerine ne yapacağını bilmiyorlar}. *Muhakkak Rabbimiz* {büyük günahları bağışlayan} *gafûrdur,* {ne kadar az olursa olsun hasenatı mükâfaatlandıran} *şekûrdur.*

Bir başka açıklamaya göre *şekûr,* "pek az olan ameli dahi mükâfaatlandıran" demektir.

Bu sözleri, tevhîd ehlinden olup da büyük günah işleyenler söyleyecekler.

Sonra sözlerine şöyle devam edecekler:

35. {Allah'a hamdolsun} *ki O lütfu ile bizi ikamet* {yani, ebedilik} *yurduna yerleştirdi.* {–Onlar orada ebediyen ikamet edecek, asla ölmeyecekler ve oradan bir başka yere asla taşınmayacaklardır–}. *Burada bize hiçbir yorgunluk değmeyecek* {yani, cennette bedenlerimize herhangi bir yorgunluk isabet etmeyecek}, *hiçbir usanç da dokunmayacak* {yani, dünyada ibâdetten ötürü yorgun düştüğümüz gibi cennette herhangi bir usanç ve yorgunluk bize isabet etmeyecek}.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ
عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ
يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا
نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ
فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾
هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزِيدُ
الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ
الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾

36. *O* {Allah'ın tevhîdini inkâr eden} *kâfirlere gelince, onlar için cehennem ateşi vardır. Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Onlardan cehennem azabından hiçbir şey de hafifletilmez. İşte biz küfürde ısrar eden* {yani, îmânı inkâr eden} *herkesi böyle cezalandırırız.*

37. *Ve onlar orada feryat ederler* {yani, yardım isterler ve şöyle seslenirler}: *"Rabbimiz! Bizi çıkar ki önceden işlediğimizden başka türlü sâlih bir amel işleyelim"* {yani, şirk koşmayalım}. {Ancak onlara şöyle denilecek:} *Sizi* {dünyada} *düşünecek kimsenin öğüt alabileceği kadar* {uzun} *yaşatmadık mı ve size nezîr* {yani, rasûl: Muhammed (s.a)} *gelmedi mi? O halde şimdi* {azabı} *tadın. Zâlimler* {yani, müşrikler} *için hiçbir yardımcı* {yani, onları Allah'ın azabından koruyacak hiçbir kimse} *yoktur.*

38. *Şüphe yok ki Allah göklerin de, yerin de gaybını bilendir* {yani, bunlarda olanları da, onların kalblerindeki gaybı da bilir. –Eğer bu sözleri söyleyenler geri döndürülecek olursa, yine onlara yasak kılınmış olan şeyleri işleyeceklerdir–} *Çünkü O göğüslerde* {yani, kalblerde} *olanı çok iyi bilendir.*

39. *O sizi yeryüzünde* {geçmiş ümmetlerden sonra} *halifeler ya-*

pandır. Artık kim {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olursa, küfrü*{nün âkıbeti} *kendi aleyhinedir. Kâfirleri küfürleri, Rabb'lerinin nezdinde aşırı bir buğzdan başka birşey arttırmaz* {yani, kâfirler, amelleri ile ancak Allah'ın kendilerine olan öfkesini, buğzunu arttırırlar}. *Kâfirlere küfürleri, zarardan başka birşey arttırmaz* {yani, kâfirler, amelleri ve küfürleri sebebiyle sadece hüsranlarını, ziyanlarını arttırmış olurlar}.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ شُرَكَٓاءَكُمُ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْاَرْضِ اَمْ لَهُمْ شِرْكٌ
فِي السَّمٰوَاتِ اَمْ اٰتَيْنَاهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلٰى بَيِّنَتٍ مِنْهُ بَلْ اِنْ يَعِدُ
الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا اِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ اَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَٓا اِنْ اَمْسَكَهُمَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ بَعْدِه۪
اِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ
جَٓاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ اَهْدٰى مِنْ اِحْدَى الْاُمَمِ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ نَذِيرٌ
مَا زَادَهُمْ اِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اِسْتِكْبَارًا فِي الْاَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا
يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ اِلَّا بِاَهْلِه۪ فَهَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا سُنَّتَ الْاَوَّلِينَ فَلَنْ
تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللّٰهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

40. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Allah'tan gayrı ibâdet ettiğiniz ortaklarınızı gördünüz mü? Yerden ne yarattılar* {yani, eğer bu ibâdet ettiğiniz melekler gerçekten ilâh iseler Allah'ın yarattığı gibi neleri yarattılar}? *Yoksa onların* {yani, meleklerin} {Allah ile birlikte saltanat ve hâkimiyetinde} *göklerde bir ortaklıkları mı vardır? Yoksa Biz onlara bir kitab verdik de kendileri ondan apaçık bir delil üzerinde midirler"* {yani, Biz Mekke kâfirlerine böyle bir kitab verdik de onlar ona dayanarak Allah ile birlikte meleklerden bir ortak bulunduğunu mu söylüyorlar}?...

Ancak Allah şöyle buyurmaktadır:

...Halbuki zâlimler birbirlerine aldatmaktan başka bir va'dde bulunmazlar {yani, şeytânın Âdemoğulları'nın kâfirlerine, âhirette meleklerin şefaat edeceklerine dâir va'di bâtıl bir va'dden başka bir şey değildir}.

Allah onların şirkinden münezzeh olduğunu belirtip, zatını tazim ederek şöyle buyurmaktadır:

41. *Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar* {yani, yerlerinden ayrılıp yok olmasınlar} *diye tutar. Eğer zeval bulsalar* {yani, Allah onları tutmayıp bıraksa} *andolsun ki O'ndan başka* {yani, Allah'ın dışında} *hiçbir kimse onları tutamaz...*

Sonra da daha önce işaret edilen sözleri hakkında da şöyle buyurmaktadır:

...Muhakkak O halîmdir {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" demeleri dolayısıyla onları çabucak cezalandırmayandır}, {kusurları bağışlayan} *gafûrdur.*

42. *Onlar yeminlerinin en büyüğü ile Allah adına yemin ettiler...*

Mekke kâfirleri, *Bize kitab indirilseydi elbette onlardan daha çok hidâyet üzere olurduk* (el-En'âm, 6/157) demişlerdi. Onların yemini de şu idi:

...Eğer kendilerine bir nezîr {yani, bir rasûl} *gelse, mutlaka o ümmetlerin* {yani, Yahudi ve Hıristiyanların} *birinden daha çok hidâyette olacaklar...*

Allah bu durumları hakkında şöylece haber vermektedir:

...Fakat onlara bir nezîr {yani, Muhammed (s.a)} *geldiğinde bu* {yani, rasûlün gelişi ve onları davet etmesi}, *onların uzaklaşmalarından* {yani, hidâyetten, îmândan kaçmalarından} *başka bir şeylerini arttırmadı.*

43. *Yeryüzünde büyüklenmelerinden ve kötü mekrlerinden* {yani, şirk sözlerinden} *başka bir şeylerini arttırmadı. Kötü mekr* {yani, şirk sözü} *ise ancak sahibini kuşatır* {yani, onu söyleyenin etrafını çevirir}...

Nitekim, *Etraflarını sardı, kuşattı* [hâq] {yani, –Hûd, 11/8 âyetinde de aynı kökten gelen kelime kullanılmıştır– "başkaları etraflarını çevirdi"}.

Allah onları korkutarak şöyle buyurmaktadır:

> ...*Acaba onlar geçmiş olanların sünnetinden* {yani, geçmiş ümmetlerin başlarına inen azab ve cezalardan} *başkasını mı gözlüyorlar* {yani, bundan başkasını gözlemiyorlar. –Nitekim Bedir'de, kendilerinden öncekilerin başına gelenlerin bir benzeri bunların da başına gelmiştir–}. *Sen Allah'ın sünnetinde* {yani, azabı göndermesinde} *asla bir değişiklik bulamazsın ve sen Allah'ın sünnetinde asla bir değiştirme bulamazsın* {yani, kimse onlara gelecek olan azabı geri çeviremez}.

Allah onlara öğüt vererek şöyle buyurmaktadır:

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ
فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾
وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَٰكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

> 44. *Onlar kendilerinden öncekilerin* {yani, 'Âd, Semûd ve Lût kavimlerinin} *âkıbetinin nasıl olduklarını görmeleri için yeryüzünde dolaşmadılar mı? Hem onlar bunlardan* {yakalayışları ve güçleri itibariyle} *daha çetin bir güce sahib idiler* {ama Biz yine de onları helâk ettik}. *Allah'ı hiçbir şey* {yani, hiçbir kimse} *âciz bırakamaz* {yani, kimse O'nun hükmünden kurtulamaz, kimse O'nun hükmünün önüne geçemez}. *Göklerde olsun, yerde olsun* {kimse O'ndan kurtulamaz, mutlaka ona amelinin cezasını/karşılığını verir}. *Muhakkak O* {onları çok iyi bilen} *alîmdir,* {dilediği takdirde onlara azabı indirme gücüne sahib} *habîrdir.*

Allah'ın, *Eğer eşlerinizden kâfirlere bir şey geçerse...* (el-Mümtehine, 60/11) ile, *Rahmân hiçbir şey indirmedi...* (Yâ-Sîn, 36/15) buyruklarında da "şey" lafzı, "kimse" manasında kullanılmıştır.

> 45. *Eğer Allah, kazandıkları* {yani, günahları: şirkleri} *sebebiyle insanları* {yani, Mekke kâfirlerini} *sorgulayacak olsaydı,* {kuşkusuz onları çabucak azablandırırdı}...

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> ...*Onun* {yani, yeryüzünün} *sırtında dolaşanlardan hiç birini bırakmazdı* {yani, tüm canlılar yağmur kıtlığı sebebiyle helâk olur giderdi}. *Fakat O bunları belirlenmiş bir vakte kadar* {yani, Levh-i Mahfuz'da belli olan bir süreye kadar} *geri bırakıyor. Onların ecelleri* {yani, dünyada üzerlerine azabın ineceği zaman} *gelince... Muhakkak Allah kullarına basîrdir* {yani, Allah her zaman kullarını görendir}.

36. YÂ-SÎN SÛRESİ

Mekke'de inen Yâ-Sîn sûresi, Kûfiyyûna göre 83 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يٰسۤ ﴿١﴾ وَالْقُرْاٰنِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٣﴾ عَلٰى

صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٤﴾ تَنْز۪يلَ الْعَز۪يزِ الرَّح۪يمِ ﴿٥﴾ لِتُنْذِرَ قَوْمًا

مَٓا اُنْذِرَ اٰبَٓاؤُ۬هُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى

اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ اِنَّا جَعَلْنَا ف۪ٓي اَعْنَاقِهِمْ

اَغْلَالًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ

اَيْد۪يهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ

لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ

لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ اِنَّمَا تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ

فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَاَجْرٍ كَر۪يمٍ ﴿١١﴾ اِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتٰى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا

وَاٰثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ اَحْصَيْنَاهُ ف۪ٓي اِمَامٍ مُب۪ينٍ ﴿١٢﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Yâ-Sîn* {yani, ey insan}!

Allah Nebî'yi (s.a) kasdederek –Taylıların lehçesi ile– “ey insan” buyurmaktadır.

Yâ-Sîn, Kur’ân'ın kalbidir. Bu sûreyi okuyan Kur’ân'ı on defa okumuş gibi olur. Allah'ın rızasını arayarak gece bu sûreyi okuyanın Allah günahlarını bağışlar. Gündüz bu sûreyi okuyana da onun benzeri verilir. Übey b. Halef el-Cumahî, Nebî'ye (s.a), “Allah bize bir rasûl göndermedi. Sen de bir rasûl değilsin” dedi. Mekke kâfirleri de bu hususta ona uyunca, Allah hakîm Kur’ân'a, yani bâtıla karşı muhkem [sağlam korunmuş] Kur’ân'a yemin ederek şöyle buyurdu:

2. *Hakîm Kur’ân hakkı için.*

3. *Muhakkak sen* {ey Muhammed} *rasûllerdensin.*

4. *Müstakîm bir sırat* {yani, yol: İslâm dîni -çünkü İslâm dışındaki dînler müstakîm değildir-} *üzerindesin.*

5. {Bu Kur'ân, mülkünde} *azîz,* {yarattıklarına karşı} *rahîm olan tarafından indirilmiştir.*

6. {Önceki} *ataları inzâr olunmadığı için kendileri gâfiller olan bir kavmi* {Kur'ân'daki tehditlerle} *inzâr edesin diye.*

7. *Andolsun ki onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğunun üzerine o söz* {yani, azab} *hakk* {yani, vâcib} *olmuştur...*

Çünkü Allah İblise şöyle demişti: *Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım* (Sâd, 38/85) demişti.

...Artık onlar îmâna gelmezler {yani, Kur'ân'ı tasdik etmezler}.

8. *Şüphe yok ki Biz onların boyunlarına çenelerine kadar varan demir halkalar koyduk. O bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler.*

Ebû Cehl b. Hişâm, ilk gördüğü yerde Nebî'nin (s.a) başını kıracağına dâir yemin etmişti. Nebî (s.a) namaz kılmakta iken Ebû Cehl beraberinde bir taş ile geldi ve Nebî'nin (s.a) başına atmak üzere taşı kaldırdı. Fakat eli kurudu ve taş da eline yapıştı. Arkadaşlarının yanına dönünce elini düzelttiler ve ona sebebini sordular. O da onlara olanları anlattı. el-Muğîre el-Mahzûmî oğullarından diğer biri, "Onu ben öldüreceğim" dedi. O da eline bir taş alıp Nebî'nin (s.a) yanına yaklaşınca Allah onun gözlerini kör etti de Nebî'yi (s.a) göremedi, fakat o'nun Kur'ân okuyuşunu işitiyordu. O da arkadaşlarına döndü, fakat arkadaşları kendisine seslenince ye kadar onları göremedi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

9. *Hem Biz onların önlerinden bir sed* {yani, Nebî'yi görmelerini engelleyen bir karanlık} *ve arkalarından da bir sed çektik* {de Nebî'yi (s.a) göremediler}. *Gözlerini de perdeledik, artık onlar görmezler.*

Mekkeli müşrikler, kendilerini görmeyen arkadaşlarına, "Ona ne yaptın?" diye sordular, o da, "Andolsun o'nun Kur'ân okuyuşunu işit-

tim, fakat kendisini göremedim" dedi. Bunun üzerine Allah Ebû Cehl hakkında, *Şüphe yok ki Biz onların boyunlarına çenelerine kadar varan halkalar koyduk* {böylece ellerini boyunlarına bağlamış olduk}, *o bakımdan başlarını kaldırmış haldedirler* {yani, elleri bir arada boyunlarındadır} buyurdu. Allah diğer adam hakkında da, *Hem Biz onların önlerinden bir sed* {yani, Nebî'yi (s.a) görmesini engelleyen bir karanlık} *ve arkalarından da bir sed çektik* {de arkadaşlarını göremedi} buyurdu. Beraberlerinde el-Velîd b. el-Muğîre de vardı.

10. *Onları inzâr etsen de, etmesen de [uyarsan da, uyarmasan da]* {ey Muhammed} *onlar için birdir. Artık onlar* {Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine} *îmân etmezler.*

Mahzûm oğullarından sözü geçen hür kimselerden hiç biri îmân etmedi. Sonra Ebû Cehl hakkında, *Gördün mü alıkoyanı, namaz kılan bir kulu* (el-Alak, 96/9-10) buyruğu nâzil oldu.

11. *Ancak sen zikre* {Kur'ân'a} *uyan ve* {görmediği halde} *gayb ile Rahmân'dan haşyet duyan* {yani, Rahmân'ın azabından korkan} *kimseleri inzâr edersin. İşte böylesini de* {günahları için} *bir mağfiret ve* {cennette güzel bir mükâfaat olarak} *kerîm bir ecirle müjdele.*

12. *Muhakkak Biz* {âhirette} *ölüleri diriltiriz. Onların* {dünya hayatlarında işledikleri hayır ya da şer türünden olup} *önden gönderdiklerini de, geride bıraktıklarını da* {yani, işlemeyi adet haline getirdikleri hayır ve şer hususunda ölümlerinden sonra onlara uyanları da} *yazarız...*

İşte bu hususlarda onlara da, onların izinden gidenlerin işledikleri amelin ecri gibi ecir verilir ve diğerlerinin ecrinden de hiçbir şey eksilmez. Şâyet yolları kötü ise o kötülük ile amel edenlerin günahı gibi onlara da günah yazılır ve diğerlerinin günahından da bir şey eksiltilmez. İşte Yüce Allah'ın, *O günde insana önceden yolladığı şeyler ile geriye bıraktığı şeyler haber verilir* (el-Kıyâme, 75/13) buyruğu buna işaret ediyor.

...Biz her şeyi {yani, bütün işlediklerini} *bir imam-ı mübin'de* {yani, Levh-i Mahfuz'da} *tesbit etmişizdir* {yani, gerektiği gibi açıklamışızdır}.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحَابَ الْقَرْيَةِ اِذْ جَٓاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾
اِذْ اَرْسَلْنَٓا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُٓوا اِنَّٓا
اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُوا مَٓا اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَٓا
اَنْزَلَ الرَّحْمٰنُ مِنْ شَيْءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّٓا
اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيْنَٓا اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُب۪ينُ ﴿١٧﴾ قَالُٓوا
اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ
مِنَّا عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴿١٨﴾ قَالُوا طَٓائِرُكُمْ مَعَكُمْ اَئِنْ ذُكِّرْتُمْ
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَٓاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَد۪ينَةِ
رَجُلٌ يَسْعٰى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَل۪ينَ ﴿٢٠﴾

13. {Ey Muhammed,} *onlara* {yani, Mekke halkına} {helâk bakımından bir benzer olmak üzere} *şu kasaba halkını* {yani, Antakyalıları} *örnek göster. Hani oraya gönderilen rasûller gelmişti.*

14. *O zaman Biz onlara* {Tuman ve Yûnus'u} *rasûl göndermiştik de onlar bu ikisini de yalanlamıştı. Biz de üçüncü bir kişi ile tazîz etmiştik* {yani, onları güçlendirmiştik: o iki rasûlü üçüncü birisi ile güçlendirmiştik}...

Çünkü üçüncüleri Allah'ın tevhîdi hususunda ve hükümdarın kızını dirilterek onlara verdiği sözü yerine getirmişti. Adı Şem'un olan bu kişi Havarilerden olup, Meryem oğlu Îsâ'nın vasisi idi.

...Hep birlikte, "Elbette biz size gönderilmişizdir" dediler.

İşte o kasaba halkı o iki elçiyi yalanladı. İşte ey Mekkeliler! Size de aynısını yapacak olsam, kuşkusuz yalanlardınız.

Şem'un hükümdara şöyle demişti:

— Ben şâhidlik ederim ki her ikisini de semâda bulunan Rabbin rasûl olarak göndermiştir.

Hükümdar Şem'un'a dedi ki:

— Bana buna dâir bir alâmet göster.

Şem'un şöyle karşılık verdi:

— Rabbim bana, kızını senin için diriltmemi emretti.

Bunun üzerine kızın kabrine gittiler. Ayağıyla kabre vurdu ve semâda bulunan ve bizi bu kasaba halkına gönderen ilâhımızın izniyle kalk ve bizim lehimize babana karşı şâhidlik et.

Kız kabrinden çıktı. Onu tanıdılar. Kız dedi ki:

— Ey kasaba halkı! Bu rasûllere îmân edin. Ben şehadet ederim ki bunlar size rasûl olarak gönderilmiştir. Eğer İslâm'a girerseniz Rabbiniz size mağfiret buyurur. Kabul etmeyecek olursanız Allah sizden intikam alır.

Sonra Şem'un'a dönüp dedi ki:

— Beni yerime iade et. Bunlar size asla îmân etmeyeceklerdir.

Şem'un kızın kabrinden bir avuç toprak alarak başının üzerine bıraktı. Sonra şöyle dedi:

— Yerine dön.

Kız yerine döndü. Onlardan, İsrâîloğulları'ndan bir müşrik olan Habîbu'n-Neccar dışında kimse îmân etmedi. O rasûllerin gelişini haber alınca işini bırakarak hızlıca geldi, îmân etti.

15. {Bunun üzerine halk rasûllere} *dediler ki: "Siz ancak bizim gibi birer beşersiniz* {yani, sizin herhangi bir hususta bize üstün olduğunuzu görmüyoruz}, *Rahmân da hiçbir şey indirmemiştir* {yani, Rahmân kimseyi rasûl olarak göndermemiştir}. *Siz ancak yalan söylüyorsunuz."*

Havarilerden olan Şem'un onlara, *"Elbette biz size gönderilmişizdir"* {yani, semâda bulunan Rabbiniz bizi size göndermiştir} *demişti.*

16. {Rasûller} *dediler ki: "Rabbimiz bizim gerçekten size rasûl olarak gönderilmiş kimseler olduğumuzu biliyor"...*

17. ..."{Eğer bizi yalanlayacak olursanız} *bize düşen apaçık tebliğden başkası değildir"* {yani, bizim görevimiz size tebliğde bulunmak, size öğretmek, Allah'ın ortağı bulunmayan bir ve tek olduğunu açıklamaktır}.

18. {Ancak şehir halkı rasûllere} *dediler ki: "Gerçekten biz sizi uğursuz belledik* {yani, bu kötülüğün: yağmurun yağmayışının sebebi sizsiniz, sizin uğursuzluğunuzdur –zira onlara yedi yıl yağmur yağmamıştı–}. *Şâyet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız* {yani, susmayacak olursanız mutlaka sizleri öldürürüz} *ve hiç kuşkusuz size bizden elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab dokunacaktır* {yani, isabet edecektir}.

19. {Bunun üzerine rasûller} *dediler ki: "Sizin uğursuzluğunuz* {yani, size gelen bu musibet} *sizinle birliktedir* {yani, hakkınızda yazılıp takdir edilmiş olan size isabet etmiştir}. *Size öğüt verilirse de mi* {yani, Allah hatırlatılırsa da mı yine başınıza gelenleri bizim uğursuzluğumuzdan kabul edeceksiniz}? *Hayır, siz müsrif* {yani, şirk koşan} *bir topluluksunuz.*

Çünkü şirk, günahların en aşırısıdır.

20. *Derken şehrin uzak bir yerinden bir adam* {ayakları üzere} *koşarak geldi...*

Kör bir marangoz olan bu kişi, İsrâîloğulları'ndan Habîb b. Ebriyâ idi. Bir mağarada Allah'a ibâdet ederdi. Rasûllerin geldiğini haber alınca işini bırakarak onların yanına geldi ve söze başladı:

...Dedi ki: "Ey kavmim! Rasûllere {yani, Tuman, Yûnus ve Şem'un'a} *tabi olun"...*

اِتَّبِعُوا
مَنْ لَا يَسْـَٔلُكُمْ اَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَآ اَعْبُدُ
الَّذ۪ي فَطَرَن۪ي وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِه۪ٓ اٰلِهَةً
اِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَا تُغْنِ عَنّ۪ي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا
وَلَا يُنْقِذُونِ ﴿٢٣﴾ اِنّ۪ٓي اِذًا لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٢٤﴾ اِنّ۪ٓي اٰمَنْتُ
بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ ﴿٢٥﴾ ق۪يلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَا لَيْتَ قَوْم۪ي
يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ ل۪ي رَبّ۪ي وَجَعَلَن۪ي مِنَ الْمُكْرَم۪ينَ ﴿٢٧﴾

21. ...*"Sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Hem onlar hidâyet bulmuş kimselerdir"...*

Onu yakalayıp hükümdarın huzuruna çıkardılar. Hükümdar ona sordu:

— Sen bizden ayrılıp, düşmanlarımıza tâbi oldun (öyle mi?)

O da şu cevabı verdi:

22. ...*"Ben, beni yaratana ne diye ibâdet etmeyeyim ki? Üstelik siz yalnız O'na döndürüleceksiniz"...*

23. ...*"Ben O'ndan başka ilâhlar edinir miyim? Eğer Rahmân bana bir zarar vermek dilerse, onların [o ilâhların] şefaatinin bana hiçbir faydası olmaz* {yani, bu uydurma ilâhlar bana şefaat edip, üzerimdeki sıkıntıyı gideremez} *ve onlar beni* {o sıkıntıdan} *kurtaramazlar"...*

24. ...*"Bu takdirde* {yani, Allah'tan başka ilâhlar edindiğim takdirde} *ben muhakkak apaçık bir dalâlet* {yani, hüsran} *içinde olurum"* {yani, hiç kuşkusuz zararda olurum}...

Bağırsakları dübüründen çıkıncaya kadar üstüne çıkıp onu çiğnediler. Hükümdar, onun öldürülmesini emredince Habîb b. Ebriyâ dedi ki:

25. ..."{Ey kavmim!} *Kuşkusuz ben Rabbinize îmân ettim. Artık bana kulak verin."*

Sonra er-Ress denilen kuyuya atıldı. İşte Ress ashâbı diye bilinenler bunlardır. Bu üç rasûl de öldürüldü.

26. *"Cennete gir" denildi.* {Habîb'in ruhu cennete gidip de içindeki nimetleri görünce, temennide bulunarak} *dedi ki: "Keşke kavmim* {yani, İsrâîloğulları} *bilse idi"...*

27. ...*"Rabbimin* {neden dolayı} *bana mağfiret ettiğini ve beni* {rasûllere tâbi olduğum için} *ikram olunanlardan kıldığını"* {yani, eğer onlar bunu bilselerdi hiç kuşkusuz rasûllere îmân ederlerdi}.

O [Habîb en-Neccar] hayatta iken de onların/kavminin iyiliğini istedi, ölümünden sonra da.

Allah Teâlâ ondan sonraki hali bildirmek üzere şöyle buyurmaktadır:

وَمَٓا اَنْزَلْنَا عَلٰى قَوْمِه۪ مِنْ بَعْدِه۪ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَٓاءِ وَمَا كُنَّا
مُنْزِل۪ينَ ﴿٢٨﴾ اِنْ كَانَتْ اِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَاِذَا هُمْ خَامِدُونَ
﴿٢٩﴾ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٣٠﴾ اَلَمْ يَرَوْا كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ اَنَّهُمْ
اِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَاِنْ كُلٌّ لَمَّا جَم۪يعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ
﴿٣٢﴾ وَاٰيَةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ اَحْيَيْنَاهَا وَاَخْرَجْنَا
مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا ف۪يهَا جَنَّاتٍ
مِنْ نَخ۪يلٍ وَاَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا ف۪يهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾

28. *Ondan* {yani, Habîb en-Neccar'ın öldürülmesinden} *sonra Biz kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik.* {Melekler} *indirecekler de değildik.*

29. *O ancak* {Cibrîl (a.s) tarafından} *tek bir çığlıktan ibaretti.* {Bunun ikincisi ya da geriye döndürülmesi imkânsızdı}. *Hemen sönmüş oldular* {yani, söndükten sonra sesi duyulmayan ateşi andıran ölüler oluverdiler}.

Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Yâ-Sîn sûresinde sözü edilen kişi, Fir'avn hanedanından îmân eden kişi, İmrân kızı Meryem ve Fir'avn'ın hanımı Asiye bugün cennettedir."

30. *Ey şu kullara hasret* {yani, bu kullar dünyada rasûlleri alaya aldıkları için âhirette pişman olacaklardır}. *Kendilerine ne kadar rasûl geldi ise muhakkak onu alaya alırlardı.*

Mekke kâfirlerini korkutmak üzere de şöyle buyurmaktadır:

31. *Görmezler* {yani, bilmezler} *mi kendilerinden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce nice karnlar* {yani, 'Âd, Semûd, Lût kavmi gibi nice ümmetler} *helâk ettik.* {Bunun sonucu olarak Mekke halkı helâk edildiklerini görüp} *onların kendilerine* {yani, dünyaya} *geri dönmediğini de* {görmüyorlar mı?}.

32. *Hepsi de* {âhirette} *mutlaka huzurumuza getirileceklerdir.*

Mekke kâfirlerine öğüt vererek de şöyle buyurmaktadır:

33. *Onlar için âyetlerden* {yani, alâmetlerden} *birisi de kendisini* {yağmur ile} *canlandırdığımız ve ondan tane* {yani, buğday, arpa ve bütün tanelileri} *çıkardığınız ölü topraktır. İşte ondan yemektedirler.*

34. *Biz orada* {yani, yerde} *hurma ağaçlarından ve üzüm bağlarından bahçeler var ettik. Orada* {akıp duran} *pınarlar fışkırttık.*

لِيَأْكُلُوا
مِنْ ثَمَرِهِ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبْحَانَ الَّذِي
خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَاٰيَةٌ لَهُمُ الَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ
مُظْلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذٰلِكَ
تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتّٰى
عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا اَنْ تُدْرِكَ
الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

35. *Meyvesinden yesinler diye. Halbuki onu elleri yapmamıştır* {yani, bu onların ellerinin yaptığı bir şey değildir. Bizim yaptığımız bir şeydir}. *Hâlâ* {bu nimetlerin Rabbine} *şükretmezler* {ve O'nu tevhîd etmezler} *mi?*

36. *Yerin bitirdiklerinden* {yani, yerde biten türlü bitki ve ağaçlardan çıkanları}, *nefislerinden* {erkeği ve dişiyi} *ve bilmedikleri nice şeylerden* {mahlukattan} *bütün çiftleri* {yani, türleri, çeşitleri} *yaratan münezzehtir.*

37. *Onlar için bir diğer âyet* {yani, yüce Rabbin Mekkelilere gösterdiği –çünkü onlar görmüyorlar– bir diğer alâmet} *de gecedir. Ondan gündüzü soyup çıkarırız* {yani, sıyırırız} *da onlar hemen* {gece ile} *karanlığa giriverirler.*

Bunun bir benzeri de, *Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde onlardan sıyrılıp çıkmış kimse...* (el-A'râf, 175) buyruğudur.

38. *Güneş kendisi için belirlenmiş bir karar yerine* {yani, Kıyâmet Günü olan ve onun için tayin edilmiş olan vakte} *kadar akıp gider...*

Ebû Zerr el-Gıfari dedi ki: "Bir gün güneş battı. Nebî (s.a), 'Bu güneş nerede batıyor?' (diye sordu.")

Yine Nebî (s.a) şöyle buyurdu: "Güneş kızgın bir pınarda ve siyah bir çamurda batmaktadır. Sonra arşın altında secdeye kapanır, izin ister de ona izin verilir. Sanki ona, 'Haydi battığın yere geri dön' denilmiş gibi."

...*İşte bu* {yani, söz konusu edilen gecenin, gündüzün, güneş ve ayın onlar için takdir edilen şekilde ve onları yarattığı gibi akıp gitmeleri} *azîz, alîm olanın takdiridir.*

39. *Kamer'e gelince,* {semâda artan, sonra eşitlenen, ayın sonuna doğru da eksilmeye başlayan bir sûrette} *Biz onun için de konaklar takdir ettik. Sonunda o eski* {yani, üzerinden bir yıl geçmiş} *hurma dalı gibi olur* {yani, ilk çıktığı hilal haline döner, ince bir ip gibi olur}.

"Urcûn" [eski hurma dalı], "bükülmüş kuru hurma dalı"na denilir.

40. *Güneşin aya erişip yetişmesi* {yani, ay ile birlikte ışık saçması} *gerekmediği gibi* {çünkü güneş gündüzün sultânı, ay da gecenin sultânıdır}, *gece de gündüzü geride bırakıcı değildir* {yani, gecenin karanlığı, gündüzün aydınlığına erişerek onun aydınlığını karartmaz}. *Hepsi* {yani, gece ve gündüz} *de birer felekte yüzerler* {yani, belli bir deveran ile Kıyâmet Günü'ne kadar akarlar: güneş ve ay batı tarafından yerin altına girerler ve sonra yerin altından doğudan çıkarlar. Sonra batı tarafında batıncaya kadar semâda akarlar. İşte onların deveranı budur}.

وَاٰيَةٌ لَهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهٖ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

41. *Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *için bir diğer âyet* {yani, alâmet} *de Bizim zürriyetlerini* {yani, Mekke halkının zürriyetini} {babalarının sulblerinde iken} *meşhûn* {yani, insanlar ve diğer canlılar ile dopdolu} *gemide taşımış olmamızdır.*

42. *Ve kendileri için bunun gibi* {içine} *binecekleri şeyleri de* {yani, Nûh'un gemisinin benzeri olanları da} *yaratmış bulunmamızdır.*

وَاِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ
وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ ﴿٤٣﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا اِلٰى حِينٍ ﴿٤٤﴾ وَاِذَا
قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ اَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ
﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ اٰيَةٍ مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِمْ اِلَّا كَانُوا عَنْهَا
مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا لِلَّذِينَ اٰمَنُوا اَنُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ اَطْعَمَهُ اِنْ اَنْتُمْ
اِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾

43. *Eğer dilersek onları* {suda} *boğarız da ne kimse onların imdadına yetişir, ne de* {suda boğulmaktan} *kurtarılırlar.*

44. *Ancak* {onları suda boğmayacak olursak} *tarafımızdan bir rahmet* {yani, nimet} *olarak ve bir vakte* {yani, ecellerinin sonuna} *kadar geçinmeleri için (suda boğmayız).*

45. *Onlara, "Ellerinizin önündekinden* {yani, sizden önceki ümmetlerin azabı gibi bir azabın gelip size isabet etmesinden} *ve arkanızdakinden ittika edin* {yani, sizden sonraki ümmetlerin azabından sakının –dolayısıyla Muhammed'i (s.a) yalanlamayın–}. *Olur ki rahmet olunursunuz" denildiğinde (aldırmazlar).*

46. *Rabb'lerinin âyetlerinden onlara her ne zaman bir âyet gelse mutlaka ondan yüz çevirenler oldular* {ve düşünmediler}.

47. *Onlara* {yani, Kureyş kâfirlerine}, *"Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin" denilirse,...*

Mü'minler, Mekke'de Kureyş kâfirlerine: Ebû Süfyân'a ve diğerlerine, "Sizin kendi iddianıza göre Allah'a ait kabul ettiğiniz kısımdan yoksullara infak edin" dediler. Çünkü Mekkeliler ekin ve davarlardan ilâh-

lara ve yoksullara birer pay ayırıyorlar ve yoksullara ayırdıkları pay için, “Bu Allah'ındır” diyorlardı. Eğer diğer ilâhlara ayırdıkları ekin ve davarlardan iyi verim alamazlar, buna karşılık Allah'a tahsis ettikleri kısım iyi mahsul verirse, putlar için belli bir harcamaya ihtiyaç olduğundan Allah için ayırdıkları mahsulden alıp putlarınkine katarlardı. (Onlara, “Fakirlere verin” denildiğinde,) “Allah dileseydi Kendi payını bol ve verimli kılardı” derler ve tanrıları için gelen mahsulden yoksullara bir şey vermezlerdi. İşte bundan dolayı mü’minler Kureyş kâfirlerine, *Allah'ın size verdiği rızıktan infak edin* demişlerdi.

...*kâfirler* {yani, Kureyş kâfirleri} *îmân edenler için derler ki: “Dilese idi Allah'ın kendilerini yedirebileceği* {yani, yiyeceklerini rızık olarak verebileceği} *kimseleri* {ilâhlara ait olanları yoksullara vermek sûretiyle biz} *mi yedirelim?”* {Nebî'nin (s.a) ashâbına da,} *“Siz ancak apaçık bir sapıklık içindesiniz”* {dediler}.

48. *Ve derler ki: “Eğer* {dünyada azabın üzerimize ineceği hususunda} *doğru söyleyenler iseniz, bu va‘d ettiğiniz ne zaman olacaktır?”*

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ
يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ
رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ
هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا
صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَالْيَوْمَ
لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

49. Onlar, {çarşı-pazarlarında, meclislerinde olabildikleri kadar güçlü oldukları bir durumda} *birbirleri ile çekişirlerken* {yani, konuşurlarken} *kendilerini alacak* {ve ikincisi söz konusu olmayacak} *bir tek çığlıktan başkasını gözlemiyorlar.*

50. *Onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler* {yani, ne vasiyet yapacak kadar bir vakit bulabilirler –zira ölüverirler–}, *ne de aileleri-*

ne geri dönebilirler {yani, çarşı-pazardan evlerine geri dönebilirler}.

Allah ilk çığlıkta ne ile karşılaşacaklarını haber verdikten sonra, ikinci çığlıkta ölümden sonra diriltildiklerinde nelerle karşılaşacaklarını şöylece haber vermektedir:

51. *Sûra da üfürüldüğünde hemen kabirlerden Rabb'lerine doğru süratle gidecekler* {yani, diriltilmiş olarak Rabb'lerinin huzuruna gitmek için kabirlerinden çıkacaklar}.

Azabı gördükleri vakit, dünyada rasûllerin kendilerine söyledikleri ölümden sonra dirilişin hakk olduğu hakkındaki sözlerini hatırlayacaklar ve ah edecekler:

52. *"Vay bize! Yattığımız yerden [kabirden] kim kaldırdı bizi" diyecekler...*

Çünkü kâfirlerin ruhları her gün sabah-akşam cehennemde kalacakları yere arzolunurdu. İki nefha/üfürüş arasında ise azabları kaldırılacak ve ruhlar dinlenecektir. İkinci nefha ile diriltilip Kıyâmet Günü, dünyada iken yalanladıkları ölümden sonra diriliş ve hesabın gerçekleştiğini gördükleri vakit, "Veyl" diye çağıracaklar ve, *Vay bize! Yattığımız yerden kim kaldırdı bizi* diyecekler.

İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Ölümümüzden (kim kaldırdı bizi)" şeklindedir.

...{Hafaza melekleri ise onlara,} *"Bu, Rahmân'ın* {rasûller aracılığıyla} *va'd ettiğidir"* {diyecekler. Allah da,} *"Rasûller doğru söylemişlerdir"* {buyuracaktır}.

Allah Teâlâ, ikinci nefhayı [üfürmeyi] söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

53. *O* {İsrâfil tarafından koparılacak} *tek bir sayhadan/çığlıktan ibarettir. Hepsi* {yani, bütün yaratılmışlar} *artık huzurumuza* {Filistin'de: Arz-ı Mukaddes'te hesaba çekilmek için} *getirileceklerdir.*

54. *O günde* {yani, âhirette} *hiçbir nefse/kişiye en ufak bir zulüm yapılmaz. Siz ancak işlediğinizin* {yani, küfrünüzün} *karşılığını görürsünüz* {–kâfirin cezası ise cehennem ateşidir–}.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ
فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ
مَا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾ وَامْتَازُوا
الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٩﴾ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا
تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ اعْبُدُونِي
هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا
أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾

55. *Muhakkak o günde* {yani, âhirette} *cennetlikler sevinç içinde* {yani, içinde bulundukları nimet ve lütuflardan memnun olarak} *meşgul olacaklar.*

56. *Onlar ve eşleri* {yani, kendilerine helâl olan huru'l-ıyn} *gölgelerde* {yani, üstleri örtülü} *tahtlar üstünde yaslanacaklar.*

Yâ-Sîn, 36/55. âyetin son kelîmesini "fâkihûn" [meşgul olacaklar] diye okuyanların kıraatine göre mana, "büyük köşklerin gölgelerinde nimetler içerisinde olacaklardır" demek olur.

57. *Onlar için orada* {yani, cennette} *meyveler ve istedikleri* {yani, hayır namına dileyip temenni ettikleri} *her şey vardır.*

58. *Rahîm bir Rabb'den selâm sözü* {yani, Melekler cennetliklerin üzerine her kapıdan girecekler ve "Ey cennet ehli! Rahîm Rabbinizden selâm size" diyecekler}.

59. *Ey mücrimler! Size gelince, bugün* {âhirette, sâlihlerden} *ayrılın* {yani, ayrı durun, uzaklaşın}.

İnsanlar, cinler, kara ve denizin canlıları, kuşlar birbirlerine karışacaklar. Birinin diğerindeki hakkı kısas yoluyla alındıktan sonra hayvanlara, "Toprak olun" denilecek, onlar da toprak olacaklar. Geriye karışmış halde insanlarla cinler kalacak. İşte o vakit bu söz, Allah'ın onlara göndereceği bir münadi tarafından söylenecektir.

60. *Ey Âdem oğulları!* {Dünyada iken,} *"Şeytâna* {yani, İblise} *tapmayın* {yani, şirk hususunda ona itaat etmeyin}. *Çünkü o si-*

zin için apaçık bir düşmandır" {yani, düşmanlığı açıkça ortadadır} *diye size emrimi vermemiş miydim?...*

61. *...Ve "Bana ibâdet edin"* {yani, Beni tevhîd edin} *diye* (size and vermemiş miydim?) *İşte bu* {yani, tevhîd}, *sırat-ı müstakimdir* {yani, İslâm dinidir –çünkü İslâm dini dışındaki yollar müstakim değildir–}.

62. *Andolsun ki o* {yani, İblis} *sizden pek çok kimseyi* {hidâyetten} *saptırdı. Niçin akıl etmiyordunuz?*

Ateşe yaklaşacakları vakit cehennem bekçileri onlara diyecek ki:

هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ
﴿٦٣﴾ اِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾ اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰى
اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا اَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلٰى اَعْيُنِهِمْ
فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰى يُبْصِرُونَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ
عَلٰى مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ
نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ اَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾ وَمَا عَلَّمْنَاهُ
الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْاٰنٌ مُبِينٌ ﴿٦٩﴾
لِيُنْذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

63. *İşte* {dünyada iken} *va'dolunduğunuz cehennem budur.*

Ateşe atılacakları vakit de bekçiler onlara şöyle diyecek:

64. {Dünyada} *küfre sapmanızdan ötürü bugün* {âhirette} *ona girin.*

65. *Bugün Biz ağızlarını mühürleriz...*

Onlara, "Sizin ortak olduklarını iddia ettiğiniz ortaklarınız nerede?" diye sorulacak, onlar ise, "Rabbimiz Allah hakkı için biz şirk koşmuyorduk" diyecekler. Bunun üzerine Allah ağızlarını mühürleyecek, elleri ve

ayakları şirk koştuklarını söyleyecektir. İşte, *Bugün biz ağızlarını mühürleriz* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Ve neler kazandıklarını elleri bize söyler ve ayakları* {şirk olarak neler söylediklerine} *şâhidlik eder.*
>
> 66. *Eğer dileseydik gözlerini silme kör ederdik* {yani, dileseydik, gözlerini dalâletten hidâyete doğru çevirirdik} *de yolda didişip dururlardı* {yani, eğer küfrü silip kaldırsaydık, onlar yola girmek için birbirleriyle yarışırlardı: hidâyet yolunu görürlerdi}. *Artık nasıl görebilecekler* {yani, eğer dalâlet yolunu onlar için muammaya dönüştürmeyecek olsaydım onlar nereden görebileceklerdi}?[1]

Buyruk, Mekke kâfirleri hakkında inmiştir.

Sonra azîz ve celîl olan Allah Teâlâ onları korkutmak üzere şöyle buyurmaktadır:

> 67. *Ve eğer dileseydik oldukları yerde* {yani, evlerinde} *onların suratlarını değiştirirdik de* {yani, ruhsuz ve ceset halinde taş yapardık da} *devam etmeye de, geri gelmeye de güçleri yetmezdi* {yani, ne ileri, ne de geri hareket edebilirlerdi}.
>
> 68. *Kime* {uzun} *ömür verirsek, yaratılışta onu baş aşağı çeviririz. Akıl erdirmiyorlar mı?*
>
> 69. *Biz o'na şiir öğretmedik...*

Buyruk, Ukbe b. Ebî Muayt ve arkadaşları hakkında inmiştir. Onlar, "Kur'ân bir şiirdir" demişlerdi.

---

1 İbn Cerîr, Mukâtil'in tercih ettiği bu anlamı İbn Abbâs'tan naklettikten sonra, bunu, "Dilesek onları kör bırakırdık da hidâyeti göremez ve şaşkın halde terk ederdik" diye açıklayanların bulunduğunu belirtiyor ve bunun el-Hasen'den gelen bir rivâyet olduğunu da zikrediyor. İbn Cerîr daha sonra diyor ki: "Bizim, el-Hasen ve Katâde'den naklettiğimiz bu görüş, yorum açısından daha uygundur, çünkü Allah bu buyruklarıyla kâfir bir topluluğu tehdit etmektedir. Dolayısıyla, onlar kâfir oldukları halde, "Dileseydik onları dalâlette bırakırdık" demesinin bir manası yoktur; çünkü zaten sapmış durumdadırlar. Allah diyor ki: "Eğer dileseydik onları küfürleri sebebiyle cezalandırır, gözlerini silme kör yapar ve yolları görmeyecek şekilde kör bırakırdık. Doğru olarak hiçbir yolu da izleyemezlerdi." (Taberî, Beyrut, 1408/1988, XXIII, 25). (Çeviren)

...Ona {şiir} *gerekmez de. O* {Kur'ân} *ancak bir zikir* {yani, tefekkür sebebi} *ve apaçık bir kur'ân'dır.*

70. *Ta ki o diri olan kimseleri inzâr etsin* {yani, ey Muhammed, Kur'ân'da bulunan tehditlerle Allah'ın ilminde hidâyete ulaşacağı bilinen kimseleri inzâr edesin} *ve* {Allah'ın tevhîdini inkâr eden} *kâfirler aleyhine söz* {yani, azab} *hakk* {yani, vâcib} *olsun.*

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ اَيْدِينَا اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ
﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ
فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ
اٰلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ
مُحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ
﴿٧٦﴾ اَوَلَمْ يَرَ الْاِنْسَانُ اَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ
مُبِينٌ ﴿٧٧﴾

71. *Görmezler mi ki Biz onların faydasına Kendi ellerimizle var ettiğimiz* {yani, yarattığımız} *davarlar* {yani, deve, inek ve koyun türünü} *yarattık. İşte kendileri bunlara sahibtirler* {yani, onları zapt u rapt altında tutarlar}.

72. *Onları kendilerine zelîl ettik* {yani, bu davarlar üzerinde yüklerini taşırlar, onları diledikleri gibi sürerler ve bu hayvanlar onlara karşı koymazlar}

Allah'ın, *Devşirilmeleri alabildiğine zelîl* (el-İnsan, 76/14) buyruğu da buna benzemektedir.

...Hem binekleri bunlardandır {yani, yükleri develere ve inek türüne taşıtırlar}. *Hem de onlardan* {yani, koyunlardan} *yerler.*

73. *Onlarda* {yani, davarlarda} *kendileri için* {üzerlerine binmek, üzerlerinde yük taşımak, yünlerinden, kıllarından, tüylerinden yararlanmak gibi} *faydalar ve* {onlarda} *içecekleri vardır* {yani, onların sütlerini içerler}. *Hâlâ şükretmezler mi?*

74. {Mekke kâfirleri,} *Allah'tan başka* {Lât, 'Uzzâ ve Menât'ı} *ilâhlar edindiler; kendilerine belki yardım olunur* {yani, bu uydurma ilâhlar kendilerini korur} *diye.*

75. *Onlar kendilerine yardım edemezler* {yani, uydurma ilâhlar onlara gelecek azabı önleyemezler}. *Halbuki kendileri* {yani, Mekke kâfirleri} *onlar* {yani, uydurma ilâhlar} *için hazırlanmış askerlerdir* {yani, o uydurma ilâhları için kızar, öfkelenir ve dünya hayatında onların huzurlarına gelirler}.

76. *O halde onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *söyledikleri seni üzmesin. Muhakkak Biz onların gizlediklerini de* {yani, içten içe seni yalanladıklarını da}, *açıkladıklarını da* {yani, dilleriyle açıkça söylediklerini de} *biliyoruz.*

Nebî'ye (s.a) açıktan açığa, "Allah bu kemiği nasıl diriltecektir?" diye sormuşlardı.

Buyruk, Übey b. Halef el-Cumahî hakkında, onun "Allah bu kemiği nasıl diriltecektir?" diye sorması üzerine inmiştir. Söylediği bu sözlerle müşrikleri güldürmüştü. İşte bu onların açığa vurduklarıdır.

Ebû Cehl, el-Velîd b. el-Muğîre, Rabî'a'nın iki oğlu Utbe ile Şeybe, Ukbe ve el-'Âs b. Vâil otururlarken Übey b. Halef –Kureyş'ten başkalarının da bulunduğu bir sırada– onlara, "Muhammed Allah'ın ölüleri dirilteceğini iddia ediyor. Ben o'na bir kemik alıp gideceğim ve Allah'ın bunu nasıl dirilteceğini soracağım" demiş, sonra da gidip çürümüş, içi boşalmış, delik deşik olmuş bir kemik getirerek, "Ey Muhammed! Sen Allah'ın çürüyen ve toprak olan kemiklerimizi dirilteceğini iddia ediyorsun. Allah'ın bizi yeniden yaratıp dirilteceğini söylüyorsun" demişti. Ardından da hem elindeki kemiği ufalayıp rüzgâra savuruyor, hem de "Ey Muhammed bunu kim diriltecek?" diye sormaya devam ediyordu. Nebî (s.a) de, "Allah o kemiği diriltecek. Seni de öldürecek ve sonra diriltecek, sonra da cehennem ateşine koyacak" dedi. Bunun üzerine Übey b. Halef hakkında Allah şu buyruğu indirdi:

77. *İnsan görmez* {yani, bilmez} *mi ki Biz kendisini bir nutfeden yarattık. Böyle iken o apaçık bir hasım olup çıkıyor* {yani, Nebî (s.a) ile ölümden sonra dirilişi tartışırken açık bir şekilde husumet gösteriyor}.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظَامَ
وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ
خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ
مِنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ
عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَى وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا
أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ
الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

78. *Kendi yaratılışını unutarak* {yani, daha önce hiçbir şey değilken nutfeden yaratılması sûretiyle kendisinin yaratılışının nasıl başladığı üzerinde düşünmeyip} *Bize bir misal getirip dedi ki: "Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?"*

79. {Ey Muhammed! Übey'e} *de ki: "Onları ilk defa* {bir şey değilken dünyada} *inşa eden* {yani, yaratan} *kim ise* {Kıyâmet Günü} *O diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir"* {yani, dünyada onların yaratılışlarını da, âhirette ölümden sonra yeniden yaratılışlarını da çok iyi bilir}.

80. *O sizin için yeşil ağaçtan bir ateş çıkarandır. Hemen ondan ateş yakıyorsunuz* {yani, yeşil ağaçtan ateş çıkartan, ölümden sonra diriltmeye de kadir olandır}...

Sonra Allah yaratılışı itibariyle insandan daha büyük olan bir varlığı söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır:

...*Göklerle yeri yaratan* {ki bu insanın yaratılışından daha büyük bir yaratmadır} *onlar gibisini* {yani, kendilerinin dünyadaki yaratılışları gibisini} *yaratmaya kadir değil midir?...*

Sonra Kendisi cevab vermektedir:

...*Evet* {buna kadirdir} *ve O hallâkdır, alîmdir* {yani, âhirette onların hilkatlerini çok iyi bilendir, onları diriltecek olandır}.

82. *O bir şeyi* {yani, ölümden sonra diriltme ve başkasını} *diledi-*

ğinde ona emri, sadece {yani, yalnızca bir defa} *"Ol" demesidir. O oluverir* {ve asla emrini tekrarlamaz}.

Sonra Allah, onların söylediklerinden pek büyük olduğunu dile getirmektedir:

83. *Her şeyin* {yani, ölümden sonra diriltmenin ve daha başkalarının} *melekûtu* {yani, yaratması} *elinde bulunanın şanı ne yücedir!* {Ölümden sonra} *yalnız O'na* {yani, Allah'a} *döndürüleceksiniz.*

Çünkü onlar bunu yalanlamışlardı.

37. SÂFFÂT SÛRESİ

Mekke'de inen Sâffât sûresi, Kûfîyyûna göre 182 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
وَالصَّٓافَّاتِ صَفًّاۙ ﴿١﴾ فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًاۙ ﴿٢﴾ فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًاۙ ﴿٣﴾ اِنَّ
اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌۜ ﴿٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِۜ ﴿٥﴾
اِنَّا زَيَّنَّا السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِز۪ينَةِۨ الْكَوَاكِبِۙ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ
مَارِدٍۚ ﴿٧﴾ لَا يَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍۗ ﴿٨﴾ دُحُورًا
وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌۙ ﴿٩﴾ اِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ
ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَنْ خَلَقْنَاۜ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ط۪ينٍ
لَازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَۖ ﴿١٢﴾ وَاِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَۖ ﴿١٣﴾ وَاِذَا
رَاَوْا اٰيَةً يَسْتَسْخِرُونَۖ ﴿١٤﴾ وَقَالُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُب۪ينٌۚ ﴿١٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Andolsun saf saf duranlara* {yani, saf saf olan meleklere}.

2. *Haykırdıkça haykıranlara* {yani, meleklere}.

Bununla, “ra‘d” kasdedilmiştir. Bu ra‘d [gök gürültüsü] adında bir melek olup sesiyle bulutları sürer ve yağmur yağdırması emrolunmuş beldeye götürür. “Berk” [şimşek] ise, kendisiyle bulutları sürüklediği ateşten bastonudur. Bulut üst üste dizildikten sonra ondan bir ateş yükselir. Allah bunu dilediğine isabet ettirir, ki bu da Allah'ın Ra‘d sûresinde söz konusu ettiği yıldırımdır.

3. *Zikir okuyup duranlara* {yani, meleklere: tek başına –nebîlere Rabb'lerinden Kur’ân tilavet eden– Cibrîl'e (a.s)}.

İşte, *Zikri getirip bırakanlara* (el-Mürselât, 77/5) buyruğuyla kasdedilen de odur. O zikri enbiyâya bırakır.

Mekke kâfirleri, “Muhammed bütün ilâhları bir tek ilâh yapıyor” diye itiraz ettiler. Allah da sözü geçen bütün bu meleklere yemîn ettikten sonra buyurdu ki:

4. *Kuşkusuz sizin ilâhınız* {yani, Rabbiniz} *birdir* {yani, O'nun ortağı yoktur}.

Allah, onların şirk koşmalarından münezzeh ve yüce olduğunu beyân etmek üzere de buyuruyor ki:

5. *Semâvât u arzın ve o ikisi arasındakilerin Rabbi* {yani, Ben, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin Rabbi olduğum gibi, ilâh oldukları iddia edilenlerin de, başkalarının da Rabbiyim} *ve* {Ben} *doğuların da, bâtıların* {da} *Rabbi*{yim}.

Doğular ve batılardan maksat, bir sene boyunca 177 meşrık [doğuş yeri] ve 177 mağribdir [batış yeridir].[1]

6. *Muhakkak Biz dünya [en yakın] semâyı* {–ona bu ad, yeryüzüne en yakın semâ olması sebebiyle verilmiştir–} *yıldızlarla süsledik.*

Yıldızlar kandil şeklinde semâda asılıdır.

7. *Ve itaatten çıkan* {yani, Allah'a karşı ma'siyet ile kafa tutan} *her şeytândan koruduk* {ve semâyı yıldızlarla süsledik}.

8. *Onlar mele-i a'lâ'yı* {yani, melekleri} *dinleyemezler* {–Muhammed'in (s.a) nebî olarak gönderilmesinden önce, meleklerin sözlerini işitebiliyorlardı–} *ve her taraftan kazf olunurlar* {yani, onlara atış yapılır}.

9. *Yıldızlardan* {ateşler ile} *kovularak uzaklaştırılırlar* {sonra yıldızlar yine yerlerine dönerler}. *Onlar* {şeytanlar} *için sürekli bir azab da vardır.*

Âhiretteki bu azab, şeytanlardan mele-i a'lâ'yı dinleyenler için de, dinlemeyenler için de söz konusudur ve daimidir. Yıldızlar(dan yapılan alevli ateşler) yaralamakla birlikte öldürmez.

Bunun bir benzeri de, *Andolsun Biz dünya [en yakın] semâyı kandillerle süsledik. Onları şeytânlara atış taneleri yaptık. Ayrıca onlara saîr azabını hazırladık* (el-Mülk, 67/5) âyetidir.

---

1 Yazma nüshaların birinde şu fazlalık vardır: "Ebû Muhammed dedi ki: "Burada maksat, Kamerî senenin doğuş ve batış yerleridir. Çünkü hilâl hesabına göre bir yıl 354 gündür."

10. *Meğer ki* {şeytânlardan} *hızlıca hırsızlayıp* {meleklerden} *bir şey kapan olsun. Hemen arkasından* {melekler tarafından} *delici bir şihâb* {yani, aydınlatıcı bir ateş} *yetişir.*

"Şihâb" kelimesi, *Yahut ısınmanız için size bir şihâb getiririm* (en-Neml, 27/7) âyetinde de "aydınlatıcı bir ateş" manasında kullanılmıştır. Bu hususta daha önce açıklama yapılmıştı.

11. *Şimdi* {sen ey Muhammed} *sor onlara: Yaratılış itibariyle kendileri mi daha güçlüdür* {yani, ölümden sonra diriltilmek hususunda en çetin yaratıklar kendileri midir –çünkü onlar ölümden sonra dirilişi inkâr ediyorlardı–}...

Buyruk, Ebu'l-Eşeddîn –oldukça şiddetli ve çetin yakalayışından ötürü ona, Ebu'l-Eşeddîn künyesi verilmiştir ki asıl adı Esîd b. Kelede b. Halef el-Cumahî'dir– ve Rukane b. 'Abdi Yezîd b. Hişâm b. 'Abdi Menâf hakkında inmiştir.

...yoksa (öteki) yarattıklarımız mı {yani, göklerin, yerin ve onlar arasındakilerin, doğuların ve batıların yaratılması mı}?...

Çünkü onlar bütün bunları Allah'ın yarattığını biliyorlardı.

Akabinde insanın yaratılışını haber vermek üzere buyuruyor ki:

...Biz onları {yani, Âdem'i} *lâzib* {yani, yapışkan} *bir çamurdan yarattık.*

Ölümden sonra dirilişi yalanlayan kimselere göre böyle bir yaratma, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların, doğuların ve batıların yaratılmasından daha kolaydır.

Bu buyruk da Ebu'l-Eşeddîn hakkında inmiştir. *Sizi* {ölümden sonra dirilterek} *yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü (yaratmak) mü, ki onu bina etmiştir.* (en-Nâziât, 79/27-28)

12. *Evet* {ey Muhammed} *sen* {sana vahyedildiği sırada Kur'-ân'dan ötürü} *şaşırmıştın.*

Bunun bir benzeri de, *Eğer* {Kur'ân'dan ötürü} *şaşıyorsan, asıl şaşılacak onların, "Bir toprak olduğumuz vakit, gerçekten biz yeni bir halk/yaratılış içinde mi olacağız?!" demeleridir* {yani, asıl onların ölümden sonra dirilişi inkâr eden sözlerine şaşmalısın}. (er-Ra'd, 13/5)

...*Onlar* {yani, Mekke kâfirleri} *ise alay ediyorlar* {Nebî'den (s.a) Kur'ân'ı işitince alay ettiler}.

13. *Onlara* {Kur'ân ile} *öğüt verilse öğüt almazlar.*

14. *Bir âyet* {yani, Mekke'de ayın ikiye bölünme mucizesini} *görseler alay ederler.*

Alay ettiler ve "Bu da sihirbazların bir işidir" dediler. İşte Allah'ın şu buyruğu buna işaret ediyor:

15. *Ve derler ki: "Bu ancak apaçık bir büyüdür"...*

Bunun bir benzeri de, *Eğer bir âyet görseler yüz çevirirler ve "Devam edip giden bir büyüdür" derler* (el-Kamer, 54/2) âyetidir.

Ardından da hayret ederek sözlerini şöyle sürdürürler:

ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ اَوَاٰبَاؤُنَا
الْاَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دَاخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ
فَاِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هٰذَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿٢٠﴾ هٰذَا
يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ اُحْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا
وَاَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاهْدُوهُمْ
اِلٰى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ اِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ ﴿٢٤﴾

16. ...*"Biz ölüp toprak ve kemik olduğumuz vakit* {yani, ölümden sonra} *gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz?"...*

17. ...*"Ya önceki atalarımız da mı"* {diriltilecek}?

18. {Ey Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine} *de ki: "Evet, hem de siz dâhirler* {yani, küçülmüşler} *olarak"* {diriltileceksiniz}.

19. *O ancak* {ikincisine gerek olmayan} *tek bir sayhadır/çığlıktır* {yani, İsrâfîl'in sayhasıdır}. *Hemen onlar bakınacaklar* {yani, yalanladıkları ölümden sonra dirilişi görecekler ve rasûllerin, "Ölümden sonra diriliş haktır" sözünü hatırlayacaklar}.

20. *Ve diyecekler ki: "Veyl bize, bu dîn günüdür"* {yani, Nebî'nin (s.a) bize haber verdiği hesab günüdür}.

Hafaza melekleri onlara şöyle diyeceklerdir:

21. *Bu sizin önceden* {gerçekleşeceğini} *yalanladığınız fasl* {yani, hüküm} *günüdür.*

22. *Toplayın* {Âdemoğulları'ndan} *zulmedenleri* {yani, şirk koşanları} *ve onlara eş olanları* {yani, onları saptıran ve onlar ile eş kadar yakın şeytânları –her kâfir bir şeytân ile birlikte aynı zincire vurulacaktır–} *ve ibâdet ettiklerini* {yani, İblis ve askerlerini}...

23. *...Allah'tan başka!...*

Buyruk, Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir.

Bunun bir benzeri de, *"Ey Âdemoğulları! Şeytâna* {yani, İblise} *tapmayın" diye size emrimi açıklamamış mıydım?* (Yâ-Sîn, 36/60) âyetidir.

...Onlara cahîmin yolunu gösterin {yani, cahîme: Allah'ın yarattığı pek büyük ateşe giden yola çağırın}.

24. *Ve durdurun onları, çünkü onlar sorgulanacaklardır.*

Cehenneme sürülüp götürülecekleri vakit durdurulacak ve cehennem bekçileri onlara, "Rasûlleriniz size apaçık delillerle gelmemişler miydi?" diye soracaklar. Onlar da, "Evet gelmişlerdi, fakat kâfirlere azab sözü hakk olmuştur" diyeceklerdir. Hâzin de şöyle diyecek:

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ
عَلٰى بَعْضٍ يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُٓوا اِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمٖينِ ﴿٢٨﴾
قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنٖينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ
بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَاغٖينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَٓا اِنَّا لَذَٓائِقُونَ ﴿٣١﴾
فَاَغْوَيْنَاكُمْ اِنَّا كُنَّا غَاوٖينَ ﴿٣٢﴾ فَاِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾
اِنَّا كَذٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمٖينَ ﴿٣٤﴾ اِنَّهُمْ كَانُٓوا اِذَا قٖيلَ لَهُمْ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ اَئِنَّا لَتَارِكُٓوا اٰلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ
مَجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَٓاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلٖينَ ﴿٣٧﴾

25. *Ne oluyor size? Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz?*

Bunun bir benzeri de, {(Hâzin) kâfirlere, "Ortak koştuğunuz şeytân-

lar} *size yardım edebiliyorlar mı"* {yani, niçin azab edilmenizi engellemiyorlar}? (eş-Şu'arâ, 26/93) diyecekler.

Allah Muhammed'e (s.a) buyuruyor ki:

26. *Bilakis onlar bugün* {azaba} *teslim olmuşlardır.*

27. *Onların bir kısmı diğer bir kısmına yönelip biri diğerine soru sorarlar* {yani, konuşurlar}.

28. *Derler* {yani, kâfirlerden biri, ortak koştukları şeytânlara diyecek} *ki: "Gerçekten siz bize yemînden* {yani, hakk tarafından} *gelirdiniz"* {yani, izlediğimiz yolu bize güzel gösterirdiniz, bu yolun hakk olduğunu söylerdiniz}.

Bunun bir benzeri de, *Ondan yemîn ile alırız* {yani, [ondan] hakk ile [intikam alırız]}[2] (el-Hâkka, 69/45) âyetidir.

29. *Onlar* {yani, şeytânlar} *da* {onlara} *derler ki: "Hayır, siz îmân edenler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *değildiniz"...*

30. *..."Bizim sizin üzerinizde bir sultânımız* {yani, egemenliğimiz} *yoktu* {ki sizi bize uymaya zorlayabilelim}. *Bilakis siz tuğyân* {yani, isyan} *eden bir topluluk idiniz"...*

Sonra şeytânlar şöyle diyecek:

31. *..."Rabbimizin sözü üzerimize hakk oldu"...*

Kasdedilen söz, Allah'ın İblîse söylediği, *Andolsun ki cehennemi senden… Hepsinden dolduracağım* (Sâd, 38/85) sözüdür.

..."Muhakkak biz tadıcılarız"...

32. *..."Çünkü biz sizi iğvâ ettik* {yani, hidâyetten uzaklaştırıp saptırdık}. *Zaten biz ğâvî kimseler* {yani, dalâlette olanlar, sapıklar} *idik."*

Allah (hepsinin durumlarını anlatmak üzere) buyuruyor ki:

33. *Muhakkak onlar* {yani, kâfirler ve şeytânlar} *o gün azabta ortaktırlar.*

---

2 Köşeli parantez arasına alınan lafızlar, Mukâtil'in el-Hâkka sûresinde burada iktibas ettiği bölüm ile alakalı verdiği açıklamalardan alınmıştır. (Çeviren)

34. *İşte biz mücrimlere muhakkak böyle yaparız.*

Allah Teâlâ, onların durumu hakkında haber vermek üzere de buyuruyor ki:

35. *Çünkü onlara, "Allah'tan başka ilâh yoktur" denildiğinde büyüklük taslarlardı* {yani, hidâyete karşı büyüklenirlerdi}.

Buyruk, Ebû Tâlib'in yanına giden Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiştir. Nebî (s.a) onlara, "'Lâ ilâhe illallâh' deyin ki Arabların hükümdarları olasınız, Arab olmayanlar da size boyun eğe" demişti.

36. *Ve derler ki: "Biz ilâhlarımızı deli bir şair dolayısı ile mi terk edeceğiz?"*

37. *Hayır, o* {yani, Muhammed (s.a)} *hakk* {yani, tevhîd} *ile gelmiş ve* {kendinden önceki} *rasûlleri tasdik etmiştir.*

إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ
الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ
الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ وَهُمْ
مُكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾
يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾
لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ
﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ
يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾

38. *Muhakkak siz elbette elîm* {yani, can yakıcı} *azabı tadacaksınız.*

39. *Size* {dünyada iken} *işlemiş olduğunuz* {şirkin cezası olan ateş}*den başka bir ceza verilmeyecektir.*

Sonra mü'minleri istisnâ ederek buyuruyor ki:

...Ancak Allah'ın {tevhîd ile} *ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâ* {onlar azabı tatmayacaklardır}.

Sonra Yüce Allah onlar için hazırladığı mükâfaatları zikrederek buyuruyor ki:

41. *Onlar için bilinen* {yani, canları çektiği vakit kendilerine gelen} *bir rızık vardır.*

Arkasından bu rızkın maiyetini beyân ederek buyuruyor ki:

42. *Çeşitli meyveler ve onlara ikrâm olunur.*

43. *Naim cennetlerinde.*

44. *Tahtlar üzerinde karşılıklı oturdukları halde* {yani, ziyaretleşmeleri sırasında (böyle oturacaklardır)}.

45. *Etraflarında dolaştırılır.* {Hizmetkâr gılmanın elleri üzerinde akıp duran} *bir pınardan kadehler* {yani, şarab kadehleri} *(dolaştırılır).*

46. *İçenlere lezzet veren beyaz (bir şarab).*

47. *Onda bir ğavl yoktur* {yani, dünya içkilerinin etkilediği gibi başın ağrımasına sebeb teşkil edecek bir gailesi yoktur}. *Onlar ondan sarhoş da olmazlar* {yani, dünya içkilerinde olduğu gibi sarhoş olarak akılları başlarından gitmez}.

48. *Yanlarında bakışlarını hasretmiş iri gözlüler vardır* {yani, eşleri dışında başka erkeklere bakmaktan kendilerini koruyan ve ileri derecedeki aşklarından dolayı kocalarından başkasını görmeyen, gözleri güzel eşler vardır}.

Sonra onları, sarısı ortasında bulunan yumurtanın beyazlığına benzeterek buyuruyor ki:

49. *Sanki onlar sarılıp sarmalanmış yumurta gibidirler.*

50. *Birbirlerine yönelip karşılıklı soru sorarlar* {yani, cennetlikler bu halde konuşacaklar}.

51. {Birbirleriyle konuşacak ve} *aralarından birisi diyecek ki: "Gerçekten benim bir arkadaşım vardı"...*

İsrâîloğulları'ndan Hutruf ve Selha isimli iki kardeşten her birine babalarından 4.000'er dinar miras kalmıştı. Mü'min olan malını Allah'a itaat yolunda harcarken, müşrik olan ise Allah'a isyan ve dünya maişe-

ti uğrunda harcadı. İşte Allah'ın Kehf sûresinde söz konusu ettiği iki kişi de bunlardır.[3]

Âhiret günü gelince bu iki kardeşten mü'min olan cennete, müşrik olan da cehenneme konulacak. Mü'min cennete konulduktan sonra kardeşini hatırlayacak ve cennetteki diğer kardeşlerine, "Gerçekten benim bir arkadaşım vardı" diyecek.

يَقُولُ اَئِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا
ءَاِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ
فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾
وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ اَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾
اِلَّا مَوْتَتَنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾ اَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا
اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ﴿٦٣﴾ اِنَّهَا شَجَرَةٌ
تَخْرُجُ فِي اَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُسُ
الشَّيَاطِينِ ﴿٦٥﴾ فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٦٦﴾

52. *..."O bana derdi ki": "Gerçekten sen* {ölümden sonra dirilişi} *tasdik edenlerden misin?"...*

53. *..."Biz ölüp toprak ve kemikler olduğumuz zaman* {amellerimiz dolayısı ile} *gerçekten biz mi hesaba çekilip cezalandırılacağız?"*

Mü'min cennetteki kardeşlerine hitab edecek:

54. *Diyecek ki: "Siz de* {ateşe doğru} *bakar mısınız?"* {Böylece kardeşimin konumunu görürsünüz}.

Onlar arkadaşlarına, "Sen onu bizden iyi tanırsın. Dolayısıyla sen bak" diyecekler. Cennetliklerin konaklarında birtakım pencereler bulunur. Diledikleri vakit cehennemliklere oradan bakarlar.

---

3 Bunların kıssaları el-Kehf, 18/32-43. âyetler arasındadır.

55. {Mü'min} *baktı ve onu* {yani, kardeşini} *cehennemin ortasında* {yüzü kararmış, gözleri morarmış, şeytânıyla aynı zincire vurulmuş halde} *gördü.*

56. {Mü'min} *dedi ki: "Vallahi az kalsın beni de helâk edecektin"* {yani, iğvâ edip azdıracaktın ve ben de cehennemde seninle birlikte aynı yere konulacaktım}...

57. ...*"Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı* {yani, eğer Allah bana İslâm nimetini nasîb etmeseydi}, *ben de* {cehennem ateşinde} *hazır edilenlerden olurdum."*

Mü'min ile kâfir kardeşin konuşması burada sona ermektedir.

Mü'min arkadaşlarına dönerek diyecek ki:

58. *"İşte biz ölümü tatmayacağız,"...*

Çünkü mü'min, ölümün söz konusu olması halinde her nimetin eksik kalacağını bilmiştir.

59. ..."{dünya hayatta tattığımız} *ilk ölümümüzden sonra. Hem bize azab da edilmiyor."*

Ona, "Kuşkusuz sen burada ölmeyeceksin" denilecek. O vakit şöyle devam edecek:

60. ...*"Kuşkusuz ki bu pek büyük fevzdir."*

Burada mü'minin sözleri sona ermektedir.

61. *İşte amel edenler* {yani, ellerini çabuk tutanlar}, *böylesi için* {yani, bundan önceki, "Onlar için bilinen bir rızık vardır" (es-Sâffât, 37/41) âyetinde söz konusu edilen nimetler için} *çalışsınlar* {yani, acele etsinler}.

62. {Mü'minler için hazırlanan} *bu ziyafet mi hayırlı, yoksa* {kâfirler için hazırlanan} *zakkûm ağacı mı?*

Bu, Nebî'nin (s.a), kendilerine emrettiği "lâ ilâhe illallâh" kelime-i tevhîdini söylemeyi kibirlerine yedirmeyen kimseler için hazırlanmış ateş azabıdır.

63. *Biz onu* {yani, zakkûm ağacını} *zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri –'Abdullâh b. ez-Zibarî, Ebû Cehl b. Hişâm ve Ebû Tâ-

lib'in yanına giden Kureyş'in ileri gelenleri bunlar arasındadır–} *için bir fitne kıldık.*

‘Abdullâh b. ez-Zibarî şöyle demişti:

— Zakkûm, Yemenlilerin lehçesinde hurma ve tereyağıdır.

Ebû Cehl de dedi ki:

— Ey câriye! Bize zakkûm [hurma ve tereyağı] getir.

Sonra da arkadaşlarına şöyle demişti:

— Muhammed'in bizi kendisiyle korkuttuğu bu şeylerden zakkûmlanın. Çünkü o, ateşin ağaç bitirdiğini iddia ediyor. Oysa ateş ağacı yakar.

Böylece zakkûm onlar için bir fitne olmuştu. Allah bu ağacın hurma ağacına benzemediğini, onun yemişinin de hurma gibi olmayacağını haber vererek buyuruyor ki:

64. *Muhakkak o cehennemin dibinde çıkan* {yani, yetişen, biten} *bir ağaçtır.*

65. *Onun meyvesi şeytânların başları gibidir.*

66. *İşte muhakkak onlar bu ağaçtan* {yani, onun meyvesinden} *yiyecekler ve ondan* {yani, onun meyvesinden} *karınlarını doyuracaklar.*

ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى
الْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰ آثَارِهِمْ
يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ
أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ
﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ
الْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾

67. *Sonra onun üzerine kaynamış sudan bir katkıları* {yani, üzerine katacakları içecekleri} *olacaktır* {yani, zakkûmdan sonra harareti en son noktaya ulaşmış olan hamîmden içeceklerdir}.

68. *Sonra dönüşleri* {yani, zakkûmu yeyip, hamimi içtikten sonra dönecekleri yer} *muhakkak cahîme olacaktır.*

İşte Allah'ın, *Onlar bununla son derece sıcak hamîm arasında gidip geleceklerdir* (er-Rahmân, 55/44) buyruğu bunu dile getirmektedir.

69. *Muhakkak onlar atalarını da* {hidâyetten uzak} *dalâlette olanlar olarak bulmuşlardı.*

70. *Yine de onların izleri üzerine hızlıca ve ısrarla koşturuyorlar* {yani, atalarının emelleri gibi amelde bulunmaya gayret ediyorlar}.

71. *Andolsun ki onlardan* {yani, Mekkelilerden} *öncekilerin* {yani, evvelki ümmetlerin} *çoğu sapıtmıştı.*

72. *Ve andolsun onlar arasında inzâr ediciler* {yani, onları azab ile korkutan rasûller} *göndermiştik* {fakat onlar rasûlleri yalanladı. Allah da dünyada onları azablandırdı}.

Şu buyruk bunu dile getirmektedir:

73. *Bir bak, o inzâr edilenlerin âkıbeti nasıl olmuş?*

Bu buyrukla Mekke kâfirlerini Muhammed'i (s.a) yalanlamaktan sakındırmaktadır. Aksi takdirde dünyada onlara da azab inecektir.

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

74. *Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş* {yani, muvahhid} *kulları müstesnâ* {yani, onlar tevhîd sayesinde azabtan kurtulmuşlardır}.

75. *Andolsun ki Nûh Bize seslenmişti...*

Nûh, *Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık bana yardım et* (el-Kamer, 54/10) diye seslenmişti. Ayrıca Enbiyâ sûresinde da du'ası zikredilmiştir.[4]

...Rabbi o'nu kurtardı, kavmini de su ile boğdu. Biz ne güzel icabet edenleriz.

76. *Ve Biz o'nu ve ehlini büyük gamdan* {yani, son derece dehşetli olan suda boğulmaktan} *kurtardık.*

---

4 Bkz. el-Enbiyâ, 21/76.

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٧٨﴾
سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُ
مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٨٢﴾ وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ
لَإِبْرَاهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ
مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿٨٦﴾ فَمَا
ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ
﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَى آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

77. *Zürriyetini de* {yani, Nûh'un soyundan gelen çocukları da} *bâki kalanların ta kendileri kıldık.*

Gemiye binenler öldüler, Nûh'un çocukları dışında onların nesilleri yoktur. Bundan dolayı insanların tümü Nûh'un çocuklarından üremiştir. Bu sebeble Allah, "ta kendileri" buyurmuştur. Nebî (s.a) de, "Sam Arabların, Yafes Rûmların, Ham da Habeşlilerin babasıdır" demiştir.

78. *Sonra gelenler arasında o'na* {yani, Nûh'a} {vefatından sonra güzel bir övgü} *bıraktık* {yani, o'ndan sonra gelecekler arasında hakkında hayırlı şeyler söylenmektedir}.

Allah'ın şu buyruğu bunu ifade eder:

79. *Âlemler içinde Nûh'a selâm olsun.*

Selâmdan kasıt, o'ndan sonra insanlar arasında o'nun için kalıp devam eden güzel övgülerdir.

80. *Muhakkak Biz ihsan edicileri böyle* {yani, ihsan eden herkesi bu şekilde} *mükâfaatlandırırız.*

Allah'ın, o'nun ihsanına karşı mükâfaatı, âlemler arasında hakkındaki güzel övgülerdir.

81. *Muhakkak o Bizim mü'min* {yani, tevhîdi tasdik eden} *kullarımızdandır.*

82. *Sonra diğerlerini* {yani, Nûh kavmini} *suda boğduk.*

83. *Doğrusu İbrâhîm de o'nun şîasındandır* {yani, İbrâhîm de Nûh'un dîni üzeredir}.

el-Ferrâ dedi ki: "İbrâhîm, Muhammed'in şiasındandır."[5]

Ebû Muhammed dedi: 'Ben Ebu'l-'Abbâs'a buna dâir sual sordum da şu cevabı verdi': "Bir adamın dîni üzere olan herkes onun şiasındandır. Her nebî İbrâhîm'in şiasındandır, o'nun sahibidir/arkadaşıdır."

Buna göre İbrâhîm, Muhammed'in şiasından, Muhammed de İbrâhîm'in şiasındandır. İkisine de selâm olsun.

84. *Çünkü o Rabbine selîm* {yani, şirkten arınmış ihlâslı} *bir kalb ile gelmişti.*

85. *Hani babasına* {yani, babası Azer'e} *ve kavmine demişti ki:* "{Put türünden} *nelere ibâdet ediyorsunuz?"...*

86. *..."Ve iftira ederek Allah'tan başka ilâhları mı istiyorsunuz?"...*

87. ..."{Başkasına ibâdet etmiş olarak huzuruna çıkacağınız vakit} *Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?"*

88. *Derken* {İbrâhîm} *yıldızlara bir defa baktı.* {Çünkü o sırada bir yıldızın doğmakta öldüğünü gördü}.

89. *Bunun üzerine* {kavminin ileri gelenlerine}, *"Ben hastayım"* {yani, ağrım vardır} *dedi.*

Putlara ibâdet eden kavminin altın, gümüş, tunç, bakır, demir ve tahtadan yapılmış 72 putu vardı. Putlarının en büyüğü altından olup gözleri de kırmızı yakuttandı. Bayram töreni için çıkmadan gelip bu putlara secde ederler, yemek takdim ederler, sonra da bayram için giderlerdi. Bayram yapıp döndüklerinde de putlarının huzuruna gelir, onlara secde eder, sonra da dağılırlardı. Yine bayramlarına gitmek üzere çıkınca İbrâhîm, Taun hastalığına yakalandığını söyledi. Çünkü onlar da yıldızlara bakıyorlardı. İbrâhîm yıldızlara baktı ve "Ben hasta olacağım" dedi.

---

5 İbareden açıkça anlaşılacağı gibi, el-Ferrâ'nın görüşü, onun bu tefsirini rivâyet edenlerden biri tarafından eklenmiştir. Çünkü Mukâtil zamiri Nûh'a (a.s) göndermiştir. el-Ferrâ'nın açıklamasına göre ise zamir Muhammed'e (a.s) aittir. (Çeviren)

el-Ferrâ dedi ki: "Eksiklikten etkilenen, yok oluşa maruz kalan ve ölümü bekleyen herkes sakîmdir [hastadır]."

Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

90. *Ondan yüz çevirip uzaklaştılar.*

Bu sırada ilâhlarının önüne de yiyecek ve içecek koymuşlardı.

91. *Sonra* {puthânede bulunan büyük} *putlarına vardı.* {Uydurma ilâhlara,} *dedi ki: "Önünüzdeki yemekleri yemez misiniz?"...*

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوا
إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ ﴿٩٥﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ
وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾
فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾ وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي
سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ
حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ
أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ
مَا تُؤْمَرُ ۖ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿١٠٢﴾

92. ...*"Size ne oldu ki konuşmuyorsunuz"* {yani, ne bir şey söylüyorsunuz, ne cevab veriyorsunuz. Yiyecek misiniz, yemeyecek misiniz}?

93. *Sonra onlara* {yönelerek} *sağı ile vurdu* {yani, sağ elindeki balta ile onları kırdı}.

94. {Bayramlarını yapıp döndüklerinde} *hızlıca o'na* {yani, İbrâhîm'e} *geldiler* {yani, elleri ile yakalamak üzere yürüyüp geldiler}.

95. {İbrâhîm onlara,} *dedi ki: "Elinizle yonttuğunuz şeylere mi* {yani, putlara mı} *ibâdet ediyorsunuz?"...*

96. ...*"Halbuki sizi de, yaptıklarınızı da* {yani, yonttuğunuz putlarınızı da} *Allah yarattı."*

Ebû Muhammed dedi: el-Ferrâ dedi ki: *Onlara sağ eliyle vurdu* (es-Sâffât, 37/93) buyruğu, o'nun yemîn ettiği hususu ifade eder. Çünkü, *Vallahi siz arkanızı dönüp gittikten sonra bu putlarınıza bir tuzak kuracağım* (el-Enbiyâ, 21/57) demişti."

Ebû Muhammed dedi: Bana Hennâd tahdis edip dedi: Bana İbn Yeman tahdis edip dedi: Ben Süfyân'ı Kûfe'de çarşıdan gelirken gördüm ve "Nereden geliyorsun?" diye sordum. "Eczacıların bulunduğu yerden geliyorum; onlara dazi[6] denilen şeyi satmamalarını söyledim. Ben uygun olmayan bir şey görüp de onu değiştiremeyecek olursam küçük abdestimi kanlı yaparım" diye cevab verdi.

(Ravi) Mukâtil'in açıklamalarına dönerek (dedi ki:)

97. *Dediler ki: "Onun için bir bina yapın"...*

İbn 'Abbâs dedi ki: "70 zira yüksekliğinde, 40 zira eninde taştan bir duvar ördüler."

..."Sonra da o'nu cahîme {yani, pek büyük bir ateşe} *atın."*

Allah da, *Ey ateş! İbrâhîm'e karşı serin ve selâmet ol* (el-Enbiyâ, 21/69) buyurmuştur.

İbrâhîm (a.s) onların üstlerine çıktı. Allah da o'nu onların zararından kurtardı ve o'na ilişmelerine imkân vermedi. Kısa bir süre sonra da Allah onları helâk etti. O gün İbrâhîm'in (a.s) içine atıldığı ateşi söndürmek için çalışmadık hiçbir canlı kalmadı. Ancak keler İbrâhîm'in üzerine ateşi üfleyip alevlendirmek için çalıştı. Bu sebeble Nebî (s.a) kelerin öldürülmesini emretmiştir.

98. *Ona bir keyd* {(yani, kötülük)} *yapmak istediler. Biz de onları en aşağılıklar kıldık.*

99. {Bâbil'de iken İbrâhîm} *dedi ki: "Ben Rabbime* {yani, Rabbimin rızası için Arz-ı Mukaddes'e} *gidiciyim* {yani, hicret ediyorum}. *Pek yakında bana hidâyet verecektir* {yani, beni dînine hidâyet edecektir}.

İlk hicret eden kişi o'dur. Beraberinde Lût ve Sağra da vardı. Arz-ı Mukkades'e varınca, kendisine bir evlat vermesini isteyerek dedi ki:

---

6 Muhakkikin de belirttiği üzere *Elif* nüshasında *dazi* olarak geçmiştir. Ancak bu rivâyet tamamıyla *Lâm* nüshasında yoktur. (Çeviren)

100. *"Rabbim! Bana sâlihlerden* {bir evlat} *bağışla."*

Rabbi de o'nun du'asını kabul buyurdu.

101. *Biz de o'na halîm* {yani, oldukça bilgili} *bir oğul* {yani, İshâk'ı –ki Sare'nin oğludur–} *müjdeledik.*

102. *O o'nunla* {yani, babası ile birlikte} *yürümeye* {yani, dağa yürümeye} *başlayınca dedi ki: "Oğulcağızım! Gerçekten ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum"* {yani, rüyamda seni boğazlamam emrediliyor –çünkü bu hususta o'nun bir adağı vardı–}...

...*"Bak artık sen ne düşünürsün?"* {İshâk da o'na} *dedi ki: "Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap"* {ve Rabbine itaat et}...

Bundan dolayı İshâk İbrâhîm'e, "Gördüğün rüyayı gerçekleştir" demedi. İbrâhîm bu rüyayı peşpeşe üç gece gördü. İshâk da boğazlanma işinden önce oruç tutmuş, namaz kılmıştı.

...*"İnşâallah* {boğazlanmaya karşı} *beni sabredenlerden bulacaksın."*

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ
﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾
إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٠٩﴾ كَذَٰلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَاهُ
بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمِنْ
ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ
مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١١٤﴾

103. *Böylece ikisi de* {Allah'ın emrine ve O'na itaate} *teslim oldular ve (İbrâhîm) o'nu alnı üzere yıkınca* {yani, o'nu boğazlamak için alnını yakalayınca,} {Allah her ikisinin de doğru olduklarını ortaya çıkarmış oldu}.

el-Ferrâ dedi ki: *"Mâzâ terâ* [ne düşünürsün?] ifadesini, *mâzâ turi*

[ne gösterirsin?] şeklinde *te* harfi ötreli olarak okuyanların okuyuşuna göre anlam şudur: Allah'a itaat üzerinde ne derece sabır ve metânet göstereceksin? *Turi* yerine *terâ* diye okuyanlara göre İbrâhîm o'nun bu husustaki kararlılığını öğrenmek istemişti. Sonra da Allah'ın emrettiği şekilde oğlunu boğazlama işini kararlı bir şekilde sonuçlandırmak istedi."[7]

(Ravi) tekrar Mukâtil'in açıklamalarına dönerek (dedi ki:)

104. *Biz o'na şöyle seslendik: "Ey İbrâhîm!"...*

105. ...*"Sen* {oğlunu boğazlamak şeklindeki} *rüyanı gerçekleştirdin.* {Onun yerine koçu al.} *Biz ihsan edicileri böyle mükâfaatlandırırız"* {yani, ihsan eden herkese mükâfaatımız böyledir –Allah, ihsanı ve itaati karşılığında oğlu İshâk'ı boğazlamaktan o'nu muaf tutmakla mükâfaatlandırdı–}.

106. *Muhakkak bu apaçık bir belâ idi* {yani, Allah, oğlunu boğazlamaktan o'nu muaf tutup yerine koç göndermek sûretiyle o'na apaçık nimet ihsan etti}.

107. *Biz de o'na büyük bir kurbanlıkla fidye verdik.*

Bu, Beytu'l-Makdis'te olmuştu. Dağ keçilerinden olan Rezim isimli bu koç, boğazlanmadan önce cennette kırk yıl otlamıştı.

108. *Sonra gelenler arasında o'na* {güzel bir övgü} *bıraktık.*

Bu güzel övgüler yeryüzünde vefatından sonra o'nun için söylenir. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

109. *İbrâhîm'e selâm olsun.*

Selâmdan maksat, kendisinden sonra bütün insanlar arasında ve bütün dîn mensubları tarafından o'ndan güzel övgülerle söz edilmesidir.

110. *İhsan edicileri böyle mükâfaatlandırırız.*

111. *Muhakkak o, îmân eden* {yani, tevhîdi tasdik eden} *kullarımızdandı.*

112. *Ve o'na sâlihlerden bir nebî olmak üzere İshâk'ı müjdeledik*

---

7 Kurtubî (XV, 103) bu okuyuşlara ve Ferrâ'nın açıklamalarına işaret ettikten sonra, ez-Zeccâc'ın, "Ondan başka kimse böyle bir açıklama yapmamıştır" dediğini nakletmektedir. (Çeviren)

{yani, biz İbrâhîm'e, o'nu boğazlamaktan muaf tuttuktan sonra İshâk'ın nebî olacağı müjdesini de verdik}.

113. *Onu* {yani, İbrâhîm'i} *ve İshâk'ı mübârek kıldık. O ikisinin* {yani, İbrâhîm ile İshâk'ın} *soyundan da ihsan edici* {yani, mü’min} *de vardır, nefsine apaçık zulmedici* {yani, müşrik} *de vardır.*

114. *Andolsun Mûsâ ve Hârûn'a minnet ettik* {yani, onlara nübüvveti vermek, düşmanlarını da helâk etmekle nimette bulunduk}.

وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ
﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَآتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ
الْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾
وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٢٠﴾
إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ
لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ
الْخَالِقِينَ ﴿١٢٥﴾ اللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

115. *Onları ve kavimlerini* {yani, İsrâîloğulları'nı} *pek büyük bir sıkıntıdan kurtardık.*

116. *Ve onlara* {düşmanlarına karşı} *yardım ettiğimiz için* {Fir‘avn'a ve kavmine karşı} *gâlib gelenler onlar oldular.*

117. *İkisine apaçık gösteren kitabı* {yani, muhtevası apaçık olan Tevrât'ı} *verdik.*

118. *O ikisini de sırât-ı müstakîm'e* {yani, İslâm dînine} *hidâyet ettik.*

119. {Onlardan} *sonra gelenler arasında onlara* {arkalarından söylenen güzel övgü} *bıraktık* {yani, bu övgünün kalmasını sağladık}.

Bu da Allah'ın şu buyruğunda dile getirilmektedir:

120. *Mûsâ ve Hârûn'a selâm olsun.*

Selâmdan kasıt, güzel övgüdür.

121. *Muhakkak Biz ihsan edicileri* {yani, ihsanda bulunan herkesi} *böyle mükâfaatlandırırız.*

122. *Muhakkak ikisi de îmân eden kullarımızdandı.*

123. *Muhakkak İlyas* {b. Fenhan} *da rasûl olarak gönderilmişlerdendi.*

124. *O kavmine demişti ki: "İttika etmez misiniz"* {yani, ibâdet etmez misiniz}?...

125. *..."Ba'le du'â* {yani, ibâdet} *edip de"...*

Yemen lehçesinde ilâha, "ba'l" adı verilir. Bu, Şam [Suriye] topraklarında "Ba'le Bekke" denilen yerde bir put idi. İlyas onu kırdı, sonra kaçtı.

..."yaratanların en güzelini {yani, yaratanların en güzeli olan Allah'a ibâdeti} *bırakır mısınız?"...*

126. *..."Sizin de, önceki atalarınızın da Rabbi olan Allah'ı?"*

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ
﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾
إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ
﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٣٦﴾

127. *Ama onlar o'nu* {nebî İlyas'ı (a.s)} *yalanladılar. Bu sebebten onlar* {cehennem ateşinde} *elbette hazır edilecekler.*

Sonra istisnâda bulunarak buyuruyor ki:

128. *Ancak Allah'ın ihlâsa erdirilmiş* {yani, tasdik edip, îmân eden} *kulları müstesnâ* {yani, onlar cehennemde hazır edilmezler}.

129. *Sonra gelenler arasında üzerine bıraktık.*

130. *İlyas'a selâm olsun.*

Selâmdan kasıt, güzel övgü ve sonra gelenler arasında onun hakkında söylenen hayırlı sözlerdir.

131. *İhsan edicileri* {yani, ihsan edici herkesi} *böyle mükâfaatlandırırız.*

132. *Gerçekten o îmân eden* {yani, tevhîdi tasdik eden} *kullarımızdandı.*

el-Ferrâ, Hayyan el-Kelbî'den naklen dedi ki: "*İlyâsîn* denildiğinde, nebî olan zat kasdedilir; *Âl-i Yâsîn'e selâm olsun* denildiğinde ise, Muhammed'in (s.a) âline selâm olsun demek olur. Her nebînin âli, dîni üzere ona tâbi olanlardır. Âl-i Fir'avn da, dîni üzere ona tâbi olanlar demektir. Tıpkı, *Âl-i Fir'avn'ı en çetin azaba sokun*... (el-Mü'min, 46) buyruğunda olduğu gibi."

133. *Kuşkusuz Lût da rasûllerdendir.*

O; Sedum, Damura, Amura ve Sabura adındaki dört şehre rasûl olarak gönderilmişti. Her şehrin nüfusu da 100.000 idi.

134. *Hani Biz o'nu ve ehlini* {yani, kızları Risâ ve Zaunâ'yı} *kurtarmıştık.*

Sonra bir kadını istisnâ ederek buyuruyor ki:

135. *Ancak* {azab içerisinde} *kalan bir koca-karı müstesnâ.*

136. *Sonra diğerlerini* {yani, daha sonra onlardan geri kalanları} {yerin dibine geçirmek ve taş yağmuru ile} *helâk ettik.*

Bunun bir benzeri de, ...*Diğerlerini*... (eş-Şu'arâ, 26/172) âyetidir.

وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ
﴿١٣٨﴾ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ
وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾

137. *Muhakkak siz* {ey Mekke halkı} *geçiyorsunuz onların yakınından sabahleyin...*

138. ...*ve geceleyin* {yani, Şam bölgesine ticaret amacıyla gittiğiniz vakit siz bu kasabaların yakınından gece-gündüz, sabah-akşam geçiyorsunuz}. *Hâlâ akıllanmayacak mısınız?*

139. *Muhakkak Yûnus da* {–ki Ninova halkından Metta'nın oğludur–} *mürsellerden* {yani, İsrâîloğulları'ndan} *idi.*

140. *Hani o* {insan ve hayvan ile dolu} *yüklü gemiye kaçmıştı.*

141. *Kur'a çekmişti de...*

Olay şöyle olmuştu: O gemiye bindi, başını sarmalayıp geminin bir tarafında uyudu. Allah o'nun için el-Lahn isimli bir balık görevlendirdi. Gemileri olduğu yerde kaldı ve bir türlü yol alamadı. Gemidekiler boğulmaktan korktu. Birbirlerine dediler ki:

— Muhakkak aramızda günahkâr bir kul vardır.

Ardından da geminin bir tarafında bulunan Yûnus'a (a.s) şöyle dediler:

— Ey Allah'ın kulu! Sen kimsin? Görmüyor musun, nerdeyse batıp boğulacağız?

Yûnus cevab verdi:

— Aradığınız kişi benim, ben Yûnus ibn Mettâ'yım, beni denize atın.

Onlar karşılık verdiler:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Seni denize atmaktan Allah'a sığınırız.

Bunun üzerine kura çektiler. Çekilen üç kuranın da Yûnus'a çıkması üzerine dediler ki:

— Hayır, isimlerimizi yazıp suya atalım.

Ve öyle de yaptılar ve akabinde şöyle du'a ettiler:

— Allahım! Eğer takip ettiğin kişi bu ise, o'nun adının yazılı olduğu nesne suyun altında, bizim isimlerimizin yazılı olduğu nesne ise suyun üstünde kalsın.

Onun adının yazılı olduğu nesne suya battı, diğerlerinin isimlerinin yazılı olduğu nesne ise su üzerinde kaldı. İkinci defa du'a ettiler:

— Allahım! Eğer peşinden gelinen kişi bu ise, bizim isimlerimiz batsın, o'nun ismi su üzerinde kalsın.

Bu sefer hepsinin isimleri suya battı, o'nun adı suyun üzerinde kaldı.

Bunun üzerine üçüncü kez du'a ettiler:

— Allahım! Eğer takib edilen kişi o ise, o'nun ismi suya batsın, bizim isimlerimiz suyun üstünde kalsın. Onun ismi suya battı, diğerlerinin isimleri suyun üstünde kaldı. Bunun üzerine o'nu gemiden attılar. Allah da balığa –Yûnus ile su arasında iki karış kalmışken– şunu vahyetti:

— Benim kulumla bir işim var. Ben kulumu sana rızık olarak vermedim. Senin karnını o'nun için bir mescid yaptım. Dolayısıyla o'nun ne bir tel saçını, ne de tenini sıkıştır. Onun yemesini ve içmesini engelleme.

Su ve rüzgâr o'na dediler ki:

— Gökte ve yerde Kendisine ibâdet olunandan kaçıp nereye gitmek istedin. Allah'a yemîn ederiz, biz O'na ibâdet ediyoruz. Bununla birlikte bizi cezalandırmasından da korkuyoruz.

Yûnus Allah'ı zikretmeye koyuldu ve yaparken Allah'a du'a etmediği her şeyi hatırladı. O vakit Allah'ın ilhamı ile O'na du'a etti. Onun du'ası denizleri, bulutları yardı. Tevhîd ile seslendi, sonra da Kendisine karşı gelinip, isyan edilmemesi gerektiğini dile getirerek Rabbini tenzih etti. Arkasından itirafta bulundu ve, *Senden başka ilâh yoktur, Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Kuşkusuz ben zâlimlerden oldum* (el-Enbiyâ, 21/78) dedi.

> ...*Kura çekmişti de kaybedenlerden olmuştu* {yani, o çekilen kurayı kaybetmişti}.
>
> 142. *Kendini kınayıcı olduğu* {yani, Rabbine teslimiyetini arzettiği} *halde balık o'nu yuttu.*

el-Ferrâ dedi ki: “Kişi levmedilmeyi [kınanmayı] hak edecek olursa *elâme* fiili kullanılır. Bu şekilde kınanan kimseye de *mulîm* denir.”

Yine (el-Ferrâ) dedi ki: “Yaptığı bir iş sebebiyle (kınanan kişi hakkında) *lime* [kınandı] denilir. Bu iş dolayısıyla kınanmasını anlatmak için de *melum* denilir.”

Sonra Mukâtil'in açıklamalarına döndü.[8]

---

8 Bu ibare, *Elif* ve *Lâm* nüshalarındaki tefsire dâir açıklamaların ve bütün nüshaların Mukâtil'e ait olduğunun, Dr. Yûsuf el-Aş'ın kabul ettiği gibi Huzeyl b. Habîb'e ait olmadığının kesin delilidir. Diğer taraftan bütün nüshalar büyük ölçüde birbirine benzemektedir. O halde nasıl olur da, “Bu nüsha Mukâtil'e aittir, diğeri Huzeyl b. Habîb'e aittir” diyebiliriz?

فَلَوْلَٓا اَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّح۪ينَۙ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ ف۪ي بَطْنِه۪ٓ
اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَۚ ﴿١٤٤﴾ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَٓاءِ وَهُوَ سَق۪يمٌۚ ﴿١٤٥﴾ وَاَنْبَتْنَا
عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْط۪ينٍۚ ﴿١٤٦﴾ وَاَرْسَلْنَاهُ اِلٰى مِائَةِ اَلْفٍ
اَوْ يَز۪يدُونَۚ ﴿١٤٧﴾ فَاٰمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ اِلٰى ح۪ينٍ ﴿١٤٨﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ
الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَۙ ﴿١٤٩﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ اِنَاثًا
وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ مِنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَۙ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللّٰهُۙ
وَاِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ اَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَن۪ينَ ﴿١٥٣﴾

143. *Eğer o,* {balık kendisini yutmadan önce} *tesbih edenlerden* {yani, ma'siyetten önce namaz kılanlardan, Allah'ı zikredenlerden} *olmasaydı,...*

144. ...{insanların} *diriltilecekleri güne kadar* {bir ceza olarak} *onun karnında kalırdı.*

145. *Biz o'nu [Yûnus'u] hasta* {ve ağrılı} *olduğu halde arâ'ya* {yani, herhangi bir bitkisi bulunmayan dümdüz, apaçık bir çöle} *bıraktık.*

146. *Üzerine yaktînden bir ağaç bitirdik.*

"Yaktîn", kabak demektir, ki Yûnus (a.s) ondan yer ve gölgesinde barınırdı. Belli aralıklarla aksatmadan yanına gelen bir keçinin de sütünü içerdi.

147. {Balığın yutmasından önce} *Biz o'nu yüzbine ev [veya/yahut]* {yani, hatta} *daha fazlasına gönderdik.*

Yüzbinden, yirmibin kişi fazla idiler.

"Ev" [veya/yahut] edatı, *Böylece iki yay kadar ev [veya/yahut] daha da yaklaştı* (en-Necm, 53/9) buyruğunda da "hatta" manasında kullanılmıştır.

Allah o'nu Ninova'ya rasûl olarak göndermişti.

148. *Onlar îmân ettiler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik ettiler}.

Biz de onları {dünyada} *bir zamana* {yani, ecellerinin bitimine} *kadar metâlandırdık.*

Bize 'Abdullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bize el-Huzeyl tahdis edip dedi: Mukâtil dedi ki: Kabak, yer asması, acur, küsküt otu gibi yerde yayılan her bir bitkiye *yaktîn* adı verilir.

el-Ferrâ dedi: 'İbn 'Abbâs dedi ki': "Çatlayan ve düzgün bir şekilde büyüyüp olgunlaşan her yaprak *yaktîn* adını alır."

Ebû 'Ubeyde dedi ki: "Gövdesi üzerinde yükselmeyen her ağaç/bitki, *yaktîn*'dir."

149. {Ey Nebî!} *Şimdi onlara* {yani, aralarında en-Nadr b. el-Hâris'in de bulunduğu Mekke kâfirlerine/müşriklerine} *sor: "Kız çocukları* {yani, melekler} *Rabbinin, erkek çocukları da kendilerinin mi?"*

Nebî (s.a) onlara, et-Tûr ve en-Necm sûrelerinde sordu. Cuheyne ve Selîme oğulları meleklere ibâdet ediyor ve meleklerden –aralarında İblîs'in de bulunduğu– cinn diye adlandırılan bir kabileyi Allah'ın kızları edindiğini iddia ediyorlardı. Ebû Bekr es-Sıddîk onlara dedi ki:

— Peki, bunların anneleri kim?

Onlar da şöyle karşılık verdiler:

— Cinlerin ileri gelenleridir.

150. *Yoksa Biz melekleri dişi olarak yarattık da onlar da* {buna: meleklerin dişi olarak yaratılmış olduklarına} *tanık mı oldular?*

Benzeri bir buyruk Zuhruf sûresindedir.[9]

151. *İyi bilin ki onlar iftiralarından* {yani, yalanlarından} *dolayı derler ki:...*

152. *..."Allah doğurdu." Kuşkusuz onlar elbette* {bu sözleriyle} *yalancıdırlar.*

153. *Yoksa erkekler dururken* {yani, erkekler kızlardan üstün iken} *(Allah) kızları mı üstün tutup seçti?*

---

9 Bkz. ez-Zuhruf, 43/19.

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ
مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ
عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾
مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ
مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

154. *Ne oluyor size,* {kızların Allah'a, erkeklerin size ait olduğunu iddia ederek} *nasıl* {böyle zâlimce} *hüküm veriyorsunuz?*

155. *Hiç* {O'nun kızları erkeklere tercih etmeyeceğini} *düşünmez misiniz?*

156. *Yoksa* {Meleklerin Allah'ın kızları olduğunu belirten Allah tarafından gelmiş} *apaçık bir sultânınız* {yani, kitabınız} *mı var?*

157. *Doğru söyleyenler iseniz kitabınızı getirin.*

158. {Meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylemekle} *O'nunla cinler* {yani, Rabb ile melekler} *arasında bir neseb uydurdular. Andolsun ki muhakkak cinler de kendilerinin hazır edileceklerini bilmişlerdir* {yani, meleklerden olan bu kabile ve "Bunlar Allah'ın kızlarıdır" diyenler cehennem ateşinde kuşkusuz hazır edileceklerdir}...

159. *–Allah onların nitelendirmelerinden* {yani, söyledikleri yalanlardan} *münezzehtir.–*

160. *...Allah'ın ihlâsa erdirilmiş* {muvahhid} *kulları müstesnâ* {yani, onlar cehennemde hazır edilmezler}.

161. *"Muhakkak siz ve ibâdet ettikleriniz* {yani, uydurma ilâhlar},...

162. *...O'nun aleyhine kimseyi* {ilâhlarınız/tapındığınız putlar ile} *fitneye sürükleyemezsiniz* {yani, saptıramazsınız},...

163. *...kendisi cehenneme girecek olan* {yani, Allah'ın cehenneme gireceğini takdir ettikleri ve bedbaht olacakları tercih edilmiş olanlar} *müstesnâ.*

164. *(Melekler derler ki:) "Bizden her birimiz için bilinen bir makamı olmayan yoktur"...*

165. ...*"Muhakkak biz* {yani, melekler,} {semâlarda namaz için} *saf saf duranlarız"...*

166. ...*"ve kuşkusuz biz tesbih edenleriz"* {yani, namaz kılanlarız}.

Cibrîl Nebî'ye (s.a), onların Rabb'lerine ibâdet ettiklerini haber vermektedir. Durum böyle olduğuna göre Mekke kâfirleri onlara nasıl ibâdet ederler?

وَاِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَۙ ﴿١٦٧﴾ لَوْ اَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْاَوَّلِينَۙ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا
عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِه۪ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾ وَلَقَدْ
سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَۚ ﴿١٧١﴾ اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَۖ ﴿١٧٢﴾ وَاِنَّ
جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍۙ ﴿١٧٤﴾ وَاَبْصِرْهُمْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ
فَسَٓاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِينٍۙ ﴿١٧٨﴾ وَاَبْصِرْ
فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَۚ ﴿١٨٠﴾
وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَۚ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

167. {Mekke kâfirleri} *muhakkak diyorlardı ki:...*

168. ...*"Eğer bizde de öncekilerden bir zikir* {yani, geçmiş ümmetlerin nasıl helâk edildiklerine ve durumlarının nasıl olduğuna dâir bir haber} *olsa idi,"...*

169. ...*"biz de elbette* {tevhîd ile} *Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları olurduk."*

Bu âyet, Kureyş'in ileri gelenleri hakkında inmiştir. Allah onlara öncekilerin haberini de, sonrakilere dâir ilmi de bildirdi.

170. *Şimdi de ona* {yani, Kur'ân'a} *kâfir oldular. Yakında bileceklerdir.*

Bu onlara bir tehdit olup Bedir'de öldürülecekleri kasdedilmektedir.

171. *Andolsun ki rasûl olarak gönderdiğimiz kullarımıza* {yani, nebîlere} *önceden* {yardım ve zafer} *sözümüz verilmiştir.*

Bu söz, *Andolsun ki Ben ve rasûllerim mutlaka gâlib geleceğiz* (el-Mücâdele, 58/21) buyruğunda dile getirilmiştir. İşte rasûllere önceden verilmiş olan söz budur.

172. *Muhakkak onlar, elbette onlar* {Kureyş kâfirlerine karşı} *zafere erdirilecek olanlardır.*

173. *Muhakkak Bizim ordumuz* {yani, hizbimiz: mü'minler}, *elbette onlar gâlib olanlardır* {yani, dünya ve âhiret azabından kurtulanlardır}.

174. *Artık* {ey Nebî (s.a)} *bir vakte* {yani, azab gelene: Bedir'de öldürülecekleri zamana} *kadar onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *yüz çevir.*

175. {Bedir'de üzerlerine azab indiğinde} *onlara göster. Onlar da yakında* {azabı} *göreceklerdir.*

Nebî'yi (s.a) yalanlamak amacıyla, "Bu va'd ettiğin tehdit ne zaman gerçekleşecek?" diye sormaları üzerine Allah Teâlâ şu buyruğu indirdi:

176. *Ya şimdi Bizim azabımızı mı acele istiyorlar?*

Allah Teâlâ tekrar Rasûlü'ne hitaba dönerek buyuruyor ki:

177. *Onların alanlarına* {yani, hazır bulundukları yere} *inince, o inzâr olunanların* {yani, azab ile korkutulanların} *sabahı ne kötü olur!*

178. *Artık bir zamana* {yani, Bedir'de öldürülecekleri vakte} *kadar onlardan yüz çevir.*

179. {Azabı} *gör. Onlar da yakında* {azabı} *göreceklerdir.*

Allah teâlâ onların söylediklerinden zâtını tenzih ederek şöyle buyuruyor:

180. *İzzetin* {yani, dünya hükümdarlarının kendisiyle güç kazandıkları kabul edilen izzetin} *sahibi olan senin Rabbin onların niteleyegeldiklerinden* {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" şeklindeki yalan sözlerinden} *münezzehtir.*

181. *Rasûl olarak gönderilenlere* {yani, Allah'tan tevhîdi tebliğ edenlere} *selâm olsun.*

182. {Rabb'lerini tevhîd etmeyen diğerlerinin helâki dolayısıyla da} *âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun.*

38. SÂD SÛRESİ

Mekke'de inen Sâd sûresi, Kûfîyyûna göre 88 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

صٓ وَالْقُرْاٰنِ ذِي الذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾
كَمْ اَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ وَعَجِبُوا
اَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾
اَجَعَلَ الْاٰلِهَةَ اِلٰهًا وَاحِدًا اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَانْطَلَقَ الْمَلَاُ
مِنْهُمْ اَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰٓى اٰلِهَتِكُمْ اِنَّ هٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾ مَا سَمِعْنَا
بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ اِنْ هٰذَا اِلَّا اخْتِلَاقٌ ﴿٧﴾ ءَاُنْزِلَ عَلَيْهِ
الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Sâd. Zikir* {yani, beyân} *sahibi Kur'ân'a andolsun.*

2. *Aksine kâfirler* {yani, Mekkelilerden tevhîdi inkâr edenler} *bir izzet* {yani, hamiyet}...

"İzzet" kelimesi, *İzzet kendisini günah işlemeye sürükler* (el-Bakara, 2/206) âyetinde de "hamiyet" manasında kullanılmıştır.

...ve muhalefet {yani, ayrılık ve ihtilâf} *içindedirler.*

Sonra Allah onları korkutarak buyuruyor ki:

3. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce nice karnları* {yani, geçmiş ümmetlerden nicelerini} {dünyada azab ile} *helâk ettik. Onlar da* {azab geldiğinde} *feryad ettiler. Halbuki kurtulma vakti* {yani, bu, huzur bulacak bir zaman} *değildi.*

Allah bu buyruklarla Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için Mekke kâfirlerini korkutmaktadır.

4. *Onlara kendilerinden bir inzâr edici* {yani, rasûl: Muhammed (s.a)} *geldi diye hayret ettiler de* {Mekke halkından} *kâfir olanlar*

dediler ki: "Bu, {iki kişinin arasını ayıran, aralarına tefrika düşüren} *bir sihirbazdır, bir yalancıdır"...*

5. ...*"Acaba o* {yani, Muhammed} *bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir"* {yani, hayret edilecek bir iştir –bunca ilâh bir tek ilâh olur mu?–}.

Ömer b. el-Hattâb'ın (r.a) Müslüman olması Kureyş'e ağır gelmiş, mü'minler ise bundan dolayı sevinmişti.

6. *Aralarından mele* {–ki bunlar onyedi kişi idiler–} *fırladı,...*

"Mele", Arab dilinde "eşraf" anlamındadır. el-Velîd b. el-Muğîre, Ebû Cehl b. Hişâm, Halef'in oğulları Ümeyye ve Übey ve başkaları bunlardandır.

el-Velîd b. el-Muğîre dedi ki:

...*"Yürüyün* {Ebû Tâlib'e ve} *ilâhlarınız*{a ibâdet} *üzere sabredin"* {yani, sebat gösterin}...

Bunun bir benzeri de, *Eğer onların üzerinde sabretmemiş* {yani, sebat göstermemiş} *olsaydık...* (el-Furkân, 25/42) âyetidir. Allah cevaben, *Şimdi onlar sabretseler de ateş onların yurdudur* (Fussilet, 41/24) buyurmaktadır.

Ebû Tâlib'in yanına gidip dediler ki:

— Sen bizim yaşlımız, büyüğümüz ve efendimizsin. Bu beyinsiz ayak takımının neler yaptıklarını görüyorsun? Biz, bizimle kardeşinin oğlu arasında hüküm vermen için yanına geldik.

Ebû Tâlib, Nebî'ye (s.a) haber gönderdi. O da geldi. Ebû Tâlib o'na dedi ki:

— Bunlar senin kavmin, senden adaletli bir istekleri var. O nedenle kavmine büsbütün karşı durma.

Nebî (s.a) sordu:

— Benden ne istiyorlar?

Onlar şöyle dediler:

— Sen bizim ilâhlarımızı ağzına dolamazsan, biz de seni ilâhınla baş başa bırakacağız.

Nebî (s.a) onlara dedi ki:

— Siz, kendisiyle Arablara hükümdar olacağınız, Arab olmayanların da size boyun eğeceği bir sözü benden esirgemeyin.

Ebû Cehl dedi ki:

— Hay Allah babana iyiliğini versin. Biz o sözü de söyleriz, onun on katını da söyleriz.

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Öyleyse "Lâ ilâhe illallâh" deyin.

Onların tümü bunu reddedip kalktılar ve, *Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu çok şaşılacak bir şeydir* dediler.

Ezdişenue dilinde böyle, yani "ucab" diye kullanılır.

> ..."*Kuşkusuz ki bu {durum} istenen bir şeydir*"...

Böyle diyerek kalkıp gittiler.

> 7. ..."*Biz bunu* {yani, Muhammed'in bu söylediklerini} *öbür millette* {yani, Hıristiyan milletinde: dîninde} *işitmedik*"...

Hıristiyan milleti, (Muhammed'in (s.a) milletinden önceki) son millettir. Çünkü Hıristiyanlar Allah ile birlikte Meryem oğlu Îsâ'nın da ilâh olduğunu iddia ediyorlardı.

Sonra el-Velîd dedi ki:

> ..."*Bu* {Kur'ân} *ancak* {Muhammed'in (s.a) kendiliğinden düzdüğü} bir *uydurmadır*"...

Devamla el-Velîd şunları söyledi:

> 8. {Biz yaşça büyük, şeref itibariyle üstün olduğumuz halde} *bu zikir aramızdan o'na mı* {yani, Nebî'ye (s.a) mi} *indirildi?*"

Allah, Velîd'in, *Bu, ancak bir uydurmadır* sözü dolayısıyla buyuruyor ki:

> *...Hayır, onlar Benim zikrimden* {yani, Kur'ân'dan} *şüphededirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar.*

("Lemmâ" [henüz] edatının kullanımı açısından), *Îmân henüz* [lemmâ] *kalblerinize girmemiştir* (el-Hucurât, 49/14) buyruğu da buna benzemektedir, ki îmân kalblerinize girmemiştir demektir.

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ
السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾ جُنْدٌ
مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ
وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَابُ
لْئَيْكَةِ أُولٰئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِنْ كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ
عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنْظُرُ هٰؤُلَاءِ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً مَا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ
﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

> 9. *Yoksa* {mülkünde} *azîz,* {Muhammed'e (s.a) risâlet ve nübüvveti bağışlayan} *vehhâb Rabbinin rahmet hazineleri* {yani, nimeti: nübüvvet} *onların yanında mıdır?* {yani, nübüvvet ve risâletin anahtarları onların elinde de onlar mı diledikleri yere bırakıyorlar? –Hayır, o anahtarlar onların elinde değildir. Aksine mülkünde azîz, risâlet ve nübüvveti Muhammed'e bağışlayan vehhâbın elindedir–}.

Bunun bir benzeri de, *Rabbinin rahmetini* {yani, nübüvveti} *onlar mı paylaştırılıyorlar?* (ez-Zuhruf, 43/32) âyetidir.

> 10. *Yahut göklerle yerin ve aralarında olanların mülkü onların mıdır* {yani, göklerle yerin mülkü ve onlarla ilgili işlerin idaresi Kureyş kâfirlerine mi aittir, onların elinde midir? –Bilakis Allah risâleti vahiy yoluyla dilediğine verir–}? *O halde sebeblere yükselsinler* {yani, haydi onlar da semâdaki kapılara çıksınlar; Allah Nebî'ye (s.a) vahyettiği vakit vahyi dinlemeye çalışsınlar, eğer Muhammed'in (s.a) Kur'ân'ı kendiliğinden uydurduğu iddialarında doğru söylüyor iseler böyle yapsınlar}.

el-Velîd dedi ki: "Bu olsa olsa sebeblerin uydurulmasıdır."

Bundan sonra durumlarını şöylece bildirmektedir:

> 11. *Onlar burada ahzâbdan* {yani, Benî Muğîre ile Benî Ümeyye ve Ebû Talha'nın soyundan gelenlerden} *yenilgiye uğratılmış bir ordu.*

Allah Teâlâ onların Bedir'deki yenilgi ve bozgunlarını haber vermektedir.

Tıpkı, *Yakında o topluluk* {Bedir'de} *bozguna uğrayacaktır* (el-Kamer, 54/45) âyetinde olduğu gibi.

12. *Onlardan önce Nûh'un kavmi, ‘Âd ve kazıklar sahibi Fir‘avn da yalanladı.*

Fir‘avn yakaladığı adamın kimini dört kazıkla sırtüstü yere, kimini de direğe bağlar ve ölünceye kadar orada bırakırdı.

13. *Semûd, Lût kavmi ve Ashâbu'l-Eyke de (yalanladı)...*

“Eyke”, ormanlık yer demektir. Sedir ağaçlarıyla kaplı olan bu yer Şu‘ayb'ın kasabasının adıdır.

Allah bu buyrukla Nebî'yi (s.a), Mekke kâfirlerinin yalanlamalarına karşı sabretmesi için teselli etmektedir. Çünkü ondan önceki rasûller de yalanlanmış ve sabretmişlerdi.

...İşte onlar ahzâbdır {yani, geçmiş ümmetlerdir}.

14. *Onların her biri rasûlleri yalanladılar. Bu sebeble azabım hakk* {yani, Benim de onları azablandırmam vâcib} *oldu.* {Dolayısıyla ey Mekkeliler siz de benzeri bir azabtan sakının da Muhammed'i (s.a) yalanlamayın.}

Dünya ve âhirette gelecek azab hususunda o'nu yalanladılar ve “Bu azab ne zaman gelecek?” dediler. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

15. *Bunlar* {yani, Mekke kâfirleri} *devenin iki sağımlığı kadar dahi gecikmesi olmayan* {hiçbir şekilde geri çevirilemeyen, dönüşü olmayan} *bir çığlıktan* {yani, ikincisi olmayan birinci nefhadan: azabtan} *başkasını beklemiyorlar.*

Bunun bir benzeri de, *Onlar birbirleri ile çekişirlerken kendilerini alacak bir tek sayhadan/çığlıktan başkasını gözlemiyorlar* (Yâ-Sîn, 36/49) âyetidir.

16. *Ve dediler ki: “Rabbimiz! Hesab gününden önce payımızı bize çabucak ver”* {yani, Ebû Cehl, “Âhirette bize verileceğini iddia ettiğin kitabımızı çabuklaştır; hesab gününden önce ver” dedi}.

Allah, el-Hâkka sûresinde insanlara kimilerinin kitablarının sağ taraflarından, kimilerininki de sol taraflarından verileceğini söz konusu edince Ebû Cehl –o günü yalanlamak amacıyla–, “Payımızı bize çabuk ver” dedi. Allah da şu buyruğu indirdi:

اِصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُ۫دَ ذَا الْاَيْدِۚ اِنَّهُٓ اَوَّابٌ ﴿١٧﴾
اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِشْرَاقِۙ ﴿١٨﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةًۜ
كُلٌّ لَهُٓ اَوَّابٌ ﴿١٩﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَاٰتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ
﴿٢٠﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ نَبَؤُا الْخَصْمِۢ اِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرَابَۙ ﴿٢١﴾ اِذْ دَخَلُوا عَلٰى
دَاوُ۫دَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْۚ خَصْمَانِ بَغٰى بَعْضُنَا عَلٰى بَعْضٍ فَاحْكُمْ
بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَٓا اِلٰى سَوَٓاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾ اِنَّ هٰذَٓا
اَخ۪ي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ اَكْفِلْنِيهَا
وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

17. *Onların* {yani, Ebû Cehl'in} *dediklerine sabret...*

Onların yalanlamalarına karşı sabretmesi için Allah Nebî'yi (s.a) teselli ediyor.

...ve {ibâdette} *güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla.*

Babasının adı Aşi'dir. Mişa olduğu da söylenir. O Uveyd'in, o Fârid'in, o Yahûda'nın, o da Ya‘kûb'un (a.s) oğludur.

...Çünkü o evvâb {yani, itaatkâr} *idi.*

18. *Gerçekten Biz dağları akşamleyin ve kuşluk vakti o'nunla birlikte tesbih eder halde musahhar kıldık.*

Dâvûd (a.s) Allah'ı zikrettiği vakit dağlar da o'nunla birlikte zikreder ve dağların tesbihi (o'nun tarafından) anlaşılırdı.

19. *Toplanıp gelen kuşları da* {o halleriyle musahhar kılmıştık}. *Her biri o'na evvâb idi* {yani, bütün kuşlar Dâvûd'a itaat ederdi}.

20. *Onun mülkünü de pekiştirdik...*

Onu her gece İsrâîloğulları'ndan 33.000 kişi korurdu.

> ...*Ona hikmet* {yani, anlayış ve ilim} *ve fasle'l-hitâb verdik* {yani, hüküm verirken haklıyı haksızdan ayırma imkânını: delil getirmenin davacıya, yemînin ise inkâr edene düştüğü ilkesini vermiştik}.

> 21. *Sana şu hasımların haberi* {yani, onlara dâir anlatılanlar} *geldi mi? Hani onlar duvarı tırmanarak mihrabına inmişlerdi...*

Dâvûd dedi ki:

— Rabbim! İbrâhîm'i halîl edindin, Mûsâ ile özel bir sûrette konuştun, onlara verdiğin gibi bana da şerefli bir hususiyet vermeni çok arzu ederdim.

Allah şöyle karşılık verdi:

— Onları seni sınamadığım şeylerle sınadım. Dilersen onları sınadığım gibi seni de sınayayım, onlara verdiğim şan ve şerefin bir benzerini sana da vereyim.

Dâvûd cevab verdi:

— Olur.

Allah buyurdu ki:

— Öyleyse işine devam et.

Dâvûd (a.s) Allah'ın dilediği bir süre hali üzere kaldı. Senenin yarısını oruç tutuyor, gecenin yarısını namaz kılıyordu. Mihrabında namaz kılarken renkli, güzel bir kuş gelip yanına kondu. Onu tutmak isterken pencereye kaçtı, ardından da bahçeye düştü. Dâvûd yukardan kuşa bakarken yıkanmakta olan bir kadın gördü, güzelliği hoşuna gitti. Kadın o'nun gölgesini görünce saçları ile bedenini örttü. Bu hali dolayısıyla Dâvûd onu daha da beğendi. Sonra kadın evine girdi. Dâvûd arkasından bir genç göndererek kadının kim olduğunu tahkik ettirdi ve Hanan oğlu Adriya'nın hanımı Beksame olduğunu öğrendi. Kocası ise Şam taraflarındaki Belka'da –Dâvûd'un (a.s) kız kardeşinin oğlu Nevab b. Suriya'nın komutasındaki– bir askerî birlikle savaşta idi. Dâvûd kız kardeşinin oğluna, Adriya'yı öncü birliğin içine koymasını ve Belkalılarla savaşmasını; Belka fethedilinceye veya öldürülünceye kadar da dönmemesini emretti. Komutan da Adriya'yı öne sürdü ve o öldürüldü. Kadının iddeti sona erince Dâvûd onunla evlendi ve ondan Süleymân dün-

yaya geldi. Tevbe etmesi için Allah Dâvûd'a (a.s) iki melek gönderdi de melekler, yüzüncü günün bitiminde mihrabda iken yanına geldiler. O gün ibâdet günü idi. Etrafında da koruyucuları vardı.

22. *Hani onlar Dâvûd'un yanına girmişlerdi de o bunlardan korkmuştu...*

Dâvûd onların duvarı aşıp mihraba geldiklerini görünce korktu, kendi kendisine, “Huzuruma izinsiz birileri girebiliyorsa, artık benim hükümdarlığım bitmiş demektir” dedi.

...Onlar{dan biri Dâvûd'a} *dedi ki: “Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda hakk* {yani, adalet} *ile hükmet ve zulmetme* {yani, hükmünde haksızlık yapma} *ve bizi dosdoğru yola ilet”* {yani, bize doğru ve mutedil olan yolu göster}...

Devamla dedi ki:

23. ...{Melek, yanındaki diğer meleği kasdederek,} *“Bu benim kardeşimdir. Onun doksandokuz koyunu* {yani, doksandokuz hanımı[1]} *vardır. Benim ise bir koyunum* {yani, bir eşim} *vardır. O koyunu da bana ver dedi ve söz söylemede beni yendi”* {yani, tartışmada beni yenik düşürdü: Eğer birilerini yardıma çağıracak olsa yardımcıları benden çoktur; beni zorla yakalayacak olsa benden daha güçlüdür; konuşacak olursa tartışmada benden daha açık-seçik konuşur}.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ
نِعَاجِهِ ۖ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ ۗ وَظَنَّ دَاوُودُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ
فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۩ ﴿٢٤﴾

24. {Dâvûd} *dedi ki: “Andolsun ki o senin bir koyununu, kendi koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş* {yani, senin tek koyununu alıp, kendisine ait olan doksandokuz koyuna katmak istemesi bir haksızlıktır}. *Muhakkak katanların* {yani, ortakların} *çoğu kuşkusuz birbirlerine haksızlık ederler* {yani, zul-

---

1 Görüldüğü gibi Mukâtil de bu hususta enbiyânın değerini azaltan, onlara birtakım ma‘siyetler nisbet eden İsrâîliyatın peşinden gitmiş bulunmaktadır.

> mederler}; *îmân edip, sâlih amel işleyenler müstesnâ* {yani, onlar kimseye zulmetmezler}. *Böyleleri ise ne de azdır"* {yani, böyleleri pek azdır}...

Aralarında hüküm verince biri diğerine baktı ve güldü. Ancak o bunları fark etmedi. Ona durumu bildirmek üzüre gözünün önünde yukarı doğru yükseldiler. Böylece Allah'ın bu yolla kendisini sınadığını anladı.

> *...Bunun üzerine Dâvûd, Bizim kendisini fitneye maruz bıraktığımızı* {yani, sınadığımızı} *sandı* {yani, bilip anladı}. *Hemen Rabbinden mağfiret istedi, rükû ederek yere kapandı* {yani, kırk gün, kırk gece secdeye durdu} *ve döndü* {yani, Allah'a tevbe ederek günahından döndü}.

Allah'ın, *Rükû ederek yere kapandı* buyruğu, *Kapıdan secde ederek girin* (el-Bakara, 2/58) buyruğuna benzemektedir ki "rükû ederek girin" demektedir.

فَغَفَرْنَا لَهُ ذَٰلِكَ
وَإِنَّ لَهُ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٢٥﴾ يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ
خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ
اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

25. *Biz de o'na bunu* {yani, günahını} *mağfiret ettik...*

Arkasından âhirette o'na nelerin verileceğini haber vererek buyuruyor ki:

> *...Kuşkusuz nezdimizde o'nun bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.*

Oysa Allah enbiyâyı, nehyettiği bir işi işlemekten zâhirleri ve bâtınları ile korumuştur. Kuşkusuz nebîler beşeriyetin hidâyet önderleri ve güzel örnekleridir. Allah onlar hakkında, *İşte onlar Allah'ın kendilerine hidâyet verdiği kimselerdir. Sen de onların hidâyetine uy* (el-En'âm, 6/90) buyurmuştur. Dolayısıyla Kur'ân'ın nebîler ve rasûller ile ilgili öngördüğü ve itikat edilmesi gereken ilkelere aykırı olduğundan bu tür rivâyetler kabul edilemez.

26. *Ey Dâvûd! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hakk* {yani, adalet} *ile hükmet. Sakın hevâya uyma* {ve hakk olmayan bir şekilde hüküm verme}. *O takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır* {yani, heva seni Allah'a itaatten uzaklaştırır, ayağını kaydırır}. *Muhakkak Allah'ın yolundan* {yani, İslâm dîninden} *sapanlara hesab gününü unuttuklarını* {yani, îmânı terk ettikleri} *için çok çetin bir azab vardır.*

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ
كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ
﴿٢٨﴾ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو
الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾

27. *Biz göğü, yeri ve onların aralarında olanı bâtıl olarak* {yani, herhangi bir maksat olmaksızın} *yaratmadık* {fakat Ben onları gerçekleşecek bir iş için yarattım}. *Bu,* {Mekkelilerden} *kâfirlerin zannıdır* {yani, onlar bunları boşuna yarattığımı sanıyorlar}. *Cehennem ateşinden dolayı veyl onlara!*

Allah, *Muhakkak ki takvâ sahibleri için Rabb'leri yanında naim cennetleri vardır* (el-Kâlem, 68/34) buyruğunu indirince Kureyş kâfirleri mü'minlere, "Âhirette size verilecek hayır neyse, bize de o verilecektir" dediler. Bunun üzerine Allah şu buyrukları indirdi:

28. *Îmân edip, sâlih amel işleyenleri* {yani, Hâşim oğulları ile Muttalib oğullarını –ki 'Abdi Menâf'ın oğullarıdır–: 'Alî b. Ebî Tâlib'i, Hamza b. 'Abdulmuttalib'i, Ca'fer b. Ebî Tâlib'i, 'Ubeyde b. el-Hâris b. el-Muttalib'i, Tufeyl b. el-Hâris b. el-Muttalib'i, Zeyd b. Hârise el-Kelbî'yi, Eymen b. Umm Eymen'i ve Hâşimoğulları'ndan ona tabi olan kimseleri} *yeryüzünde* {ma'siyetler işleyerek} *fesad çıkaranlar gibi mi kılarız?...*

Âyet, 'Abdu Şems b. 'Abdi Menâf oğullarından 'Utbe b. Rabî'a, Şeybe b. Rabî'a, el-Velîd b. 'Utbe b. Rabî'a, Hanzala b. Ebî Süfyân, 'Ubeyde b. Saîd b. el-'Âs, el-'Âs b. Ümeyye b. 'Abdi Şems hakkında inmiştir.

Sonra da buyuruyor ki:

...*Yahut* {âhirette} *takvâ sahiblerini* {yani, Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'nı} *füccâr gibi mi kılarız?*

29. {Ey Muhammed, bu} *sana indirdiğimiz mübârek* {yani, içindekiler gereğince amel edenler için bereket} *olan bir kitabtır; âyetleri üzerinde iyice düşünsünler* {yani, Kur'ân âyetlerini dinlesinler}, *elbâbı olanlar* {yani, iyice düşünen ve akıl sahibi olanlar} {içindeki öğütlerden} *öğüt alsınlar diye.*

30. *Ve Biz Dâvûd'a Süleymân'ı lutfettik...*

Allah Süleymân'ı (a.s) överek buyuruyor ki:

...*O ne güzel kuldu. Çünkü o evvâb* {yani, itaatkâr} *idi.*

إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ
حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَيَّ
فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ
وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي
مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ
تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ
﴿٣٧﴾ وَآخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ
أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ
﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ
بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾

31. *Hani o'na öğleden sonra sâfinâtü'l-ciyâd arzedilmişti.*

At'ın, ön ayaklarından birini dikip, üç ayağı üzerinde durmasına "es-sufn" denilir. "el-Ciyâd" ise, hızlıca gidenler demektir.

Allah'ın, *Onlar ayakları üzere iken* {yani, bir ayağı bağlı, üç ayağı üzerinde ayakta durduğu halde} *üzerlerine Allah'ın adını anın* (el-Hacc, 22/36) buyruğu da buna benzemektedir.

Süleymân (a.s) öğle namazını kıldıktan sonra atların kendisine sunulması için tahtı üzerine oturdu. Bunlar, babası tarafından Amâlika'dan ele geçirilen ve sonra da kendisine miras kalan atlar olup 1.000 taneydi. Bu atların dokuzyüzü kendisine arzedildiğinde güneş batmıştı, Süleymân da ikindi namazını kılamamıştı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

32. *Ve demişti ki: "Ben ancak hayır* {yani, malın: atların} *sevgisi ile meşgul iken Rabbimin zikrinden* {yani, ikindi namazından} *uzak kaldım...*

Allah'ın, *Kendilerini ticaretin de, alış-verişin de Allah'ı zikretmekten* {yani, beş vakit namaz kılmaktan} *alıkoymadığı yiğitler...* (en-Nûr, 24/37) buyruğu da buna benzemektedir.

...Nihâyet o perdenin arkasına girince, (Süleymân) {dedi ki:}

Buradaki perdeden [hicabdan] kasıt, Kaf'ın berisinde bir yıllık mesafedeki bir dağın adıdır. Güneş onun arkasında batmaktadır.

33. *Onları bana geri getirin. Boyunlarını ve ayaklarını sıvazlamaya başladı* {yani, kılıçla boyunlarını, ayaklarını kopardı}.

O atlardan geriye yüz tane kaldı. Bugün insanların ellerinde bulunan atlar işte o yüz atın soyundan gelmektedir.

34. *Andolsun Biz Süleymân'ı* {yirmi yıl hükümdarlık sürdükten sonra} *fitneye tâbi tuttuk* {yani, kırk gün süreyle sınadık}...

Fitneye tâbi tutulmasından sonra da yirmi yıl hükümdarlık yapmıştır; ki böylece hükümdarlığı kırk yıl sürmüştür.

...Bu sebeble tahtı üzerine bir ceset {yani, Sa'd b. Ufeyr b. 'Amr b. Şurahbil adında cinlerden bir adam} *bıraktık...*

İblîsin, bunun dedesi olduğu söylendiği gibi, adının Esîd olduğu da söylenir.

...{Kırk gün} *sonra* {tekrar mülküne ve saltanatına} *döndü.*

Süleymân Amâlikalılar üzerine bir gaza düzenlemiş, onların kadınlarından bir kısmını esir almıştı. Bunlar arasında hükümdarlarının kızı da vardı. Onu kendisine ayırdı. Anlatılamayacak derecede güzel olan kız babasını özlemesi sebebiyle üzüldü, zayıflayıp tanınmaz bir hale

geldi. Süleymân onun bu hâlini hiç beğenmeyerek, babasına benzer bir sûret edinmesini söyledi. O da babasına benzeyen bir heykel edindi. Her an ona bakıyor ve böylece duyduğu kederi kendisinden uzaklaşıyordu. Babasının heykelinin bulunduğu odayı süpürüyor ve kokular serpiyordu. Nihâyet şeytân ona babasına ibâdet etmesini güzel gösterdi. O da Süleymân'ın bilgisi dışında bu heykele/puta ibâdet etmeye başladı. Süleymân'ın en çok güvendiği ve yüzüğünü korumakla görevlendirdiği, yüzüğünü ona vermedikçe tuvalete ve hanımlarından birinin yanına gitmediği bir câriyesi vardı. Bir gün Süleymân tuvalete gitmek istedi ve yüzüğünü çıkarıp câriyeye vermek isterken Sahr, Süleymân fark etmeden yüzüğünü alıp denize attı. Bunun üzerine Süleymân'daki alıcı güzellik ve nûr kayboldu. Sarayından çıkıp İsrâîloğulları kasabalarında dolaşırken kimin yanına vardıysa kendisini taşlayıp kovdu. Oysa ki yüzük Süleymân'ın (a.s) elinde iken cinlerden, şeytânlardan o'nu gören herkes o'na secde eder, kuşlar o'na gölge yapardı. Süleymân Zilkâde ayı ile Zilhicce'nin on günü boyunca mülkünü kaybetti. Kurban bayramının birinci günü de mülkünü ele geçirdi. İşte Allah'ın, *Andolsun Biz Süleymân'ı* {kırk gün süreyle} *fitneye düşürdük. ..... Sonra o* {mülküne geri} *döndü* buyruğu bunu anlatmaktadır. Bu da şöyle olmuştu: O deniz kıyısına gittiği bir sırada balık avlayan bir balıkçı gördü. Ondan kendisine tasaddukta bulunmasını istedi. O da ona bir balık bağışladı. Süleymân balığın karnını yardı ve yüzüğünü bulup hemen taktı; güzelliği ve aydınlığı tekrar geldi. Onu gören herkes o'na secde etti. Sahr da kaçıp denize girdi. Onu yakalamaları için şeytânları görevlendirdi, fakat onu yakalayamadılar. Nihâyet şeytânlar Süleymân'a denizin kıyısında şarab pınarı gibi bir şey edinmesini söyledi. Şeytanlar bu şarabtan içip eğlenmeye başladılar. Sahr onların gürültülerini işitince yanlarına çıkıp, "Bu oyun ve eğlence ne oluyor? diye sordular. Şeytanlar, "Dâvûd oğlu Süleymân öldü, biz de o'ndan kurtulduk ve rahatladık. Bunun için içip eğleniyoruz" dediler. Sahr, "Ben de sizinle birlikte içip eğleneyim" diyerek içti ve sarhoş oldu. Şeytânlar da onu yakalayıp bağladılar ve Süleymân'a götürdüler. Süleymân onun için bir kaya oydurdu ve Sahr'ı o kayanın içine koydu, üstünü de bir başka kaya ile kapattı. Sonra da kurşun eriterek iki kaya arasındaki açıkları kapattı ve onu denize attı. Hâlâ o şeytân denizdedir. Süleymân mülk ve saltanatına geri dönünce şöyle du'a ve istiğfarda bulundu:

35. *Dedi ki: "Rabbim! Bana mağfiret buyur ve benden sonra hiç kimseye nasîb olmayacak bir mülk ver; çünkü Sen vehhâbsın."*

Allah da o'na, daha önce kendisinin de, babası Dâvûd'un da sahib olmadıkları mülkü ve yanısıra da rüzgârları ve şeytânları emrine verdi. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

36. *Biz de emriyle* {Süleymân'a itaat edip, istediği istikamette} *istediği yere yumuşacık akıp giden rüzgârı emrine verdik.*

37. *Ve* {o'na} *şeytânları, her bina ustasını ve dalgıçları da* {musahhar kıldık}...

Bunlar o'na dilediği binaları inşa ediyorlardı. Söz konusu binalar ise yüksek köşkler ve heykeller idi. Onun için denize dalıyorlar ve inci çıkartıyorlardı. Denizden inci çıkartan ilk kişi Süleymân'dır.

38. *Zincirlere bağlanmış* {yani, zincirlere vurulmuş} *olan* {azgın şeytânlardan –ki bu lafızlar takdiri olarak vardır–} *diğerlerini de (musahhar kıldık).*

39. *İşte bu Bizim bağışımızdır. Artık* {şeytânlardan dilediğin kimseleri zincirlerini çözerek karşılıksız} *serbest bırak. Dilersen* {çalışmaları için} *tut* {ve dilediklerini zincirlere bağlanmış olarak tutmaya devam et, bundan dolayı âhirette senin için} *hesaba çekilmek söz konusu değildir* {yani, karşılıksız serbest bıraktıkların dolayısıyla da, çalışması için alıkoydukların dolayısıyla da hesaba çekilmeyeceksin}.

Sonra Süleymân'ın âhiretteki konumunu söz konusu ederek buyuruyor ki:

40. *Kuşkusuz o'nun yanımızda yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.*

Süleymân'ın 300 hür hanımı, 700 câriyesi vardı. Dâvûd'un (a.s) ise 100 hür hanımı, 900 câriyesi vardı. Dâvûd ve Süleymân'ın dışında enbiyânın tümü darlık ve sıkıntı içinde idiler.

41. *Kulumuz Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine şöyle seslenmişti* {yani, demişti}: *"Şeytan bana yorgunluk* {yani, bedenimde meşakkat} *ve azab* {yani, malımda eksiklik} *ile dokundu."*

42. *Ayağını* {yere} *vur. Bu* {pınar} *hem yıkanacak, hem* {suyundan} *içilecek soğuk bir sudur.*

Burası Şam toprakları idi. Bir ayağını yere vurunca, bir pınar fışkırdı; onun suyuyla yıkandı ve sağlığına kavuştu. Sonra kırk adım atıp diğer ayağını yere vurdu, suyu tatlı ve soğuk olan başka bir pınar fışkırdı; ondan da içti.

Kesintisiz olarak yedi yıl, yedi ay, yedi gün, yedi saat boyunca kurtlar o'nu yeyip durmuştu.

ووهبنا له أهله ومثلهم معهم رحمة منا وذكرى لأولي الألباب
﴿٤٣﴾ وخذ بيدك ضغثا فاضرب به ولا تحنث إنا وجدناه صابرا
نعم العبد إنه أواب ﴿٤٤﴾ واذكر عبادنا إبراهيم وإسحق ويعقوب
أولي الأيدي والأبصار ﴿٤٥﴾ إنا أخلصناهم بخالصة ذكرى
الدار ﴿٤٦﴾ وإنهم عندنا لمن المصطفين الأخيار ﴿٤٧﴾ واذكر إسمعيل
واليسع وذا الكفل وكل من الأخيار ﴿٤٨﴾ هذا ذكر وإن
للمتقين لحسن مآب ﴿٤٩﴾ جنات عدن مفتحة لهم الأبواب ﴿٥٠﴾

43. *Biz o'na tarafımızdan bir rahmet* {yani, nimet} *ve elbâb* {yani, özlü akıl} *sahibleri için de bir zikrâ* {yani, tefekkür sebebi} *olmak üzere aile halkını ve onlarla birlikte onların bir mislini daha bağışladık.*

Allah daha önce sahib olduklarının iki katını verdi. Onun belâya maruz kalmadan önce yedi oğlu, üç kızı vardı. Beladan sonra hanımının ondan yedi oğlu, üç kızı daha doğdu. Böylece Allah o'na bir katını daha vermiş oldu.

44. *Eline bir demet sap al,...*

Yemîn ettiği şekilde yüz tane yaş ottan bir demet aldı. Çünkü o hanımına yüz sopa vurmak üzere yemîn etmişti.

...onunla vur ve yemînini bozma {yani, yemînini bozarak günaha girme}.

O da hanımına bu yüz saplık demet ile bir defa vurup canını acıttı ve böylece yemînini yerine getirmiş oldu. Hanımının adı Dünya idi.

Sonra Allah Teâlâ Eyyûb'dan (a.s) övgüyle söz ederek buyuruyor ki:

> ...*Gerçekten Biz o'nu* {belâlara karşı} *sabredici bulduk. O ne güzel kuldu, o bir evvâb* {yani, Allah'a itaatkâr} *idi.*

Eyyûb (a.s), hastalığından şifa bulup yıkanınca Cibrîl (a.s) o'na bir hulle giydirdi.

> 45. {Ey Muhammed!} *Eller ve gözler sahibi* {yani, ibâdette güçlü ve basîret sahibi: Allah'ın emrinde ve dîninde basîretli olan} *kullarımız İbrâhîm'i*{n ateşe atıldığı zamanki sabrını}, *İshâk'ı*{n boğazlanmaya karşı sabrını} *ve Ya'kûb'u*{n gözlerini kaybetmesine karşı sabrını} *hatırla.*

Burada İbrâhîm'in oğlu İsmâîl'in söz konusu edilmemesi, o'nun bir şeyle mübtelâ olmaması [sınanmaması] sebebiyledir.

Ya'kûb'un annesinin adı Refka'dır.[2]

Sonra Allah bu üçünü, yani İbrâhîm'i, oğlu İshâk ve İshâk'ın oğlu Ya'kûb'u söz konusu ederek buyuruyor ki:

> 46. *Çünkü Biz onları bir hasletle* {yani, nübüvvet ve risâletle} *ihlâslı kıldık ki bu da yurdu anmaktır.*

Bize Ebû Ca'fer tahdis edip dedi: Bize Dâvûd b. Reşîd tahdis edip dedi: Bize el-Velîd'in, İbn Câbir'den tahdis ettiğine göre Atâ el-Horasanî, *Güçlü ve basîretli kullarımız* buyruğunu, ibâdette güçlü, dînde basîretli diye; *Biz onları bir hasletle ihlâslı kıldık ki bu da yurdu anmaktır* buyruğunu ise, Biz onları insanlar arasında âhiret yurdunu, yani cenneti en çok zikreden kimseler kıldık diye açıklamıştır.

> 47. *Muhakkak onlar yanımızda seçkin ve hayırlılardan idi* {yani, Allah onları bilgisine binaen risâlet için seçmişti}.

---

2 Muhakkik, bu ibarenin bir nüshada "Ya'kûb'un adı", diğer nüshada ise "Ya'kûb'un annesinin adı" şeklinde olduğuna işâret etmektedir. Ancak bize göre bu ibarenin hiç olmaması daha uygundur ve büyük bir ihtimalle sonradan eklenmiştir. Çünkü burada Ya'kûb'un annesinin adını zikretmeyi gerektiren bir durum yoktur. Bu ibareyi yok farzedersek son cümlenin tercümesi şöyle olur: İbrâhîm'in oğlu İsmâîl'i zikretmeyiş sebebi rıfk olarak {yani, Allah'ın ona bir merhameti ve yumuşak muamelesinin bir neticesi olarak} belâya maruz bırakılmamasıdır şeklinde olur. Böylelikle İsmâîl'in (a.s) niçin belâya maruz kalmadığı da Mukâtil'in anlayışına göre izah edilmiş olmaktadır. İbarenin bu şekilde olması bize göre daha uygun görünmektedir. (Çeviren)

48. *İsmâîl'i*{n sabrını –ki Eşuvil b. Halkana'dır–}, *Elyesa'ı*{n sabrını} *ve Zülkifl'i*{n sabrını} *de an. Hepsi de hayırlılardandı* {yani, Allah nübüvvet için onları seçmişti}. {O halde ey Muhammed, bu altı nebînin belâlara sabrettiği gibi sen de eziyetlere sabret}.

49. *Bu bir zikirdir* {yani, Allah'ın bu sûrede enbiyânın durumu ile alakalı olarak zikrettikleri bir beyândır}. *Kuşku yok ki* {bu ümmet arasından} *takvâ sahibleri için* {âhirette} *elbette güzel bir meâb* {yani, dönüş yeri} *vardır.*

50. *Kendileri için kapıları açılmış haldeki Adn cennetleri.*

Bize Ebû Ca'fer tahdis edip dedi: Bize Dâvûd b. Reşîd tahdis edip dedi: Bize Cüneyd, el-Hasen'den naklen, *Kendileri için kapıları açılmış halde...* buyruğu hakkında şunları söylediğini nakletti: "Bu kapıların dış tarafları içlerinden, içleri de dış taraflarından görülür. Bunlara "Açıl" ve "Kapan" denilir. Bunlar konuşulanları anlar ve kendileri de konuşur.

Bize Dâvûd b. Reşîd tahdis edip dedi: Bize el-Velîd b. Müslim tahdis edip dedi: Ben Zuheyr b. Muhammed'e, *Onlara orada sabah ve akşam rızıkları verilecektir* (Meryem, 19/62) buyruğu hakkında sordum da şöyle dedi: "Cennette gece yoktur. Onlar her zaman bir nur içerisinde olacaklardır. Perdelerin gece kadar bir süre ile indirilip kaldırılması da gündüzdür."

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ وَعِنْدَهُمْ
قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾
اِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ ﴿٥٤﴾ هٰذَا وَاِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ
مَاٰبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ
حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهِ اَزْوَاجٌ ﴿٥٨﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ
مَعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ اِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُوا بَلْ اَنْتُمْ
لَا مَرْحَبًا بِكُمْ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٦٠﴾
قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِي النَّارِ ﴿٦١﴾

51. *Onlar* {cennette tahtlar üzerinde} *yaslananlar olarak orada çokça meyve ve içecek isterler.*

52. *Yanlarında da aynı yaşta* {yani, otuzüç yaşında} *yalnız eşlerine bakanlar olarak* {yani, onlar eşlerinin dışında kimseye bakmazlar –çünkü kocalarına aşıktırlar–} *dilberler vardır.*

53. *İşte* {bu âyette sözü edilenler bir zikirdir: cennette bulunan hayırlara dâir bir açıklamadır} *hesab günü* {yani, amellerin karşılıklarının görüleceği gün} *için size va'dolunan budur.*

54. *İşte muhakkak bu* {yani, cennetteki hayır} *Bizim rızkımızdır* {yani, bu rızık takvâ sahibleri içindir}, *tükeneceği yoktur.*

Sonra kâfirleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

55. *Bu böyledir. Tuğyân edenler için muhakkak en kötü dönüş yeri vardır.*

Sonra Yüce Allah, bu dönüş yerinin durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

56. *Cehennem. Onlar oraya girecekler. O ne kötü bir mihâddır* {yani, onlar kendileri için ne kötü bir azab hazırlamışlardır}.

57. *Bu, tatsınlar onu. Bu bir hamîmdir* {yani, son derece kaynamış bir sudur} *ve gassâkdır* {yani, oldukça soğuktur}.

Bunun bir benzeri de, *Ancak bir hamîm ve bir gassâk...* (Nebe, 78/5) buyruğudur.

Cehennemde azab gören kişi, o kaynar sudan soğuk suya gidecek, derileri parçalanacak, kemikleri çatlayacak ve ateşin sıcağının yaktığı gibi onları yakacaktır.

58. *O türden başka, çeşit çeşit daha vardır* {yani, hamîm ve gassâk türünden, hamîmde birbirine benzeyen türlü azablar vardır}.

59. {Cehennem bekçileri, ateşteki kâfir önderlere,} *Bu da* {yani, size tâbi olanlar da} {ateşe} *atılırcasına sizinle birlikte giren bir gurubtur.*

Küfürde önder olup, Bedir gazvesinde yemek yedirmekle ün salmış kişiler ile Kureyş'in ileri gelenlerinden alay ediciler kendilerine tâbi olanlardan önce cehenneme gireceklerdir. Cehennem bekçileri de önderlere ateşin içindelerken, *Bu da atılırcasına sizinle birlikte giren bir gurubtur* diyeceklerdir. Önderler de diyecek ki:

...Merhaba yok onlara! {Cehennem bekçileri de,} *Kuşkusuz onlar* {sizinle birlikte} *ateşi boylayacaklardır* {diyeceklerdir}.

Mekke kâfirlerinden tâbi olanlar önderlere karşılık verecekler:

60. *Diyecekler ki: "Hayır, asıl size merhaba olmasın. Bunu önümüze siz getirdiniz* {yani, bu küfrü bize süsleyenler sizlersiniz –çünkü siz bize, Sebe sûresinde[3] de belirtildiği gibi, Allah'a küfür ile O'nu inkâr etmemizi ve O'na eş ve ortaklar koşmamızı emretmiştiniz–}. *Ne kötü bir duraktır burası!"* {yani, ne kötü kalınacak yerdir burası}.

61. {Yine tâbi olanlar} *diyecekler ki: "Rabbimiz! Bunu önümüze kim sürdü* {yani, bunu bize kim süsledi: bu küfre girmemize kim sebeb oldu} *ise onun ateşteki azabını kat kat arttır."*

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا
أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ
﴿٦٤﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ
﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾ إِذْ قَالَ رَبُّكَ
لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾

62. *Diyecekler ki: "Kendilerini şerlilerden saydığımız adamları* {yani, mü'minlerin fakirlerini: Ammâr, Habbâb, Suheyb, Bilâl, Sâlim ve benzerlerini} *ne diye göremiyoruz?"...*

63. ...*"Biz onları* {dünyada iken} *alaya aldık"...*

Bunun bir benzeri de, *Siz ise onları alaya aldınız* (el-Mü'minûn, 23/110) âyetidir.

---

3 Bkz. Sebe, 34/33.

...*"Yoksa gözler onlardan başka tarafa mı kaymıştır"* {yani, biz onları göremeyecek durumda mıyız? Bizimle birlikte ateşte oldukları halde mi onları göremiyoruz}?

64. *Cehennem ehlinin bu davalaşmaları* {yani, bu âyette söz konusu edilen önderlerle onlara uyanların bu tartışmaları} *hiç kuşkusuz bir haktır* {yani, onların bu tartışma esnasında birbirlerine söyleyecekleri sözler bir gerçektir}...

Benzeri bir durum da, {O vakit} *sonrakileri, öncekileri için, "Rabbimiz! İşte bizi bunlar saptırdılar"* {yani, hidâyetten uzaklaştırdılar} (el-A'râf, 7/38) buyruğu ile *Ateşin içinde birbirleriyle tartışacaklarında...* (el-Mü'min, 40/47) buyruğunda dile getirilmektedir.

65. {Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben ancak bir nezîrim* {yani, rasûlüm}. *Bir ve tek* {yani, ortaksız} {bütün mahlûkatına} *kahhâr olan Allah'tan başka ilâh yoktur."*

Allah Teâlâ onların şirk koşmalarına karşı zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

66. *Göklerin, yerin ve aralarında olanların Rabbidir* {yani, her ikisinde kime tapılıyor ise bilsin ki her ikisinin Rabbi de Benim, her ikisinde bulunanların Rabbi de Benim}. {Mülkünde} *azîzdir,* {tevbe edenler için} *gafûrdur.*

67. *De ki: "O* {yani, Kur'ân} *büyük bir haberdir"* {yani, pek büyük bir sözdür –çünkü o Allah'ın kelâmıdır–}.

68. *Siz ise* {ey Mekke kâfirleri} *ondan* {yani, Kur'ân'a îmân etmekten} *yüz çevirenlersiniz.*

69. *Onlar birbirleri ile tartışırlarken mele-i a'lâ'ya* {yani, oradaki meleklerden bir kısmının tartışmalarına} *dâir bir bilgim yoktur.*

Tartışmadan kasıt, yüce Rabbin meleklere, *Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım* diye buyurmasına karşılık meleklerin, *Biz Seni hamdinle tesbih ve takdis edip dururken orada fesad çıkartacak, kanlar dökecek bir kimse mi yaratacaksın?* demeleri idi. Allah da onlara, *Sizin bilmediğinizi herhalde Ben bilirim* (el-Bakara, 2/30) demişti. İşte tartışmaları bu idi.

70. *Bana ben ancak mübîn bir nezîr* {yani, apaçık bir rasûl} *olduğum için vahyolunuyor.*

71. *Rabbin o zaman meleklere demişti ki: "Kuşkusuz ki Ben çamurdan bir beşer* {yani, Âdem'i} *yaratacağım"...*

Âdem'den (a.s) ilk yaratılan acbu'z-zeneb, son yaratılan ise tırnakları olmuştur. Bundan sonra ise onun hilkatinin diğer kısımları ona, yani acbu'z-zeneb'e yerleştirmiştir. Dünyada nasıl terkip edildi ise kıyâmette de o şekilde ondan tertibi yapılacaktır.

72. *..."Ben onu tamamlayıp, ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın."*

73. {Yeryüzünde bulunan} *meleklerin tümü hep birlikte secdeye kapandılar.*

Sonra İblîsi meleklerden istisnâ etti. Onun melekler arasındaki adı el-Hâris idi. İsyan edince ona İblîs –yani, hayırdan yana ümidi kesilen– adı verildi.

إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ
أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾
قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ
فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَىٰ
يَوْمِ الدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾
قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ
فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾

74. *İblîs müstesnâ. O büyüklük tasladı* {yani, Âdem'e (a.s) secde etmeye karşı büyüklendi} *ve o* {Allah'ın ilminde} *kâfirlerdendi.*

75. *Buyurdu ki: "Ey İblîs! Kendi ellerimle yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu* {yani, ne diye secde etmedin}? *Büyüklendin mi yoksa yücelerden* {yani, kendisini büyük görenlerden} *mi oldun?"*

76. *Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın"* {ateş ise çamuru mağlub eder}.

77. *Buyurdu ki: "Defol oradan* {yani, cennetten}; *çünkü sen artık racîmsin"* {yani, lanetlenmiş oldun}...

78. ...*"Ve dîn gününe kadar da lanetim kuşkusuz senin üzerinedir."*

79. *Dedi ki: "O halde Rabbim, tekrar diriltilecekleri güne* {yani, ikinci nefhaya} *kadar bana mühlet ver."*

80. *Buyurdu ki: "O halde sen kendisine mühlet verilenlerdensin"...*

81. ...*"O belli zamanın gününe* {yani, vakti belirlenmiş olan süreye: birinci nefhaya} *kadar."*

82. {İblîs Rabbine} *dedi ki: "İzzetin* {yani, azametin} *hakkı için hepsini iğvâ edeceğim"* {yani, hidâyetten mutlaka saptıracağım}...

Sonra İblîs istisnâda bulundu:

83. ...*"Aralarından* {tevhîd ile} *ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ"* {yani, ben onları azdırmayacağım}.

قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ اَقُولُۚ ﴿٨٤﴾ لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ
اَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ وَمَٓا اَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ
﴿٨٦﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَاَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

84. {Allah} *buyurdu ki: "Hakk budur. Ben de şu hakkı söyleyeyim"* {yani, O'nun sözü hakkın kendisidir}...

Buyrukta bir takdim vardır.

"Ben de şu hakkı söyleyeyim" buyruğu ise, Allah'ın şu buyruğuna işârettir:

85. ...*"Andolsun ki cehennemi senden* {ey İblîs ve senin zürriyetinden olan şeytânlardan} *ve onlar arasından* {yani, her iki kesimden} *sana uyanların* {yani, dînin üzere sana uyan kâfir Âdemoğullarından} *(ve diğerlerinin) hepsinden dolduracağım."*

86. *De ki: "Buna karşılık sizden hiçbir ecir* {yani, mükâfaat, be-

del} *istemiyorum ve ben* {bu Kur'ân'ı kendiliğimden} *kendimi zorlayarak uyduranlardan değilim"...*

87. ...*"O* {Kur'ân} *ancak âlemlere bir zikirdir"* {yani, beyândır}.

88. ..."{Ey Mekke kâfirleri,} *andolsun onun* {yani, Kur'ân'ın} *haberini bir süre sonra elbette bileceksiniz."*

Bu, onların Bedir'de öldürüleceklerine dâir bir tehdittir.

Bu, *Artık bir vakte* {yani, Bedir'de öldürülecekleri zamana} *kadar onlardan yüz çevir* (es-Sâffât, 37/174) buyruğuna benzemektedir.

39. ZÜMER SÛRESİ

Vahşi b. Zeyd ve arkadaşları hakkında inen, *De ki: "Ey nefisleri aleyhine israfa kaçmış kullarım! ..... Farkında olmadan ansızın azab size gelmezden önce ..... uyun"* (ez-Zümer, 39/53-55) âyetleri dışında Mekke'de nâzil olan Zümer sûresi, Kûfiyyûna göre 75 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ
بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصاً لَهُ الدّ۪ينَ ﴿٢﴾ اَلَا لِلّٰهِ الدّ۪ينُ الْخَالِصُ
وَالَّذ۪ينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُونَٓا
اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ف۪ي مَا هُمْ ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ اِنَّ اللّٰهَ
لَا يَهْد۪ي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَوْ اَرَادَ اللّٰهُ اَنْ يَتَّخِذَ
وَلَداً لَاصْطَفٰى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ
الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ الَّيْلَ
عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْر۪ي لِاَجَلٍ مُسَمًّى اَلَا هُوَ الْعَز۪يزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Kitabın indirilmesi* {mülkünde} *azîz,* {emrinde} *hakîm tarafındandır.*

2. *Muhakkak Biz kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *sana hakk ile indirdik* {yani, bâtıl yere, herhangi bir amaç gözetmeksizin indirmedik}. *O halde Allah'a, dîni* {tevhîd ile} *yalnız O'na hâlis kılarak ibâdet* {yani, Allah'ı tevhîd} *et.*

3. *Dikkat edin, hâlis dîn* {yani, tevhîd} *yalnız Allah'ındır.* {Diğer dînler ise hâlis değildir.} *O'ndan başka velîler edinenler* {dediler ki:}...

"O'ndan başka velîler edinenler" buyruğunda, "dediler ki" lafzı saklıdır.

...*"Biz bunlara* {yani, bu ilâhlara} *ancak bizi Allah'a yakınlaştırsınlar* {yani, mevki olarak bize O'na yakınlaştırsınlar ve böylece Allah huzurunda bizim için şefaatçi olsunlar} *diye ibâdet ediyoruz"...*

Bunun bir benzeri de, *O'ndan başka velîler edinenlere gelince, Allah onların üzerinde bir hafîzdir* (eş-Şûrâ, 42/6) buyruğudur.

Çünkü Arab kâfirleri meleklere ibâdet ediyor ve "Biz onlara ancak bizi Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz" diyorlardı.

...Muhakkak Allah {dînden} *ihtilâf edip durdukları şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah yalan söyleyen, kâfir olan hiçbir kimseyi* {dînine ileterek} *hidâyete ulaştırmaz.*

4. *Eğer Allah bir evlât edinmek* {yani, Meryem oğlu Îsâ'yı evlât edinmek} *istese idi, elbette yarattıklarından* {yani, meleklerden –çünkü melekler Îsâ'dan daha pak, daha temizdir–} *dilediğini seçerdi...*

Bu buyruk, *Eğer Biz bir lehv* {yani, evlât: Îsâ'yı evlât} *edinmek isteseydik, elbette onu nezdimizden* {yani, yanımızdaki meleklerden} *edinirdik* (el-Enbiyâ, 21/17) buyruğuna benzemektedir.

Sonra Allah onların iftiralarından zâtını tenzih ederek buyuruyor ki:

...O bundan münezzehtir. O {hiçbir ortağı bulunmayan} *bir tek Allah'tır, kahhârdır.*

Sonra da zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

5. *Göklerle yeri hakk ile yarattı* {yani, onları boş yere, amaçsız yaratmadı}. *Geceyi, gündüzün üzerine tekvîr eder* {yani, salar}, *gündüzü de gecenin üzerine tekvîr eder* {yani, salar –her biri diğerini eksiltir–}. *Güneşi ve ayı* {Âdem oğullarına} *musahhar kıldı. Her biri* {yani, güneş ve ay} *belirli bir süreye* {yani, Kıyâmet Günü'ne} *kadar akıp gitmektedir...*

Allah, vahdâniyetinin bilinmesi için yaptıklarını zâtına delil göstermektedir:

...Dikkat edin. O {mülkünde} *azîzdir,* {Kendisine tevbe edip dönenlere} *gaffârdır.*

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَاَنْزَلَ لَكُمْ
مِنَ الْاَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ اَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا
مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلٰثٍ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَٓا اِلٰهَ
اِلَّا هُوَ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ اِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ وَلَا
يَرْضٰى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَاِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ اُخْرٰى ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

6. *Sizi bir nefsten* {yani, Âdem'den (a.s)} *yarattı. Sonra ondan eşini* {yani, Havva'yı} *yarattı ve sizin için davarlardan sekiz çift* {yani, sekiz tür: dördü erkek, dördü de dişi olmak üzere deve, inek ve koyun türlerini} *indirdi* {yani, emri ile size bunları verdi}...

Allah'ın, *Ey Âdem oğulları! Size elbise inzâl ettik* (el-A'râf, 7/26) ve, *Demiri de inzâl* {yani, var} *ettik* (el-Hadîd, 57/25) buyrukları da buna benzemektedir.

...*Sizi analarınızın karnında üç karanlık* {yani, karın, rahîm ve çocuğun içinde bulunduğu meşime karanlıkları} *içinde yaratılıştan sonra, öbür yaratılışa geçirerek yaratıyor* {yani, önce nutfe iken, sonra alaka, sonra bir çiğnemlik et, sonra kemik haline getiriyor}. *İşte bunları* {yani, bunca şeyleri} {yaratan} *Rabbiniz Allah'tır. Mülk yalnız O'nundur. O'ndan başka ilâh yoktur. Böyle iken nasıl döndürülüyorsunuz"* {yani, nasıl olur da O'nu bırakıp başkasına yöneliyorsunuz}?

Mekke kâfirlerine de şöyle hitâb etmektedir:

7. *Eğer* {Allah'ın tevhîdini inkâr ile} *kâfir olursanız, kuşkusuz Allah size* {yani, sizin ibâdetinize} *muhtaç değildir. Bununla birlikte O, kullarının kâfir olmalarına razı olmaz...*

Bunlar, Yüce Allah'ın haklarında İblîse, *Doğrusu Benim kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olamaz* (el-Hicr, 15/42) buyurduğu kimselerdir.

...Eğer şükrederseniz {yani, Allah'ı tevhîd ederseniz} *faydanız için ondan razı olur. Yük yüklenici hiçbir kimse başkasının yükünü yüklenmez* {yani, kimse kimsenin günahını taşımaz}. *Sonra* {âhirette} *dönüşünüz Rabbinizedir. O size neler yapmakta olduğunuzu haber verecektir; çünkü O göğüslerin özünü çok iyi bilendir.*

وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ
ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا اِلَيْهِ ثُمَّ اِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ
مَا كَانَ يَدْعُوا اِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ
قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا اِنَّكَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾ اَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ
اٰنَاءَ الَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْاٰخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٩﴾ قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ
لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَاَرْضُ اللّٰهِ
وَاسِعَةٌ اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

8. *İnsana* {yani, Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre b. 'Abdullâhel-Mahzûmî'ye} *bir zarar* {yani, belâ ya da darlık} *dokunsa* {yani, isabet etse} *Rabbine dönerek* {yani, şirkinden tevhîde geçip Allah'a dönerek} *O'na du'a eder* {yani, "Allahım! Üzerimdeki bu sıkıntıyı gider" der}. *Sonra* {Allah} *ona Kendinden bir nimet* {yani, hayır} *verirse, evvelce O'na yalvarmasını unutur* {yani, du'a etmeyi terk eder} *ve* {Ebû Huzeyfe} *yolundan saptırmak* {yani, başkalarının ayaklarını da İslâm dîninden kaydırmak} *için Allah'a eşler* {yani, ortaklar} *koşar.* {Ebû Huzeyfe'ye} *de ki:* "{Ecelin gelinceye kadar} *küfrünle* {dünyada} *biraz metâlan. Muhakkak sen cehennemliklerdensin."*

Allah mü'minleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

9. *Yoksa* {namazında} *kânit* {yani, Allah'a itaatkâr –ki o Ammar b. Yâsir'dir–} *olarak, gece saatlerinde secde ederek* {namazında} *kıyamda durarak âhiretten* {yani, azabtan} *korkan, Rabbinin*

rahmetini {yani, cennetini} *uman kimse* {bunları yapmayan kimse} *gibi olur mu?"* {Bunlar aynı değildir.} *De ki: "Hiç bilenlerle* {yani, Ammar bir Yâsir ile} *bilmeyenler* {yani, Ebû Huzeyfe} *bir olur mu?"* {Va'dettiği ve âhirette saklı bulunan mükâfaat ve ikab elbetteki haktır.} *Ancak elbâb sahibleri* {yani, özlü akıl sahibi: Ammâr b. Yâsir} *öğüt alır.*

10. *De ki: "Ey îmân eden kullarım! Rabbinize ittika edin.* {Amellerini} *bu dünyada güzel yapanlara bir güzellik* {yani, cennet} *vardır. Allah'ın arzı* {yani, Medine} *geniştir. Sabredenlere ecirleri* {yani, mükâfaatları olan cennette rızıkları} *hiç kuşkusuz hesabsız verilir."*

قُلْ اِنّ۪ٓي اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ مُخْلِصاً لَهُ الدّ۪ينَۙ ﴿١١﴾ وَاُمِرْتُ لِاَنْ اَكُونَ
اَوَّلَ الْمُسْلِم۪ينَ ﴿١٢﴾ قُلْ اِنّ۪ٓي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبّ۪ي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظ۪يمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ اللّٰهَ اَعْبُدُ مُخْلِصاً لَهُ د۪ين۪يۙ ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ
مِنْ دُونِه۪ۜ قُلْ اِنَّ الْخَاسِر۪ينَ الَّذ۪ينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْل۪يهِمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِۜ اَلَا ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُب۪ينُ ﴿١٥﴾ لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ
وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌۜ ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِه۪ عِبَادَهُۜ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ﴿١٦﴾

11. {Ey Muhammed,} *de ki: "Ben Allah'a, dîni* {yani, tevhîdi} *yalnız O'na hâlis kılarak* {yani, O'nu tevhîd ederek} *ibâdet etmekle emrolundum"...*

Kureyş kâfirleri Nebî'ye (s.a) sormuşlardı: "Önümüze getirdiklerini ortaya koymana seni iten nedir? Niçin baban 'Abdullâh'ın, deden 'Abdulmuttalib'in dînine, kavmimin ileri gelenlerine bakmıyorsun. Onlar Lât'a, 'Uzzâ ve Menât'a ibâdet ediyorlardı. Sen de bunu yapsana." Bunun üzerine Allah, *De ki: "Ben Allah'a, dîni yalnız O'na hâlis kılarak Allah'a ibâdet etmekle emrolundum"* buyruğunu indirdi.

12. ...*"Müslümanların* {yani, Allah'ı ihlâsla tevhîd edenlerin} *evveli olmakla emrolundum."*

13. {Onlara} *de ki: "Ben Rabbime isyan edersem* {yani, atalarımın dînine dönersem}, *gerçekten büyük bir günün azabından korkarım."*

14. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Ben dînimi O'na hâlis kılarak ancak Allah'a* {O'nu tevhîd ederek} *ibâdet ederim."*

15. *Artık* {siz} *O'ndan başka dilediğiniz şeye* {yani, ilâhlara} *ibâdet edin...*

Yine onlar hakkında, *De ki: "Ey câhiller, bana Allah'tan başkasına ibâdet etmemi mi emredeceksiniz?"* (ez-Zümer, 64) buyruğu da nâzil olmuştur.

..."{Ey Muhammed,} *de ki: "Gerçekten zarar edenler Kıyâmet Günü hem kendilerini, hem de bağlılarını kaybedenlerdir* {yani, kendileri cehennem ateşine gittikleri gibi eşlerini, yardımcı ve hizmetçilerini de kaybederek hüsrana uğrayanlardır}. *Uyanık olun, işte bu apaçık hüsranın ta kendisidir"* {yani, kendileri de, yakınları da dünyada Rabb'lerini tevhîd etmediklerinden ötürü apaçık ziyandadırlar}.

16. *Onların üzerlerinde ateşten tabakalar* {alev alev yanar} *ve altlarında da tabakalar* {yani, cehennem ateşinden bir yatak} *vardır. İşte Allah bununla* {yani, sözü geçen cehennem tabakalarıyla} *korkutuyor. Ey Benim kullarım! Benden ittika edin* {yani, Beni tevhîd edin}.

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ
فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ
حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾ لَٰكِنِ
الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾

17. *Tağut'a* {yani, putlara –müennes bir lafızdır–} *ibâdet etmekten sakınıp Allah'a dönenler* {yani, putlara ibâdeti bırakıp Allah'a ibâdete yönelenler} *var ya, işte onlara müjde* {yani, cennet} *vardır. O halde sen de müjde ver* {yani, kullarıma cenneti müjdele}.

Allah onların niteliklerini de şöylece belirtiyor:

18. *Onlar ki sözü* {yani, Kur'ân'ı} *işitip, en güzeline* {yani, Kur'ân'daki en güzel buyruklar olup Allah'a itaati emreden buyruklara} *uyarlar* {da ma'siyetlere uymazlar}...

Allah'ın, *Rabbinizden size indirilenin en güzeline* {yani, O'na itaate} *uyun* (ez-Zümer, 39/55) buyruğuna benzemektedir.

...*İşte bunlar Allah'ın kendilerini* {dînine ileterek} *hidâyet verdiği kimselerdir ve işte bunlar elbâb sahibidir* {yani, onlar Kur'ân'ı işitip, onun emir ve nehiylerinin en güzeline tâbi oldukları için akıllı kimselerdir: onlar Kur'ân'da bulunan emir ve nehiylerin en güzeline uyarlar, fakat başkaları hakkında söz konusu ettiği kötü şeylere ve hallere uymazlar}.

19. *Ya aleyhine azab sözü hakk* {yani, vâcib} *olmuş kimse de mi?...*

Buyrukta İblîs'e, *Andolsun ki Ben cehennemi cinn ve insanlarla dolduracağım* (Hûd, 11/119) sözlerini söylediği günü kasdetmektedir.

...*Ateşte bulunan kimseyi sen mi kurtaracaksın?*

20. *Fakat Rabb'lerine karşı takvâlı olanlar* {yani, O'nu tevhîd edenler} *için konaklar vardır. Onların üzerinde de yine konaklar vardır.* {Onlar} *bina olunmuşlardır...*

Buyrukta takdim vardır.

...*Altlarından* {yani, bu konakların altından} *akan ırmaklar vardır. Allah'ın va'didir* {yani, bu hayrı O va'detmiştir}. *Allah* {onlara verdiği} *va'dinden caymaz.*

أَلَمْ تَرَ
أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ
بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرٰيهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ
يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٢١﴾

21. *Görmez misin ki Allah gökten bir su indirip onu yeryüzünde kaynaklara yerleştirmektedir.* {Böylelikle o suyu pınarlar ve suların biriktiği su kaynakları halinde bulundurur.} *Sonra onunla*

{yani, o su ile} *renkleri türlü türlü ekinler çıkarmakta, sonra o ekinler kurumaktadır.* {Daha önce yeşil iken} *sen onu sararmış görürsün. Sonra onu ufalanmış çöplere döndürür...*

Bunun bir benzeri de, *Süleymân ve askerleri sizi kırıp geçirmesin* {yani, helâk etmesin} (en-Neml, 27/18) âyetidir.

Bu, Allah'ın dünya hayatına dâir verdiği bir misâldir. İşte bu hayat, bitkiye benzer; önceleri yeşilken ansızın değişiverir, kurur, sonra telef olur gider. İşte dünya da aynı şekilde göz alıcı, süslü ve parlak iken yok olur gider.

...Muhakkak bunda elbâb sahibleri için bir zikrâ {yani, tefekkür} *vardır.*

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ
لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾ اللَّهُ
نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ
جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ
ذِكْرِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ
فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ أَفَمَنْ يَتَّقِي بِوَجْهِهِ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾

22. *Acaba kendisi* {yani, Nebî (s.a)} *Rabbinden gelmiş bir nûr* {yani, hidâyet} *üzere bulunup da Allah'ın, göğsünü İslâm* {yani, kalbini tevhîd} *için genişlettiği bir kimse mi?.. Allah'ı anmaktan* {yani, tevhîdden} *yana kalbleri kaskatı* {yani, katılaşmış} *olanların vay haline! İşte bunlar* {yani, Ebû Cehl} *apaçık bir sapıklık içindedirler.* {Allah Nebî'ye (s.a) diyor ki:} *Allah'ın tevhîdine kalbinde genişlik bulunan bir kimse katı kalbli gibi değildir, bunlar eşit olamazlar.*

23. *Allah sözün en güzelini* {yani, Kur'ân'ı} *müteşâbih* {yani, bir kısmı diğerine benzer} *ve mesani bir kitab halinde indirmiştir...*

Kur’ân-ı Kerîm'de bir emrin; iki, üç ya da daha fazla tekrar edildiği vârittir. Nitekim geçmiş ümmetler ile önceki nebîlerden de bu şekilde [birkaç kez/tekrar tekrar] söz edilmiştir. Âdem'den (a.s), İblîs'ten, cennet ve cehennemden, ölümden sonra dirilişten, hesabtan, bitki ve yağmurdan, azabtan, Mûsâ (a.s) ve Fir‘avn'dan tekrar tekrar söz edilmesi de bu türdendir.

...*Ondan* {yani, Kur’ân'da bulunan tehditlerden} *dolayı Rabb'lerine karşı haşyet duyanların* {yani, Rabb'lerinin azabından korkanların} *derileri ürperir, sonra Allah zikredildiği için* {cennet ve ondaki sevâblar dolayısıyla} *derileri ve kalbleri yumuşar. Bu* {yani, Kur’ân'da sözü edilen bu hususlar} *Allah'ın hidâyetidir. Onunla* {yani, Kur’ân'la} *dilediğini* {dînine} *hidâyet eder. Allah'ın saptırdığı kimseyi hidâyete* {yani, dînine} *kimse iletemez* {yani, Allah'ın hidâyetten uzaklaştırıp saptırdığı bir kimseyi tekrar Allah'ın hidâyetine kimse getiremez}.

24. *Kıyâmet Günü azabın kötüsünden* {yani, şiddetinden} *yüzünü korumaya çalışan kimse* {yani, yüzünü ateşten korumaya çabalayan dalâletteki sapık kimse}, *ateşin yüzüne ulaşamayacağı hidâyet bulan bir kimse gibi midir?* {Yani, bu ikisi eşit olamazlar.}

Kâfir, azabın şiddetinden yüzünü korumaya çalışır. Oysa o cehennem ateşinde elleri boynuna bağlı bir haldedir. Boynunda ise kibritten büyük bir dağ gibi kocaman bir taş bulunacaktır. Bu taş boynunda asılı bulunduğu halde yanıp duracaktır. Bu taşın harareti ve üst tarafı onun yüzü üzerinde bulunacak ve o bu taşı elini ve boynunu bağlayan zincirler dolayısıyla yüzünden uzaklaştıramayacaktır.

...*Zâlimlere,* {cehennem bekçileri tarafından,} *“Kazandıklarınızı* {yani, küfür ve tekzibinizin/yalanlamanızın cezası olan azabı} *tadın” denilir.*

25. *Onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden/müşriklerinden} *öncekiler tekzib etmişlerdi de* {yani, âhirette azaba uğratılacaklarına dâir rasûllerinin verdiği haberleri yalanlamışlardı da} *fark etmedikleri yerden* {yani, kendisinden gâfil oldukları halde} *azab onlara geliverdi.*

فَأَذَاقَهُمُ اللَّهُ
الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ
﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ
يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ
وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ
أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ
﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

26. *Bu sebebten Allah dünya hayatında onlara rüsvaylığı* {yani, azabı} *tattırdı. Âhiret azabı ise elbette* {dünyada onlara isabet edenden} *daha büyüktür. Eğer bilselerdi* {fakat bilmiyorlar}.

27. *Andolsun ki Biz insanlara bu Kur'ân'da her misâlden* {yani, her benzer halden} *getirdik* {yani, örnekler gösterdik}; *tezekkür ederler* {yani, ona îmân ederler} *diye.*

28. {Biz} *hiçbir eğriliği olmayan* {yani, hiçbir tutarsızlığı bulunmayan}, *aksine tutarlı ve dosdoğru olan Arabça bir Kur'ân olarak* {onu vasfettik, nitelendirdik ki iyice anlasınlar}. *Olur ki ittika ederler.*

29. *Allah bir misâl verdi...*

Kureyş kâfirleri Nebî'yi (s.a), atalarının dînine dönmeye Lât, 'Uzzâ ve Menât'a ibâdet etmeye çağırdı. Allah onlara ve Allah'ın dışında ibâdet ettikleri tanrılarına bir misâl gösterdi ve şöyle buyurdu:

...Allah bir misâl verdi: Kötü huylu {yani, birbiriyle anlaşamayan} *ortak birkaç efendisi* {yani, sahibi} *olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan diğer bir adam* {yani, bu diğer adam katıksız olarak sadece birisine aittir. Kimsenin onda bir ortaklığı yoktur}. *Peki bu ikisi eşit olurlar mı* {yani, birbirlerinden farklı ilâhlara ibâdet edenler: kâfirler ile, tek Rabbe ibâdet edenler: mü'minler bir olur mu}?

İşte, *Bu ikisi örnek olarak eşit olurlar mı?* buyruğu bunu anlatmaktadır. Onlar, “Bunlar birbirlerine benzemezler” deyince, Nebî (s.a) tartışma konusunda onları yenik düşürmüş oldu. Allah da şöyle buyurdu:

> *...De ki: “Hamd yalnız Allah'ındır* {çünkü onları susturdu}. *Fakat onların çoğu* {Rabb'lerini tevhîd etmeyi} *bilmezler.”*

30. {Ey Nebî!} *Elbette sen de öleceksin, hiç kuşkusuz onlar da* {yani, Mekkeliler de} *öleceklerdir.*

31. *Sonra muhakkak siz* {yani, ey Muhammed sen ve ey Mekke kâfirleri siz} *Kıyâmet Günü Rabbinizin huzurunda muhakeme olacaksınız.*

فمن أظلم ممن كذب على الله وكذب بالصدق إذ جاءه
أليس في جهنم مثوى للكافرين ﴿٣٢﴾ والذي جاء
بالصدق وصدق به أولئك هم المتقون ﴿٣٣﴾ لهم ما
يشاءون عند ربهم ذلك جزاء المحسنين ﴿٣٤﴾ ليكفر الله
عنهم أسوأ الذي عملوا ويجزيهم أجرهم بأحسن الذي
كانوا يعملون ﴿٣٥﴾ أليس الله بكاف عبده ويخوفونك
بالذين من دونه ومن يضلل الله فما له من هاد ﴿٣٦﴾

32. {Ortağı olduğunu iddia ederek} *Allah'a karşı yalan söyleyenden ve sıdk* {yani, tevhîdin kendisi demek olan hakk} *kendisine geldiğinde yalanlayandan daha zâlim kimdir? Kâfirler için cehennemde* {kalacak} *yer mi yok?*

33. *Sıdkı* {yani, hakkı: tevhîdi} *getiren* {Nebî (s.a)} *ve onu tasdik eden* {yani, Muhammed'in (s.a) getirdiği tevhîdi tasdik edenler: Nebî'nin (s.a) ashâbı olan mü’minler} *ise, takvâ sahiblerinin ta kendileridir.*

34. *Onlar için* {cennette} *Rabb'lerinin yanında* {hayır türünden} *diledikleri her şey vardır. İşte bu ihsan edenlerin* {yani, muvahhidlerin} *mükâfaatıdır.*

35. *Ta ki Allah yaptıklarının en kötü olanlarını* {yani, işledikleri kötülükleri tevhîd ile silerek} *örtsün ve yapageldiklerinin en güzeli* {olan tevhîd} *ile onlara ecirlerini* {yani, mükâfaatlarını} *versin* {yani, yaptıkları iyilikler ile onları mükâfaatlandıracak, fakat kötülükleri sebebiyle onları cezalandırmayacaktır}.

36. *Allah,* {düşmanlarına karşı} *kuluna* {yani, Nebî'ye} (s.a) *yetmez mi? Halbuki onlar seni O'ndan başkasıyla* {yani, tapındıkları Lât, 'Uzzâ ve Menât ile} *korkutuyorlar.*

Mekke kâfirleri Nebî'ye (s.a), "Biz ilâhlarımızın: Lât'ın, 'Uzzâ ve Menât'ın seni delirteceklerinden yahut onların çarpması sonucu bunayacağından korkarız" demişlerdi.

...Allah kimi {hidâyetten} *saptırırsa onu* {İslâm'a} *hidâyet edecek kimse bulunmaz.*

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ اَلَيْسَ اللّٰهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ قُلْ اَفَرَاَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ اَوْ اَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٤٠﴾

37. *Allah kimi* {dînine} *hidâyete iletirse, onu dalâlete düşürecek olmaz* {yani, kimse onu saptıramaz}. *Allah* {mülkünde Kendisine karşı konulamayan} *azîz,* {düşmanlarından: Mekke kâfirlerinden intikam almaya kadir} *intikam sahibi değil midir?*

38. *Andolsun ki* {ey Muhammed} *onlara, "Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan,...*

Nebî (s.a) onlara, "Bunları kim yarattı?" diye sorunca onlar, "Allah yarattı" dediler.

...Elbette, "Allah" diyeceklerdir. De ki {ey Nebî}: *"Bana haber verin. Allah'tan başka şu du'a ettikleriniz* {yani, ibâdet ettiğiniz ilâhlar}, *Allah bana bir zarar* {yani, belâ ya da sıkıntı} *vermek dilerse* {yani, bana Allah'tan böyle bir şey isabet ederse}, *onlar* {yani, bu ilâhlar} *O'nun zararını açabilirler* {yani, benim başıma gelen bu sıkıntıyı bu ilâhlar giderebilirler} *mi yahut bana bir rahmet* {yani, hayır ve afiyet} *dilerse onlar* {yani, bu ilâhlar} *O'nun rahmetini tutabilirler* {yani, bu ilâhlar bu rahmetin bana ulaşmasını engelleyebilirler} *mi?"...*

Bunun üzerine Nebî (s.a) onlara bu hususları sordu. Onlar ise sustular, cevab veremediler. Allah Nebî'ye (s.a) buyurdu:

...De ki: "Bana Allah yeter. Tevekkül edenler {yani, güvenip dayananlar} *yalnız O'na tevekkül ederler* {yani, güvenip dayanırlar}.

39. *De ki: "Ey kavmim! Haliniz* {yani, bulunduğunuz durum ve vaziyet} *üzere yapabileceğinizi yapın. Doğrusu ben de* {emrolunduğum şekilde} *yapacağım. Pek yakında bileceksiniz"* (–bu bir tehdittir–};...

40. *...kendisini* {dünyada} *rezil edecek* {yani, küçültecek, hakir düşürecek} *azabın kime geleceğini* {yani, kimin için vâcib olacağını} *ve* {âhirette kişinin yakasını bırakmayacak türden} *kalıcı* {yani, daimi} *azabın kimin üzerine ineceğini* {yani, vâcib olacağını}.

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَى فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾
اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي
مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَى عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَى
إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

41. *Kuşkusuz Biz sana kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *insanlar için hakk ile indirdik. Artık kim* {Kur'ân ile} *hidâyet bulursa kendi lehine, kim de* {Kur'ân'a îmân etmekten uzak kalarak} *dalâlete düşerse kendi aleyhine dalâlete düşmüş olur.* {Ey Muhammed,} *sen onların üzerinde bir vekîl* {yani, zorlayıcı, mecbur edici} *değilsin.*

Kılıç âyeti, bu buyruğu neshetmiştir.

42. *Allah ölümleri vaktinde* {ecelleri gelmişse} *ruhları alır,...*

Maksat, hakkında ölüm takdir edilmiş olan nefislerdir. Eğer ecelleri gelmişse ruhlarını alıkoyar, cesede geri salmaz.

Buyrukta takdim vardır.

...ölmeyenleri de uykularında {ki bu, ruhu tekrar cesede gönderip saldığı diğeridir}. *Hakkında ölüm hükmünü verdiğininkini tutar, diğerini ise belirli bir süreye kadar salıverir. Muhakkak bunda* {yani, ölümden sonra diriliş üzerinde} *tefekkür eden bir topluluk için âyetler* {yani, alâmetler} *vardır.*

أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْئًا
وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَّهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ
وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ
﴿٤٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِن سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَبَدَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾

43. *Yoksa onlar Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler?...*

Buyruk, Mekke kâfirleri hakkında inmiştir. Onlar meleklerin şefaat yetkilerinin olduğunu iddia etmişlerdi.

...{Ey Muhammed onlara} *de ki: "Ya onlar* {şefaat namına} *bir şeye mâlik olmasalar ve* {sizin kendilerine ibâdet ettiklerine} *akıl erdiremeseler de mi?"*

Benzeri bir buyruk da En‘âm sûresindedir.

44. *De ki: “Bütün şefaat Allah'ındır”* {yani, şefaat edeceklerin hepsi ancak Allah'ın izni ile şefaat edebilir}...

Allah, zâtını tazim etmek üzere buyuruyor ki:

...*“Göklerle yerin mülkü* {ve aralarında bulunan melekler ve diğerleri} *Allah'ındır* {yani, O'nun kullarıdırlar ve O'nun mülkündedirler}. *Sonra O'na döndürülürsünüz.”*

45. *Allah bir olarak anılsa, âhirete îmân etmeyenlerin* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin: Mekke kâfirlerinin} *kalbleri tiksinir* {yani, sıkıntıya düşer –tevhîdden dolayı nefret eder diye de açıklanmıştır–}. *O'ndan başkası* {yani, tapındıkları uydurma ilâhlar} *anılsa,* {onlar anıldığı için} *hemen yüzleri güler.*

Bu husus Nebî'nin (s.a) Mekke'de Necm sûresini okuması üzerine ortaya çıkmıştır. Mekke kafirleri Nebî'nin (s.a), *“Gördünüz mü Lât'ı, ‘Uzzâ'yı ve üçüncüleri olan Menât'ı?* İşte onlar yüksek putlardır ve onlar nezdinde şefaat umulur” diye okuduğunu işitince sevindiler.[1]

46. {Ey Nebî} *de ki: “Ey gökleri ve yeri yaratan, gaybı ve şehâdeti bilen Allahım! Ayrılığa düştükleri şeyler hakkında kullarının arasında Sen hüküm vereceksin.”*

47. *Eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onunla birlikte bir o kadarı daha* {Kıyâmet Günü} *zulmedenlerin* {yani, Mekke müşrik-

---

1 Muhakkik bu safsatanın uydurma olduğunu isbat eden bir buçuk sahifeye yakın açıklama yapmıştır. Esasen peygamberlerin vahiy konusundaki masumiyet esası ile taban tabana zıt olduğundan bu safsatanın üzerinde durmaya bile gerek yoktur. Diğer taraftan rivâyet bakımından da bunun kabul edilebilecek hiçbir tarafı yoktur. Ancak özellikle müsteşriklerin bu hâdiseyi bir hakikatmiş gibi ele alıp, nübüvvet etrafında birtakım tartışmaya açık konuların olduğunu gevelemeye çalışmaları dolayısıyla Müslüman ilim adamları çeşitli hacimlerde müstakil veya eserleri içerisinde bu vesile ile birtakım reddiyeler yazmışlardır. Derli toplu bir çalışma olması dolayısıyla Aksekili Ahmed Hamdi tarafından te'lif edilen ve Ertuğrul Özalp tarafından sadeleştirilip notlandırılan, *Bir Zındık Uydurması ĞARANİQ SAFSATASI Kur'ân'a ve Peygambere Çirkin İftira* (İşaret Yayınları, İstanbul 2003) adlı eseri ilgi duyanlara tavsiye ederiz. (Çeviren)

lerinin} *olsa, Kıyâmet Günü azabın kötüsünden* {yani, şiddetinden} *dolayı mutlaka onları fidye verirlerdi. Halbuki Allah'tan* {dünyada iken âhirette başlarına geleceğini} *ummadıkları şey* {ölümden sonra diriltilecekleri vakit} *kendilerine görünecektir* {yani, onlar tarafından açıkça görünecektir}.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤٨﴾ فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ
نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ
مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا
كَسَبُوا وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ
سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾

48. *Kazandıkları amellerin seyyiâtı* {yani, âhirette ölümden sonra diriltilecekleri vakit dünyada iken işledikleri şirkin kötülükleri} *kendilerine görünecek...*

Bu, azalarının şirk koştuklarına dâir aleyhlerine şâhidlik edeceği vakit gerçekleşecektir. Çünkü onlar, *Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrik değildik* (En‘âm, 6/23) diyeceklerdir.

...ve alaya aldıkları şey {yani, azab} *onları çepeçevre sarıp kuşatacaktır* {yani, “Bize azab olunmayacak” diye yalanlayıp, onunla alay etmeleri dolayısıyla haklarında azab vâcib olacaktır}.

49. *İnsana* {yani, Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre'ye} *bir zarar* {yani, belâ ya da darlık, sıkıntı} *dokunduğunda* {yani, isabet ettiğinde} *Bize du‘a eder* {yani, Rabbine yönelerek: ihlâslı bir şekilde tevhîdi kabul ederek üzerindeki bu zararın: darlık ve sıkıntının giderilmesi için Rabbine du‘a eder}. *Sonra Biz ona tarafımızdan bir nimet lütfedersek* {yani, hayır verecek olursak}, *“Bu* {hayır} *bana ancak bir bilgi üzere verilmiştir”* {yani, Allah benimle ilgili olarak bildiği bir bilgiye dayanarak bunu vermiştir} *der. Aksine o bir*

fitnedir {yani, bu nimet onun kendisi ile sınanacağı bir belâdır: imtihan aracıdır}. *Fakat onların çoğu* {bunu} *bilmezler.*

50. *Gerçekten onlardan önce geçenler de bunu demişlerdi* {yani, Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre'den önce Karun da, *Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısı ile verilmiştir* {yani, "Allah bende bir hayır olduğunu bildiği için bunu vermiştir" (el-Kasas, 28/78) demişti}. *Ama onların kazandıkları şeyler* {yani, küfür ve yalanlama,} {azaba –(Karun için) yerin dibine geçirilmeye– karşı} *kendilerine bir fayda vermedi* {yani, onların küfrü, azab edilmelerine karşı hiçbir fayda sağlamadı}.

51. *Sonunda da kazandıkları amellerin kötülükleri* {yani, işledikleri şirkin cezası} *kendilerine gelip çattı. Bunlardan zulmedenleri de, kazandıklarının kötülükleri yakında gelip bulacaktır. Onlar âciz bırakamazlar* {yani, onlar kötü amelleriyle Allah'ın elinden kurtulamazlar. Bu amelleri dolayısıyla onları mutlaka cezalandıracaktır}.

Sonra Allah'ı tevhîd hususunda gerektiği gibi ibret almaları için onlara öğüt verildi. Bu da yedi yıl kıtlıktan sonra kendilerine yağmur yağdırıldığı vakit olmuştu. Allah şöyle buyuruyor:

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا
أَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَأَنِيبُوا إِلٰى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ
مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَاتَّبِعُوا
أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

52. *Bilmezler mi ki muhakkak Allah rızkı dilediğine yayar* {yani, genişletir} *ve kısar* {yani, dilediği kimseninkini de daraltır}. *Kuş-*

kusuz bunda, îmân eden {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik eden} *bir kavim için âyetler* {yani, alâmetler} *vardır.*

53. *De ki: "Ey nefisleri aleyhine israf eden kullarım!"...*

Âyet, Mekke müşrikleri hakkında inmiştir. Şöyle ki: Allah, *Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilâha du'a etmezler* (el-Furkân, 25/68) buyruğunu indirince Mut'am b. Adiy b. Nevfel'in azadlısı olan Vahşi, "Ben burada söz konusu edilen bütün işleri yapmış birisiyim. Benim tevbem nasıl mümkün olacak?" dedi. Bunun üzerine, *Ancak tevbe eden, îmân eden ve sâlih amel işleyenler müstesnâ. İşte Allah bunların kötülüklerini hasenâta değiştirir. Allah gafûrdur, rahîmdir* (el-Furkân, 25/70) âyeti indi; Vahşi de Müslüman oldu. Mekke müşrikleri, "Vahşi'nin tevbesi kabul edildi. Onun hakkında âyet indi, fakat bizim hakkımızda bir şey inmedi" dediler. Bunun üzerine Mekke müşrikleri hakkında da şu buyruk nâzil oldu:

...De ki: "Ey nefisleri aleyhine israfa giden {yani, şirk koşan –ki şirkten daha büyük bir günah yoktur–, adam öldüren ve zina eden} *kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin* {çünkü onlar tevbelerinin kabul edilmeyeceğini zannetmişlerdi}. *Muhakkak Allah bütün günahları* {yani, Furkân sûresinde söz konusu edilen şirki, adam öldürmeyi ve zinayı} *mağfiret eder. Muhakkak O,* {bunlardan tevbe eden kimselere} *gafûrdur, rahîmdir."*

Sonra onları tevbe etmeye davet ederek buyurdu ki:

54. *Rabbinize* {yani, Allah'a} *inâbe edin* {yani, günahlardan vazgeçip, dönün} *ve yalnız O'na teslim olun* {yani, ihlâsla O'nu tevhîd edin};...

Sonra onları korkutarak buyuruyor ki:

...size azab gelmezden önce. Sonra size yardım olunmaz {yani, azaba uğramanız kimse tarafından engellenemez}.

55. *Rabbinizden size indirilenin* {yani, söz konusu edilen itaat, helâl ve haramlarla ilgili olanların} *en güzeline* {yani, Kur'ân'a} *uyun;* {ansızın geldiği için} *farkında olmadan ansızın azab size gelmeden önce.*

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتٰى عَلٰى
مَا فَرَّطْتُ ف۪ي جَنْبِ اللّٰهِ وَاِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّاخِر۪ينَ ﴿٥٦﴾
اَوْ تَقُولَ لَوْ اَنَّ اللّٰهَ هَدٰين۪ي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّق۪ينَ ﴿٥٧﴾ اَوْ تَقُولَ
ح۪ينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ اَنَّ ل۪ي كَرَّةً فَاَكُونَ مِنَ الْمُحْسِن۪ينَ ﴿٥٨﴾
بَلٰى قَدْ جَٓاءَتْكَ اٰيَات۪ي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ
مِنَ الْكَافِر۪ينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَرَى الَّذ۪ينَ كَذَبُوا عَلَى
اللّٰهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ اَلَيْسَ ف۪ي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِلْمُتَكَبِّر۪ينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا
يَمَسُّهُمُ السُّٓوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَك۪يلٌ ﴿٦٢﴾ لَهُ مَقَال۪يدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
وَالَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٣﴾

56. *Ta ki kimse Allah'a karşı* {yani, Allah'ı hatırına getirmeyerek} *"İşlediğim kusurlardan* {yani, riâyet etmediğim haklardan} *dolayı hasret bana* {yani, yazık ki pişman oldum} *ve gerçekten ben* {dünyada iken Kur'ân ile} *alay edenlerdendim"* {yani, eğlenenlerdendim} *demesin.*

57. *Yahut, "Eğer Allah bana hidâyet verse idi, elbette takvâlılardan olurdum" demesin.*

58. *Ya da azabı gördüğü vakit, "Eğer benim için* {dünyaya} *bir dönüş imkânı olsaydı, ihsan edicilerden* {yani, Allah'ı tevhîd edenlerden} *olurdum" demesin.*

Allah onun bu temennisini reddetmek üzere buyuruyor ki:

59. *Hayır, sana âyetlerim* {yani, Kur'ân'ın âyetleri} *gerçekten gelmiş idi. Sen ise onları* {"Allah'tan değildir" diye} *yalanlamış,* {onlara îmân etmeyi kendine yedirmeyerek} *büyüklenmiş ve kâfirlerden olmuş idin.*

Sonra Allah böyleleri için âhirette neler olacağını haber veriyor:

60. *Kıyâmet Günü'nde Allah'a* {O'nunla birlikte bir ortak olduğunu iddia ederek} *yalan söyleyenleri yüzleri kararmış göreceksin.* {Tevhîde karşı} *büyüklenen kimselere* {ve Allah'ın tevhîdini yalanlayanlara} *cehennemde* {barınacak} *yer mi yok?*

61. *Allah takvâ sahiblerini kendi fevzleriyle* {yani, sâlih amelleri sebebiyle kurtuluşa erdikleri için cehennemden} *kurtarır. Onlara kötülük* {yani, azab} *dokunmaz* {yani, isabet etmez} *ve onlar üzülmezler.*

62. *Allah her şeyin yaratıcısıdır. O her şeye vekîldir* {yani, bütün yarattıklarının Rabbidir}.

63. *Göklerin ve yerin anahtarları yalnız O'nundur. Allah'ın âyetlerine* {yani, Kur'ân âyetlerine,} {Mekkelilerden inkâr ile} *kâfir olanlar ise, onlar hüsrana uğrayanların* {yani, cezalandırılarak ziyan edenlerin} *ta kendileridir.*

قُلْ أَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَأْمُرُونِّٓي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ
أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ
عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ
جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ
بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

64. *De ki: "Artık ey câhiller bana Allah'tan başkasına ibâdet etmemi mi emredeceksiniz?"*

Çünkü Kureyş kâfirleri Nebî'yi (s.a) atalarının dînine dönmeye çağırmışlardı. Allah da Nebî'yi (s.a) onların dînine uymaktan sakındırmak üzere buyuruyor ki:

65. *Andolsun sana ve senden öncekilere* {yani, senden önce gelmiş bütün nebîlere} *vahyolundu ki: "Eğer* {tevhîdden sonra} *şirk koşarsan, andolsun ki* {güzel} *amelin bâtıl olur* {yani, boşa çıkar} *ve muhakkak* {cezalandırılmak sûretiyle} *zarar edenlerden olursun."*

66. *Hayır* {işte bundan ötürü} *yalnız Allah'a ibâdet et* {yani, O'nu tevhîd et} *ve* {diğer nimetleri arasında nübüvvet ve risâlet nimetlerinden ötürü} *şükredenlerden ol.*

67. *Onlar Allah'ı hakkıyla takdir* {yani, hak ettiği şekilde Allah'ı tazim} *edemediler...*

Buyruk, müşrikler hakkında inmiştir.

...Halbuki Kıyâmet Günü arz bütünü ile O'nun kabzasındadır, gökler ise O'nun sağında {yani, sağ kabzasında} *dürülmüş olacaktır* {yani, Kıyâmet Günü sağında dürülmüş olacaklardır}...

Buyrukta takdim vardır. Her ikisi de O'nun sağında olacaktır.

İbn ʻAbbâs dedi ki: "O gökleri ve yeri hep birlikte kabzedecektir. O'nun kabzasında onların ucu ve kenarları görülmeyecektir. Diğer eli de yemîndir [sağdır]."

Allah onların şirk koşmalarından zâtını tenzih ederek buyuruyor ki:

...O {Kendisine} *şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir.*

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ
اِلَّا مَنْ شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ
﴿٦٨﴾ وَاَشْرَقَتِ الْاَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِيءَ
بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُوَ اَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾
وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِلٰى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتّٰى اِذَا جَاؤُهَا
فُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ
يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا
قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧١﴾

68. *Sûr'a* {yani, boynuza}...

Borazana benzer bu boynuzun baş tarafındaki dâire göklerle yerin eni kadardır. İsrâfil sûr'u ağzına koymuş, gözünü arşa dikmiş bakmaktadır. Boynuza üflemesi emrolunacaktır.

> ...*Sûr'a* {yani, boynuza} *üfürüldüğü vakit, Allah'ın diledikleri* {yani, Cibrîl ve Mikâîl} *müstesnâ göklerde ve yerde olanların hepsi baygın düşmüş* {yani, ölmüş} *olacaktır* {yani, sesin şiddetinden ve dehşetin ileri derece oluşundan dolayı oralarda bulunan bütün canlılar ölecektir}...

Sonra Cibrîl'in, sonra İsrâfîl'in rûhu alınacak, sonra da ölüm meleğine emredecek ve o da ölecektir. Bize ulaştığına göre Allah onları kırk yıl süreyle ölmüş halde bırakacaktır. Sonra Allah İsrâfîl'i diriltecek, ona ikinci defa sûr'a üflemesini emredecektir. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

> ...*Sonra ona ikinci bir defa üfürülür, o anda onlar* {ayakları üzerinde} *ayağa kalkar* {dünyada iken yalanladıkları, ölümden sonra dirilişe} *bakınırlar.*

Yüce Allah'ın, *O gün insanlar âlemlerin Rabbinin huzuruna kalkacaklardır* (el-Mutaffifîn, 83/6) buyruğu da bunu anlatmaktadır ki süresi üçyüz yıldır.

> 69. *Yer Rabbinin* {yani, O'nun baldırının} *nuruyla aydınlanacaktır...*

İşte Allah'ın, *O gün baldırın üzeri açılacak* (el-Kâlem, 68/42) buyruğu bunu anlatmaktadır.[2]

> ...{İşledikleri amelleri kaydeden} *kitab* {okumaları için ellerine} *konulacak. Nebîler ve şâhidler* {yani, nebîler onlara tebliğ ettiklerine, hafaza melekleri de işledikleri amellere dâir} *getirilecek, aralarında hakk* {yani, adalet} *ile hüküm verilecek. Onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmez.*

> 70. *Ve* {iyi-kötü} *her nefse* {dünyada iken hayır ya da şer türünden} *işlediğinin karşılığı eksiksiz ödenecek, O yapmakta olduklarını en iyi bilendir* {yani, yüce Rabbimiz onların amellerini nebîlerden de, hafaza meleklerinden de daha iyi bilir}.

> 71. *Kâfirler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenler} *de zümreler*

2 Muhakkikin de işâret ettiği gibi, yerin Rabbinin nûru ile aydınlanmasını, baldırın nûruyla aydınlanacağı şeklinde tefsir etmeyi haklı kılacak herhangi bir dayanak bulunmamaktadır. (Çeviren)

{yani, her ümmetin kâfirleri ayrı gurublar} *halinde cehenneme sürülecek. Nihâyet onlar oraya* {yani, cehenneme} *vardıklarında onun* {kilitli olan} *kapıları* {ve dürülü sahifeler} *açılacak ve* {cehennemin} *bekçileri onlara şöyle diyecektir: "Size aranızdan* {yani, içinizden} *Rabbinizin âyetlerini* {yani, Kur'ân'ı} *okuyan ve bu gününüze kavuşmakla* {yani, ölümden sonra dirilişle} *sizi inzâr eden rasûller gelmedi mi?" Onlar, "Evet* {geldiler} *diyeceklerdir. Fakat azab sözü* {yani, İblîs'e söylenen, "Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım" (Sâd, 38/85) sözü} *kâfirler aleyhine hakk* {yani, vâcib} *olmuştur."*

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا
حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ
لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ
مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٧٤﴾
وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ
وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٥﴾

72. {Cehennem bekçileri tarafından onlara} *denilecek ki:* "{Ölmemek üzere} *ebedî olduğunuz halde cehennemin kapılarından girin.* {Tevhîde karşı} *büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"*

73. *Rabb'lerinden korkanlar da zümreler* {yani, gurublar} *halinde cennete götürülecek. Nihâyet oraya gelip kapıları açıldığında* {–cennetin kapıları sekiz tane olup, ebediyen açıktır–} *cennetin bekçileri onlara diyecek ki: "Selâm olsun size, tertemiz geldiniz. Hemen oraya ebediler* {yani, ölmeyecekler} *olarak girin."*

74. {Cennete girecekleri vakit} *diyecekler ki: "Bize olan va'dini yerine getiren, cennetten dilediğimiz yere konmak* {yani, istedi-

ğimiz gibi yerleşmek} *üzere arzı* {yani, amellerimiz dolayısıyla cennet arzını} *bize miras veren Allah'a hamdolsun"...*

Böylece cennette konaklayacakları yerlerden hoşnut olacaklarını ifade etmiş olacaklardır. Ardından Allah buyuruyor ki:

...Amelde bulunanların mükâfaatı ne güzeldir?

Bu sûrede, *Bize olan va'dini yerine getiren ..... arzı bize miras veren Allah'a hamdolsun* buyurulmuş, Enbiyâ sûresinde ise, *Andolsun ki biz zikirden sonra Zebur'da, "Arza* {yani, cennet arzına} *sâlih kullarım mirasçı olacaktır" diye yazdık* (el-Enbiyâ, 21/105) buyurulmuştur.

75. {Ey Muhammed!} *Melekleri arşın etrafını* {yani, arşın altını} *kuşatmış* {yani, doldurmuş} *görürsün. Rabb'lerini hamd ile tesbih ederler* {yani, Rabb'lerinin emriyle O'nu zikrederler}. *Aralarında hakk ile hükmolunacak ve "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" denilecektir.*

Allah yaratmayı hamd ile başlatmış, sonunu da hamd ile bitirmiştir. *Gökleri ve yeri yaratan... Allah'a hamdolsun* (el-En'âm, 6/1) buyurarak hamd ile başlamış, şu buyruğu ile de hamd ile bitireceğini dile getirmiştir: *Aralarında hakk* {yani, adalet} *ile hükmolunacak ve "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun" denilecektir.*

Bize Ebû Ca'fer tahdis edip dedi: Bize Ebu'l-Kasım tahdis edip dedi: el-Huzeyl dedi ki: Bana Cerîr b. 'Abdu'l-Hamid Atâ b. es-Saib'den tahdis etti, o İbn Zubeyr'den naklen, *Allah ölümleri vaktinde ruhları alır. Uykusunda ölmeyeninkini de. ...Muhakkak bunda iyice düşünen bir topluluk için âyetler vardır* (ez-Zümer, 39/42) âyeti hakkında dedi ki: "Öleceklerin ruhu kabzedilir, hayatta kalacakların rûhu ise belli bir süreye kadar geri salınır, kabzedilmez."

40. EL-MÜ'MİN SÛRESİ

Mekke'de inen el-Mü'min sûresi, Kûfiyyûna göre 85 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ الذَّنْبِ
وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اِلَيْهِ
الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ مَا يُجَادِلُ فِٓي اٰيَاتِ اللّٰهِ اِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْرُرْكَ
تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْاَحْزَابُ
مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ اُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا
بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَاَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ
عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُٓوا
اَنَّهُمْ اَصْحَابُ النَّارِ ﴿٦﴾ اَلَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ
لِلَّذِينَ اٰمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ
لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Kitabın indirilmesi*{ne dâir hüküm,} {mülkünde} *azîz,* {yaratıklarını çok iyi bilen} *alîm Allah'tandır.*

3. *O zenbi* {yani, şirki} *mağfiret eden, tevbeleri kabul eden,* {Kendisini tevhîd etmeyenleri} *cezalandırması pek çetin olan ve* {Kendisini tevhîd etmeyenlere muhtaç olmayan} *zu't-tavl'dır.*

Sonra zâtını tevhîd ederek buyuruyor ki:

...O'ndan başka ilâh yoktur. Dönüş {yani, âhirette kulların dönüşü} *O'nadır* {ve amellerinin karşılığını O verecektir}.

4. *Allah'ın âyetleri* {yani, Kur'ân âyetleri} *hakkında ancak kâfir-*

ler {yani, Sehm oğulları'ndan el-Hâris b. Kays} *mücâdele eder* {yani, tartışır}. {Ey Muhammed!} *O halde onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *şehirlerde dönüp dolaşması seni aldatmasın* {yani, içinde bulundukları hayırlar ve bol rızık seni aldatmasın, çünkü bu azıcık bir faydalanmadır. Dünyada ecellerinin bitimine kadar ondan yararlanacaklardır}.

Sonra onları, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğratılmakla korkutmak üzere buyuruyor ki:

5. *Onlardan* {yani, Mekkelilerden} *önce Nûh'un kavmi* {rasûlleri Nûh'u (a.s)}, *onlardan* {yani, Nûh kavminden} *sonra da ahzâb* {yani, geçmiş ümmetler rasûllerini} *yalanladılar, her ümmet kendi rasûllerini yakalamak* {yani, öldürmek} *istedi ve hakkı çürütmek* {yani, rasûllerin getirdikleri hakkı ibtal etmek} *kasdıyla bâtılı ileri sürüp mücâdele ettiler* {yani, rasûlleriyle tartışlar: Rasûllerine, "Siz de ancak bizim gibi bir beşersiniz. Niçin Allah melekleri rasûl olarak göndermedi" dediler. –İşte Nebî'ye (s.a) de söyledikleri gibi onların tartışmaları bu idi–}. *Sonunda Ben de onları* {azab ile} *yakaladım. Benim ikabım* {yani, azabım} *nasılmış* {yani, onun hakk olduğunu gördüler değil mi}?

6. *İşte böyle* {onları azablandırdım ve bu şekilde} *kâfirler hakkında Rabbinin sözü* {yani, Rabbin tarafından azab edilmelerine dâir söz} *hakk* {yani, gerçekleşmesi vâcib} *olmuştur. Elbette onlar cehennemliklerdir.*

Çünkü İblîs'e, *Andolsun ki cehennemi senden ve onlar arasından sana uyanların hepsinden dolduracağım* (Sâd, 38/85) demişti.

7. *Şu arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar* {yani, arşın etrafında bulunan melekler}...

Buyrukta hazfedilmiş ifadeler vardır. Arşı yüklenenler, Allah'ın meleklerden ilk yarattıklarıdır. Allah, *Melekler de Rabb'lerine hamd ile tesbih ederler, yeryüzünde olanlar için mağfiret dilerler* (eş-Şûrâ, 42/5) buyuruyor ve el-Mü'min sûresinde de o arşı taşıyanların meleklerden olduğunu bildiriyor ve yeryüzünde bulunan îmân edenlere meleklerin mağfiret dilediğini de belirtiyor:

...*Şu arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar* {yani, arşın etrafında bulunan melekler} *Rabb'lerini hamd ile tesbih ederler* {yani, O'nun emriyle Allah'ı zikrederler}, *O'na îmân da ederler* {yani, Allah'ın ortağı bulunmayan, bir ve tek olduğunu tasdik ederler} *ve mü’minlere de mağfiret dilerler...*

Bu da onların, *Tevbe edenlere mağfiret buyur* (el-Mü’min, 40/7) buyruğunda dile getirilmektedir. Melekler derler ki:

...*“Rabbimiz! Rahmetin* {yani, nimetin} *ve ilmin* {yani, göklerde ve yerde bulunan yaratıklara dâir bilgin} *her şeyi* {yani, göklerde ve yerde bulunan bütün canlıları} *kuşatmıştır.* {Şirkten} *tevbe edenlere ve Senin yolunu* {yani, dînini} *izleyenlere mağfiret buyur ve onları cehennem azabından koru”...*

رَبَّنَا وَاَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّت۪ي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ
مِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۙ
﴿٨﴾ وَقِهِمُ السَّيِّـَٔاتِۜ وَمَنْ تَقِ السَّيِّـَٔاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُۜ
وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا يُنَادَوْنَ
لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْا۪يمَانِ
فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا رَبَّنَٓا اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ
فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ اِلٰى خُرُوجٍ مِنْ سَب۪يلٍ ﴿١١﴾

8. ...*“Rabbimiz! Onları; babalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden* {şirkten uzak durarak Allah'ı tevhîd eden ve îmân eden} *sâlih olanları da kendilerine* {rasûller aracılığıyla} *va‘d ettiğin adn cennetlerine girdir, çünkü Sen azîzsin, hakîmsin”...*

9. ...*“Bir de onları seyyiâttan* {yani, şirkten} *koru. Sen kimi* {dünyada} *seyyiâttan korursan o günde* {yani, âhirette} *o kimseye rahmet etmiş olursun. Bu* {yani, söz konusu edilen sevâb} *ise büyük kurtuluşun ta kendisidir.”*

10. *Kuşkusuz kâfirlere şöyle seslenilir: “Allah'ın buğzu sizin kendinize olan buğzunuzdan elbette daha büyüktür. Çünkü siz îmâna çağırılıyordunuz da kâfir oluyordunuz.”*

Kâfirler âhirette cehennemi görüp oraya girecekleri vakit kendi kendilerine buğzedecekler. Melekler –ki o gün cehennemin bekçiliğini yapacak olanlardır– onlara şöyle diyecek: “Siz dünyada iken îmâna, yani tevhîde çağırıldığınız vakit onu inkâr edip kâfir olduğunuzda Allah'ın size olan buğzu sizin kendinize olan buğzunuzdan daha büyük idi.”

> 11. *Derler ki: “Rabbimiz! Bizi iki kere öldürdün, iki kere dirilttin”...*

Önce nutfe idiler, Allah onları yarattı, ki bu, bir ölüm ve bir diriliştir. Sonra ecelleri gelince onları öldürdü, sonra âhirette onları diriltecektir. İşte bu da diğer bir ölüm ve diğer bir diriliştir. Böylece iki defa ölüm, iki defa da diriliş söz konusu olmaktadır.

> *...İşte günahlarımızı* {yani, ölümden sonra dirilişin hakk olduğunu} *itiraf ettik. Artık çıkış için bir yol* {yani, dünyaya geri dönme imkânımız} *var mı?”*

Benzeri bir buyruk da eş-Şûrâ sûresindedir.[1]

ذٰلِكُمْ بِاَنَّهُٓ اِذَا دُعِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَاِنْ
يُشْرَكْ بِهٖ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿١٢﴾
هُوَ الَّذ۪ي يُر۪يكُمْ اٰيَاتِهٖ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ رِزْقًا
وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ يُن۪يبُ ﴿١٣﴾ فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِص۪ينَ
لَهُ الدّ۪ينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿١٤﴾ رَف۪يعُ الدَّرَجَاتِ
ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ اَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪
لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُمْ بَارِزُونَ لَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ
مِنْهُمْ شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

> 12. *Sizin bu halinizin* {yani, az önce söz konusu edilen buğzun} *sebebi şudur: Bir olarak Allah'a du‘a edildiği vakit* {yani, Allah bir olarak anıldığında} *kâfir olurdunuz* {yani, O'nun tevhîdini

---

1 Bkz. eş-Şûrâ, 42/44.

inkâr ederdiniz}. *Eğer O'na şirk koşulsa, îmân ederdiniz* {yani, birileri O'na denk koşulacak olursa tasdik ederdiniz}. *İşte hüküm* {mahlukatı üstünde} *alî,* {azîm} *kebîr olan Allah'ındır* {O'ndan daha azîm bir şey yoktur}.

13. *O âyetlerini* {yani, gökleri, yeri, güneşi, ayı, yıldızları, rüzgârları, bulutları, geceyi, gündüzü, denizdeki gemileri, bitkileri ve her yıl ortaya çıkan mahsulleri} *size gösteren ve gökten size bir rızık* {yani, yağmur} *indirendir. Buna rağmen ancak inâbe edenler* {yani, dönenler} {bu sanat üzerinde} *tezekkür eder* {ve Rabbini tevhîd ederler}.

Sonra Allah Teâlâ mü'minlere Kendisini tevhîd etmelerini emrederek buyuruyor ki:

14. *Öyle ise* {Mekkelilerden} *kâfirler hoş görmese de dîni* {yani, tevhîdi} *yalnız O'na hâlis kılanlar* {yani, muvahhidler} *olarak O'na du'a edin.*

Sonra Allah zâtının, onların şirk koşmalarından yüce olduğunu belirtmek üzere buyuruyor ki:

15. *O, dereceleri yüksek* {yani, Ben göklerin üstündeyim, çünkü gökler üzerinde yedi semâ vardır} *arşın sahibidir* {yani, O arşın üzerindedir}. *Ruhu* {yani, semâdan vahyi} *emri* {yani, izni} *ile kullarından* {yani, nebîlerden} *dilediği kimsenin üzerine bırakır.* {Yaratan ile yaratılanın karşılaşacağı} *karşılaşma günü* {ve Kur'ân-ı Kerîm'deki tehditler} *ile* {nebîler} *inzâr etsinler/uyarsınlar diye.*

Arkasından Allah Teâlâ bugünü söz konusu ederek şöyle buyuruyor:

16. *O gün onlar* {kabirlerinden yerin üzerine} *çıkarlar* {yayılmış deri gibi olurlar}. *Onların hiçbir şeyleri* {yani, onlardan hiçbir kimse} *Allah'a gizli kalmaz.* {Şanı yüce ve mübârek Rabbimiz buyuracak ki:} *"Bugün* {yani, gökleri ve yeri sağ elinde tutacağı Kıyâmet Günü} *mülk/egemenlik kimindir?"* {Ancak kimse O'na cevab veremeyecektir. Bunun üzerine Kendisi cevab verecek:} *"Bir ve tek* {yani, ortaksız,} {mahlukatını dirilttiği için} *kahhar Allah'ındır."*

ٱلۡيَوۡمَ تُجۡزَىٰ كُلُّ نَفۡسِۭ بِمَا كَسَبَتۡۚ لَا ظُلۡمَ ٱلۡيَوۡمَۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ
ٱلۡحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنذِرۡهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡأٓزِفَةِ إِذِ ٱلۡقُلُوبُ لَدَى
ٱلۡحَنَاجِرِ كَٰظِمِينَۚ مَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ حَمِيمٖ وَلَا شَفِيعٖ يُطَاعُ
﴿١٨﴾ يَعۡلَمُ خَآئِنَةَ ٱلۡأَعۡيُنِ وَمَا تُخۡفِي ٱلصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَٱللَّهُ
يَقۡضِي بِٱلۡحَقِّۖ وَٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقۡضُونَ بِشَيۡءٍۗ
إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ أَوَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ
فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ كَانُواْ مِن قَبۡلِهِمۡۚ
كَانُواْ هُمۡ أَشَدَّ مِنۡهُمۡ قُوَّةٗ وَءَاثَارٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ
بِذُنُوبِهِمۡ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن وَاقٖ ﴿٢١﴾

17. *Bugün* {yani, âhiret günü –iyi-kötü–} *herkese* {hayır ya da şer} *kazandığının karşılığı verilir* {yani, bugün zulmetmek yoktur}. *Kuşkusuz Allah hesabı pek çabuk görendir* {yani, Allah onların hesablarını dünya günlerinden yarım günlük bir süre zarfında tamamlayacaktır}.

18. {Ey Nebî (s.a),} *onları* {yani, Mekkelileri} *âzife günü ile inzâr et* {yani, kıyâmetin yaklaşmış olduğunu belirterek uyar}. *O vakit kalbler gırtlaklara dayanacaktır* {yani, kâfirler âhirette cehennemi gördükleri vakit gözleri yuvalarından fırlayacak, gözlerini kırpmayacaklar, korkudan dolayı onları şiddetli bir titreme tutacaktır. Öyle bir iç geçirerek, nefes alacaklardır ki kalbleri yerlerinden oynayacak ve gırtlaklarına dayanacaktır, fakat ağızlarından çıkmayacağı gibi ebedîyen de yerlerine dönmeyecektir}...

İşte, O vakit kalbler gırtlaklara dayanacaktır buyruğu buna işaret ediyor.

...{Son derece kederli oldukları halde} *kederlerini saklayacaklardır. Zâlimlerin* {yani, müşriklerin} {kendilerine fayda sağlayacak yakın} *bir dostları da yoktur,* {haklarında yapılacak şefaati} *kabul edilir bir şefaatçisi de yoktur.*

19. *O, gözlerin hain bakışını* {yani, helâl olmayan şeye ve ma'siyete bakışını} *ve göğüslerin gizlediklerini* {yani, kalblerin sakladıkları kötülükleri} *bilir.*

20. *Allah hakk* {yani, adalet} *ile hükmeder. O'ndan başka du'a ettikleri* {uydurma ilâhlar ise} *hiçbir şeye hükmedemezler* {yani, Mekke kâfirlerinin Allah'tan başka ibâdet ettikleri putlar hiçbir şeye hüküm veremezler}. *Muhakkak Allah semîdir, basîrdir.*

Bundan sonra sakınsınlar ve yüce Rabbi tevhîd etsinler diye geçmiş ümmetlerin azabına benzer bir azaba uğramakla onları korkutarak buyuruyor ki:

21. *Acaba yeryüzünde gezip dolaşarak kendilerinden önce geçenlerin* {yani, 'Âd, Semûd ve Lût kavmi gibi geçmiş ümmetlerin} *âkıbetlerinin nasıl olduğuna bakmazlar mı? Onlar güç* {yani, yakalayış} *ve yeryüzündeki eserleri* {yani, amelleri ve mâlik olup hüküm sürmeleri} *itibariyle bunlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} *daha üstün idiler. Allah yine de onları günahları sebebiyle yakaladı* {yani, onları azablandırdı}. *Allah'a karşı onları* {azaba uğratılmaktan} *koruyan da olmadı.*

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى
بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلَى فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ
فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا
قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا
نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿٢٥﴾

22. *Buna* {yani, onlara azabın inmesine} *sebeb şuydu: Rasûlleri onlara beyyinât* {yani, açıklamalar} *ile geliyorlardı da onlar* {tevhîdi inkâr ile} *kâfir oldular. Bunun üzerine Allah da onları* {azab ile} *yakaladı. Çünkü O* {emrinde} *kavîdir, ikabı* {yani, cezalandırması halinde cezası: geçmiş ümmetleri cezalandırması} *pek çetindir.*

23. *Andolsun Biz Mûsâ'yı âyetlerimiz* {yani, el ve asâ mucizeleri} *ve apaçık bir sultân* {yani, delil} *ile gönderdik;...*

24. *...Fir'avn'a, Haman'a ve Karun'a.* {Onlar el ve asa mucizelerini görünce, "Bunlar Allah'tan değildir. Aksine Mûsâ elini bembeyaz olarak çıkartırken de, asâsını yılana dönüştürürken de bir sihirbazlık yapmaktadır" dediler.} *"Çok yalancı bir sihirbaz" dediler.*

Mûsâ, kendisinin âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir rasûl olduğunu söyleyince onlar da böyle dediler.

25. *İşte o* {yani, Mûsâ} *kendilerine nezdimizden hakk* {yani, el ve asâ} *ile geldiğinde* {İsrâîloğulları o'na îmân etti ve} *dediler* {yani, tek başına Fir'avn kavminin ileri gelenlerine: eşrafa dedi} *ki: "Onunla* {yani, Mûsâ ile} *beraber îmân edenlerin oğullarını öldürün, kadınlarını diri bırakın"* {yani, erkek çocuklarını öldürün, kız çocuklarını bırakın}...

Onlar bunu yapmak istediklerinde Allah onlara bunu gerçekleştirme imkânı vermedi. Denizi geçmelerini sağlayarak İsrâîloğulları'nı kurtardı.

...Halbuki kâfirlerin keydi ancak bir dalâl {yani, ziyan ve kayboluş} *içindedir* {yani, İsrâîloğulları'nın erkek çocuklarını öldürüp, kız çocuklarını hayatta bırakmak isteyen Fir'avn'ın keydi ancak bir dalâl, bir hüsran içindedir}.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ
أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ
مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ
الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾

26. *Fir'avn* {kavmi olan Kıbtîlere} *dedi ki: "Bırakın beni* {yani, bana ilişmeyin ki} *Mûsâ'yı öldüreyim. O da varsın Rabbini çağırsın* {da Rabbi o'nun öldürülmesini engellesin}. *Çünkü ben o'nun dîninizi* {yani, bana olan ibâdetinizi} *değiştirmesinden veya yeryüzünde* {yani, Mısır arzında} *fesâd çıkarmasından* {yani, Mûsâ'nın da –bizim kavmine yaptığımız gibi– oğullarınızı öldürüp kızlarınızı hayatta bırakmasından} *korkuyorum."*

Fir‘avn kavmine, “Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim” deyince, Mûsâ Allah'a sığındı.

27. *Mûsâ dedi ki: “Gerçekten ben hesab gününe îmân etmeyen* {–Fir‘avn kulların hesaba çekileceği günü tasdik etmeyen birisi idi–} *her mütekebbir* {yani, îmân etmeye: tevhîde karşı büyüklenen} *kimseden benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olana sığınırım.”*

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيمَانَهُ
اَتَقْتُلُونَ رَجُلًا اَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
مِنْ رَبِّكُمْ وَاِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَاِنْ يَكُ صَادِقًا
يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ
كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْاَرْضِ
فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَأْسِ اللّٰهِ اِنْ جَاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا اُرِيكُمْ اِلَّا
مَا اَرٰى وَمَا اَهْدِيكُمْ اِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الَّذِي
اٰمَنَ يَا قَوْمِ اِنِّي اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ﴿٣٠﴾
مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ
وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَا قَوْمِ اِنِّي اَخَافُ
عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ
مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

28. *Fir‘avn âlinden* {yani, Fir‘avn gibi Kıbtî} *olup îmânını gizleyen* {yani, Fir‘avn'ın Mûsâ'yı öldüreceğine dâir sözünü işitinceye kadar yüz yıl boyunca îmânını gizleyen} *mü’min bir adam dedi ki: “Siz ‘Rabbim Allah'tır’ dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Halbuki o size Rabbinizden apaçık beyyineler* {yani, el ve asâ} *ile gelmiştir. Eğer o* {yani, Mûsâ} *yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir.* Eğer {sözlerinde} *doğru ise* {ve siz de o'nu yalanlıyorsanız iseniz} *o'nun size va‘d ettiğinin* {yani, va‘dettiği azabın} *bir bölümü gelir sizi bulur. Kuşkusuz Allah haddi aşan ve yalan*

söyleyen {yani, şirk koşan ve fitneler çıkartan} *kimseleri* {dînine} *hidâyet etmez"...*

Mü'min devamla şunları söyledi:

29. ...*"Ey kavmim!* {–Çünkü o da onlar gibi Kıbtî idi–} *Bugün bu yerde* {yani, Mısır topraklarında burada yaşayanlar üzerinde} *üstünlük sağlayanlar olarak mülk sizindir. Eğer Allah'ın be'si* {yani, azabı} *bize gelirse, bize kim yardım eder"* {yani, Allah'ın azabından bizi kim kurtarır}? {Mü'minin bu sözlerini işiten Allah'ın düşmanı} *Fir'avn* {o vakit kavmine} *dedi ki: "Ben size ancak gördüğümü* {yani, kendim için öngördüğüm hidâyeti} *gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan* {yani, hidâyet olan yoldan} *başkasına da iletmiyorum."*

Oysa Fir'avn'ın onlara gösterdiği yol, sapıklıktan başkası değildir.

30. *Îmân eden* {yani, Allah'ın vahdâniyetini tasdik eden} *o kimse dedi ki: "Ey kavmim! Muhakkak ben* {Mûsâ'yı yalanladığınız takdirde} *sizin için o ahzâb günü gibi* {yani, rasûllerini yalanlayan geçmiş ümmetlerin azab edildiği günler gibi} *bir günden korkuyorum":...*

31. ...*Nûh kavmi, 'Âd, Semûd ve onlardan sonra gelenlerin başına gelenin benzeri gibi* {bir azabtan korkuyorum}. *Allah kullara* {günahsız yere azablandırmak sûretiyle} *zulüm dilemez"...*

Sonra mü'min, onları âhiret azabından sakındırmak üzere dedi ki:

32. ...*"Ey kavmim! Muhakkak ki ben sizin için bağırışıp çağırışma gününden korkarım"* {yani, o gün cennetlikler cehennemliklere, "Biz Rabbimizin bize va'd ettiğinin hakk olduğunu gördük" (el-A'râf, 7/44) diye seslenecek, buna karşılık cehennemlikler de cennetliklere, "Bize biraz su ya da Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan akıtın" (el-A'râf, 7/50) diye sesleneceklerdir}...

Sonra mü'min kişi o güne dâir haber vererek dedi ki:

33. ...*"O günde arkanızı dönüp gideceksiniz"* {yani, hesabınız görüldükten sonra cehenneme gideceksiniz}...

Ondan yüz çevirip, arkalarını dönerek uzaklaştılar {yani, onu bırakıp bayramlarına gittiler} (es-Sâffât, 37/90) buyruğu da buna benzer.

...*"ve sizi Allah'a karşı koruyacak kimseniz olmayacaktır* {yani, Allah'ın azabına karşı sizi kimse himaye edemeyecektir}. *Allah'ın* {hidâyete iletmeyerek} *dalâlete düşürdüğüne* {Allah'ın dînine iletip} *hidâyet verecek kimse bulunmaz"...*

Bundan sonra düşünsünler diye onlara öğüt vererek dedi ki:

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ
مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ
رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ﴿٣٤﴾
الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ
كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ
يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ
يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ﴿٣٦﴾

34. ...*"Andolsun önceden* {yani, Mûsâ'dan önce} *Yûsuf size beyinât ile gelmiş* {yani, hükümdarın gördüğü yedi ineği, yedi kıtlık yılı olarak tabir etmiş} *idi* {bu mü'min kişi, o'nu görmemişti}. *O zaman da size getirdiğinden* {yani, rüyanın gerçekliğine dâir size verdiği haberden} *şüphe edip durmuştunuz. Nihâyet o vefat ettiğinde de, 'Allah o'ndan sonra artık asla bir daha rasûl göndermez' dediniz. Allah müsrif* {yani, müşrik, murtad: Allah hakkında kuşkulanıp Allah'ı tevhîd etmeyen} *kimseleri işte böyle* {hidâyetten uzaklaştırarak} *dalâlete düşürür."*

35. *Onlar ki kendilerine* {Allah'tan} *gelmiş bir sultân* {yani, delil, belge} *olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında tartışırlar. Gerek Allah yanında, gerek îmân edenler yanında buğz ne de büyüktür...*

Buyruk, Kureyşlilerden alay edenler hakkında inmiştir.

...*Allah mütekebbir* {yani, Allah'a ibâdete karşı büyüklenen: O'nu tevhîd etmeyen Fir'avn'ın} *ve cebbâr olan* {yani, çokça adam öldüren} *herkesin kalbini işte böyle* {küfür ile} *mühürler.*

Nitekim, *Sen ancak yeryüzünde bir cebbâr olmak* {yani, çokça adam öldürmek} *istersin* (el-Kasas, 28/19) buyruğu da buna benzemektedir.

36. *Fir'avn dedi ki: "Ey Haman! Benim için* {kireçten alabildiğine} *yüksek bir köşk yap. Belki o sebeblere ulaşırım:"...*

أَسْبَابَ
السَّمٰوَاتِ فَاَطَّلِعَ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوسٰى وَاِنّ۪ى لَاَظُنُّهُ كَاذِبًاۜ
وَكَذٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُٓوءُ عَمَلِه۪ وَصُدَّ عَنِ السَّب۪يلِۜ
وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ اِلَّا ف۪ى تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ الَّذ۪ٓى اٰمَنَ
يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ اَهْدِكُمْ سَب۪يلَ الرَّشَادِۚ ﴿٣٨﴾ يَا قَوْمِ
اِنَّمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌۘ وَاِنَّ الْاٰخِرَةَ هِيَ دَارُ
الْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَاۚ
وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُو۬لٰٓئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ ف۪يهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

37. ...*"Göklerin sebeblerine* {yani, semâvatın yedi kapısına: her semânın kapısından itibaren yedinci semânın kapısına kadar (belki ulaşırım)}. *Sonunda belki Mûsâ'nın ilâhının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki, ben o'nu* {yani, Mûsâ'yı, semâda ilâh bulunduğu iddiasında} *yalancı sanıyorum." İşte böylece Fir'avn'ın kötü ameli* {yani, Mûsâ'nın ilâhına çıkmak istemesi} *kendisine süslü gösterildi ve doğru yoldan alıkonuldu* {yani, Fir'avn insanlara, "Ben size ancak gördüğümü gösteriyorum" deyince, onları hidâyete uymaktan alıkoymuştu}.[2] *Fir'avn'ın keydi ancak bir hüsran ile iç içe idi* {yani, Fir'avn'ın, Mûsâ'nın ilâhına çıkacağına dâir sözleri ancak bir hüsrandan ibaretti}.

Sonra mü'min kişi kavmine şöyle öğüt vermektedir:

---

2 Hafs kıraati *sad* harfi ötreli olarak suda [alıkonuldu] şeklinde olup, Allah onu doğru yolu görmekten alıkoydu demektir. Ancak bazı kıraatlerde (müfessirin açıklamasına uygun olarak) "sadda" [Fir'avn başkasını alıkoydu] okunmuştur.

38. *O îmân eden kişi dedi ki: “Ey kavmim! Bana uyun, sizi doğru yola* {yani, hidâyet yoluna} *eriştireyim”...*

39. *...“Ey kavmim! Bu dünya hayatı ancak bir metâdır* {yani, az bir geçimliktir}, *âhiret ise karar kılınacak* {yani, herkesin yerinde kalacağı, ayrılmayacağı} *yurdun ta kendisidir”* {yani, dünya hayatında kısa bir süre yararlanacaksınız, sonra âhiret hayatında cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde karar kılacaklardır}.

Sonra her iki kesimin karar kılacakları yerin mahiyeti hakkında haber vermek üzere Allah buyuruyor ki:

40. *Kim bir seyyie* {yani, şirk} *işlerse ona ancak onun misli ile karşılık verilir* {yani, şirkin karşılığı ateş azabıdır}...

Her ikisi de pek büyüktür.[3] Allah'ın, *Uygun bir karşılık olmak üzere.* (en-Nebe, 78/26) buyruğu da buna benzemektedir.

...Erkek veya kadın kim mü’min olarak sâlih amel işlerse işte onlar cennete girerler. Onlar orada hesabsız rızıklanırlar {yani, cennette cennetliklere verilecek olan hayırlar dolayısıyla herhangi bir sorumluluk olmayacaktır}.

وَيَا قَوْمِ مَا لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجَاةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾
تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأُشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ
وَأَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِي
إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَا
إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ﴿٤٣﴾

41. {Sonra (mü’min kişi) dedi ki:} *“Ey kavmim! Ne oluyor ki ben sizi* {ateşten} *kurtuluşa* {yani, tevhîde} *çağırıyorum, siz ise beni ateşe* {yani, şirke} *çağırıyorsunuz”...*

42. *...“Siz beni Allah'a küfretmeye ve bilmediğim şeyi* {yani, ortağının olduğuna dâir bilgim olmadığı halde} *O'na ortak koşmaya*

3 Muhtemelen şirk'in pek büyük bir günah, ateş'in de pek büyük bir azab olduğuna işaret etmektedir. (Çeviren)

çağırıyorsunuz. Halbuki ben sizi {müşriklerden intikam almakta} *azîz ve* {tevhîd ehlinin günahlarını bağışlayan} *gaffâr olana davet ediyorum"...*

Sonra da başka ilâhlara ibâdet etme arzularını ortadan kaldırmak üzere buyuruyor ki:

43. ...*"Hiç kuşkusuz* {gerçek şu ki} *beni kendilerine* {ibâdet etmeye} *davet ettiğiniz şeylerin* {yani, uydurma ilâhların} *dünyada ve âhirette size fayda sağlayacak* {kabul edilebilir} *bir davetleri yoktur. Dönüşümüz muhakkak Allah'adır* {yani, ölümden sonra hiç kuşkusuz âhirette Allah'a döneceğiz}. *Kuşkusuz müsrifler* {yani, şirk koşanlar –o gün–} *cehennemin dostlarıdır"...*

Onun öğütlerine karşı durdular. Bunun üzerine mü'min kişi dedi ki:

فستذكرون ما أقول لكم وأفوض أمري إلى الله
إن الله بصير بالعباد ﴿٤٤﴾ فوقاه الله سيئات ما
مكروا وحاق بآل فرعون سوء العذاب ﴿٤٥﴾ النار
يعرضون عليها غدوا وعشيا ويوم تقوم الساعة
أدخلوا آل فرعون أشد العذاب ﴿٤٦﴾ وإذ يتحاجون في النار
فيقول الضعفاء للذين استكبروا إنا كنا لكم
تبعا فهل أنتم مغنون عنا نصيبا من النار
﴿٤٧﴾ قال الذين استكبروا إنا كل فيها إن الله
قد حكم بين العباد ﴿٤٨﴾ وقال الذين في النار لخزنة
جهنم ادعوا ربكم يخفف عنا يوما من العذاب ﴿٤٩﴾

44. ...*"Yakında benim size söylediğimi* {yani, bu öğüdümü} {azab gelip sizi yakaladığında} *hatırlayacaksınız"...*

Onlarsa kendisini tehdit ettiler, bunun üzerine dedi ki:

...*"Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum. Muhakkak Allah kulları çok iyi görendir."*

Adı Hazbil b. Berhiyâl olan bu mü'min kişi dağa kaçtı. İki adam onu takibe koyulduysa da yakalayamadılar. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

45. *Sonunda Allah mekrlerinin kötülüklerinden* {yani, ona yapmak istedikleri kötülükten} *onu korudu. Fir'avn hanedanını ise kötü azab* {yani, suda boğulma azabı} *kuşattı* {yani, Kıbtîlere böyle bir azab vâcib oldu. Fir'avn da onlar gibi Kıbtî idi}.

46. *Ateştir o, onlar* {dünya durdukça} *sabah-akşam ona arzolunurlar...*

Fir'avn hanedanının ruhları ile her bir kâfirin ruhuna günde iki defa (cehennemde) kalacakları yerleri arzedilir, gösterilir. Sonra Allah âhirette onların karar kılacakları yeri de haber vererek buyuruyor ki:

...Sâ'atin {yani, kıyâmetin} *kopacağı günde* {şöyle denilecektir:} *"Fir'avn hanedanını azabın* {yani, müşriklerin azabının} *en şiddetlisine sokun."*

Sonra Allah onların cehennemdeki tartışmalarını haber vererek buyuruyor ki:

47. *Ateşin içinde karşılıklı deliller getirip tartışacakları* {yani, karşılıklı iddialarda bulunacakları} *vakit zayıf olanlar* {yani, uyanlar} *büyüklük taslayanlara* {yani, îmân etmeye karşı büyüklenen önderlere} *şöyle diyecekler: "Biz size* {dîniniz üzere} *uyan kimseler idik. Şimdi siz* {ey önderler topluluğu, size uyduğumuz için} *bu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz?"*

48. *O büyüklük taslayanlar* {yani, önderler,} {zayıflara} *diyecekler ki: "Muhakkak hepimiz* {yani, siz de, biz de} *bunun içindeyiz. Kuşkusuz Allah kullar arasında hüküm vermiş bulunuyor"* {yani, bizi cehennemde kalacağımız bu yerlere, sizi de cehennemde kalacağınız o yerlere koydu}.

49. *Ateşte olanlar* {yani, cehennemlikler} {azabın şiddetini tadınca} *cehennem bekçilerine diyecekler ki: "Rabbinize du'a edin* {yani, bizim için Rabbinizden dileyin} *ki, üzerimizden* {dünya günlerinden} *bir gün olsun azabı hafifletsin."*

Ancak cehennem bekçileri onlara şu cevabı verecektir:

قَالُوٓا أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلٰى
قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعٰٓؤُا الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ
﴿٥٠﴾ إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ
مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوٓءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾
وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَأَوْرَثْنَا بَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ
الْكِتَابَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَذِكْرٰى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

50. *Diyecekler ki: "Rasûlleriniz* {yani, sizden olan rasûller} *size beyyinât* {yani, gerekli açıklamalar} *ile gelmediler mi?" Onlar, "Evet"* {rasûller bize geldi} *diyecekler. Bunun üzerine bekçiler onlara şöyle diyecek: "Şimdi siz du'a edin. Kâfirlerin du'ası ne olursa olsun dalâldadır."*

51. *Muhakkak Biz rasûllerimize ve îmân edenlere dünya hayatında* {beraberlerinde kullara getirdikleri delil ile yardım edip} *ve şâhidlerin* {yani, hafaza meleklerinin rasûllerin tebliğ ettiklerine, kâfirlerin de yalanladıklarına dâir} *ayağa kalkacakları günde* {yani, âhirette} *mutlaka yardım ederiz.*

Allah Teâlâ'nın îmân edenlere yardımı, onları rasûller ile birlikte dünya azabından kurtarması, âhiret azabından da korumasıdır.

Akabinde bu gün hakkında şöylece haber vermektedir:

52. *O günde zâlimlere* {yani, müşriklere} *özür dilemeleri fayda vermez. Hem lanet* {yani, azab} *onlaradır, hem yurdun kötüsü* {yani, dalâlet, cehennem ateşi} *onlarındır.*

53. *Andolsun Biz Mûsâ'ya hidâyet* {yani, sapıklıktan hidâyete ileten Tevrât'ı} *verdik. İsrâîloğulları'na da* {Mûsâ'dan sonra} *kitabı miras bıraktık.*

54. *Lübb* {yani, özlü akıl} *sahiblerine* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyet ve bir zikrâ* {yani, tefekkür} *olmak üzere.*

فَاصْبِرْ
اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ
رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾ اِنَّ الَّذٖينَ يُجَادِلُونَ فٖي اٰيَاتِ
اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ اَتٰيهُمْ اِنْ فٖي صُدُورِهِمْ اِلَّا كِبْرٌ
مَا هُمْ بِبَالِغٖيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمٖيعُ
الْبَصٖيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ
خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
وَمَا يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَصٖيرُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَلَا الْمُسٖيءُ قَلٖيلًا مَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

55. *O halde sabret. Kuşkusuz Allah'ın va‘di haktır* {yani, O'nun azaba dâir va‘di gerçekleşecektir. Bedir'de öldürülmeleri, meleklerin de yüzlerine ve arkalarına vurarak ruhlarının çabucak cehenneme ulaştırılması sûretiyle bu azab gerçekleşecektir}...

Allah Nebî'ye (s.a), Kur’ân'ın iki âyetinde dünyada Mekke kâfirlerine azab edeceğini va‘d etti. Onlar da –alay ve yalanlama amacıyla– Nebî'ye (s.a), “Bizi kendisiyle tehdit ettiğin bu azab ne zaman gerçekleşecek?” diye sordular. Bunun üzerine Allah Nebî'yi (s.a) teselli etmek ve azab hususunda onların yalanlamalarına sabretmesi için, *O halde sen sabret. Kuşkusuz Allah'ın va‘di haktır* buyruğunu indirdi.

...Günahın için de mağfiret dile, akşam ve sabah Rabbini hamd ile tesbih et {yani, Rabbinin emriyle sabahleyin: sabah namazını ve ikindi namazını kıl}.

56. *Kendilerine* {Allah tarafından} *bir sultân* {yani, delil: Deccal'in dedikleri gibi olduğuna dair bir delil} *gelmemiş iken Allah'ın âyetleri* {yani, Allah'ın âyetlerinden olan Deccal} *hakkında tartışanlar* {yani, ileri-geri iddialarda bulunanlar} *var ya,...*

Yahudiler Nebî'ye (s.a) –Deccal'i kasdederek– “Bizim beklediğimiz nebî ahir zamanda gönderilecek ve bir sultânı olacaktır. Denizin suyu

onun diz kapaklarına ulaşır, bulutlar başının (biraz) üstündedir" demişlerdi.

...kuşkusuz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları bir kibirden başka bir şey yoktur {yani, onların kalblerinde olan sadece böyle bir kibirdir –çünkü onlar, "Deccal yerin tümüne hakim olacak" derler–}. {Ey Muhammed, Deccal'in fitnesinden} *derhal Allah'a sığın, çünkü O* {Yahudilerin sözlerini işiten} *semîdir,* {onu gören} *basîrdir.*

57. *Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların* {yani, Deccal'in} *yaratılışından daha büyüktür. Fakat insanların çoğu* {yani, Yahudiler} *bilmezler.*

Allah mü'min ve kâfire dâir bir misal vererek buyuruyor ki:

58. *Kör* {yani, kâfir} *ile gören* {yani, mü'min} {üstünlük bakımından} *bir olmaz. Îmân edip, sâlih amel işleyenler ile günahkâr olan da* {yani, iyilik yapan mü'min ile kötülük yapan kâfir de fazilet itibariyle eşit olamaz}. *Ne az tezekkür ediyorsunuz!*

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ
الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ
﴿٦٠﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ
مُبْصِرًا إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ
شَيْءٍ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾

59. *Sâ'at mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur* {yani, onun gerçekleşeceğinde hiç kuşku yoktur}. *Fakat insanların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu* {ölümden sonra dirilişe} *îmân etmezler* {yani, ölümden sonra dirilişi tasdik etmezler}.

60. *Rabbiniz* {Yemenlilere} *buyurdu ki: "Bana du'a edin, du'anızı kabul edeyim"...*

Sonra Mekke kâfirlerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

> ...*Kuşkusuz Bana ibâdeti büyüklüklerine yedirmeyenler* {yani, tevhîde karşı büyüklenenler} {âhirette} *yakında hor ve hakir* {yani, küçülmüşler} *olarak cehenneme gireceklerdir.*

Arkasından nimetleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

> 61. *Allah, içinde sükûn bulmanız için geceyi yaratandır. Gündüzü de* {rızık aramanız için} *aydınlık* {kılandır}...

İşte bu Allah'ın bir lütfudur ve şu buyruk da bunu dile getiriyor:

> ...*Muhakkak Allah insanlara* {yani, Mekke kâfirlerine} *lütuf sahibidir, fakat insanların çoğu* {nimetleri dolayısıyla Rabb'lerine} *şükretmezlerler* {ve O'nu tevhîd etmezler}.

Sonra Allah, Kendisini tevhîd etmeleri için onlara sanatını göstererek zâtına delil getirmektedir:

> 62. *İşte* {gökleri ve yeri yaratan} *Rabbiniz Allah budur. Her şeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka ilâh yoktur. O halde nasıl döndürülüyorsunuz* {yani, O'nun ortağı olmayan, bir ve tek olduğu hakikatini neye dayanarak yalanlıyorsunuz}?

كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ
الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللّٰهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِي جَعَلَ
لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُمْ
فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ
رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ الْحَيُّ
لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ
تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي
وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

> 63. *Allah'ın âyetlerini* {yani, Kur'ân âyetlerini} *bilerek inkâr edegelenler işte böyle döndürülürler* {yani, tevhîdi yalanlarlar}.

64. *Allah odur ki, arzı/yeri sizin için bir karargâh, semâyı/göğü bir bina yapmış,* {rahîmlerde} *size sûret vermiş* {yani, sizi yaratmış}, *sûretlerinizi güzelleştirmiş* {yani, sizi diğer hayvanlar ve kuşlar sûretinde yaratmamış} *ve hoş şeylerden* {yani, hayvanların, kuşların yedikleri dışındaki hoş şeylerden} sizi *rızıklandırmıştır...*

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, zâtını delil göstererek şöyle buyuruyor:

...İşte {gökleri ve yeri yaratan, size güzel bir hilkat veren ve sizi güzel şeylerle rızıklandıran} *rabbiniz Allah! Âlemlerin Rabbi Allah'ın şanı ne mübârektir.*

65. *O hayy olandır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur...*

Allah Teâlâ (c.c), Kendisinin tevhîd edilmesini emrederek şöyle buyuruyor:

...O halde dîni yalnız O'na hâlis kılanlar {yani, tevhîdi yalnız O'na tahsis eden muvahhidler} *olarak O'na du'a edin. Âlemlerin [semânın, arzın ve ikisi arasındakilerin; doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin] rabbi Allah'a hamdolsun.*

66. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Rabbimden bana beyyinât gelince Allah'tan başka du'a* {yani, ibâdet} *ettiklerinize* {yani, uydurma ilâhlara} *ibâdet etmem bana yasak kılındı ve âlemlerin rabbine teslim olmakla* {yani, ihlâsla tevhîd etmekle} *emrolundum."*

Kureyş kâfirleri –Yüce Allah'a ibâdeti terketmesi için– Nebî'ye (s.a) dediler ki: "Bu bize getirdiklerini ortaya koymana seni iten nedir? Niçin baban 'Abdullâh'ın, deden 'Abdulmuttalib'in dînine, kavminin ileri gelenlerine bakmıyorsun. Onlar Lât'a, Menât'a ve 'Uzzâ'ya ibâdet ediyorlar. Sen de onların gittikleri yoldan git. Seni bu iddialarda bulunmaya iten, içinde bulunduğun ihtiyaç ve fakirlikten başka bir şey değildir. Bunun için mallarımızdan bir kısmını toplayıp sana verelim." Bunun üzerine Allah Teâlâ, *De ki: "Rabbimden bana apaçık deliller gelince Allah'tan başka du'a ettiklerinize ibâdet etmem bana yasak kılındı ve ben âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum"* âyet-i kerîmesini indirdi.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ
ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا
شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى
وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَى
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّى يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِالْكِتَابِ
وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

67. *O ki sizi topraktan yarattı...*

Mekke kâfirleri, ölümden sonra dirilişi yalanladıkları için Allah ölümden sonra diriliş hususunda ibret almaları için onlara ilk olarak nasıl yaratıldıklarını haber vererek buyuruyor ki:

...*O ki sizi* {yani, Âdem'i (a.s)} *topraktan, sonra* {onun zürriyetini} *bir nutfeden, sonra* {kan gibi} *bir alekadan yarattı. Sonra sizi bir bebek olarak çıkarandır. Sonra güçlü çağınıza* {yani, onsekiz yaşına} *ulaşmanız* {–çünkü insanın en güçlü dönemi, onsekiz ile kırk yaş arasıdır–}, *sonra da ihtiyar olmanız için (böyle yapandır). Sizden kiminiz daha önce* {yani, yaşlanmadan} *vefat eder.* {Yaşlınızla, gencinizle} *belirli bir ecele ulaşmanız için ve belki akıl erdirirsiniz* {yani, yaratılmanızdaki bu eserler üzerinde aklınızı kullanıp, O'nun sizi ilkin yarattığı gibi, ölümden sonra tekrar diriltmeye de kadir olduğunu idrak edesiniz} *diye.*

68. *O* {Allah'tır} *ki* {ölüleri} *dirilten ve* {dirileri} *öldürendir.* {İlminde belli olan} *bir işe* {yani, ölümden sonra dirilişe} *hükmettiği zaman ona yalnız “Ol” der, o da hemen oluverir* {yani, ona sadece bir defa emir verir ve emrini tekrar etmez}.

69. *Allah'ın âyetleri* {yani, Kur’ân âyetlerinin Allah'tan gelmediği} *hakkında tartışanları* {yani, Mekke kâfirlerini} *görmez misin? Nasıl da döndürülüyorlar* {yani, nasıl olur da O'nu bırakıp, başkasına yöneliyorlar}?

Onların durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

70. *Kitabı* {yani, Kur'ân'ı} *ve rasûllerimizle gönderdiklerimizi* {Muhammed (s.a) ile gönderilen tevhîdi} *yalanlayanlar,* {âhirette} *yakında bileceklerdir* {–bu bir tehdittir–}.

Sonra tehdidin mahiyetini haber vererek buyuruyor ki:

إِذِ الْأَغْلَالُ
فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلَاسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ
يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ
اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَيْئًا
كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ
تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾
ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى
الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾

71. *O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak,* {yüzleri üzere} *sürüklenecekler...*

72. *...hamîmde* {yani, ateşin sıcağında}. *Sonra ateşte yakılacaklar* {yani, tutuşturulacaklar ve böylece onlar tutuşturucu yakıt olacaklar}.

73. *Sonra onlara* {cehenneme girmeden önce cehennem bekçileri tarafından} *denilecek ki: "Hani nerede ortak tutageldikleriniz* {yani, ibâdet ettikleriniz}...

74. *...Allah'tan başka* {yani, bu ibâdet ettiğiniz ilâhlar ateş azabından sizi kurtarabiliyorlar mı}? *Onlar, "Önümüzden kaybolup gittiler* {o ilâhları göremez olduk}. *Hayır biz zaten önceden hiçbir şeye du'a etmiyorduk"* {yani, bundan önce dünyada bir şeye ibâdet ediyor değildik. Bizim ibâdet ettiğimiz şeyler esasen bâtıldı, hiçbir şey değildi} *diyecekler. Allah kâfirleri işte böyle şaşırtır.*

75. *Bu halinizin* {yani, zincirlerin, tasmaların, sürüklenmenizin} *sebebi şudur: Siz yeryüzünde haksız yere şımarıyor ve taşkınlık gösteriyordunuz* {yani, büyükleniyor, böbürleniyor, yeryüzünde isyan ediyordunuz}.

76. *Cehennemin kapılarından* {yani, yedi kapısından} *orada* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcılar olarak girin.* {Îmâna karşı} *büyüklük taslayanların yeri* {yani, barınakları} *ne kötüdür!*

77. *Bu sebeble sabret. Muhakkak Allah'ın va'di haktır* {yani, O'nun azaba dâir va'di gerçektir, Bedir'de bu azab onları yakalayacaktır}...

Nebî (s.a) Mekke kâfirlerine, azabın gelip kendilerini bulacağını haber vermiş, onlar da o'nu yalanlamışlardı. Bunun üzerine Allah sabretmesi için Nebî'yi (s.a) teselli etmek üzere, *Bu sebeble sabret. Muhakkak Allah'ın va'di haktır* buyruğunu indirdi.

...*Eğer onlara va'd ettiğimizin bazısını* {sen hayatta iken dünyadaki azabın bir kısmı olan Bedir'de öldürülmelerini} *sana gösterirsek* {–ki diğer bölümü de ölümden sonra azaba uğrayacaktır–} *yahut seni* {ey Muhammed dünyada azaba uğratılmalarından önce} *vefat ettirirsek, sonunda* {yani, âhirette} *onlar Bize döndürüleceklerdir* {Biz de amellerinin karşılığını onlara vereceğiz}.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا
عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۗ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ
وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ
الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ
وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ
تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾

78. *Andolsun* {ey Muhammed} *Biz senden önce de rasûller gönderdik. Onlardan kiminin kıssalarını sana anlattık, kiminin de*

rinde îmânları onlara fayda vermedi {yani, azabımızı görünce tevhîdi tasdik etmelerinin onlara faydası olmadı}. *Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir* {yani, azabı gören daha önce geçen ümmetler hakkında azaba dâir Allah'ın sünneti budur. Onların îmân etmelerinin bu halde kendilerine faydası olmadı; Yûnus kavmi müstesnâ} *ve kâfirler* {yani, Allah'ın tevhîdini inkâr edenler} *işte burada hüsrana uğradı* {yani, aldandıkları ortaya çıktı}. {O halde ey Mekke kâfirleri, siz de geçmiş ümmetlere dâir sünnetin sizin hakkınızda da gerçekleşmesinden sakının da Muhammed'i (s.a) yalanlamayın}.

Mukâtil dedi: Fir'avn kireci pişiren ve onunla bina yapan ilk kişidir.

Yine Mukâtil dedi: Ca'fer zülcenaheyn ve İbn Revaha ile Zeyd b. Hârise Mute'de Gassan(lılar) tarafından öldürüldü. Halid b. el-Velîd de Mekke'nin fethedildiği gün Cezime oğullarından yetmiş kişi öldürdü.

Mukâtil dedi: 'Âd ve Semûd amca çocuklarıdır. Mûsâ ve Karun amca çocuklarıdır. İlyas ve Elyesa amca çocuklarıdır. Yahya ve Îsâ teyze çocuklarıdır.

Mukâtil dedi: 'Abdulmuttalib'in annesi Adiy b. en-Neccaroğulları'ndan Zeyd b. Adiy kızı Selma'dır. Nebî'nin (s.a) annesi Amine ise 'Abdi Menâf b. Zühreoğulları'ndan Vehb'in kızıdır.

41. FUSSİLET SÛRESİ

Mekke'de inen Fussilet sûresi, Kûfiyyûna göre 54 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ (١) تَنْز۪يلٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ (٢) كِتَابٌ فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ قُرْاٰناً عَرَبِياًّ
لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٣) بَش۪يراً وَنَذ۪يراً فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ (٤)
وَقَالُوا قُلُوبُنَا ف۪ٓي اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَٓا اِلَيْهِ وَف۪ٓي اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا
وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عَامِلُونَ (٥) قُلْ اِنَّمَٓا اَنَا۬ بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحٰٓى اِلَيَّ
اَنَّمَٓا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاسْتَق۪يمُٓوا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِك۪ينَ
(٦) اَلَّذ۪ينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ (٧)
اِنَّ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ (٨)

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

Levh-i mahfuz'da hamlolan, yani takdir edilip hükme bağlanan hususlar anlamındadır.

2. *Rahmân, rahîm tarafından indirilmiştir.*

“Rahmân” ve “rahîm”, incelikli anlam ihtiva eden iki isim-sıfat olup “er-rahmân”, mahlukatına karşı şefkatli, merhametli demektir. “er-Rahîm”, er-rahmân'dan daha incelikli olup, onlara karşı çok latif demektir.

3. {İçindekileri} *bilen bir kavim için âyetleri* {onu iyice anlasınlar diye} *tafsîl edilmiş Arabça bir Kur’ân olarak (indirilmiştir).*

Eğer Arabça olmasaydı onu bilemezlerdi.

4. {Kur’ân, cennet ile} *müjdeleyici,* {cehennem ateşinden} *inzâr edicidir, ama onların* {yani, Mekkelilerin} *çoğu* {Kur’ân'dan} *yüz çevirmiştir. Bundan dolayı onlar* {ona îmânı} *işitmezler.*

5. *Dediler ki: “Bizi davet edegeldiğin şeye karşı kalblerimiz örtü-*

ler içindedir {dolayısıyla senin ne dediğini anlamıyoruz}. *Kulaklarımızda bir ağırlık vardır"* {dolayısıyla senin ne söylediğini işitmiyoruz}. *Bizimle senin aranda bir perde* {yani, örtü –ki bu Ebû Cehl'in gerdiği elbisesidir–} *vardır. O halde* {ey Muhammed} *sen* {seni rasûl olarak gönderen ilâhın için} *yapacağını yap, kuşkusuz biz de* {tapındığımız ilâhlarımız için yapacağımızı} *yapanlarız."*

Ebû Cehl b. Hişâm, Ebû Süfyân b. Harb, Rabî'a'nın iki oğlu 'Utbe ve Şeybe, Rasûlullah'ın (s.a) de yanında bulunduğu bir sırada'Alî b. Ebî Tâlib'in yanına girdiler. Rasûlullâh (s.a) kendilerine, "Lâ ilâhe illallâh deyin" dedi. Ancak bu onlara ağır geldi ve, *Kalblerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık vardır* dediler. Sonra Ebû Cehl b. Hişâm kendisi ile Nebî (s.a) arasına elbisesini gerip, "Ey Muhammed! Sen bu taraftan, biz de diğer taraftanız. *Bizimle senin aranda da bir perde vardır.* Ey Muhammed! *O halde sen yapacağını yap, kuşkusuz biz de yapıyoruz"* dedi.

6. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Ben ancak sizin gibi bir beşerim. Bana vahyolundu ki: 'Sizin ilâhınız ancak bir tek ilâhtır'...*

Çünkü onlar Rasûlullâh'a (s.a), "Sen kendi ilâhın için yapacağını yap, biz de ilâhlarımız için yapacağız" demişlerdi. Rasûlullâh (s.a) şöyle buyurdu:

...*"O halde* {tevhîd ile} *O'na dosdoğru yönelin ve* {şirkten dolayı} *O'ndan mağfiret dileyin"...*

Sonra onları tehdit ederek şirkten tevbe etmedikleri takdirde başlarına gelecekleri bildirdi:

...*"Veyl o müşriklere"* {yani, Kureyş kâfirlerine}!

7. *Onlar ki zekâtı* {yani, sadakayı} *vermezler* {yani, yemek yedirmezler}. *Hem onlar âhireti* {yani, amellerin karşılığının görüleceği ölümden sonra dirilişi "Âhiret yoktur" diye inkâr eden} *kâfirlerin ta kendileridir.*

8. *Kuşkusuz ki îmân edip* {yani, tevhîdi tasdik edip} *sâlih amel işleyenler için* {âhirette} *eksilmeyen bir ecir vardır.*

قُلْ اَئِنَّكُمْ
لَتَكْفُرُونَ بِالَّذٖى خَلَقَ الْاَرْضَ فٖى يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُٓ اَنْدَادًاۜ
ذٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمٖينَۚ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فٖيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ
فٖيهَا وَقَدَّرَ فٖيهَٓا اَقْوَاتَهَا فٖٓى اَرْبَعَةِ اَيَّامٍۜ سَوَٓاءً لِلسَّٓائِلٖينَ
﴿١٠﴾ ثُمَّ اسْتَوٰٓى اِلَى السَّمَٓاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ
ائْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًاۜ قَالَتَٓا اَتَيْنَا طَٓائِعٖينَ ﴿١١﴾
فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فٖى يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فٖى كُلِّ سَمَٓاءٍ اَمْرَهَاۜ وَزَيَّنَّا
السَّمَٓاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابٖيحَۗ وَحِفْظًاۜ ذٰلِكَ تَقْدٖيرُ الْعَزٖيزِ الْعَلٖيمِ ﴿١٢﴾
فَاِنْ اَعْرَضُوا فَقُلْ اَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَۜ ﴿١٣﴾

9. *De ki: "Sizi iki günde* {yani, Salı ve Çarşamba günü} *yaratana,* {tevhîdi inkâr ile} *kâfir mi oluyorsunuz ve O'na ortaklar mı* {yani, eşler mi} *koşuyorsunuz? İşte O* {yeri iki günde yaratan} *âlemlerin* {yani, bütün insanların} *Rabbidir.*

10. *Orada üstünden revâsî yaratandır* {yani, dağları yerin üzerinden, üzerindekilerle zeval bulmasın diye arz için sağlam kazıklar olarak koyandır}. *Orayı bereketlendirdi* {yani, arzda ekin, mahsul, bitki ve diğer şeyler ile bereket ihsan etti}. *Orada gıdalarını dört günde takdir buyurdu* {yani, arzda insanların ve davarların rızıklarını taksim etti}; *isteyenlere müsâvî olarak* {yani, rızık dileyenler için adaletli bir şekilde}.

11. *Sonra* {yani, bundan önce} *duman halinde bulunan semâya yöneldi de ona ve yere,* "{Bana ibâdeti ve Beni bilip tanımayı} *isteyerek ya da istemeyerek gelin" dedi...*

Onlara isteyerek itaat etme imkânı verildi. Çünkü Allah onları yaratınca onlara sevâb ve ceza karşılığında itaatte bulunma teklifinde bulundu. Onlar ise korktuklarından bunu taşımak istemediler. Bu sebeble Yüce Rabbimiz onlara, "Sevâb ya da ceza söz konusu olmaksızın isteyerek ya da istemeyerek Rabbinize itaate gelin" diye buyurdu.

...İkisi de, “İsteyerek geldik” {yani, “Biz itaat ederek geldik”} *dediler.*

12. *Böylece onları yedi gök olmak üzere* {yani, yedi göğü} *iki günde* {yani, Pazar ve Pazartesi günlerinde} *yarattı. Herbir göğe ona ait olan* {dilediği} *emri vahyetti* {ve emretti}. *Dünya göğünü de* {–çünkü göklerin yeryüzüne en yakın olanı odur–} *kandillerle* {yani, yıldızlarla} *süsledik ve* {yıldızlarla: hırsızlama yoluyla semâdan işitmesinler diye şeytânlara atılan yakıcı-alevli ateşle} *koruduk. Bu* {yani, bu âyette söz konusu edilen O'nun sanatı} {mülkünde} *azîz olanın,* {yarattıklarını bilen} *alîmin takdiridir.*

13. *Eğer* {îmândan: tevhîdden} *yüz çevirirlerse de ki: “Ben* {dünyada} *‘Âd ve Semûd'a gelen yıldırım gibi bir yıldırımla sizi inzâr ediyorum”* {yani, ‘Âd ve Semûd'un azabına benzer bir azabla sizi korkutuyorum}.

Diğer ümmetler arasından özellikle ‘Âd ve Semûd'u söz konusu etmesi, Mekke kâfirlerinin Yemen ve Hicr'de onların nasıl helâk edildiklerini görmüş olmalarıdır.

Mukâtil dedi ki: Bir azab, bir hastalık ya da öldürülmek sûretiyle ölen herkes mas’ubtur [sâika/yıldırım ile ölmüş demektir].

إِذْ جَاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ
قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ
كَافِرُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ
وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ
أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

14. *Hani onlara* {yani, kavimlerine} *rasûller önlerinden ve arkalarından* {yani, onlardan önce ve sonra,} “Allah'tan başkasına ibâdet etmeyin” {yani, Allah'ı tevhîd edin} *diye gelmişlerdi. Onlar* {rasûllere}, *“Eğer Rabbimiz dileseydi elbette melekler indirirdi* {böylece onlar bize rasûl olurdu}. *Bu sebebten muhakkak biz sizinle gönderilenlere* {yani, tevhîde} {îmân etmeyen} *kâfirleriz” dediler.*

15. *'Âd kavmine gelince, yeryüzünde* {îmâna karşı} *haksız yere büyüklendiler* {ve kötü işler yaptılar. Hûd'un azab ile korkutmasına karşılık} *onlar, "Gücü bizden daha üstün* {yani, yakalayışı bizden daha güçlü} *kim vardır" dediler...*

Dedi ki: Onlardan her biri 12 zira boyunda olup –18 zira boyunda olduğu da söylenmiştir– gücünün fazlalığı dolayısıyla dağdan bir kaya parçasını söküp çıkarıyordu. Bunlar Yemen'de Hadramevt'te idiler.

...Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha üstün bir güce {yani, yakalayışa} *sahib olduğunu görmezler* {yani, bilmezler} *mi? Onlar âyetlerimizi* {yani, azabı} *bilerek inkâr ediyorlardı.* {Bu azabın kendilerine gelmeyeceğini söylüyorlardı. Allah da üzerlerine rüzgâr saldı ve bu rüzgâr onları helâk etti}.

İşte Allah'ın şu buyruğu bunu anlatmaktadır:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزٰى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ
فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ
الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللّٰهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتّٰى إِذَا مَا جَاؤُهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ
وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

16. *Biz de* {yani, Allah da} *üzerlerine uğursuz* {yani, oldukça zorlu, sıkıntılı, şiddetli} *günlerde sarsar* {yani, çok soğuk} *bir rüzgâr* {yani, batıdan esen ve debur denilen bir rüzgâr} *gönderdik ki dünya hayatında onlara horluk azabını tattıralım. Âhiret azabı ise elbette daha horlayıcıdır* {yani, daha çetindir, dünyada onları helâk eden rüzgârdan daha küçültücüdür}. *Onlara* {azaba karşı} *yardım da olunmaz.*

'Abdullâh dedi ki: 'Ben Ebu'l-'Abbâs Yahyâ b. Ahmed'i şöyle derken dinledim': "*Sarsar,* ses çıkartan, soğuk rüzgâr demektir."

Sonra azîz ve celîl olan Allah Teâlâ Semûd'u söz konusu ederek buyuruyor ki:

> 17. *Semûd'a gelince, Biz onlara hidâyet verdik* {yani, beyân ve açıklamalarda bulunduk}, *ama onlar körlüğü hidâyetten daha sevimli buldular* {yani, küfrü îmâna tercih ettiler}. *Bunun üzerine kazandıkları sebebiyle* {yani, şirklerinden ötürü} *horlayıcı azabın yıldırımı* {yani, Cibrîl'in (a.s) çığlığı/sayhası} *onları yakaladı/aldı.*
>
> 18. *Îmân edip* {yani, tevhîdi tasdik edip} *ittika edenleri* {yani, şirkten sakınan kimseleri} *de* {aralarından kâfir olanlara isabet eden azabtan} *kurtardık.*
>
> 19. *Allah'ın düşmanları cehenneme sürülmek üzere toplanacakları günde hepsi götürülürler.*

Bu ve bundan sonraki âyet Safvan b. Ümeyye el-Cumahî ile Sakifli ‘Amr'ın oğulları Rabî‘a ve ‘Abdi Yâlîl hakkında inmiştir...[1]

Denildiğine göre haklarında bu âyetlerin indiği üç kişi, yani Safvan b. Ümeyye, Ferkad b. Sumâme ve Ebû Fâtıma cehennem bekçileri tarafından ateşe itileceklerdir.

> 20. *Nihâyet onlar oraya* {yani, cehenneme} *geldiklerinde* {ve onu gördüklerinde}...

Nihâyet onlar cehenneme geldiklerinde ve onu gördüklerinde kendilerine, “Dünyada iken ortağımız olduklarını iddia ettikleriniz nerede?” diye sorulacak. O vakit onlar, *Rabbimiz Allah hakkı için yemîn ederiz ki biz müşrik değildik* (el-En‘âm, 6/23) diyeceklerdir. Bu sefer Allah onların ağızlarını mühürleyecek, azalarına vahiyde bulunacak. Azaları da dillerinin gizledikleri şirki söyleyeceklerdir. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

> *...kulakları, gözleri, derileri,* {elleri ve ayakları} *işlediklerini bildirerek aleyhlerine şâhidlik edeceklerdir* {yani, yaptıkları şirklerini söyleyeceklerdir}.

---

1 Muhakkik tarafından yazma nüshalarda bir boşluk olduğu anlamına gelen tırnak içerisinde üç nokta konulmuştur. (Çeviren)

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ
كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾
وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا
جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾
وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ
الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْتِبُوا
فَمَا هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ
مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾

21. {Azaları aleyhlerine şâhidlik edince} *derilerine* {yani, dilleri azalarına}, *"Niçin aleyhimize şâhidlik ettiniz?" diyecekler.*

Dilleri, "Allah sizi bizden uzak etsin. Biz sizi savunup korumaya çalışıyorduk. Dünyada iken konuşmadığınız halde niçin burada şirk koştuğumuza dâir aleyhimize şâhidlik ettiniz?" diyecekler.

...*Onlar* {yani, onların azaları} {dillerine} *diyecekler ki:* "{Bugün} *her şeyi* {yani, hayvanları ve başkalarını} *konuşturan Allah bizi de konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan O'dur* {yani, bundan önce biz bugün konuşmadan dünyada iken sizi ilkin konuşturan O'dur}. *İşte yalnız O'na döndürülüyorsunuz"* {yani, âhirette Allah'a döndürüleceksiniz ve size amellerinizin karşılığını verecektir}.

Daha önce sözü geçen o üç kişi Kabe'nin gölgesinde konuşuyorlardı. Onlardan biri, "Allah söylediğimizi biliyor mu?" dedi. Diğeri, "Eğer alçak sesle konuşursak bilemez, fakat yüksek sesle konuşursak bilir" dedi. Üçüncüleri ise, "Allah yüksek sesle konuştuğumuzu işitiyorsa, alçak sesle konuştuğumuzu da işitir" dedi. Onların bu konuşmalarını işiten 'Abdullâh b. Mes'ûd Nebî'ye (s.a) konuştuklarını aktardı. Allah da onların bu konuşmaları hakkında şu buyruğu indirdi:

22. *Kulaklarınız, gözleriniz, derileriniz aleyhinizde şâhidlik eder diye gizlenmiyordunuz* {yani, böyle bir inancınız yoktu. –Bunu gizleyip saklayamıyordunuz diye de açıklamışlardır–}. *Fakat Allah yaptıklarınızın çoğunu bilmez zannettiniz* {yani, öyle saydınız. –Söz konusu bu üç kişinin, "Allah bizim söylediğimizi işitiyor mu?" sorusuna verdikleri cevablar kasdediliyor–}.

23. *Rabbiniz hakkındaki bu zannınız* {yani, bu kesin kanaatiniz: Allah'ın organlarınızı aleyhinize şâhid tutmayacağına, bunların konuşmayacaklarına, Allah'ın kötü amelleriniz dolayısıyla sizi cezalandırmayacağına dâir kesin kanaatiniz} *sizi helâk etti de ziyan edenlerden* {yani, kötü zannınız dolayısıyla hüsrana uğrayanlardan: cehennemliklerden} *oldunuz.*

("Erdâkum" lafzı), *feterda* (Tâ-Hâ, 20/16) buyruğunda da "helâk olmak" manasında kullanılmıştır.

24. *Şimdi onlar* {ateşe karşı} *sabretseler de ateş onların yurdudur* {yani, barınaklarıdır}. {Âhirette} *kendilerinden razı olunmasını isterlerse, onlardan razı olunmaz* {yani, âhirette Rabb'lerinden affedilmeyi isteyecek olsalar bu istekleri kabul edilmeyecek ve onlar affedilmeyeceklerdir}.

25. *Biz onlara* {dünyada iken şeytânlardan} *yakın arkadaşlar kıldık* {yani, dünyada onlara pek yakın arkadaşlar hazırladık}. *Onlar da önlerinde olan* {âhiret ile alakalı olarak ölümden sonra diriliş, hesab, sevâb, ceza gibi hususların gerçekleşmeyeceğini telkin ederek} *arkalarında olanı* {yani, dünyalığı} *kendilerine süslediler* {yani, âhiret ile alakalı bu hususları yalanlamayı güzel gösterdikleri gibi, dünyayı da gözlerine güzel gösterdiler, onlara sevdirdiler; ta ki bir hayır işlemesinler}. *Kendilerinden* {yani, Mekke kâfirlerinden} *önce geçmiş ümmetler arasında* {onlarla beraber} *söz hakk olmuş* {yani, üzerlerine azab icab etmiş bulunan kâfir} *cinlerden ve* {geçmiş ümmetlerden olan kâfir} *insanlardan. Kuşkusuz onlar zarar edenlerdi.*

26. *Kâfir olanlar* {yani, Ebû Cehl ve Ebû Süfyân Kureyş kâfirlerine} *dediler ki: "Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın"* {yani, şiirler okuyun, çeşitli sözler söyleyin}...

Ebû Cehl ile Ebû Süfyân Kureyş kâfirlerine, “Muhammed (s.a) ve ashâbının Kur’ân okuduklarını işittiğiniz vakit, yüksek sesle şiirler okuyun, çeşitli sözler söyleyin ki onların okudukları anlaşılmasın da sussunlar” dediler. İşte, *Bu Kur’ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın* buyruğu bunu anlatmaktadır.

> ...*Belki baskın çıkarsınız* {yani, böylece onları yenik düşürürsünüz, onlar da susarlar}.

Allah Teâlâ onların âhirette karar kılacakları yeri haber vererek buyuruyor ki:

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ
الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَلِكَ جَزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ
فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾
وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ
وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

> 27. *Elbette Biz kâfirlere* {yani, Ebû Cehl ve arkadaşlarına} *şiddetli azabı tattıracağız ve onları yapageldiklerinin en kötüsü ile* {yani, şirkten dolayı} *cezalandıracağız.*

> 28. *İşte bu* {azab} *Allah düşmanlarının* {yani, Ebû Cehl ve arkadaşlarının} *cezası: ateş. Onlar için orada* {ölmemek üzere} *ebedîlik yurdu vardır; âyetlerimizi* {yani, Kur’ân'ın âyetlerini} *bile bile inkâr etmelerine* {–ki onlar Kur’ân'ın Allah'tan gelmediğini söylüyorlardı. Oysa Muhammed'in (s.a) doğru söylediğini biliyorlardı–} *karşılık olarak.*

Ebû Cehl b. Hişâm ile Übey b. Halef hakkında da, *Âyetlerimiz hakkında ilhâda sapanlar var ya, muhakkak onlar Bize gizli kalmazlar* (Fussilet, 41/40) buyruğu nâzil olmuştur.

> 29. *Kâfirler diyecekler ki: “Rabbimiz! Cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster”...*

Çünkü bu iki kişi, ilk olarak ma‘siyet işleyenlerdir. Bunlar cinlerden İblîs, insanlardan da Hâbil'in kâtili ve günahın başı olan Âdem'in oğludur.

...*"ki* {cehennem ateşinde} *en aşağıda* {yani, cehennemin en altında} *olanlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım."*

Arkasından mü'minlerin durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ
عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِيمٍ ﴿٣٢﴾
وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ
إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾

30. *Muhakkak "Rabbimiz Allah'tır" deyip* {O'nu tanıyanlar}, *sonra istikamet* {yani, bu tanıma} *üzere devam eden* {ve bundan geri dönmeyen}*lerin üzerine melekler* {âhirette semâdan –ki bunlar hafaza melekleridir–}, *"Korkmayın, üzülmeyin ve size va'dolunan cennetle sevinin" diye inerler.*

Mü'min kabrinden çıkacağı vakit başını silkeler, melek de yanıbaşında ayakta durmuş vaziyette ona selâm verir ve "Beni tanıyor musun?" diye sorar. O "Hayır" deyince melek, "Ben senin sâlih amelini yazan meleğim! Korkma, üzülme, sana va'dolunan cenneti müjdeliyorum" der. Çünkü Allah dünyada iken rasûller aracılığıyla onlara cenneti va'd etmiş idi. O gün hafaza melekleri mü'minlere der ki:

31. *Dünya hayatında da,* {bugün} *âhirette de sizin velîleriniz biziz. Orada* {yani, cennette} *sizin için canlarınız neyi arzu ediyorsa, neyi istiyorsanız* {yani, neyi temenni ediyorsanız} *vardır.*

32. {Allah'ın size bu va'd ettiği,} *gafûr, rahîm olandan bir ikram olmak üzere* {verilmiştir}.

33. *Allah'a* {yani, tevhîde} *davet eden, sâlih amel işleyen ve "Kuş-*

kusuz ben müslümanlardanım" {yani, ihlâs sahibi kimselerdenim –Nebî'yi kasdetmektedir–} *diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?*

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ
اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَاَنَّهُ
وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقّٰيهَا اِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلَقّٰيهَا
اِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ
نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهِ
الَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا
لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ
تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَاِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ
يُسَبِّحُونَ لَهُ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٣٨﴾

34. *Hasene ile seyyie bir olmaz. Sen en güzel olan ile defet...*

Ebû Cehl, Nebî'ye (s.a) eziyet ediyordu. Nebî (s.a) de ona buğzediyor, onu görmekten hoşlanmıyordu. Bu sebeble o'na, affedip bağışlaması emredildi. Allah o'na diyor ki:

...{Sen bunu yaptığın takdirde} *o zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse* {yani, Ebû Cehl} {bakarsın ki senin için dînde sanki} *bir velî* {ve neseb itibariyle sana karşı şefkatli} *bir hâmi olur.*

Sonra Allah Nebî'ye (s.a) şunu haber vermektedir:

35. *Buna* {yani, sâlih amellerden olan affedip bağışlamaya} *ancak* {öfkesini yutmaya} *sabredenler kavuşturulur* {yani, bu haslet onlara verilir}, *buna ancak* {cennette} *büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur* {yani, bu onlara verilir}.

Böylelikle Allah Ebû Cehl'in durumu ile ilgili olarak o'na sabretmesini ve şeytândan Allah'a sığınmasını emir buyurmaktadır.

36. *Eğer şeytândan bir lağv* {yani, fitne} *seni nezğ ederse* {yani, Ebû Cehl'in durumu hakkında ve ona karşılık vermekle ilgili olarak fitneye düşürecek olursa} *hemen Allah'a sığın; çünkü O* {sığınmayı işiten} *semîdir,* {onu bilen} *alîmdir.*

Bunun bir benzeri de, *Kuşkusuz onların göğüslerinde asla kendisine ulaşamayacakları kibirden başka bir şey yoktur. Derhal Allah'a sığın…* (el-Mü'min, 40/56) âyetidir.

el-A'râf sûresinde de Ebû Cehl'in durumu ile ilgili bir buyruk yer almaktadır.[2]

37. *O'nun âyetlerinden* {yani, Kendisini görmeseniz dahi yarattıklarıyla tevhîdi bilmenizin delillerinden} *bir kısmı da gece ile gündüz, güneş ile aydır. Güneşe de secde etmeyin, aya da. Eğer yalnız O'na ibâdet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a* {yani, bütün bu âyetleri/belgeleri yaratana} *secde edin.*

Bunun üzerine o gün Nebî (s.a) ve mü'minler secde ettiler. Onların secde etmeleri üzerine Mekke kâfirleri de, "Biz de Lât'a, 'Uzzâ'ya ve Menât'a secde ederiz" dediler.

38. *Şâyet* {Allah'a secde etmeye karşı} *büyüklenecek olurlarsa, Rabbinin yanında bulunanlar* {yani, melekler} *hiç usanmadan* {O'nu zikretmekten, O'na ibâdet etmekten bıkmadan} *gece ve gündüz O'nu tesbih eder dururlar* {yani, ne ara verirler, ne de usanırlar}.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ
وَرَبَتْۜ اِنَّ الَّذٖٓي اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰىۜ اِنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٣٩﴾

39. *O'nun âyetlerinden* {yani, siz O'nu görmeseniz dahi yarattıklarıyla tevhîdi bilmenize sebeb olan alâmetlerinden} *biri de yeri kupkuru* {üzerinde bitkiden eser bulunmayan çerçöp ile} *görmendir. Biz üzerine suyu* {yani, yere yağmuru} *indirdiğimizde* {canlanıverir, bitkileri bitirir, yeşillenerek} *sarsılır ve* {kat kat bitki vererek} *kabarır. Onu* {ölümünden sonra} *dirilten, kuşkusuz*

2 Bkz. el-A'râf, 7/200.

ki {âhirette} *ölüleri de diriltticidir.* {O halde ölümden sonra diriliş hususunda şüphe eden kimse bundan ibret almalıdır.} *Çünkü O her şeye* {yani, ölümden sonra diriltmeye de, başka şeylere de} *kadirdir.*

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْقَىٰ فِي النَّارِ
خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ
عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ
مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ
مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾

40. *Âyetlerimiz hakkında ilhâda sapanlar* {yani, şiirlerle ve bâtıllar ile Kur'ân'a îmândan sapıp uzaklaşanlar –Ebû Cehl kasdedilmektedir–}, *muhakkak onlar Bize gizli kalmazlar...*

Allah onun âhirette varacağı yeri de şöylece haber vermektedir:

...O halde ateşe atılacak kimse {yani, Ebû Cehl} mi hayırlıdır, yoksa Kıyâmet Günü emin olarak gelecek kimse {yani, Nebî (s.a)} mi?

Arkasından Mekke kâfirlerine hitab ederek buyurdu ki:

...*Dilediğinizi yapın* {–bu bir tehdittir–}, *çünkü O ne yaptığınızı* {yani, şirk ya da başkasını} *çok iyi görendir.*

41. *Muhakkak ki kendilerine geldiğinde o zikre* {yani, Kur'ân'a}, {inkâr ile} *kâfir olanlar* {yani, Ebû Cehl ve Mekke kâfirleri}... *Halbuki o kuşkusuz azîz* {yani, bâtıla karşı korunmuş} *bir kitabtır.* {Bu kitab asla küçük düşürülemez, çünkü o Allah'ın kelâmıdır}.

42. *Önünden de, arkasından da bâtıl ona erişemez* {yani, Kur'ân önündekileri yalanlamaz Aksine kendisinden önceki kitabları: Tevrât'ı, İncîl'i ve Zebur'u tasdik eder. Bâtıl arkasından da ona erişmez: ondan sonra bu kitabı ibtal edip çürütecek, onu yalanlayacak bir kitab gelmez}. {Aksine o, emrinde hikmeti sonsuz}

hakîm, {mahlukatı nezdinde övülen} *hamîd tarafından indirilmiştir.*

43. {Ey Muhammed,} *sana söylenenler* {yani, "Kur'ân sana indirilmemiştir" diyerek seni yalanlayanlar}, *ancak senden önceki rasûllere* {kavimleri tarafından} *söylenmiş olandan başkası değildir...*

Çünkü kavimleri onları yalanlayarak üzerlerine azabın inmeyeceğini söylemişlerdi. Bu buyrukla Allah Nebî'yi (s.a), eziyet ve yalanlamalara sabretmesi için teselli emektedir.

...Muhakkak senin Rabbin mağfiret sahibidir {yani, onlar azabın dünya hayatında gelmesini istediklerinde, O, belli vakte kadar azablarını erteleyerek affedendir}. {Fakat vakit geldiğinde} *elîm* {yani, can yakıcı} *azabın da sahibidir.*

Allah'ın, *Eğer siz elem çekiyor iseniz* {yani, canınız yanıyorsa}... (en-Nisâ, 4/104) buyruğuna benzemektedir.

وَلَوْ
جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ ءَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ
قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَٰئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَكَانٍ
بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ
وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ
لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

44. *Eğer Biz onu a'cemi* {yani, Arab olmayanların dili ile} *bir Kur'ân yapsa idik,...*

Kureyş kâfirleri Nebî'nin (s.a), Amir b. Hadramî'nin kölesi olan Yahudi Yesar b. Ebî Fukeyhe'nin yanına gittiğini görüyorlardı. Bu şahsın dili ise Arabça değildi. Onunla konuştuğunu gördüklerinden, "Olsa olsa Yesar b. Ebû Fukeyhe o'na öğretiyor" dediler. Bu sebeble efendisi

Ebû Fukeyhe'yi dövdü ve ona, “Sen Muhammed'e (s.a) öğretiyorsun” dedi. Yesar [Ebû Fukeyhe] ise, “Hayır, aksine o bana öğretiyor” diye cevab verdi. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

> ...*Eğer Biz onu a'cemi* {yani, Arab olmayanların dili ile} *bir Kur'ân yapsa idik, elbette* {Mekke kâfirleri} *şöyle diyeceklerdi: “Âyetleri* {Arabça olarak} *tafsîl edilmeli* {yani, genişçe açıklanmalı} *değil miydi”* {Ta ki Muhammed'in ne dediğini bilelim}?...

Yine, *“A'cemi* {yani, Muhammed'e (s.a) indirilen Kur'ân (Arabça değil) a'cemidir}. *Halbuki* {o} *bir Arabtır”* diyeceklerdi.

> ...*De ki:* “{Allah onu Arabça olarak indirdi ki onu iyice anlasınlar ve O'na karşı bir delilleri olmasın.} *O îmân edenler için* {dalâletten kurtaran} *bir hidâyettir,* {ihtiva ettiği beyân dolayısıyla kalblerde bulunanlar için} *bir şifâdır. Îmân etmeyenlerin* {yani, âhireti: amellerin karşılıklarının görüleceği ölümden sonra dirilişi tasdik etmeyenlerin} *ise kulaklarında bir ağırlık vardır.* {Bundan dolayı Kur'ân'a îmânı işitmezler} *ve o, onlar için bir körlüktür* {yani, Kur'ân'a karşı kör kesildiler. Bu sebeble onu göremiyor, anlayamıyorlar}. *İşte onlara uzak bir yerden seslenilir* {îmân edilecek hususların gerçekleşmeyeceği bildirilir. Çünkü onlar îmâna karşı sağırdırlar, kördürler, kulaklarında da ağırlık vardır}.

> 45. *Andolsun Biz Mûsâ'ya kitabı* {yani, Tevrât'ı} *verdik de hakkında ihtilâfa düşüldü* {bazıları onu inkâr ile kâfir oldu}. *Eğer Rabbinden*[3] *bir söz geçmiş olmasa idi* {bu da onların azablarının ertelenmesi ile ilgili ayırt edici sözdür} *bunların da aralarında elbette hükmolunurdu* {yani, îmân edenler ile ihtilâfa düşen ve kitabı inkâr edenler arasında hüküm verilirdi. Şâyet bu husustaki belli bir vade bulunmamış olsaydı, dünya hayatında üzerlerine azab inerdi}. *Halbuki onlar bundan* {yani, kitabtan} *yana şüphe ve tereddüt içindedirler* {yani, onlar şüphelerini dahi bilmiyorlar}.

---

3 Burada âyetin devamı imiş gibi tırnak içerisinde “belli bir süreye kadar” ibaresi ile onun tefsiri mahiyetinde “yani, Kıyâmet Günü eğer bu vâde olmasaydı demek istemektedir” kısmı yer alıyor. Bu, bir yanılma yahut müstensihin âyetten zannıyla dercettiği bir kısım olmalıdır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Âyetten olmayan ibare ile onun tefsiri mahiyetinde olan kısmı metinde zikretmedik. (Çeviren)

46. *Kim sâlih bir amel işlerse kendi lehine, kim de kötü* {amel} *işlerse kendi aleyhinedir* {yani, kötülüğü kendi nefsinin aleyhine olur}. *Rabbin kullarına asla zulmedici değildir.*

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا
وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ
عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٤٨﴾
لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَئُوسٌ
قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾

47. *O Sâ'atin bilgisi O'na havale olunur...*

Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Bize Sâ'at hakkında bilgi ver. Eğer sen iddia ettiğin gibi bir rasûl isen onun ne zaman kopacağını bilirsin. Aksi takdirde biz senin bir rasûl olmadığını anlarız ve seni tasdik etmeyiz" dediler. Nebî (s.a), "Onu Allah'tan başkası bilmez. Ben ona dâir ilmi Allah'a havale ederim" deyince, Allah Nebî'ye (s.a) buyurdu ki: "Sen onun, yani Sâ'atin bilgisini Allah'a havale ettiğine göre kuşkusuz melekler de, bütün mahlukat da Sâ'atin/Kıyâmetin bilgisini Allah'a havale etmişlerdir."

...ve O'nun bilgisi dışında hiçbir meyve tomurcuğundan çıkmaz {yani, hiçbir meyve içten dışarıya çıkmaz}, *hiçbir dişi* {yani, erkek ya da dişi olarak hilkati düzgün olsun ya da olmasın} *ne gebe kalır, ne de doğurur* {yani, bir kadının çocuğuna gebe kalması da, onu doğurması da ancak O'nun ilmi ile olur}. *Onlara, "Benim ortaklarım nerede?" diye sesleneceği gün onlar, "Bizden* {Senin ortağın olduğuna dâir} *şehadet edecek kimse olmadığını Sana arzederiz"* {yani, duyururuz} *derler.*

Bu sözleriyle o gün Allah ile birlikte bir ortağının bulunduğu iddiasından uzak olduklarını belirteceklerdir.

Allah'ın, *Rabbine arzettiği* [ezine]... (el-İnşikak, 84/2) ibaresi de, "kulak verdiği, işittiği" demektir.

48. *Önceden du'a* {yani, ibâdet} *ettikleri şeyler* {yani, dünyada iken ibâdet ettikleri varlıklar} *önlerinden* {âhirette} *kaybolur. Kaçacak bir yerlerinin* {yani, ateşten kurtulmak için gidecekleri bir yerlerinin} *bulunmadığını zannederler* {yani, kesin olarak bilirler}.

49. *İnsan* {yani, kâfir} *iyilik dilemekten usanmaz* {yani, Rabbinden hayır ve afiyet dileyip durur}. *Eğer ona şer* {yani, belâ ve sıkıntı} *dokunursa hemen* {hayırdan, iyilikten} *ümidini keser ve* {rahmetten yana} *ye'se düşer.*

وَلَئِنْ اَذَقْنَاهُ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَّٓاءَ
مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هٰذَا لٖي وَمَٓا اَظُنُّ السَّاعَةَ قَٓائِمَةً وَلَئِنْ
رُجِعْتُ اِلٰى رَبّٖٓي اِنَّ لٖي عِنْدَهُ لَلْحُسْنٰى فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذٖينَ
كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذٖيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلٖيظٍ ﴿٥٠﴾
وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَاٰ بِجَانِبِهٖ وَاِذَا مَسَّهُ
الشَّرُّ فَذُو دُعَٓاءٍ عَرٖيضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كَانَ
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فٖي شِقَاقٍ بَعٖيدٍ
﴿٥٢﴾ سَنُرٖيهِمْ اٰيَاتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفٖٓي اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ
لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ اَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهٖيدٌ
﴿٥٣﴾ اَلَٓا اِنَّهُمْ فٖي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَٓاءِ رَبِّهِمْ اَلَٓا اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحٖيطٌ ﴿٥٤﴾

50. *Andolsun ki kendisine dokunan bir darlıktan* {yani, ona isabet eden bir bela ve sıkıntıdan} *sonra ona rahmetimizden* {hayır ve afiyet} *tattırsak* {yani, versek} *o elbette şöyle der: "Bu benimdir* {yani, zaten ben buna layık birisiyim}. *Ben Sâ'atin* {yani, Kıyâmetin} kopacağını da sanmıyorum {yani, zannetmiyorum}. *Eğer* {âhirette –ki âhiret varsa–} *Rabbime döndürülsem dahi kuşkusuz benim için O'nun yanında el-hüsnâ* {yani, cennet} *vardır"* {yani, dünyada bana verildiği gibi (orada da bana cennet) verilecektir}...

Allah ise buyuruyor ki:

...Andolsun Biz kâfir olanlara {kötü işlerden} *ne yaptıklarını haber vereceğiz ve andolsun onlara galîz bir azabtan* {yani, ardı arkası kesilmeyen ve kendilerinin kurtuluştan yana ümit kesecekleri şekilde çetin bir azabtan} *tattıracağız.*

51. *İnsana* {hayır ve afiyet ile} *nimet verdiğimizde* {Bize du'a etmekten} *yüz çevirir* {yani, Rabbine du'a etmez}, *yan çizip, uzaklaşır* {yani, rahat ve bolluk zamanında du'adan yan çizerek uzaklaşır}. *Eğer ona şer* {yani, bela ya da sıkıntı} *isabet ederse bu sefer de enine boyuna du'a eder* {yani, pek çok du'a ve niyazda bulunur, Rabbinden içinde bulunduğu sıkıntıları açıp gidermesini diler}.

52. {Ey Muhammed, Mekke kâfirlerine} *de ki: "Söyleyin bana, eğer* {bu Kur'ân} *Allah tarafından ise, sonra da siz ona kâfir olursanız,...*

Çünkü onlar Nebî'ye (s.a), "Bu Kur'ân ancak senin kendiliğinden uydurduğun bir şeydir. Sen bizim en hakirimiz, en zayıfımız, adam sayısı itibariyle en azımız olduğun halde senden başka rasûl olarak gönderecek bir kimse bulamadı mı ya da niye bir meleği rasûl olarak göndermedi. Senin bu getirdiğin pek büyük bir iştir" demişlerdi.

...alabildiğine uzak bir ayrılıkta bulunandan {yani, uçsuz bucaksız bir dalâlete düşenden} *daha dalâlette kim olabilir"* {yani, daha sapık kimse olamaz}.

53. *Âyetlerimizi* {yani, azabımızı} *onlara hem âfâkta* {yani, Yemen ile Şam arası topraklarda 'Âd kavminin, Semûd'un ve Lût kavminin azabını göstereceğiz –ki bunların yurtlarından gider gelirlerdi–} *hem kendi nefislerinde* {yani, Bedir'de öldürülmeleri suretiyle} *göstereceğiz. Ta ki onun* {yani, bu Kur'ân'ın} {Allah'tan gelmiş} *hakkın ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar. Rabbinin* {bu Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine dâir} *her şeye şâhid olması yetmez mi?*

En'âm sûresindeki, *De ki: "Allah benimle sizin aranızda bir şâhidtir..."* (el-En'âm, 6/19) buyruğuna benzemektedir.

54. *Bilin ki muhakkak onlar Rabb'leri ile karşılaşmaktan* {yani, ölümden sonra dirilişten ve başka hususlardan} *bir şüphe içindedirler. Uyanık olun, muhakkak O her şeyi ihâta edendir.*

42. EŞ-ŞÛRÂ SÛRESİ

Mekke'de inen eş-Şûrâ sûresi, Kûfîyyûna göre 53 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
حٰمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوحِيٓ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَۙ اللّٰهُ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ السَّمٰوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِۜ اَلَٓا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *'Ayn-Sin-Qâf.*

Buyrukta takdim vardır. Bundan dolayı Allah buyuruyor ki:

3. {Ey Muhammed,} *sana ve senden öncekilere* {yani, nebîlere} *işte böyle vahyeder* {yani, rasûlleri yalanladıkları takdirde kavimlerinin başına azabın ineceğini bildirir}.

Sonra Allah zâtını tazim ederek o'na hitaben buyuruyor ki:

...{Ey Muhammed, bu ancak mülkünde} *azîz,* {emrinde} *hakîm olan Allah*{ın vahyi iledir}.

4. *Göklerde olanlarla, yerde olanlar yalnız O'nundur. O alîdir* {yani, mahlukatının üstündedir}, *azîmdir* {yani, O'ndan büyük yoktur}.

5. *Gökler nerede ise üstlerinden* {yani, üstlerinde bulunan Rabbin azametinden dolayı} *çatlayacaklar. Melekler de Rabb'lerine hamd* {yani, Rabb'lerinin emri} *ile tesbih* {yani, du'a} *ederler; yeryüzünde olanlar için mağfiret dilerler.*

el-Mü'min sûresinde bu meleklerin hangileri olduğunu beyân ederek, *Arşı yüklenenler ve etrafında bulunanlar...*buyuruyor. Arkasından kimlere mağfiret dilediklerini de beyân ederek, *Mü'minlere de mağfiret*

dilerler (el-Mü'min, 40/7) buyuruyor. Bu durumda bu âyet, el-Mü'min sûresindeki âyet ile neshedilmiştir.[1]

...*Şunu bilin ki muhakkak Allah* {mü'minlerin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onlara karşı} *rahîmdir.*

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيظٌ
عَلَيْهِمْ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا
عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ
فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً
وَاحِدَةً وَلَٰكِن يُدْخِلُ مَن يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُم
مِّن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ
فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٩﴾ وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِن شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ
ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾

6. *O'ndan* {yani, Allah'tan} *başka* {ibâdet etmek üzere} *velîler edinenlere gelince, Allah onların üzerinde bir hafîzdir* {yani, gözetleyicidir}. {Ey Muhammed,} *sen ise onların üzerinde bir vekîl* {yani, onlara söz geçiren, tahakküm eden/zorlayan bir zorba} *değilsin.*

7. *Böylece sana* {içindeki buyrukları iyice anlasınlar diye} *Arabça bir Kur'ân vahyettik.* {Ey Muhammed bu Kur'ân ile} *şehirlerin anasını* {yani, Mekke'yi –ki ona şehirlerin anası [Ummu'l-Kura] adı, yerin Ka'be'nin altından döşenmeye başlanmış olması sebebiyle verilmiştir–} {ve ey Muhammed, yine Kur'ân ile} *onun etrafında bulunanları* {yani, Mekke'nin etrafında bulunan diğer şehirleri: yeryüzündeki şehirlerin, (kasabaların, köylerin, belde-

1 Ancak bu usûl-i fıkıhcıların açıkladığı şekilde bir nesh değil, umumi bir lafzın tahsis edilmesi kabilindendir.

lerin, yerleşim alanlarının) tamamını} *inzâr etmen için ve yine* {Kur'ân ile} *cem' günü* {yani, göklerde bulunanlarla yerde bulunanların bir araya getirilip toplanacağı gün} *ile inzâr edesin diye. O günde bir şüphe* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğinde bir şüphe} *yoktur.* {Sonra bu toplanmanın arkasından dağılacaklar ve} *bir kısmı cennette, bir kısmı saîrde* {yani, alevli ateşte} *olacaktır.* {Sonra da ebediyen bir araya gelemeyeceklerdir}.

Ardından da şöyle buyurdu:

8. *Eğer Allah dileseydi onları* {yani, Mekke kâfirlerini –yalnızca İslâm dîni üzere–} *tek bir ümmet yapardı, fakat dilediği kimseyi rahmetine* {yani, İslâm dînine} *girdirir. O zâlimlerin* {yani, Mekke müşriklerinin} *ise hiçbir velî* {yani, âhirette kendilerine fayda verecek bir yakınları} *ve hiçbir yardımcıları* {yani, cehennem ateşinin azabından kendilerini koruyacak bir koruyucuları} *yoktur.*

9. *Yoksa onlar* {yani, Huzaalılar ve başkaları –ki meleklere ibâdet ediyorlardı–} *O'ndan başka* {bir takım melekleri} *velîler mi* {yani, ilâhlar mı} *edindiler? İşte Allah asıl velî* {yani, Rabb} *O'dur. Ölüleri de* {âhirette} *O diriltir. O* {ölümden sonra dirilişe ve başka} *her şeye gücü yetendir.*

Sonra buyuruyor ki:

10. *Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz, onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir...*

Çünkü Mekkelilerin bir kısmı Kur'ân'a kâfir olmuş, bir kısmı da îmân etmişti. Onun için Allah Teâlâ, "Sizin hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz husus ile ilgili hüküm vermek Bana aittir. Onun hakkında Ben hüküm vereceğim" buyurmuştur.

Sonra Allah Teâlâ yarattıklarını zâtına delil göstermek üzere buyuruyor ki:

...İşte benim Rabbim olan Allah odur. {O ölüleri diriltir, hayatta olanları da O öldürür. Sizi diriltecek olan da O'dur}. *Ben yalnız O'na tevekkül ederim* {yani, güvenip dayanırım} *ve ben yalnız O'na inâbe ederim* {yani, yönelirim/dönerim}.

فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا
وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَبْسُطُ
الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾ شَرَعَ لَكُمْ
مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَمَا
وَصَّيْنَا بِهِ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰى اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا
تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ اَللّٰهُ يَجْتَبِي
اِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي اِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ﴿١٣﴾

11. *Göklerin ve yerin fâtırıdır* {yani, yaratanıdır}. *Size kendi nefislerinizden* {kendileriyle sükûn bulasınız diye} *eşler yaratmıştır* {yani, bir kısmınızı bir kısmınıza eş kılmıştır –ki maksat, birbirlerine helâl olanlardır–}. *Davarlardan da* {erkek ve dişi olmak üzere} *çiftler* {yaratmıştır}. *O sizi bu yolla üretip çoğaltıyor* {yani, davarlardan var ettiği erkekler ve dişiler ile sizin hayatınızı devam ettirmenizi sağlıyor}...

Sonra zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

...*O'nun* {kudrette} *benzeri yoktur. O* {Mekke kâfirlerinin sözlerini işiten} *semîdir,* {yarattıklarını gören} *basîrdir.*

12. *Gökler ile yerin mekalidi* {yani, –Nabat lehçesinde– anahtarları –ki göklerin anahtarı yağmur, yerin anahtarı bitkilerdir–} *O'nundur. Dilediğine rızkı yayar ve daraltır* {yani, kullarından dilediği kimselerin rızkını geniş tutar, dilediğininkini de kısar}. *Çünkü O her şeyi* {yani, yaymayı da, kısmayı da} {çok iyi bilen} *alîmdir.*

13. *O dînden Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrâhîm'e, Mûsâ ve Îsâ'ya tavsiye ettiğimizi, size de şeriat yaptı* {yani, beyân etti –ki İslâm'ın eserlerini size yol yaptı diye de açıklanmıştır–}...

Bu âyetteki *min'ed-dîn* [dînden] lafzındaki *min* [den] edatı sıladır/zaiddir.

> *...Dîni* {yani, tevhîdi} *ikame edin, onda tefrikaya düşmeyin.* {Ey Muhammed} *senin onları kendisine davet ettiğin şey müşriklere büyük geldi...*

Mekke müşrikleri onu çok büyük bir şey gördüler, çünkü onlar, *Acaba o bunca ilâhı tek bir ilâh mı yaptı? Muhakkak bu* {tevhîd} *çok şaşılacak bir şeydir* (Sâd, 38/5) demişlerdi.

Sonra Allah has velîleri hakkında buyuruyor ki:

> *...Allah dilediği kimseyi buna seçer* {yani, dilediği kimseleri özel olarak dîni için seçer} *ve O inâbe edeni* {yani, tevbe edip döneni} *buna* {yani, dînine} *hidâyet eder.*

وَمَا تَفَرَّقُوٓا
اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْۜ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ
مِنْ رَبِّكَ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْۜ وَاِنَّ الَّذ۪ينَ اُورِثُوا
الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَف۪ي شَكٍّ مِنْهُ مُر۪يبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذٰلِكَ فَادْعُۚ
وَاسْتَقِمْ كَمَٓا اُمِرْتَۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَهُمْۚ وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَٓا
اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتَابٍۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ بَيْنَكُمْۜ اَللّٰهُ رَبُّنَا
وَرَبُّكُمْۜ لَنَٓا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْۜ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْۜ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَاۚ وَاِلَيْهِ الْمَص۪يرُۜ ﴿١٥﴾

> 14. *Onlar ancak kendilerine ilim* {yani, açıklama} *geldikten sonra aralarındaki ihtiras sebebi ile ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden belirli bir süreye* {yani, Kıyâmet Günü'ne} *kadar bir söz geçmiş olmasaydı* {yani, ey Muhammed, eğer âhirette ayırt edici hükmü vereceğine ve azablarının erteleneceğine dair bir söz geçmemiş olsaydı} *elbette aralarında* {yani, îmân edenler ile kâfir olanlar arasında} *hüküm verilirdi* {yani, eğer böyle olmasaydı, yalanlamaları ve ihtilafa düşmeleri üzerine dünyada iken üzerlerine azab inerdi}. *Onlardan* {yani, Nûh, İbrâhîm, Mûsâ ve Îsâ kavminden} *sonra kendilerine kitab miras verilenler de* {yani, kitaba mirasçı kılınan Yahudiler ve Hıristiyanlar da} *muhak-*

kak ondan yana {yani, ellerinde bulunan kitab hakkında} *şüphe ve tereddüt içindedirler.*

15. *İşte sen* {ey Muhammed, Ehl-i Kitab'ı} *buna* {yani, tevhîde} *davet et ve emrolunduğun gibi* {tevhîd ile} *dosdoğru ol* {yani, öylece devam et}...

Zümer sûresindeki, *O halde dîni yalnız O'na hâlis kılarak Allah'a ibâdet et* (ez-Zümer, 39/2) buyruğuna benzemektedir.

...{Davette bulunmayı terk etmek hususunda} *onların hevâlarına uyma* {çünkü Ehl-i Kitab o'nu kendilerinin dînine davet etmişlerdi}. {Ehl-i Kitab'a da} *de ki: "Ben Allah'ın indirdiği bütün kitablara îmân ettim* {yani, Kur'ân'ı, Tevrât'ı, İncîl'i, Zebur'u tasdik ettim}. *Aranızda* {yani, Ehl-i Kitab arasında –söz söylediğim takdirde–} *adalet yapmakla emrolundum* {yani, ben Allah'ın kitabında bana verdikleri ile adaletli olanı yaparım. –Adalet ise o'nun kendilerini dînine davet etmesidir–}. *Allah bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de sizedir* {yani, izlediğimiz dîn bize, izlediğiniz dîn de sizedir}. *Bizimle sizin aranızda* {ey Ehl-i Kitab, dîn hususunda} *bir hüccet* {yani, husumet} *yoktur"...*

Tevbe sûresindeki kıtal âyeti bunu neshetmiştir.[2]

...*"Allah* {âhirette} *hepimizi bir araya toplayacak* {ve bize de, size de amellerinize göre karşılık verecektir}, *dönüş yalnız O'nadır."*

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾
اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ
لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾

16. *O'nun* {yani, Allah'ın} {îmâna dâir} *çağrısı kabul edildikten sonra Allah hakkında tartışanların* {yani, davalaşanların: Nebî henüz Mekke'de iken o'nun yanına gelen Yahudilerin} *delilleri*

2 Bkz. et-Tevbe, 9/5.

Rabb'leri nezdinde bâtıldır {yani, Yahudilerin Müslümanlara, “Dînimiz dîninizden, nebîmiz de nebînizden faziletlidir” diyerek kendi dînlerinin İslâm dîninden daha faziletli olduğunu iddia etmeleri esnasında ileri sürdükleri delilleri bâtıldır}. *Onların üzerine* {Allah'tan} *bir gazab ve onlar için çok şiddetli bir azab vardır.*

17. *Allah hakk ile kitabı ve mizanı* {yani, adaleti} *indirendir* {yani, O kitabı boşuna ve amaçsız indirmemiştir}. {Ey Muhammed} *ne bilirsin Sâ‘at* {yani, kıyâmet} *belki de yakındır.*

Nebî (s.a) Sâ‘atten söz etti. Yanında Ebû Fatıma b. el-Bahterî, Ferkad b. Sumâme ve Safvân b. Ümeyye de vardı. Bunlar Nebî'ye (s.a), –Sâ‘ati yalanlamak amacıyla– “Sâ‘at ne zaman gerçekleşecek?” diye sordular. Bunun üzerine Allah, *Ne bilirsin Sâ‘at belki de yakındır* buyurdu.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا
وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا
إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ اللَّهُ
لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ
﴿١٩﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ
كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ
مِنْ نَصِيبٍ ﴿٢٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ
يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ
وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ
مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾

18. *Ona* {yani, Sâ‘ate} *îmân etmeyenler* {yani, onu tasdik etmeyenler –ki az önce zikredilen üç kişidir–}, {kıyâmetin kopması

sırasında meydana gelecek şeylerden korkmadıkları için} *onun çabucak gelmesini isterler. Îmân edenler* {yani, Bilâl ve arkadaşları} *ise ondan yana korku içindedirler.* {Bunlar Nebî'nin (s.a) kıyâmet hakkında söylediklerini tasdik ettiler, her ne kadar bunlar kıyâmet esnasında neler ile karşılaşacaklarını bilmiyor iseler de} *onun hiç kuşkusuz hakk olduğunu* {yani, Sâʻatin mutlaka kopacağını} *bilirler...*

Sonra Sâʻate îmân etmeyenleri söz konusu ederek buyuruyor ki:

...Bilin ki o Sâʻat hakkında tartışanlar {yani, az önce zikredilen üç kişi Kıyâmet hakkında şüphe etmektedirler}. *Elbette (onlar) uzak* {yani, sürüp giden} *bir sapıklık içindedirler.*

19. *Allah* {iyileriyle, kötüleriyle} *kullarına çok lütufkârdır* {yani, onları açlıktan helâk etmez}...

Zira, *Biz o azabı az bir süre açıp kaldıracağız...* (ed-Duhân, 44/15) buyurmuştur.

...Dilediğine rızık verir. O {Bedir'de onları helâk etme gücüne sahib} *kavidir,* {onlardan intikam almak hususunda} *azîzdir.*

20. *Kim* {güzel ameli ile} *âhiret ekinini* {yani, iyilerden: Bilâl ve arkadaşlarından kim güzel ameliyle âhiret sevâbını} *isterse, onun ekinini* {yani, amelini} *arttırırız. Kim de* {günahkârlardan: yukarda sözü geçen üş kişiden olup ameli ile} *dünya ekinini isterse, kendisine ondan az bir şey veririz, âhirette* {yani, cennette} *ise onun için hiçbir pay* {yani, nasîb} *yoktur.*

Sonra, *Kim bu âcileyi* {yani, dünyayı} *isterse Biz de burada istediğimiz kimseye dilediğimizi çabucak veririz* (el-İsrâ, 17/18) buyruğu, bu âyeti neshetti.[3]

---

3 Zikri geçen âyetlerden birinin diğerini neshettiği iddiası, hayret vericidir. Oysa her iki âyette de, kim şöyle yaparsa ona böyle yaparız anlamında bir şart ve bu şartın cevabı söz konusudur. Dolayısıyla anlamları birbirlerine paralel olan bu âyetler arasında nesh bulunduğu söylenemez. Kaldı ki neshi kabul edenlerin nesh için öngördüğü şartlardan biri de, âyette söz konusu edilen hükümlerin uhrevî, gaybî ve ahlâkî ya da kıssalara ait olmayıp, teşrii hükümlere ait olmasıdır. Bu bu âyetlerde ise böyle bir şart söz konusu değildir. (Çeviren)

21. *Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri* {yani, Mekke kâfirlerinin uydurma ilâhları Allah'ın izin vermediği hususları} *kendilerine dînden şeriat yapan* {yani, sünnet/kanun olarak koyan} *ortakları mı vardır? Eğer* {Allah'tan âhirette onları azablandıracağına dâir ayırt edici} *bir söz* {yani, bu vâde} *olmasaydı, muhakkak aralarında hüküm verilmişti* {yani, dünyada azab üzerlerine inmişti}. *Doğrusu zâlimler* {yani, müşrikler} *için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra Allah mü'minlerle kâfirlere, âhirette karar kılacakları yeri haber vermek üzere buyuruyor ki:

22. *Kazandıkları şeylerden* {yani, şirkten} *ötürü zâlimleri korkuya düşmüş görürsün. Halbuki o* {yani, az önce söz konusu edilen azab} *tepelerine inecektir. Îmân edip, sâlih amel işleyenlere gelince, onlar cennetlerin bahçelerindedir. Onlar için Rabb'leri yanında istedikleri her şey vardır. İşte bu* {yani, cennet nimetlerinden söz konusu edilenler} *büyük fazlın [lütuf ve ihsanın] ta kendisidir.*

ذٰلِكَ الَّذ۪ي يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
قُلْ لَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى وَمَنْ يَقْتَرِفْ
حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ ف۪يهَا حُسْنًا اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ اَمْ
يَقُولُونَ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَاِنْ يَشَاِ اللّٰهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ وَيَمْحُ
اللّٰهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِه۪ اِنَّهُ عَل۪يمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

23. *İşte Allah'ın îmân edip* {yani, tasdik edip} *sâlih ameller işleyen kullarına müjdelediği şey budur* {yani, cennetin söz konusu edilen nimetleridir}. *De ki: "Ben sizden buna* {yani, îmân etmenize} *karşılık bir ecir istemem; akrabalıkta sevgiden başka"* {yani, sadece akrabalık bağını gözetmenizi ve bana uymanızı, bana eziyet emekten vazgeçmenizi istiyorum}...

Sonra, *De ki: "Sizden istediğim herhangi bir ecir varsa o sizin olsun..."* (Sebe, 34/47) âyeti bunu neshetmiştir.[4]

4 Muhakkikin de bu ve benzeri vesilelerle sık sık belirtme ihtiyacı hissettiği gibi bu âyetler arasında nesh yoktur. Bir önceki nota da bakınız. (Çeviren)

...Kim bir hasene kazanırsa {yani, kim tek bir iyilik yaparsa} *Biz de kendisine onun güzelliğini arttırırız* {yani, tek bir haseneyi onun için on kat ve daha fazlasıyla katlandırırız}. *Muhakkak Allah* {böylelerinin günahlarını bağışlayan} *gafûrdur,* {onların bir hasenesini on kat ve daha fazlasıyla mükâfaatlandırdığı için pek az iyiliklerini dahi mükâfaatlandıran} *şekûrdur.*

24. *Yoksa onlar* {yani, Mekke kâfirleri}, {Kur'ân'ın Allah tarafından olduğunu söyleyen Muhammed için} *"Allah'a yalan iftira etti" mi diyorlar?...*

Onların bu sözleri ve kendisini yalanlamaları Nebî'ye (s.a) ağır geldiğinden Allah buyuruyor ki:

...Allah dilerse senin kalbine mühür vurur {yani, senin kalbine sebat verir ve onların, "Muhammed yalancı ve iftiracı biridir" şeklindeki sözlerinden dolayı kalbine herhangi bir zorluk ve sıkıntı girmez}. *Ve Allah* {dilerse} *bâtılı* {yani, onların senin yalancı ve iftiracı olduğuna dâir sözlerinin kalbindeki etkisini} *mahveder ve* {Allah} *hakk olanı* {yani, İslâm dînini} *kelimeleri* {yani, sana indirdiği Kur'ân} *ile gerçekleştirir. Çünkü O göğüslerin özünü* {yani, kalbleri} *çok iyi bilendir* {yani, O Muhammed'in (s.a) kalbinde, onların o'nu yalanlamalarından ötürü var olan hüznü, kederi çok iyi bilir}.

وَهُوَ الَّذٖى يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّـَٔاتِ
وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجٖيبُ الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَيَزٖيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدٖيدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ
بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِى الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ
مَا يَشَٓاءُ اِنَّهُ بِعِبَادِهٖ خَبٖيرٌ بَصٖيرٌ ﴿٢٧﴾

25. *O kullarından tevbeyi kabul eden, kötülükleri affeden* {yani, kendisinden tevbe ettikleri şirki bağışlayan} *ve* {hayır ya da şer olsun} *ne işlemekte olduğunuzu bilendir.*

26. *Îmân edip sâlih amel işleyenlere icabet eder ve onlara lütfundan daha fazlasını da verir.* {Mekke ehlinden} *kâfirlere gelince, onlar için* {asla dinmeyen kesintisiz} *şedid bir azab vardır.*

27. *Eğer Allah kullarına* {bir saat için dahi} *rızkı yaysaydı* {yani, genişletseydi} *yeryüzünde elbette azgınlık* {yani, isyan} *ederlerdi...*

Buyrukta takdim vardır.

...Fakat O dilediğini bir kader ile indirir, muhakkak O kullarına habîrdirdir {yani, onların hallerinden haberdardır}, *basîrdir.*

وَهُوَ الَّذ۪ي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ
مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَم۪يدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنْ
اٰيَاتِه۪ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَثَّ ف۪يهِمَا مِنْ دَٓابَّةٍ وَهُوَ
عَلٰى جَمْعِهِمْ اِذَا يَشَٓاءُ قَد۪يرٌ ﴿٢٩﴾ وَمَٓا اَصَابَكُمْ مِنْ مُص۪يبَةٍ فَبِمَا
كَسَبَتْ اَيْد۪يكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَث۪يرٍ ﴿٣٠﴾ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُعْجِز۪ينَ
فِي الْاَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَص۪يرٍ ﴿٣١﴾

28. *O ümitsizliğe düşmelerinden sonra ğaysı* {yani, Mekke'de yedi yıl süren yağmur kıtlığından sonra yağmuru} *indiren ve rahmetini* {yani, yağmur sayesinde nimetini} *yayandır. O* {mü'minler için} *velîdir,* {onlara yağmur yağdırdığı için mahlukatı nezdinde övülen} *hamîddir.*

29. *Göklerle yerin yaratılışı ve onlarda yaydığı her bir canlı* {yani, göklerdeki melekler ve yeryüzündeki çeşitli mahlukat} *O'nun âyetlerindendir* {yani, Rabbin tevhîdini ve sanatını –Kendisini görmeseniz dahi– kendileriyle bileceğiniz alâmetlerindendir} *ve O dilediği zaman* {âhirette} *onları toplamaya kadir olandır.*

30. *Size isabet eden her musibet* {yani, dünyada mü'minlere gelen her belâ, hatta damarın seğirmesi, değneğin deriyi çizmesi, taşın yaralaması, ayağın tökezlemesi ve daha büyük her bir şey} *ellerinizle kazandıklarınız* {yani, ma'siyetleriniz} *sebebi iledir.* {Günahların pek} *çoğunu da affeder* {yani, görmezden gelir ve dünyada bunlardan ötürü cezalandırmaz}.

Bize ‘Abdullâh tahdis edip dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Ebû Sâlih dedi: Bize ulaştığına göre Nebî (s.a) şöyle buyurmuştur: “Allah'ın affettiği daha çoktur.”

Yine (Ebû Sâlih) dedi: ‘Bana ulaştığına göre Nebî (s.a), “Allah'ın affettiği, âhirette cezalandırmadığı şeylerdir” buyurmuş, sonra, *Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür…* (en-Nisâ, 4/123) âyetini okumuş.’

Dedi: Bu iki âyet dünyada mü’minler içindir.

31. *Siz yeryüzünde* {kötü amelleriniz ile} *âciz bırakabilecekler* {yani, kaçarak Allah'tan kurtulabilecekler} *değilsiniz* {yani, Allah mutlaka kötü amellerinizin cezasını verecektir}. *Sizin Allah'tan başka ne bir velîniz* {yani, size fayda sağlayacak bir yakınınız}, *ne de bir yardımcınız* {yani, Allah'ın azabına karşı sizi koruyacak kimseniz} *vardır.*

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٣٢﴾ إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ
فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾
أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا
مَا لَهُمْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَمَا
عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

32. *Denizde alemler gibi akıp giden* {gemi}*ler de O'nun âyetlerindendir* {yani, Kendisini görmeseniz bile yarattıklarıyla tevhîdini bilmenizi sağlayan alâmetlerinden birisi de, rüzgârlarla denizde alemler [dağlar] gibi akıp giden gemilerdir. –Allah denizdeki gemileri, karadaki dağlara benzetmektedir–}.

33. *Dilerse rüzgârı durdurur da* {o gemiler} *onun üstünde akmaksızın* {yani, suyun üstünde oldukları yerde} *kalırlardı. Kuşkusuz ki bunlarda* {yani, akıp gittiklerinde de, durduklarında da gemilerde} {Allah'ın emirleri üzerinde} *çokça sabır gösteren ve* {bu nimet dolayısıyla Allah'a çok şükreden} *şekûr herkes için âyetler* {yani, ibretler} *vardır.*

34. *Yahut kazandıkları* {yani, işledikleri şirk} *sebebi ile onları helâk eder* {yani, o gemileri telef eder}. *Bir çoğunu* {yani, günahların pek çoğunu} *da affeder* {ve böylelikle suda boğulup helâk olmaktan onları kurtarır}.

35. *Ta ki âyetlerimiz hakkında tartışanlar, kendileri için kaçacak* {yani, kurtulacak} *bir yer olmadığını bileler.*

36. *Size verilmiş herhangi bir şey dünya hayatının* {kendisiyle kısa bir süre yararlanacağınız} *metâıdır. Allah'ın nezdindekiler ise îmân edip, Rabb'lerine tevekkül edenler* {yani, güvenenler} *için* {dünyada size verilenlerden} *daha hayırlı ve daha kalıcıdır* {yani, daha süreklidir}.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ
يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ
شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ
الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ
عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾
وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤١﴾
إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ
ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ
وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾

37. *Onlar ki büyük günahlardan* {yani, sonu ateş olan her günahtan} *ve fuhşiyâttan* {yani, dünyada ceza olarak hadd uygulanan günahlardan} *uzak dururlar. Öfkelendiklerinde de bağışlarlar* {yani, zulmedenleri cezalandırmayıp, öfkelerini yenerek affederler}.

Buyruk, Mekke'de iken kendisine ağır sözler söylenmesi üzerine

Ömer b. el-Hattâb b. Nufeyr b. ‘Adi'l-’Uzzâ b. Farat b. Vâzih b. Adiy b. Luey hakkında inmiştir. İşte, *Îmân edenlere de ki: “Allah'ın günlerini ummayanlara mağfiret etsinler”* {yani, onların kusurlarını bağışlasınlar} (el-Câsiye, 45/14) âyeti bunu ifade etmektedir.

38. {Îmân hususunda} *Rabb'lerinin çağrısını kabul edenler, namazı ikame edenler* {yani, beş vakit namazı eksiksiz kılanlar –Ensâr hakkında inmiştir– ve ona devam edenler}, *işleri aralarında şûrâ ile olanlar,...*

İslâm'dan ve Nebî'nin (s.a) Medine'ye hicretinden önce aralarında çıkan herhangi bir mesele veya yapacakları herhangi bir iş için toplanırlar, aralarında danışırlar ve danışma sonucu varılan kararı kabul ederlerdi. Allah bu sebeble onlardan hayırlı bir şekilde söz edip onları övmektedir.

...ve kendilerine verdiğimiz rızıktan {yani, mallardan} *Allah'a itaat yolunda infak edenler.*

39. *Ve onlar kendilerine bağy* {yani, zulüm} *isabet ettiğinde birbirlerine yardım edenler* {yani, yaralı olan kimse zâlime karşı yardım alır ve ona kısas yapar}.

40. *Bir kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür* {yani, yaralanan kimse tıpkı yaralayanın kendisine yaptığı gibi ona kısas uygular ve ondan fazlasını istemez}. *Kim affedip* {yaralıyı terk ederek, ona kısas uygulamaz} *ıslâh ederse* {yani, amelini düzeltirse –buna göre affetmek sâlih amellerdendir–} *artık onun ecri* {yani, yaptığının karşılığı} *Allah'a aittir. Şüphe yok ki O zâlimleri* {yani, öncelikle zulmü başlatıp, onu işlemek cesaretini gösterenleri} *sevmez.*

41. *Kim de zulme uğradıktan sonra intikamını alırsa* {yani, yaralı intikam alıp yaralayana kısas uygularsa}, *işte onların* {yani, yaralayan kimselerin} *aleyhine bir yol* {yani, yaralayandan intikamını aldığı için ona haksızlık edip, saldırmayı gerektiren bir sebeb} *yoktur.*

42. *Ancak insanlara zulmedenler, yeryüzünde haksız yere bağyedenler* {yani, orada ma‘siyetler işleyenler} *aleyhine yol* {yani, onlara karşılık vermek} *vardır. İşte bunlar için elîm* {yani, can yakıcı} *bir azab vardır.*

Sonra sabredip affetmenin Allah tarafından daha çok sevilen bir iş olduğunu ve kendileri için bunun daha faydalı olduğunu açıklıyor, arkasından da tekrar yaralayanı söz konusu ederek buyuruyor ki:

43. *Bununla beraber kim de sabreder* {yani, kısas uygulamaz} *ve mağfiret eder* {yani, affeder} *ise muhakkak bu* {yani, sabır ve affediş}, *üzerinde kararlılıkla durulmaya değer işlerdendir* {yani, Allah'ın emretmiş olduğu hakk işlerdendir}.

44. *Allah kimi* {hidâyetten uzaklaştırıp} *dalâlete düşürürse, artık onun için hiçbir velî* {yani, Allah'ın hidâyetten saptırdığı kimse için kendisini Allah'ın dînine hidâyet edecek bir yakın} *olmaz...*

Benzeri bir buyruk da Câsiye sûresindedir.

...Azabı gördüklerinde {âhirette} *zâlimlerin* {yani, müşriklerin} *"Acaba geri dönüşün* {yani, tekrar dünyaya gelmenin} *bir yolu var mı?" dediklerini görürsün.*

وَتَرٰيهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ
مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّۜ وَقَالَ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا
اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ اَلَٓا اِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ
مُقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَٓاءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ
وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍۜ ﴿٤٦﴾ اِسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ
مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللّٰهِۜ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَاٍ
يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ ﴿٤٧﴾

45. *Onları ona* {yani, ateşe} *arzolunduklarında, zilletten boyunlarını bükmüş, göz ucuyla gizlice baktıklarını* {yani, fark ettirmemeye çalışarak gizliden gizliye baktıklarını} *görürsün. Îmân edenler derler* {yani, yalnızca Nebî (s.a) der} *ki:...*

ez-Zümer sûresinde de geçmektedir.

..."Muhakkak hüsrana uğrayanlar Kıyâmet Günü hem kendilerini, hem yakınlarını kaybedenlerdir {yani, kendilerini aldatarak cehenneme gittikleri gibi, ailelerini ve yakınlarını da cennette bırakanlar ve böylelikle yakınları başkalarına ait olanlardır.

–Eğer cennete girmiş olsalardı, yakınları onların olurdu, fakat cehenneme girdikleri için cennette bulunanlardan mahrum kalırlar ve yakınları da başkalarına ait olur–}. *Haberiniz olsun ki muhakkak zâlimler* {yani, müşrikler} *mukîm* {yani, yakalarını asla bırakmayan devamlı} *bir azab içindedirler.*"

Benzeri bir buyruk da Rûm sûresindedir.

46. *Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir velîleri olmaz* {yani, onların Allah'tan gelecek azaba karşı kendilerini koruyacak yakınları olmaz}. *Allah'ın* {hidâyetten uzaklaştırıp} *dalâlete düşürdüğü kimselerin* {hidâyete giden} *bir yol bulmalarına imkân yoktur.*

47. *Allah'tan geri çevrilmesi* {yani, Kıyâmet Günü geldiği takdirde kimsenin geri çevirme gücü bulması} *mümkün olmayan bir gün gelmezden önce Rabbinizin* {îmân: tevhîd} *davetine icabet edin...*

Sonra o günkü durumlarını haber vermek üzere buyuruyor ki:

...O günde sizin sığınacak {yani, sizi azabtan koruyacak} *bir yeriniz de olmaz,* {azabtan yana} *bir mekriniz de olmaz.*

فَاِنْ اَعْرَضُوا فَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَفِيظًاۜ اِنْ عَلَيْكَ اِلَّا الْبَلَاغُۜ وَاِنَّٓا اِذَٓا اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ
مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَاۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
اَيْدٖيهِمْ فَاِنَّ الْاِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾ لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ
يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُۜ يَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ اِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَٓاءُ
الذُّكُورَۙ ﴿٤٩﴾ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَاِنَاثًاۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَٓاءُ
عَقٖيمًاۜ اِنَّهُ عَلٖيمٌ قَدٖيرٌ ﴿٥٠﴾ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ
يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَرَٓائِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ
رَسُولًا فَيُوحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ عَلِيٌّ حَكٖيمٌ ﴿٥١﴾

48. *Eğer* {hidâyetten} *yüz çevirirlerse, Biz seni onlar üzerine bir hafîz* {yani, gözetleyici} *göndermedik. Sana düşen* {ey Muham-

med} *ancak tebliğdir. Muhakkak Biz insana tarafımızdan bir rahmet* {yani, yağmur} *tattırdığımızda* {yani, ona tarafımızdan bir rahmet/yağmur değdiğinde –İbn Mes'ûd'un kıraatinde, "Muhakkak Biz insanlara tarafımızdan bir rahmet tattırırsak, ondan dolayı sevinirler" anlamındadır–} *bundan dolayı sevinir. Şâyet ellerinin önden gönderdikleri* {küfür} *sebebi ile onlara bir kötülük isabet etse* {yani, yağmur yağmayıp da Mekke kâfirleri kıtlık ve açlıkla karşı karşıya kalsa} *o zaman insan kuşkusuz kefurdur.*

İfadede takdim vardır. Buna göre mana şöyle olur: Rabbinin üzerindeki sıkıntıyı giderme nimetine karşı nankörlük eder.

Benzeri bir buyruk da Rum sûresindedir.[5]

Sonra yüce Rabbimiz zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

49. *Göklerle yerin mülkü yalnız Allah'ındır.* {Rahîmde} *dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler* {yani, kız çocuklar} *ihsan eder, dilediğine de erkek evlat* {yani, aralarında kız olmaksızın oğullar} *ihsan eder.*

50. *Yahut onlara erkekler ve dişiler olarak her ikisinden de verir* {yani, dilerse onlara iki türden de verir; bazan erkek çocukları, bazan kız çocukları olur}. *Dilediğini de kısır bırakır* {hiçbir çocuğu vermez}. *Muhakkak O* {yarattığını bilen} *alîmdir,* {kısır bırakma ve başka hususlarda gücü yeten} *kadirdir.*

51. *Allah bir beşer* {yani, herhangi bir nebî} *ile ancak vahiy yolu ile konuşur...*

Yahudiler Nebî'ye (s.a), "Mûsâ'nın Allah ile konuştuğu ve O'na baktığı gibi, sen de –eğer doğru sözlü isen– niçin Allah ile konuşmuyor, O'na bakmıyorsun? Allah bunları sana vermedikçe biz de sana îmân etmeyiz" dediler. Bunun üzerine Allah, "Ben Mûsâ'ya böyle bir şey yapmadım" deyip *Allah bir beşer* {yani, herhangi bir nebî} *ile ancak vahiy yolu ile konuşur* buyruğunu indirdi.

...{Böylece o da sesini duyar ve vahiy yoluyla kendisine söyleneni iyice anlar} *yahut perde arkasından* {yani, Mûsâ ile olduğu gi-

5 Bkz. er-Rûm, 30/36.

bi} *ya da bir rasûl gönderip izniyle dilediğini vahyeder* {yani, Benden ona bir vahiy gelir, ona emrederim, o rasûl/elçi de vahyi bildirir}. *Kuşkusuz ki O* {mahlukatı üzerinde yüksek olan} *âlidir,* {emrinde} *hakîmdir.*

Nebî'ye (s.a), "Rasûllerin ilki kimdir?" diye sordular. Nebî (s.a) de, "Rasûllerin ilki Âdem'dir" (a.s) buyurdu. Peki, "Rasûller kaç tanedir?" diye sordular. O da, "315 tane, büyükçe bir kalabalık" diye cevab verdi. Kimi nebîler sesi duyup bellemiş, kimi nebîlere de uykuda iken vahiy gelmiştir. Cibrîl, Nebî'ye (s.a) –bir adamın arkadaşının yanına gittiği gibi– beyaz elbiseler giyinmiş, inci ve yakut ile bezenmiş olarak gelirdi. İki ayağı ise yeşilliklere gömülü olurdu.

وَكَذٰلِكَ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ رُوحًا مِنْ اَمْرِنَاۜ مَا كُنْتَ تَدْر۪ي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْا۪يمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْد۪ي بِه۪ مَنْ نَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِنَاۜ
وَاِنَّكَ لَتَهْد۪ٓي اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍۙ ﴿٥٢﴾ صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذ۪ي لَهُ
مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ اَلَٓا اِلَى اللّٰهِ تَص۪يرُ الْاُمُورُ ﴿٥٣﴾

52. *Sana da böylece emrimizden bir rûh vahyettik* {yani, Biz senden önceki nebîlere vahyettiğimiz gibi, sana da emrimizle vahiy gönderdik}.

Allah, kendisinden önceki peygamberleri söz konusu ettikten sonra, *Allah bir beşer ile ancak vahiy ile konuşur* buyruğu ile âyetin sonuna kadar vahyi(n şekillerini) el aldı.

...{Ey Muhammed, sen vahiyden önce} *kitabın da, îmânın da ne olduğunu bilmezdin. Fakat Biz onu* {yani, Kur'ân'ı} *bir nûr* {yani, körlükten kurtaran bir aydınlık} *kıldık. Onunla* {yani, Kur'ân ile} *kullarımızdan dilediğimizi* {dalâletten} *hidâyete iletiriz ve muhakkak ki sen müstakîm bir sırâta hidâyet edersin* {yani, müstakîm bir dîne: İslâm'a davet edersin}.

53. *Allah'ın sırâtına* {yani, dînine} *ki göklerde ne var, yerde ne varsa O'nundur* {yani, O'nun tarafından yaratılmıştır; Onun kullarıdır, O'nun kabzasındadırlar}. *Şunu bilin ki bütün işler Allah'a döner* {yani, bütün yaratılmışların işleri âhirette yalnız

O'na döner. O da onlara amellerinin karşılıklarını verir}. {Allah kulların günahlarını bağışlayan gafûrdur, onlara karşı rahîmdir}.

Mukâtil dedi ki: Meleklerin seyyidi [efendisi] İsrâfîl'dir. O sura üfürecek olan melektir. Enbiyânın seyyidi Muhammed'dir (s.a). Şehîdlerin seyyidi Âdem'in oğlu Hâbil'dir. Müezzinlerin seyyidi Bilâl b. Rebah'tır. Ayların seyyidi Ramazan ayıdır. Günlerin seyyidi Cumadır. Yırtıcı hayvanların seyyidi arslandır. Kuşların seyyidi kartaldır. Davarların seyyidi öküzdür. Yabanilerin seyyidi devedir. Şehirlerin seyyidi Mekke'dir. Beldelerin seyyidi Bekke'dir. Evlerin seyyidi Ka'be'dir. Denizlerin seyyidi Mûsâ'nın denizidir. Dağların seyyidi Tur-ı Sina'dır. Meclislerin seyyidi kıbleye doğru olandır. Namazların seyyidi ise akşam namazıdır.

43. ZUHRUF SÛRESİ

Mekke'de inen Zuhruf sûresi, Kûfiyyûna göre 89 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ اِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَاِنَّهُ ف۪ٓي اُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَك۪يمٌ ﴿٤﴾ اَفَنَضْرِبُ
عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا اَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُسْرِف۪ينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ اَرْسَلْنَا
مِنْ نَبِيٍّ فِي الْاَوَّل۪ينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّا كَانُوا بِه۪
يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿٧﴾ فَاَهْلَكْنَٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَضٰى مَثَلُ
الْاَوَّل۪ينَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَز۪يزُ الْعَل۪يمُ ﴿٩﴾ اَلَّذ۪ي جَعَلَ لَكُمُ
الْاَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ ف۪يهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Mübîn* {yani, içindekiler apaçık olan} *kitab hakkı için.*

3. *Muhakkak Biz onu Arabça bir Kur'ân kıldık* {ki içindeki hükümleri iyice anlasınlar. Şâyet Arabça olmasaydı onu akledip kavrayamazlardı}. *Onu* {yani, içinde bulunanları} *akledesiniz diye.*

4. *Muhakkak ki o ana kitabtadır...*

Mekkelilere diyor ki: "Eğer siz bu Kur'ân'ı yalanlıyor iseniz, şunu bilin ki onun asıl nüshası, kitabın esasını teşkil eden levh-i mahfuzdadır."

...Kendi katımızda {yani, nezdimizde} *pek yücedir, hakîmdir* {yani, bâtıldan uzak muhkemdir, sapasağlamdır}.

5. *Siz müsrif* {yani, müşrik} *bir kavimsiniz diye zikri size bildirmekten vaz mı geçelim?*

Mekkelilere diyor ki: "Siz boşuna indirmiş olduğumuzu iddia edip Kur'ân'ı yalanladığınız için sorgulanmayacağınızı mı zannediyorsunuz?"

6. *Halbuki öncekiler arasında da pek çok nebîler göndermişizdir.*

7. *Onlara* {kendilerini azabla inzâr eden} *bir nebî geldikçe muhakkak onunla* {yani, azab ile, onun üzerlerine ineceği tehdidiyle} *alay ederlerdi.*

8. *Biz* {azab ile yakalama hususunda güçleri bakımından} *onlardan daha çetin olanları dahi helâk ettik. Öncekilerin* {rasûllerini yalanlamaları üzerine cezalandırılmalarına dâir} *misali* {bir benzeri} *daha evvel geçmiştir* {yani, ey Muhammed, helâk bakımından senin ümmetinin durumu da geçmiş ümmetler hakkında uygulanmış olan sünnete uygun olacaktır}.

Allah Nebî'ye (s.a) hitâben diyor ki:

9. *Andolsun ki onlara* {yani, Mekke kâfirlerine}, *"Göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan elbette, "Onları* {mülkünde} *azîz,* {mahlukatını çok iyi bilen} *alîm olan yarattı" diyeceklerdir.*

Sonra Allah vahdâniyetinin bilinmesi için yarattıklarını varlığına delil göstermek üzere buyuruyor ki:

10. *O ki yeri size bir döşek kılmış ve hidâyet bulmanız* {yani, yollarınızı bulup izlemeniz} *için orada size* {gidip geleceğiniz} *yollar açmıştır.*

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا
كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ
لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ
ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ
الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

11. *O gökten belli bir miktar ile bir su* {yani, yağmur} *indirendir. Onunla ölmüş bir beldeyi canlandırdık* {yani, o su ile bitkisi olmadığı için ölü olan bir beldeyi dirilttik –oraya su isabet edince o beldede bitki yeşerdi–}. *İşte siz de* {yerden bitkinin su ile çıkarılması gibi} *böylece çıkarılırsınız.*

12. *Ve O bütün çiftleri* {yani, çeşitleri} *yaratmış ve sizin için gemilerden ve davarlardan* {yani, deve ve inek türünden} *bineceğiniz şeyleri var etmiştir.*

13. *Ta ki onların* {yani, erkeğiyle, dişisiyle develerin} *sırtlarına binip kurulasınız ,sonra onların üzerine yerleşince* {yani, onların sırtları üzerinde "Elhamdulillâh" diyerek} *Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: Bunları* {yani, bu binekleri} *bize musahhar kılan* {yani, itaatkâr kılan, boyun eğdiren} *her türlü eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara takatimiz* {yani, gücümüz} *yetmezdi."*

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا
لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾ وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنسَانَ
لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُم
بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ
وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾ أَوَمَن يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ
فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ﴿١٨﴾ وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ
عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا ۚ أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ
شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُم
مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ آتَيْنَاهُمْ
كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا
آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

14. *Ve yine şöyle diyesiniz: "Ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz."*

15. *O'na kullarından* {yani, meleklerden} *bir parça* {yani, O'na denk olan evlât} *isnâd edip yakıştırdılar* {yani, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" dediler}. *Muhakkak insan* {bu sözleri söylemekle} *apaçık bir kefûrdur* {yani, küfrü apaçıktır}.

Allah onların bu kanaatlerini reddederek buyuruyor ki:

16. *Yoksa O* {yüce Rabb} *Kendisi için yarattıklarından kızlar edinip de oğlanları* {özellikle} *size mi ayırıp seçti?*

Buyrukta bir takdim ve bir soru vardır, yani "O yarattıkları arasından süs içinde yetiştirilmekte olan ve tartışma sırasında açıklayamayanları/kızları mı evlât edindi?"

Sonra Allah önceden söz konusu edilen kızlar hakkında haber vermek üzere buyuruyor ki:

17. *Onlardan birine Rahmân'a mesel olarak* {yani, benzeri diye} *isnâd ettiği şeyin müjdesi verilirse* {yani, onlardan birine dişi evlât müjdesi verildiği takdirde (en-Nahl, 16/58) –çünkü onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" demişlerdi–}, *gam ve kederle dolarak* {yani, üzüntülü bir şekilde} *yüzü simsiyah kesilir* {yani, değişiverir}.

18. *Süs içinde yetiştirilmekte olan* {yani, kadınlarla birlikte süslenerek büyüyen kimseler: kızlar} *ve tartışma sırasında açıklayamayanları mı (evlât edinmiştir)* {yani, sözünü ettikleri bu dişi evlât zayıftır, çaresizdir, tartışma ve savaş esnasında güçsüzdür}.

Sonra Allah onların durumlarını haber vermek üzere buyuruyor ki:

19. *Ve onlar Allah'ın kulları olan melekleri de dişiler kabul ettiler* {yani, böyle nitelendirdiler –çünkü onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" diyorlardı–}...

Allah Nebî'ye (s.a) hitaben soruyor:

...Acaba kendileri onların yaratılışlarına şâhid mi oldular?

Onlara bu husus sorulunca, "Hayır" dediler. Bunun üzerine Nebî (s.a) kendilerine, "Peki onların dişi olduklarını nereden biliyorsunuz?" diye sordu Onlar, "Biz bunu atalarımızdan işittik" dediler ve böylece onların yalan söylemediklerine ve meleklerin dişi olduklarına şâhidlik ettiler. Ancak Allah buyuruyor ki:

...Onların bu şehadetleri {yani, meleklerin Allah'ın kızları olduklarına dâir bu şâhidlikleri dünyada} *yazılacaktır ve* {"Melekler Allah'ın kızlarıdır" diye şâhidlik ettiklerinden ötürü de âhirette bu hususta onlar} *sorgulanacaklardır.*

20. *Ve dediler ki: "Rahmân dilese idi, biz onlara* {yani, meleklere} *ibâdet etmezdik." Onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur* {yani, onlar, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" derken ancak yalan söylemektedirler}. *Onlar ancak hars ediyorlar* {yani, yalan söylüyorlar}.

21. *Yoksa Biz onlara bundan* {yani, Kur'ân'dan} *önce* {Allah'tan başkasına ibâdet edebileceklerine dâir} *bir kitab verdik de şimdi onlar buna mı tutunuyorlar?* {Hayır Biz onlara böyle bir kitab vermedik.}

22. *Aksine* {yani, fakat} *onlar, "Biz atalarımızı bir ümmet üzere bulduk ve gerçekten biz onların izleri üzerinde hidâyete erdirilenleriz" dediler.*

Âyet-i kerîme, el-Velîd b. el-Muğîre, Sahr b. Harb, Ebû Cehl b. Hişâm ve Rabî'a'nın oğulları 'Utbe ile Şeybe hakkında inmiştir ki hepsi Kureyşlidir.

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا
إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قَالَ أَوَلَوْ
جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا
أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ
مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾
وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾
بَلْ مَتَّعْتُ هَٰؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾

23. *İşte böyle, senden önce hangi karyeye bir nezîr* {yani, geçmişte bir rasûl} *gönderdiysek mutlaka oranın mütref olanları* {yani, zorbaları ve ileri gelenleri, –tıpkı Mekke kâfirlerinin söyledikleri gibi–} *"Biz atalarımızı bir ümmet* {yani, millet [dîn]} *üzere bulduk ve muhakkak biz onların izlerine* {yani, amellerine} *uyanlarız" demişlerdir.*

24. *Dedi ki: "Ya ben size atalarınızı* {dîn namına} *üzerinde bulduğunuzdan daha doğrusunu getirdi isem de mi"* {bana uymayacaksınız}? *Onlar* {Nebî'ye (s.a) cevab verip} *dediler ki: "Muhakkak biz sizinle gönderilen şeyleri* {yani, tevhîdi} {inkâr ile} *kâfir olanlarız.*

Sonra geçmiş ümmetleri tekrar söz konusu ederek –ki buna göre buyrukta takdim vardır– buyuruyor ki:

25. *Bunun üzerine Biz de onlardan* {azab ile} *intikam aldık.* {Azabı} *yalanlayanların âkıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak.*

Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ (c.c) Mekke kâfirlerini, Muhammed'i (s.a) yalanlamamaları için geçmiş ümmetlerin azabı ile korkutmaktadır.

26. *Hani İbrâhîm babasına* {yani, babası Azer'e} *ve kavmine demişti ki: "Muhakkak ben sizin ibâdet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım"...*

Sonra İbrâhîm (a.s) –onların [babasının ve kavminin] Allah'ın, rabb'leri olduğunu bilmemeleri hasebiyle– (yaratıcısını,) yüce Rabbimizi istisnâ etti:

27. ...*"Ancak beni yaratan müstesnâ* {yani, O'ndan uzaklaşmıyorum}. *Gerçekten O beni hidâyete kavuşturacaktır"* {yani, dînine iletecektir}.

28. *Böylece onu [o sözü] kendisinden sonra gelecekler arasında* {yani, o'nun zürriyetinde: İbrâhîm'in soyu arasında} *kalacak bir kelime kıldı* {yani, tevhîdin kalıcılığı ile bu söz de kalmaya devam edecektir}. *Belki/umulur ki tekrar* {küfürden îmâna} *dönerler diye.*

Tevhîd [*lâ ilâhe illallâh*=Allah'tan başka ilâh yoktur], Kıyâmet Günü'ne kadar İbrâhîm'in (a.s) zürriyeti arasında kalmaya devam edecektir.

29. *Gerçekten Ben onları* {yani, Mekke kâfirlerini} *ve babalarını kendilerine hakk* {yani, Kur'ân} *ve mübîn bir rasûl* {yani, durumu apaçık ortada olan Muhammed (s.a)} *gelinceye kadar metâlandırdım/faydalandırdım.*

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا
لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ
﴿٣١﴾ اَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ
فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ
بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ
﴿٣٢﴾ وَلَوْلَا اَنْ يَكُونَ النَّاسُ اُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ
بِالرَّحْمٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِنْ فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾

30. *Hakk* {yani, Kur'ân} *onlara gelince, "Bu* {Kur'ân} *bir sihirdir. Muhakkak biz ona kâfir olanlarız"* {yani, ona îmân etmeyenleriz} *dediler.*

Buyruk, Ebû Süfyân b. Harb, Ebû Cehl b. Hişâm ile 'Utbe ve Şeybe hakkında inmiştir.

Sonra el-Velîd b. el-Muğîre şöyle dedi: "Eğer bu Kur'ân hakk olsaydı ya bana ya da Sakifli Ebû Mes'ûd'a –ki asıl adı 'Amr b. 'Umeyr b. 'Avf olup el-Muhtar es-Sakafî'nin dedesidir– inerdi. Allah el-Velîd b. el-Muğîre'nin bu sözleri hakkında şu buyrukları indirdi:

31. *Ve dediler ki: "Bu Kur'ân iki kasabanın* {yani, Mekke ile Taif'in} *birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi* {yani, neden onlardan birine indirilmedi}?

Velîd, şeref itibariyle Mekke halkının en büyüğü, Ebû Mes'ûd da Taif halkının en büyüğü idi.

32. *Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar* {yani, risâletin anahtarları onların elinde de onlar bu anahtarları diledikleri yere mi bırakıyorlar}? {Hayır, o anahtarlar Benim elimdedir; Ben risâlet için kullarım arasından dilediğimi seçerim.} *Dünya hayatında geçimliklerini aralarında Biz paylaştırdık* {yani, el-Velîd ile Ebû Mes'ûd'a verdiğimiz zenginliği Allah nezdindeki üstün değerleri dolayısıyla vermiş değiliz. Aksine bu Allah tarafından aralarında yapılmış bir paylaştırmadır. Sesesine gelince:} *Onla-*

rın bir kısmı {yani, hür olanları} *diğer kısmına* {yani, hizmetçilere ve kölelere} *iş gördürsün diye kimini kimine derecelerle* {yani, zenginlik bakımından farklı üstünlük mertebelerinde} *yükselttik. Rabbinin rahmeti* {olan cennet} *ise onların toplayageldiklerinden* {yani, kâfirlerin ellerindeki mallardan} *hayırlıdır.*

Sonra Allah, nezdinde dünyanın ne kadar değersiz olduğunu söz konusu ederek buyuruyor ki:

33. *Eğer insanlar tek bir ümmet* {yani, küfür üzere tek bir millet [dîn]} *olmayacak olsalardı* {yani, eğer insanlar kâfirlerin hayır ve rızık bakımından bir bolluk içerisinde olduklarını görüp de küfre rağbet etmeyecek olsalardı}, {dünyanın nezdimdeki değersizliğinden ötürü} *Rahmân'a kâfir olanların evlerinin tavanlarını, üzerlerine çıkacakları* {yani, evlerinin damlarına çıkacakları} *merdivenleri gümüşten yapardık.*

وَلِبُيُوتِهِمْ اَبْوَاباً وَسُرُراً عَلَيْهَا يَتَّكِؤُنَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفاً
وَاِنْ كُلُّ ذٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ
لِلْمُتَّق۪ينَ ﴿٣٥﴾ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَاناً فَهُوَ
لَهُ قَر۪ينٌ ﴿٣٦﴾ وَاِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّب۪يلِ وَيَحْسَبُونَ
اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْن۪ي وَبَيْنَكَ
بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَر۪ينُ ﴿٣٨﴾ وَلَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ اِذْ ظَلَمْتُمْ
اَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ
اَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٤٠﴾

34. *Evlerinin kapılarını* {gümüşten yapardık} *ve yaslandıkları tahtlarını* {yani, üzerlerinde uyudukları tahtlarını} *da* {aynı şekilde gümüşten yapardık}.

35. {Sahib olup kullandıkları her bir şeyi} *altından* {yapardık}. *Bunların hepsi* {yani, sözü edilenlerin tümü} *dünya hayatının* {kendisiyle azıcık yararlanabilecekleri} *metâından başka bir şey değildir. Âhiret* {yani, cennet} *ise Rabbinin nezdinde takvâ sahiblerinindir* {yani, özellikle onlarındır}.

36. *Kim Rahmân'ın zikrini görmezden gelirse* {yani, Rahmân'ın zikrine karşı kör olursa}, *Biz ona bir şeytânı musallat ederiz. Artık bu onun* {dünya hayatında} *ayrılmaz arkadaşıdır* {yani, bu arkadaşı ona azgınlığı süsleyip durur}.

37. *Muhakkak bunlar* {yani, şeytânlar} *onları yoldan* {yani, hidâyet yolundan} *alıkoyarlar ve onlar* {yani, Âdemoğulları} *kendilerinin hidâyette olduklarını* {yani, hidâyet yolunda ilerlediklerini} *sanırlar.*

38. *Nihâyet o* {yani, Âdemoğlu ve onun arkadaşı} {âhirette} *Bize geldiğinde* {her ikisi de bir zincire vurulmuş oldukları halde Âdemoğlu arkadaşına: şeytâna} *diyecek ki: "Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar* {yani, yazın senenin en uzun gününün doğuş yeri ile kışın senenin en kısa gününün doğuş yeri kadar} *uzaklık olsaydı." O ne kötü bir arkadaştır* {yani, cehennemde onunla birlikte aynı zincirde ona ne kötü bir arkadaş olacaktır}.

39. *Bugün* {âhirette özür beyân etmek} *size asla fayda vermeyecektir. Çünkü siz zulmettiniz* {yani, dünyada iken şirk koştunuz}. *Elbette siz* {şeytânlardan olan ve sizinle birlikte zincire vurulmuş bulunan arkadaşlarınız ile} *azabta ortaksınız.*

40. *O sağırlara* {yani, îmânı işitmeyen kâfirlere} *sen mi işittireceksin yahut* {îmânı görmeyen} *körlere ve mübîn bir dalâlda* {yani, apaçık bir sapıklıkta} *olanlara sen mi hidâyet vereceksin?*

Buyruk, Mekke kâfirlerinden bir adam hakkında inmiştir.

فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ
فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا
عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ
إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ
تُسْأَلُونَ ﴿٤٤﴾ وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَا أَجَعَلْنَا
مِن دُونِ الرَّحْمَٰنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾

41. *Eğer seni alıp götürsek* {yani, ey Muhammed canını alsak} *dahi kuşkusuz onlardan* {yani, Mekke kâfirlerinden} {senden sonra Bedir günü onları öldürmekle} *intikam alacak Biziz.*

42. *Yahut* {sen hayatta iken} *onları tehdit ettiğimiz azabı* {yani, Bedir'deki azabı} *sana gösteririz, çünkü Biz onlara güç yetirenleriz.*

43. *O halde* {Kur'ân'dan} *sana vahyolunana kuvvetle sarıl, çünkü sen müstakim bir sırat* {yani, dosdoğru bir dîn} *üzeresin.*

44. *Muhakkak o* {Kur'ân} *sana ve senin kavmine* {yani, onlardan îmân edenlere} *bir zikirdir* {yani, bir şeref kaynağıdır}. *Yakında* {yani, âhirette} {onu yalanlayanlar hakkında} *size sorulacaktır.*

45. *Senden önce rasûl olarak gönderdiğimiz kimselere* {yani, kendilerine risâlet verdiklerimize} *sor. Rahmân'dan başka ibâdet edilecek ilâhlar kılmış mıyız* {yani, ey Muhammed, Ehl-i Kitab'tan îmân edenlere sor. Onlara, kendilerini Allah'tan başkasına ibâdete davet eden bir rasûl gelmiş mi}?

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى
بِاٰيَاتِنَٓا اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ فَقَالَ اِنّ۪ي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَم۪ينَ
﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهُمْ بِاٰيَاتِنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾
وَمَا نُر۪يهِمْ مِنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَاۘ وَاَخَذْنَاهُمْ
بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَ
السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَۚ اِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ
﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

46. *Andolsun ki Biz Mûsâ'yı âyetlerimizle* {yani, el ve asâ mucizeleriyle} *Fir'avn'a ve onun melesine gönderdik. "Muhakkak ki ben âlemlerin Rabbinin rasûlüyüm" dedi.*

47. *Onlara âyetlerimizle geldiğinde onlar* {alay etmek ve yalanlamak sûretiyle} *bunlara gülüverdiler.*

48. *Bizim onlara gösterdiğimiz her âyet mutlaka diğerinden daha büyüktü* {yani, el mucizesi, asâ mucizesinden daha büyüktü –beyaz elin güneş parıltısı gibi bir ışığı vardı, gözleri kamaştırıyordu–}...

Mûsâ (a.s) önce asâsını yola bıraktı, sonra da elini koynundan çıkarttı, fakat onlar îmân etmediler.

...Belki dönerler {yani, küfürden îmâna geri dönerler} *diye onları azab ile aldık* {yani, üzerlerine tufanı, çekirgeyi, haşeratı, kurbağaları, kanı saldık, mallarını mahvettik, uzun kıtlık yılları ile karşı karşıya bıraktık}.

49. {Mûsâ'ya,} *dediler ki: "Ey sihirbaz! Bizim için Rabbine du'a et"...*

Ancak o dediklerini yapmadı. "Siz bana sihirbaz diyorsunuz" dedi. A'râf sûresinde de, *Bizim için Rabbine du'a et* (el-A'râf, 7/134) dedikleri belirtilmektedir.

..."Sana olan ahdi gereği {bizden azabı gidermesini iste}. *"Gerçekten biz hidâyet bulanlar* {yani, sana îmân edenler} *oluruz."*

Çünkü Allah Mûsâ'ya (a.s), eğer îmân ederlerse azablarını gidereceğine dâir ahid vermişti. İşte, *Sana olan ahdi gereği* buyruğu buna işâret etmektedir.

Bunun üzerine Mûsâ Rabbine du'a etti, Allah da onların azablarını giderdi, fakat îmân etmediler. İşte şu buyruk bunu anlatmaktadır:

50. *Ama Biz azabı üzerlerinden kaldırınca hemen verdikleri sözü* {yani, Mûsâ (a.s) ile antlaşarak "Şâyet bu azabı bizden kaldırırsan andolsun sana îmân edeceğiz" (el-A'râf, 7/134) sözünü} *bozdular.*

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ
وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا
الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَا أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ
مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلَائِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَاسْتَخَفَّ
قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٤﴾
فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾

51. {Kıbtî olan} *Fir'avn, kavmi arasında* {Kıbtîlere} *seslenip dedi ki: "Ey kavmim!* {Kırk fersaha kırk fersah boyunca} *Mısır mülkü ve altımdan akan şu ırmaklar benim değil mi? Görmez misiniz?"* {Onların böyle bahçeleri ve ırmakları var mıdır?}

Sonra Fir'avn şunları söyledi:

52. *Yoksa ben şu aşağılık olandan* {yani, zayıf ve zelil olan Mûsâ'dan} *ve neredeyse sözünü* {yani, dilindeki ağırlık nedeniyle delilini} *açıklayamayandan daha hayırlı değil miyim?"* {Elbetteki ben o'ndan hayırlıyım.}

Ancak Mûsâ'nın, *Dilimden düğümü çöz* (Tâ-Hâ, 20/27) demesi üzerine Allah bu düğümü çözmüştü. Çünkü Allah, *İstediğin sana verildi ey Mûsâ* (Tâ-Hâ, 20/36) buyurmuştur.

Fir'avn devamla şunları söyledi:

53. *Hem* {eğer rasûl olduğu iddiasında doğru söylüyor ise, o'nu gönderen Rabbi tarafından} *üzerine altın bilezikler bırakılmalı yahut o'nunla birlikte* {yerine getirmek üzere gönderilmiş olduğu görevinde o'na yardım etmek üzere} *melekler gelmeli değil miydi?"*

54. *Kavmini* {yani, Kıbtîleri} *böylece hafife aldı. Onlar da* {yalanlama hususunda} *ona itaat ettiler...*

Çünkü o onlara, *Ben size ancak gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğru yoldan başkasına iletmiyorum* (el-Mü'min, 40/40) demiş, onlar da kendilerine emrettiği hususta ona itaat etmişlerdi.

...Çünkü onlar fâsıklar {yani, isyankârlar} *topluluğu idi.*

55. *Nihâyet onlar Bizi eseflendirince* {yani, öfkelendirince, gazablandırınca} *kendilerinden intikam aldık ve onların hepsini suda boğduk* {da onlardan kimse kurtulamadı}.

فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِلْآخِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ
مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ
مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا
عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَاءُ
لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

56. *Böylece onları sonra gelenler için* {azab edilip geçmiş} *bir selef ve* {kendilerinden sonra gelenler için ibret alınacak} *bir mesel kıldık.*

57. *Meryem oğlu bir misal olarak verilince, hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp çağrışmaya* {yani, ‘Abdullâhb. ez-Zibarî ile sözü edilen o birkaç arkadaşının Îsâ'yı (a.s) söz konusu etmesini beğenerek gülmeye} *koyuldu.*

Söz konusu mesel, onların “Melekler Allah'ın kızlarıdır” şeklindeki iddialarıdır. Şöyle ki: Nebî (s.a) bir gün Mescid-i Haram'a girdi, Ka‘be'nin etrafında 360 put vardı. Mescidde de Kureyş'in Sehmoğulları'ndan el-‘As b. Vail, Kays'ın oğulları el-Hâris ile Adiy bulunuyordu. Nebî (s.a) onlara, *Gerçekten siz, Allah'tan başka ibâdet ettiklerinizle cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz* (el-Enbiyâ, 21/98) buyruğu ve devamındaki iki âyeti sonuna kadar okudu. Sonra Safa kapısına doğru çıkıp gitti. Müşrikler bu söze daldılar. Yine Sehmoğulları'ndan ‘Abdullâh ez-Zibarî gelerek, “Bu konuştuklarınız nedir?” diye sordu. Ona, Muhammed'in (s.a) kendileri ve ilâhları hakkında söylediklerini aktardılar. Bunun üzerine‘Abdullâhb. ez-Zibarî dedi ki:

— Ey Muhammed! Bu sadece bize ve bizim ilâhlarımıza ait bir husus mudur yoksa bizim ve ilâhlarımızın yanısıra bütün toplumlara ve ilâhlarına ait genel bir husus mudur?” Nebî (s.a) şöyle buyurdu: “Bu hem sizin için, hem ilâhlarınız için, hem de diğer bütün ümmetler ve onların ilâhları için söz konusudur.”

‘Abdullâh dedi ki:

— “Ka‘be'nin Rabbi adına yemîn ederim ki, bu tartışmada yenik düşürdüm seni, çünkü sen Meryem oğlu Îsâ'nın bir nebî olduğunu iddia ediyor, o'ndan ve annesinden hayırla söz ederek övüyorsun? Şunu da biliyorsun ki, Hıristiyanlar her ikisine de ibâdet ediyorlar. ‘Uzeyr'e de ibâdet ediliyor, meleklere de ibâdet ediliyor. Eğer bunlar cehennemde olacaklarsa, biz de onlarla birlikte olmaya razıyız.”

Bunun üzerine Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Hayır.

Bu sefer ‘Abdullâh dedi ki:

— Sen bu hükmün bizim ve tanrılarımızın yanısıra diğer bütün ümmetlerle onların tanrıları için de geçerli olduğunu iddia etmedin mi? Ka‘be'nin Rabbine yemîn ederim ki, tartışmada seni yenik düşürdüm.

Bu sözler dolayısıyla güldüler. Bunun üzerine Allah, *Kuşkusuz kendileri için daha önceden tarafımızdan iyilik takdir edilmiş olanlar var ya, işte onlar oradan uzaklaştırılmışlardır* (el-Enbiyâ, 21/101) buyruğu ile, *Meryem oğlu bir misal olarak verilince hemen senin kavmin bundan dolayı bağrışıp, çağrışmaya* {yani, ‘Abdullâhb. ez-Zibarî ile sözü edilen o birkaç arkadaşının Îsâ'yı (a.s) söz konusu etmesini beğenerek gülmeye} *koyuldu* buyruğunu indirdi.

58. *Ve dediler ki: "Bizim ilâhlarımız mı hayırlı, yoksa o mu"* {yani, Îsâ mı}? {Îsâ'ya ibâdet edildiğinden ötürü bizim ilâhlarımız ondan hayırlı olamaz.[1]} {Fakat onlar} *bunu sana ancak tartışmak üzere darbettiler* {yani, Îsâ'yı sana söz konusu etmelerinin tek sebebi, o'nu ileri sürerek seninle tartışmaktır}. *Hatta onlar düşmanlığı yol edinmiş bir topluluktular.*

59. *O* {yani, Îsâ (a.s)} *ancak kendisine* {nübüvvet ile} *nimet verdiğimiz bir kuldur ve Biz onu İsrâîloğulları'na bir mesel kıldık* {yani, o babasız olarak doğduğu için ibret alsınlar diye o'nu bir âyet/alâmet ve ibret kıldık}.

60. *Eğer dilese idik sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik* {de onlar sizden sonra yerinize gelenler olurlardı}.

Sonra tekrar az önce söz konusu edilen Îsâ'ya (a.s) dönerek buyuruyor ki:

وَاِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِۜ هٰذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقٖيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُۚ اِنَّهُ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُبٖينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ عٖيسٰى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ
قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذٖي تَخْتَلِفُونَ فٖيهِۚ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطٖيعُونِ ﴿٦٣﴾

61. *Kuşkusuz ki o* {yani, o'nun/Îsâ'nın semâdan nüzûlü/inişi} *Sâ‘atin bir ilmidir* {yani, Kıyâmet için bir alâmettir}.

---

1 Muhakkikin de belirttiği gibi cümle tutarlı ve sağlam kurulmamıştır. İbareden kasıt şu olabilir: Îsâ'ya da, bizim ilâhlarımıza da ibâdet edildiğine göre, Îsâ'ya azab edilmeyip bizim ilâhlarımıza azab edilmesini gerektiren ne olabilir ki? (Çeviren)

Îsâ, Beytu'l-Makdis'teki Efîq denilen bir tepenin üzerine inecektir. Üzerinde kırmızıya boyanmış üst ve alt olmak üzere iki elbise, saçları yağlanmış, beraberinde de bir harbe bulunduğu halde inecektir. Elindeki o harbe ile Deccal'i öldürecektir.

...*Onda* {yani, Sâ'atin: Kıyâmetin gerçekleşeceği hakkında} *şüpheye düşmeyin. Bana uyun, bu müstakim bir sırattır.*

62. *Şeytan sizi* {hidâyetten} *asla alıkoymasın. Çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır.*

63.*Îsâ onlara* {yani, İsrâîloğulları'na} *beyyinelerle* {yani, İncîl ile} *geldiğinde dedi ki: "Muhakkak ben size hikmeti* {yani, içinde helâl ve harama dâir açıklamaların bulunduğu İncîl'i} *getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz* {helâl ve harama dâir} *bazı şeyleri size açıklayayım diye geldim"...*

Onlara daha önce haram kılınmış yağlar, etler ve her tırnaklının durumunu açıklayarak, artık bunların İncîl'de kendilerine helâl kılınmış olduğunu, fakat Cumartesi ile ilgili hükmü uygulamaya devam etmeleri gerektiğini bildirdi.

...*Artık Allah'a karşı takvâlı olun* {yani, O'ndan başkasına ibâdet etmeyin} *ve bana* {yani, size verdiğim ve sizin de hayrınıza olan emirlerime} *itaat edin"* {Çünkü Allah'ın hiçbir ortağı yoktur}...

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ
هَٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ
مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾
هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾ الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا
الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾

64. ...*"Gerçek şu ki Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde yalnız O'na ibâdet edin* {yani, O'nu tevhîd edin}. *Bu* {yani, tevhîd} *müstakim bir sırattır"* {yani, dîndir}.

65. *Sonra ahzâb* {yani, Nasturiler, Mâr-Ya‘kûbîler ve Melkâniler} *kendi aralarında* {dîn ile ilgili olarak} *anlaşmazlığa düştüler...*

Bunlar Îsâ (a.s) hakkında kendi aralarında hiziplere [fırkalara] ayrıldılar. Nasturiler, “Îsâ Allah'ın oğludur”; Mâr-Ya‘kûbîler, “Kuşkusuz Allah Meryem oğlu Îsâ'nın kendisidir”; Melkâniler ise, “Allah üçün üçüncüsüdür” dediler.

...Elîm bir günün {yani, Kıyâmet Günü'nün –bu güne elîm demesinin sebebi ise, oldukça şiddetli ve çetin olmasıdır–} *azabından dolayı zulmedenlerin* {yani, Îsâ hakkında sözü edilen kanaatleri ortaya koyanların} *vay haline!*

Sonra tekrar Kureyş kâfirlerini söz konusu ederek buyuruyor ki:

66. *Onlar farkında olmayarak* {yani, geldiğini fark etmeksizin} *Sâ‘atin* {yani, Kıyâmetin} *ansızın kendilerine gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?*

67. O günde {yani, âhirette}, {dünyada iken} *dost olanlar birbirlerine düşmandır; takvâ sahibleri* {yani, muvahhidler} *müstesnâ.*

Âyet, Ümeyye b. Halef el-Cumahî ve ‘Ukbe b. Ebî Muayt hakkında inmiştir ki her ikisi de öldürülmüştür. Şöyle ki: ‘Ukbe, Nebî (s.a) ile birlikte oturup kalkar, o'nun konuşmalarını dinlerdi. Kureyşliler dediler ki:

— ‘Ukbe, dîninden döndü ve bizden ayrıldı.

Bunun üzerine Ümeyye b. Halef ona dedi ki:

— Eğer Muhammed ile karşılaşıp da yüzüne tükürmeyecek olursan, yüzünü görmek bana haram olsun. Muhammed'in yüzüne tükür ki kavmin kendilerinden ayrılmadığını bilsin.

‘Ukbe de bu denileni yaptı. Nebî (s.a) de şöyle dedi:

— Allah adına söz veriyorum ki eğer seni Harem'in dışında bir yerde yakalayacak olursam, hiç kuşkusuz senin kanını akıtırım.

‘Ukbe de o'na şöyle karşılık verdi:

— Ey Ebû Kebşe’nin oğlu! Harem'in dışında sen beni nasıl ele geçirip, benden intikam alabileceksin ki?!

‘Ukbe, Bedir günü esir alındı. Nebî (s.a) onu görünce adağını hatırladı, ‘Alî b. Ebî Tâlib'e onun boynunu vurmayı emretti. Bunun üzerine ‘Ukbe dedi ki:

— Ey Kureyşliler! Bana ne oluyor ki aranızda olduğum halde öldürülüyorum.

Nebî (s.a) ona karşılık verdi:

— Buna sebeb senin Allah'ı ve O'nun Rasûlü'nü yalanlamandır.

Bu sefer ‘Ukbe dedi ki:

— Peki, çocuklarım ne olacak?

Nebî (s.a) şöyle dedi:

— Onlara da cehennem vardır.

Kıyâmet Günü gerçekleştiğinde herkesin kalbine bir korku düşecektir. Bu sebeble Allah buyuruyor ki:

68. *Ey kullarım! Bugün* {yani, Kıyâmet Günü} *sizin için bir korku yoktur* {yani, Allah mü'minlerden korkuyu kaldırmıştır} *ve siz üzülmezsiniz de!*

Onlar [mahşerdekiler] bu seslenişi işittiklerinde başlarını kaldıracaklar. Allah buyuracak ki:

ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَكَانُوا۟ مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ أَنتُمْ
وَأَزْوَٰجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ
وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ وَأَنتُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ
﴿٧١﴾ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾
لَكُمْ فِيهَا فَـٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾

69. (Siz ey) *âyetlerimize îmân eden ve teslim olan kimseler* {yani, Kur'ân'ı tasdik ederek ihlâsla tevhîd edenler} *(bu sizin için söz konusudur).*

O vakit putperestler ve kâfirler başlarını önlerine eğecekler; öyle ki büyük günah işlemiş olup da başını eğmedik kimse kalmayacak. Sonra

dünyada iken îmân ederek ma‘siyetlerden uzak kalarak takvâlı hareket edenlere seslenecek.

70. *Siz ve* {size helâl olan} *eşleriniz sevinç ve neşe içinde cennete girin* {ey tevhîd ehli, size ikramlar edilecek, nimetler verilecektir}.

71. *Onlara* {Gılman'ın ellerinde} *altından tabaklar ve* {gümüşten} *testiler dolaştırılır.*

Âyette geçen “ekvâb” [testiler], kulpları bulunmayan, üst tarafları yuvarlak ve cam gibi saydam olan sürahilerdir.

...Orada canların çektiği, gözlerin lezzet aldığı şeyler de vardır. Siz orada {ölmemek üzere} *ebedî kalıcılarsınız.*

72. *İşte bu cennet yapageldiğiniz ameller sebebi ile size miras verilmiştir.*

73. *Sizin için orada pek çok meyveler vardır. Siz onlardan yersiniz.*

إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ
فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ
﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ ﴿٧٧﴾
لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا
فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوٰيهُمْ بَلٰى وَرُسُلُنَا
لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ
يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتّٰى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ الَّذِي
فِي السَّمَاءِ إِلٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلٰهٌ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

74. *Muhakkak mücrimler* {yani, haddi aşan müşrikler} *cehennem azabında* {ölmemek üzere} *ebedî kalıcıdırlar.*

75. {Azab} *onlara* {göz açıp kapatacak kadar bir süre dahi} *hafifletilmez. Onlar onda* {yani, azabta} *ümitsiz kalacaklardır* {yani, her türlü hayırdan yana ümitlerini kesmiş, azabın her türlüsü-

ne düçar olacaklarından yana kesin olarak emin olmuş, her türlü kötülükle müjdelenmiş, gözleri göğermiş, yüzleri kararmış olacaklardır}.

76. *Biz onlara zulmetmedik* {ki günahsız yere onlara azab etmiş olalım}, *fakat onlar bizzat zâlimler idiler.*

77. {Cehennemde, cehennemin bekçisine} *"Ey Mâlik!* {diye seslenecekler. O da onlara, "Ne istiyorsunuz?" diye soracak, onlar da,} *Rabbin hakkımızda hüküm versin" diyecekler.* {Mâlik, kırk yıl kadar bir süre onlara cevab vermeyip susacak. Kırk yıl geçtikten sonra Allah Mâlik'e onlara cevab vermesi için vahyedecek, Mâlik de onlara,} *"Siz muhakkak* {azabta} *kalacaklarsınız"* {yani, siz cehennemde kalmaya devam edeceksiniz} *diyecektir.*

78. {Yine Mâlik şöyle diyecek:} *"Andolsun biz size* {dünyada iken} *hakkı* {yani, tevhîdi} *gönderdik. Fakat çoğunuz haktan hoşlanmayanlar idiniz."*

79. *Yoksa onlar sağlam bir iş için mi birlikte karar aldılar* {yani, hep birlikte bir şey mi kararlaştırdılar}. *Gerçekten Biz de sağlam karar verenleriz.*

Aralarında Ebû Cehl b. Hişâm, Rabî'a'nın iki oğlu 'Utbe ve Şeybe, Hişâm b. 'Amr, Ebu'l-Bahteri b. Hişâm, Ümeyye b. Ebî Muayt, Uyeyne b. Hısn el-Fezari, el-Velîd b. el-Muğîre, en-Nadr b. el-Hâris ve Übey b. Halef'in de bulunduğu Kureyş'ten bir topluluk Ebû Tâlib'in vefatından sonra Mekke'de Daru'n-Nedve'de Nebî'ye (s.a) bir tuzak kurmak üzere –(herhangi bir tecavüzde, saldırıda bulunmamak üzere yapmış oldukları sözleşmenin süresi bittiğinde)– gizlice toplandılar. İblîs de oldukça yaşlı bir ihtiyar adam sûretinde gelip yanlarına oturdu. Ona sordular:

— Bizden izin almadan, topluluğumuzun arasına girmene sebeb olan nedir?

Allah düşmanı cevab verdi:

— Ben Mecid halkından bir adamım. Mekke'ye geldim; yüzlerinizin güzel, kokularınızın hoş olduğunu gördüm. Konuşmalarınızı dinlemek ve size bazı fikirler vermek istedim. Fakat benim sizinle beraber oturmamdan hoşlanmıyor iseniz aranızdan çıkar giderim.

Birbirlerine dediler ki:

— Bu adam Mecidlilerden biridir, Mekkeli değildir. Ondan size zarar gelmez.

Sonra Nebî'ye (s.a) hazırlayacakları tuzağı konuştular.

Esed b. 'Abdu'l-'Uzzâoğulları'ndan Ebu'l-Bahteri b. Hişâm dedi ki:

— Benim görüşüm şu ki, Muhammed'i (s.a) yakalayın ve onu bir eve koyup, üzerine kapısını kapatın; yiyeceğini-içeceğini vermek için de ufak bir delik bırakın. Ölünceye kadar bu böyle sürüp gitsin.

İblîs söze karışıp dedi ki:

— Bu çok kötü bir görüş. Demek o'nu bir eve hapsedeceksiniz, yedirip içireceksiniz öyle mi? Eğer böyle yaparsanız aranızda o'na kulak verip, sözünü dinleyenler vakit geçirmeden o'nun uğrunda sizinle çarpışırlar, cemaatiniz dağılır, kanlarınız akar.

Hepsi birden dediler ki:

— Allah'a andolsun bu ihtiyar doğru söylüyor.

Amir b. Luey oğullarından Hişâm b. 'Amr dedi ki:

— Benim görüşüm de şudur: Onu bir devenin sırtına yükleyin ve şehrinizden dışarıya çıkartın. İstediği yere gitsin ve o'nunla başkası uğraşsın.

İblîs tekrar söze karıştı:

— Bu ne kötü bir görüş. Birliğinizi, cemaatinizi bozmuş, aranızdan da bir kesimin kendisine uyduğu bir adamı yakalayacaksınız, başkalarının yanına gitmesi için şehrinizden çıkartacaksınız öyle mi? O takdirde sizi bozduğu gibi onları da bozacaktır. Allah'a yemîn ederim ki, aradan fazla zaman geçmeden onları yanına alıp üzerinize gelecektir.

Ebû Cehl dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim bu ihtiyar doğru söylüyor.

Ebû Cehl b. Hişâm devamla dedi ki:

— Benim görüşüm de şudur: Kureyş'in her bir kolundan bir adam görevlendirin. Bunların da her birine birer kılıç verin. Hep birlikte o'na kılıçlarıyla darbeler indirsinler ki o'nun kavmi o'na karşılık kimi öldüreceklerini bilemesin. Kureyşlilerin tümü birden o'nun diyetini ödesin.

Bu sefer İblîs dedi ki:

— Allah'a yemîn ederim ki, bu genç doğru söylüyor, iş onun dediği gibi olmalı.

Sonra Ebû Cehl'in görüşü üzerinde karar kılarak dağıldılar. Cibrîl (a.s) inerek Nebî'ye (s.a), Kureyş'in aldığı kararı haber verdi ve şehirden çıkmasını emretti. Nebî (s.a) de hemen çıkıp mağaraya indi. Allah onların kötü kararları hakkında, *Yoksa onlar hep birlikte bir karar mı aldılar? Biz de sağlam karar alanlarız* {yani, onlar Muhammed'e (s.a) kötülük yapmak üzere hep birlikte karar mı aldılar. Biz de onların hoşuna gitmeyecek bir karar aldık} buyruğunu indirdi. Bu sebeble sözü geçen bütün bu şahıslar Bedir'de öldürüldü.

80. *Yoksa onlar* {kendi aralarında} *gizlediklerini ve* {seni bir evde hapsetmek yahut Mekke'den çıkarmak yahut öldürmek amacıyla karar alıp} *gizli konuştuklarını işitmez miyiz sanırlar? Öyle değil* {Biz onların bu konuştuklarını} *işitiyoruz. Hatta rasûllerimiz* {yani, hafaza melekleri} *de yanlarındadır* {yani, yanıbaşlarındadır} *yazıp duruyorlar.*

81. {Ey Muhammed} *de ki: "Rahmân'ın bir evladı yoktur* {yani, O'nun evladı olmamıştır}. *Ben ibâdet edenlerin* {yani, Mekkeliler arasında O'nun evladı olmadığını söyleyip tevhîde îmân edenlerin} *ilkiyim."*

'Abdu'd-Darr b. Kusayoğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris, "Melekler Allah'ın kızlarıdır" dedi, bunun üzerine Allah da, *Rahmân'ın bir evladı yoktur* buyruğunu indirdi.

Arkasından yüce Rabbimiz onların söyledikleri yalanlardan zâtını tenzih edip onları azab ile inzâr etmektedir.

82. *Göklerin ve yerin Rabbi ile arşın Rabbi, onların nitelendirmelerinden* {yani, Rabb'leri hakkında söyledikleri küfürlerden} *münezzehtir.*

Çünkü Mekke kâfirleri, âhirette azabı yalanlamışlardı. Allah da dünyada rasûller aracılığıyla azabın mutlaka gerçekleşeceğini ve onları bulacağını söyleyerek tehdit etmiştir.

83. *Bırak onları* {bâtıllarında} *dalsınlar,* {dünyalarında} *oyalan-*

sınlar. Kendisi ile tehdit olundukları {ve azaba uğratılacakları} *günlerine* {âhirette} *kavuşuncaya kadar.*

84. *O gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır* {yani, semâda da tevhîd olunandır, yerde de tevhîd olunandır}...

Onların söylediklerinden zâtını tazim ederek buyuruyor ki:

...*O* {mülkünde} *hakîmdir,* {mahlukatının durumlarından haberdar olan, onları çok iyi bilen} *alîmdir.*

Sonra şirklerinden uzak olduğunu belirtip, zâtını tazim etmek üzere buyuruyor ki:

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ
عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾
وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ
﴿٨٧﴾ وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾
فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

85. *Göklerle yerin ve ikisi arasında olanların mülkü yalnız Kendisinin olan ne kadar mübârektir! Sâ'atin* {yani, Kıyâmetin} *ilmi de yalnız O'nun nezdindedir ve* {âhirette} *yalnız O'na döndürüleceksiniz* {ve O da size amellerinizin karşılığını verecektir}.

86. *O'ndan başka du'a ettikleri o varlıkların şefaat etme imkânları yoktur* {yani, Allah'ın dışında ibâdet ettikleri melekler şefaat edemezler, buna güçleri yetmez};...

en-Nadr b. el-Hâris ile onunla birlikte birkaç kişi, "Eğer Muhammed'in dediği gerçek ise biz de melekleri velî edinmişiz. Onların şefaat etmeleri Muhammed'e (s.a) göre daha uygundur" dediler. Bunun üzerine Allah, *O'ndan başka du'a ettiklerinin şefaat etme imkânları yoktur* buyurdu. Sonra istisnâda bulunarak dedi ki:

...{Allah'ın bir ve tek olduğunu} *bilerek* {Âdemoğulları'ndan} *hakk* {yani, tevhîd} *ile şehadet edenler müstesnâ* {yani, işte meleklerin şefaatleri bunlara olacaktır}.

87. *Andolsun ki sen onlara* {yani, Mekkeli kâfirlere}, *kendilerini kimin yarattığını sorsan, elbette "Allah" diyeceklerdir...*

Sûrenin baş taraflarında (10-11. âyetlerde) Allah'ın gökleri ve yeri yarattığından söz eden buyruklar nâzil olmuştu, sonlarında ise, *Andolsun ki sen onlara, kendilerini kimin yarattığını sorsan...* buyruğu nâzil oldu. Nebî (s.a) onlara, "Sizi kim yarattı, göklerden ve yerden size rızık veren kimdir?" diye sordu. Onlar da, "Her şeyi yaratan Allah'tır, bizi de O yarattı" dediler. Allah da Nebî'ye (s.a) buyurdu ki:

...{Onlara de ki:} *O halde nasıl olur da çevriliyorlar* {yani, her şeyin yaratıcısının, kendilerini de yaratanın Allah olduğunu, yarattıklarında, mülkünde kimsenin O'na ortak olmadığını itiraf ettikleri halde, neye dayanarak O'nun ortaksız, bir ve tek olduğunu yalanlıyorlar ve O'ndan başkasına ibâdet ediyorlar}?

Nebî (s.a), "Ya Rabbi" deyince, Allah şöyle buyurdu:

88. *Onun "Ya Rabbi" demesine yemîn olsun ki muhakkak bunlar* {yani, Mekke kâfirleri} *îmân* {yani, Kur'ân'ın Allah'tan geldiğini tasdik} *etmeyen bir kavimdir.*

Yine Nebî, *Rabbim! Gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti* (el-Furkân, 25/30) demiş, Allah da o'nun söylediği bu sözleri duyduğunu belirtmiştir. Buyrukta (böyle) bir takdim söz konusudur.

Allah Nebî'ye (s.a) hitaben buyuruyor ki:

89. *Artık sen de onlardan yüz çevir...*

Buyrukta bir takdim vardır.

...ve "Selâm" de {yani, onlara uygun bir şekilde karşılık ver}, *yakında* {üzerlerine azab inince} *bileceklerdir.*

Bu bir tehdittir. Kılıç âyeti, onlardan yüz çevirmeyi ve iyilikle karşılık vermeyi neshetmiştir. Onların ne ile tehdit edildikleri, *O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak, sürüklenecekler hamim de, sonra ateşte yakılacaklar* (el-Mü'min, 40/71-72) buyruğunda dile getirilmiştir.

44. DUHÂN SÛRESİ

Mekke'de inen Duhân sûresi, Kûfiyyûna göre 59 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ
حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿٢﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ ف۪ي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ اِنَّا
كُنَّا مُنْذِر۪ينَ ﴿٣﴾ ف۪يهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَك۪يمٍ ﴿٤﴾ اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا
اِنَّا كُنَّا مُرْسِل۪ينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ اِنَّهُ هُوَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴿٦﴾
رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِن۪ينَ ﴿٧﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Mübîn* {yani, içindekiler apaçık olan} *kitaba yemîn olsun ki...*

3. *...Kuşkusuz Biz onu* {yani, Kur'ân'ı} {Levh-i Mahfuz'dan dünya semâsına, oradan sefere [levhten yazan] meleklere} *mübârek bir gecede indirdik...*

Her gece levh-i mahfuzdan bir miktar iniyordu. Allah Kur'ân-ı Kerîm'den dünya semâsına Cibrîl'in (a.s) gelecek sene aynı geceye kadar indireceği miktarı indiriyordu. Nihâyet Kur'ân bütünüyle Kadr gecesinde –ki mübârek bir gecedir– nâzil oldu.

Mukâtil dedi ki: Kur'ân Levh-i Mahfuz'dan sefere meleklerine bir gecede, Kadr gecesinde nâzil oldu. Cibrîl onu meleklerden yirmi ayda aldı. Nebî'ye (s.a) de yirmi yıllık bir süre içinde ulaştırdı. Kadr gecesine, mübârek gece denmesi, ondaki bereket ve hayırdan dolayıdır.

...Muhakkak Biz {Kur'ân ile} *inzâr edenleriz.*

4. *O gecede hikmetli her iş ayırt edilir* {yani, Allah Kadr gecesinde bâtıla karşı son derece muhkem olan her emri hükme bağlayarak gelecek senenin aynı gecesine kadar o sene meydana gelecek hayra, şerre, musibete, darlık ve bolluğa dâir hükmünü verir};...

5. *...tarafımızdan olan her emir. Muhakkak Biz irsâl edenleriz* {yani, Kur'ân'ı indirenleriz}.

6. {Biz o Kur’ân'ı} *Rabbinden* {ona îmân eden kimseler için} *bir rahmet olarak* {indirdik}. *Gerçekten O* {sözlerini işiten} *semîdir,* {onu çok iyi bilen} *alîmdir.*

7. *Göklerle yerin ve ikisi arasında olanların Rabbine* {yani, yüce Rabbin tevhîdine} *yakîn duyanlardan iseniz.*

Zâtını tevhîd ederek buyuruyor ki:

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِۦ وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ
فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ
مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى ٱلنَّاسَ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَّبَّنَا ٱكْشِفْ
عَنَّا ٱلْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ
مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا۟ عَنْهُ وَقَالُوا۟ مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾
إِنَّا كَاشِفُوا۟ ٱلْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَآئِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ
ٱلْبَطْشَةَ ٱلْكُبْرَىٰٓ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ
وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَدُّوٓا۟ إِلَىَّ عِبَادَ ٱللَّهِ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾

8. *O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.* {Ölüleri} *diriltir ve* {dirileri} *öldürür. Sizin de Rabbinizdir, önceki atalarınızın da Rabbidir.*

9. *Ama onlar* {bu Kur’ân'dan yana} *şüphe içindedirler.* {Ondan yana gaflet içinde} *oyalanıp eğlenirler.*

10. *O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle* {ey Muhammed}!

Nebî (s.a) Kureyş kâfirlerine beddu‘a ederek, “Allahım! Yûsuf dönemindeki kıtlık seneleri gibi yedi kıtlık yılıyla onlara karşı bana yardım et” diye Allah'a yalvarmıştı. Bu sebebten dolayı onlar ağır bir kıtlık musibetine uğradılar. Öyle ki aşırı açlıktan dolayı kemikleri, köpekleri, leşleri yediler. Açlığın etkisiyle kendileri ile semâ arasında bir duman olduğunu görecek hale geldiler. İşte, *O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle* buyruğu bunu anlatmaktadır.

11. *İnsanları* {yani, Mekkelileri} *bürüyecektir. Bu* {açlık} *elîm* {yani, pek acıklı} *bir azabtır.*

Sonra Ebû Süfyân b. Harb, ‘Utbe b. Rabî‘a, el-‘Âs b. Vail, Mut’im b. Adiy, Süheyl b. ‘Amr ve Şeybe b. Rabî‘a –ki hepsi Kureyşlidir– Nebî'ye (s.a) gidip, “Ey Muhammed! Bizim için yağmur dile” dediler. Ardından da Allah'a şöyle nida ettiler:

12. *Rabbimiz! Bizden bu azabı* {yani, açlığı} *kaldır, çünkü biz îmân edeceğiz* {yani, Rabbin tevhîdini tasdik edeceğiz}.

13. *Onlar nerede, zikrâ nerede* {yani, kendilerine isabet eden açlıktan öğüt ve ibret almak nerede}? *Halbuki onlara mübîn* {yani, durumu apaçık} *bir rasûl* {yani, Muhammed (s.a) hidâyetle} *gelmişti.*

14. *Sonra yine o'ndan* {yani, Muhammed'den (s.a)} *yüz çevirdiler* {yani, dalâlete yöneldiler} *ve “Kendisine öğretilmiş bir delidir” dediler.*

Çünkü ‘Utbe b. Muayt, “Muhammed bir delidir” demişti. Yine Mekkeliler, “Ona Amir b. el-Hadrami'nin kölesi Cebr öğretiyor. Şâyet Amir b. el-Hadrami'nin kölesi Cebr bundan vazgeçmeyecek olursa, andolsun onu efendisinden satın alacağız, sonra da onu azaba uğratacağız. Baksın bakalım Muhammed'in ona faydası olur mu yahut ona gelecek herhangi bir zararı önleyebilir mi?” dediler.

Bunun üzerine Nebî (s.a), “Allahım! Bizim imdadımıza yetişecek bir yağmur yağdır. Bize bol ve verimli bir sene nasîb et. Afiyet ve huzur içinde geçsin. Göndereceğin yağmur çabuk gelsin gecikmesin, fayda versin zarar vermesin” diye du‘a etti de Allah üzerlerindeki azabı kaldırdı. İşte Allah'ın şu buyruğu bunu dile getirmektedir:

15. *O azabı* {yani, açlığı} *az bir zaman* {yani, Bedir gününe kadar} *açıp kaldıracağız, fakat siz kuşkusuz yine* {küfre} *döneceksiniz.*

Gerçekten de geri döndüler, Allah da Bedir'de onlardan intikam alıp, onları öldürdü. İşte şu buyruk da bunu ifade etmektedir:

16. *En büyük yakalayışla yakalayacağımız gün* {yani, Bedir günü –ki Mekke'de onlara isabet eden açlıktan daha büyüktü–} *Biz intikam alıcılarız* {öldürmek ve meleklerin yüzlerine, arkalarına vurmaları ile onlardan intikam alındı ve Allah ruhlarını alelacele cehenneme ulaştırdı}.

17. *Andolsun onlardan önce Fir‘avn kavmini* {Mûsâ (a.s) vasıtası ile} *fitneye maruz bıraktık.*

Mekkelilerin Nebî'yi (s.a) küçümseyip alay ettikleri gibi onlar da o'nu küçümseyip o'nunla alay ettiler. Nebî (s.a) de, Mûsâ'nın (a.s) Fir'avn ve kavmi için bir fitne sebebi oluşu gibi kavmi için bir fitne sebebi olmuştu. Kureyşliler, "Sen aramızda en zayıf ve başvurabileceği çareler en az olan bir kimsesin" demişlerdi. İşte onların Nebî'yi (s.a) bu şekilde küçümseyişleri, tıpkı Fir'avn ve kavminin Mûsâ'yı (a.s) küçümseyerek o'na, *Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi?* (eş-Şu'arâ, 26/18) demelerine benziyordu. Bundan dolayı bu hal onlar için bir fitne sebebi idi. Bu sebeble diğer ümmetler arasında Fir'avn (ve ümmeti) söz konusu edilmiştir.

Bunun bir benzeri de, *Muhakkak Biz Fir'avn'a bir rasûl gönderdiğimiz gibi, size de bir rasûl gönderdik* (el-Müzzemmil, 73/15) âyetidir.

Allah'ın, *Andolsun ki onlardan önce Fir'avn kavmini de fitneye maruz bıraktık* buyruğu Kureyş'i Muhammed (s.a) ile fitneye maruz bıraktığımız gibi, onları da fitneye maruz bıraktık demektir; çünkü her ikisi de kendi kavimleri arasında doğup büyümüşlerdi.

> ...*Onlara kerîm bir rasûl gelmişti* {yani, kerîm bir ahlâka sahib olup affeder, bağışlardı, zira Mûsâ da Rabbinden Mısır halkı üzerinden çekirge ve haşeratın giderilmesini istemişti}.
>
> 18. {Mûsâ Fir'avn'a,} *"Allah'ın kullarını bana geri verin* {yani, İsrâîloğulları'nı benimle birlikte gönderin; onları serbest bırakın, çünkü onlar hürdür; onları köleleştirmeye kalkışmayın}. *Kuşkusuz ki ben size* {Allah tarafından gönderilmiş ve benimle Rabbim arasında} *güvenilir bir rasûlüm"...*

وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٩﴾
وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لِي
فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ
بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَاتْرُكِ الْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ
جُنْدٌ مُغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾
وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴿٢٧﴾

> 19. ...*"ve Allah'a karşı* {O'nu tevhîd etmeyip} *üstünlük taslamayın* {yani, büyüklenmeyin}, *çünkü ben size apaçık bir sultân* {ya-

ni, delil: el ve asâ mucizelerini} *getiriyorum" diyerek* {gelmişti, fakat onlar o'nu yalanladılar}.

Bunun üzerine Fir'avn, *Bırakın beni Mûsâ'yı öldüreyim* (el-Mü'min, 40/26) demişti. Mûsâ ondan Allah'a sığınarak şöyle demişti:

20. *"Muhakkak ki ben, beni recm etmenizden* {yani, öldürmenizden} *hem berim Rabbim, hem de sizin Rabbiniz* {sadece Fir'avn'u kasdetmektedir} *olana sığındım."*

21. *"Eğer bana îmân etmiyor iseniz* {yani, beni tasdik etmiyorsanız –yine tek başına Fir'avn kasdedilmektedir–} *o halde benden uzak durun"* {yani, beni öldürmeyin}.

Mûsâ, Rabbine du'a ederek, *Rahmetinle bizi* {yani, beni ve İsrâîloğulları'nı} *o kâfirler topluluğundan kurtar* (Yûnus, 10/86) demiş, Allah da Mısırlıların üzerine azab salıvermişti.

22. *Rabbine, "Kuşkusuz bunlar* {yani, Mısır halkı} *mücrim* {yani, îmân etmeyen} *bir topluluktur" diye du'a etti.*

Allah bu buyruğunda o'nun sözü geçen du'asını kabul ettiğini bildirmektedir. Bu sebeble Allah ona şunu vahyetti:

23. *O halde geceleyin kullarımı al götür. Muhakkak siz takib olunacaksınız* {yani, Fir'avn ve kavmi sizin arkanızdan gelecektir}.

24. *Denizi de rahven* {yani, saf saf, dizi dizi: hareketsiz} *bırak...*

İsrâîloğulları denizi aşıp gidince Mûsâ'ya, "Önceden olduğu gibi bizim için denizi bölük bölük ayır, çünkü biz Fir'avn'ın ve kavminin izimizi bulup, bize yetişeceğinden korkarız" demişlerdi. Mûsâ (a.s) denileni yapmak isteyince Allah da denize, Mûsâ'ya itaat etmesini vahyetti.

...Çünkü onlar {yani, Fir'avn ve kavmi} boğulacak bir ordudur.

Allah onları Mısır ırmağında boğdu. O gün eni iki fersah idi.

25. *Onlar* {yani, Fir'avn ve kavmi} *nice bahçeleri,* {akar} *pınarları geride* {yani, arkalarında} *bırakmışlardı.*

26. *Nice ekinleri ve değerli* {yani, pek güzel} *konakları* {yani, meskenleri} *de (arkalarında bırakmışlardı).*

27. *Zevk ve safa sürdükleri* {yani, Mısır topraklarında kendileri-

ni beğenerek yararlandıkları} *nice nimetleri de* {yani, nimetlerle dolu bir hayatı da} *(arkalarında bırakmışlardı).*

كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ
وَالْاَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ
مِنَ الْعَذَابِ الْمُهٖينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ اِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفٖينَ
﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمٖينَ ﴿٣٢﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ الْاٰيَاتِ
مَا فٖيهِ بَلٰٓؤٌا مُبٖينٌ ﴿٣٣﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا
مَوْتَتُنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرٖينَ ﴿٣٥﴾ فَاْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ
﴿٣٦﴾ اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذٖينَ مِنْ قَبْلِهِمْ اَهْلَكْنَاهُمْ اِنَّهُمْ
كَانُوا مُجْرِمٖينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا
لَاعِبٖينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

28. *İşte böyle* {Biz Mısır'dan çıkışlarında onlara bunu yaptık}. *Biz onu* {yani, Mısır diyarını} *başka bir kavme* {yani, İsrâîloğulları'na} *miras verdik* {yani, Mısır'dan çıkışlarından sonra onları tekrar oraya döndürdük}.

29. *Gök ve yer ağlamadı onlar için.*

Vefat eden mü'minin yerde secde ederken iz bıraktığı yerler, semâda amelinin yükseldiği yer kırk gün boyunca gece-gündüz onun için ağlar. Nebîler için ise seksen gün boyunca geceli-gündüzlü ağlar. Kâfir için ise ağlamazlar. İşte, *Gök ve yer ağlamadı onlar için* buyruğu bunu anlatmaktadır. Çünkü onlar yerde Allah için namaz kılmazlar ve küfürleri dolayısıyla da semâya yükselecek sâlih amelleri yoktur.

...*Onlar mühlet verilenler de olmadı* {yani, suda boğularak azab olundukları vakte kadar dokuz mucizeyi görmelerinden sonra onlara bir mühlet verilmedi, bir süre tanınmadı}.

30. *Andolsun Biz İsrâîloğulları'nı o mühîn* {yani, alçaltıcı, küçültücü: erkek çocuklarının öldürülmesi, kız çocuklarının diri bırakılması şeklindeki} *azabtan kurtardık;...*

İsrâîloğulları Mûsâ ve Hârûn'a îmân ettiler. Bu sebeble Fir'avn, *Onunla birlikte îmân edenlerin oğullarını öldürün, kız çocuklarını diri bırakın* (el-Mü'min, 40/25) diye talimat verdi. Fir'avn bu kararını uygulamak isteyince, Allah onların zürriyetleri ve onlarla birlikte olanlar arasında denizi engel koydu, Fir'avn'u ve onunla birlikte bulunan Kıbtîleri suda boğdu. Fir'avn söz konusu bu azabı, Mûsâ Allah tarafından rasûl gönderilmeden önce uygulamak istemişti. Çünkü Mûsâ sebebiyle helâk edileceklerinden korkmuştu. Zira kâhinler Fir'avn'a, böyle bir helâkin gerçekleşeceğini ve krallığına son vereceğini bildirmişlerdi.

31. *...Fir'avn'dan* {(yani, Fir'avn'ın azabından)}, *çünkü o* {tevhîde karşı} *üstünlük taslayan ve israf edenlerden* {yani, müşriklerden} *idi.*

Sonra İsrâîloğulları'nı tekrar söz konusu ederek buyuruyor ki:

32. *Andolsun Biz onları bilerek* {yani, Allah ne durumda olacaklarını bildiği için onları} *âlemler* {yani, o dönemin âlemleri} *üzerine seçkin kılmıştık.*

33. *Ve onlara içinde mübîn* {yani, apaçık} *bir belâ* {yani, nimetler} *bulunan bir kısım âyetler de vermiştik.*

Allah'ın, *Muhakkak bu apaçık bir belânın ta kendisidir* (el-Câsiye, 45/24) buyruğunda da "belâ"dan kasıt "nimetler"dir.

Söz konusu âyetler ise, onlar için denizin yarılması, düşmanları olan Fir'avn'ın helâk etmesi, onları bulutla gölgelendirmesi, üzerlerine men ve selva indirmesi, (kollar sayısınca suyun kaynadığı) taş, direk[1] ile her şeye dâir açıklamanın bulunduğu Tevrât'tır. Bütün bunlar Allah'ın kendilerini mübtelâ kıldığı [nimet olarak verdiği] hayırdır, fakat onlar Rabb'lerine şükretmediler. İşte Allah'ın, *Ve onlara kendilerinde apaçık bir belâ bulunan bir kısım âyetler de vermiştik* buyruğu bunu anlatmaktadır.

34. *Kuşkusuz bunlar* {yani, Mekke kâfirleri} *diyorlar ki:...*

35. *...“O ancak bizim ilk ölümümüzdür”* {yani, hayat, sadece dünya hayatımızdan ibarettir}...

---

1 "Geceleyin yol aldıklarında bu direk yollarını aydınlatıyordu" (Tefsîr-i Mukâtil, el-Câsiye, 45/16 âyetinin tefsiri). (Çeviren)

Çünkü Nebî (s.a) onlara, "Siz ölümden sonra tekrar diriltileceksiniz" demişti. Onlar ise o'nu yalanladılar ve dediler ki:

> ...*"O ancak bizim ilk ölümümüzdür"* {yani, hayat, sadece dünya hayatımızdan ibarettir} *ve biz* {ölümden sonra} *neşr olunmayacağız"* {yani, diriltilmeyeceğiz}...
>
> 36. ...*"Eğer* {ölümden sonra diriltileceğimiz hususunda} *doğru söyleyenler iseniz haydi atalarımızı getirin."*

Ebû Cehl b. Hişâm, Ra'd sûresinde de geçtiği üzere şöyle demişti: "Ey Muhammed! Eğer sen bir nebî isen bizim için aralarında Kusay b. Kilâb'ın da –ki Kusay onların önderi idi– bulunduğu atalarımızdan iki ya da üç kişiyi dirilt. Çünkü o doğru sözlü birisi idi. Biz de bu dirilttiğin şahıslara soralım, onlar ölümden sonra olup bitenleri bize haber versinler, söylediğin gerçek mi yoksa bâtıl mı? Eğer ölümden sonra dirilişin hakk olduğu iddianda doğru isen (bunu yap)."

Bunun bir benzeri de, *Dediler ki: "O dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Ölürüz, diriliriz ve bizi ancak dehr helâk etmektedir"* (el-Câsiye, 45/24) âyetidir.

Bu sebeble Allah onları, geçmiş ümmetlerin uğradıkları azabın bir benzeriyle korkutarak buyuruyor ki:

> 37. *Bunlar mı hayırlıdır, yoksa Tubbâ kavmi* {–ki helâk edilen kavimlerin Mekke kâfirlerine en yakını, Tubbâ kavmi idi–} *ve onlardan öncekiler* {yani, geçmiş ümmetlerden helâk edilenler} *mi? Biz onları* {azab ile} *helâk ettik. Çünkü onlar mücrim* {yani, şirk üzere devam eden, bunda alabildiğine ileri giden günahkâr} *kimseler idiler.*
>
> 38. *Biz göklerle yeri ve ikisinin arasında olanları oynayalım diye* {yani, boş yere, herhangi bir amaç gözetmeden} *yaratmadık* {yani, onları boş yere yaratmadık, tahakkuk edecek bir iş için yarattık}.
>
> 39. *Biz onları ancak hakk ile yarattık, fakat onların* {yani, Mekke kâfirlerinin} *çoğu* {bunların boş yere yaratılmamış olduklarını} *bilmezler.*

Onları korkutarak buyuruyor ki:

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي
مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللّٰهُ
إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ
﴿٤٤﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾
خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ
رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ
﴿٤٩﴾ إِنَّ هٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي
مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ
وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

40. *Muhakkak fasl günü* {yani, ayırt edici hükmün verileceği gün} *onların hepsi için tayin edilmiş bir vakittir* {yani, onlar için belirlenmiş bir süredir}.

41. *O günde* {yani, Kıyâmet Günü'nde –ki Cum‘a günüdür–} {öncekiler de, sonrakiler de bir araya geleceklerdir: bu ümmet de, diğer ümmetler de o günde bir araya geleceklerdir}. {O günde, kâfirlerden} *hiçbir mevlânın mevlâsına bir faydası olmaz* {yani, hiçbir velînin velîsine faydası olmayacaktır. Yakın bir kimse yakın olan kâfir akrabasına en ufak bir menfaat sağlayamayacaktır}. *Onlara yardım da edilmez* {yani, kimse onların azablarını önleyemez}.

Sonra mü'minleri istisnâ ederek buyuruyor ki:

42. *Allah'ın* {mü'minlerden} *rahmet ettikleri müstesnâ* {yani, onlara şefaatte bulunulacaktır}. *Kuşkusuz ki O* {şefaate nail olmayacak olan düşmanlarından intikam almakta} *azîzdir,* {bu âyette istisnâ ettiği mü'minlere} *rahîmdir.*

43. *Kuşkusuz ki zakkûm ağacı...*

44. *...o el-esîm'in* {yani, Rabbine karşı pek günahkâr olan kişinin: Ebû Cehl'in} *yiyeceğidir.*

İbn Mes‘ûd, “esîm”i, “fâcir” ile tefsir edilmiştir.

45. *O muhl gibidir* {yani, siyah zakkûm, zeytinyağı tortusu gibi kalındır}, *karınlarda kaynar;...*

46. *...hamîmin kaynaması gibi.*

“Hamîm”, Berberîlerin ve Afrikalıların dilinde, “aşırı sıcak su” demektir.

Kureyş'in Sehmoğulları'ndan ‘Abdullâh b. ez-Zibarî, zakkûm'un, hurma ve tereyağı olduğunu iddia etmiştir. Şöyle ki: Ebû Cehl onlara, “Muhammed'in iddia ettiğine göre ateşte ağaç bitecektir. Oysa ateş ağaçları yer bitirir. Acaba onlara göre zakkûm nedir?” demişti. Bunun üzerine ‘Abdullâh b. ez-Zibarî, “Zakkûm hurma ve tereyağıdır” diye cevab vermişti. Bunun üzerine Ebû Cehl b. Hişâm, “Ey câriye! Haydi bize zakkum [tereyağı ve hurma] getir” diye seslenmiş, (arkadaşlarına da), “Zıkkımlanın” demişti.

Allah cehennem bekçilerine şöyle diyecektir:

47. *Yakalayın onu* {yani, Ebû Cehl'i}, *cahîmin ortasına* {–ki bu cehennem ateşinin altıncı kapısıdır– yüz üstü} *sürükleyin onu.*

48. *Sonra da onun* {yani, Ebû Cehl'in} *başının üstüne hamîm azabından*[2] *dökün.*

Şöyle ki: Cehennemin bekçilerinden olan melek, demir balyoz ile başına bir darbe indirecek. Bunun neticesinde kafasında, beynine kadar bir delik açılacak ve beyni, vücudu üzerine akacak. Sonra melek o açılan delikten son derece kaynamış sudan dökecek ve bu su karnına kadar inecek. Arkasından melek, azarlayıp horlayarak ona şöyle hitâb edecek:

49. *Tat* {azabı} *bakalım,* {ey bir zamanlar kendini izzetli ve üstün gören kişi}. *Çünkü sen* {dünyada iken} *azîz* {yani, kendisine kimsenin zarar veremeyeceği güçlü} *ve kerîm* {yani, kendisini değerli kabul eden} *birisi imişsin.*

---

2 Âyette “hamîm azabından” ibaresine tekabül eden bölüm, tercümeye esas aldığımız tahkikli nüshada bulunmadığından tarafımızdan ilave edilmiştir. (Çeviren)

Ebû Cehl dünyada iken, “Ben Kureyş'in en izzetli ve en kerîm olanıyım” diyordu. Fakat âhirette şiddetli azabı tadınca melek ona şöyle diyecektir:

50. *Muhakkak ki bu sizin önceden şüphe edegeldiğiniz şeydir* {yani, dünyada iken bunun olmayacağı hususunda şüpheniz vardı. İşte kâfirlerin kalacakları yer budur}.

Sonra mü’minlerin kalacakları yeri söz konusu ederek buyuruyor ki:

51. *Takva sahibleri ise muhakkak emin bir makamdadırlar* {yani, korkudan ve ölümden yana güvenlik içinde meskenlerde olacaklardır}.

52. *Cennetlerde* {yani, bahçelerde} *ve* {akıp duran} *pınarlardadırlar.*

53. *Sündüs ve istebrakdan* {yani, ince ve kalın ipekten} *giyerler.* {Ziyaretleşmelerinde} *karşılıklı otururlar.*

54. *İşte böyle, hem Biz huru'l-ıyn'i* {yani, beyaz yüzlü, güzel gözlüleri} *de kendilerine eş yaptık.*

Onların hallerini haber vererek buyuruyor ki:

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِن۪ينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ
فِيهَا الْمَوْتَ اِلَّا الْمَوْتَةَ الْاُو۫لٰىۚ وَوَقٰيهُمْ عَذَابَ الْجَح۪يمِۙ ﴿٥٦﴾
فَضْلًا مِنْ رَبِّكَۜ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظ۪يمُ ﴿٥٧﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ
بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

55. *Onlar orada* {ölümden yana} *güven içinde her türlü* {yani, her çeşit} *meyveden isterler.*

56. *Onlar orada* {dünyadaki} *ilk ölümden başka ölümü* {ebediyen} *tatmazlar.* {Şanı yüce Rabb'leri} *onları cahîm azabından korumuştur.*

57. {İşte söz konusu edilen bu cennet nimetleri} *Rabbinden bir lütuf olarak* {verilecektir}. *İşte bu en büyük fevzdir* {yani, pek büyük kurtuluştur}.

58. *Muhakkak Biz onu* {yani, Kur’ân'ı} *tezekkür ederler* {ve böylece Kur’ân'a îmân ederler} *diye senin dilin ile* {yani, senin dilin üzere} *kolaylaştırdık.*

Ancak onlar Kur’ân'a îmân etmediler. Bunun için Allah Teâlâ buyuruyor ki:

59. *O halde* {onlara gelecek olan azabı} *gözetle, çünkü onlar da* {kendilerine gelecek olan azabı} *gözetlemektedirler.*

45. CÂSİYE SÛRESİ

Mekke'de inen Câsiye sûresi, Kûfiyyûna göre 37 âyettir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْز۪يلُ الْكِتَابِ مِنَ اللّٰهِ الْعَز۪يزِ الْحَك۪يمِ ﴿٢﴾ اِنَّ ف۪ي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
لَاٰيَاتٍ لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٣﴾ وَف۪ي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِنْ دَٓابَّةٍ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ
يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ
رِزْقٍ فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْر۪يفِ الرِّيَاحِ اٰيَاتٌ لِقَوْمٍ
يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِاَيِّ حَد۪يثٍ بَعْدَ اللّٰهِ
وَاٰيَاتِه۪ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِكُلِّ اَفَّاكٍ اَث۪يمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ اٰيَاتِ اللّٰهِ تُتْلٰى
عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿٨﴾

Rahmân, Rahîm Allah'ın Adıyla

1. *Hâ-Mîm.*

2. *Kitabın indirilmesi,* {mülkünde} *azîz,* {emrinde} *hakîm Allah tarafındandır.*

3. *Muhakkak ki göklerde ve yerde* {ki her ikisi de pek büyük birer yaratıktır} *mü'minler* {yani, Allah'ın tevhîdini tasdik edenler} *için âyetler vardır.*

4. *Sizin yaratılışınızda da* {–çünkü siz önce nutfe idiniz, sonra alaka, sonra mudga [bir çiğnem et], sonra kemik, sonra et oldunuz, sonra da ruh üflendi–}, *yaymakta olduğu* {yani, yarattığı} *her bir canlıda da* {Allah'ın tevhîdine} *yakîn duyan* {yani, kesin olarak inanan} *bir kavim için âyetler vardır.*

5. *Gece ve gündüzün değişip durmasında* {–ki ikisi de birer âyettir–}, *Allah'ın gökten bir rızık* {yani, yağmur} *indirip, onunla yeri ölümünden sonra diriltmesinde* {yani, bitkileri yeşertmesinde}, *rüzgârları* {rahmet ve azab ile} *evirip çevirmesinde,* {evet bütün bunlarda Allah'ın tevhîdini} *akleden bir kavim için âyetler vardır.*

Sonra Allah, sûrenin başında az önce geçen hususları tekrar söz konusu ederek buyuruyor ki:

6. *İşte bunlar Allah'ın âyetleridir* {yani, Kur'ân'ın âyetleridir}. {Ey Muhammed,} *Biz onları sana hakk ile okuyoruz.* {Eğer bu Kur'ân'a îmân etmeyecek olurlarsa,} *artık onlar Allah'tan* {yani, O'nu tevhîd etmekten} *ve O'nun âyetlerinden* {yani, Kur'ân'ın âyetlerinden} *sonra hangi söze îmân ederler* {yani, hangi sözü tasdik ederler}.

7. *Effâk* {yani, "Kur'ân geçmişlerin: Rüstem ve İstendibaz'ın [İsfendiyar'ın] masallarıdır" diyen aşırı yalancı 'Abdu'd-Darroğulları'ndan en-Nadr b. el-Hâris el-Kuraşî'ye} *ve esîm* {yani, Rabbine karşı çok günahkâr} *olan herkese veyl olsun!*

8. *O, Allah'ın âyetleri* {yani, Kur'ân} *kendisine okunurken işitir de sonra onları* {yani, Kur'ân'ın âyetlerini ve içinde bulunanları} *işitmemiş gibi müstekbir olarak ısrar eder* {yani, Kur'ân âyetlerini inkâr ederek küfrü üzerinde diretir. Büyüklenerek o âyetlerden: Kur'ân'ın âyetlerine îmân etmekten yüz çevirir}. *İşte ona elîm* {yani, çok acıtıcı, can yakıcı} *bir azabı müjdele!*

en-Nadr b. el-Hâris Bedir'de öldürüldü. Sonra Allah onun durumunu haber vermek üzere buyuruyor ki:

وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ
٩ مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا
مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ١٠ هَٰذَا
هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ
١١ اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ١٢ وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ١٣

9. *Âyetlerimizden bir şey öğrendiğinde* {yani, Kur'ân âyetlerinden bir şey işittiğinde} *de o, onları alaya alır* {yani, o âyetlerle alay eder –çünkü onun iddiasına göre Kur'ân'da anlatılanlar Rüstem ve İs-

fendibaz [İsfendiyar] hakkında anlatılanlar gibidir–}. *İşte onlara* {yani, en-Nadr b. el-Hâris ve arkadaşlarına –ki hepsi de Kureyşlidir–} *mühîn bir azab* {yani, dünyada Bedir günündeki azab} *vardır.*

10. *Cehennem de onların* {yani, en-Nadr b. el-Hâris ve arkadaşlarının} *önlerindedir* {yani, onlar dünyada Bedir'de öldürülecekler, sonra da âhirette cehenneme atılacaklardır}. *Kazandıklarının* {yani, toplayıp bir araya getirdikleri mallarının} *da, Allah'tan başka edindikleri velîlerin de* {yani, Allah'tan başka ibâdet ettikleri ilâhların da} {cehennem azabına karşı kendilerine} *hiçbir faydası olmaz. Onlar için azîm* {yani, çetin şiddetli olduğundan ötürü pek büyük} *bir azab da vardır.*

11. *Bu* {yani, Kur'ân} *bir hidâyettir* {yani, dalâletten hidâyete götüren bir beyândır}. {Mekke halkından} *Rabb'lerinin âyetlerine* {yani, Kur'ân'ı –inkâr ile–} *kâfir olanlara gelince, onlar için elîm bir riczden azab vardır* {yani, onlar için cehennemde can yakıcı azab türünden bir azab vardır}.

Sonra Allah onlara nimetlerini hatırlatarak buyuruyor ki:

12. *Allah size denizi musahhar kılandır; orada* {yani, denizde} *gemiler emriyle* {yani, izniyle} *akıp gitsin diye ve O'nun lütfundan* {denizde rızık} *arayasınız ve* {bu nimetler dolayısıyla Allah'a} *şükredesiniz* {ve O'nu tevhîd edesiniz} *diye.*

13. {Allah} *göklerde ve yerde bulunanların tümünü Kendinden size musahhar kılmıştır. Muhakkak ki bunlarda* {yani, Allah'ın yarattıklarında} *tefekkür eden* {ve sonunda O'nu tevhîd eden} *bir topluluk için âyetler vardır.*

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ
قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

14. *Îmân edenlere söyle: Mağfiret etsinler* {yani, bağışlasınlar},...

Buyruk, Ömer b. el-Hattâb (r.a) hakkında inmiştir. Mekke kâfirlerinden bir adam Mekke'de iken Ömer'e ağır sözler söylemişti. Ömer

onu yakalayıp cezalandırmak istedi, Allah ise affedip bağışlamasını emretti.

...*Îmân edenlere* {yani, Ömer'e} *söyle: Mağfiret etsinler* {yani, affetsinler}; *Allah'ın günlerini beklemeyenleri* {yani, geçmiş ümmetlerin azaba uğratıldığı gibi Allah'ın cezalandırmasından korkmayanları}. *Kim affeder, ıslah ederse onun ecrini vermek Allah'a aittir.*

Sonra, *Müşrikleri öldürün...* (et-Tevbe, 9/5) âyeti –ki buna seyf [kılıç] âyeti denir– affedip bağışlama hükmünü neshetti.

...*Çünkü Allah bir topluluğa kazanageldiklerinin* {yani, affedip bağışlamak sûretiyle işledikleri hayrın} *karşılığını verecektir.*

15. *Kim sâlih bir amel işlerse kendi lehinedir. Kim de* {amelini} *kötü ederse aleyhinedir* {yani, kötülüğü kendi zararınadır}. *Sonra* {âhirette} *Rabbinize döndürüleceksiniz* {ve O da amellerinizin karşılığını verecektir}.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ
مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَم۪ينَۚ ﴿١٦﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ
مِنَ الْاَمْرِۚ فَمَا اخْتَلَفُٓوا اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُۙ بَغْياً بَيْنَهُمْۜ
اِنَّ رَبَّكَ يَقْض۪ي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ف۪يمَا كَانُوا ف۪يهِ يَخْتَلِفُونَ
﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلٰى شَر۪يعَةٍ مِنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَٓاءَ
الَّذ۪ينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ اِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـٔاًۜ
وَاِنَّ الظَّالِم۪ينَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴿١٩﴾

16. *Andolsun ki Biz İsrâîloğulları'na kitabı* {yani, Tevrât'ı}, *hükmü* {yani, Tevrât'ta bulunanları kavramayı ve ilmi} *ve nübüvveti vermiştik* {–ki onlar arasında ilki Mûsâ, sonuncusu da Îsâ olmak üzere 1.000 nebî geçmiştir–}. *Kendilerine tayyibâtı* {yani, helâl olan rızkı: menn ve selvayı} *rızık olarak vermiş ve onları âlemlere* {yani, o dönemin âlemleri üzerine} {her şeyin tafsilatı ve açıklaması bulunan Tevrât'ı, menn ve selvayı, (her kolun ayrı ayrı su içtikleri su pınarlarının fışkırdığı) taşı, bulutla gölgelendirmeyi, geceleyin yürüdükleri vakit önlerini aydınlatan amudu [aydınlık

saçan direği] vererek} *üstün kılmıştık.* {Öyle ki elbiseleri de onlarla birlikte büyüyor, eskimiyor ve yırtılmıyordu}.

17. *Onlara emre dâir beyyinât* {yani, apaçık âyetler} *verdik* {yani, onlara Tevrât'ta helâle, harama ve sünnete dâir açıklamalar yaptık. Onlardan öncekilere dâir beyânlarda bulunduk}. {Fakat kendileri Yuşa b. Nûn'dan sonra cinn hususunda anlaşmazlığa düştüler: bir kısmı îmân etti, bir kısmı kâfir oldu}. *Onlar ancak kendilerine ilim* {yani, beyân} *geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı anlaşmazlığa düştüler. Muhakkak Rabbin ayrılığa düştükleri şeyler hakkında* {yani, dîne dâir ayrılığa düştükleri hususlarda} *Kıyâmet Günü'nde aralarında hüküm verecektir.*

18. *Sonra Biz seni emrden* {yani, İslâm'dan} {apaçık} *bir şeriat üzere kıldık. Sen de artık ona uy...*

Kureyş kâfirleri Nebî'ye (s.a), "Sen baban 'Abdullâh'ın, deden 'Abdulmuttalib'in ve kavminin ileri gelenlerinin dînine geri dön" demişlerdi. Bunun üzerine Allah Nebî'ye (s.a), *Sonra Biz seni emrden bir şeriat üzere kıldık. Sen de artık ona uy* buyurdu.

...*Bilmeyenlerin* {yani, Allah'ın tevhîdini tanımayanların: Kureyş kâfirlerinin} *hevâlarına uyma.* {Eğer onlara uyarsan, seni Allah'ın emrinden uzaklaştırırlar}.

19. *Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olmaz. Kuşkusuz ki zâlimler* {yani, Mekke müşrikleri} {Kıyâmet Günü'nde} *birbirlerinin velîleridir. Allah ise* {şirkten sakınan} *takvâ sahiblerinin velîsidir.*

هَٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾
أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَاءَ
مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ
وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

20. *Bu* {yani, Kur'ân} *insanlar için basîretlerdir* {yani, dalâletten uzaklaştıran bir basîrettir} *ve* {Kur'ân'ın Allah tarafından gönde-

rildiğine dâir kesin bir kanaate sahib olan} *yakîn sahibi bir topluluk için de* {dalâletten uzaklaştıran} *bir hidâyet ve* {ona îmân eden kimseler için azabtan kurtaran} *bir rahmettir.*

21. *Yoksa kötülük işleyenler...*

Muttakiler için âhirette Rabb'leri nezdinde naim cennetlerinin bulunduğunu belirten hüküm inince Mekke kâfirlerinden ‘Adi Şems b. ‘Abdi Menâfoğulları, Hâşim oğulları ile ‘Abdulmuttalib b. ‘Abdi Menâfoğulları arasından îmân eden mü’minlere, “Âhirette size verilecek hayrın bir benzeri bize de verilecektir” dediler. Bunun üzerine Allah buyurdu ki:

...Yoksa kötülük işleyenler {yani, şirk koşanlar: ‘Adi Şemsoğulları'nın kâfirleri} *kendilerini,* {Hamza, ‘Alî b. Ebî Tâlib, ‘Ubeyde b. el-Hâris ve Ömer b. el-Hattâb'ın gibi} *îmân edip sâlih amel işleyenler gibi kılacağımızı ve* {dünya nimetleri bakımından} *hayatları ile* {âhiret nimetleri bakımından} *ölümlerinin bir olacağını mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar* {yani, onlar âhirette mü’minlere verilenlerin bir benzerinin kendilerine de verileceği kanaatine sahib olmakla son derece haksız ve kötü bir hüküm veriyorlar}. {Cennette dereceler vardır ve onun nimetleri mü’minlere aittir. Kâfirler ise cehennem ateşinde azab göreceklerdir}.

22. *Allah gökleri ve yeri hakk ile yarattı* {yani, bunları amaçsız, boş yere yaratmadı. Aksine gerçekleşecek bir amaç için yarattı}. *Ve bir de her kişiye* {dünyada hayır ya da şer türünden} *kazandığının* {yani, yaptığının} *karşılığı verilsin diye* {yarattı}. *Onlara* {amelleri hususunda} *zulmedilmez* {yani, onların hasenatlarından bir şey eksiltilmez, seyyiatlarına da bir şey ilave edilmez}.

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلٰهَهُ هَوٰيهُ وَأَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهِ
وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللّٰهِ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا
إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

23. *Hevâsını ilâhı edinmiş, bilgisine* {yani, Allah'ın ona dâir bilgisine} *rağmen Allah'ın kendisini dalâlete düşürmüş olduğu, kulağına ve kalbine mühür vurduğu* {ve bu sebeble hidâyeti işi-

tip akletmez hale gelen} *ve gözü üzerine de perde gerdiği kimse* {yani, el-Hâris b. Kays es-Sehmî –ki alay edicilerden olan bu kişi putları sevmiş ve onlara ibâdet etmişti–} *hakkında ne dersin? Artık buna* {yani, Allah onu saptırmışken} *Allah'tan başka kim hidâyet verebilir? Hiç tezekkür etmez misiniz* {yani, Allah'ın yarattıklarından ibret alıp, O'nu tevhîd etmez misiniz}?

24. *"O dünya hayatımızdan başka bir şey değildir. Ölürüz, diriliriz* {yani, biz ölürken başkaları dirilir: Bizim soyumuzdan çıkarlar ve bizim bu halimiz sürüp gider} {ve biz ölümden sonra asla diriltilmeyeceğiz}, *bizi ancak dehr helâk eder"* {yani, bizim ölümümüzün sebebi sadece uzun ömürdür, gece ve gündüzün ardı arkasına uzun bir süre gelip geçmesidir} *dediler. Halbuki onların buna dâir* {yani, ölümden sonra diriltilmeyecekleri hakkında} *hiçbir bilgileri yoktur. Onlar ancak zanda bulunuyorlar* {yani, bu konuda kesin bir kanaate sahib değillerdir, zanna dayanarak söz söylüyorlar}.

وَاِذَا تُتْلٰى
عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا ائْتُوا بِاٰبَٓائِنَٓا اِنْ
كُنْتُمْ صَادِق۪ينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ يُحْي۪يكُمْ ثُمَّ يُم۪يتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ اِلٰى
يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ ف۪يهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلِلّٰهِ
مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ
الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرٰى كُلَّ اُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ اُمَّةٍ تُدْعٰٓى اِلٰى كِتَابِهَا اَلْيَوْمَ
تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هٰذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ اِنَّا كُنَّا
نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ ف۪ي رَحْمَتِه۪ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُب۪ينُ ﴿٣٠﴾

25. *Kendilerine âyetlerimiz* {yani, Kur'ân} *beyyineler halinde* {yani, helâl ve harama dâir apaçık olarak} *okunduğunda, onların* {Nebî'ye (s.a) karşı} *delilleri,...*

er-Ra‘d sûresinde belirtildiği üzere onlar [müşrikler], "Bizim için dağları yürüt, rüzgârları emrimize ver ve atalarımızdan: Kureyş'ten iki ya da üç kişiyi dirilt. Bunlardan biri de Kusay b. Kilab –Kusay onların ileri gelenleri idi– olsun, çünkü o doğru sözlü birisi idi. Biz de onlara senin bize haber verdiğin ölümden sonra olacaklara dâir soralım" demişlerdi.

..."Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi babalarımızı {yani, atalarımızdan bir Kusay b. Kilab olmak üzere iki veya üç kişiyi diriltip} *getirin" demekten ibarettir.*

Bu, Ebû Cehl'in Nebî'ye (s.a) söylediği bir sözdür. Allah Teâlâ ise buyuruyor ki:

26. {Ey Muhammed, onlara} *de ki: "Allah sizi* {bir nutfe iken} diriltiyor. *Sonra sizi* {ecelleriniz gelince} *öldürüyor. Sonra hakkında şüphe bulunmayan* {yani, ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğine dâir şüphe olmayan} *o Kıyâmet Günü'ne* {ilkinizden, sonuncunuza kadar} *sizi toplayacaktır. Fakat insanların çoğu* {âhirette diriltileceklerini} *bilmezler.*

Sonra yüce Rabbimiz ölümden sonra diriltmeye kâdir olmadığı şeklindeki sözlerine karşılık, yüce zâtını tazim etmek üzere şöyle buyuruyor:

27. *Göklerle yerin mülkü Allah'ındır. Sâ‘atin* {yani, Kıyâmetin} *kalkacağı günde, işte o günde bâtılcılar* {yani, ölümden sonra dirilişi yalanlayanlar} *zarara uğrayacaklardır.*

28. *Her ümmeti* {yani, hesabının görüleceği vakit her kişiyi} *diz üstü çökmüş göreceksin. Her ümmet* {dünyada yapmış olduğu hayır ya da şerrin bulunduğu} *kitabına çağrılacak* {sonra da amellerinin karşılıkları onlara verilecektir}...

İşte şu buyruk bunu dile getirmektedir:

...*Bugün* {âhiret günü} {dünyada} *işlediğiniz amellerin cezası* {yani, karşılığı} *size verilecektir.*

29. *İşte bu size hakkı söyleyen kitabımızdır. Esasen Biz işlediklerinizi* {daha onları işlemeden önce levh-i mahfuz'dan} *istinsâh ediyorduk.*

Bize ‘Ubeydullâh[1] dedi: Bana babam tahdis edip dedi: Bana el-Huzeyl Mukâtil'den tahdis edip dedi: İbn ‘Abbâs dedi ki: “Nesh [istinsâh] ancak bir kitabtan yapılır.”

30. *Îmân edip, sâlih amel işleyenlere gelince, Rabb'leri onları rahmetine* {yani, cennetine} *alacaktır. İşte bu* {yani, cennete giriş} *apaçık fevzin ta kendisidir.*

وَاَمَّا الَّذٖينَ
كَفَرُوا اَفَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتٖى تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا
مُجْرِمٖينَ ﴿٣١﴾ وَاِذَا قٖيلَ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فٖيهَا
قُلْتُمْ مَا نَدْرٖى مَا السَّاعَةُ اِنْ نَظُنُّ اِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنٖينَ ﴿٣٢﴾
وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٣٣﴾
وَقٖيلَ الْيَوْمَ نَنْسٰيكُمْ كَمَا نَسٖيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا
وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرٖينَ ﴿٣٤﴾ ذٰلِكُمْ بِاَنَّكُمُ
اتَّخَذْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ
لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ
رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعَالَمٖينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ
الْكِبْرِيَاءُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴿٣٧﴾

31. *Kâfir olanlara gelince,* {yüce Rabb onlara şöyle diyecektir:} *“Âyetlerim* {yani, Kur’ân} *sizle okunmadı mı? Siz de* {Kur’ân'a îmân etmeye karşı} *büyüklük taslayıp mücrimler topluluğu* {yani, günahkâr müşrikler} *olmadınız mı?*

32. *“Muhakkak Allah'ın va‘di* {(yani, ölümden sonra diriliş)} *haktır”...*

Nebî (s.a) onlara, “Muhakkak ölümden sonra diriliş haktır” dedi.

---

1 ‘Abdullâh yazılmış olmakla birlikte, doğrusunun ‘Ubeydullâh olduğu, tefsirin başındaki senetten bildiğimiz bir husustur. (Çeviren)

...*"Sâ'ate* {yani, Kıyâmete} *gelince, onda* {yani, onun gerçekleşeceğinde} *hiçbir şüphe yoktur" denildiğinde* {ey Mekke halkı} *siz derdiniz ki: "Sâ'atin ne olduğunu biz bilmeyiz. Biz ancak* {kesin bir kanaate sahib olmadan} *zannediyoruz ve biz* {Sâ'atin gerçekleşeceği hususunda} *yakîn besleyenler değiliz."*

33. {Âhirette organları aleyhlerine şâhidlik edince} *onlara,* {dünyada} *işlediklerinin çirkinlikleri* {yani, şirk koştukları} *apaçık göründüğünde,* {bunun olmayacağını iddia ederek} *alay edegeldikleri şey* {yani, azab} *kendilerini kuşatmış* {yani, azab onlara vâcib olmuş} *olacaktır.*

34. {Âhirette cehennem bekçileri tarafından da onlara} *denecek ki: "Bugün biz sizi unuturuz* {yani, azab içerisinde bırakırız}. *Nitekim siz de bu gününüze kavuşacağınızı unutmuştunuz* {yani, bugüne: ölümden sonra dirilişe îmân etmeyi terk etmiştiniz}. *Yeriniz ateştir, size yardım edecek* {yani, ateşe karşı sizi koruyacak} *kimseler de olmaz."*

35. *Sizin bu halinizin* {yani, âhirette size azab edilmesinin} *sebebi, Allah'ın âyetlerini* {yani, Allah'ın kelâmını} *eğlence edinmeniz* {yani, "Sihirdir, şiirdir, öncekilerin masallarıdır" deyip, alay etmeniz} *ve dünya hayatının sizi aldatmasıdır* {yani, böylece sizi İslâm'dan uzaklaştırmasıdır}. *Artık bugün* {âhirette} *onlar oradan çıkarılmazlar ve onların razı etmeleri de istenmez.*

36. *İşte hamd* {yani, şükür} *göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve âlemlerin* {yani, Kıyâmetin} *Rabbi olan Allah'a mahsustur.*

37. *Kibriyâ* {yani, azamet} *göklerde ve yerde yalnız O'nundur. O* {mülkünde} *azîzdir,* {emrinde} *hakîmdir.*

Kibriyâ, yani azamet ve saltanat, kuvvet ve kudret göklerde ve yerde yalnız O'nundur. O mülkünde azîzdir. Hükmettiği emirlerinde de hikmeti sonsuzdur [hakîmdir].

Allah'a hamdolsun, Mukâtil b.
Süleymân'ın Tefsiri'nin III. cildi
burada sona erdi.